OGORUL DOMNULUI
VOLUMUL XXX

ISTORIA BIBLICĂ

VECHIUL TESTAMENT

de Profesorul
A. P. LOPUHIN

TRADUCERE
de
Patriarhul NICODIM

I

Tomul întâiu

EDIȚIE ILUSTRATĂ

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI, BUCUREȘTI 1944

Lămurire

Lucrarea aceasta se cuprinde în şase volume de 700 până la 800 pagini fiecare volum. Din aceste volume patru sunt la Vechiul Testament, iar două la Noul Testament.

Predoslovie.

În urma acelor descoperiri cu adevărat minunate, care în veacul nostru s'au făcut și se fac sub cenușa uitată a fostei vieți istorice a vechilor popoare ale răsăritului, istoria biblică s'a înbogățit extraordinar în ce privește resursele sale științifice. Aceste descoperiri i-au pus la îndămână atâta material nou și prețios, încât orizontul ei a trebuit să să lărgească până departe peste hotarele fixate pentru dânsa de timpurile trecute. Aceasta natural a înviorat interesul pentru ea și în timpul de față ea atrage la sine atențiunea nu numai a specialiștilor — teologi, ci și a învățaților laici — adecă a specialiștilor din diferite ramuri de știință istorică, iar după dânșii și a întregei societăți culte a tuturor popoarelor civilizate ale lumii. Interesul acesta vădit începe a se manifesta și la noi, și în diferite jurnale, atât laice, cât și mai cu samă duhovnicești, s'au văzut nu puține încercări singuratece să pună în cunoștință societatea noastră cu cele mai însemnate din datele cele mai nouă ale științei biblico-istorice[1]). Dar în genere literatura noastră sub acest raport, a rămas departe în urmă celei din Europa apuseană, și pe când la noi lumea continuă să se folosască numai așa zicând cu fărmături din bogata masă a științei biblico-științifică, în apus deja demult există cursuri întregi, care înfățișază totalul tuturor descoperirilor celor mai însemnate și mulțime de monografii la diferite chestiuni biblice, prelucrate sub lumina vie a tuturor cercetărilor și descoperirilor celor mai nouă. Lipsa unor asemenea lucrări integrale la noi alcătuește o lacună mare în

1) Câteva articole de felul acesta au fost tipărite și de autorul acestei cărți în „Hristianscoe citenie" și în „Strannic"

literatura teologică și complectarea după putere a acestei lacune s'a și avut în vedere la alcătuirea scrierei de față.

Cartea aceasta e alcătuită în totul după acel plan, ca și „Călăuza pentru Istoria Biblică", edată de noi mai înainte, așa că aceasta din urmă servește aproape de conspect exact pentru dânsa. Deosebirea esențială constă în măsura cuprinsului, și ceeace în călăuză se examinează abea conspectiv, abea în indicațiuni fugitive a datelor științifice, aicea servește de obiect al cercetărilor amărunțite: ceeace acolo abea-abea să subînțelege, aicea se luminează cu întreaga mulțime de material istorico-biblic, ce-l avem la îndămână. Deci, în afară de istorisirile biblice proprii, în cartea de față sunt introduse în mare măsură tradițiile lumii iudaice și păgâne despre tipurile primitive, întrucât ele servesc la confirmarea și lămurirea adevărurilor dumnezeeștei revelațiuni, istorisirile cele mai nouă rabinice, datele arheologice și geografice, cele mai însemnate descoperiri în Egipt, Palestina și Asiro-Babilonia. Cu un cuvânt toată acea bogăție de material felurit, de care dispune istoria biblică în timpul de față. După înseși însușirea acestui material cartea a trebuit să capete un caracter apologetic și puterea acestei apologetice adesa capătă un caracter victorios din causa acelor neașteptate descoperiri, care dau scepticismului de altă dată în multe puncte lovituri puternice și de nerespins.

Alcătuirea acestei cărți a fost înlesnită considerabil prin aceea, că nouă ne-a fost dată putința să ne folosim de admirabilile scrieri, care ne înfățișază o reușită grupare a materialului biblico-istoric în feluritele lui aplicări sau întrebuințări. De materialul adunat în aceste scrieri noi am putut să ne folosim liber, extrăgând dintru dânsul tot ceeace se potrivea cu planul nostru și cu scopul nostru, după care noi am avut în vedere să dăm un curs complect de istorie biblică într'o expunere bine închegată, întru cât aceasta a fost posibil față cu acel material vast, care este atras într'însa în calitate de lumină directă, ba câteodată și lăturalnică sau indirectă. Problema aceasta nu-i ușoară, ceeace ne arată acel fapt, că savanții din Europa apusană, care ne-au servit drept izvoară, de fapt nu expun un curs bine închegat de istorie biblică, ci se folosesc de materialul științific cel mai nou numai pentru lămurirea episodică sau monografică a unor epoci și evenimente singuratece, cum e de pildă și cu-

noscuta lucrare a lui Vigouroux, care a servit de bază pentru multe lucrări de același fel[1]).

O altă particularitate a cărții noastre în ediția ei actuală este ilustrația ei bogată. În această privință nici într'un chip nu pot să se compare prototipurile ei de peste hotar, ca scrierile lui Vigouroux și Geikie, cari se mărginesc numai la câteva fotografii neînsemnate a celor mai de samă monumente. Folosindu-ne de întreprinderea nobilă a editorului nostru, noi am adunat din diferite izvoară o mulțime întreagă de ilustrații, care înfățișază fotografii de pe vechile monumente egiptene și asiro-babilonene, care încă și mai vădit ne reproduc tablourile izbitoare ale vechei vieți istorice, cum s'a întipărit ea pe mărturiile de granit ale acestei vechimi cărunte. Fotografiile vechilor orașe biblice, a noilor landsafte, atât a vechilor scene a evenimentelor expuse, precum și a peisagelor vieții moderne a orientului cu formele și obiceiurile lui adesa neschimbabile — complectează tabloul general al istoriei biblice, nu numai lămurind evenimentele singuratece, ci și imprimându-le de neșters în memoria cititorului cu toată prospețimea și evidența unei realități pipăibile. Printre ilustrațiuni se află și două desene a cunoscutului artist Dorè.

Într'o introducere deosebită se expune istoria raționalismului biblic înainte de manifestarea lui cea mai nouă din faimoasa lucrare a lui Renan, precum se face și o ochire fugitivă a descoperirilor celor mai nouă în Egipt, Asiria și Palestina, cu expunerea scurtei istorii a descoperirei cheei

1) Predestinând cartea noastră nu pentru specialiștii savanți, cărora, de sigur, în original li e accesibilă o bogată literatură a Europei apusene în ce privește acest obiect, ci în genere pentru cercul de cititori culți, noi am evitat în tot chipul de a împovora lucrarea noastră cu un greu balast de citate, preferind totdeauna să dăm în locul lui un material mai pozitiv. Afară de Biblie, de I. Flavie și Herodot, de cunoscutele dicționare biblice a lui Schmit, Rim și Cassele, de enciclopedia lui Herzog, drept izvoară mai importante pentru noi au servit: 1) F. Lenormant, Histoire ancienne de l'Orient, ediția a noua ilustrată, în 6 tomuri mari; 2) Vigouroux, La Bible et les decouvertes modernes, ediția a patra, în patru tomuri; 3) C. Geikie, Hours Withthe Bible, I-VI tomuri; 4) Edersheim, Bible History, I-VII tomuri și 5) Seria monografică modernă sub titlul comun Men of the Bible, I-VI tomuri; 6) Stanley, Lectures on the History of the Jewish Church I-III tomuri; 7) Scrierile lui Milman, Gätz și altele. Cu deosebire datorăm mult scrierilor lui Vigouroux, Geikie și seriei Men of the Bible, din care noi ne-am folosit de capitole și chiar de secțiuni întregi, supunându-le numai unei astfel de prelucrări exterioare, ce s'au cerut de planul și scopul cărței noastre. Tot la aceste scrieri recurgem și pentru citațiunile amărunțite, din care am luat numai atâta, cât a fost necesar, ca să arătăm cititorului obișnuit caracterul general al acelor izvoară, de unde se ia materialul expus în carte.

pentru citirea heroglifelor și a inscripțiilor cuneiforme, ochire, care poate servi la lămurirea faptului, ce biruință mare a obținut geniul științific al timpului nostru asupra misterelor lumii vechi și ce importanță are această biruință pentru triumful adevărului asupra vrășmașilor lui văzuți și tainici.

În scurtă vreme vor urma și tomurile următoare, care vor cuprinde toată ceialaltă parte a Istoriei biblice a Vechiului Testament.

A. L.

Saintpetersburg
20 Februarie 1889

Fructe din Palestina

ÎN LOC DE INTRODUCERE.

1. *Raționalismul biblic. Origina și desvoltarea lui istorică.*

Printre cele mai mărețe cărți care se pot găsi în tesaurul literar al omenirii și care servesc la cultivarea ei duhovnicească, Sf. Carte a Cărților sau Biblia ocupă o situație cu totul escepțională. Orce carte cuprinde în sine cuvântul, ca întrupare a spiritului sau a minții, și cu cât este mai înalt și mai perfect spiritul sau mintea, cu atât mai presus se prețuește și cuvântul ce-l întrupează și cu atât mai scumpă devine și cartea ce cuprinde pe acest din urmă. Dar în Cartea Cărților se cuprinde cuvântul dumnezeesc, ca întrupare a Duhului celui nemărginit și a Minței celei întru tot desăvârșită și a toate cuprinzătoare a lui Dumnezeu. De aceea și Biblia e cu atât mai presus decât toate celelalte cărți, cu cât mintea dumnezeească cea nemărginită e mai presus și mai desăvârșită de cât mintea omenească cea imperfectă și mărginită. Deci Biblia între cele mai mărețe făclii ale literaturei ocupă o situație mai importantă decât a soarelui între celelalte planete. Ea nu numai că a fost totdeauna isvorul adevăratei lumini duhovnicești, razele căria numai întâmplător și cu o slabă licărire luminează din cărțile simplu omenești, ci în curgerea veacurilor și a miilor de ani a luminat mintea omenirii cu lumina supranaturală, deschizând înaintea ei astfel de adevăruri, pe care ea înzadar s'a încercat să le obțină prin propriile sale puteri. Luată în total, Biblia ne înfățișază, așa zicând, o minune literară, după acea contemplare a lumii cu adevărat miraculoasă, care-l cuprinde în sine idealul suprem al omenirii cu cele mai luminoase și instructive pilde de întrupare a lui atât în persoane singuratece cât și în popoare întregi. Sub

acest raport toate celelalte cărţi, chiar şi operele celor mai măreţi cugetători, ni se înfăţişează făclii întunecoase, ca nişte sclipiri luminoase rătăcitoare faţă cu soarele strălucitor şi măreţ. Deaceea, dacă omenirei i-ar lipsi Biblia, atuncea ea ar fi condamnată la jalnica stare a omului, care ar fi nevoit să cerceteze minunata frumuseţă a lumii în sferele ei cele mai înalte numai cu ajutorul slabelor organe ale vederei naturale, şi atunci negreşit pentru dânsul ar rămânea inaccesibilă o lume întreagă de ştiinţă, anume a acelei ştiinţi superioare, care ne dă adevărul şi împreună cu ea şi libertatea. Inzadar civilizaţia contimporană de astăzi se mândreşte cu succesele extraordinare a minţii omeneşti din timpul nostru şi înzadar ştiinţa se sileşte să arate, că acest succes ea l-a obţinut numai prin propriile sale puteri. Aceasta e o jalnică măgulire de sine sau rătăcire. Ceeace mintea omenească a fost în stare să obţină prin propriile sale puteri, aceea s'a obţinut de lumea antică de dinainte de creştinism. Mai departe deacolo ea, după propria sa conştiinţă, nu putea să meargă, şi în jalnica ei neputinţă, sbătându-se în cercul fără eşire al mărginirii sale, însăta şi căuta o descoperire de sus. Şi numai când aceasta i-a fost dată, anume în Biblie, care deveni moştenirea lumii antice prin iudaism şi prin creştinism, numai din acel timp înaintea privirilor minţii omenirii se deschise un nou orizont nemărginit şi mintea omenească deveni capabilă să vadă aidoma aceeace abea presimţea prin oglinda gâciturilor filosofice. Revelaţiunea pentru raţiune a fost infinit mai importantă, decât sunt de ex. pentru ochi invenţiunea minunatelor aparate optice, cu care înarmându-se, omul a început să vadă întregi lumi nemărginite, până atuncea acoperite pentru dânsul de azurul nepătruns de privirea simplă a bolţii cereşti, - dar aceasta poate sărvi drept exemplu evident pentru lămurirea importanţei sale pentru om. Şi toată ştiinţa modernă, cu succesele sale cu adevărat mari, numai pentru aceea a şi avansat aşa de departe în comparaţie cu ştiinţa lumii antice, pentrucă a păşit şi a crescut deja pe noul teren creştin, unde mintea omenească, cunoscând adevărul fiinţei, descoperită ei de sus, a dobândit o putere ne mai pomenită de acţiune şi cea mai mare libertate în mişcare. Cunoscând în revelaţiune adevărul fiinţei, ea se eliberă de apărarea povoarei insuportabile a rătăcirii şi îndoelei, şi cu libertate mai mare a putut să se dedee la cercetarea fenomenelor singuratece, care servesc la lămurirea mai daparte a adevărului descoperit ei.

Dar recunoaşterea acestei teze, care au mărturisit-o şi o

mărturisesc cei mai măreți representanți ai științii, totdeauna a întimpinat un furios protivnic în mândria inerentă minții omenești, din pricina căria ea nu vrea să fie în vreo dependență de amestecul lăturalnic și tinde spre deplina independență. De aceea, cu toată binefacerea ce-i arată cartea revelațiunii, ea la orce prilej potrivit s'a ridicat contra ei și s'a încercat să o reducă la același nivel cu celelalte cărți, ca să o supună acelorași judecăți critice, cărora de obiceiu sunt supuse operile literare obișnuite. Această pretenție a rațiunii omenești e cunoscută sub numele de raționalism, și istoria lui e instructivă în cea mai mare măsură în sensul lămurirei acelui fapt, cum rațiunea naturală a omului tinzând să se elibereze de rațiunea divină, așa de binefăcătoare pentru dânsa, în tot felul s'a silit și a recurs la tot felul posibil de calcule, închipuiri, metode și mijloace, ca să găsască în Biblie vreo contrazicere cu adevărurile neîndoelnice, să bănuiască autenticitatea și veracitatea ei și, folosindu-se de aceasta, să o reducă în rândurile operilor literare obișnuite; și cum, pe de altă parte, aceste sforțări necontenit s'au spulberat ca praful în fața mărturiilor neobișnuite, ale adevărului, că luminează strălucitor din cartea revelațiunii și-și găsesc comfirmare uimitoare în datele cele mai bune și neîndoelnice ale studiilor științifice [1]).

1. *Origina raționalismului biblic.*

Raționalismul biblic își trage începutul din cele mai dintâiu veacuri ale creștinismului, când din rândurile păgânilor culți, cari apărau lumea antică ce perea în fața puterii victorioase a creștinismului, s'au ridicat scriitori, care se sileau să bănuiască sau să răspingă origina supranaturală a Bibliei sau părții separate dintr'însa (cum au fost Cels, Porfirie și alții). Dar acel raționalism, prin care cu deosebire s'a ilustrat secolul nostru, își trage începutul dela reforma veacului al XVI, când anume rațiunea s'a ridicat fățiș contra autorității Bisericei, care la rândul său se sprijinea pe autoritatea Bibliei, acesta e raționalismul, care a devenit stindardul unei întregi sisteme confesionale și anume a protestantismului. Intr'însa raționalismul biblic cel mai nou își găsește o deplină justificare, și protopărintele său cu drept cuvânt se poate considera chiar întemeietorul protestantismului, ca sistemă confesională. Dar această

1). Vezi Vigouroux. La Bible et les Decouvertes modernes, etc. Paris 1884, ed. IV, p. 1-115. Mai amănunțit istoria raționalismului biblic e expusă în scrierea specială în 2 tomuri a aceluiași autor: Les Livres saintes et la critique rationaliste, Paris 1880.

legătură genetică dintre raționalismul biblic și protestantism s'a manifestat nu deodată; dela întemeetorul protestantismului, Luter, pânăla necredincioșii veacului nostru s'a parcurs un drum extraordinar de lung. Monahul din Vurtemberg a rupt-o numai cu catolicismul roman; libercugetătorii timpului nostru resping și, în genere orce religie. Părintele reformației credea în inspirația Bibliei, în proroci, în minuni, în har, în justificare, în divinitatea lui Iisus Hristos, în cer și în iad; teologii raționaliști, cari tâlcuesc astăzi Vechiul și Noul Testament de pe catedrele universităților nemțești, își râd rece de toate acestea, cum copilul devenind matur, râde de poveștile mancei sale, cu care aceasta îl distra în anii copilăriei. Principiul cercetării libere dus pânăla ultimile sale limite, ajunge pânăla asemenea negațiuni fatale. Cu toate acestea s'au cerut mulți ani pentru a ajunge la stadiul acesta ultim, pentrucă spiritul omenesc nu se aruncă dintr'o săritură în asemenea extremități. El se depărtează dela calea cea dreaptă numai puțin câte puțin, pas cu pas. Dar mai curând sau mai târziu, odată plecat pe calea rătăcirii, logica neînduplecată îl duce la margina prăpăstiei și-l aruncă într'însa. Anume aceasta s'a și întâmplat cu teologia protestantă, deși la început ea era, se pare, cu totul străină de vre un raport critic față de Biblie, după însuși spiritul protestantismului.

Dogma fundamentală a protestantismului este autoritatea esclusivă a Bibliei interpretată de fiecare după acea iluminare lăuntrică, pe care i-o comunică Duhul Sfânt. Toți vechii reformatori au recunoscut unanim că Sf. Scriptură este cartea dumnezeească, venită din ceriu ca să descopără oamenilor datoriile lor față de Făcătorul și sămenilor lor, pravila infailibilă de credință și morală. Pentru adevăratul protestant Biblia era totul. El o considera, după expresiunea lui Hegel ca un fel de dig al libertății cugetării. Intre el și Dumnezeu nu mai era nimica, afară de dânsa. Afară de conștiința proprie nici o altă autoritate nici în prezent, nici în trecut nu era în drept să explice cuvântul lui Dumnezeu. Tradiția nu are nici o importanță pentru explicarea cărții sfinte. Ea singură de sine e suficientă; nimene nu are dreptul nici să mărginească, nici să stabilească senzul ei; ea este pentru dânsul singura tradiție, singura autoritate, singurul preot, singurul învățător. Iată miezul sau esența reformației, acea singură legătură, care chiar dela început a unit între ei pe primii protopărinți ai reformației. Din timpul despărțirii lor de Biserica catolică, protestanții au expus foarte clar aceste principii în faimosul protest contra seimului al doilea din anul

1529, — protest, dela care își trage însuși numirea sa de protestantism. Acolo ei au proclamat următoarele principii: Biblia nu trebuie interpretată cu ajutorul tradiției, ci singură de sine; autoritatea Bibliei e mai presus de autoritatea sinoadelor și a Bisericei. Aceste principii multă vreme s'au bucurat de unica recunoaștere în protestantism, cu toată influența desbinătoare a interpretării libere. Adevărat desbinarea curând s'a început și a dus la formarea a numeroase secte. Dar, cu toate aceste desacorduri și cu toate aceste desbinări lăuntrice, autoritatea esclusivă a Bibliei nu numai nu se micșoră, ci necontenit a crescut și s'a mărit anume pentrucă era nevoe de a avea un punct oarecare de unire contra dușmanului comun, — contra catolicismului roman. Din această cauză protestanții prin necesitate au ajuns la exagerări și extremități cu privire la învățătura despre inspirația divină. Dar mărginindu-se la mărturisirea verbală a împărăției divine, după care se considera descoperit de sus fiecare cuvânt al sf. Scripturi, protestanții, negau, cum neagă și astăzi cei mai riguroși din ei, posibilitatea chiar a vre unei schimbări oarecare, sau a vre unei modificări oare care în cifre, ba chiar a vre unei greșeli din partea decopiitorilor textului original a cărților sfinte. Și anume aceasta și este ceeace cei mai liber cugetători dintre protestanți numesc astăzi „biblio-latrie“. Această silință de a se răzima pe biblie, zice unul din ei, a fost rezultatul instinctiv al acelei expedițiuni cruciate, care a fost stârnită contra tradiției, de care se ținea Roma. Biblia a înlocuit Biserica... Biblia a fost înzestrată cu așa atribute, care fără îndoială, n'a fost ușor a o justifica. S'a propoveduit învățătura, că ea e desăvârșită, nu are nimic neclar, e înțeleasă pentru toți și cuprinde tot ce este necesar pentru mântuire. Luter a declarat, „că sf. Scriptură nu se poate înșela, și că a spune cumcă sf. Scriptură e obscură, însamnă a manifesta impietate și hulire de Dumnezeu“. Biblia curând a devenit un fel de papă de hârtie și, precum papa dela Roma, s'a arătat reprezentant lui Dumnezeu și a lui Hristos. Severul ortodoxal Calov afirma, că scriitorii sfințiți la scrierea cărților sfinte au participat numai cu buzele lor și cu mâna lor. La începutul veacului al XVIII George Nice, superintendentul de Gotha, a alcătuit o scriere sub titlul mult semnificativ în această privință: „Sf. Scriptură este ea oare înseși Dumnezeu sau făptură?“ Și în vederea faptului, pânălace biblio-latrie poate să ajungă un protestant, nu va fi deloc de mirare, cum un jalnic sălbatec, văzind trecând un misionar protestant cu Biblia subsuoară, strigă: „iată

Dumnezeul acestui om și încă ce Dumnezeu! El îl poartă în buzunarul său, pe când zeii noștri se află în templele noastre".

Importanța prea esclusivă, dată Bibliei de către reformație, prin forța lucrurilor, ca orce exagerare, a trebuit să provoace o reacție. Intre acestea învățătura fundamentală despre Biblie a rămas aproape neatinsă pânăla jumătatea veacului al XVIII. Războaele, pe care protestanții le-au dus așa de multă vreme contra catolicismului roman, i-a împedecat de a supune această învățătură unei cercetări mai amănunțite, cu care totodată s'a întârziat și desvoltarea acelor germeni distructivi, ce această doctrină coprindea în sine. Dar când protestantismul însfârșit își cuceri o existență independentă, când monarhia prusacă, protectoara lui principală, îi arătă conlucrarea sa puternică și-i asigură dreptul la libertatea cugetărei, apoi din acest timp el, liber de turburările de dinafară, lăsat fiind pe sama proprie, deveni curând prada acelui proces de descompunere, rezultatele căruia au fost foarte triste pentru Biblie.

Totul se întemeiază pe Biblie - aceasta fusese până acum dogma fundamentală a protestantismului. Dar iată sosi vremea, când începură să se întrebe: Pe ce se sprijinește înseși Biblia? De unde vine ea? Ce este ea? Căpeteniile protestantismului negreșit afirmau, că ea se fundează pe infailibilitatea dumnezeească, că ea vine dela Dumnezeu, că ea este înseși cuvântul lui Dumnezeu; Dar deunde știau căpeteniile protestantismului toate acestea? După ce semne au putut ei să cunoască cuvântul dumnezeesc? După care semne îl pot cunoaște eu însumi? Dacă ortodoxia consideră inspirația dumnezeească a sf. Scripturi un deosebit act al credinței, apoi aceasta pentrucă ea recunoaște autoritatea Bisericei, pe care o consideră infailibilă, și această Biserică învață a recunoaște sf. Scriptură inspirată de Dumnezeu. Dar partizanul interpretării libere nu se poate rezema pe mărturia cuiva lăturalnic. El trebue să-și alcătuiască singur judecata sa. De aceea deja primii reformați, Luter și Calvin, se siliră să prezinte inspirația divină a sf. Cărți, ca un lucru de sine evident. Siguranța pe care o are sub acest raport creștinul, după Luter, este după înseși esența sa o axiomă. El știe, că Biblia e inspirată de Dumnezeu cu aceeași evidență, cum el știe că 3 + 7 fac 10. El nu poate dovedi adevărul acestor afirmațiuni, dar în acelaș timp nu are putința nici să nege. După logica riguroasă, protestantul astfel nu poate să atribue sf. Scripturi caracter divin altmintrele, decât numai după cercetarea sa personală și după propria sa iluminare. Dacă el nu are o iluminare deosebită pentru înțelegerea cuvântului lui Dumnezeu, atunci cartea, care, după pre-

supunere, il cuprinde, nu se deosebeşte pentru dânsul de cărţile altor înţelepţi. Negând tot restul, afară de Biblie, reformaţii au procedat asemenea acelor nepricepuţi, cari au dărâmat toate întăriturile şi sprijinirile unei clădiri oarecare măreţe, au gonit pe toţi păzitorii şi au deschis fără alegere accesul orcărui trecător. Clădirea, lăsată fără nicio pază şi susţinere, prin forţa împrejurărilor trebue să se desfacă şi să se prefacă în ruine. Straus, ostenitorul principal la acest lucru trist de distrugere, care alcătueşte al doilea period al protestantismului, a arătat foarte bine în introducerea sa la „Viaţa lui Iisus", cum negarea autorităţii Bibliei a fost urmarea necesară a negării autorităţii Bisericei, cu ce anume s'a început reforma. „Reformaţia", zice el, „a aplicat prima lovitură credinţei în Biserică; ea a fost primul semn al existenţei a unei anumite culturi, care, după cum aceasta s'a văzut deja în păgânism şi iudaism, a isbutit deja în sinurile înseşi creştinismului să capete destulă putere şi persistenţă, ca să opună acelei baze, pe care stătea el, adecă a religiei primite. Această reacţie îndreptându-se la început numai contra Bisericei dominante, prezintă nobila dar repede lichidata dramă a reformaţiei. Mai târziu ea s'a îndreptat contra documentelor Bibliei şi, manifestându-se la început prin tăioasele experienţe negative ale deismului, a obţinut timpuri mai nouă deja prin o serie întreagă de diferite prefaceri.

Deja în veacul al XVII Hugo Grotzius (1583-1646) începu să modifice concepţia despre inspiraţie, cum exista ea la protestanţi, şi chiar în acelaşi timp Spinoza (1632-1677) o supuse îndoelei în scrierea sa „Tratat teologico-politic". Părerile lor între acestea au rămas multă vreme nerecunoscute în Germania. Groţius se considera acolo eretic; Spinoza era evreu, străin şi panteist, inspira desgust chiar şi numai prin numele său. Dar aceasta n'a rămas totdeauna aşa, către jumătatea veacului al XVIII, deşi masa poporului rămăsese cu râvnă creştină, terenul era deja pregătit şi începuse să primească primele seminţe ale necredinţei. Credinţa în această epocă era puternic sdruncinată de o serie întreagă de spirite luminate; filosofia lui Wolf îi deprinsese să se refere independent către litera Bibliei. Ucenicul acestei căpetenie de şcoală, Lavrentie Schmit, alcătui un proect ciudat, dar executate de dânsul de traducere a Pentateucului în limba volfiană, adecă un proect de înlocuirea terminilor figuraţi şi dogmatici a textului sacru prin expresiuni, pe care-i introdusese la modă dascălul său[1]). Scrierile filosofilor francezi şi

1. Die Göttlichen Schriften etc. Wertheim, 1735.

mai ales ale deiștilor englejí sporíră răul și desvoltară încă și mai mult germenii raționalismului. Herbert, graf de Cerberi, dădu la lumină în anul 1624 o carte sub titlul: „Despre adevăr și cum să-l deosebim de revelațiune, de probabil și de fals" [1]). El ridică deismul la gradul de sistemă și respinse revelațiunea, ca nefolositoare. Hasendi o respinse în Franța, Locke în Anglia. Dar acesta din urmă aduse în patria sa religiei supranaturale și mai mult rău decât chiar acela, pe care el îl respinsese în scrierea sa „Creștinismul rațional", care apăru în anul 1695, când Locke însuși propoveduia religia naturală, adecă raționalismul. Deiștii în vremea aceea s'au înmulțit extraordinar în Marea Britanie și umplură patria lor cu scrieri nereligioase și sarcastice. Djon Toland a scris: „Creștinismul fără taine", inventă menirea de „panteism" și deja fără nici un respect se raporta nu numai către adevărurile descoperite de Dumnezeu, ci și către principiile moralei naturale. Wulston în minunile Evangeliilor nu recunoștea nimica decât numai alegorii. Această teorie el o desvoltă în cele șase „discuțiuni despre minunile lui Iisus Hristos". Niște idei tot la fel le propoveduiau și mulți alți scriitori englejí. Pe aceștia îi susțineau membrii influenți ai aristocrației engleze, ca Sommers Bukingam și mai ales Bolinbrok, care el însuși ajunse până la aceea, că compara Biblia cu scrierea lui Cervantes Don-Chichot".

In această comunitate de liber cugetători englejí se pomeni și Voltaire, care-și găsise refugiu în Anglia în anul 1726. După întoarcerea sa în Franța în anul 1728, el aduse acolea și rătăcirele deiste, sorbite de el în școlile lor. El era legat cu legături strânse de prietenie cu Bolinbrok și o mare parte din obiecțiunele sale contra Bibliei le împrumută din „Scrisorile despre istorie" ale acestui lord englez. De aceea numele acestui necredincios om de stat necontenit apare în diferitele glume ale faimosului patriarh de Fernei relativ de Vechiul și Noul Testament. Liber cugetătorul francez n'a dus totuși un răsboi serios cu revelațiunea. In dispoziția sa ușuratecă, el s'a mărginit numai la glume și sarcasme, deși le dădea atâta importanță, încât credea că nu e deloc lucru greu a dărîma acel creștinism, răspândirea căruia au isbutit să o facă 12 pescari galilieni oare care ignoranți. Dar mulțămită lui Dumnezeu acum nu se mai află nicio urmă din opera sa contra Bibliei, chiar Renan își cunoaște nimihnicia sa în această privință. In veacul trecut totuși tratatile sale ingenioase nu numai că-și găsiseră

1) De Veritate etc. Paris, 1624; London, 1633 și 1645.

în Franța ecouri de simpatie, dar avură și partizani puternici în Germania, unde cu deosebire mare adorator al său era Frideric II.

Umflat de vântul necredinței, ce sufla dinspre apus, incendiul ce isbucnise deja în Germania, începuse să capete deja acolo mari proporții și a bântuit grozav până în zilele noastre. Straus din punct de vedere științific definise rolul acelor țări, despre care noi am vorbit mai sus, în răspândirea raționalismului. „In Anglia“, zice el, „s'a început primul atac și pregătirea armelor, anume acest rol l-au jucat cugetătorii liberi sau deiștii; francejii au transportat arma aceasta de iasta parte a canalului și s'au folosit ghibaci de ea în atacuri mărunte, dar necontenite; în fine în Germania un singur om a început tăcut asediul regulat contra sionului ortodox. Franța și Germania împărțiră între dânsele în această privință rolurile, dintre care prima luoă asupra sa pe cel mai plăcut, iar a două pe cel mai serios. Acolo Voltaire, aicea Samuil Rimarous apărură ca reprezentanți ai acestor două popoare.

2. *Răscoala fățișe contra Bibliei.*

In acel moment, la care noi am ajuns, învățatul neamț Reimarous în liniștea cabinetului său, în secret de confrații săi și de compania sa, lucra deja la o operă distructivă, și nimenea nu bănuia încă, ce furtune se pregătea pe orizontul protestantismului. Dar pentru dânsul se curățise deja drumul extraordinar de mulți din copărtașii săi inconștienți. Raționalismul avu din ce în ce mai multe succese. Regele Prusiei Frideric II prin propria sa persoană dădu pildă de necredință. Necredința lui deveni molipsitoare. Mulți repetau după dânsul, că Luter abea numai pe jumătate a rupt perdeaua superstiției. Acel respect exagerat, cu care se raportau către textul admis al cărților sfinte, începu să se micșoreze: critica biblică își începu opera sa de a aduna vechile manuscripte și comasarea diferitelor lecturi. Wetschein publică în anul 1751 o ediție a Noului Testament în limba greacă, care apăru în Germania cu indicarea variantelor. El încă nu îndrăsni să îndrepte textus receptus, ci se mărgini numai la indicarea lecturilor adunate de dânsul;, dar primul pas fusese deja făcut. In anul 1774 Grisback tipări cu îndrăsneală textul Noului Testament, regulându-l după regulele criticei deja fără nici o atențiune pentru vechile ediții. Această îndrăsneală totuși era încă o nimica în comparație cu îndrăsneala unor asemenea învățați, adevărat, puțin cunoscuți și puțin respectați, ca Edelman si Bardt. Cel întâi din ei edită în anul 1746 „Mărturisirea Credinței“,

unde el declara, că Dumnezeu nu este persoană, ci esența tu= turor lucrurilor; că El nu poate fi prezentat fără lume, care este umbra, trupul, Fiul lui Dumnezeu. Vechiul Testament este o colecțiune de legende, alcătuite de Ezdra. Noul Testament are nu mai multă importanță istorică și e scris abea pe vremea lui Constantin cel Mare. Cel de al doilea proclamă o părere încă și mai extremă. El declară în anul 1784, că Iisus a fost pregătit pentru rolul său misionar de o societate secretă, descoperindu=i mijloacele până atuncea necunoscute, cu ajutorul cărora el a putut să săvârșască minunatele sale vindecări.

Dar acești critici de nimica, toată problema cărora, în absența adevăratei erudițiuni, constă numai întru aceea, ca prin paradoxe stranii să producă cât mai mult sgomot și să=și atragă atențiunea lumii, nu erau încă periculoși pentru revelațiune. Mult mai mare rău a făcut Nicolai, redactorul „Bibliotecei germane generale". Toate articolele inserate în această ediție erau imbibate de spiritul raționalismului și scrise în tonul rece și adesea otrăvit al necre= dinței. Din anul 1765 pânăla 1792 această „bibliotecă" a alcătuit 106 tomuri, care ne atăcând fățiș creștinismul, totuși tăcând îl sub= mina și pe nesimțitele infecta cu necredința pe numeroșii săi citi= tori. Și acestea nu zăboviră să se manifeste prin cele mai triste urmări. Pastorii nu îndrăsneau să mai propoveduiască evanghelia și în societate se formase dejà părerea, că ei erau datori să se apropie către idealul acelui propoveduitor sentimental și raționalist, care era zugrăvit de Nicolae în scrierea sa „Viața și părerile ma= gistrului Sebald Nothanker [1]). Acest magistru propoveduia țăra= nilor, că ei trebue să se scoale de dimineață; le recomanda să se îngrijască mai bine de vitele lor domestice și să lucreze ogoarele lor, ca să devină bogați; le preda lecții de higenă și=i învăța meșteșugul de a=și lungi viața [2]). Inlăturând creștinismul, din predică, asemenea cugetători voiau prin această uitare a lui, să=l distrugă cât mai curând.

Astfel era dispoziția generală a minților în Germania, când apărură faimoasele „Volfenbuttel Fragment". In istoria popoarelor sunt momente, când o carte, un cuvânt deodată aruncă o lumină vie și adesa tristă asupra întregei situațiuni date. Ea risipește în=

1) Nicolai, Leben und Meimeugen des Herrn Magister Sebaldus Nothanker, Berlin, anul 1773, tomurile I-III.

2) E remarcabil, că in periodul când inflorea la noi așa numitul realism, pela anii 60, cei mai de frunte dintre realiști exprimau față de clerul nostru tocmai niște cerințe l. fel. Ei negreșit nu știau, că repetau pe nemții veacului trecut și expuneau asemenea cerir ca „ultimul cuvânt" al științei sociale, deși asta era de mult răsuflată. Așa se repetă istc

tunerecul ce înfășoară pe toți; răul, până atuncea ascuns, apare lămurit înaintea ochilor tuturor și conștiința obștească îngrozită, își vine în sine. Ceeace dă o deosebită putere vocii, ce răsună în asemenea clipe, constă în aceea, că înseși vocea aceasta este numai un ecou, dar un ecou, care într'un chip determinat exprimă simțul general, care până acum rămăsese neclar și turbure. Dacă „Fragmentele Volfenbutene" au stârnit o furtună strașnică printre protestanții din Germania, apoi aceasta numai pentrucă lor li se descoperise limpede, că erau mai puțin creștini, decât voiau ei să creadă.

Partea întâia a faimoaselor „fragmente" a fost édată în anul 1774. Acesta era timpul încolțirii atacurilor serioase a criticii nemțești contra Bibliei și primul începător al lucrului acestuia, desăvârșitorul căruia a devenit în urmă Straus, a fost cunoscutul poet și critic neamț Lessing. El s'a bucurat în țara sa de o slavă extrem de mare, ca produs al talentelor sale literare și a acelei mișcări vii, pe care el o stârni în literatura patriei sale. El s'a bucurat de o mare influență asupra spiritelor contimporane. Ideile sale filosofice erau departe de a fi sănătoase; ideile sale religioase erau creștine numai cu numele. Spinoza, după expresiunea lui, era pentru dânsul „omul lui"; El acceptă o parte considerabilă din părerile lui. Creștinismul, după părerea sa, era independent de Biblie și el credea că se poate nega autoritatea cărței sfinte. Dar în acelaș timp el nu consideră că e timpul potrivit să se comunice publicului vederile sale teologice. O împrejurare întâmplătoare cu toate acestea îi îngădui să le dea sub vălul unei persoane necunoscute. In anul 1768 a murit în Hamburg profesorul de filosofie Samuil Reimarus. Acesta lăsă prin hârtiile sale un manuscris sub titlul „Apologia cinstitorilor lui Dumnezeu după rațiune". Moștenitorii lui comunicară o copie după scrierea asta lui Lessing, pe atunci bibliotecar herțogului de Branschwig la Wolfenbuttele. Acest din urmă a și tipărit prima ediție a ei în anul 1744 sub titlul „Fragmentele unui necunoscut[1], în ediția redactată de dânsul a „documentelor (Beiträge) pentru înlesnirea istoriei și literaturei". Alte cinci fragmente nouă apărură în anul 1777 și în fine ultimul în anul 1778. Ele căpătară în istorie numirea de „Fragmentele de Wolfenbutteli". Această ediție a lui Lessing bubui în Germania ca o lovitură de trăsnet. Prin ea se proclama ruptura fățișe cu Biblia. „Luter ne-a eliberat de jugul tradiției", scria insuși Lessing, „dar cine ne va elibera de jugul încă și mai insuportabil al buchii?" Și iată el păși

1) Fragmente eines Unbekannten.

la această muncă de eliberare, făcându-se editorul lui Samuil Reimarus. Și el nu se înșală în această privință. Toate extrasele, pe care el le făcu din „Apologie", fură alese cu mare iscusință, și la edarea lor observă toată consecvența științifică. El începu cu propoveduirea toleranței în favoarea deiștilor în anul 1774, ne atăcând încă direct religia revelată; apoi în anul 1777 se apucă la început în genere de revelațiune, iar după aceea de Vechiul Testament, și abea la urmă păși contra Noului Testament. Dar el turbură extraordinar coștiința publică. Deja primul fragment stârni o puternică agitație; dar indignarea nu mai cunoscu margini, când publicul citi cartea plină de obiecțiuni contra revelațiunii și contra învierii lui Iisus Hristos. Dar ca și când ar fi voit să toarne gaz pe foc, Lessing în mijlocul indignării generale și a agitației edete al șaptelea și ultimul fragment, cel mai furios din toate, cunoscut sub titlul: „Planul lui Iisus și al ucenicilor săi". „Necunoscutul, prin care majoritatea înțelegea însă pe Lessing, considera nu numai pe Moisă un înșelător, dar nu se rușina să pășască cu asemenea învinuire și contra lui Iisus Hristos. Cu toate acestea Lessing, cum în urmă și cei mai mulți dintre raționaliștii nemți, nu se considera încă apostat față de creștinism. Din potrivă, anume el și era anume adevăratul creștin, și nu raționaliștii trebuiau să iasă din Biserică, ci din potrivă membrii Bisericii trebuiau să se facă raționaliști. Proclamându-se astfel pe sine următor al lui Hristos, el pogorî pe Invățătorul său la gradul de simplu patriot, care nu se oprise nici în fața înșălătoriei pentru a-și ajunge scopurile. Scopul lui Iisus a fost înalt și nobil. El voi să însuflețască pe poporul iudeu cu o nouă viață și să dea teocrației vechea ei strălucire; pentru atingerea acestui scop toate mijloacele i s'au părut bune. El păși în acord cu Ioan Botezătorul, care deveni copărtașul său. Ei se înțeleseră să se susțină reciproc și astfel să răspândească în masele poporului popularitatea și influența lor. Momentul, destinat pentru îndeplinirea planului acestuia al lui Iisus, era sărbătoarea Paștelor. In ziua, pe care noi o numim Duminica Floriilor, acest reformator, prin intrarea sa solemnă în capitala Iudeei, agită Vulgul contra arhiereilor și conducătorii poporului; după aceea, printr'o procedare puțin cugetată și cu o ne mai pomenită îndrăsneală el violă măreția Templului. Aceasta însă a fost prea mult pentru primul pas, râvna Lui trecuse limitele trebuitoare: de acea el a fost arestat, condamnat și torturat. Toate planurile sale mărețe pentru renașterea socială a poporului iudeu au trebuit astfel să se sfărîme de o pedică, pe care El nu o prevăzuse, anume de cruce. Atunci

El se căi de întreprinderea sa și muri, și se tângui că fusese părăsit de Dumnezeu. Din acea sisuație critică, în care torturile Lui puseseră pe apostoli, ei nu știau în ce chip să se descurce altmintrelea, decât născocind povestea învierii și spiritualizând învățătura Lui despre împărăția lui Dumnezeu.

Cu îndrăsneală mai mare, cum se poate vedea din aceasta, deja nu se mai putea nega autoritatea Sf. Scripturi și credință în ea. A merge cu îndrăsneala până chiar și la negarea sincerității lui Iisus Hristos, aceasta trecuse deja orce margini. In Germania pe atuncea lumea nu era încă deprinsă să audă asemenea hule. Cu cât mai adâncă era cinstirea față de cuvântul lui Dumnezeu în acel timp, cu atât mai puternică fu turburarea, mai ales când asemenea idei plecau dela un asemenea om vestit, cum era Lessing. De la înseși întemeierea creștinismului religia nu fusese încă niciodată expusă unui atac așa de grosolan și unei asemenea jigniri [1]. Reacția deci fu furtunoasă. Din toate părțile se ridicară strigăte furioase. Insuși raționaliștii, care-și dădeau sama cât de mult limba necumpănită a fragmentelor submina opera lor, se ridicară cu putere contra ei. Zemler, care se considera căpetenia lor, scria, că Lessing merită să fie dus la casa de nebuni.

3. *Negarea supranaturalului.*

Răul produs de ediția lui Lessing, totuș nu ar fi fost deosebit de mare, dacă raționaliștii, dupăce se liniști prima explozie de indignare, nu s'ar fi crezut datori să facă în folosul creștinismului unele concesiuni mai mari sau mai mici. Contra lui Lessing păși Hetze; deși acesta avea, negreșit, mai puțin geniu decât grozavul său protivnic, dar el văzu just, când smulse masca depe planurile bibliotecarului lui Wolfenbuttel și scoase raționaliștilor în evidență, că de îndată ce ei vor dărîma importanța supranaturală a Bibliei, atunci din creștinism nu va mai rămânea decât tare puțin. Acum deja nu dispută nimenea serios, că acest apologet nu a înțeles cu destulă temeinicie și claritate ideile lui Lessing. Dar de partea lui rămâne acel mare merit, că el cel dintâiu atrase atențiunea asupra pericolului ce amenința creștinismul. Pasnicul, care, văzând palatul Domnului său cuprins de flăcări, a strigat: „foc", nu s'a

1. Cunoscută era, dealtmintrelea, o scriere la fel de negare grosolană, sub titlul „De tribus impostoribus", unde se consideră ca înșălători Mahomet, Moise și Iisus Hristos. Scrierea aceasta se raportă la evul Mediu, dar în realitate fusese scrisă nu mai devreme de veacul XVIII și aparținea școlii germane în fașă a raționalismului.

înșelat în această privință și nu a luat drept incendiu simpla lu-cire a aurorei de dimineață pentrucă acest incendiu continuă încă și astăzi, deși Lessing și succesorii săi stăruiseră să micșoreze focul.

Intre acestea persoanele, pe care cetirea scrierilor deiștilor le-a sdruncinat în credința lor, văzură că o parte din obiecțiunile „uricio-sului“ au rămas necombătute. Ei socoteau, că creștinismul deja nu se mai poate mântui altmintrelea, de cât cu ajutorul unui anume aranjament, și anume să se isgonească fără cruțare tot ce nu permitea critica să rămână; cu un cuvânt să-l reducă la o sistemă fără dogme și fără autoritate. Religia, după vederile lor, este ceva cu totul deosebit de teologie; a ataca Teologia, asta nu însamnă nicidecum a ataca religia. Pentru ca să fii creștin, fiecare trebue să creadă numai în aceea ce-i insuflă propria lui inimă. Ceeace ne face pe noi mai buni, ceace înalță sufletul, aceasta și este adevărata religie a lui Hristos. Trebue de propoveduit numai o astfel de învățătură, care conlucră la desăvârșirea noastră morală. Ceeace ne instruește pe noi din Biblie, este inspirat de Dumnezeu, în care caz edificarea și inspirația este una și aceeași. Dela Dum-nezeu pleacă numai aceea, ce ne face pe noi virtuoși.

Ceice exprimau asemenea păreri cu toate acestea nu observau, că, sub pretextul de a salva creștinismul ei îl ucideau. Straus explică minunat aceasta mai târziu acestor sofiști inconsecvenți. Pentruce sunt eu dator să mă supun Bibliei, dacă ea nu este cu adevărat cuvântul lui Dumnezeu? Cu orbire într'adevăr nepătrunsă ei respinseră creștinismul, făcându-i o singură concesiune, pe care în realitate o admitea și Lessing, anume concesiune, care alcătuia cea mai grosolană din consecințe, ce atrase după sine deplina negare a creștinismului. Anume ei convenirä cu Reimarus, că Biblia este numai un produs omenesc. Astfel până acum ei șterseseră cu totul deosebirea generală dintre cărțile sfinte și cărțile obișnuite, și odată cu asta desigur lepădaseră și învățătura despre inspirație. Ei socoteau, că vor mântui creștinismul, făcându-l neatârnat de sf. Scriptură. Lessing nu propoveduia nimic alta și nici nu cerea, decât anume aceasta. „Litera nu este duh“, scria el, „și Biblia nu este religia. Prin urmare obiecțiunele contra literei și Bibliei nu sunt obiecțiuni contra duhului și religiei. Nu religia este adevărul pentrucă o au propoveduit apostolii-evangheliști, ci ei au propoveduit-o pentrucă ea este adevărul. Veracitatea lăuntrică singură de sine trebue să servească de garanție tradițiilor scrise, iar nu tradițiile scrise au putut da vreodată acestui adevăr ceeace în realitate nu există într'însul. In puterea acestui lucru adevărul

atârnă de judecata internă a fiecăruia, el se expune capriciului și tuturor oscilațiunilor duhului omenesc. Dacă monumentele, pe care se reazemă religia, nu-s inspirate de Dumnezeu, atuncea ea nu mai este nimica.

Negarea inspirațiunii cărților sfinte a fost punctul cel mai important, care apăru în acest timp pe calea negării creștinismului. Din acest timp autoritatea istorică a cărților Vechiului și Noului Testament nu se mai sprijinește pe mărturia divină, ci simplu pe prețuirea oamenilor. Raționaliștii n'au putut să nu simtă o puternică confusiune la vederea acelui rezultat, la care ei prin forța lucrurilor ajunseseră. In ce chip se putea apăra caracterul tuturor părților Bibliei? Ea e plină de istorisiri miraculoase. Dacă Dumnezeu însuși nu ne-a garantat veracitatea, atunci cum se poate dovedi aceasta? Nu turbură oare rațiunea asemenea istorisiri? Nu-s ele oare contrare experienței? Aceste întrebări prin forța împrejurărilor au dus la negarea minunilor, cum ele duseseră și la negarea inspirațiunii. Și iată astfel, în puterea lucrurilor, raționaliștii au ajuns la negarea totală a tot ce-i supranatural.

Exponentul acestui stadiu a raportului raționalismului față de Biblie a fost Einhorn (1752-1827). El singur vorbește de acea adâncă impresiune, pe care a produs-o asupra sufletului său citirea „Fragmentelor Wolfenbutteliene". Acuzațiile de înșălătorie, stârnite contra sfințiților scriitori, tulburară adânc duhul lui pentru că altmintrelea unde să se afle după aceasta sinceritatea și cinstea neînvinsă? Dar lui i se păru imposibil de admis amestecul direct al lui Dumnezeu în istoria Vechiului Testament. „La toate popoarele vechi", spune el, „tot ce era inexplicabil și extraordinar se atribuia lui Dumnezeu. Ințelepții tuturor țărilor se aflau în contact cu ființele supreme. Când noi citim despre asemenea evenimente la cititorii civili, atunci le considerăm false sau legendare. Dar pentruce noi facem singura excepție pentru evrei? Răspunsul la asta e simplu: dacă noi facem această excepție, apoi asta e pentrucă cărțile, ce istorisesc despre asemenea minuni, la Israil nu-s așa, cum sunt în afara lui; că isvoarele evreești sunt autentice pe când celelalte nu sunt autentice. Dar Einhorn nu luă în considerațiune această deosebire; lui i se păru, că dreptatea obliga a se raporta către fiii lui Israil absolut identic, ca și către ceialaltă omenire. Și aceasta îl duse astfel la negarea minunei. Așa fu al doilea pas pe calea raționalismului în ce privește Biblia. Lepădând inspirația cărților sfinte, el, prin necesitate logică, începe deasemenea să nege și toate faptele miraculoase. Iată cele două puncte de pe care nu se pogoară ra-

ționalismul și care din acest timp alcătuesc oare cum două dogme principale a simbolului lor de credință negativ; ei consideră aceste puncte bazele nesdruncinabile a sistemei lor și nu se socot obligați nici chiar să le sprijinească cu dovezi.

Einhorn totuși simți, întru cât negarea supranaturalului se părea de neîmpăcat cu autenticitatea cărților sfinte. El nu se gândea încă să nege sau, cel puțin, nu îndrăsnea încă să dispute acest din urmă adevăr, pe care nu-l supusese atacului Reimarus. Lepădând minunile, Einhorn parecă trecuse de partea autorului „Fragmentelor" și recunoștea, că istorisitorii unor asemenea evenimente erau niște înșălători. Dar lui i se păru, că însuși monstruozitatea acestei conclusiuni era suficientă pentru combaterea ei. Nu se poate, zicea el, să nu te îngrozești de o astfel de presupunere. Cum? Se poate oare ca cei mai mari oameni ale primelor veacuri, cari au exercitat asupra omenirii o înrăurire așa de mântuitoare, să fi fost toți niște șarlatani, fără se trezească bănuiala contimporanilor lor? Nu, aceasta-i cu neputință. Scriitorii biblici nu ne-au înșălat, dar în acelaș timp trebue să recunoaștem, - adaogă el, - noi i-am înțeles rău. Dacă ei ar fi vorbit cu exactitatea filosofică a timpului nostru, atunci ar fi fost cu neputință să vedem în limba lor afirmarea intervenției reale a lui Dumnezeu, ceeace ar fi fost o presupunere cu totul falsă. Dar când ei ne istorisesc despre lucruri cu totul miraculoase și atribue aceasta lui Dumnezeu, atunci ei vorbesc pur și simplu naiv, neartificial, fără nici o intenție, conformându-se numai cu ideile și felul de exprimare al vechimii. Noi nu vrem decât numai să traducem limba primelor veacuri în limba contemporană și minunile vor dispare cu totul, cum dispare o negură oare care.

Zemler, neavând încă în vedere acea întrebuințare, care în urmă începură să o facă din teoria lui, încă dela anul 1760 trase drumul către această explicație naturală a supranaturalului. Cu prilejul boalei unei femei sărace din împrejurimile Wurtembergului, pe care unii teologi o considerau stăpânită de diavolul, Zemler edă o scriere sub titlul: „Despre îndrăciții pomeniți în Noul Testament". El dovedea în acea scriere, că ceice sunt descriși în Evangheliii ca îndrăciți, erau simplu bolnavi epileptici. Iisus Hristos și apostolii au procedat cu ei ca și cu niște jertfe ale răutății diavolului, adaptându-se numai la graiul vremii. Insușindu-și și răspândind acest principiu a lui Zemler, Einhorn explică toate minunile Vechiului Testament ca figuri și a chipului de grăire orientală. Istoria creării lui Adam, cum se istorisește ea în cartea Facerei,

după explicaţia sa, nu este decât un tablou colorat a primei apariţii a omului pe pământ. Sfinţitul scriitor spune, că Eva a fost creată din coasta bărbatului său, pentrucă acest din urmă a văzut un „vis“, cumcă el ar fi fost împărţit în două. Rodul pomului cunoştinţii binelui, şi răului conţinea otravă, care încetul cu încetul ducea la moarte. Glasul lui Dumnezeu, care înspăimântă pe strămoşii noştri, când au mâncat ei rodul otrăvit, acesta nu fu decât sgomotul tunetului [1]), etc.

Tot aşa Einchorn explică cea mai mare parte din minunile Vechiului Testament. El tot mai păstrase destul respect, ca să nu aplice aceeaşi explicaţie şi Evangheliilor. Dar ceeace nu îndrăsni să facă el, fără nici o turburare o făcură alţii mai îndrăsneţi. Insuşi protopărintele explicaţiunii naturale a minunilor se pare că a înţeles însfârşit, că dacă se elimineazâ tot supranaturalul din viaţa lui Iisus Hristos, atunci într'însa nu mai rămâne nimica mare. Ucenicii lui Einchorn nu se opriră la situaţia ocupată de dascălul lor şi se alăturară la vederile lui Lessing. La urma urmelor, zic ei împreună cu dânsul, noi nu avem nevoe de minuni pentru ca să credem în creştinism. Oamenii s'au înşelat, punând până acum adevărurile religiei în dependenţă de fapte supranaturale. Noi putem direct înţelege adevărul. La ce să ne mărginim la recunoaşterea adevărului prin aceea, că anumite fapte legate de el trebue neapărat să fie considerate adevărate, în timp ce noi vedem, că aceste fapte, mai ales cu caracter miraculos, care greşit se atribue lor, sunt absolut nefolositoare? Şi astfel, ei au ajuns chiar la presupunerea, că creştinismul nu atârnă de părerile, care se pot avea despre persoana Intemeietorului său. „Puţin folos este“, repetau ei, „pentru Hristos, dacă numele Lui se pomeneşte în litaniile nesfârşite. Celce poate deosebi aurul de lut, va cinsti pe acest erou al umanităţei, binefăcătorul nostru aşa, cum şi trebue el cinstit, adecă prin tăcerea numelui Lui şi prin imitarea Lui.

Intocmai la fel, în realitate, s'a exprimat despre persoana lui Iisus Hristos şi învăţatul Pavlüs (între anii 1761-1850). „Doctorul Pavlüs, zice Straus, cel dintâiu a dobândit slava deplină de Evghemer creştin. Sfârşitul veacului trecut şi începutul celui prezent au fost timpul apariţiunii a numeroase scrieri, care oferiră explicaţia naturală a minunilor; dar drept monumente clasice ale acestei şcoli servesc, cum se ştie, tâlcuirea la evanghelii a lui Pavlüs şi

1) Einhorn, Repertorium für biblische und morgenländische Literatur, t. IV, Urgeschichete, p. 158.

„Viața lui Iisus", pe care a scris-o mai târziu același autor".
Pavlüs, ucenicul lui Spinoza și a lui Cant, încă și mai hotărât a fost dușmănos minunilor decât predicesorul său Eichhorn. Anume el a formulat, așa zicând, teoria negărei minunei și i-a dat acea formă determinată, care și-a însușit-o mai târziu Straus și toți raționaliștii contimporani. După părerea lui, orice fapt, cauzele interne sau externe ale căruia nu pot fi reduse la legile obișnuite ale istoriei, e nimica și nu poate fi considerat ca săvârșit. Atotputernicia, înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu se manifestă prin ordinea obișnuită a naturei, iar nu prin abrogarea legilor ei. Inseși inexplicabila violare a legilor lumii nu poate nici adeveri, nici slăbi un anumit adevăr. Existența vre unei dogme nu poate fi fondată pe o vindecare, orcât de extraordinară ar fi ea. „Iată", zice Straus, „regulele pozitive, pe care le-a expus și le-a aplicat Pavlüs și care așază comentariile lui mai sus de orce alte scrieri de același fel, nu numai contimporane, ci și următoare.

Reprezentantul principal al explicațiunei naturale a minunei, prin urmare o neagă a priori și fără nicio dovadă, cum făcuse deja asta Eichhorn, cum făcuse toți ceice i-au urmat lui, dovedind prin toate acestea neputința lor, de a expune vreo dovadă mai mult sau mai puțin puternică contra credinței în supranatural, a acelei credințe, care e așternută în fundul inimii omului și are temelii nesdruncinate în atotputernicia lui Dumnezeu.

În teoria lui Pavlüs contra minunei se poate vedea limpede influența ideilor lui Cant, adeptul vădit al căruia a fost el. Sistemele filosofice, ce s'au ivit în Germania la finele veacului trecut și începutul celui prezent, în genere manifestară asupra criticei biblice o înrâurire mai mare decât se crede de obiceiu. Și una și alta au mers pe o cale paralelă, inspirându-se și susținându-se una pe alta. Îndoelele lui Lessing au adus la negare radicală pe Straus; scepticismul lui Cant au dus la panteism pe Hegel, la ateism pe Feuerbach și Schopenhauer. Căpeteniile școlilor filosofice crezură de datoria lor să exprime limpede vederile lor în chestiunile religioase. Cant, între alții, scrise cartea: „Despre religie între hotarele rațiunei pure" [1]). Acolo el ventilează ideea, că religia naturală este unica adevărată, singura universală. Religiile, pe care el le numește revelate, nu sunt altă ceva, decât încercări omenești, care aveau drept scop să asigure autoritatea externă a religiei naturale. Studierea chestiunilor istorice, ce stau în legătură cu religia revelată, de ex. viața intemeietorului ei, minunile și prorociile, pe

1) Die Religion innerhalb der blassen Vernunft, Koenigsberg, 1793.

care ea crede se fondeze autoritatea sa, – asemenea studiere e cu totul nefolositoare: singurul punct, care merită atenţiune, e moralitatea. Filosoful de Koenigsberg îşi închipuea să înlăture astfel toate dificultăţile, stârnite de critica biblică. Iată anume ceeace-i cunoscut sub numirea de „tâlcuirea morală a lui Cant" [1]).

Pavlüs, primind în totul ideile filosofice ale dascălului său despre minune, nu consideră totuşi cu putinţă să înăbuşe aşa istoria. El credea, că e necesar să explice natural faptele miraculoase ale Noului Testament, cum Einchhorn a explicat faptele Vechiului Testament. Cu toate acestea el a schimbat metodul acestui din urmă, şi „interpretarea lui istorică" l-a înlocuit – prin interpretarea „psihologică". In minunile Evangheliilor e greu a vedea numai metafore sau hiperbole orientale. Pavlüs avu părerea, că el le poate lipsi de caracterul supranatural, referind supranaturalul nu la evenimentele vieţii lui Iisus, nu la actele Lui, ci la duhul său la imaginaţia fie a celor ce au istorisit despre ele, sau a celorce le-au interpretat: toate acţiunile din viaţa lui Iisus au fost perfect naturale, dar când istoricii Lui, când tâlcuitorii lor a redat fals nuanţa lor miraculoasă. „Comentariile" lui Pavlüs şi scrierea sa „Viaţa lui Iisus" au avut de scop numai aplicarea acestei teorii. Folosindu-se de resursele unei imaginaţiuni inepuizabile, el se sili să reducă toate faptele supranaturale, istorisite de Evanghelii, la gradul celor mai obişnuite evenimente. Descriitorii vieţii lui Iisus, zice Pavlüs, văzind lucrurile aşa, cum ele se prezintau în realitate, istorisesc în esenţă mult mai puţin despre minuni decât socot în realitate, şi numai anume lucrurile mai improbabile le-au luat greşit drept fapte neobişnuite. In istorisirile, unde socoteau să vadă violarea legilor naturei, minunea este cele mai adesa o născocire a exigetului, iar nu o mărturie a istorisitorului. De ex. interpreţii evanghelistului Ioan spun, că la nunta din Cana Galilei Iisus a prefăcut apa în vin. Aceasta e simplu o eroare a interpretului! La iudei era obiceiul a aduce, noilor căsătoriţi, în calitate de dar pentru nuntă, vin şi untdelemn. Iisus, aducând în Cana cinci ucenici fără invitaţie, pe care El abea-i chiemase să-L urmeze, prevăzuse că va fi lipsă de vin, şi în vederea acestui lucru, El le poruncise să aducă cu sine o cantitate de vin. Intre acestea, „în glumă", el ţinu darul său în taină până în acel moment, când în adevăr se simţi lipsa de vin. Apoi pentru

1) Lecki în „Istoria raţionalismului în Europa", cu drept cuvânt vede în Cant şi Lessing pe cei doi pricinuitori principali, deşi în diferite direcţii, a luptei stârnite în Germania contra Bibliei. Despre influenţa lui Cant în Germania asupra minţilor contimporane lui se poate judeca după expresia lui Jean-Paul-Richter, care zice: „Cant nu e numai astrul lumii, ci o întreagă sistemă solară".

a se veseli, el porunci să se toarne apă într'un vas iar în celelalte vase se afla vinul adus. Slava, pe care El a arătat-o, cum spune ev. Ioan, consta numai întru aceea, că El se arăta așa de vesel la nuntă [1]). Toate minunile evangelice se explică la Pavlüs tot în felul acesta, adecă cumcă caracterul miraculos se atribue lor sau de apostoli, sau de tâlcuitorii lor. Așa după mărturia ev. Matei, Mântuitorul, pogorându-se din muntele fericirilor, întâlni un lepros, care la ruga sa de a fi vindecat, în adevăr s'a vindecat. Despre asta istorisesc și Luca, și Marcu. După Pavlüs, bolnavul a rugat pe Iisus nu să fie vindecat, ci numai pentru cercetarea stării lui. Iisus se arătă gata pentru asta și după o pauză însemnată, întinse mâna, ca să-l pipăe, silindu-se în același timp să nu se atingă de dânsul, ca să nu se molipsească de boală. Cercetarea descoperi o bogată vărsare de materie, care era semnul de tămăduire a boalei și începutul curățirii pelei. Din asta Iisus conchise că boala nu mai e molipsitoare și i-a zis: „curățește-te". Astfel El nu fu făcător de minuni, ci simplu medic. La vindecarea surdo-muților El dovedi, după Pavlus, și experiența sa în calitate de Chirurg. Ev. Marcu istorisește că Iisus a vindecat în Decapolia un surdo-mut, zicându-i: „Efafta", adecă deschide-te. Pavlüs încredințează, că aceasta s'a făcut cu ajutorul unei deosebite operațiuni chirurgicale și a unui anumit praf, care la ducerea bolnavului la o parte, a fost aplicat în urechile lui [2]).

Slăbiciunea unor asemenea explicațiuni curat copilărești e de sine evidentă, și Straus, care le-a examinat amănunțit în scrierea sa „Viața lui Iisus", le-a dat deplină dreptate, arătând limpede deplina lor netemeinicie. „După Paulus", zice Straus, critica totdeauna are dreptul să presupună ceeace au putut omite documentele, cum se înțelege dela sine; iar ceeace se înțelege dela sine este natural; pentrucă supranaturalul nu se subînțelege de la sine și el prin urmare nu se poate presupune acolo, unde nu să face la dânsul anume indicațiune. Neajunsul acestei logice e evident; istorisirile evanghelice au minunea de temă fundamentală a lor și cauza supranaturală nu numai nu trebue înlăturată, dar trebue presupusă și atuncea, când nu se indică formal.

Cu toată slăbiciunea sa, explicația naturală a minunilor reprezintă ceva atât de ispititor pentru imaginațiune, că ea a fost primită în Germania cu entuziasmul și atracțiunea, ce face puțină

1) Paulus, Philologisch — kritischer und hist. Commentar über d. N. Test. 1804, tom. IV, pag. 150—162.

2) Commentar, Bd. II, p. 426.

cinste minţii omeneşti. Cărţile însufleţite de ea au fost numeroase; ele începură se apară din toate părţile. Chiar Schiller în scrierea sa „Cursuri de istorie“, apărută la Iena şi=a însuşit=o absolut pentru a explica auditorilor săi misiunea lui Moise, şi deşi ea deja demult căzuse sub loviturile sarcasmelor, totuşi pentru unile minţi continua să aibă o atracţiune aşa de neînfrântă, şi aplicarea ei în multe pri= vinţe e aşa de comodă, încât mulţi critici continuă încă să recurgă la dânsa, atât în Germania, cât şi în alte ţări (ca de ex. Renan în Franţa).

4. *Teoria mitică.*

In timp ce Paulus preocupa atenţiunea Germaniei raţionaliste prin explicaţiunile sale naturale ale minunilor, se prelucra neob= servat o nouă teorie, căria îi fu dat să înlocuiască propria lui teorie şi care se arătă mult mai periculoasă pentru credinţă. Aceasta e anume teoria mitică. Această teorie din urmă are acea trăsătură comună cu cea care a precedat=o, că ea neagă deopotrivă supra= naturalul, dar în toate celelalte privinţe ea se deosebeşte de dânsa. Pecând precedenta primea caracterul istoric al cărţilor sfinte, şi se mărginea numai la lipsirea minunilor biblice de aoreola lor divină, în scopul de a le pogorî la gradul de fapte naturale, teoria cea nouă merse mult mai departe şi pogorî minunile la gradul de basme sau, cum se exprima ea, de mituri, şi pelângă aceasta, în timp ce prima recunoştea încă autenticitatea sf. Scripturi, a doua nu mai credea într'însa. De aicea se vede singur de sine, cum treptat s'a întărit şi s'a desvoltat boala raţionalismului. Trecând din negaţie în negaţie, de la dărmare la dărmare, necredinţa curând a trebuit să vadă, că pentru ea nu mai rămâne deja nimica din clădirea sfântă a revelaţiei creştine. Apucând pe drumul alunecos al îndoelei, raţionalistul merge fără oprire, neavând putinţa să se oprească.

În explicarea mitică, ca şi în cea naturală a minunii, atacul la început se îndreptă numai contra Vechiului Testament, fără să se atingă de cel Nou. Primele lovituri fireşte a trebuit să le pri= mească Pentateucul. El alcătueşte oarecum introducerea în cărţile sfinte şi prin înseşi aceasta atrage mai înainte de toate atenţiunea; afară de asta, prin vechimea sa şi prin caracterul istorisirilor sale, el vădit prezintă şi ocazie mai mult decât orcare din cărţile sfinte pentru explicarea mitologilor. Mitologii au fost primii tăgăduitori ai autenticităţii Pentateucului. Ei au avut predicesori în primele veacuri ale creştinismului. Unii gnostici şi unii păgâni şi=au ex= primat deja îndoiala contra provenienţei dela Moise a primelor

cinci cărţi ale sf. Scripturi. Dar glasul lor multă vreme nu şi-a găsit ecou, şi tradiţia generală n'a intâmpinat nici o contrazicere. În veacul XII vestitul rabin iudeu Aben Ezdra exprimă bănuiala relativ de unele locuri; dar el nu o răspândi în acelaşi timp asupra întregului Pentateuc, cum aceasta adesa s'a repetat greşit după Spinoza, care dorea să-şi creieze predicesori. La începutul protestantismului, Karlstad, cu ocazia istorisirii din Deutoronom despre moartea lui Moise, ridică intrebare (în anul 1520): scrisu-s'au oare cele cinci cărţi ale Pentateucului de însuşi legiuitorul evreilor? Atunci nimenea nu-şi intoarse însă atenţiunea asupra acestei îndoele abea născânde. În anul 1574 un belgian, Andrei Mozie, în al său „Comentar' la cartea lui Iisus Navi", silindu-se să facă această presupunere mai verosimilă, se referi la observaţia talmudului, despre o tainică indicaţie, care căzu în sarcina lui Ezdra pentru alcătuirea Pentateucului. Acestea au fost primele preludii de atac. În secolul XVII duşmănia se înteţi. Filosoful englez Tomas Hobbes expuse formal la îndoială, că Moise ar fi scris cândva cărţile atribuite lui, şi întru aceasta se răzămă pe aceleaşi dovezi, pe care le-au exprimat în veacul XIX Fater şi De-Wette. El deschide prin sine seria acelora, care expresiv s'au apucat să nege, că Pentateucul ar proveni dela Moise. Dovezile pe care Hobbes le aduse întru susţinerea părerei sale se coprindeau în următoarele. Autorul Pentateucului spune, că „hananeii locuiau atuncea" în Palestina; el citează cartea „Oştirilor Domnului" şi adevereşte, că nimenea nu ştie, unde e îmormântat Moise. Moise evident n'a putut să vorbească astfel, pentrucă hananeii trăiau încă şi în vremea lui în pământul făgăduinţii; el n'a putut să citeze o carte, care istorisea despre luptele lui; în fine, el nu putea să vorbească de moartea sa. Deci cărţile acestea se numesc Pentateucul lui Moise nu pentrucă ele sunt scrise de dânsul, ci pentrucă ele vorbesc de dânsul, după cum de ex. se dă numirea de „Istoria lui Scanderberg" istoriei acestui erou, deşi el nu-i nici de cum autorul acestei „Istorii". Hobbes în alt loc dealtmintrelea admite, că Moise a scris întreagă acea parte a Pentateucului, care în genere se atribue lui.

Tocmai pe acelaşi timp (anul 1655), un francez Isaac Peirer, inventatorul teoriei preadamite, se încerca să slăbească autoritatea cărţii Facerea, care nu era prielnică pentru sistema lui despre existenţa oamenilor înainte de Adam, şi în acest scop declara, că Moise nu era autorul acestei cărţi. După părerea lui, Adam al cărţei Facerea este numai strămoşul iudeilor; istoria facerei, a pă-

catului original, a potopului și a tuturor celorlalte are în vedere numai pe fiii lui Avraam, iar nu ai omenirii. El contestă origina Pentateucului dela Moise prin dovezi, asămănătoare cu dovezile lui Hobbes.

Un protivnic mai puternic al autenticității Pentateucului a fost Spinoza. În scrierea sa „Tratatul teologico-politic" (1670), alcătuind un tablou aproape complect al tuturor locurilor, care au servit timp de două veacuri de pretext de polemică, el face următoarea concluzie: „Din toate locurile acestea e mai limpede ca lumina zilei, că Pentateucul nu l-a scris Moise, ci un alt scriitor, care a trăit cu câteva veacuri mai târziu". Atacurile filosofului evreu a produs cu toate acestea mai puțin zgomot în vremea aceea, când s'au ivit ele decât atacurile oratorianului francez Richard Simon. După zece ani dela apariția „Tratatului" lui Spinoza, acest scriitor, care adesa se numește „întemeetorul criticii biblice", a edat cunoscuta sa scriere „Istoria critică a Vechiului Testament" [1]). Părerea lui despre origina cărților lui Moise e suigeneris. Bosuet o considera așa de periculoasă, încât îndemnă pe cancelarul Tellien și pe șeful poliției să interzică această carte. Simon presupune, că Moise a înființat anumiți arhivari sau cărturari, sarcina cărora era de a nota evenimentele mai însemnate. Acești cărturari au fost inspirați de Dumnezeu. Prorocii următori au prefăcut de câteva ori aceste istorisiri până la timpul lui Ezdra, ba chiar și până mai târziu, adăogând, schimbând, prescurtând sau lărgind cuprinsul după socoteala lor. De aicea și provin divergințele observate. Afară de asta, de oarece ei scriau pe suluri sau foi deosebite, apoi se întâmpla, ca aceste suluri sau foi să se amestece unele cu altele, de unde a și rezultat o mare încurcătură în succesiunea istorisirilor.

Această părere, negreșit, e absurdă până la evidență, și ar fi greu a denatura mai mult spiritul și istoria literaturii ebraice. Între altele ea cuprinde ideea, care a devenit foarte populară în timpul nostru, și s'a găsit un elocvent panigers în persoana lui Renan, care între altele vorbește cu laude la adresa inventatorului ei, că „principiul fundamental al criticei cărților sfinte anonime, - principiu aplicat aproape tuturor literaturilor răsăritului, e desvoltat la dânsul la perfecție. Ideea prefacerei textelor și a introducerilor succesive înlocuește la dânsul vechea discuție despre autenticitate. Textul, din punctul său de vedere, nu mai este ceva neschimbat, așa că el trebue considerat sau autentic, sau apocrif, a-l admite

1) R. Simon, Histoire Critique, Paris, 1678.

sau a-l respinge cu totul. Acest corp organic, care crește în puterea unor anumite legi și din timp în timp se reface și se schimbă, fără să înceteze de a fi una și aceeași. Oratorianul francez negreșit ar fi refuzat aceste laude, de oarece el formal credea în inspirația divină a tuturor scriitorilor cărților sfinte; dar cu toate acestea e adevărat aceea, că el cel dintâiu a exprimat părerea, astăzi în general primită de raționaliști, că Pentateucul este rodul a muncii și prefacerilor a câtorva generațiuni de scriitori. De și el a oscilat în concluziunile sale, de și el atribuia lui Moise când mai multă, când mai puțină parte cu deosebire în alcătuirea cărței Facerei, totuși rămâne neîndoelnic acel fapt, că anumé el a deschis calea criticii negative în această direcție.

Chestiunea despre autenticitatea Pentateucului după aceea a fost pusă de mitologii nemți. Din timpul lucrărilor lui Richard Simon până la lucrările școalei mitice pe chestiunea cărților lui Moise, a apărut numai o singură operă critică, care ar merita pomenită și anume lucrarea lui Jean Astruk: „Despre alcătuirea cărței Facerea“ [1]). Tatăl lui Jean Astruk, un păstor protestant, a trecut la romano-catolici în urma abrogării edictului de Nantes. Însuși Jean a mărturisit totdeauna catolicismul roman. El era vestit prin cunoștințele sale medicale. Dar în anul 1743 el a fost atașat la Facultatea de Medicină din Paris și a luat parte activă la lucrările ei. Devotându-se cu totul științei, el se ocupa cu sf. Scriptură și făcu o descoperire originală, care dădu numelui său o publicitate mai largă decât aceea, pe care i-o procurase ocupațiunile terapeutice. Frapat de acea regularitate, cu care Dumnezeu se numea cu diferite numiri în diferite capitole ale cărții Facerea, el, pe temeiul acestei observațiuni, construi o întreagă sistemă, după care Moise a fost mai curând un compilator, decât scriitorul primei cărți a Pentateucului. Astruk începe cu observația, că Moise istorisește despre niște evenimente, ce au avut loc aproape cu 2500 de ani înainte de dânsul. Cunoașterea acestor evenimente n'a fost descoperită lui, zice el; Moise a obținut-o prin tradiția scrisă, adecă prin istorisiri ajunse până la dânsul în scrieri. Deja mulți autori s'au ținut de această părere și înainte de el. Dovezile, pe care se întemeiază el, constau în acele repetiri, care se observă în cartea Pentateucului, ceeace el numește „antihronisme“ sau „denaturări“ a ordinei cronologice, și în genere variație în întrebuințarea numelui lui Dumnezeu în diferite părți ale cărței Facerea. Acest ar-

1) Astruk, Conjèctures sur les mémoires originaux dont il parait qui Moyses est servi, Bruxeles, 1753.

gument e principal la Astruk, și el s'a folosit de dânsul cu mare iscusință. Iată cum îl explică el: „În textul ebreu al cărții Facerea, Dumnezeu se designează mai ales prin două nume izbitoare. Intâi se prezintă numele *Elohim*... Toate traducerile îl redau la fel: traducerea celor șaptezeci (LXX) prin cuvântul Θεὸς, Vulgata prin cuvântul Deus, și toate traducerile franceze, făcute după Vulgata, prin cuvântul Dieu... Alt nume al lui Dumnezeu este *Iehova*... Iudeii nu pronunțau acest nume din respect către dânsul și în locul lui citeau numele „Adonai". Acest nume „Adonai", care însamnă în evreește „Domnul", cei șaptezeci de traducători și autorul Vulgatei au citit după iudei, și deaceea ei necontenit au tradus cuvântul „Iehova": cei șaptezeci prin cuvântul Κύριος, iar Vulgata prin cuvântul Dominus, și toate traducerile franceze, urmând Vulgatei, au întrebuințat cuvântul Seigneur... S'ar putea crede, că aceste două nume „Elohim" și „Iehova" se întrebuințează fără deosebire în unele și aceleași locuri ale cărții Facerea, ca termini sinonimi și admiși pentru variația stilului; dar o astfel de părere ar fi o eroare. Aceste cuvinte niciodată nu se confundă; sunt capitole întregi, unde Dumnezeu totdeauna se numește „Elohim" și niciodată „Iehova". Și din contră, sunt altele, și acestea nu-s mai puține decât celelalte, unde Dumnezeu nu se numește decât „Iehova" și niciodată nu i se dă numele de „Elohim". Dacă Moise însuși ar fi alcătuit cartea Facerei, atunci ar fi trebuit să se pună pe socoteala lui această variație stranie și suigeneris. Dar ne putem oare închipui, ca el să fi admis asemenea neglijență la alcătuirea unei cărți așa de importante, cum e cartea Facerei? Se poate oare arăta vreun exemplu paralel și se poate oare fără dovadă să se atribue lui Moise un neajuns, pe care nu l-ar îngădui nici un alt autor? Nu era oare mai firesc, din contră, a explica această variație prin presupunerea, cum facem aceasta noi, că acea carte a Facerei e alcătuită din două sau trei manuscrise, legate și cusute la un loc din fragmente deosebite a diferiți autori, dintre care fiecare a dat lui Dumnezeu nu unul și același nume, ci nume diferite; unul i-a dat numele Elohim, iar altul numele Iehova, sau Iehova-Elohim" [1]. Astfel e renumita origină a deosebirii locurilor *Elohiștilor* și *Iehoviștilor* din cartea Facerei, din care Astruk a conchis la existența a două manuscripte originale. Această teorie a căpătat un rol neobișnuit de important la raționaliști în lupta lor contra autenticității Pentateucului. Această deosebire încă și

1) Astruk, Conjéctures, p. 10-13.

astăzi se consideră unul din punctele cele mai principale și mai bine fondate de plecare în această muncă grea a criticei contra celor cinci cărți prime ale Bibliei. Trebue totuși de observat, că între părerea lui Astruk și părerea criticilor necredincioși există două deosebiri importante. Prima constă în aceea, că medicul francez admite expresiv proveniența originei Pentateucului dela Moise: „totul se reduce“, zice el, „la dovada aceea, că Moise trebue să fie autorul cărții Facerii și numai el singur trebue să fie un atare“. A doua deosebire constă în aceea, că el mărginește ipoteza sa numai la cartea Facerei. Pe când scriitorii timpului nostru declară fățiș, că Astruc nu credea sincer în autenticitatea Pentateucului. Dar noi nu vedem, pe ce temeiu se poate bănui el de fals. Dealtmintrelea orcum ar fi, cartea lui e alcătuită cu mare îngrijire și originalitatea cercetărilor lui n'a putut să nu atragă atențiunea învățaților nemți, unde începuse a spori raționalismul. Și savanții nemți, unul după altul, s'au apucat să desvolte teoria lui Astruc și să pună la îndoială origina dela Moise a diferite părți din Pentateuc, cu care prilej fiecare scriitor succesiv a făcut câte un pas înainte față de predicesorul său.

În anul 1795 Georg Bauer a exprimat părerea, că Pentateucul coprinde în sine numai câteva fragmente cu origina dela Moise. Acest Bauer (1755-1806), care a fost pe rând profesor la Heidelberg și Altorf, era fruntaș raționalist al timpului său. Scrierile sale se distingeau mai degrabă prin îndrăsneala sa, decât prin însușiri, de oarece ele sunt superficiale, încurcate și scrise fără cugetare suficientă. Cu toate acestea el a exercitat o mare influență, nu pentrucă a negat origina Pentateucului dela Moise, ci pentrucă a fost unul dintre primii învățați, care a aplicat interpretarea mitică Vechiului Testament. Pe acest obiect el alcătui o mare lucrare în două tomuri. Deși Eichhorn l-a precedat pe această cale, totuși anume lucrarea lui „Mitologia ebraică“ atrase cu deosebire atențiunea spiritelor asupra acelui rol, care se putea deduce din mit la interpretarea Vechiului Testament. Eichhorn se exprimase timid; Bauer păși îndrăsneț, asemenea lui Reimarus. „Câțiva ani acum în urmă“, zice el, „mitologia Vechiului și Noului Testament prin înseși numirea sa ar fi putut turbura pe cititori; dar acum eu socot, că alcătuirea mitologiei ebraice e lucru tot așa de firesc, ca și alcătuirea mitologiei grece sau romane“. Și el a procedat anume așa. O mare parte din faptele biblice el le așeză pe același nivel cu basmele grecești sau romane. Afirmațiunile sale se considerau exagerate, dar cu toate acestea se

admise, că din acest moluz se poate extrage câteva perle. În acest timp și în genere era o puternică înclinare către mitism. Din anul 1783 Hristian Gottlob (1729-1812), profesor la Gettingen, exprimă tema, care deveni în urmă faimoasă: „Orce istorie și orce filosofie a celor vechi are ca izvor al său mitul". Prin mit el înțelegea basmul mitologic. În ochii lui mitologia este numai știința despre natură și om, intenționat acoperită cu perdele mai mult sau mai puțin transparente. Gottlob a avut o școală întreagă. Kreizer (1771-1858) explica păgânismul ca simbolism religios, sub care se ascundea o credință mai veche și mai curată. Gottfrid Muller explica mitologia ca produs al acțiunei reciproce a doi factori: religios și ideal, și s'a încercat să urmărească origina a câtorva mituri înainte de periodul istoric. Frideric Wolf (1759-1824), desvoltând această teorie, o aplică poemelor lui Omer; el negă existența poetului și afirmă, că Iliada și Odiseea nu numai nu aparțineau unuia și aceluiași autor, ci erau numai o colecție de poeme, alcătuite de diferiți rapsozi și adunate pe vremea lui Pericle. Nibur (1776-1831) aplică același proces istoriei romane, totuși adesa, cu toată puterea sa de pătrundere și cu tot talentul său, căzind în eroare și luând presupunerile sale drept realitate. Nu-i de mirare, în vederea acestei atracțiuni generale, că și printre teologi s'au găsit deasemenea câțiva de aceia, cari, molipsindu-se de asemenea pilde, s'au încercat să aplice mitul și la explicarea Vechiului Testament.

Mitul prezenta un mijloc ușor și comod de a exclude din sf. Scriptură tot ceeace avea caracter miraculos, așa că cu ajutorul lui, socoteau teologii raționaliști, s'ar fi putut în fine a atinge scopul dorit pentru explicarea minunii, unde suferise o deplină neizbutire Eichhorn și Paulus. Nu se putea vorbi cu Reimarus, că istorisirile miraculoase din sf. Scriptură alcătuesc numai o născocire mincinoasă, pentrucă ele poartă asupra lor prea vădit tonul sincerității. De asemenea nu se putea vorbi cu Pavlus, că acestea-s fapte naturale, pentrucă aceasta ar însemna a face o strigătoare siluire asupra textelor. Mitul între altele împăca toate acestea; el nu forțază a bănui sinceritatea istorisitorilor, el nu obligă a da documentelor alt senz decât acela, pe care ele îl prezintă prin ele înseși. Trebue numai a pătrunde în fond. Mitul este „expunerea unui fapt sau o idee, adevărat, sub formă istorică, dar sub astfel de formă, care s'a determinat de spirit și de imaginațiunea întreagă, prin limba simbolică a vechimii". Astfel e deajuns a constata existența sa, ca să cercetezi apoi, dacă se poate, ce a servit la producerea sa.

De aici e evident de sine înseşi, că explicarea mitică e mult mai uşoară decât explicarea naturală. După aceasta din urmă, is= toria îngerilor, care au mântuit pe Lot în timpul dărîmării Sodomei, de ex. se explică în chipul următor. Aceşti îngeri au fost nişte simplii călători. Ei au fost primiţi de Avraam cu mare cinste şi au sosit la Lot cu recomandare dela unchiul său. Locuitorii So= domei se aflau în acel timp în războiu cu Chedorlaomer. Temân= du=se, ca acei călători să nu fie nişte spioni, ei au vrut să=i omoare. Lot a putut să scape pe oaspeţii săi numai prin fugă împreună cu dânşii. Oare cum dintr'o pricină oare care ciudată, oraşul fu distrus în aceeaşi noapte, şi aceşti străini, care au părăsit oraşul chiar înainte de nenorocirea ce=l ajunse, au fost după aceasta so= cotiţi drept trimişi dumnezeeşti. Nici vorbă că asemenea tâlcuire contrazice aşa de mult textul cărţii Facerea. De acea mitologii de felul lui De=Wette, tâlcuiră acest fapt cu totul altmintrelea. „Ba= zenul mărei Moarte, judecând după tradiţie, a fost cândva o vale roditoare, acoperită cu numeroase oraşe. Această grozavă schim= bare a produs=o un cutremur, dar din punctul de vedere obişnuit al vechimei locuitorii acestor oraşe, negreşit au meritat această soartă prin păcatele lor. Din pricina aceasta, lor li s'au atribuit cele mai grele fapte de moarte... Lot, se zice pe de altă parte, trăia în Sodoma, dar de oarece el a înlăturat peirea împreună cu păcătoşii, atunci a trebuit să se explice, cum Iehova l=a mântuit. Astfel tradiţia, în rodnicia sa inepuizabilă, şi istorisitorii, cu duhul lor poetic, au creat mitul, despre care noi vorbim şi la care ab= solut nu se poate aplica pravilile nici ale istoriei, nici ale criticei.

Pentru a înlesni aplicarea sistemei lor, mitologii s'au apucat să deosebească trei feluri de mituri. Sunt mituri istorice, adecă is= torisiri despre evenimente reale, dar numai colorate cu părerea antică, care a amestecat dumnezeescul cu omenescul, naturalul cu supranaturalul; sunt deasemenea mituri filosofice, adecă de acelea, în care e cuprinsă ideea simplă, concepţia sau ideea contimporană... Aceste două feluri de mituri pot fi confundate între dânsele, sau, prin împodobirea poetică, pot deveni mituri poetice, unde faptele primitive şi ideea primitivă aproape dispar cu totul sub podoaba unei bogate fantazii. Iată o pildă de mit istoric, cum îl găsim la Bauer. Odată Avraam, examinând miturile religioase ale popoa= relor, vecinii săi, observă că unii aduceau jărtfă pe copiii săi pe altarele zeilor lor. Curând după asta îi veni în gând, că poate n'ar fi de prisos a da lui Iehova, Dumnezeul său, o dovadă pipăibilă a respectului său şi să=i aducă jărtfă pe drăguţul lui Fiu, unicul

său fiu, singurul pe care i-l dăduse Sarra. Plin de această cugetare, care-l urmărea neîncetat, el adormi. Şi iată văzu un vis, în care încă odată i se înfăţişază marea preţuire la Dumnezeu a acestei fapte. Între acestea, după părerile acelor vremi vechi, visul era un fel de poruncă. În urma acestora Avraam imediat socoti de datoria sa să împlinească această inspiraţie, dar în acel moment, când el ridică cuţitul asupra lui Isaac, el observă un berbece. Socotind deci, că Dumnezeu, mulţămit de jertfa sa de bună voe, i-a trimis acest berbece de jertfă în locul lui Isaac, şi l-a şi dus jertfă în locul fiului său. Istoria creaţiunii, după părerea mitologilor, este un mit filosofic: aceasta este opera unui înţelept, care s'a încercat se prezinte origina lumii sub aşa formă, sub care ar fi putut să se imprime cât mai puternic amintirea despre ea. Istorisirea despre potop este mit mixt sau istorico-filosofic. Cu prilejul unei mari inundaţii, care a pierdut pe toţi oamenii afară de o singură familie, vechii înţelepţi s'au silit să afle pricina acestui eveniment şi de aici s'au ivit fel de fel de presupuneri, legende şi mituri. În fine vedenia cu sarafimii la prorocul Isaia este, zice Bauer, mit poetic[1]).

Sistema mitică prin necesitate a silit pe adepţii săi să nege formal autenticitatea sf. Scripturi. Mitul nu este basm, inventat pentru plăcere; el este produsul inconştient al vremii, care s'a format încet-încet în curgere de veacuri, trecând din gură în gură, şi prin urmare n'a putut fi predat scrisului de un martor ocular al înseşi evenimentelor. El prin necesitate se alcătueşte după dânşii. Pentateucul în deosebi nu poate fi opera lui Moise, pentrucă dacă el însuşi ar istorisi despre trecerea prin Marea Roşie, istoria cu mana şi cu apa scoasă din stâncă, atunci ar fi fost imposibil a considera aceste istorisiri drept mituri. Primii mitologi de aceea au primit sistemele în circulaţie ale criticei, îndreptată contra autenticităţii primelor cărţi ale Bibliei. Şi anume aceasta a făcut Bauer, iar după dânsul au făcut deasemenea Fater şi De-Wette, doi reprezentanţi principali ai mitismului în aplicarea lui la Vechiul Testament.

Fater (1771-1826) a predat limbile orientale la diferite universităţi germane şi căpătă o faimă destul de răspândită în calitate de filolog, mai ales prin continuarea sa la „Mitridate", început de Adelung. Dar el ne este interesant mai cu samă ca comentator al Pentateucului. Educându-se în principiile şcolii lui Cant şi ale raţionalismului, el nu credea în supranatural; el se ţinea de părerea, că Pentateucul este numai o colecţiune de fragmente şi se încercă să explice istorisirile miraculoase din el ca mituri. La negarea au-

1) Hebräische Mythologie, t. I, p. 69, 205-218; t. II, p. 287.

tenticității Pentateucului, el judeca astfel: caracterul autentic al istorisirilor Pentateucului nu se poate înțelege altfel, decât admițind, că ele pleacă nu dela martori oculari, ci au ajuns pânăla noi printr'un șir întreg de tradiții. Atunci, negreșit, nu va fi nimic de mirare de a găsi într'însele urmele evidente a epocei următoare, exagerare în memorie, împreună cu alte inexactități și contraziceri; nu va fi nimic de mirare de a întâlni acolo oare care obscuritate față de multe evenimente și concepțiuni, ca de ex. în acea privință, că hainele izraeliților nu se uzau prin străbaterea pustiului. Fater afirmă chiar, că Pentateucul nu se poate lipsi cu totul de miraculos, fără a silui intențiunea primitivă a scriitorilor, deși în expunerea evenimentelor înseși trebue să atribuim un mare rol tradițiunei succesive. Fater recurge la deosebirea locurilor elohiștilor și ehoviștilor la dovedirea faptului, că aceste părți aparțin la diferiți scriitori, și crede, că acele cărți, care se atribue lui Moise, a dobândit forma lor definitivă nu mai devreme de epoca captivității babilonene.

Aceste păreri despre Pentateuc și despre mituri au produs o senzație considerabilă în Germania protestantă; între altele influența produse de ele totuși n'a fost cu mult mai mică de aceea, pe care o produsese De-Wette, reprezentantul principal și cel mai capabil al interpretării mitice în aplicarea lor la Vechiul Testament. De-Wette și'a petrecut copilăria sa în Weimar, care era renumit pe atunci ca sediu celor mai mari scriitori, cu care s'a putut mândri Germania acelui timp. Cultura sa și-a căpătat-o el în Iena și a avut printre dascălii săi pe Paulus, autorul interpretării naturale a minunilor. Tânărul discipol însuși povestea, cum el la început a fost frapat de învățătura lui Paulus, dar curând simți insuficiența acestei doctrine și s'a hotărît atuncea chiar se și aplice la Peutateuc ideile lui Wolf. Și iată astfel el a devenit răspânditorul mitismului în Germania. Recunoscând slăbiciunea metodului natural de explicare a evenimentelor miraculoase, istorisite în Biblie, el începu a le explica cu ajutorul mitului și a aplicat prin asta lovitura de moarte sistemei fostului său dascăl. Intre acestea, după cum Eichhorn se mărginise la Vechiul Testament și nu îndrăsni să-și întindă mâna la Noul Testament, De-Wette deasemenea nu aplică teoriile sale la Evanghelii. Abea numai Straus s'a hotărît să complecteze în acest punct opera lui distructivă, cum Paulus desăvârșise opera lui Eichorn.

In anul 1805 De-Wette editā o dizertațiune, în care afirma, că Deuteronomul a fost scris nu de aceeași mână, de care au fost

scrise primele patru cărţi ale Pentateucului [1]). După aceea, în anul 1806 el edete o lucrare şi mai importantă, anume „Introducerea la Vechiul Testament". Lucrarea aceasta se poate considera manifestul său la chestiunile criticii biblice. El produse o impresie extraordinară în Germania din cauza noutăţei ideei şi a unei direcţiuni, pe care o trasă dânsul cu privire la fondul cărţilor sfinte. Drept punct prim, din care pleca el în noua sa „Introducere", era părăsirea datelor tradiţionale relativ de origina cărţilor Vechiului Testament. După părerea lui, noi nu avem nici un fel de mijloace externe de a controla exactitatea istorică a acelor fapte, despre care se istoriseşte într'însele. Toate isvoarele externe a informaţiunilor ne lipsesc. De aceea, pentru determinarea însămnătăţii mărturiilor lor, noi trebue să recurgem la critica internă, adecă la examinare înseşi coprinsului acestor cărţi. Acest principiu al lui De-Wette a devenit „constituţia întemeietoare" a criticii celei mai nouă, aşa că unii îl numesc chiar dogma raţionalismului, cu toată complexitatea sa. Dacă privim esenţa acestei teorii, apoi imediat se va vedea tema cu totul falsă, cumcă noi nu am avea niciun document, nici o tradiţie care se merite crezare pentru ca să verificăm cărţile Vechiului Testament afară de înseşi aceste cărţi. Afirmaţiunea aceasta era deja falsă în 1806, dar încă şi mai falsă se prezintă ea astăzi, când cele mai nouă descoperiri arheologice ne-au dat la mână o mulţime de mijloace pentru verificare. Critica internă, fără îndoială, merită să i se facă loc în exigeza biblică, dar ea nu trebue să escludă critica externă, care totdeauna are dreptul la rolul cel întâiu şi cel mai principal. Origina unei anumite opere este un fapt, care trebue să fie afirmat de o anumită mărturie. A înlătura tradiţia la cercetarea chestiunilor istorice, însamnă a închide ochii, ca să nu vezi, însamnă a pune visul în locul realităţii. Nimic nu înlesneşte capriciului şi tuturor născocirilor închipuirii, ca anume critica internă, pentrucă ea adesea este rodul impresiunilor curat subiective. Rezultatele cu totul contrare, la care duce ea pe anumiţi exigeţi şi chiar pe unul şi acelaşi obiect în diferite momente, servesc de dovadă evidentă a nesiguranţei şi insuficienţei ei. Ea e asemenea moriştei de vânt, care se învârte în toate părţile după cum bate vântul.

Plecând între altele dela aceste principii De-Wette neagă origina Pentateucului dela Moise „El a înţeles foarte bine, că pentru a se primi putinţa de a prezenta evenimentele istorisite în cartea

1) Dissertatio critica etc. Iena, 1805.

Eșirii în calitate de mituri, e nevoe a dovedi mai întâiu, că ele au fost istorisite nu de Moise, contimporanul și părtașul evenimentelor istorisite. Pentru a lepăda autenticitatea celor mai vechi cărți biblice, el le-a asămănat cu poemele lui Omer și s'a referit la ele tot așa, cum Wolf s'a referit la Iliada și Odiseea. Pentateucul este pentru dânsul epopeea națională a evreilor. După pilda lui Wolf, el o descompune în diferite fragmente, neatârnate unele de altele, și presupune, că ele au fost împreunate numai abea mult mai târziu de diferite mâni, ca să formeze din ele un singur tot. Nemărginindu-se la negarea, că Moise a redactat Pentateucul atribuit lui, el admite diferiți colectori. Așa, autorul, care a edat cartea Leviticul, după părerea lui, a trăit probabil mai târziu decât acela, care a edat cartea Eșirea. Fragmentele, care alcătuesc cartea Numerele, au fost adunate ca complectare la colecțiunile precedente. Deutoronomul a apărut după toate, puțin mai înainte de captivitatea babiloneană, pe timpul domniei regelui Iosia. Cele mai vechi fragmente ale Pentateucului se pot ridica la epoca lui David.

Din timpul lui De-Wette, sistemele arbitrare, care se născociră față de origina Pentateucului, au devenit foarte numeroase: diferiți învățați au schimbat vederile lui în multe amărunțimi și chiar în punctele esențiale, dar negarea autenticității cărților lui Moise și admiterea mulțimii autorilor a devenit una din bazele principale ale interpretării raționalistice. „Introducerea" acestui teolog-novator a avut mare succes. Succesul acesta ea îl datora nu numai acelor idei negative, pe care ea le expuse, ci deasemenea și modului înseși expunerei. Pe cât ea era radicală după esența sa, tot pe atâta era și cumpătată și respectuoasă după formă. De-Wette afirma, că sf. Scriptură totdeauna a fost pentru dânsul carte sfântă și sacră chiar și în elementele ei mitice. „Adevărul", zicea el, „este legea măreață a istoriei, și dragostea de adevăr este legea măreață pentru istoric. Dar acest adevăr este idealul. El se întâlnește nu numai în exactitatea materială, dar există și în exprimarea poetică a ideilor mobile, împrumutate din istorie. Este poezie în istorie, și această poezie a istoriei adesa e mult mai miraculoasă și mult mai frumoasă decât înseși poezia. Astfel a vrut el să izbăvească și să păstreze adevărul cărților Vechiului Testament, cu toate acele mituri, care, cum i se părea lui, el le descoperise într'ânsele.

În anul 1807 De-Wette a fost numit profesor în Heidelberg și acolo el a mai găsit încă pe Paulus. Anume atuncea el a alcatuit scrierea sa „Comentar la Psalmi", - unica operă de felul acesta la Vechiul Testament, care a apărut din pana sa. Absorbit

în totul de critica negativă, el respinse ideea că majoritatea din psalmi ar aparţine lui David, deşi purtau numele lui, şi-i atribui unei epoci mai târzii. Şi în acelaşi timp el negreşit referi la Mesia psalmii profetici. În anul 1810 De-Wette fu chiemat la universitatea din Berlin deabea înfiinţată şi acolo deveni tovarăşul lui Schleiermaher, unul din acei învăţaţi, care agitau mai mult tineretul german în partea întâia a veacului XIX. Între aceşti doi profesori erau câteva puncte de înrudire. Şi unul şi altul tindeau la unirea ştiinţei şi credinţei, dar ei tindeau spre această ţintă, pe care n'a atins-o nici unul, nici altul din ei, pe căi cu totul deosebite. Schleermaher raporta religia la sfera simţului; De-Wette totdeauna şi-a închipuit că el a susţinut credinţa în Vechiul Testament cu ajutorul sistemei sale mitice. Din pricina asta el studia succesiv toate cărţile Vechiului Testament, şi rezultatul studiilor sale le-a expus pe scurt în lucrarea sa „Introducerea istorico-critică [1]), care apăru în anul 1817 şi pe care el o considera cea mai bună din operile sale. Despre cărţile Paralipomena el vorbise deja în prima sa „Introducere" şi afirmase, că redactorul acestor cărţi s'a servit de nişte cărţi mai vechi, cunoscute sub numele de cărţile lui Samuil şi a împăraţilor, modificându-le în favoarea castei leviţilor. În noua sa operă el susţinu aceste păreri anterioare ale sale şi le aplică la acele părţi ale Bibliei, cu care el încă nu se ocupase. Iată raţionamentele sale generale despre Vechiul Testament: „Punctul de vedere istoric este punctul de vedere a teocraţiei escluzive. Aproape toate se privesc în legătură cu teocraţia, adecă în legătură cu raporturile, care există între Dumnezeu şi poporul lui Israil... Din această pricină pragmatismul istoric lipseşte cu totul, şi locul lui l-a ocupat pragmatismul teocratic. Planul divin domină în istorie în chip cu totul evident, şi toate evenimentele particulare sunt subordonate acestui plan cu o logică mai mult sau mai puţin mare; mai mult încă, însuşi Dumnezeu se amesteca direct în istorie prin revelaţiunile şi minunile sale. Cu alte cuvinte, istoria cedează locul mitologiei" [2]). Aşa a exprimat el acest cuvânt foarte înjositor pentru Biblie. De-Wette socoti să îndulcească asuţimea acestei expresiuni prin observaţia, că istorisirile despre minuni nu sunt ficţiuni, născocite pentru plăcere, ci legende populare alterate, care au devenit miraculoase, trecând din gură în gură. Scriitorii, care au vorbit de ele după multă vreme în urma eve-

1) Lechrbuch der hist-krit. Einleitung in T. 1845.

2) Einleitung p. 179-180. Cuvântul mitologie pentru o expresivitate mai mare e chiar subliniat in original.

nimentelor inseși, au istorisit despre dânsele, increzindu-se deja deplin tradițiilor. Dealtmintrele nu numai minunile sunt legendare; unele legi de asemenea reprezintă „mituri juridice". Sunt deasemenea și mituri etimologice. În fine, prorociile sunt deasemenea in felul lor niște ficțiuni, produse ale poeților, care, sub formă de preziceri, făcute de persoane renumite, istorisesc despre fapte deja săvârșite, cum am văzut aceasta în puranele indiene. Anume prin asemenea metod s'a și format „Epopeea teocratică a lui Israil" [1]).

Cum se vede din aceasta, De-Wette pururea se sprijinește pe acel principiu fundamental, expus de predicesorii săi raționaliști, că Biblia trebue să fie privită ca și celelalte cărți literare și în special ca mitologiile Indiei și Greciei. Dar asta însamnă a uita, că Pentateucul și celelalte cărți ale Vechiului Testament, care ne istorisesc despre remarcabilele evenimente ale vieții lui Israil, sunt cărți cu adevărat istorice, iar nu poeme, de felul Iliadei, Eneidei și Magabgaratei. Asta însamnă mai cu samă a uita că lumea se cârmuește de Dumnezeu și că providența Lui a încredințat poporului Iudeu o misiune supranaturală, pe care el a trebuit să o îndeplinească în viața sa istorică. Numai nerecunoscând aceste adevăruri, De-Wette a putut să devină unul din răspânditorii principali ai raționalismului și cu adevărat părintele mitismului biblic. Anume el a și proclamat domnia criticii interne; a început a nega în genere autenticitatea cărților Vechiului Testament și anume cel intâiu a născocit acea mulțime de scriitori, care ar fi alcătuit, au expus și au redat diferitele cărți ale Bibliei. El, în fine, a introdus în întrebuințare explicarea minunei cu ajutorul mitului, deși pe această cale lui i-au precedat și alți câțiva cercetători necredincioși.

De-Wette totuși n'a îndrăsnit să trateze Noul Testament tot așa, cum a tratat Vechiul Testament. Prezentând prin sine o rară excepție între necredincioși, care de obiceiu pe măsura scurgerei vieții lor, cad tot mai adânc în bezna necredinței, profesorul berlinez, pe măsura apropierei bătrâneței, s'a intors din ce în ce mai mult la creștinism. In Iena s'a ținut de ideile lui Tritsche, unul din profesorii săi. La început, anume când a început a învăța în această universitate, el o vreme a fost atras chiar de ateismul panteistic, al lui Fichte. „Un timp eu am fost fericit în această rătăcire", zice el însuși în o scriere editată după moartea sa, „Eu mă încredeam în ideea despre putința de a fi virtuos, neaparținând la nici o credință. Dar curând această iluzie a dispărut și eu m'am simțit ticălos. Lipsit de orce credință în lumea materială, eu m'am

1) Idem, § 146.

văzut singuratec, lăsat pe sama mea însuși, și cu toată omenirea aruncat în lume fără țintă. Sufletul meu s'a umplut de contraziceri și de închipuiri nesigure; nicio suflare de viață nu se arăta să încălzască răceala inimii mele, și moartea, ca un geniu rău stăpânea toată ființa mea. Nicio cugetare nu-mi putea procura pacea; sentimentele mele se ridicau contra convingerilor minții mele". Aceste rânduri cu adevărat merită să fie scrise cu litere de aur pentrucă el exprimă strigătul unui om sincer, care-și perduse pe totdeauna credința. El ne arată, că toată viața lui după însеși natura Sa era pătrunsă de spiritul religios. Din nefericire, el rătăcî dela calea adevărată și niciodată n'a mai putut găsi calea adevărată către adevărul pierdut de dânsul. Silindu-se să iasă din starea sceptică ce-l apăsa, el n'a găsit nimic mai bun, decât sistema lui Fritsche. Acest filosof ostenise la înpăcarea științei cu credința și învăța, că în om sunt două izvoară deosebite de cunoștințe: înțelegerea și sentimentul. Înțelegerea ajunge la știință prin judecată; sentimentul găsește, pricepe și prinde realitatea obiectivă prin presimțire (Ahnden). Aceste două mijloace ale dobândirei adevărului deplin se complectează reciproc unul pe altul, dar nedând putința de a împăca contrazicerile, care se pot observa în rezultatele lor. Anume la acest dualism așa de puțin logic s'a și atașat De-Wette, ca să evite naufragiul desăvârșit al credinței sale creștine. El socotea să găsască în „presimțirea" lui Fritsche satisfacerea acelei nevoi religioase, pe care el o încerca în adâncul sufletului său. Acele procedee intelectuale, prin care el se silea să se ridice mai presus de sfera curată a rațiunii, i se păreau singura formă potrivită sub care poate fi păstrat supranaturalul. În Berlin el a expus aceste idei într'o lucrare deosebită. Mulțămită sistemei lui Fritsche, el își închipui, că e în stare să respingă tot ce era supranatural în teologie, și totuși să păstreze religia cu ajutorul presimțirii. Mitul îl izbăvi de minune în vechea credință, Fritsche îl eliberă de tot ce trece peste rațiunea din noua lege. În anul 1813 el învăța că iudeii niciodată n'au așteptat pe Mesia cel pătimitor pentru păcatele poporului, și că Iisus Hristos a murit din impulziuni curat omenești. În scrierile sale următoare de dogmatică el afirma, că apostolii au alterat învățătura lui Iisus Hristos și au născocit „hristolatria": Între acestea nevoea de credință deveni tot mai simțită pentru inima simțitoare a profesorului raționalist și în adâncul sufletului lui era atâta sinceritate, încât Neander îl numi „Natanail, în care nu este vicleșug". Aceasta anume l-a și apropiat pe dânsul de Schleermaher.

Schleermaher (1768-1834) a fost unul din cei mai mari re-

prezentanți ai protestantismului în Germania. Pe dânsul îl numesc Cant al teologiei moderne, pentrucă el a găsit legile sentimentului religios, după cum Cant descoperise legile cunoștinței. El a exercitat o mare influență nu numai asupra lui De-Wette, ci și în genere asupra multora din cei de o credință cu dânsul. Tatăl său a fost complicat într'un proces pe chestia vrăjitoriei, și aceasta a influențat așa de mult asupra lui, în cât el la început fiind absolut necredincios, a devenit credincios și a dat pe fiul său spre educațiune fraților Moravi. Tânărul Schleermaher n'a înlăturat totuși prin asta ispitele și îndoiala. La dânsul, ca și la mulți alții, fără voe se simte până unde desbinările din protestantism apăsau mințile, care nu aveau putința să-și găsască nicăireà liniștea. În anul 1796, devenind propoveduitor în Berlin, el se împrieteni cu Frideric Schlegel, care l-a introdus în cercurile romantismului abea născând, unde și începuseră a se răspândi ideile lui. Critica i se păru lui atuncea viitoarea păstrătoare a credinței, deși până atuncea ea era protivnica ei. Dar el niciodată n'a avut ideea cuvenită despre critică; într'însul simțul predomină rațiunea, și el socotea, că vorbește în numele rațiunii, când în realitate era captivat de sentiment. Nu fără temeiu se zice, că într'însul exista ceva femeesc. El însusi se prezintă pe sine așa în scrisoarea către Iacobi: „rațiunea și sentimentul trăesc în mine deosebit, dar ele se ating și formează un curent galvanic; viața mai intimă a duhului constă la mine în acea operație galvanică, care se numește sentiment. În una din primele sale opere, anume în discuțiile despre religie, el definește astfel religia sa: „religia mea este în totul religia inimii; în mine nu este loc pentru altă religie". Aceea, în ce trebue a crede, nu trebue căutat nici în cărți, nici în tradiții, ci numai în noi înșine. Religia este sentiment, umbrirea infinitului, și noi o găsim în fundul duhului nostru. Prinurmare, ea nu are nimic permanent sau rezistent; ea variază la persoane singulare, și Biserica oare cum o masă lichidă, fără trăsături permanente, fără o organizație solidă. Fiecare sentiment religios e adevărat; nimenea nu are dreptul să-l închidă în temnița dogmelor; el e liber și constă în căutarea vieții universale în toate manifestările ei, în justificarea acelor presimțiri tainice, care stârnesc în noi un fior pios. În cea mai mare parte a terminilor dogmatici cu toate acestea se coprinde un senz adevărat. Revelațiunea este inspirația, primită de om dela infinit; minunea este numirea religioasă pentru evenimentul natural. Inspirația este simțul lăuntric al adevăratei moralități și al adevăratei libertăți. Anume astfel sunt unele din ideile lui Schleermaher,

ale acelei minţi, în care credinţa şi necredinţa s'au confundat şi s'au unit între dânsele; misticismul s'a împrietenit cu materialismul; panteismul lui Spinoza s'a întovărăşit cu simţul înegurat al religiozităţii, dar care simţa puternic, s'a exprimat cu înflăcărare şi a ştiut să mişte în om strunele cele mai nobile. În unele puncte el se apropie de Fritsche, şi aceasta anume l-a apropiat pe dânsul de De-Wette, deşi ultimul la început n'a simţit o deosebită dispoziţie faţă de autorul: „Cugetărilor despre religie".

Schleermaher a propoveduit mult în Berlin şi cu mare succes. Odată prietenul lui De-Wette, Lucke, interpretul evangheliei lui Ioan, îl introduse la predica acestui propoveduitor, care atrăgea o mare mulţime de ascultători. Ascultătorului din întâmplare îi plăcu această predică, el cu exactitate începu să o urmeze şi puţin câte puţin făcu loc elementului critic în studiul său la sf. Scriptură a Noului Testament. El încetă de a vedea în Iisus Hristos un adevărat simbol şi începu a-L considera fiinţă reală, idealul întrupat. Anume în acest timp fu izbit de o straşnică lovitură. El avea o mulţime de vrăşmaşi printre luteranii ortodoxali, care-l considerau, şi nu fără temeiu, drept unul dintre căpeteniile raţionalismului. Totuşi ei nu aveau posibilitate să-l facă să se depărteze dela catedra de profesor. O scrisoare nechibzuită, scrise de dânsul mamei Dezant, o tânără fanatică, care a ucis pe agentul rus Coţebu, produse o mai mare impresie la Curtea Prusacă decât jalbele protivnicilor săi. El a fost izgonit dela Universitate ca „om periculos" (în Octombrie 1819). Retrăgându-se la Weimar, el redă romanul religios: „Teodor, sau hirotonia unui sceptic" în 1812, operă nu cu mari însuşiri literare, dar, care arăta ce lucrare se producea în sufletul autorului, care pururea tindea să iasă din abizul valurilor chinuitoare de suflet al îndoelelor la limanul credinţei şi adevărului. In fine, în 1822 De-Wette fu numit profesor de teologie la Bazel, şi anume acolo a petrecut ultimii ani ai vieţii sale şi a redat lucrarea sa „Comentar la Noul Testament". Studierea evangheliilor a fost pentru dânsul mântuitoare. Se vede, că creştinismul l-a atras tot mai mult. Din nefericire educaţia sa l-a pus în afară de adevăr, şi el niciodată n'a mai pătruns în ogradea Bisericei lui Hristos; el pururea a oscilat între raţionalism şi simplitatea credinţei. In lucrarea „Introducerea în Noul Testament" (1826) el neagă autenticitatea epistolei a doua a ap. Petru, se îndoeşte relativ de epistola a doua către Tesaloniceni, de epistola către Efeseni, de epistolele pastorale, de epistola sf. Iacov, de epistola întâia a ap. Petru şi chiar de evanghelia lui Ioan. In manualul său de interpretare a

Noului Testament (1835-1848) el admite miturile numai pentru începutul și sfârșitul istoriei Mântuitorului, și chiar combate pe Straus, care deja redase lucrarea sa „Viața lui Iisus", când apăru tâlcuirea la evanghelii. Dar el era nehotărît, manifesta neîncredere în cele mai importante puncte și mustra crud pe interpreții, care se sileau se pună de acord istorisirile celor patru evangheliști, acuzându-i de îngustime de minte și chiar de lipsă de bună credință. Cu un cuvânt, el a ajuns numai la un rezultat negativ, și, după propria sa declarațiune, roada criticii evangelice este neștiința și neputința. Așa este mângâerea tristă, la care a ajuns acest om, față de sufletul căruia nu se poate să nu nutrim simpatie, pentrucă el a căutat adevărul, dar n'a putut să-l găsască. Părintele criticei interne, ba putem zice și al mitismului, niciodată n'a putut să rupă cu totul firele primitive ale rătăcirii, și el a suferit din pricina aceasta toată viața sa, ceea ce a și exprimat într'o poezie, găsită după moartea sa [1]).

5. *Straus și critica lui.*

Așa era starea religioasă a Germaniei, când pe scenă apare Straus. Acesta a fost un om, care mai mult decât toți a turburat spiritul religios al Europei în veacul al XIX. Numele lui va rămânea pentru totdeauna în istoria Bisericii, ca numele unuia din cei mai de moarte vrășmași ai creștinismului alăturea nu numele vestiților sofiști ale timpurilor primare ale erei creștine: Cels și Porfirie. Intr'însul s'a personificat, așa zicând, toată lupta, ridicată contra sf. Scripturi în timpurile noastre. El a fost ecoul tuturor protivnicilor Revelațiunei; într'însul armada rătăcirilor și-a adunat toate puterile sale, și anume aceasta servește ca explicațiune a cauzelor influenței sale extraordinare. Cei cari i-au precedat pe această cale, au pregătit numai terenul; iar cei cari s'au ivit după dânsul, vrând nevrând l-au recunoscut drept căpetenie a lor.

Noi am văzut deja, că De-Wette a aplicat în tot coprinsul la Vechiul Testament metodul mitic de explicare; dar el n'a avut destulă îndrăsneală se aplice asemenea metod și la Noul Testament. Numai lui Straus îi aparține cinstea tristă a lățirei acestui metod și la Noul Testament, și el cel dintâiu a început să vadă în Evanghelii „o luxoasă desvoltare a miturilor". Adevărat, și mai înainte unii s'au mai încercat să explice cu ajutorul mitismului

1. Herzog, Real-Encyclop in XVIII, 1864 pag. 73. Poezia se începe cu cuvintele: „Eu am sămănat sămânța, dar unde-s acum lanurile aurii?" etc.

primele și ultimile evenimente din viața lui Iisus, anume acelea, care au precedat ispita și cele care au urmat după răstignire. Straus a aplicat acest metod la toate istorisirile evangelice fără nici o mărginire. Din mit, care fu pentru dânsul singura ușă pentru intrarea în Evanghelii și singura eșire din ele, el făcu un cuvânt așa de coprinzător, încât el începu să cuprindă totul. El schimbă cu totul înseși senzul acestui cuvânt, înțelegându-l și răschirându-l după capul său.

Dar ce este mitul după dânsul? In realitate e foarte greu a defini acest cuvânt, și în oare care înțeles rămâne just ceea ce s'a spus în 1839 de un autor ingenios, care a parodiat tare reușit metodul critic al lui Straus în articolul său sub titlul: „Viața lui Straus, scrisă în anul 2839“: „Noi am voi să explicăm, ce-i mitul după definițiunea împrumutată dela Straus, dar asta va fi imposibil. Ca să împrumutăm figura din mitologie, dela care își trage el începutul său, s'ar putea spune, că mitul, după Straus, este unirea lui Proteu cu cameleonul, pentrucă acesta își schimbă forma și culoarea pe fiecare pagină, privind după cum are nevoe scriitorul“ [1]). Și în adevăr, mitul în definițiunea școlii mitice este ceva extraordinar de nedeterminat, firimețabil și elastic. El este fructul imaginațiunii, dar se distinge prin aceea, că prezintă prin sine un fel de întrupare a ideilor în circulație într'un moment dat. Tendințele unei anumite epoci, felul de pricepere al lucrurilor firesc ei, dorințele și ideile ei se întrupează într'o anumită vreme într'un anumit organism propriu ei, idealul ei se personifică într'o ființă, într'un eveniment real sau închipuit: iată aceasta și este mitul. Creatorul lui se prezintă nu acel scriitor, care povestește despre dânsul, și el nu este cutare sau cutare persoană a parte, ci aceasta e o creațiune colectivă, arbitrară, inconștientă, în care fiecare introduce o anumită trăsătură, vreun element potrivit cu caracterul și concepția sa despre lume. Anume astfel s'ar fi și alcătuit Evangheliile de imaginațiunea populară, înainte de a fi fost ele scrise de cei patru evangheliști. „Religia, fără îndoială, are de părinte al său sentimentul, dar mama ei este imaginația, cum se exprimă Straus într'un loc.

Astfel, apostolii vestesc lumii, că Invățătorul lor cel răstignit a eșit viu din mormânt a treia zi. Aici una din două, zicea critica: sau în realitate s'a produs acest eveniment, sau el nu s'a

1) In jurnalul L'Esperance, 5-12, Octomb. 1839. In acest articol umoristic, care ne amintește anumita scriere despre aceea „Cum Napoleon n'a existat niciodată“, se explică minunat arbitrarul presupunerilor critice ale lui Straus. Autorul generalizază astfel studiul său: „Viața lui Straus nu e alt ceva, decât un mit, fără nicio realitate istorică, și el prezintă numai niște păreri în circulația ale acelui veac, când ar fi trăit el“.

produs; în cazul întâiu apostolii au vorbit adevărul, în cazul al doilea au spus minciună. După critica cea mai nouă, după Straus, între cele două membre ale dilemei, între realitatea faptului și născocirea ucenicilor lui Iisus, este o medie – anume mitul. Presupunerea realității acestui eveniment nu se poate admite din pricina imposibilității minunii; dar în același timp e îndoelnică presupunerea și a înșălătoriei. Cine ne va dovedi, că apostolii au știut neapărat, că Iisus n'a înviat? Cine ne va dovedi, că imaginațiunea poporului n'a născocit în realitate mitul despre învierea lui Mesia, și că apostolii n'au crezut sincer în acest mit? Ei au putut să vorbească asta cu deplină sinceritate, și deci singură de sine dispare contrazicerea acută între minciuna conștientă și credința înflăcărată, îndestulătoare pentru a produce o mare refacere în lume. După credința Bisericei, Iisus în chip miraculos s'a întors la viață; după părerea deiștilor, de felul lui Reimarus, trupul Lui a fost furat de ucenici; iar după interpretarea raționaliștilor, de felul lui Paulus, Iisus n'a murit în realitate, ci numai s'a părut astfel și cu totul natural a revenit la viață; după părerea lui Straus, „imaginațiunea ucenicilor, susținută de devotamentul duios al inimii lor, le-a înfățișat pe Învățătorul ca oare cum revenit la viață, de oare ce ei după credința lor într'însul n'au putut să-L considere mort. Ceea ce în curgere de veacuri întregi s'a considerat un fapt extrem, s'a privit ca eveniment miraculos, după aceea ca fals și în fine ca în totul natural, astăzi se referă la seria de fenomene ale vieții sufletului și devine fapt curat psihologic, adecă ca produs al imaginațiunii populare.

Origina miturilor evangelice s'ar explica prin starea minților în epoca aceea, când s'a arătat Iisus Nazarineanul. Religia apare de obiceiu numai în epocile creatoare, când imaginația domnește peste rațiune. Creștinismul, n'ar fi evitat această lege generală. Biserica primară, mulțămită lucrării puternice a sentimentului, de care ea înseși nu-și dădea seama, și-a închipuit-o sub formă de istorie și de om ideea religioasă, reprezentantul prim sau principal al căria era Iisus. Ea adaose la Dânsul nu numai formele mitice, ce se află în toate religiile, ca întruparea, nașterea din Fecioara, ci și toate acele forme, sub care iudeii din timpul robiei se deprinseseră în imaginațiunea lor patriotică se-și prezinte pe Mesia. De aici așteptarea lui Mesia și crearea anume al lui Iisus al Evangheliilor. Din acel timp, când un anumit număr de credincioși, care a tot crescut mereu, și-a închipuit că ei au în Iisus pe Mesia cel făgăduit, ei s'au convins din ce în ce mai mult, că toate acele

preziceri și prototipuri, pe care imaginația rabinică le găsi în Vechiul Testament, trebuiau neapărat să-și găsească realizarea lor anume într'însul. Toată Palestina știa bine, că Iisus era din Nazaret, dar cu orce preț trebuia, ca El, ca Mesia și Fiul lui David, să se nască în Betleem, potrivit cu prezicerea proorocului Miheea. Toți își aduceau aminte de vorbele otrăvitoare ale lui Iisus contra lăcomiei iudeilor pentru minuni. Cu toate acestea, de oarece însuși Moise făcuse minuni, apoi și Mesia nu putea fi mai prejos de cât el în această privință și El deasemenea trebuia să facă minuni. Isaia prevestise, că în zilele eliberatorului lui Israil orbilor li se vor deschide ochii, surzii vor auzi, ologii vor umbla. Deaceea, chiar dela început și amărunțit erau cunoscute acele minuni, pe care trebuia să le facă Iisus, anume pentrucă El era recunoscut ca Mesia. Noul Testament, prin urmare, a fost scris deja înainte în cel Vechiu, și primilor creștini entuziaști le rămăsese numai să adune diferitele trăsături risipite acolo, ca să-și alcătuiască idealul divinizării lor și a visurilor lor. Ideea că Evangheliile alcătuesc numai o copie a reproducerilor istoriei iudaice, constitue particularitatea lui Strauss, dar aluzia la ea a făcut-o deja Samuil Reimarus. Așa, el a voit să explice „legenda" despre Daniil prin legenda despre Iosif. Strauss a strămutat acest proces în Noul Testament, îl generaliză și în toate evenimentele evangelice vede numai tendința evreilor și a primilor creștini „de a alcătui combinațiuni nouă după chipul celor vechi".

Anume astfel erau principiile, de care s'a condus Strauss la explicarea evenimentelor evanghelice. Astfel trei factori au contribuit la formarea lor: așteptarea generală a lui Mesia în veacul întâiu; elementele mesianice, răspândite de imaginația cărturarilor și a rabinilor în tot Vechiul Testament, și în fine, credința, că Iisus Hristos a fost anume Mesia cel așteptat.

Planul „Vieții lui Iisus" e foarte simplu. Strauss cercetează unul după altul evenimentele, istorisite în Evanghelii. La examinarea fiecăruia dintr'însele, el arată contrazicerile pe care le-ar fi găsind în fiecare istorisire, examinată a parte sau în comparație cu celelalte istorisiri sacre sau naționale; adună tot felul de dificultăți, care, cum i se pare lui, pot servi de motiv pentru a lipsi Noul Testament de însămnătatea lui istorică. După un astfel de studiu al textelor, el expune explicația naturală, dată de raționaliști și în deosebi de Paulus, și arată în genere cu destulă putere și claritate netemeinicia și imposibilitatea lor. Curățind astfel terenul, el expune propria sa ipoteză, adecă explicarea mitică. Discuțiunile lui

Strauss sunt extraordinar de mărunte și expunerea extrem de sacă. Ar fi o mare eroare, dacă cineva, ar socoti, că lucrarea sa „Viața lui Iisus“, judecând după acest titlu, este descrierea vieții Aceluia, numele Căruia îl poartă. Strauss în realitate se ocupă numai cu distrugerea și nu se gândește deloc la rezidire. Singura idee pozitivă, coprinsă în cele două tomuri mari ale lui constă în aceea, că creștinismul este idealul omenirii. În concluziile sale el presupune, că explicațiunea mitică nu zdruncină adevărurile religiei creștine, și că esența ei rămâne intactă. Fiecare mit cuprinde în sine o adâncă idee. De ex. geniul iudeu, sau mai degrabă geniul omenirii a depus tot ce a avut mai înalt și mai măreț în mitul despre învierea lui Iisus. Sub această formă omenirea și-a însușit pentru prima oară marele principiu, care, dacă ne exprimăm cu limba Noului Testament, se poate prezenta în astfel de termeni: „ce-i veșnic și esențial, nu poate fi văzut, ci este nevăzut; aceasta nu-i pământesc, ci ceresc, nu-i trup, ci duh“. Și iată din acest principiu se deduc tot felul de consecințe. Trebuia a se rupe cu acea minunată armonie a duhului și trupului, care domina în lumea greacă. Duhul putea fi recunoscut putere independentă numai în lupta sa contra simțului, în întristare și ascetism, în înjosire și desnădejde. Trebuia, ca măreața construcție a imperului roman să cadă, ca Biserica să crească înaintea ochilor statului, papa să se ridice înaintea ochilor împăratului, ca să dea omenirii conștiința deplină a acelui adevăr, că puterea convingerei, puterea ideei domnește peste toate, chiar peste puterea materială, în aparență cea mai asigurată. Toate acestea se coprindeau ca germene în credința în învierea lui Iisus, întocmai precum nădejdea, că El va veni curând să întemeieze împărăția sa, era presimțirea măreței soarte istorice a creștinismului și a erei nouă, deschise de el.

Această explicațiune ideală a miturilor ne înfățișază nu mai puțin arbitrar decât explicațiunea naturală a minunilor. Imitatorii lui Strauss au arătat, până la ce superflu ridicol poate duce ea. Toată munca asta a dus numai la aiurări imposibile. Însuși Strauss a fost nevoit să recunoască sterpiciunea criticii sale. „Din toate acestea urmează, trebue să mărturisim“, zice el, „că știința noastră din acest timp s'a împuținat cu privire la Moise, Iisus și apostoli; Noi știm mai puțin despre lucrurile miraculoase, urmând unora, și mai puțin despre lucrurile obișnuite, urmând altora; dar noi știm totdeauna destul, ca să ajungem, cel puțin în trasuri generale, la priceperea cu adevărat istorică a ceea ce au fost ei și ce au făcut“. Dar e neadevăr chiar și aceea, că Strauss ar fi reușit să

ne dea o idee despre Hristos și despre creștinism. Toți recunosc, ne esceptând nici chiar pe liber cugetători, că lucrarea sa „Viața lui Iisus“ este o operă departe nesatisfăcătoare. Din critica lui te miră de se poate afla, ce a fost Iisus. Strauss vorbește mai mult despre ceea ce n'a fost, decât despre ceea ce a fost El. El n'a fost rudă cu Ioan Botezătorul; n'a făcut minuni, n'a instituit euharistia, n'a prezis despre moartea sa și despre învierea sa. Nașterea Lui, botezul Lui, ispita, cu un cuvânt toate lucrurile mari din viața sa sunt mituri, adecă născociri. Tot ce Strauss recunoaște istoric în viața lui Hristos, se cuprinde în câteva călătorii misionare și poate în vindecarea câtorva îndrăciți, dar și aceste vindecări numai i s'au părut miraculoase. Dar dacă Iisus a fost nimica, în ce chip a putut el să fie întemeietorul creștinismului și cum să explică origina Lui? Această întrebare e așa de importantă, încât ea deodată dărâmă întreaga construcție a lui Strauss, care nu și-a pus deloc asemenea întrebare, ci a ocolit-o. Întreaga lui argumentație se distruge astfel din înseși temeliile ei. „Aplicarea teoriei mitice la Evanghelii n'a avut nici o temelie suficientă, de oarece ea nu s'a justificat prin critica îngrijită a istoriei și a documentelor“, vorbește un scrutator imparțial. „Anume în acest punct mai important a și suferit naufragiu Straus. Critica lui la istoria evangelică nu e fundată pe critica istorisirilor evangelice. Întrebările referitoare la origina lor și la autenticitatea lor sunt trecute la dânsul prin câteva faze. El presupune, dar nu dovedește, că a trecut destulă vreme pentru crearea miturilor. Acest important neajuns a atras după sine și altele. Strauss nu spune nici un cuvânt despre importanța mărturiei sf. ap. Pavel, el nu vede nici chiar, că noi suntem prea aproape de izvoară pentruca să se arate destulă vreme pentru formarea miturilor. El nu vede importanța desbinărilor în Biserica primară, încredințarea, pe care ele ne-o dau, și bazele puternice prezintate de ele referitoare la evenimentele examinate, relativ de care există neînțelegeri imposibile. Mai mult încă, el nu vede importanța comunizării primare a averilor, admisă de credincioși, dovezi prezintate de caracterul suigeneris al instituțiunilor lor, de deosebirea caracterului lor și de caracterul suigeneris al credințelor lor fată de evenimentele, care au întemeiat Biserica, și de faptele pe care ea se rezăma. Teoria mitică astfel se dărâmă la prima atingere a analizei, sub greutatea propriilor sale ipoteze“ [1]).

Dacă „Viața lui Iisus“ a lui Strauss a trebuit să provoace răs-

1) Fairbairn despre Strauss în The Contemporary Review, Mai, 1876, p. 477.

punsuri însuflețite și obiecțiuni puternice, apoi în același timp a trebuit să stârnească râvnire în ceilalți membrii ai partidului său, care a și mers mult mai departe decât el pe calea necredinței și a apostasiei. S'a ivit o serie întreagă de cercetători, eșiți din stânga școlii hegheliene, cari au dus ateismul la limite încă și mai ex= treme. Unul din cei mai de frunte hegelieni, anume Ludovic Feuer= bach (1804=1872), se hotărî să complecteze ceea ce rămăsese ne terminat de Strauss. În anul 1841 el edete cartea, sub titlul „Esența creștinismului“, unde declară deadreptul, că ținta lui e să com= plecteze ce rămăsese nespus de Strauss. Sistema lui Hegel, după părerea lui, este Vechiul Testament al filosofiei, și acum el voea să propună o Evanghelie filosofică. Hegel nu era destul de sin= cer și deaceea, la discuția despre religie, s'a exprimat echivoc. Presupusa identitate a ființei omenești cu ființa divină este numai identitatea ființei omenești cu sine însuși. Sentimentul suprem nu este altă ceva, de cât omul însuși: „Homo sibi Deus“, și omul ceeace mănâncă, aceea este: „Was der Mensch isst, das ist er“, sau cu alte cuvinte, cum s'a exprimat unul din următorii lui Feuer= bach: „Pe pământ nu=i nimic real, afară de mine și acea hrană, cu care mă nutresc eu“. Religia din acest punct de vedere este o simplă iluzie și încă o iluzie periculoasă. Ea e un vampir, care suge cel mai bun suc din om, ca să=și justifice cele mai imorale lucruri. „Creștinismul strămută pe om cu toate simțurile sale la ceriu, adecă în laturea chimerelor. De aceea trebue a lăsa con= cepția creștină despre stat, s'o rupem cu generația fațarnică și de sclavaj a teologilor și să nu ne îngrijim de nimic alta de cât de trupul omenesc. Unul din adepții lui Strauss, Max Stirner, a făcut concluziuni logice clare din această doctrină: „din toți oamenii acela, pe care eu îl știu și pe care=l iubesc mai mult decât pe toți, acela sunt eu însumi. În „eul“ meu se cuprinde tot catehismul meu; eu fac ceea ce voesc și ce îmi place“. Aicea, evident, con= cepția religioasă ajunge deja aproape până la nihilismul deplin; dar apoi apar scriitori, care încă și mai mult se pierd în interpre= tarea creștinismului, arătând pânăla ce încurcătură poate duce ase= menea critică. Astfel Arnold Ruge, de și adept al lui Strauss, a declarat deja, că creștinismul este numai o nouă reproducere a budismului, o ficțiune poetică a naturii. Iisus Hristos este un mit, cum zice Strauss, dar trebue a=l înțelege cu totul altmintrelea, decât cum l=a înțeles autorul „Vieții lui Iisus“. Mitul Iisus închipuește lupta fizică a verei cu iarna, a luminii cu întunerecul. Iisus în rea= litate se naște în acel moment, când încep a se mări zilele, și

moare la Paști, când natura se deșteaptă spre vară. Pacatul nu există nici de-cum; nu există nici mântuire, nici mângâeri divine, nu este nici Dumnezeu, nici nemurire. Pentru om nu este altă mângâere decât aceea, pe care el singur și-o procură cu ajutorul diferitelor invenţiuni și mașini de abur. G. Friedrich Daumer, a făcut încă un pas pe calea acestor absurdităţi extremiste. El așază Edemul biblic în Australia - mai evident arborele pâne. Din Australia oamenii s'ar fi strămutat în America și deacolo în Asia prin strâmtoarea de Bering, iarna, când aceasta îngheţă. Despre această strămutare s'ar fi și povestind în „Cartea Numerelor". Autorul dă o extraordinară importanţă descoperirei sale. „Noua mea sistemă geografică și etnografică", zice el, „este pentru istorie aceea, ce este sistema lui Copernic pentru astronomie". Iehova, Dumnezeul naţional al iudeilor, este, după dânsul, Moloh al fenicienilor, - este acel grozav zeu, numai vederea căruia pricinuește moarte și care cerea jertfe umane și în deosebi aducerea ca jertfă a primilor născuţi. Puţin cât puţin oamenii totuși au înlocuit în jertfe oamenii prin animale. Iisus s'a silit să-l înoiască: El propoveduia înfrânarea, scopirea și înainte de moartea sa, întru amintirea vechilor jertfe, statornici desgustătoarea cină, la care ucenicii săi au trebuit să se hrănească cu trup omenesc și cu sânge omenesc. Iuda, cuprins de groază, n'a voit să ia parte la dânsa, și denunţă aceste taine creștine. Apoi după părerea lui, mahomedanismul prezenta deja un progres în comparaţie cu creștinismul. Coranul este evanghelia religiei naturale; raiul musulman este încântător; acesta este apoteoza desfătărilor senzuale. Mahomet Hafiz, poet persan din veacul XIV, este ucenic adevărat al lui Epicur, a corectat în parte sistema intemeietorului islamismului, prezentându-se oare cum un nou Luther. Religia viitorului, după părerea lui, este desfătarea și restabilirea tuturor drepturilor trupului [1]).

Nu vom mai pomeni pe ceilalţi scriitori de stânga ai școlei hegeliene, cari au răspândit idei la fel în poezie și literatură, în economia politică și socială. Vom spune numai, că ea și-a avut reprezentanţii săi și în științele naturale, cum au apărut Vogt, Büchner, Molechotte, și la care s'a alăturat definitiv Strauss, cum și dovedește el aceasta prin ultima sa scriere „credinţa veche și nouă", care prezintă în sine ultima expresiune a nihilismului religios.

După Strauss în Germania raţionalistă s'a ivit o nouă școală, anume școala de Tübingen, intemeetorul căreia a fost Baur. Dar

1) G. F. Daumer, Die Geheimnisse des christlichen Alterthums, 1847.

această școală s'a ocupat cu preferință cu critica măruntă a cărților Noului Testament, căutând într'însele contraziceri și bănuind originalele lor. De aceea ea n'a produs o așa de mare influență, ca scrierile lui Strauss, și în realitate au rămas moștenirea savanților. Baur totuși a avut mulți adepți, cari continuînd opera distructivă, duseră critica sf. Scripturi până la așa încurcătură și contrazicere cu sine însuși, în care se află ea astăzi. În cea mai mare parte acești critici n'au lăsat după dânșii nicio urmă în știință, dară au pregătit acel teren, pe care în timpul de față au început să se ridice sisteme întregi în istoria biblică. Unii dintre savanții cei mai însemnați, folosindu-se de rezultatele criticei precedente, au început să alcătuiască cursuri întregi de „Istoria poporului izraelit", introducând în ele tot ce era distrugtiv în critică. Din acest punct de vedere, ei firește înconjură sau neagă tot ce este miraculos în cărțile biblice, și se silesc să explice prin vre un mijloc natural sau mitic tot ceea ce se pare în istoria poporului lui Israil necorespunzător realității istorice. O asemenea istorie a poporului izraelit a alcătuit Ewald, care se poate considera ca tip a acestei categorii de teologi germani. El nu aparține nici unei școli determinate, dar se silește să se țină de linia medie dintre naturaliști, care urmărind Biblia pas cu pas, au supus toate cuvintele aflate în ea unui fel de analiză chimică pentru a extrage din ea elementele naturale; dintre sceptici, cari nu vor să vadă în cărțile sfinte nimic afară de mituri, și între supranaturaliști, cari înțeleg sf. Scriptură în senzul lor nemijlocit firesc. Pentru dânsul Vechiul Testament este o colecție de documente conștiincioase, rod nu al inspirațiunii divine, ci al amintirilor tradiționale ale poporului iudeu, ele trebuie înțelese, explicate și interpretate potrivit cu mediul, în care au fost scrise aceste cărți, cu starea de civilizație și a caracterului suigeneris al fiilor lui Israil. Scopul principal al său constă în aceea, ca să găsască în cărțile evreești nodul istoric, din care s'a format împrejurul său poporul legendar sau mitic. In toate scrierile istorice ale Vechiului Testament este un element adevărat. De ex. eșirea izraeliților din Egipt este fapt real, dar el nu s'a putut petrece anume așa, cum se istorisește despre dânsul în cartea Eșirei: o parte din evenimentele ce l-au însoțit, evenimente cu totul naturale, a fost descrisă mai târziu cu culori supranaturale, ca, de ex., trecerea prin marea Roșie, care s'a săvârșit fără nici o greutate pe timpul refluxului mării, și trecerea Iordanului, care s'a săvârșit simplu cu ajutorul podului, amintirea despre care s'ar-fi și păstrat în istorisirea despre cele douăsprezece

petre, adunate în mijlocul râului. Alte evenimente deasemenea, după părerea sa, sunt mituri. Aşa, toiagul lui Aaron ce a înfrunzit, fără îndoială este numai un simbol poetic. Nodul istoric al tuturor acestor istorisiri se poate cuprinde în următoarele. Moise a fost om cu mare minte şi de o rară înălţime morală. Prin talentele sale, prin caracterul său, prin energia sa şi, dacă vreţi, cu ajutorul Providenţii, a reuşit să înflăcăreze deodată în poporul său patriotismul. El a ştiut să extragă elementul miraculos chiar şi din asemenea fenomene curat naturale, care sunt cunoscute sub numirea „plăgile Egiptului", şi deaceea a atras pe izrailiţi după sine pe calea spre Pământul Făgăduinţei.

Ewald, din antipatie personală pentru Strauss, s'a silit după putinţă să evite explicarea cu ajutorul mitului. De aicea au rezultat lacune însemnate în „Istoria" sa. Multe fapte el le-a trecut cu totul sub tăcere, sau se exprimă despre ele aşa de neclar, încât e greu să afli, cum anume cugeta el despre dânsele, alţi tâlcuitori raţionalişti cu toate acestea consideră deprisos această reţinere şi nu se sinchisesc a întrebuinţa cuvântul „mit"; aşa că de obiceiu se folosesc mai puţin de explicarea naturală şi mai mult de cea mitică. Tradiţia, zic ei, de ex. a păstrat numai trăsăturile mai vizibile, scheletul evenimentelor; mitul a complectat lacunile lăsate în istorisirea despre evenimente şi a turnat o viaţă aparentă în aceste oase uscate. Aşa, numele lui Moise s'a păstrat timp de veacuri, precum şi amintirile despre şederea în Egipt, despre eşire, despre legislaţia lui Moise, etc. Dar imaginaţia poporului n'a putut să se mulţămească cu asemenea fapte întunecate şi reci, pe care nu şi le putea închipui cu destulă vioiuciune. Atunci în ajutorul minţii poporului, pentru satisfacerea dorinţii poporului a venit mitul cu toate născocirile sale inepuizabile. Şi iată, s'a alcătuit închipuirea, că evenimentele atât de mari din istoria poporului n'au putut să se producă fără nişte cauze miraculoase; iar deaicea singur de sine s'a ivit istorisirea amărunţită despre împrejurările trecerei prin Marea Roşie, despre stâlpul miraculos de foc şi de nor, etc. Poporul, care la toate priveşte din punctul său de vedere obişnuit şi e foarte interesat de întrebarea despre primele nevoi ale vieţii, a întrebat apoi: dar cum părinţii noştri au putut să trăiască în pustie fără hrană şi fără mijloace de traiu? Mitul inepuizabil iarăşi le-a răspuns: mana pentru hrana lor a căzut din cer; pentru săturarea lor a venit prepeliţe şi pentru potolirea setei chiar şi stâncile le-au deschis lor isvoarele sale. Şi prin astfel de mijloace uşoare se explică toate faptele supranaturale ale Vechiului Testa-

ment, și anume prin unirea explicației naturale cu cea mitică. Mitul ar fi dat formă tradiției, aceasta din urmă a dat canvaoa, iar cea dintâi a introdus toate complectările și înfrumusețerile. Scriitorul însă, care a înscris aceste evenimente, a redat numai aceea, ce el a auzit: el n'a fost decât secretarul imaginațiunii poporului.

Dar sfera negațiunii e fără limite, și unii cercetători au mers și mai departe cu aceste aiurări. Așa, Schenkel a încetat de a mai admite, că Adam este persoană istorică: acesta, pentru dânsul e o născocire mitică, care are de scop al său explicarea originii omului, potrivit cu conștiința religioasă de atuncea. Alții n'au întârziat să facă încă un pas înainte, și Bernstein, de exemplu, în scrierea sa „Despre origina legendelor despre Avraam, Isaac și Iacov", în toată istorisirea despre patriarhi nu vede nimic altă ceva decât „o paschilă amară și otrăvită contra lui David" alcătuită după desbinarea celor zece seminții de partizanii lui Ieroboam. După dânsul, femeea lui Iuda, fiica lui Șuie (Batșua), este Virsavia (Batșeba); Șela, fiul cel mai mic al lui Iuda, este Solomon; Onan este Amnon, etc. Dar aicea asemenea scriitori merg așa de departe, încât perd orce importanță pentru știință și despre ei se poate pomeni numai din curiozitate și dovada tristă despre acel fapt, că rațiunea de îndată ce a lepădat principiul sănătos al interpretării sf. Scripturi, gravitează fără putință de oprire în prăpastia negațiunii, care demască netemeinicia sa prin propriile sale absurdități.

6. Renan, ca cel mai nou reprezentant al raționalismului Biblic.

Răul, produs de raționalismul german, n'a rămas închis în hotarele Germaniei. Asemenea acelor furtuni, care nu se mărginesc la pustiirea locurilor originei lor, ci-și întind înrâurirea lor pustiitoare până departe peste hotarele lor, așa și raționalismul s'a răspândit peste toată Europa și pretutindenea a avut jertfele sale. În toate țările Europei și chiar în America s'ar putea arăta o serie întreagă de scriitori, care au supus istoria biblică la toate denaturările critice. Noi însă ne vom mărgini a arăta un singur exemplu, ca să inviderăm, ce învățături critice stau astăzi în fruntea raționalismului biblic.

Cea mai mare influență raționalismul german a avut-o în Franța, unde reprezentantul cel mai strălucit al lui s'a dovedit Renan. Mai ales și în chip deosebit el și-a însușit teoria despre origina omenească și naturală a creștinismului și a propoveduit-o într'o serie întreagă de scrieri strălucite. Primele lui atacuri asupra cărților sfinte se referă către anii 1848-1850. Din acest timp și cu

deosebire începând din anul 1863, când a apărut lucrarea lui: „Viaţa lui Iisus", el n'a mai încetat de a scri contra Evangheliilor şi contra creştinismului. Ceea ce caracterizează în deosebi critica sa, este scepticismul. El nu are alt principiu filosofic, decât îndoiala masivă. Istoria pentru dânsul nu-i decât „ştiinţa presupunerilor". Pentru dânsul totul este bine, dacă poate să înlăture supranaturalul. Simbolul său de credinţă se coprinde într'un singur articol, care glăsueşte că „Nu-i nimic miraculos". „Negarea supranaturalului", zice el în scrierea sa „Marc Aureliu", „a devenit dogma absolută pentru orce minte luminată". In afară de această dogmă pentru dânsul nu rămâne nimic mai mult sau mai puţin însemnat. El este gata să divinizeze şi să ardă pe rând pe unii şi aceeaşi idoli; aci el laudă virtuţile, dincolo el declară că aceasta e un cuvânt gol; astăzi el se închină în Atena în faţa Atenei Palada, iar mâne va diviniza în Palestina pe Acela, Care a biruit şi a distrus păgânismul; cu un cuvânt camertonul său sună numai cum place stăpânului său, şi el este gata să vorbească alb sau negru, adevărul sau minciuna, după cum vântul întoarce steguleţul la dreapta sau la stânga; dar el nici odată nu-şi dă sama, că este ceva, ce ar sta mai presus de dânsul şi de mintea lui. Din această pricină el în numele criticei îşi cere dreptul să nu dea nici cea mai mică atenţiune celor ce s'au bucurat de respect veacuri întregi. Chiar la începutul primului său articol, pe care l-a inserat pe chestiunea biblică, el spune, că „critica nu ştie de respect; ea judecă deopotrivă pe zei şi pe oameni. Pentru dânsa nu-i nimica nici inaccesibil, nici tainic; ea distruge toate încântările şi scutură toate perdelele. Această putere străină de orce respect, care aruncă asupra a toate privirea hotărîtă şi pătrunzătoare, după fiinţa sa vinovată şi de les-majestate divină şi umană". Tuturor li e cunoscut, cu ce îndrăsneală Renan s'a folosit de dreptul născocit de dânsul. Sub pana sa nu are cruţare nici Iisus Hristos, nici Preasfânta Fecioara Maria. In anul 1863 ediţia sa „Viaţa lui Iisus" a produs în Franţa nu mai puţină turburare, decât produsese în Germania o asemenea scriere a lui Strauss. Scrierea lui cu toate acestea nu avu nici o altă înrâurire, decât numai curat artistică. Această smintitoare şi purtătoare de moarte cântare de sirenă, care atrage jertfele, ca să le sufoce; dar la ultima ei analiză acest aşa numit istoric nu e altă ceva, decât un acurat romanţier. Exigeţii raţionalişti ai Germaniei, care se ocupau cu alcătuirea istoriei biblice a Vechiului şi Noului Testament după planul lor, de obiceiu îşi închipue, că scriitorii sfinţiţi sunt cu totul asemenea lor şi judecă despre

dânșii după măsura lor proprie. Același lucru il face și Renan: el se joacă cu faptele și ar fi voit să socoată, că și evangheliștii au procedat la fel. Evanghelia, după părerea sa, este rodul celei mai suptile fantazii; așa că scriitorului îi e greu să prindă acel fir, pe care se sprijinește toată această creațiune minunată. „Iisus cel istoric", zice el, „se furișază de noi; tot ce ni se istorisește despre nașterea Lui, despre minunile Lui, despre patimile Lui, despre înviere a și înălțarea Lui stă în contrazicere cu aptitudenea noastră de cunoștință și trece peste ea. Trebue deaceea a recunoaște, că viața lui Hristos este o împletitură legendară, este o idealizare, o operă asemenea acelor poeme, unde eroul real devine un fip ideal. Fost-a oare învățătura și caracterul moral al lui Iisus cu adevărat istoric, a răspunde la asta e imposibil. Dar dacă, după propria mărturisire a lui Renan, nu se poate rezolva, ce este real și ce este ideal în viața lui Iisus, dacă, cum spune el, Iisus cel istoric se furișază de noi, ne scapă, atunci în ce chip Renan a putut scrie „Viața lui Iisus?" De unde a luat el documentele necesare pentru asta, dacă ele în realitate nu există? Romansierul s'a redat prin aceste cuvinte pe sine însuși: opera sa, va să zică, este numai o ficțiune; nu este nici decum o operă istorică, ci o simplă poemă, în genul „Mesiadei" lui Klopstock, sau în genul „Raiului pierdut" al lui Milton. Peizanul lui galelian, naiv idilic, așezat între tablourile minunate și mărețe ale naturei, cel mai plăcut și cel mai fermecător dintre oameni, deși lipsit de măreția divină, a fost în întregime împrumutat de Renan dela necredincioșii Germaniei; el a știut numai ca scrierea greoac nemțască să o curățe de moluzul filologic și critic, și a reușit să creeze acest strălucit roman; Persoanele ce activează într'însul sunt aceleași fantome, ca și în celelalte romane și opere poetice.

Mulțămită stilului strălucit și unui fel de farmec poetic atât aceasta, cât și următoarele scrieri ale lui Renan, în care el a avut în vedere să urmărească istoricește origina creștinismului, au produs la vremea lor o mare impresiune și au contribuit mult la răspândirea raționalismului în masele semiculte ale poporului. Dar din acest timp atât acest farmec, cât și cu deosebire autoritatea științifică a lui Renan, au început a păli repede mai cu samă după ce s'au ivit o mulțime de factori, înaintea feții cărora născocirile lui Renan și-au arătat deplina lor netemeinicie și născocire fantastică. Cu toate acestea, el nu se pogorâse încă din punctul de vedere deja ocupat de dânsul și epuizind, după părerea sa, tot materialul, referitor la chestiunea despre origina creștinismului, chiar în timpul

din urmă păşi la expunerea Vechiului Testament, cum a şi făcut el în tomul întâiu de curând apărut a scrierii sale „Istoria lui Israil“[1]).

Acum n'a sosit încă timpul a supune această operă nouă a lui Renan analizei amărunţite, de oare ce tomul întâiu, negreşit, nu epuizază tot depozitul erudiţiei istorice a autorului. Dar se poate spune, că caracterul operei s'a manifestat şi în tomul întâi, chiar în primele lui capitole. Trebue de observat, că în timpul din urmă Renan s'a ocupat cu preferinţă cu alcătuirea unor drame obscure-filosofice şi a unor dialoguri abstracte, în care şi-a găsit o largă întindere bogata lui fantazie. De aceea era greu de aşteptat, ca el dela asemenea lucrări curat artistice să treacă brusc la o astfel de operă, ca „Istoria lui Israil“, care cere o severitate extraordinară a studiului istoric, şi apariţia acestei opere a sa a fost pentru mulţi o mare neaşteptare. Dar pentru asemenea savant ca Renan, evident, nu-i nimica imposibil, şi fantazia lui tot aşa de uşor poate să se refere la viaţa celor mai mari sfinţi ai Vechiului Testament, cum s'a referit ea către oarecare „Abbatesă Jouarre, eroina unei drame renaniene. Aceasta a şi dovedit-o el limpede prin edarea cărţei sale. Toată aşa numit-a de dânsul „Istoria lui Israil nu este altă ceva, decât o împletire a născocirilor celor mai arbitrare a unei fantazii neînfrânate“, care a aşezat produsele sale în locul faptelor obşteşti ale istoriei Vechiului Testament. Cunoscutul său metod, cu care el cândva a lucrat „Viaţa lui Iisus“, el l-a aplicat în întregime şi la Istoria V. T., deşi ştiinţa din acel timp a făcut destul pentru ca să silească pe fiecare cercetător, mai mult sau mai puţin imparţial, să se îndoească întru aplicarea unui asemenea metod la istoria sacră. Dar pentru Renan, evident, nu există nici un fel de legi. El e deprins să se învârtă în sfera fantomelor fantastice şi pentru el orce istorie şi cea sfântă în deosebi este tot o asemenea fantomă, ca şi orce născocire a romancierului. El n'are treabă cu ceea ce vorbeşte adevărata ştiinţă, care pe fie ce an cu cele mai nouă descoperiri ale sale dărâmă vechile construcţii ale criticii negative şi justifică în chip strălucit veracitatea Bibliei. De ştiinţă el a rămas considerabil în urmă, chiar după mărturisirea propriilor săi partizani înflăcăraţi, şi în locul datelor ştiinţifice el a expus răşchirat născocirile propriei sale fantazii distractive. De aceea în scrierea sa „Istoria lui Israil“ nu-i deloc posibil de aflat ceea ce e cunoscut sub numirea de Istoria biblică. Acolo un şirag întreg de polilogii arbitrare şi pe nimic întemeiate, care sunt in-

1) Histoire du peuple d'Israël, par Ernest Renan, tom. I, edit. 6, Paris, 1887.

capabile de a răscumpăra măcar o originalitate, pentru că ceva asămănător deja s'a exprimat de alți istorici de același tip, dar cu încercări mai mult sau mai puțin cuviincioase de a le fonda. La Renan nu-i nimica alta, decât fraze goale, garnisite numai cu coloritul imaginațiunei. Toate personajele istorice cunoscute ale Vechiului Testament la dânsul se topesc într'un fel de tipuri impersonale sau se reduc la nivelul unor nomazi călători. Avraam nu-i altă ceva, decât pater Orchamus al lui Ovidiu. Iehova la dânsul se identifică în totul cu diferiți molohi naționali, de și deosebirea între marele chip al lui Iehova și Moloh al fenicienilor e destul de mare, ca chiar cei mai încarnați tăgăduitori să simtă turburare de a-i identifica și confunda unul cu altul. Se repetă în cuvinte goale vechea născocire relativ de elohiști și ehoviști, de și această născocire, cum se va arăta la locul său, și-a găsit deja o deplină combatere în noile descoperiri arheologice științifice. Fantazia lui Renan se sufocă mereu, pe măsură ce el avansează spre adâncul istoriei și atinge apogeul (cel puțin pentru tomul I) în istoria petrecerei evreilor în Egipt. In acest punct anume cele mai nouă descoperiri revarsă cea mai multă lumină asupra istorisirilor biblice și confirmă în chip strălucit veracitatea celor mai uimitoare particularități ale lor. Dar toate aceste lucrări științifice au trecut, se pare, pe alăturea de Renan sau, cel puțin, n'au vorbit destul de tare pentru dânsul, ca să-l scoată din uitarea fermecărei poetice, și el repetă aproape aceeași, ce s'a exprimat în această privință de către raționaliștii veacului trecut, numai cu acea deosebire, că el a dat încă și mai multă credulitate proprie temelor sale fundamentale. Astfel toate formele religiei V. T. le reproduce liniștit din Egipt și în această privință merge așa de departe, încât chiar pe leviți nu-i consideră numai din triburile israelite, cum îi consideră toți istoricii, ci un fel deosebit de popi egipteni, pe care israiliții i-au avut pe lângă ei din timpul eșirii din Egipt și pe care-i hrănea fiecare familie cu rândul, ca recompensă pentru serviciile lor. Ce se atinge de Moise însuși, apoi, dacă a existat în genere, el a fost „de origină mixtă", „semiegipteană", deși Renan înclină se recunoască toate acestea drept mit. Pe acest iubit pegase al său Renan ușor și liber a cutrierat toată istoria V. T. în prima ei jumătate până la Solomon, și acolo, unde realitatea istorică n'a cedat nici de cum prefacerii în mit, Renan a revărsat asupra ei toate fiolele mâniei sale. Așa s'a întâmplat cu marea personalitate a lui David. In cea mai nobilă persoană a acestui rege israilitean, care lăsase omenirii în psalmii săi cea mai prețioasă moștenire a cuge-

tărilor sale inspirate. Renan pare că ar fi văzut pe duşmanul său personal şi, neavând putinţa să-l prefacă în mit, îl prigoni cu tot felul de jicnitoare epitete; îl numeşte bandit şi derbedeu ce umblă degeaba, şi astfel încă odată ridică asupra nevinovatului uns al Domnului prigoana, căria el fusese expus din partea lui Saul celui cuprins de duhul răutăţii. Astfel, părăsit de duhul respectului faţă de adevăr, criticul veacului al XIX cade cu totul în aceeaşi nedreptate, în care căzuse cândva acest din urmă rege al lui Israil.

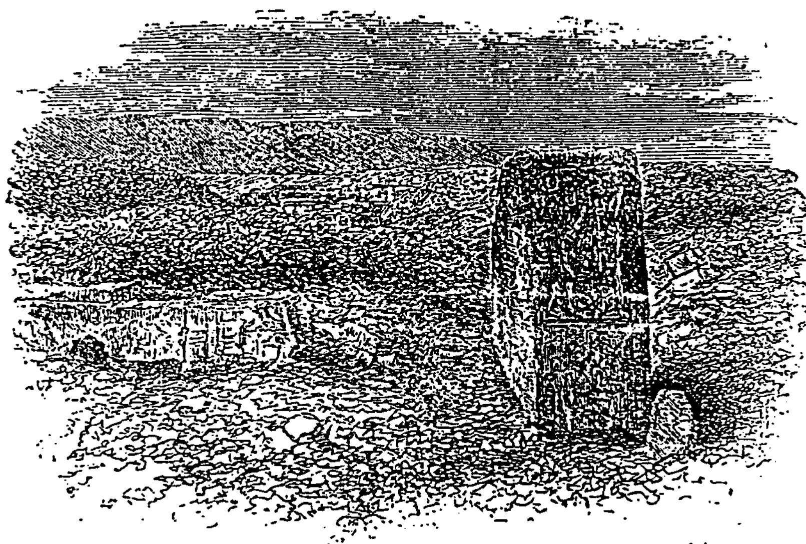
Din cele spuse se vede cu prisosinţă ce fel de „Istoria lui Israil" a edat Renan. Negreşit, în capitala acelui stat, unde înseşi guvernul cu râvnă tristă se îngrijeşte de slăbirea oricărei influenţe a adevăratului simţ religios şi se sirgueşte a isgoni din întrebuinţarea oficială înseşi numele lui Dumnezeu, o asemenea „istorie" n'a putut să nu capete o popularitate rapidă şi se obţină iute câteva ediţii, ba are şi toate şansele să fie introdusă în calitate de manual în şcolele naţionale; dar în genere vorbind, o asemenea „istorie" este o ruşine pentru ştiinţa istorică în genere şi pentru cea filosofică în special. O asemenea operă slabă şi sub toate raporturile neîntemeiată nimenea n'a aşteptat dela Renan, şi sub acest raport la fel se exprimă toţi criticii lui. Iată de ex. ce spune unul din ultimii săi recenzenţi, generalizind părerile celor mai competenţi critici, cari s'au exprimat până acum despre Renan: „la orcare şcoală ar aparţinea criticul, una e neîndoelnic, că el nu va trece de partea criticismului lui Renan. In acest punct, pecât ştim noi, sunt deacord toţi recenzenţii săi. Metodul lui e nesatisfăcător şi şubred, ca să nu zicem în contrazicere cu sine însuşi; deducerile lui sunt slabe şi de o evidentă netemeinicie; ideea sa fundamentală de neadmis. Chiar acel lustru al expunerei, care a făcut pe Renan favoritul literaturei, se vede că l-a părăsit cu totul. Dispoziţia materialului, cu deosebire în prima jumătate a tomului, e încurcată, şi autorul pe nică pe ceas îşi iese el însuşi în cale. Cărţii îi lipseşte originalitatea proaspătă şi ea produce impresia, cumcă autorul s'a silit să adune într'însa tot ce-i interesant din cărţile şi articolele ce i-au căzut în mână. De aici a rezultat lipsa de unitate şi de armonie în expunere. Chiar şi aceea ce pentru unii alcătueşte ademenirea principală în scrierile lui Renan, se redă intr'o doză prea necumpănită. Cititorul se oboseşte pozitiv de ispitele permanente la generalizări strălucite. In majoritatea cazurilor tezele generale acopăr inexactităţile logice, dar te miră de le ascund. Când ele ies în cale aproape pe fiecare pagină, el degenerează uşor în fraze deşi frumoase, dar goale. Se poate admite ca normă – a bănui minciuna acolo, unde sunt multe

generalizări strălucite. Inchipuirea este o însușire periculoasă la istoric. Ea e închinată mai curând a crea istoria, decât a o interpreta. In tot cazul nu e nicidecum neprimejdios a citi istoria la lumina artificiilor. Dar acolo sunt și mult mai multe decât acestea. Cel mai răbdător cititor obosește din pricina repețirilor de către Renan a ideei lui fundamentale relativ de religia lui Israil, chiar dacă ea ar avea vrednicia de adevăr. După aceea desele aluziuni la politica contimporană franceză și loviturile, îndreptate contra Germaniei, oricât de plăcute ar fi ele cititorilor franceji, sunt deja cu totul ne la locul lor în asemenea carte. Istoria nu-i foileton. Acelaşi lucru se poate spune despre necontenita aducere pe scenă a arabilor. Acești interesanți nomazi, întâlniți în trupul lor real, nu-s nicidecum așa de plăcuți și nevinovați, cum se par ei lui Renan. Cu un cuvânt, cartea lui Renan sub raport științific a întârziat cel puțin cu zece ani în comparație cu operile istorice ale savanților germani și olandeji. Mai mult încă, câte odată se simpte fără de voe, dorința de a întreba: oare serios a scris Renan această carte? In realitate, dacă n'ar fi numele autorului, pe care il interesează fără de voe întrebarea, ce anume poate că spuneà în chestia istoriei biblice autorul „Vieții lui Iisus“, atunci cartea aceasta în calitate de cercetare critico-istorică s'ar putea lăsa fără nicio atențiune [1]).

Asemenea opinie nu e singuratecă. Aceasta, din potrivă, este vocea generală a criticii științifice mai mult sau mai puțin serioase nu numai teologice, ci anume a criticii în genere științifice, după cum arată și înseși jurnalul, de unde am luat noi această opinie, Aceasta e un fenomen foarte mângâitor și ne arată, ce pas mare a făcut adevărata știință în ultimii zece ani. Acum deja, evident, e imposibilă o referire așa de ușuratecă la obiectele cele mai profund interesante, cum era în acea vreme, când Renan a pășit pentru prima oară pe terenul ce-l ocupă el și-a putut cu inimă ușuratecă de romansier să prefacă istoria adevăratei religiuni. Scrierea sa „Viața lui Iisus“ în vremea ei a produs o extraordinară impresiune în critica literară și chiar științifică, care a fost încântată de metodul lui și de lustrul expunerei; și tot ce a fost în atingere cu liberalismul și cu așa zisa direcție progresivă saluta în lucrările lui ca pe o nouă evanghelie. Din acest timp adevărata știință a pășit departe înainte și Metodul lui Renan în fața ei s'a descoperit toată jalnica lui netemeinicie și a rămas în urmă, cum arată aceasta până la evidență cartea lui cea mai nouă. Nu, Istoria biblică astăzi

1) The Edimburgh Review, Aprilie 1888, p. 188—189.

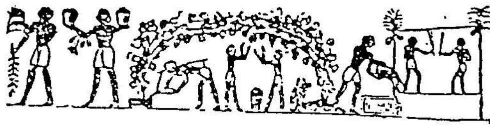
nu se mai poate cu inimă ușuratecă, cum era cu putință acum câțiva ani în urmă. Afară de glasul general a celei mai bune conștiință a omenirii, pentru Biblie au pășit cu mărturiile lor neînvinse astfel de martori, cari nu caută la față, în fața cărora au intrat în panică cei mai disperați negatori. Acești martori sunt acele monumente de piatră cu inscripțiuni, pe care Pronia le-a

Ruinele unui templu egiptean.

păstrat sub molozul ruinelor în curgere de mii de ani anume până în vremea noastră, ca prin miraculoasa descoperire a lor să lovească deodată gloata de vrăjmași, ce se ridicase contra Bibliei și a adevărului. Pentru adevărul ei cu adevărat petrele au strigat și glasul acestor pietre, adecă a documentelor de piatră, descoperite și adunate în timpul de față chiar pe locurile săvârșirii celor mai principale evenimente biblico-istorice, a fost oare cum glasul înseși istoriei, care a pășit întru apărarea adevărului călcat în picioare.

Descoperirile acestea singure de sine, în afară de profunda lor importanță apologetică, sunt atât de interesante, în cât o scurtă descriere a lor nu va fi nici decum de prisos în cartea de față, care are ca problemă a sa de a se folosi de cele mai însemnate din ele pentru apărarea adevărului biblic.

Culegerea strugurilor (de pe un monument egiptean).

II. *Cele mai noui descoperiri arheologice în Egipt, Asia și Palestina.*

Cea mai mare parte de descoperiri, făcute de cei mai noui arheologi în Egipt, Asia și Palestina, alcătuesc cu adevărat un depozit bun pentru știința biblico-istorică, de oarece prin el se revarsă nu puține raze de lumină, care înlesnesc explicarea punctelor întunecoase din istoria poporului celui ales a lui Dumnezeu. Evreii și asirienii aveau o origină comună: străbunii lor populau în timpurile vechi una și aceeași țară, trăiau una și aceeași viață. In veacul din urmă al istoriei lor aceste două popoară iarăși s'au aflat în legătură între dânsele, când sub domnia lui Nabuhodonosor puterea armelor sau mai corect Providența aduse cu sila pe fiii lui Avraam în aceleași locuri, pe care de bună voe le-a părăsit marele lor strămoș. Intre aceste două perioade extreme de despărțire voluntară și de unire silită, fiii lui Ever și fiii lui Asur au dus la început timp de veacuri întregi o existență neatârnată, dar totdeauna au păstrat, așa zicând, pecetea unuia și aceleiași educațiuni, și aceste trăsături de neșters se observă în drepturi, obiceiuri, limbă, deși după vădita milă a lui Dumnezeu, religia israeliților era cu totul deosebită de religia locuitorilor Mesopotamiei. După aceea, după desbinarea celor zece triburi, aproape adoua zi după desbinarea triburilor lui Israil, istoria sfântă arată, cum regii Asiriei se amestecau deja în cele mai însemnate evenimente ale ambelor regate (iudaic și izraelit). Pe măsura scurgerei evenimentelor, asirienii tot mai des apar pe scena istoriei biblice. Cărți întregi din Biblie, ca de ex. cartea prorocului Iona și a Iuditei, între altele, se ocupă aproape esclusiv cu acest popor distrugător: Unii din proroci au găsit în priveliștea năvălirii lor distrugătoare isvorul celor mai groaznice preveniri. După aceea, unind soarta lor cu soarta poporului iudeu, Niniva și Babilonul înpart între dânsele cele două regate: pe al lui Israil și pe al Iudeei, la o nouă robire a lor. Celelalte cărți biblice, cum e cartea lui Tobit, a lui Daniil, a Esterei, a prorocului Iezechil, ne duc pe urma captivilor, pe teritorul și în sânul înseși al Asiriei. In vechime, prin urmare, nu există alt popor, care ar fi avut cu israeliții atâtea puncte de contact,

ca sămiţii orientali; nu este, prin urmare, alt asemenea popor, istoria căruia ar fi aşa de folositor de ştiut pentru înţelegerea deplină a istoriei poporului lui Dumnezeu, cum este istoria poporului lui Saniherim şi Nabucodonosor. Pentru aceea descoperirile, făcute în vechea Asirie, alcătuesc pentru istoria biblică o comoară nepreţuită, şi creştinii trebue să fie pătrunşi de recunoştinţă către arheologii şi învăţaţii, cari şi-au consacrat munca lor şi puterile pentru cercetarea şi scormonirea dealurilor din Bire-Nimrod, Cuiundjuc, Harsabad, sau citiriei cu luare aminte a acelor scrieri stranii, cuneiforme, care în curgere de veacuri întregi s'au părut în ochii locuitorilor răsăritului drept opera fantastică a unor genii misterioase, iar în ochii cercetătorilor apuseni prezentau o taină de nepătruns. Descoperirile, făcute în Egipt, nu sunt mai puţin preţioase pentru cărţile sfinte. Dacă Haldeea este leagănul poporului izraelit, apoi Egiptul este pământul educaţiunii lui, unde el a crescut şi şi-a petrecut anii tinereţii sale. Anume acolo a devenit el poporul, pentru care Iehova a săvârşit minuni mari. Părăsind pământul Gesem, poporul acesta a lăsat pecetea neştearsă a petrecerei sale în ţara faraonilor. Inclusiv pânăla timpul Mântuitorului Iisus Hristos, Care deasemenea a fost nevoit să-şi caute refugiu în Egipt, evreii s'au găsit în contact des, când duşmănos, când prietenesc, cu locuitorii malurilor Nilului. Autorul cărţii lui Iov a văzut râul, unde locuesc behemutul şi leviatanul, hipopotamul şi crocodilul, cum şi izvoarele Sinaei. Solomon a fost căsătorit cu fiica lui faraon. Ieroboam a căutat refugiu în Egipt. Ieremia a trăit tot acolo. Inseşi faraonii au făcut dese expediţiuni în Palestina. Cercetările egiptologice sunt deci importante nu numai pentru istoricii egiptologi, ci şi pentru teologii exigeţi. Trebue deci oare să vorbim, ce importanţă au cercetările făcute de învăţaţii contimporani în Palestina şi în ţările vecine, anume în senz de lămurirea vie a unei considerabile părţi din istorisirile biblice? Anume în această ţară a decurs toată istoria poporului ales. Acolo anume patriarhii Avraam, Isaac şi Iacov şi-au aşezat corturile lor, anume acolo Iisus Navi a introdus cele 12 triburi după scoaterea lor din pământul Gesem şi din pustiul Sinaei, şi acolo au trăit ei sub protecţiunea lui Dumnezeu şi sub apărarea judecătorilor eroi; acolo a săvârşit lucrurile mari David, Solomon şi prorocii, întru aşteptarea lui Mesia. Pe malurile Iordanului, adevărat, nu s'au făcut descoperiri aşa de strălucite, nu s'au făcut în Egipt şi Asiria, dar cu toate acestea ele îşi au însemnătatea lor pentru lămurirea şi apărarea cărţilor sfinte şi deja nu puţin au contribuit la limpezirea indicaţiilor obscure ale Bibliei.

Toate aceste descoperiri s'au săvârşit în cel mai apropiat trecut, şi istoria lor este în cel mai înalt grad interesantă şi ne prezintă o pildă miraculoasă de triumf al ştiinţei asupra celor mai ascunse taine.

1. *Descoperiri în Egipt.*

Seria celor mai mari descoperiri în domeniul rămăşiţelor istorice ale vechilor popoară a fost începută cu Egiptul, şi anume cu gâcirea citirii hieroglifelor. Pânăla începutul veacului al XIX vechiul Egipt rămăsese pentru lumea savantă o enigmă de nedesslegat, cu toate că „ţara minunilor" atrăsese asupra sa atenţiunea cercetătorilor curioşi, atât ai lumii vechi, cât şi ai celei nouă. Măreţele piramide şi sfincşii misterioşi, cu inscripţiile lor enigsmatice timp de mii de ani priveau muţi la soarta vieţii istorice a ţării lor, şi au păstrat puternic taina inscripţiilor încredinţată lor de istorie. Invăţaţii au păşit dese ori la ele cu dorinţa de a afla dela ele taina vecoveşnică, dar, întâlnind necontenit tăcerea rece, fluerând a pagubă şi dând din mâni a desnădejde, după expresia sarcastică a prorocului (Sofonie, II, 15), s'au depărtat cu mânile goale dela ele. Numai veacul XIX a izbutit se cunoască taina inscripţiilor heroglife şi în ele s'a deschis o lume întreagă de cunoştinţi istorice, din care o considerabilă parte serveşte de confirmare minunată a istorisirilor biblice. Descoperirea s'a făcut la sfârşitul veacului XVIII, dar încercări de a gâci taina hieroglifelor se începuse deja cu mult mai înainte. Egiptenii demult erau vestiţi ca savanţi slăviţi şi înţelepţi ai lumii vechi, şi deaceea fireşte se ivi presupunerea, că aceste inscripţii conţin într'însele tocmai această mare înţelepciune. Dar a le citi nu era nicio putinţă. Toată iubirea de ştiinţă şi toate sforţările cercetătorilor au rămas zadarnice. După gâcituri, hieroglifele prezentau scrieri, în care sacrificatorii exprimau sau mai bine ascundeau ştiinţa lor, şi se ivi chiar ideea, că înseşi sacrificatorii în timpurile de mai târziu au pierdut cheia pentru citirea lor şi se lipsiră de însuşirea de a le înţelege. Pentru specstatorul neconsacrat însă nimic nu putea fi mai enigmatic şi misterios decât aceste figuri stranii, din care unele se păreau că samănă a litere, dar alăturea cu dânsele stăteau în desordine amestecate fiară, păseri, oameni, târâtoare, lucruri neînsufleţite şi părţi singuratece din ele. Fiecărui privitor fără se vrea i se ivea o serie întreagă de întrebări: ce ivenţiuni sunt acestea? dacăs cuvinte, atunci sunt scrise ele oare după un alfabet? Ce limbă se exprimă prin ele: moartă sau vie, vorbită? Dacă e vie, apoi care

anume? Nu este oare aceasta limba, cunoscută numai sacrificatorilor, asemenea de ex. acelia, cum în India era limba sanscrită? La toate aceste întrebări nici o înțelepciune omenească, se pare, nu e în stare să răspundă. Din această pricină deja în lumea veche clasică se formaseră părerile cele mai monstruoase asupra esenței hieroglifelor. Așa, după părerea grecilor, hieroglifele prezentau o serie de litere tainice, predestinate pentru păstrarea celor mai importante taine ale naturii și cele mai superioare invențiuni ale omenirei. Interpretarea acestor scrieri aparținea esclusiv clasei sacrificatorilor. Dar și ea puțin o înțelegea, de oarece știința reală a ei se perduse odată cu căderea puterniciei faraonilor și cu deosebire odată cu invadarea în țară a perșilor sub Cambize. Această convingere, susținută încă de acea misteriozitate, cu care sacrificatorul suprem consacra pe aleși în adevărurile înalte a științei sale, a făcut pe greci să privească la hieroglife anume ca la exprimarea acestor taine, care așa de stăruitor se păzeau de mulțime, încât explicarea lor nu era deloc posibilă de pătruns de cei neconsacrați. Asemenea părere dela greci a trecut la romani, care la rândul lor înzadar se încercară să pătrundă în taina hieroglifelor. Cât de viu era la ei acest interes, ne arată chiar zicătoarea, cumcă unul din primii împărați propusă o bogată recompensă aceluia, care ar da explicația cuvenită inscripției heroglifice de pe obeliscul, adus atuncea din Egipt la Roma, dar la această chiemare n'a răspuns nimenea. La cei mai timpurii scriitori creștini, mai ales în evul mediu, circulau deasemenea păreri foarte ciudate despre esența scrierei hieroglifice. Așa unii cugetau chiar, că de oarece Egiptul ocupa situația medie în lume, apoi el a fost din vechime păstrătorul acelor mari adevăruri, care au fost descoperite de Hristos întregei omeniri, și de aceea hieroglifele coprind într'însele principiile și sistema creștinismului, descoperite sacrificatorilor egipteni cu 4000 de ani înainte de nașterea Intemeietorului lui. Alții cu o verosimilitate la fel afirmau, că inscripția de pe cunoscutul obelisc Panfilie, adus la Roma, coprindea în sine amintirea despre victoria, pe care ceice cred în sf. Treime au repurtat-o contra păgânilor necurați la șase veacuri după potop, pe vremea domniei faraonilor al șaselea și al șaptelea ai Egiptului. In fine, spre a termina cu asemenea teorii, ce decurgeau din necunoștința totală a hieroglifelor, mai indicăm și părerea eruditului francez Palen, după care hieroglifele egiptene prezintă o însemnată asămănare cu scrierile chineze și deaceea nu ne-ar rămânea decât să citim psalmii lui David în limba chineză, să-i scriem cu vechea scrisoare chinezească, și se vor obține papirusele egiptene. Chiar

și în Biblie noi am avea în traducere în limba evreească multe din cele mai importante suluri sfinte ale Egiptului.

Cu toate aceste păreri fantastice, care cum se vede distrugeau orce nădejde la interpretarea adevărată a hieroglifelor, printre învățați nu era lipsă de cercetători, cari căutau în tot felul metode mai raționare a interpretării lor. Să întoarse o deosebită atențiune la o veche scriere, care avea de scop al ei anume tâlcuirea cel puțin a unor închipuiri sculpturale, adesa întâlnite în Egipt. Aceasta e scrierea unui oare care Horapollo, savant egiptean, sau cărturar. Din nefericire, autoritatea lui pierdea mult din pricina, că el a trăit într'un astfel de timp târziu, cum era veacul V după nașterea lui Hristos, și de aceea interpretarea lui se putea întemeea nu pe știința adevărată a lucrului, ci pe indicațiunele obscure ale tradiției și pe determinarea neclară a unor astfel de simboluri, care chiar atuncea rămăseseră puțin înțelese egiptenilor. Dar mai mult încă: însuși originalul scrierei deja nu mai exista, ci era o traducere grecească a lui, făcută de un oarecare Filip, persoană atât de puțin cunoscută și obscură, că învățații nici până astăzi nu cunosc la ce veac să o repartizeze. Și în tot cazul el a trăit cel puțin cu două veacuri mai târziu de însuși Horapollo și prin urmare atunci, când era deja pierdută orce urmă de cunoștință hieroglifică. Acest Filip, fără îndoială, a introdus câte ceva și dela sine, din propria sa invențiune. Totuși pe lângă toate aceste neajunsuri cartea lui Horapollo nu e lipsită de o anumită importanță în senz de caracterizare a încercărilor timpurii pentru lămurirea hieroglifelor. In tot cazul aceasta-i singura carte din vechime, consacrată în totul problemei interpretării tainei, cu care era îmbrăcată înțelepciunea egipteană, și chiar de aceea nu e lipsită de un interes suigeneris, deși e plină de închipuiri fabuloase și naive copilărești.

Propriu seria învățaților moderni, interpreți ai hieroglifelor a început-o învățatul iezuit Kircher. In anul 1636 el a edat șase tomuri voluminoase, în care, după declarația sa, se explica și se citea o mare parte din inscripțiile hieroglifice, cunoscute în acel timp în Europa. Dar ajunge să privești în aceste tomuri mari, ca să te îndoești de calitatea vrednică a interpretării lui. Ele toate sunt scrise într'o limbă așa de misterioasă și, se poate zice, nepătrunsă, în cât interpretarea te miră de nu e mai grea de citit, decât înseși hieroglifele, și în genere sunt pline de astfel de absurdități fantastice, care arată, că autorul a posedat o imaginațiune incomparabil mai rodnică decât erudițiunea sa. Unele traduceri ale sale a inscripțiilor hieroglifice în limba latină ne dau un model interesant de

cum se poate scrie în această limbă clasică așa, în cât nimenea să nu poată obține înțelesul. Cu toate acestea opera sa n'a rămas neroditoare. El a contribuit foarte mult la izbânda următoarelor cercetări, cu deosebire prin aceea, că în scrierea sa a adunat o mare mulțime de locuri din autorii greci și latini, referitoare la Egipt, și mai cu samă prin aceea, că este primul, care a atras atențiunea învățaților asupra limbii coptice, ale cărei numeroase manuscripte s'au păstrat în biblioteca Vaticanului și în alte biblioteci publice și particulare din Italia.

Kircher a avut mulți următori și între dânșii locul de onoare aparține învățatului danez Georg Zege. In anul 1797 acesta edete scrierea „Despre origina și destinațiunea obeliscurilor", și foarte multe din observațiunile sale despre hieroglife au fost tare folositoare cercetărilor următoare. Câteva observațiuni întâmplătoare, dar reușite a făcut englezul erudit episcop Barburton în renumita sa scriere despre „Misiunea divină a lui Moise". Acolo el, între altele, pe temeiul studierei mărturiilor lui Climent-Alexandrinul, a ajuns la concluzia, că „hieroglifele au fost în adevăr o limbă scrisă, aplicabilă la istorie, la viața zilnică, precum și la religie și mitologie", și că între diferitele aspecte de scriere hieroglifică la egipteni erau și de acelea, care se întrebuințau fonetic, adecă ca litere alfabetice. Orcât de importantă a fost această descoperire, dar învățații nu s'au decis să se încreadă deodată într'însul, și nimenea nici chiar nu s'a gândit să se încredințeze, ce fel de alfabet este acesta, sau chiar să aplice calculele învățatului episcop la explicarea monumentelor egiptene, cunoscute atuncea în Europa.

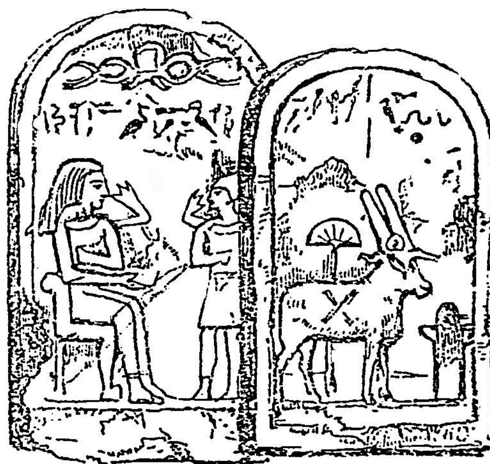
Pentru confirmarea acestui calcul au fost necesare trei condițiuni principale. Dacă aceste scrieri în adevăr au avut caracter fonetic, apoi cuvintele exprimate de ele trebue să fi aparținut numai vechei limbi grăite a egiptenilor; deaceea, mai întâi de toate e necesar să stabilim, ce fel de limbă este aceasta și păstratu-s'au oare undeva rămășițe de ale ei? Al doilea, era necesară o însemnată adunare de inscripții sau reproduceri exacte de pe ele, ca să se poată face comparație științifică între dânsele. In fine al treilea, era necesar să se capete o traducere exactă a vre unia din inscripțiile egiptene în o limbă accesibilă învățaților moderni. Dar se înțelege, cât de greu era a aștepta, ca să se prezinte cândva o astfel de întâlnire a tuturor acestor condiții necesare și de aceea probabil s'au referit cu asemenea neglijare la conjecturile episcopului Barburton. Și totuși împrejurările curând s'au combinat așa, că s'a prezentat posibilă realizarea tuturor acestor trei condițiuni

principale, atât de necesare pentru deslegarea hieroglifelor ce se atinge de prima condiție, apoi ea curând a fost prezentată prin cercetarea capitală a învățatului Quatremère de Quincy „Despre limba și literatura Egiptului". Intr'însa el a dovedit deplin satisfăcător, spre mirarea lumei savante, că limba coptică modernă e tocmai limba vechiului Egipt. Copții, în adevăr, sunt singurii descendenți direct ai vechilor egipteni și oare care două sute de ani în urmă vorbea limba veche coptică sau limba egipteană, care s'a păstrat deplin în cărțile lor, și astfel a ajuns până la noi. Alfabetul cu care ei se serveau la scris, este grec cu adăogarea a șapte litere deosebite, luate din scrierea așa numită dogmatică, adecă din cea comparativ veche egipteană. Scrierea aceasta a intrat la ei în întrebuințare cu introducerea creștinismului și se întrebuințază până astăzi în cărțile de cult coptice. De oarece la copți în același timp cărțile sfinte și de cult existau în traducere din coptica în araba și greaca, apoi prin asta se deschise o popriște largă pentru comparația filologică a limbilor.

Astfel, prima condiție pentru citirea hieroglifelor era prezentă: se descoperise acea limbă, în care fusese scrise hieroglifele. In urmă se satisfăcu și a doua condiție, și anume s'a făcut și o adunare suficientă de inscripții. Ea se realiză mulțămită vestitei expedițiuni a lui Napoleon I în Egipt. Acest genial comandant de oștiri în expedițiile sale militare niciodată nu a scăpat din vedere și scopurile mai înalte, și, plecând în Egipt, a luat cu sine și câțiva din cei mai renumiți învățați francezi pentru studierea monumentelor egiptene. Acești învățați au supus monumentele egiptene unei descrieri amărunțite și s'a edat o „Descriere a Egiptului" mare și luxoasă, în care au fost expuse multe faximile depe monumentele egiptene și depe inscripțiile lor. Și astfel monumentele egiptene au devenit accesibile pentru studiul de cabinet din partea cercetătorilor de care în trecut se simța o mare lipsă. Până la ce grad întru început se simțea acest neajuns, ne arată remarcabilul fapt, că s'au ivit chiar o mulțime de contrafaceri și imitațiuni grosolane a inscripțiilor egiptene, prin care învățații adesa au fost duși în eroare. Astfel, în Europa s'a bucurat în vremea sa de renume așa numita masă cu inscripții hieroglifice a Izidei. Ei i se da o mare însămnătate în lumea învățaților și la trecerea din mână în mână ea se prețuia cu sume foarte mari. Dar în urmă s'a dovedit, că ea era o contrafacere grosolană cu o grosieră imitație a hieroglifelor egiptene. Dar pentruca tot acest material să se arate în totul folositor pentru știință, trebuea încă să se realizeze a treia condițiune, și

anume să se găsască cheia citirii acestor inscripţii şi anume să se găsască o astfel de inscripţie, care ar avea pe lângă sine o traducere în vre una din limbile europene în genere cunoscută. Şi din fericire pentru ştiinţă, curând s'a realizat şi această ultimă condiţie.

Tot în timpul expediţiei lui Napoleon I în Egipt, un ofiţer francez din armata franceză, Boussard, efectuând oare care lucrări în Rozetta, găsi la adâncime de patru picioare sub suprafaţa pământului o parte de lespede lungăreaţă în patru colţuri de bazalt negru. Pe ea era o inscripţie în trei limbi: sus hieroglifică, jos grecească şi la mijloc aşa numită demotică, intrată în întrebuinţare deja în veacurile de mai târziu ale istoriei Egiptului. Textul grecesc arăta, că inscripţia era făcută în cinstea lui Ptolomeu Epifanul, cam pe la anul 205 a. Hr. De oarece inscripţia hieroglifică evident coprindea în sine acelaşi coprins, ca şi în cea greacă, apoi prin aceasta s'a şi dat cheia pentru descoperirea tainei hieroglifelor. Savanţii Sylvestre, De Sacy cercetători imediat au şi păşit la descifrarea acestei inscripţiuni şi mulţi din ei au făcut minuni de invenţiuni. Cercetătorul francez De-Sacy a păşit la început la citirea inscripţiunii demotice, ca cea mai simplă, şi a început să o descifreze după sistema gâciturii unei scrisori tainice. Pentru aceasta era de nevoe, întâiu, a determina numărul diferitelor semne întâlnite; al doilea, a observa grupele de semne mai des întâlnite, şi al treilea, pe gâcitele senzului inscripţiei a explica grupele prin cuvintele limbii, în care, după presupunere, era făcută inscripţia. Inţelesul era cunoscut din inscripţia greacă, iar limba era coptă. Mai uşor ca orce era, negreşit, a se adresa la descifrarea şi citirea numelor proprii, care, cum s'a văzut, se deosebeau de celelalte litere prin anumite cerculeţe. Şi iată prin acest metod prin gâcire a citit în anul 1802 numele lui Ptolomeu, Alexandru şi Verenica. Dar această citire nu era decât o presupunere. Opera lui De-Sacy a continuat-o cercetătorul englez Young. Acesta deasemenea a supus inscripţia demotică unei descifrări amărunţite şi întoarse atenţiunea la acele grupe, care prin repetarea lor arătau deja la corespunderea lor cu cuvintele ce se

Plăci de piatră egiptene cu inscripţii (în Muzeul Britanic).

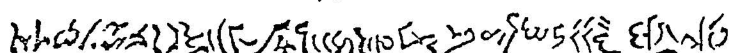
repetau a inscripției grecești. Așa, în această inscripție adesa se repeta o mică grupă de semne, care după număr se arăta cu totul asemenea conjuncției grece καὶ (și) din inscripția greacă. De asemenea altă grupă se repeta de vreo 30 de ori și în traducerea grecească tot de atâtea ori se repeta cuvântul Βασιλεὺς, care însemna „rege". Pe gâcitele el căută cuvântul Ptolomeu și Egipt, care se repetau în inscripția hieroglifică tot de atâtea ori, ca și în

PRIMELE RÂNDURI DE PE PIATRA DIN ROZETTA.

Inscripția hieroglifică:

Inscripția demotică:

Inscripția greacă:

ΣΤΗΣΑΙ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΟΜΑΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΩΝΟΒΙΟΥ ΤΟΥ ΗΓΑΠΗΜΕΝΟΥ

Traducerea literală:

SĂ SE AȘEZE STATUIA REGELUI PTOLOMEU, IUBITUL VEȘNIC-TRĂITOR.

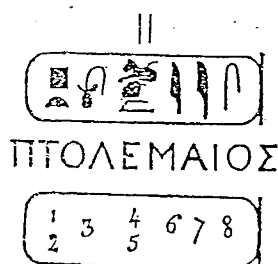
cea greacă. Găsind astfel câteva cuvinte corespunzătoare, el așeză inscripțiile una în fața alteia, rând sub rând, așa ca cuvintele cunoscute să vie unele în fața altora. In urma acestei procedări și celelalte cuvinte necunoscute se apropiară între dânsele și se descoperi o largă tabelă pentru comparație. Și așa, încetul cu încetul, ajunse până să cunoască senzul a 150 de cuvinte, și acesta a fost primul dicționar pentru studierea limbei vechi egiptene. Multe negreșit s'au dovedit în urmă neeczacte și opera lui Young a fost un început rodnic pentru cercetările următoare, care s'au și încununat cu deplin succes, mulțămită vestitului egiptolog Champollion cel tânăr.

Champollion a început studiul de egiptologie cam pe la anul 1818. Inainte de aceasta s'a ocupat cu studiul limbii copte și al geografiei vechiului Egipt, și de oarece el citise și studiese tot ce fusese scris de cei vechi despre Egipt, apoi prin inseși aceasta era minunat pregătit pentru rezolvarea problemei ce-i sta înainte. In anul 1816 a fost descoperit în Filah un mic obelisc cu hieroglife și pe pedestalul lui erau inscripțiile grecești și anume Ptolomeu și Cleopatra. Champollion își întoarse atențiunea asupra acestui obelisc și cu mintea sa pătrunzătoare zări aicea cheia pentru citirea inscripției hieroglifice. Printre hieroglife el găsi două cercuri și în

unul din ele inscripţia sămăna cu aceea, pe care Young a interpretat-o în înţeles de Ptolomeu. Celălalt cerc, prinurmare, după gâcirea sa, trebuea să însemneze Cleopatra. Şi iată el se apropiă de deslegarea tainică a acestor două nume. Judecând astfel, că aceste nume proprii greceşti nu puteau avea nici decum o altă însemnare deosebită în limba egipteană, el fireşte ajunse la concluzia, că acele semne, cu care eraŭ scrise aceste nume, prin necesitate trebue să prezinte sunete şi astfel aicea numele greceşti sunt scrise cu litere egiptene. Dacă această judecată este dreaptă, atunci evident semnele egiptene trebue într'un fel sau altul să corespundă literelor greceşti. Şi dacă e aşa, atunci primul semn dela numele Ptolomeu trebue să corespundă lui π grecesc, al doilea semn literei T şi aşa mai departe. Ca să se încredinţeze, că aicea nu-i nicio greşală, a trebuit se aplice acelaşi procedeu de citire şi celorlalte cuvinte, şi dacă litera greacă π se va reproduce prin acelaşi semn şi în celelalte cuvinte, atunci e evident, că acest procedeu de citire e drept. Şi el a şi început acest procedeu de citire prin compararea celor două nume: Ptolomeu şi Cleopatra. Comparând figurile din unul şi din altul din cele două nume unul cu altul, el a ajuns la convingerea, că aceste două figuri în adevăr reprezintă un fel de litere, dar senzul literei înseşi se determină de sunetul începător a acelor cuvinte egiptene, cu care se numesc obiectele închipuite. Insemnând semnele din cele două nume cu cifre, el a descifrat aceste figuri una după alta şi această descifrare îl convinse în totul de veracitatea gâciturii sale.

Aşa, semnul Nr. 1 din numele Cleopatra prezintă un dreptunghiu sau „genunchiu", şi de oarece cuvântul copt (Kelci), care însamnă genunchiu, se începe cu litera K, apoi acest semn cu adevărat reprezintă litera K. Semnul Nr. 2 din acelaşi nume închipueşte un leu, şi de oarece în limba coptă cuvântul leu (Labo) se începe cu litera l, atunci, prinurmare, închipuirea leului însamnă litera l. Aceasta s'a dovedit complect prin aceea, că acelaşi semn (leul) se întâlneşte şi în numele Ptolomeu şi anume acolo, unde în asămănare cu greaca, trebuia să fie litera l. Semnul de sub Nr. 3 în numele Cleopatra ne înfăţişază o foae de trestie şi tot acest semn se aflǎ sub Nr. 6 şi 7 în numele Ptolomeu. De oarece cuvântul coptic, care însamnă trestie, se începe cu litera a, apoi acest semn trebue să fie A sau E. Nr. 4 în acelaşi nume înfăţişază un nod şi, în asămănare cu greaca, trebue să fie echivalent cu litera O. Nr. 5 în acelaşi nume e la fel cu Nr. 1 din numele Ptolomeu, trebue prin urmare se prezinte litera P. Semnul Nr. 6 în nu-

mele Cleopatra închipuește un vultur și așa cum în limba coptă cuvântul vultur (Ahom) se începe cu litera A și de oarece el e identic cu Nr. 9 din același nume în acel loc, unde după presupunere trebue să fie litera a, apoi, evident, că acest semn închipuește litera a. Semnul Nr. 7 închipuește o mână, și de oarece în limba coptă cuvântul „mână" începe cu litera t (Tot), apoi acesta, evident, este semnul T. Semnul Nr. 8 din același nume închipuește o gură; în limba coptică cuvântul „gură" (Ro) începe cu litera r, apoi evident aceasta-i litera r.

1.	*Dreptunghiu*	P
2.	*Semicerc*	T
3.	*Nod*	O
4.	*Leu (Labo)*	L
5.	*Cot*	M
6. 7.	*Foae dublă*	AE
8.	*Spatar de scaun*	S

1.	*Triunghiu (Kell)*	K
2.	*Leu (Labo)*	L
3.	*Foae (Ac sau Ec)*	E
4.	*Nod*	O
5	*Dreptunghiu*	P
6.	*Vultur (Ahom)*	A
7.	*mână (Tot)*	T
8.	*gură (Ro)*	R
9.	*Vultur (Ahom)*	A
10. 11.	*Semnele genului femenin*	

Semnul Nr. 9 e identic cu Nr. 6. Semnele Nr. 10 (care corespund Nr. 2 din numele Ptolomeu) și Nr 11 nu au nimic corespunzător în grecește; dar următoarele cercetări au dovedit, că aceste semne se puneau după fiecare nume de genul femenin. Astfel, urmărind pas cu pas și comparând aceste semne, Champollion a găsit o deplină corespondență a lor atât între ele cât și cu literele grecești. In numele Ptolomeu au rămas încă semnele de sub Nr. 5 și 8, care nu-și găseau corespunzătoare în numele Cleopatra. După

presupunere, ele trebuiau să însemne M și S, anume acele litere, care nu-s și nu trebue să fie în numele Cleopatra.

Astfel au fost citite primele cuvinte egiptene hieroglifice și a fost găsită cheia deplină pentru citirea hieroglifelor. Champollion se convinse deplin și a dovedit, că semnele egiptene prezintă nu alta, ci cuvinte, dar care servesc pentru designarea anume a acelor sunete sau litere, cu care aceste cuvinte încep. Și de oarece cu una și aceeași literă pot se înceapă mai multe cuvinte, apoi, evident, una și aceiași literă în hieroglifele egiptene se poate închipui prin diferite mijloace. Această descoperire a lui Champollion a produs o mare impresiune în toată lumea erudită și egiptologii se apucară sirguincios de lucru, și din acel timp egiptologia a început a face succese rapide. Mulțămită muncei sirguincioase a unei serii întregi de egiptologi, documentele de piatră, precum și sulurile de papirus, ascunse prin gropnițe împreună cu mumiile, au devenit complect accesibile și înțelese învățaților, și astăzi deja nu numai se traduc și se edau documentele egiptene, ci și pe înseși monumentele egiptene de către savanții Europei se fac câteodată noui inscripții hieroglifice, spre mirarea viiioarelor generațiuni. O astfel de inscripție s'a făcut, între altele, deasupra intrărei în marea piramidă Gizeh de expediția germană de savanți, care avea în cap pe savantul egiptolog german Lepsius [1]).

Descoperirea cheiei pentru citirea inscripțiilor hieroglifice a alcătuit nu numai o nouă epocă în istoria Egiptului, dar a produs și o întreagă revoluție în domeniul părerilor istorice și a criticii față de istoria biblică. Egiptul, cum s'a spus deja, avea importanță direct istorico-biblică, ca loc al formărei educației începătoare a

---

1) Această inscripție hieroglifică îngrijită glăsuește următoarele: „Așa zice robul re-
gelui, numele căruia este soarele și stânca Prusiei-Lepsius scriitorul, Erbeam arhitectul, frații
Weidenbach văpsitori, Frei pictorul, Franke agricultorul, Bonomi sculptorul, Wild arhi-
tectul. Slavă vulturului, protectorul crucii, regelui, soarele și stânca Prusiei, fiului soarelui,
eliberatorul pământului, lui Friederic-Wilhelm IV, părintele țării sale preamilostivul favoritul
înțelepciunei și al istoriei, străjerul Rinului, alesului Germaniei, dătătorului de viață. Să dă-
ruiască Preaînaltul Dumnezeu regelui și soției sale, reginei Elisaveta, preamilostiva mamă a
țării tale, viață fericită pe pământ și fericită petrecere în ceruri în veci. În anul erei creș-
tine 1842, în luna a zecea, în a cincisprezecea zi a lunei, în ziua *(anul)* a patruzeci și șaptea a
naşterei majestăței sale, pe piramida regelui Hufu, în al treilea an, a cincea lună, în ziua a
zecea a domniei majestăței sale, în anul 3164 dela începutul ciclului sathicesc sub faraonul
Manepthah". Observăm apropo, că această inscripție curioasă n'a trecut fără o curiozitate
științifică. Un egiptolog chinez, care a călătorit prin Egipt cu scop științific, a fost cu deo-
sebire atras de această inscripție, a scris despre ea o întreagă cercetare științifică și a găsit,
că această inscripție după vechimea sa trebue să fie contimporană cu a treia dinastie chi-
neză, adecă se referă la periodul cu 2200 sau 2300 de ani înainte de era creștină!! Nu-
mele acestui vestit egiptolog chinez este Pnea-Ci-Un. Academia de științe din Pechi.:g este
obligată să-i dea neapărat un premiu de onoare.

așa și regii Persiei erau nevoiți la edarea decretelor lor în limbele persane în scopul de a le aduce la cunoștința supușilor lor de limbi diferite. In vederea acestora deveni clar, că aceste trei texte a inscripțiilor aximenide au fost adresate către trei populațiuni principale ale imperiului persan, și ca una din ele, care necontenit stătea înaintea celorlalte inscripțiuni, era evident în vechea limbă persană,- limba a înseși regelui. Intre acestea textul persan, din fericire, prezenta pentru cercetători mai puțină dificultate, decât cele două, care-l însoțau. Numărul diferitelor semne, întrebuințate în această inscripție, nu trecea de 40, și cuvintele dintr'însa se despărțau unele de altele prin semne deosebite. Unele dintre cuvinte coprindeau așa de multe semne, încât fără voe s'a născut presupunerea, că semnele acestea designează prin ele litere, iar nu silabe, și că, prinurmare, inscripțiile persane cuneiforme trebue se constea dintr'un alfabet, iar nu din semne, care se reprezinte silabe sau cuvinte. După aceea, se putea deodată gâci deasemenea, că inscripțiile acestea trebue citite dela stânga la dreapta, de oarece la stânga toate rândurile urma regulat unele sub altele, ne eșind din linie, pe când la dreapta capetele lor nu erau la linie, așa că ultimul rând câteodată se termina la mare distanță dela linia finală a inscripției.

Chiar pentru citirea acestor inscripții a fost descoperită pentru prima oară, mulțămită unei gâciri reușite a învățatului german Grotefend. Acesta observă, că inscripțiile în genere se începeau cu trei sau patru cuvinte, din care unul diferea, iar celelalte rămâneau neschimbate. Cuvântul schimbabil avea trei forme, deși aceeași formă totdeauna se arăta pe unul și același monument. De aici Grotefend a presupus, că acest cuvânt prezintă numele regelui, în timp ce cuvintele ce urmau după dânsul însemnau titlurile regale. Unul din numele presupuse apăreau mult mai des decât celelalte, și de oarece el, după cantitatea semnelor, era prea scurt pentru numele Artaxerxe și prea lung pentru numele Cirus, apoi se putea gâci, că el designează sau pe Darie, sau pe Xerxe. Studiul scriitorilor clasici arătă lui Grotefend, că unele din monumente cu asemenea inscripție erau ridicate de Darie. Sprijinindu-se pe aceasta, el dădu semnelor ce alcătuia inscripția senz, corespunzător cuvântului Darie în forma veche persană (Daraiavus) și astfel el izbuti să obțină citirea presupusă a șase litere cuneiforme. Posedând asemenea depozit de litere, se adresă apoi la al doilea nume de rege, care deasemenea se arătau pe câteva monumente și aveau aceeași lungime, ca și numele Darie. Acest nume

putea fi numai numele Kserkse; dar dacă e așa, atunci litera a patra ce-l alcătuește (litera r) prin necesitate trebuea să fie aceeași, care e a treia în numele Darie. Anume așa s'a și găsit în realitate și aceasta servi drept cea mai bună dovadă, că învățatul neamț avea dreptate și se afla pe calea cea bună a citirii inscripțiilor cuneiforme. Al treilea nume, care era cu mult mai lung decât primele două, se deosebea de al doilea mai ales la început, iar ultima parte a lui sămăna în totul cu numele Xerxe. Era clar deci, că acest nume trebuea se însemne nu alta, ci pe Artaxerxe; și că aceasta era tocmai așa, aceasta deveni neîndoelnic prin împrejurarea, că al doilea semn, care-l alcătuia, era cu totul identic cu acela, care designa litera r.

D a ra ia v u s * h s a ia t
Darie i *r* rege

i ia * Va za r ka * h s a ia ti
Mare rege

h sa i a r s a ** h s a ia t
Xerxe rege

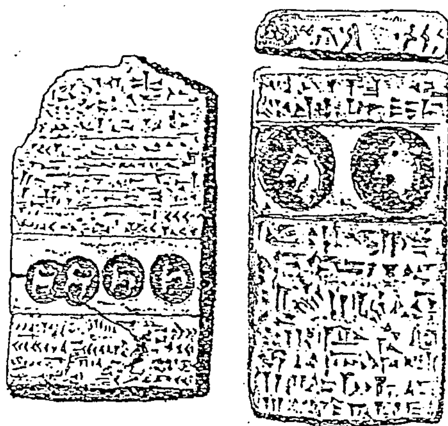
i ia * va za r ka * h s a ia t i
Mare rege

Grotefend avea acum deja un mic alfabet, și cu ajutorul lui el păși la citirea cuvântului, care urma totdeauna după numele regelui și de aceea prin presupunere însemna „rege". Examinând semnele ce-l alcătuiau, găsea, că el samana bine cu cuvântul rege din limba zendică – vechea limbă a perșilor orientali, – care se întrebuința într'o parte a Persiei în acel timp, când limba veche persană, – limba Ahimenizilor, – se întrebuința în altă parte a ei. De aicea, prinurmare, nu putea fi mai mult loc de îndoială, că el în adevăr rezolvase marea problemă și descoperise cheia pentru citirea textelor cuneiforme. Lui Grotefend însuși nu-i fu dat totuși să termene lucrul așa de genial început și asiriologia a început să facă spor mai mult sau mai puțin însemnat abea la mulți ani după aceste descoperiri.

Intre acestea studiul limbii zendice începu să avanseze repede mai întâiu, mulțămită cu deosebire operilor lui Burnouf, care din întâmplare își întoarse atențiunea asupra inscripțiilor cuneiforme. Dar abea următorii cercetători, anume ucenicul lui Burnouf, Lassen,

și englezul Henry Rolinsohn complectară descifrarea acestor inscripțiuni. Descoperirea listei satrapiilor persane în inscripția lui Darie în Nacș-i-Rustem, și în deosebi a copiei a unei lungi inscripții a lui Darie pe stânca din Begistun, făcută de Rolinsohn, a dat acestor savanți putința, independent unul de altul, să alcătuiască alfabetul, care se deosebea numai în importanța, atribuită unui semn, și cu ajutorul limbilor zendică și sanscrite – să traducă din o limbă, scrierile căria erau așa de minunat descoperite. Citirea textelor persane cuneiforme, astfel, deveni un fapt împlinit, și rămăsese numai să se mai gâcească alte două texte, însemnate pe aceleași monumente. Dar aceasta era o problemă nu ușoară. Cuvintele în aceste inscripțiuni nu se separau unele de altele, și semnele erau strașnic de multe. Totuși cu ajutorul numelor proprii, adesa repetate, și aceste două texte încetul cu încetul au cedat inscusinței răbdătoare a cercetătorilor, și cu trecerea vremei se descoperi, că una din ele era în limba agglutinativă, adecă înrudită cu limba neamurilor turcofinice, iar ceialaltă în dialectul, foarte asămănător cu limba evreească a Vechiului Testament. Monumentele, găsite aproape imediat după aceea în Asiria și Babilona de Botta și Layard, au arătat curând, anume cărui popor aparținea acest dialect. Inscripțiile găsite în Nineva s'au dovedit scrise în aceeași limbă și prezentau aceeași sistemă de scrisoare cuneiformă. De aicea deveni evident, că aceasta era o inscripție în limba populațiunei semite din Asiria și Babilona, pentru care, evident, regii persani și destinaseră între alții decretele lor. Citirea acestei inscripții a și servit ca punct de plecare pentru citirea inscripțiilor de pe acele monumente, care în curând au început a se desgropa în Asiria. Asirienii, asemenea babilonenilor, scriau pe plăci de lut și aveau biblioteci întregi, care erau pline cu o bogată literatură, scrisă pe plăci anume presate în acest scop. In această privință o importanță destul de însemnată au avut rezultatele săpăturilor, făcute de Layard în Nineva, și anume descoperirea bibliotecii dărâmate a acestui vechiu oraș, acum îngropat sub dealurile Kuiundjucului. Plăcile de cărămidă sfărmate, aparținând acestei biblioteci, nu numai că au dat cercetătorilor extraordinar de mult material literar, dar i-au și înarmat cu primele mijloace pentru studierea limbei asiriene. In mijlocul literaturii de tot felul, în această bibliotecă erau și tabele întregi de semne cu însemnarea lor deosebită fonetică și ideografice, tăblițe de sinonime și cataloage de numele plantelor și animalelor. Dar aceasta era încă departe de a fi totul. Inventatorii sistemei cuneiforme de scris au fost un popor, care a

precedat semiţilor întru ocuparea Babilonului şi vorbea o limbă, cu totul deosebită de a succesorilor lor semiţi. Aceştia au fost anume Accadiiţii, cum sunt ei numiţi de obiceiu, care au lăsat după dânşii o însemnată cantitate de literatură, foarte preţuită de babilonenii şi asirienii semiţi. O mare parte de plăci ninevene de aceea constau din traduceri paralele din limba acadică în asiriana, precum şi din alfabete, dicţionare şi gramatice, în care originalul acadic totdeauna se pune alăturea cu traducerea, asiriană. Asemenea texte în două limbi nu numai că au dat putinţa savanţilor să restabilească limba acadică de mult uitată, dar au şi servit drept mijlocul cei mai însemnat la alcătuirea dicţionarului asirian. Trei expediţii noui, din care unele au avut în cap un asiriolog aşa de însemnat, ca George Smith, au contribuit foarte mult la explicarea plăcilor literare, cunoscute mai înainte, şi au descoperit nu puţine plăci din biblioteca Babilonului.

Plăci de lut cu inscripţii cuneiforme, descoperite de Layard la Niniva.

Deci, deşi până acum s'a cercetat numai una din multele biblioteci, care zac încă îngropate sub ruinele Babiloniei şi Asiriei, totuşi în mânile savanţilor se află deja o atât de mare rezervă de literatură asiriană, în cât ea întrece cu mult prin conţinutul său tot Vechiul Testament. In vederea unui aşa belşug de material pentru studiu şi comparaţiune, asiriologul sub acest raport se află acum chiar în o situaţie mai bună decât hebraistul, şi cel din urmă poate acum primi tare mult ajutor dela asiriologie la determinarea însămnărei multor cuvinte evreeşti, foaste până acum foarte dubioase. Desvoltarea asiriologiei a fost ajutată încă cu deosebire de acea împrejurare, că sistema cuneiformă de scris, ca datorându-şi origina sistemei hieroglifice, foarte liber se foloseşte de aşa numitele semne determinante, adecă de astfel de semne, care, neavând însemnătate vocală, servesc la determinarea acelei clase, la care aparţine cuvintele însoţite de dânsele. Din această causă totdeauna la prima privire se poate spune ce însamnă cuvântul examinat om, femee, divinitate, rău, ţară sau oraş, sau el designează un animal, o pasere, o plantă, piatră, stea, etc. Faţă cu asemenea mijloace nu-i de mirare, că asiriologia în timp de câţiva ani a reuşit să facă foarte mare progres, aşa ca inscripţiile cunei-

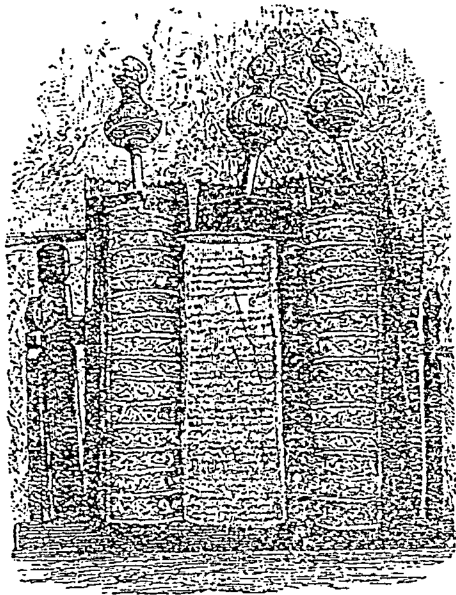
forme astăzi se citesc cu aceiaşi uşurinţă, ca şi cărţile istorice ale Vechiului Testament. Cu un cuvânt, studiul asiriologiei astăzi se razimă pe principii tot aşa de sigure şi solide, ca şi studiul orcărei alte limbi vechi, ştiinţa căria a ajuns pânăla noi după tradiţie. Şi vechimea monumentelor ei, bogăţia cuvintelor ei, perfecţiunea gramaticei sale şi caracterul silabic al scrierii, care exprimă atât consoanele, cât şi vocalele, ceeace nu există în egipteana, - toate acestea fac ca ea să fie extraordinar de importantă la studierea limbelor semite. Atât descoperirea acestei limbi, cât şi cetirea inscripţiilor cuneiforme în ea, nu numai că a revărsat un nou curent de lumină asupra istoriei şi vechimei Vechiului Testament, dar a şi servit la explicarea limbii Vechiului Testament, din care pricină multe locuri până acum obscure ale sf. Scripturi au devenit cu totul clare, şi apărătorii cuvântului lui Dumnezeu găsesc într'însa o nouă armă puternică contra negărei şi necredinţei.

3. *Descoperirile din Palestina.*

Rezultatele strălucite ale descoperirilor în Egipt şi Asiria au atras considerabil atenţiunea învăţaţilor cercetători anume în această parte, aşa că pentru o vreme lăsară în umbră terenul principal evenimentele istorico-biblice, şi anume Palestina. Dar şi în aceasta din urmă se produc cercetări cu izbândă, care deja s'au şi încununat cu succese importante. Dacă descoperirile în Egipt şi Asiria ne-au dat la mână noui documente, care servesc la confirmarea adevărului evenimentilor biblico-istorice, apoi dela Palestina era tare mult de dorit să avem asemenea descoperire, care ar fi putut servi de adeverire a veracităţii, autenticităţii şi identităţii înseşi cărţilor biblice. Critica negativă, care se deprinsese în ultimul timp să refere cărţile lui Moise la timpul captivităţii babilonice, necontenit are în vedere la aceasta presupunerea, că israeliţii, ca popor, inclusiv pânăla acest period a fost popor analfabet şi deaceea pentru dânsul asemenea cărţi erau cu totul inaccesibile şi de prisos. Dacă însă ele s'au ivit într'un timp aşa de târziu, ca cel al robiei babilonice, apoi e clar, că ele deja, ca scris mult mai târziu decât evenimentele descrise într'însele, nu pot să aibă nici o veracitate istorică şi, prin urmare, redau numai legende în circulaţie şi mituri despre un trecut neguros a vieţii lor istorice. Această presupunere astăzi se evaporează în faţa descoperirilor nu demult făcute în Palestina, şi între altele aşa numita „inscripţia Siluamului". Ea nu numai că ne dă putinţa să judecăm exact, cum au fost scrise cărţile sfinte ale Vechiului Testament în original, ci ne

arată clar și cât de înaltă era civilizația către timpul regelui Solomon, în timpul domniei căruia a fost făcută acea inscripție.

Inscripția dela Siluam a fost găsită în Ierusalim, pe peretele tunelului săpat în stâncă, care duce apa din Izvorul Fecioarei în lacul Siluamului. Situația ei ciudată într'un tunel întunecos sub pământ, pe care necontenit curge apa, a fost causa, că ea a rămas atâta vreme neobservată și a fost găsită numai acum nu demult. Chiar și după ce a fost observată, înainte de a fi fost descifrată, a trebuit să se dea drumul apei în canal și să se curățe literele de mâlul ce se depusese pe dânsele. Iată traducerea acestei inscripții: „Priviți la săpătură! Iată istoria acestei săpături. Când mai rămăsese încă de scobit numai ca trei coți și pietrarii își ridicară casmalele fiecare întru întâmpinarea aproapelui său, se auzi glasul unui om, care striga către altul. In ziua terminării scobirii pietrarii loviră casmalele una de alta fiecare de a celui din fața sa și apele au început a curge din izvor în iaz pe o distanță de 1200 coți. Înălțimea scobiturii deasupra capului petrarilor era ca de un cot". Aicea atrage luarea aminte cu deosebire acea împrejurare, că chiar în acel period timpuriu ca acela, căria aparține inscripția, arta inginerilor era așa de desvoltată, că dădu putință lucrătorilor regelui evreu, să înceapă scobirea canalului în același timp din amândouă capetele, și cu toată distanța de 732 coți de locul unde trebuea să se întâlnească ambele echipe, ele în adevăr acolo s'au întâlnit. Timpul exact al executărei lucrării acestia încă nu s'a determinat. Unii o referă la timpul lui Solomon, alții la domnia lui Ezechia. In cazul din urmă aceasta ar fi aceeași conductă de apă, de care se pomenește în cartea 4 Regi XX, 20 și în cartea 2 Paralipomena XXXII, 30. Din trăsăturile literelor inscripției e clar, că autorul ei era deprins a scrie pe pergament sau pe papirus, iar nu pe piatră. Ele sunt rotunzite, iar nu unghiulare. E clar, deci, că în Iudeea era în întrebuințare un astfel de alfabet, care ne indică, că poporul citea și scria *cărți*. Altă particularitate vrednică de luat în samă a inscripției din Siluam constă în aceea, că ea nu-i un document public, într'însa nici

Vechea copie samarineană a legii.

chiar nu se pomenește numele regelui, ce domnea atuncea. Ea probabil a fost sepată de unul din lucrători în clipa de entuziasm dela sfârșitul lucrării. Îngrijirea, cu care sunt sepate literele în astfel de loc, unde nu avea cine să le citească și să le examineze, ne arată, că pentru autorul ei scrierea era un lucru așa de obișnuit, cași lucrul la tunel. Din acest fapt concluzia este evidentă: dacă un simplu lucrător știa deja să scrie, apoi scritorii specialiști, preoții și membrii școlilor prorocești știau demult. Astfel nu este nici un temeiu a presupune, că în acele zile scrierea era mai puțin răspândită de cât astăzi. Aceasta își găsește confirmarea pe monumentele Egiptului și Asiriei. In Egipt cărțile erau în întrebuințare generală din timpuri imemorabile; chemarea de scriitor se bucura de cinste, și atât monumentele publice, cât și cele particulare erau acoperite cu scrieri, ce se citeau de trecători. Dintre fragmentele de literatură, ajunse pânla noi din literatura egipteană, se află colecția de scrisori, care trebue să fi servit ca model acestui deosebit fel de scrieri. Noi am amintit deja despre biblioteca din Niniva. Ea fusese alcătuită ca imitare a bibliotecelor, care existau prin toate orașele Babiloniei din cele mai vechi timpuri. Cu mult înainte de timpul lui Avraam existau nu numai biblioteci, bogat înzestrate cu cărți atât pe plăci de argilă, cât și pe papiruse, dar și numeroși cititori. Bibliotecele acestea erau publice, și proporțiile, în care se mărea conținutul lor cu noui scrieri și cu copii de pe cele vechi, ne arată, că ele adesa erau vizitate. Cărțile erau așezate în ordine și introduse în cataloage în ordinea, cum se face în bibliotecele actuale. Ele se refereau la toate ramurile de știință și la toate secțiile de literatură, cunoscute în vremea aceea. Dacă izraeliții, trăind între Asiria și Egipt și mărginindu-se cu orașele de înaltă cultură ale Feniciei, ar fi rămas ignoranți și analfabeți, apoi aceasta cu adevărat ar fi fost o minune. Că ei nu erau analfabeți, s'a dovedit irefutabil acum prin inscripția din Siluam. Aceasta se confirmă deasemenea prin mărturia unei sentințe din cartea pildelor lui Solomon, unde se spune, că scriitorii lui Ezechia au făcut o nouă copie a pildelor lui Solomon (XXXV, 1), probabil pentru o bibliotecă, asemenea celor din Asiria și Babilon.

Așa dară, vom conchide cu cuvintele unuia din cei mai vestiți orientaliști din vremea noastră, descoperirile pe terenul vieții istorice ale vechilor popoare ale răsăritului în ultima jumătate de veac au lămurit: 1) că istorisirile Vechiului Testament, fiind comparate cu documentele neîndoelnic contimporane evenimentelor, se dovedesc exacte pânăla cele mai mici amărunțiuni; 2) că înainte de robia babilonică iudeii au fost popor cărturar, posedau cel puțin o bi-

bliotecă şi cunoşteau bine meşteşugul scrisului. Prinurmare nu se poate răspinge adevărul existenţei şi autenticitatea cărţilor Vechiului Testament pe acel temeiu, că datele lor istorice sunt neadevărate sau simple mituri, şi că ele n'ar fi putut fi scrise în acel period timpuriu, la care se raportează. Nu-i nici un temeiu a presupune, că Avraam a fost agramatos; contimporanii lui din Urul Haldeii ştiau să citească şi să scrie; sunt încă şi mai puţine temeiuri a considera analfabeţi pe urmaşii săi, cari au venit în contact cu literatura Egiptului. Dacă însă cărţile biblice sunt scrise chiar în timpul săvârşirii evenimentelor, istorisite de dânsele, atunci pentru noi ele capătă greutate şi autoritate de izvoară prime. Nici un scriitor nu poate să descrie denaturat ceeace cititorilor săi e bine cunoscut; el nu poate să născociască evenimentele şi faptele despre care contimporanii săi pot să mărturisească, că ele n'au fost niciodată. Inseşi istoria scrisului în orient nu numai că face posibelă presupunerea, că sf. cărţi biblice au fost scrise în acel timp, la care le referă tradiţia, dar ne şi încredinţează pe deplin întru aceasta. Nu este probabil, ca izraeliţii ştiind să scrie, s'ar fi abţinut dela alcătuirea cărţilor în acea vreme, când popoarele ce-i înconjurau aveau demult biblioteci. Cum că sf. cărţi biblice în adevăr aparţin acelui timp, către care le referă tradiţia, asta astăzi se confirmă de către monumentele egiptene şi asiriene. Repetăm: exactitatea pânăla cele mai mici amărunţimi se explică numai prin aceea, că ele sunt scrise de contimporanii lor.

Vechiul Testament este pregătire pentru Noul Testament. Dumnezeeasca autoritate a unuia este strâns legată de autoritatea dumnezeească a celuilalt. Istoria Bisericei iudaice îşi găseşte explicarea sa numai în arătarea în lume a lui Hristos; prorociile sunt înţelese numai în lumina Evangheliei. Dacă istoria poporului iudeu a fost un amestec de mituri şi legende, atunci unde ar fi în acest caz temeiul, pe care ar putea să se razeme creştinismul? Dacă prorociile ar fi fost scrise mai târziu de acel timp, căruia după propria lor mărturie aparţin ele, atunci ce ar rămânea din mărturia lor, pe care ne-o arată însuşi Domnul?

Din fericire, noi nu avem nevoe să rezolvim aceste chestiuni. Pietrele demult îngropate, iar acum desgropate, strigă contra oamenilor, care atacă sfânta noastră credinţă.

Imperiile bătrânului răsărit, demult uitat, s'au sculat din mormintele lor seculare, ca mărturii ale autenticităţei şi veracităţii „Cuvintelor lui Dumnezeu“ [1]).

---

1) Din articulele profesorului dela Oxford, ale arheologului Seyce, intitulate „Mărturia vechilor monumente despre autenticitatea cărţilor sf. Scripturi“. Traducerea în „Pravoslavnoe Obozrenie“, Mart 1888, p. 555-556.

CARTEA I

Lumea de dinainte de Potop

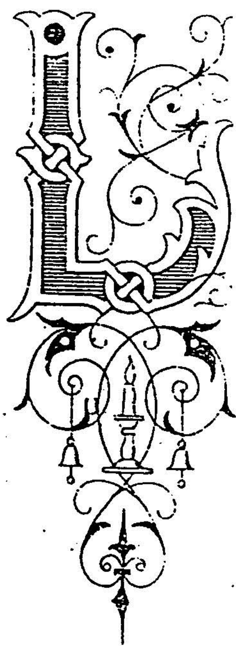
CARTEA I

Lumea de dinainte de Potop

Inainte de a se naște munții și a se forma pământul și lumea, din veac și până în veac, Tu ești Dumnezeu. Ps. LXXXIX, 3. (Munții Libanului).

CAPITOLUL I
FACEREA LUMII

umea, privită după frumusețea sa de dinafară și după armonia lăuntrică, ne înfățișază o creațiune minunată, care uimește prin armonizarea părților sale și prin minunăția formelor ei. Cu toată nemărginirea sa ea se mișcă regulat asemenea unui ceasornic măreț, condus de un meșter mare și iscusit. Și după cum la privirea ceasornicului fără să vrei îți vine în minte meșterul ce l-a făcut și îl conduce, tot așa și când privești lumea în mișcarea ei regulată și armonioasă, mintea, numai decât fără să vrea, ajunge la ideea despre acel Autor, Căruia își datorește ea existența și organizația sa minunată. Că lumea nu este veșnică și își are începutul său, aceasta se dovedește limpede mai întâi de toate de credința generală a popoarelor, la care la toate se păstrează cea mai veche tradiție despre începutul tuturor lucrurilor. După aceea studiul mersului vieții istorice a omenirii, mai ales a popoarelor ei celor mai vechi, ne arată, că înseși viața istorică are o întindere tare mărginită și curând trece în epoca preistorică, care alcătuește copilăria omenirii, ce neapărat presupune la rândul său nașterea sau începutul. Aceeași ne arată și mersul desvoltării științelor și artelor, care iarăși ne conduce la starea primitivă, când ele deabea începeau. În sfârșit științele cele mai nouă (geologia și paleontologia), prin studierea păturilor scoarței pământului și a rămășițelor

cuprinse într'însa irefutabil și limpede dovedesc, că globul pământesc s'a format treptat în suprafața sa, și că a fost o vreme, când pe dânsul nu exista deloc viață, și înseși el se afla în stare de materie informă. Astfel începutul lumii e neîndoelnic, fie măcar și în formă de materie fără formă și primitivă, din care treptat s'au format toate formele ei. Dar de unde a apărut oare înseși această materie? Intrebarea aceasta încă de demult a preocupat mintea omenească, dar ea a fost neputincioasă să o rezolve fără ajutor de sus, și în lumea păgână cei mai mari înțelepți și întemeietori de religii n'au fost în stare să se ridice mai presus de acea idee, că materia ei primitivă a existat din eternitate, și că din aceea sau singură de sine, prin oare care întâmplare inexplicabilă, s'a format lumea, sau Dumnezeu a format-o, fiind astfel numai organizatorul lumii, iar nu creator în adevăratul înțeles al acestui cuvânt.

Silindu-se să-și lămurească această mare întrebare, mintea omenească a cercat tot felul posibil de experiențe de deslegare ale sale, s'a încercat să scoată lumea din tot felul de elemente, ce i se prezentau cât de puțin capabile pentru opera creatoare. Dar cu toate silințele sale ea n'a putut ajunge decât până la vre un punct extrem, iar deacolo înainte iarăși întunerec, iarăși necunoscutul, iarăși întrebarea: Ce-i oare mai departe? Ca și cum ar fi exprimat figurat această neputință a minții omenești de a pătrunde mai departe de punctul final extrem, aproape mai toate cosmogoniile păgâne presupun origina lumii din *întunerec*. La început, după părerea indienilor, totul era întunerec nepătruns, nesfârșit și haotic, când s'a arătat Dumnezeu, organizatorul tuturor lucrurilor și a împrăștiat întunerecul primitiv cu lumina sa. Pentru aceasta El înainte de toate a creat apele și a sămănat într'însele semințele luminii. Din aceste semințe s'a format un ou luminos, în care liniștit și cugetător a șezut Brahma în tot periodul creațiunei. Dar iată oul s'a desfăcut în două jumătăți și din acestea s'a format ceriul și pământul. Iată un model de explicare păgână întunecată a originei lumei. Mai departe n'a putut să ajungă în deslegarea acestei chestiuni nici mândra filosofie greacă. Ea dealtmintrelea nu arată că întunerecul ca principiu nedeterminat al existentului, ci se încearcă să scoată lumea dintr'un element mai determinat. Dar și aicea nu se află mai multă preciziune și răspunsul la întrebare nu-i mai satisfăcător decât în cosmogonia indiană. După părerea unuia (a lui Thales) lumea a rezultat din apă sau din umiditate; după altul (după Anaximandru) totul a rezultat din „imperceptibil", din ceva nedeterminat calitativ și cantitativ, dintr'o materie primară. După

un al treilea (după Anaximen) principiul lucrurilor se cuprinde în aer, din care cu ajutorul condenserei și delatărei a rezultat focul, vântul, nourii, apa și pământul. Alții scoteau toate lucrurile din atomi, – dar de unde a provenit apa, „insensibilul", aerul, atomii – la asta filosofia n'a putut da răspuns. Ea nedefinit recurgea la *veșnicia* materiei. Ceva mai departe în rezolvirea chestiunei despre începutul lumii a mers cea mai mare minte filosofică a lumii vechi – Platon. El n'a putut să se mulțămească cu indicațiunile nedeterminate la veșnicia materiei și a elementelor ei primare – cu indicarea, care în realitate nega înseși întrebarea, – și á dat soluțiunea sa mult mai înaltă, ce a fost cu putință puternicei sale minți. După dânsul, din veșnicie există ideile și cea mai înaltă din ele este ideea binelui. Lumea văzută a rezultat în timp: ea este *formată* de Dumnezeu, Binele absolut, dintr'o materie incalitativă și oare cum neexistentă. Mai întâi de toate s'a format sufletul cosmic din unirea armonică, din esența indivizibilă și divizibilă, după aceea corpul cosmic, iar din elementele lui, pământul, focul, apa și aerul. Mai departe de Platon n'a fost în stare să meargă mintea omenească. Filosofia următoare necontenit s'a învârtit în unele și aceleași conjecturi, grosier, dar sincer exprimate de vechii filosofi. Acele sisteme, care se pare că se înfățișază ca nouă, sunt nouă numai după forma lor mai cioplită și mai prelucrată prin munca seculară a minții; în realitate însă ele alcătuesc o repețire de multe ori exprimată a uneia și aceliași conjecturi. Ca o piatră grea de poticnire, înaintea minții omenești zace tema indispensabilă pentru ea; din nimica nimica nu rezultă. Ea nu-i în stare să o înlăture fără ajutor de sus; și neînlăturându-o, ea veșnic se va învârti în cercul unia și aceliași idei, că lumea a rezultat din sine însuși, adecă se va măguli pe sine cu păruta rezolvire a întrebărei despre lume. Pentru a scoate pe om din acest cerc fără eșire, omului i s'a dat revelația divină, coprinsă în cărțile sf. Scripturi, și ea simplu și limpede a proclamat marea taină a ființei, cu pătrunderea căreia în zadar s'au muncit înțelepții tuturor timpurilor și popoarelor. Taina asta e descoperită pe prima pagină a cărții Facerea, cu care se și începe istoria biblică a lumii și a omenirii.

„La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul", zice descriitorul facerei, sf. Proroc Moise. In aceste puține cuvinte este exprimat acel adevăr nemărginit în adâncime, că tot ce există în cer și pe pământ, și prin urmare și substanța primară, își are începutul său și toate sunt făcute de Dumnezeu, Care singur este veșnic și a existat înainte de toate timpurile, și pelângă aceasta

toate sunt făcute din nimica, cum însamnă și verbul *bara*, întrebuințat pentru exprimarea cuvântului „a făcut". Dumnezeu este singurul făcător al Universului, și fără de Dânsul nimic n'a putut să fie făcut. Afirmând această idee, autorul cărții Facerea prin înseși aceasta a răspins toate celelalte mijloace de explicare a originii lumii, adecă cum că lumea n'a putut să rezulte nici dela întâmplare, nici din nașterea de sine, nici din lupta principiilor bun și rău (cum învățau oarecare dintre înțelepții păgâni, iar după ei și cei mai noui iubitori de înțelepciune), ci numai din libera hotărîre a voinței atotputernicului Dumnezeu, care a binevoit să chieme lumea din neființă la ființa vremelnică. Iar hotărîrea aceasta a izvorît numai din iubirea și bunătatea Făcătorului, în scopul de a da și fapturilor putința de a se desfăta de aceste mărețe însușiri ale ființei Sale. Și iată „El", după cuvintele de Dumnezeu inspiratului psalmist, „a zis și s'au făcut, El a poruncit și s'au arătat" toate (Ps. XXXII, 9). Drept instrument al Său la facere a fost Cuvântul Lui, care este Cuvântul cel dintru început, Fiul lui Dumnezeu, prin Care „au început să fie, și fără de Dânsul nimic n'a început să fie, ce a început să fie" (Ioan, I, 3). De oarece în al doilea verset se spune deosebit de participarea Duhului lui Dumnezeu la opera facerei, apoi e clar, că Dumnezeu a lucrat la facerea lumei, ca Treimea cea prea veșnică [1]).

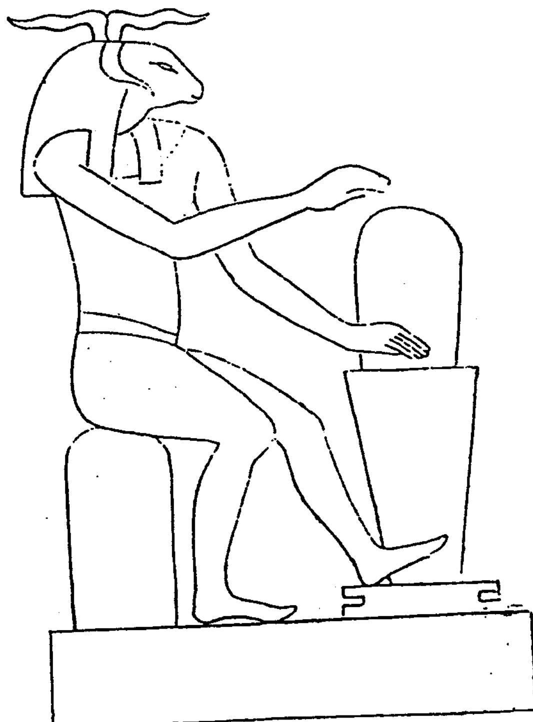
Asemenea cugetare înaltă a lui Moise despre Dumnezeu și origina lumii va deveni încă și mai uimitoare și cu adevărat minunată, dacă o vom compara cu vederile religioase a popoarelor contimporane lui. Către vremea lui Moise la toate popoarele păgâne ideea de Dumnezeu era așa de turbure, încât el în chip neclar se distingea de lume, din care pricină și chestiunea despre origina lumii era extrem de încurcată. Chiar în Asia, acest leagăn al neamului omenesc, la popoarele ariene Divinitatea se confunda cu cerul a toate coprinzător, și astfel de fenomene naturale, ca soarele, luna, stelele, nourii, aurora treptat s'au divinizat, ca fii ai lui. Strămutând în sfera religiei închipuirea materială a vieții de toate zilele, popoarele în încercări deșarte de a-și explica origina lumii, născoceau oarecare mireasă cerească, care, primind forma nopții, participa cu Dumnezeu la producerea lumii și apărea în calitate de mamă a pământului. In India și în răsărit această închipuire s'a desvoltat treptat până la identificarea lui Dumnezeu

1) Asta o arată și insești întorsătura de vorbă a originalului ebraic din vers 1. „Bereșit bara Elohim ve et haș-samaim ve et ha-areț", adecă: „la început a făcut Dumnezeu cerlul și pământul".

cu natura. Toate cele văzute începu să se considere ca manifestări ale unia și aceliași Divinități, sau ale lui Brahma sub toate formele posibile. In Asia apusană religia primitivă curată se transformă în idololatrie, care considera nenumăratele fenomene sau forțe ale universului ca zeități deosebite. Egiptul, adevărat, a păstrat o învățătură tainică despre un singur Dumnezeu suprem, dar la acela s'au amestecat tot felul de închipuiri politeiste. Dumnezeu de aceea era în imaginația lor numai o simplă abstracțiune și se afla cu omul și cu lumea numai în acel raport, că el era făcătorul zeilor, cari erau emanațiuni dintr'însul. Pentru cei consacrați acești numeroși zei erau numai diferite numiri și manifestări ale singurului Dumnezeu suprem, dar pentru massa poporului ei alcătuiau o gloată nesfârșită de divinități. Intre dânșii soarele, sub diferite numiri, era obiectul cinstirei supreme. Dar, după ciudata denaturare a conștiinții religioase, ca întrupare a zeilor se considerau și unele animale inferioare. In timpurile vechi aceste ființe cerești ar fi locuit printre oameni sub forma de zei-regi, dar apoi au părăsit pământul, lăsându-i pe oameni să se cârmuiască după legile date lor și după anumite pravile. Din acel timp ei ar fi primit la cer forma trupului animalelor, pentru ca să observe mersul lucrurilor în lume, fără să primească părtășie într'însele. Pisica, crocodilul, șarpele — toate acestea erau forme sacre, în care se întrupau zeii. Șacalul, ibisul, maimuța și cărăbușul

Divinizarea soarelui de pe un monument egiptean.

Zeul egiptean Hnum formează oul universului asemenea unui olar (de pe închipuirea de pe un basrelief din templul dela Filah).

se bucurau de adorare în toată ţara. Uliul, ipopotamul şi chiar şarpele erau divinităţi locale. Cu deosebire erau slăviţi boii sacri ai Iliopolei şi Memfisului. Acestor ciudate divinităţi li se da tot felul de onoruri. Ele erau nutrite în temple măreţe; pelângă dânsele se afla o mulţime de sacrificatori străluciţi; în cinstea lor să săvârşau prăsnuiri. Orce nerespect faţă de vre una din aceste divinităţi se considera crimă şi pentru vătămarea adusă lor vinovaţii erau supuşi la pedeapsa cu moartea. Nu-i de mirare, că Juvenalie, după 1500 de ani dela Moise, luoa în râs asemenea superstiţie grosolană şi urită. „Cine nu ştie", exclama el, „la ce fel de divinităţi nu se închina vânturatecul egiptean? Un grup cinsteşte pe crocodil; altul se îngrozeşte când vede ibisul înghiţind şarpele. Chipul aurit al şarpelui sacru străluceşte de departe. Ici oraşe întregi se închină la pisici, dincolo altele dau cinste peştilor Nilului; dar iată mai dincolo se închină încă la un câne. La dânşii se socoate mare crimă să mănânci sau să rupi vreo ceapă sau un firicel de marar. O! fericit popor, zeii căruia cresc astfel în grădina de legume!".

Cu un cuvânt, în afară de Biblie adevărata idee de Dumnezeu şi de raportul Lui cu lumea era cu totul întunecată. Şi iată, în contrast cu astfel de închipuiri, istorisirea primei cărţi a lui Moise oferă o revelaţie simplă şi înaltă, care poartă asupra ei pecetea Dumnezeului celui viu. In limba cea mai simplă, accesibilă minţei celei mai de rând, ea declară, că între făptură şi Făcătorul există o deosebire absolută şi veşnică. Cerul şi pământul nu alcătuesc pe Dumnezeu, pentrucă El le-a făcut pe acestea; soarele deasemenea nu-i dumnezeu, nici luna şi stelele; nu se pot considera divinităţi nici mările şi feluritele minunăţii coprinse într'însele, pentrucă toate acestea le-a făcut Dumnezeu. Origina lumii la celelalte popoară se atribuia întâmplării sau soartei. Moise însă proclamă, că lumea e făcută de un Dumnezeu personal, viu şi unic. In vechime se presupunea, că materia era veşnică, cu toate că această presupunere ducea la o concluzie din cele mai complicate şi contradictorii. Şi contrar cu această falsă închipuire, Moise determină direct, că nimic nu e veşnic, decât numai singur Dumnezeu, Care „la început a creat cerul şi pământul", adecă nu simplu le-a alcătuit dintr'o materie, ce exista de mai înainte, ci le-a creat din nimic. Aicea se vesteşte nu o abstracţie oare care neînţeleasă, care întunecă mintea noastră, ci o fiinţă vie, nemărginită în atotputernicia sa; o fiinţă personală, căria noi ne putem închina cu mintea. Şi El nu-i numai fiinţă personală, dar şi posedă astfel de însuşiri,

care prezintă o perfecţiune a unei naturi morale. Şi anume, Dumnezeu este infinit bun, şi însăşi lumea îşi datoreşte origina sa numai singurei Lui bunătăţi nemărginite şi iubirii Lui. Dumnezeul lui Moise, într'un cuvânt, stă în plină contrazicere cu toate închipuirile despre Dumnezeu, la care a putut ajunge mintea omenească prin propriile ei puteri. El nu este numai Dumnezeu atot puternic şi preaînţelept, ci este deasemenea Dumnezeul iubirii. Fiind creatorul a toate, El însuşi nu e făcut şi, ca atare, e neschimbabil. El stă mai presus de orce soartă sau necesitate, nemărginit nici prin spaţiu, nici prin vreme.

Astfel în primele rânduri ale Bibliei ni se dă o idee de Dumnezeu, care înalţă mintea noastră către cel mai înalt ideal, şi acesta e desăvârşit sub toate raporturile. Aicea nu se face nici-o încercare, cum se petrecea aceasta în cărţile religioase sau în legendele celorlalte popoară, de a istorisi despre origina lui Dumnezeu. Existenţa Lui este primul adevăr, care nu cere dovezi. Teologia egipteană, în mediul căria a crescut Moise, de obiceiu se ocupa cu chestiunile despre origina zeilor din Osiris şi povestea, cum el, soarele, a produs pe cei mai mari zei planetari şi după aceea pe cei doisprezece zei inferiori ai diferitelor semne ale Zodiacului, şi aşa mai departe pe scara nesfârşită a genealogiei. Teologia indiană deasemenea se ocupa cu genealogia zeilor. Acelaşi cuvânt era la greci şi la popoarele Asiei apusene. Dar nimic de felul acesta nu se află în cărţile sf. Scripturi. In mijlocul întunecimei religioase generale cu adevărat a strălucit lumină, a răsunat glasul cu adevărat dumnezeesc, care a vestit, că Dumnezeu este unul şi că El din buna sa voinţă a făcut lumea din nimica.

Au fost multe încercări diferite de a explica asemenea fenomen neobişnuit. Unii l-au atribuit unei înclinaţiuni înăscute a popoarelor semite către monoteism. Dar Max Müller, care nu e deloc dispus către vreo doctrină dogmatică, arată limpede netemeinicia acestei teorii, arătând anume, că la diferitele popoare semite, foarte apropiate de cel evreu, a existat cel mai grosolan politeism, ca divinizarea naturei văzute. Nu-i cu putinţă a explica aceasta nici prin cauze curat istorice, de oarece din istorie, din contră, se ştie, că evreii totdeauna au fost înclinaţi să cadă în idololatrie, şi numai reprezentanţii lor cei mai buni, prorocii, n'au contenit să li vestească adevărata idee despre Dumnezeu. Nu se poate deasemenea spune, că evreii au ajuns la acest adevăr cu ajutorul unei filosofii adânci, deoarece, din contră, se ştie, că mintea evreească niciodată nu s'a distins prin o deosebită însuşire filoso-

fică și în această privință au rămas departe în urmă de ex. a grecilor, care totuși sub raport religios totdeauna au rămas niște politeiști pasionați. Din aceasta ne rămâne o singură eșire pentru deslegarea acestei mari taine, și anume, că aicea noi avem nu un produs al minții omenești sau a sentimentului omenesc, ci o revelație supremă supranaturală.

Descoperind taina originei lumii atât în întregime, cât și a celor două părți de alcătuire a ei – cerul și pământul, autorul cărței Facerei trece la descrierea ordinei formărei lumii în starea ei actuală, în toată varietatea formelor ei actuale, și de oarece cronica a tot ce există era destinată învățăturii locuitorilor pământului, apoi și atențiunea principală a ei se atrage anume asupra istoriei formării pământului, așa că în al doilea verset deja nu se mai pomenește de cer [1]). In starea sa primitivă „pământul era netocmit și gol, și întunerec era deasupra adâncului; și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor". Aceasta era materia deabea creată – haosul, în care puterile oarbe ale materiei forfoteau surd, așteptând cuvântul ziditor al Făcătorului, și anume deasupra acestui haos clocotitor era întunerec, și numai Duhul creator al lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor, fructificând oare cum germenii și semințele vieții, ce aveau să apară pe pământ. Revelațiunea nu ne comunică nimic despre durata acestei stări haotice. Numai dintr'o anumită clipă s'a început activitatea creator-formătoare a lui Dumnezeu, și ea s'a săvârșit în șase perioade succesive de timp, care s'au numit zilele facerei.

Când a venit timpul pentru începutul activității creatoare, deasupra materiei întunecate și fără formă tună cuvântul lui Dumnezeu: „Să fie lumină! și s'a făcut lumină". Deasupra haosului adâncului într'o clipă s'a arătat o minunată zi dumnezeească și a luminat sânul întunerecului celui mai înainte de timp. „Și a văzut Dumnezeu lumina, că este bună; și a despărțit Dumnezeu lumina de întunerec. Si a numit Dumnezeu lumina ziuă; iar întunerecul l'a numit noapte. Și a fost o sară, și a fost o dimineață: „ziua întâia". Această istorisire ar sta, se pare, în contrazicere cu concepția simțuală, care face soarele izvor al luminii. Dar autorul descrierei facerei merge mai departe. Deja dela prima apariție a luminii el presupune succesiunea regulată a zilei și nopții, pe când

1) Prin cer se înțelege atât lumea stelelor, cât și mai ales cea duhovnicească de sus, crearea căria s'a produs înainte de facerea pământului, așa că îngerii, ca duhuri slujitoare, împlineau deja voea lui Dumnezeu și slăveau pe Făcătorul la săvârșirea de către El a diferitelor lucrări ale creărei (Iov, XXXVIII, 7).

„Să fie lumină!"

(Desen de Doré)

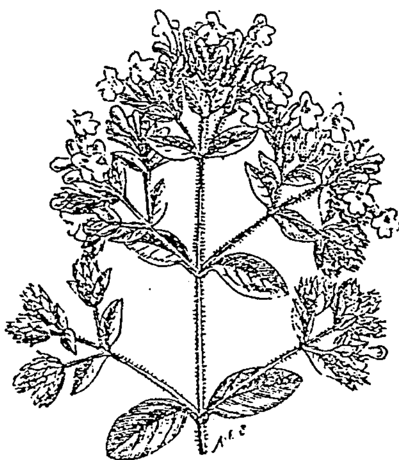
această succesiune, potrivit cu observaţiunea generală, stă în legătură cu arătarea şi dispariţia soarelui. Această împrejurare a servit, la vremea ei, drept izvor nesecat de derâdere a cosmogoniei biblice din partea unor liber-cugetători ingenioşi, ca Voltaire şi alţii. Dar cele mai nouă cercetări ştiinţifice confirmă în totul istorisirea biblică. Ele au dovedit în totul, că lumina, după natura sa, e cu totul independentă de soare. Ea este rezultatul vibraţiunilor eterului, care acum se produce mai cu seamă cu ajutorul soarelui, dar care pot fi produse şi de multe alte cause. După cum o strună întinsă se pune în vibraţiune nu numai cu ajutorul arcuşului adaptat la ea, ci şi prin multe alte mijloace, ca de ex. prin simpla mişcare a aerului, aşa întocmai şi eterul, care acum regulat intră în vibraţiune în urma înrâurirei periodice a soarelui, putea răspândi valurile sale luminoase fără soare şi înainte de dânsul. Astfel Moise, cu mii de ani întregi înainte de ştiinţă, a stabilit pozitiv acest fapt ştiinţific. Incă şi mai uimitoare este succesiunea regulată a zilei şi nopţii, presupusă de dânsul, înainte de apariţia soarelui. Dar şi în această privinţă ştiinţa modernă deasemenea explică satisfăcător acest fenomen. Dacă lumina primară a putut apărea înainte de soare şi a putut fi, ca de ex. lumina aurorei boreale de astăzi, rezultatul unirii a doi curenţi electrici contrari, apoi, evident, au trebuit să fie şi momente, când această lumină începea, atingea cea mai mare strălucire şi după aceea iarăşi se micşora şi contenea. Şi astfel, după expresiunea biblică, au fost zile şi nopţi, a putut fi sară şi dimineaţă, înainte de a se ivi soarele, care serveşte anume de măsură pentru determinarea acestor părţi de timp. Iarăşi şi aicea fără să vrei se iveşte întrebarea: In ce chip Moise a putut să ştie aceste fapte curat ştiinţifice înainte de ştiinţă? Şi singurul răspuns la aceasta poate fi aceea, că el a scris după inspiraţia de sus.

La ivirea luminii a sporit forfoteala puterilor în materia clocotitoare a haosului. Masse enorme de vapori se ridicau deasupra suprafeţei corpului terestru şi-l înfăşurau în nouri şi neguri de nepătruns, aşa că se perdea orce limită ce-l despărţa de celelalte corpuri cereşti. „Şi a zis Dumnezeu: să fie o tărie prin mijlocul apei, şi să despartă ea apa de apă; şi s'a făcut aşa. Şi a făcut Dumnezeu tăria; şi a despărţit apa cea de deasupra tăriei de apa cea de sub tărie; şi s'a făcut aşa". Păturile de jos ale vaporilor s'au prefăcut în apă şi s'au aşezat pe suprafaţa adâncului ce clocotea încă, iar cele de deasupra s'au evaporat în sfera cerească cea nemărginită, şi deasupra pământului s'a deschis acel minunat

cer albastru, pe care-l vedem noi astăzi. Aceasta a fost ziua a doua.

Deasupra corpului terestru era deja atmosfera curățită de vapori, dar pământul înseși era tot o mare compactă. Atunci „a zis Dumnezeu: să se adune apa cea de sub cer la un loc, și să se arate uscatul; și s'a făcut așa". Contractându-se și încetul cu încetul răcindu-se materia, în unele locuri s'a ridicat, iar în altele s'a lăsat; Locurile înalte s'au golit de apă, au devenit uscat, iar adâncimele și locurile joase s'au umplut de apa ce s'a scurs acolo și au alcătuit mările. „Și a numit Dumnezeu uscatul pământ, iar adunarea apelor a numit-o mări: și a văzut Dumnezeu că aceasta-i bine". Dar oricât de bună era această despărțire a mărilor de uscat, pământul nu poseda încă ceeace alcătuia scopul creațiunei sale: pe dânsul nu era încă nici un fel de viață, ci numai stânci goale și moarte, care priveau posomorât la adunările apelor. Dar iată, când s'a terminat despărțirea apelor de uscat și s'au format condițiunile necesare pentru viață, n'au întârziat să se arate și primile începuturi ale ei, sub forma vegetațiunei. Acest mers al desvoltării treptate corespunde în totul cu ceeace expune știința. Pătura inferioară din scoarța pământului poartă asupra sa semnele lămurite dominației stihiei focului; în cele mijlocii el se luptă și chiar cedează locul apei: ambele formațiile acestea, cum se poate crede, alcătuesc periodul formației planetei noastre, apropiat de acea stare a ei, când ea, după spusa cărții Facerea, era haos și în stare neîntocmită, când întunerecul se întindea peste haosul clocotitor și Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra ei, cași când ar fi fecundat viața ce avea să se arate pe pământ. In aceste pături nu se afla încă nici semne de viață; dar să ne ridicăm cu o pătură mai sus și în aceasta vedem deja semnele vieții; chiar peste pătura moartă se întinde deja o pătură, așa zicând, vie, deși viața aicea face încă pași timizi: aicea se întâlnesc mai cu seamă plante gelatinoase acvatece, cele mai simple forme de viață organică. Cu toate acestea aceste prea simple forme de viață organică pun științii cea mai grea întrebare din câte stau înaintea ei spre rezolvire, și anume întrebarea: de unde a rezultat această viață organică? De multe ori știința s'a apucat să rezolve această întrebare, a construit o mulțime de teorii, dar întrebarea totuși până astăzi n'a fost rezolvată. Toți sunt de acord, că viața organică s'a început cu celulă, dar de unde vine înseși celula? Este ea oare un produs al unei combinațiuni fericite întâmplătoare a elementelor materiei neorganice, sau ea este un fenomen cu totul nou, imposibil de explicat fără un act creator? Știința de demult s'a

încercat să afirme teza întâia, și în acest scop învățații s'au silit oare cum artificial să producă o celulă organică, dar încercările s'au dovedit zadarnice și teoria nașterei de sine a perdut, se pare, orice credit în lumea învățaților. Cel puțin, la una din ședințele societății din Edinburg a cercetătorilor naturii din 1871 de către președintele ei s'a făcut următoarea concluziune în chestiunea discutabilă: „părerea foarte veche, de care se țin și acum foarte mulți naturaliști, admite, că sub influența anumitor stări meteorologice, deosebite de cele de astăzi, materia moartă a putut să se combine sau să se cristalizeze așa, că a produs germeni vii sau celule organice, protoplasma. Dar știința prezintă o mulțime de dovezi inductive contra acestei ipoteze a nașterei singure de sine. Cea mai îngrijită cercetare până azi nicăirea n'a putut să găsească izvorul vieții, decât în viața înseși. Materia moartă poate să învie numai sub înrâurirea unei ființe deja vie. Aceasta e situația științei și ea pentru mine e tot așa verosimil, ca și legea gravitațiunii. Eu sunt gata să primesc ca pe un articol din simbolul de credință, care să aibă importanța sa în toate timpurile, acea temă, că viața se produce singur și exclusiv numai din viață. Chiar Huxley unul dintre cei mai încarnați darwiniști, căruia cu deosebire i-a fost la îndămână teoria nașterei de sine, chiar și acela a fost nevoit să recunoască, că cele mai nouă „cercetări (ale lui Pasteur) au dărîmat cu totul teoria veche despre nașterea de sine". Astfel, știința recunoaște hotărît imposibilitatea nașterei de sine a vieții organice. Prin aceasta în schimb capătă o mare putere vederea autorului cărții Facerea, limpede expusă încă în acea adâncă vechime, care nu cunoștea încă știința. După această vedere, viața organică își datorește începutul său unui act creator: „Și a zis Dumnezeu: să dea pământul din sine verdeață, iarbă, care să samene sămânță după felul și asămănarea sa, și pom roditor, care să aducă rod după felul său, în care să fie sămânța lui pe pământ, și s'a facut așa". „Și a văzut Dumnezeu, că aceasta-i bine. Și a fost sară și a fost dimineață: Ziua a treia". Știința cunoaște aceste rămășițe ale acestei vegetațiuni și ea uimește prin proporțiile ei uriașe. Ceeace acum este o buruiană de nimica, ca de ex. stuful și papura noastră, în

Stropește-mă cu isop și curat voi fi. Ps. 50, 9.

vremea primară ne înfăţişază un arbure majestos. Firile de muşchiu de astăzi, în vremea aceea aveau o grosime de câţiva metri. Dar cum a putut să se producă această vegetaţiune puternică fără lumina soarelui, care a luminat pământul abea în ziua următoare, a patra? Asemenea întrebare adesa se pune de oamenii, care caută orce ocaziune, numai ca să arate vreo contrazicere în cartea Facerei a datelor cercetărilor ştiinţifice. Dar cercetările ştiinţifice ca şi în alte multe cazuri, cu toată neînfrângerea adevărului nealterat, confirmă spusele cosmogoniei biblice. Acum s'a dovedit, că pentru plante se cere în genere numai lumină, dar nu exclusiv cea solară; iar lumina, cum se ştie, a existat deja din ziua întâia a facerei. S'au făcut încercări cu lumină electrică şi într'însa s'au găsit toate însuşirile, necesare pentru creşterea verdeţei. Un savant (Famingin) a obţinut rezultate însemnate în această privinţă chiar şi numai cu ajutorul unei lumini dela o lampă de petrol. Astfel obiecţiunea prezentată, în urma nouilor cercetări ştiinţifice, şi-a pierdut orce putere. Mult mai serioasă se prezintă în cazul dat altă obiecţiune şi anume: în acelaşi strat de pământ, în care abea pentru prima oară apar urmele vieţii organice şi în care, după cartea Facerei, pământul a produs numai verdeaţă şi în genere plante, împreună cu plantele se întâlnesc deja şi organisme animale – corali, molusce şi animale gelatinoase de forma cea mai simplă. Dar şi această obiecţiune nu rezistă. Păturile de pământ nu-s despărţite între dânsele prin vre un părete de nepătruns; din potrivă, în curgerea de mii de ani străbătută de pământ, s'au podus tot felul de oscilaţiuni şi de schimbări în aşezarea straturilor pământului, din această pricină ele s'au amestecat şi adesea au intrat unele în altele. Dar şi în afară de această amestecare a straturilor de pământ, organismele animale în periodul biblic al vegetaţiunii se prezintă ca începuturi slabe sau, mai bine, ca prevestire ale adevăratei vieţi animale; însă ca predominantă se prezintă în această pătură vegetaţiunea.

Dreptul ca finicul va înflori Ps. XCI, 13.

Deşi vegetaţiunea s'a putut desvolta sub înrâurirea luminii primitive, dar desvoltarea ei în asemenea condiţiuni nu putea să se desăvârşească cu aşa regularitate şi conform scopului, care se observă la ea astăzi. Măreaţă după proporţii, ea era saracă după

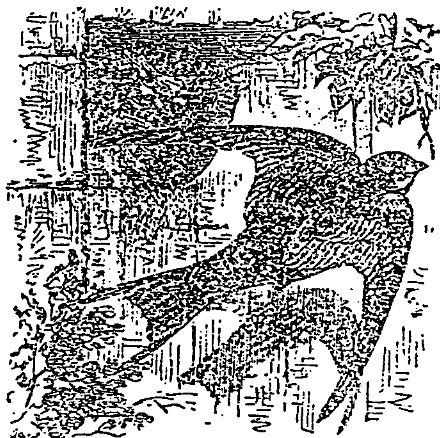
formă și culoare. Afară de verdeață ea nu mai prezenta nimica; nici o floare, nici un rod nu se întâlnește în păturile periodului de cărbune petrificat. Ea, evident, are nevoe de lumină regulat distribuită a luminătorilor de astăzi. „Și a zis Dumnezeu: să fie luminători pe tăria cerului pentru ca să lumineze pământul, și ca să despartă ziua de noapte și ca semne ale vremilor, și zilelor, și anilor; și ca să fie ei luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ; și s'a făcut așa". Pentru a înțelege această apariție a luminătorilor cerești, ca să lumineze pământul, e nevoe să ne întoarcem puțin înapoi. Când pământul încă în stare gazoasă se despărți de masa comună de materie, din care s'a format toată sistema noastră solară, autorul cărței Facerea și-a întors toată atențiunea sa exclusiv asupra pământului și a început a urmări perioadele desvoltării lui. Ceialaltă masă de materie gazoasă o lasă fără nici o atențiune. Intre acestea, după impulziunea odată dată, această masă deasemenea a continuat să se desvolte natural și a trecut prin diferite grade de desvoltare. Pământul chiar din prima clipă a separațiunei sale de masa comună se învârtea deja împrejurul osiei și a globului gazos principal, dar până la al treilea period de creațiune și formație acest glob principal, din care evident trebuia să se formeze soarele și globurile de a doua mărime, despărțite, asemenea pământului, de globul principal (planetele) nu intrară încă în acea fază a desvoltării sale, în care se află astăzi în raport cu pământul. De aceea și înseși mișcarea se săvârșa nu cu regularitatea actuală, și elementele luminoase, încă nu începuse, poate, activitatea lor. Ele erau încă nevăzute. Acum însă, către periodul al patrulea de desvoltare a pământului, aceste corpuri cerești ajunsese anume în acea fază a desvoltărei lor, în care ele îndeplinesc menirea lor în opera de normalizare a vieții pământului în prezent. Soarele aprinsese puternica sa lumină de viață dătătoare și lumina planetele dinprejurul lui; bolta cerească se împodobise cu miriade de stele, și strălucirea fermecătoare a lor provoca entuziasmul îngerilor cerești, care în cor lăudau pe Făcătorul. Ce se atinge propriu de stelele nemișcătoare, apoi formarea lor s'a început și s'a săvârșit paralel cu formarea soarelui nostru și a

Iată iarna deja a trecut; florile s'au arătat pe pământ. Cântarea, II, 12. (Lilia palestiniană).

planetelor lui, și în periodul al patrulea de desvoltare a pământului ele deasemenea intrară în faza raportului lor normal cu sistema noastră și deasemenea străluciră pe cer. Dar de oarece pentru pământ, istoria căruia se are în vedere în chip esclusiv de către autorul cărții Facerei, ele nu au mare importanță, apoi și istoriei lor i s'a dat puțin loc și inseși situația lor se determină de raportul lor văzut cu pământul. „A făcut Dumnezeu doi luminători mari: un luminător mai mare pentru cârmuirea zilei, și un luminător mai mic pentru stăpânirea nopței, și stelele. Și le-a pus Dumnezeu pe tăria cerului, ca să lumineze pământul și să stăpânească ziua și noaptea, și să deosebească lumina de întunerec. Și a văzut Dumnezeu că aceasta-i bine. Și a fost sară și a fost dimineață, ziua a patra".

Cerul se împodobise cu luminători, pe pământ se desvoltase o vegetație uriașă, dar nu erau încă pe pământ ființe vii, care s'ar fi putut bucura de darurile naturei. Pentru existența lor nu existau încă condițiuni prielnice, deoarece văzduhul era încă încărcat cu emanațiuni vătămătoare, care puteau favoriza numai desvoltarea regnului vegetal. Atmosfera conținea în sine încă atâtea amestecuri lăturalnice și mai ales acid carbonic, încât nu era posibilă viața animală. Trebuea curățită atmosfera de elementele vătămătoare pentru viață. Acest rol l-a și împlinit vegetația uriașă sub influența soarelui, care a început să lumineze în ziua a patra. Acidul carbonic alcătuește unul din elementele esențiale a vieții vegetale, și deoarece era plină de el toată atmosfera, apoi vegetația creată începu repede și majestos a se desvolta, sorbind acidul carbonic și curățind atmosferă de dânsul. Straturile enorme de cărbuni nu sunt altă ceva, ci același acid carbonic din atmosferă, transformat prin procesul vegetațiunei în corp vârtos. Așa s'a săvârșit curățirea atmosferei și când condițiile pentru viața animală au fost pregătite, aceasta n'a întârziat a se arăta în virtutea unui nou act creator. „Și a zis Dumnezeu să producă apele târîtoare, suflet viu; și paseri să sboare peste pământ, sub tăria cerului". In puterea acestei porunci dumnezeești s'a săvârșit un nou act creator, nu simplu de prefacere, ca în zilele precedente, ci creator în înțelesul deplin al cuvântului,

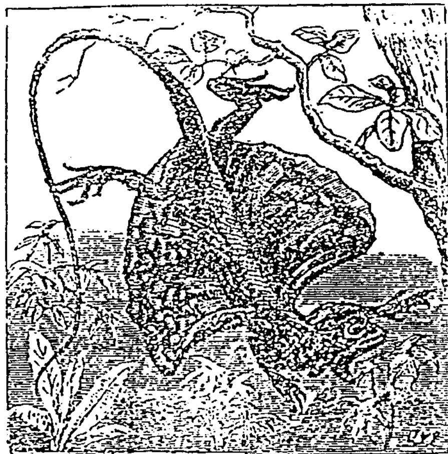

Paserea și-a găsit locuință și rândunica cuib pentru sine Ps. LXXXIII, vers. 3.

cum fusese și întâiul act al creațiunii materiei primare, din nimica. Aicea s'a creat „sufletul viu", se introduse ceva astfel, ce nu era în materia primară existentă. Și în adevăr autorul cărții Facerii aicea pentru a doua oară întrebuințează verbul *bara,* a crea din nimica. „Și a creat Dumnezeu peștii cei mari și tot sufletul animalelor târâtoare, pe care le-au produs apele, după felul lor, și toată paserea înaripată, după felul ei". Cele mai nouă cercetări geologice lămuresc și complectează acest tablou al istorisirei din cartea Facerei. Pogorându-se în fundul straturilor pământului, geologii ajung la așa strat, în care pentru prima oară apare „sufletul viu". Acest strat, prin urmare, este leagănul vieții animale și în el se întâlnesc cele mai simple organisme animale. Cel mai vechiu „suflet viu", care e cunoscut geologiei, este așa numitul Eozoon Canadian, găsit în cele de mai jos straturi a așa numitului period Lavrentin. El, după structura sa, se apropie de celula primară. După aceea se începe gradația regulată a perfecționării organizațiunei animale: apar coralii și infuzoriile, deasemenea diferitele soiuri de crustacee, iar încă și mai sus apar târâtoarele uriașe, monștrii cuirasați și șopârlele. Dintre ele sunt cu deosebire cunoscute ihtiozaurul, hileozaurul, pleziozaurul și pterodactilul. Toate acestea uimesc prin proporțiile lor uriașe. Ihtiozaurul avea pânăla 20 de coți în lungime, cu înfățișarea de șopârlă, cu capul de delfin și cu dinți de crocodil; ochii lui erau strașnic de mari și globul ochiului era apărat de osișoare scleortice, așezate în formă de cerc. Hileozaurul avea pânăla trei stânjeni lungime, cu un peptene puternic desvoltat pe spinare și cu solzi osoși pe pele, și în genere prezenta grozavă înfățișare de șopârlă. Pleziozaurul avea înfățișarea de broască țestoasă uriașă cu gâtul lung ca de zece coți, cu capul mic de șarpe și limba lungă ca de trei coți. Pterodactilul era parecă un dracon zburător, cu aripi, cu capul lung, cu dinți de crocodil și gheară de tigru; în genere era asemenea unui liliac, dar de proporții enorme, având ca la trei stânjeni în curmezișul aripilor întinse.

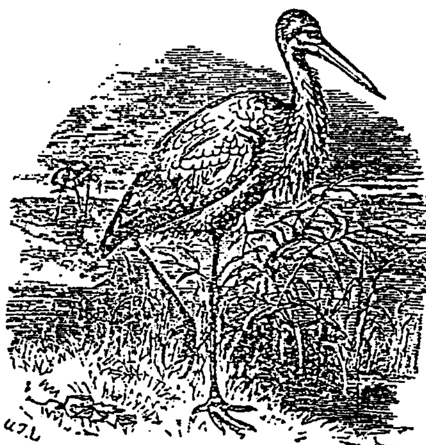
Cameleonul e necurat pentru voi dintre toate târâtoarele. Lev. XI, 30.

Dracon zburător. Is. XXX, 6.

Unii din acești monștrii se întâlnesc încă și astăzi, dar actualii reprezentanți ai lor sunt niște pitici de nimica în comparație cu străbunii lor. Așa a slăbit puterea producătoare a pământului îmbătrânit? Păserile deasemenea erau de proporții enorme, și rămășițele lor se pot vedea în persoana struților de astăzi. „Și a văzut Dumnezeu, că aceasta-i bine. Și le-a binecuvântat Dumnezeu, zicând: nașteți și vă înmulțiți și umpleți apele mărilor, și paserile să se înmulțească pe pământ. Și a fost sară și a fost dimineață, ziua a cincea".

Apele și aerul se umpluseră de viață, dar mai rămăsese încă pustie a treia parte de pământ — uscatul, aceea anume, care prezintă cele mai multe îndămânări pentru viața ființelor vii. Dar iată sosi și periodul populărei ei. „Și a zis Dumnezeu: Să producă pământul suflet viu după felul lui, dobitoace, și târâtoare, și fiarăle pământului după felul lor: și s'a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu fiarăle pământului după felul lor, și dobitoacele după felul lor, și toate târâtoarele pământului după felul lor". Cercetarea științifică, ridicându-se mai sus pe scara straturilor de pământ, după pătura, ce conține monștrii, păsările și peștii descriși, să întâlnește cu un nou strat, în care apar organisme nouă: patrupede. La început s'au ivit pe pământ patrupede enorme, soiuri de dinoteri, mastodonți, și mamuți, care acum nu mai există. Apoi urmează animalele mai perfecte și, în fine, soiurile lor de astăzi: leii, tigrii, vitele cornute, etc. Privind această apariție treptată de forme, știința fără să vrea pune întrebarea: cum s'au format aceste soiuri? Prezintă ele oare forme neschimbabile, care și-au luoat începutul în actul creator-formator, sau s'au format treptat unele din altele și toate dintr'un soi primar? In timpul cel mai nou, cum se știe, a căpătat o mare răspândire teoria lui Darwin, teoria așa zisului transformism sau a desvoltării treptate. Dar cum se referă ea către istoria biblică a

In chedrii își fac cuiburi paserile, chiparoșii sunt locuința cocostârcului. Ps. CIII, 17.

E mai bine să întâlnești o ursoaică, căria i s'au răpit puii, decât un prost cu prostiile lui. Inţel. XVII, 12.

creaţiunei? Cartea Facerei spune, că plantele şi animalele au fost făcute „după felul lor", adecă nu o formă de plantă sau de animal, ci multe plante şi animale. Dar asta nu însamnă, că toate soiurile care există astăzi îşi datoresc origina lor actului creator primar. Cuvântul evreesc *min,* tradus în înţeles de soi sau fel, are un sens foarte larg, care nu încape în înţelesul de azi tehnic-ştiinţific „soi" sau „fel". El e mai larg ca acesta şi în tot cazul, ne cuprinzând în sine toate soiurile şi felurimea aspectelor de azi a animalelor şi plantelor, nu neagă putinţa desăvârşirei treptate a formelor. Şi că înadevăr schimbarea formelor e posibilă, asta se dovedeşte prin fapte neîndoelnice. Multe feluri de roze şi gherghine şi multele feluri de găini şi de porumbei, care se pot vedea în grădinile zoologice, s'au format în mai puţin de acum un veac. Schimbarea se produce deasemenea sub înrâurirea condiţiilor climaterice, a diferenţei de teren, de hrană, etc. Pe temeiul acesta se poate presupune, că numărul formelor animale şi vegetale în lumea primară nu era aşa de mare şi de felurit, ca astăzi. Cartea Facerei, istorisind, că creaţiune în înţeles propriu (bara) a fost numai la facerea primelor începuturi de viaţă animalo-organică (în ziua a cincea), iar după aceea simplă formare nu neagă deasemenea categoric putinţa desvoltării tipurilor unul din altul. Cu toate acestea ea nu ne dă nici un temeiu pentru primirea teoriei desvoltării în tot cuprinsul ei: ea limpede şi deslusit afirmă, că organismele vegetale şi animale s'au făcut nemijlocit „după felul lor", adecă în formele felurite determinate. Teoria aceasta nu are în favoarea sa temeiuri durabile nici în ştiinţă. Cum arată observaţiunile şi cercetările strict ştiinţifice, schimbările în formele animale şi vegetale sunt posibile numai în limite foarte restrânse. Tema aceasta are însămnătate nu numai pentru prezent, ci şi pentru trecutul cel mai depărtat, pe cât acesta ne este accesibil după cele mai vechi monumente. Cele mai vechi chipuri de pe monumentele egiptene şi asiriene ne arată, că soiurile de atuncea de animale domestice erau întocmai acele, care sunt şi astăzi. Ibisul încă şi acum e tot aşa, cum era pe vremea faraonilor, cum ne arată mumiile păstrate ale lui. Spicele de grâu şi

Mânia regelui e ca mugetul Leului (Inţel. XIX, 12). De pe un monument asirian, descoperit în Arban.

de orz, găsite în piramide, nu se deosebesc deloc de cele de astăzi. Mai departe: dacă după teoria desvoltării felurile se produc de aceea, pentrucă într'o formă dată se produce întâmplător schimbare, care necontenit continuă a să mări, apoi, în vederea putinței depline a producerei unor asemenea schimbări, în toate direcțiile, ar urma a aștepta în lumea de azi vegetală și animală cea mai pestriță și neregulată felurime și amestecătură de forme. Pecând în realitate există o severă gradație de forme, cu calcul separate unele de altele. Nu confirmă teoria transformismului nici treptalitatea observată în desvoltarea vieței animale și vegetale. Cercetarea petrificațiunilor diferitelor formații ale pământului în adevăr ne arată, că în genere clasele inferioare de plante și animale apar mai întâiu, iar cele superioare mai pe urmă. Dar această treptalitate și succesiune a desvoltării, pe care ar trebui să o așteptăm după teoria transformismului, nu există, de oarece în cele mai vechi formațiuni de straturi alăturea cu cele mai simple organisme se întâlnesc deja și de cele considerabil desvoltate, care se țin de clasele mai înalte. Nu se întâlnesc de asemenea formele de tranziție, care sunt necesare pentru confirmarea teoriei examinate. Totdeauna soiurile se arată deja riguros separate unele de altele. Dar e cu deosebire greu de închipuit pentru această teorie chestiunea despre formarea de noui organisme. Teoria aceasta e construită pe putința schimbărei organelor existente. Dar cum cu ajutorul schimbării ar fi putut să se producă organe noui, cum la infuzorii ar fi putut cu trecerea vremii să se formeze ochi, și cum ceva a putut să se prefacă în fapt — această teorie a transformismului nu e în stare să o dovedească. In fine înseși cauzele schimbării, care prezintă o simplă întâmplare, nu alcătuesc nici de cum acea cauzalitate și armonie, care se observă în lumea vegetalelor și animalelor. Toate aceste fapte adeveresc cu destulă tărie veracitatea învățăturii biblice, că organismul vegetal și animal în formele lor generale se datoresc unui act creator. „Și a văzut Dumnezeu, că toate sunt bune".

„Gerul sălbatec scurmă vița de vie, și fiara câmpului o mănâncă"
Ps. LXXIX, 14.

Astfel pământul în toate părțile sale se populase deja cu ființe

vii. Lumea fiinţelor vii alcătuia un arbore armonios, rădăcina că=ruia consta din animale inferioare, iar ramurile de sus din animale superioare. Dar acest arbore nu era complect, nu exista încă flo=ricica, care să complecteze şi să împodobească vârful lui, nu era încă omul, regele naturii. Dar iată apăru şi el. „Şi a zis Dumnezeu: „să facem om după chipul nostru şi după asămănarea noastră; ca să stăpânească peştii mării, şi paserile cerului, şi dobitoacele şi tot pământul, şi toate târâtoarele ce se tărăsc pe pământ. Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l=a făcut, bărbat şi femee a făcut". Aicea pentru a treia oară s'a să=vârşit un act creator în adevăratul înţeles al cuvântului (barà), deoarece omul în fiinţa sa iarăşi are ceva de aşa fel, ce nu exista în natura creată pânăla dânsul, şi anume nu exista duh, care să=l deosebească de toate celelalte fiinţe vii. In totală contrazicere cu acea=stă învăţătură biblică stă teoria trans=formismului, care se sileşte să pue pe om în legătură organică cu lumea ani=malelor şi care vede în om numai un fel mai perfect de animal. Dar această teorie în timpul de faţă a suferit deja atâtea lovituri cu autoritate, încât pentru răspingerea ei ajunge să citām numai două=trei opi=niuni de ale celor mai autorizaţi reprezentanţi antropologi. Pri=chard zice despre raportul omului cu animalele: „Lumea orga=nică nu prezintă contrast şi asămănare în unul şi acelaşi timp mai remarcabile, decât pe care noi le descoperim, comparând pe om cu animalele superioare. Că aceste fiinţe sunt aşa de apropiate una de alta în toate particularităţile structurei lor fizice şi în ace=laşi timp aşa de nemăsurat depărtate una de alta în aptitudinile şi darurile lor, încât ar fi greu de crezut acest fapt, dacă el n'ar fi expus observaţiilor noastre. Deosebirea e pur şi simplu uimitoare şi la ea nu pot privi fără turburare aceia, cari, studiind anatomia şi fiziologia, văd mai limpede ca orce, cât de aproape e omul, după structura sa fizică, de animale" [1]). In acelaşi senz s'a exprimat alt vestit naturalist Wirchov în cuvântarea sa, rostită în adunarea celor mai renumiţi naturalişti ai Europei, ţinută la München, în anul 1877. „Stând solid pe terenul faptului", zice el, „noi trebue să recunoaş=tem pozitiv, că între om şi momiţă există o trăsătură pronunţată

Momițe (de pe un monument egiptean).

1) Vezi Encyclopedia Britanica art. Anthropologia.

de despărţire. Noi nu avem niciun drept să învăţăm şi să propoveduim, ca descoperire ştiinţifică, că omul se trage din momiţă sau din alt animal oarecare. Noi putem da aceasta numai ca ipoteză". Dar pelângă aceasta el a mai făcut o declaraţiune şi mai tare: „Orce descoperire reală, care are preţ în chestiunea examinată, necontenit până acum ne-a împins şi ne-a îndepărtat de această ipoteză [1]". Aceste opiniuni a reprezentanţilor cu autoritate ai ştiinţei sunt îndestulătoare pentru ca să vedem toată slăbiciunea darwinismului de a zdruncina învăţătura cărţei Facerei.

Aşa s'a încheiat istoria creaţiunii şi a formărei lumii. „Şi a văzut Dumnezeu toate câte făcuse, şi iată erau foarte bune. Şi a fost sară şi a fost dimineaţă, ziua a şasa". „Şi a săvârşit Dumnezeu până la ziua şaptea lucrurile sale, şi s'a odihnit în ziua a şaptea de toate lucrurile sale, pe care El le-a creat şi le-a făcut. Şi a binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o". De aicea îşi trage începutul statornicirea zilei de odihnă, ca zi de repaos, şi pe această statornicire până astăzi se întemeiază schimbul regulat de muncă şi odihnă în viaţa omului.

La unele popoară ale vechimei, cu toată întunecarea într'însele a conştiinţei religioase, s'au păstrat urmele tradiţiei despre facerea lumii, şi aceasta cu deosebire la acele popoară, care au trăit sau în înseşi leagănul omenirei, sau nu departe de el. Aşa, într'o înfăţişare mai curată tradiţia aceasta o întâlnim la vechii locuitori ai Mesopotamiei. Cei mai vechi locuitori ai acestei ţări au fost Accadiţii, inventatorii scrisorii cuneiforme. Dela ei s'a păstrat, după cum am spus mai sus, multe şi diferite monumente literare, şi între altele s'a descoperit de cătră învăţaţii moderni o întreagă istorisire despre facerea lumii, care în trasuri generale aminteşte istorisirea biblică. Din nefericire, istorisirea aceasta nu s'a păstrat întreagă, ci din cinci, cel puţin, plăci s'au păstrat numai două şi încă în stare tare stricată. Prima din ele glăsueşte următoarele:

„Când laturea de sus nu se numea încă cer,
Şi laturea de jos nu se numea încă pământ;
Şi abisul iadului nu-şi deschisese încă braţele;
Atunci Haosul [2]) apelor dădu naştere la toate.
Şi apele s'au adunat într'un loc.
Oamenii nu locuiau încă la un loc, nu rătăciau încă animalele;
Nici unul din zei nu se născuse încă.

1) Vezi cuvântarea lui: „Libertatea ştiinţei".

2) Haos în cartea Facerei se numeşte *Tohu-va-bohu;* la asirieni zeul Haos se numea *Bahu*, ecou vădit al vechei tradiţii. Vezi Smith, Chaldean Genesis, p. 62.

Numele lor nu se rosteau, însuşirile nu li erau cunoscute.
Atunci cei mai vechi dintre zei,
Lahmu şi Lahamu s'au născut
Şi-au crescut...
Assur şi Kissur s'au născut după aceea
Şi au trăit timp îndelungat
Anu..."

Şi apoi ceialaltă parte a plăcei este pierdută. S'a păstrat placa a cincea, care se citeşte aşa:

„El a zidit locuinţă pentru zeii cei mari.
El a întărit constelaţiile, figurile cărora sunt asemenea animalelor.
El a rânduit anul din 4 perioade, în 4 părţi l-a împărţit.
A rânduit douăsprezece luni cu constelaţiile lor,
Şi pentru zilele anului a rânduit sărbători.
El a făcut locuinţe pentru planete, pentru răsăritul şi apusul lor;
Şi pentru ca nimica să nu împedece mersul lor.
El a statornicit cu ele locuinţa lui Bel şi Hea,
A deschis porţi mari din toate părţile:
A făcut pridvoară tari la dreapta şi la stânga;
In mijloc a pus El luminătorii;
Luna a menit-o El să cârmuiască noaptea
Şi să călătorească noaptea până în zorii zilii.
In fiecare lună a rânduit El zi sfântă pentru adunare.
In începutul lunii la sosirea nopţii,
Ea s'a aşezat cornurile sale pentru luminarea cerului.
Ziua a şeptea a făcut-o El zi sfântă,
Şi a poruncit să înceteze orce muncă.
Atunci s'a ridicat la orizont soarele întru slavă".

Pe această placă continuă după aceea încă şapte rânduri, dar ele sunt stricate în aşa măsură, încât nu pot fi citite şi traduse.

Unii cercetători au avut destulă îndrăsneală, ca să compare această spusă cu istorisirea biblică şi chiar să pună pe aceasta din urmă în legătură cauzală cu cea dintâi. S'a exprimat chiar părerea, că Moise a împrumutat istorisirea sa anume de aicea. Dar e destul să citeşti aceste două istorisiri, ca să vezi între dânsele o nesfârşită deosebire şi nu e nevoe de dovezi deosebite pentru a răspinge această presupunere. Sunt, cu toate acestea, între dânsele asemenea puncte de contact, care arată oare cum o origină comună, deşi istorisirea accadiică, sau, după numirea mai bine cunoscută, istorisirea haldeiană deja în cele mai depărtate veacuri s'a pogorît pânăla nivelul legendelor păgâne obişnuite. Placa întâia îngenere corespunde după conţinutul său primelor două versete ale capitolului I din cartea Facerei. In ambele istorisiri lumea aceasta

a rezultat din haosul apelor, — *toho* al sf. Scripturi, *tihamti* al legendei haldeene, — așa că unul și același cuvânt se întrebuințează astfel în amândouă istorisirile pentru designarea stării primitive a lumii. Dar aicea se și termină asămănarea între dânsele. In legendă lumea e făcută, după presupunere, dintr'o materie preexistentă, iar nu din nimica, ca în sf. Scriptură. In timp ce în primele cuvinte ale cărții Facerea se proclamă credința într'un singur Dumnezeu viu, care singur a făcut toate și El nu e făcut, legenda spune despre timpul, când încă „nici unul din zei nu era născut", și că „zeii cei mari Lahmu și Lahamu", începutul bărbătesc și femeesc, „s'au născut și au crescut", ca să aibă după sine o numeroasă generațiune, de zei mici. E clar, că legenda nu are o idee atât de înaltă despre Divinitate, ca să nu-i atribue deosebirea sexelor și să nu populeze cerul cu divinități bărbătești și femeești. Tantu, marea, și Absu, abisu, nasc pe Mummu, adecă Haosu; Haosu, la rândul său, produse pe Lahmu și pe Lahamu principiul bărbătesc și femeesc al puterei producătoare. Din Lahmu se produse Kisur spațiul inferior. Din Lahamu se produse Assur și Lisar, spațiul superior. Din acesta iarăși se produce Anu, cerul, Anatu, pământul, Elu sau Bel și Beltis, când pământul și cerul produc planetele, din care, la rândul lor se produc zeii inferiori. Astfel aici noi vedem numai zeificarea a diferite părți ale naturei în cantitate ce treptat sporea.

Al doilea fragment corespunde în genere zilei a patra a facerei, de oarece acolo și aicea se vorbește despre facerea luminătorilor cerului și despre determinarea vremei. In povestirea haldeiană, cu toate acestea, în locul unei simple declarațiuni, că cereștile corpuri au fost puse „luminători pe tărie", se istorisește, că stelele au fost repartizate în constelațiuni, cu chip de animale, cu o evidentă indicațiune la închipuirea artistică a zodiacului. Istorisirea haldeiană, evident, recunoaște planetele ca ființe vii și designează anumite locuințe pentru ele. Dar de oarece ele puteau să se abată din calea lor, apoi deaceea au fost designați zeii Bel și Hea, ca să le observe ca să nu ajungă pânăla această nenorocire.

S'a păstrat încă o parte și din placa a șaptea, care în traducerea lui Smith se citește așa:

„Când zeii în adunarea lor au făcut...
„S'au bucurat monștrii cei puternici..
„Animalele câmpului, fiarele câmpului și târâtoarele...
„Ei au destinat pentru ființele vii..." etc.

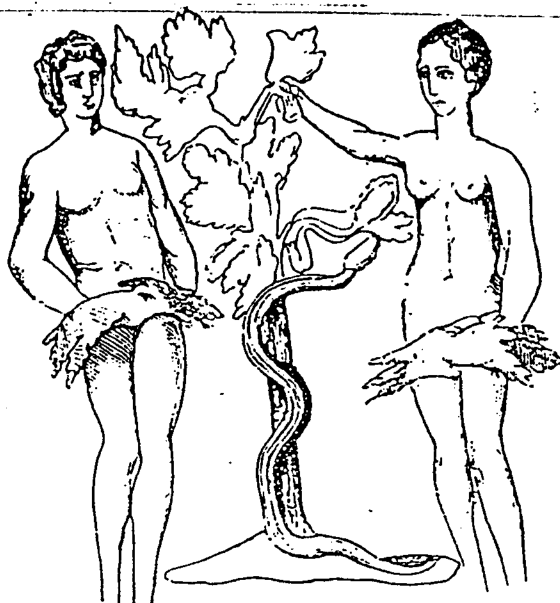
Acest fragment, cum se poate deduce din ce s'a păstrat, deși

tare deteriorat, pare a corespunde zilei a șasa a facerei, dar asă= mănarea între ele e numai foarte îndepărtată.

In genere, de și este o asămănare în povestirea haldeiană despre facere și istorisirea biblică, apoi această asămănare e nu= mai pentru a arăta superioritatea nemăsurată a istorisirii biblice. Povestirea haldeiană în majoritate a păstrat numai slab urmele acelei simplețe mărețe prin care se distinge istorisirea biblică. Acea= sta nu=i decât o întunecare a razei adevăratei istorisiri. Aicea nu poate fi nici vorbă, ca Moise să fi împrumutat istorisirea sa din aceste întemeiate legende, în întregime îmbibate de politeism, ci, din potrivă, comparația lor ne dă numai putința să conchidem, că în povestea haldeiană s'au păstrat în parte urmele acelei tradițiuni, pe care omenirea a primit=o dela străbunul ei de după potop – Noe – în persoana deosebită a fiilor săi, dar care s'a întunecat la ei până întru atâta, că a pierdut chiar și ideea adevărată de Dum= nezeu și iarăși a fost restabilită în toată curățenia ei prin dumne= zeească revelațiune în cartea întâia a lui Moise.

Nu se poate a nu întoarce atențiunea încă asupra unui punct important, presentat de istorisirea haldeiană. Cei mai noui critici raționaliști au dovedit cu zel și dovedesc, că primele capitole ale cărții Facerei constau din documente separate și independente, semnalate prin cuvântul Elohim întru unul și Iehova în altul. Ca= pitolul întâiu și primele trei versete din capitolul al doilea din această pricină se atribue unui elohist; ceialaltă parte a capitolu= lui al doilea precum și capitolul al treilea se atribue unui ehovist, în care caz criticii văd a doua istorisire mai târzie despre facere. Dar plăcile asiriene conțin nu numai istorisirea elohistului despre șase zile, ci deasemenea și istorisirea iehovistului despre căderea omului. Astfel, istoria, expusă în cartea Facerei, a existat în toată deplinătatea ei înainte de Moise atât în aspectul ei întreg, cât și în amărunțimi, și chiar în acea ordine de desvoltare succesivă. Cele două părți, în care criticii voesc să vadă părți deosebite in= dependente, în povestirea haldeiană alcătuesc o istorisire succesivă bine închegată. Astfel, documentul asirian dovedește irefutabil ne= temeinicia totală a unei așa ferimețări critice a primelor capitole din cartea Facerei, pe care o face critica modernă.

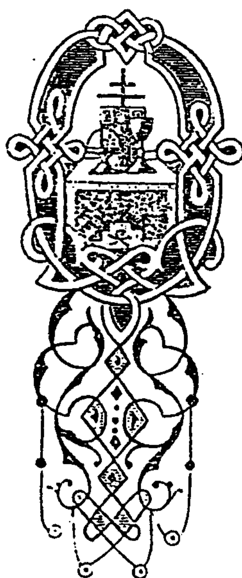

Adam și Eva în rai
(după o închipuire din catacombele Romei).

CAPITOLUL II

CREAREA PRIMILOR OAMENI, ȘI VIAȚA LOR FERICITĂ ÎN RAIU

mul, coroană a făpturii, a fost creat după un sfat deosebit al Făcătorului, și numai el singur e făcut după chipul și după asămănarea lui Dumnezeu. Trupul lui, ca și trupurile tuturor animalelor, este format din pământ, dar partea duhovnicească a lui este suflarea nemijlocită a Făcătorului. „Și a făcut Domnul Dumnezeu pe om (pe Adam) din pulbe= rea pământului, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s'a făcut omul cu suflet viu". Chipul și asă= mănarea lui Dumnezeu în om constă deci în înfie= rea lui duhovnicească de către Dumnezeu, în ten= dința către desăvârșirea intelectuală și morală, ca= re=i dau putința să domnească peste natură. Ca rege al făpturii, el se introduce într'o grădină deo= sebit sădită pentru dânsul sau în raiul cel din Edem, la răsărit, i se aduc lui întru supunere toate făpturile și el se face stăpânul pământului. Dar omul, ca ființă rațională și duhovnicească, n'ar fi fost reprezentantul vrednic al Dumnezeirei pe pământ, dacă ar fi trăit în singurătate sau în comuniune numai cu ființele mai superioare lui, cum erau îngerii sau mai inferioare, cum erau animalele. Pentru dânsul era nevoe nu numai pentru plăcere și fericire, ci încă și pentru desăvârșirea operei divine să aibă ajutor după sine, capabil să primească și pentru comunicarea reciprocă a cugetelor și sentimentelor. Insă

printre ființele vii deja create „pentru om nu s'a găsit ajutor, asemenea lui". „Și a zis Domnul Dumnezeu: nu e bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui". Și iată a fost făcută femeea și încă dintr'o coastă chiar a omului, luoată dela dânsul în timpul unui somn greu. Indată ce a fost făcută femeea, omul îndată a înțeles în acest lucru al Făcătorului dorința de fericire pentru viața socială a omului și proroceşte a exprimat propozițiunea, care a devenit legea căsătoriei printre toate veacurile următoare: „Iată, aceasta-i os din oasele mele, și carne din carnea mea; ea se va numi femee, că este luată din bărbatul său. Deaceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeea sa. Și vor fi doi un trup". Din aceste cuvinte, cum și din împrejurările însesi facerei femeei, firește rezultă, că bărbatul și femeea prezintă o unitate, coprinsă în căsătorie, că căsătoria trebue să constea din alianța unui bărbat și a unei femei și că femeea trebue să se supună bărbatului, ca ajutorul lui, creată pentru dânsul. Și i-a binecuvântat Dumnezeu și a zis: rodiți și vă îmulțiți, și umpleți pământul, și-l stăpâniți, și domniți peste toate făpturile". Și iată primii oameni, în fericirea nevinovăției lor, locuiau în raiu, folosindu-se de toate roadele lui și desfătându-se de toate bucuriile lui. Lor li erau rezervate toate bunurile unei vieți desăvârșite și nevinovate. Sub raport material ei erau înconjurați de belșugul celor mai bogate daruri ale naturii raiului, împreună cu roadele pomului vieții, roadele căruia aveau cu deosebire o însemnătate minunată pentru tăria lor trupească și vitalitate, dându-le nemurirea. Nevoile duhovnicești ale lor își găseau deplina satisfacție în comuniunea nemijlocită cu Dumnezeu, Care se arăta „în rai în timpul răcoarei zilei", precum și în căutarea celor mai bune mijloace de dominațiune peste natura supusă lor și a cârmuirei ei. Exercitându-și însușirile sale, Adam a pus nume animalelor, și deasemenea și tuturor celorlalte lucruri, statornicind astfel limba, ca mijloc deosebirii lucrurilor și a contactului social. Dar perfecțiunea supremă a lor consta în nevinovăția morală, care se coprindea în absența a însesi ideei de ceva necurat și păcătos. „Și erau amândoi goi, Adam și femeea lui, și nu se rușinau".

Autorul Cărței Facerea istorisește așa de scurt despre crearea strămoșilor noștrii, că în urmă negreșit s'a ivit curiozitatea de a complecta această istorisire, din care pricină s'au și format o mulțime de povestiri diferite, însoțite de nenumărate născociri. Ce se atinge mai întâiu de toate de însuși numele Adam, apoi acesta te miră de e un nume distinctiv, dat personal strămoșului nostru. Acesta e mai degrabă o numire de onoare, dată lui ca protopărinte a

neamului omenesc, pentrucă el necontenit se întrebuinţază în Biblie în sens de om în genere. Dar în acelaşi timp, după cum relativ de strămoş pânăla noi s'a păstrat numai numele lui general în înţelesul de om, numele Evei, care e purtat de strămoaşa noastră, are un înţeles mult mai precis – „viaţă". Este remarcabil în cel mai înalt grad, că numirea evreească a primului om după înseşi origina sa filologică aminteşte nimihnicia şi moartea, şi nu vorbeşte despre superioritatea noastră faţă de celelalte făpturi. In greceşte omul – ἄνθρωπος – însamnă „privitor în sus", sau, după interpretarea şi filologii cei mai noui, „fiinţă cu faţă nobilă". Latinescul *homo,* care multă vreme s'a considerat derivând dela Humus, pământ, acum se înţelege în senz de „grăitor". Iară cuvântul evreesc „Adam" indică aceea, că omul „a rezultat din pulberea" pământului.

Retativ de oamenii primari şi exteriorul lor a existat în vechime multe povestiri diferite. Aşa după povestirea rabinilor, de statură Adam era aşa de mare, încât putea să vadă toată lumea dela un capăt pânăla celalalt, şi când se culca, atunci capul lui era aşa de departe de picioare, încât trebuiau 500 de ani ca să străbaţi distanţa dintre ele. La aceasta ei, totuşi, adaogară, că atunci, când Adam a greşit, Dumnezeu „a pus pe dânsul mâna sa", şi l-a scurtat la proporţii mai potrivite, lăsându-i o înălţime de 150 picioare. Şi aceasta a fost o adevărată binefacere, de oarece până atuncea el se lovea cu capul de soare, şi făpturile, chiar şi îngerii îl luau drept Dumnezeu şi ar fi început a i se închina. După unii, totuşi, el chiar şi după căderea în păcat era de o statură atât de uriaşă, încât după alungarea din rai, el trecea liber oceanul, asemenea Orionului sau lui Polifem al lui Virgiliu, fiind cu umerile sau chiar cu jumătatea trupului deasupra suprafeţei apei. Frumuseţa sa corporală a fost obiectul celor mai arbitrare născociri. Dumnezeu dorind să-l creieze, s'ar fi îmbrăcat însuşi în cel mai desăvârşit corp omenesc, ca să servească de model, după care trebuia să creieze pe om, literalmente după chipul său. La unii scriitori creştini se întâlneşte părerea, că o asemenea formă a luoat-o a doua persoană a sf. Treimi şi că trupul lui l-a văzut apostolul Petru pe Tabor în timpul schimbării la faţă, şi Moise pe muntele Sinai. Chiar ţărâna, din care a fost creat strămoşul, a dat motiv pentru diferite închipuiri. După părerea rabinilor, ea a fost strânsă din toate părţile lumii; ţărâna pentru facerea trupului e din Babilon; pentru facerea capului e din Palestina, şi pentru facerea membrelor din toate celelalte ţări. Mulţi rabini cugetau chiar, că Adam şi Eva la început au fost creiaţi cu un singur

corp comun și cu două capete, în care caz Eva în urmă a fost separată și prezentată lui Adam în calitate de femeea sa.

Ce se atinge de minte, apoi Adam, după închipuirea unor asemenea interpreți, a întrecut cu înțelepciunea sa pe toți oamenii, care au trăit de atuncea încoace. Chiar și la scriitorii creștini se întâlnește sentința, că marele Aristotel a fost aproape tot așa de învățat, ca Adam. Dar rabinii în această privință au mers mai departe, și, nemulțămindu-se să-l compare cu Moise și Solomon, căruia ei îi atribuiau o înțelepciune mai mult decât omenească declarau, că el știa mai mult decât îngerii. Când aceste ființe slăvite, zic ei, își exprimară dorința să privească noua făptură, când a fost creat omul, Dumnezeu le-a zis, că el va poseda minte mai înaltă decât dânșii. Pentru a dovedi aceasta, adunând toate animalele, Dumnezeu porunci îngerilor să le dea numele cuvenite, dar această problemă se dovedi mai presus de puterile lor; când această însărcinare însă a fost dată lui Adam, el o îndeplini îndată ba chiar și lui Dumnezeu i-a dat numele de Iehova. Această mare știință intelectuală i-a fost comunicată lui prin o carte trimisă din cer, care cuprindea 670 de scrieri, care dădură la mână lui Adam 1500 de chei ale științei, ascunse de îngeri. Dar când el a greșit, această carte a sburat la cer și bietul Adam a plâns amar, simțind nimihnicia sa sufletească.

Petrecerea sa în rai ar fi durat numai o zi. In ceasul întâi a fost adunată țărâna, din care a fost făcut; în ceasul al doilea din țărâna asta a fost făcută masă informă; în ceasul al treilea au fost formate membrele; în ceasul al patrulea a fost suflat într'însul sufletul; în al cincilea a fost pus pe picioare; în al șaselea el dădu tuturor lucrurilor și făpturilor nume; în al șaptelea a fost făcută Eva; în al optulea s'a născut Cain și sora lui; în al noulea lui Adam i se dădu porunca să nu mănânce din pomul oprit; în al zecelea el a greșit; în al unsprezecelea a fost ertat, iar în al doisprezecelea a fost izgonit din rai.

Fără să vrei se impune întrebarea, în ce consta religia strămoșilor? In această chestiune s'au exprimat diferite păreri. Luând în samă toate datele comunicate în primele zece capitole ale cărții Facerea, se pot deduce în această privință următoarele teze: Adam credea că: 1) Dumnezeu a făcut lumea, că El a existat înainte de facere și va exista totdeauna, fără schimbare; de aicea rezultă că El e imaterial și veșnic. 2) In toată făptura există armonie, în care caz fiecare parte, asemenea rotițelor unui ceasornic, corespunde întregei destinații și, împreună cu celelalte, tinde spre atingerea unei singure ținte comune – spre dobândirea desăvârșirei, fericirei și păcei. Deci Adam

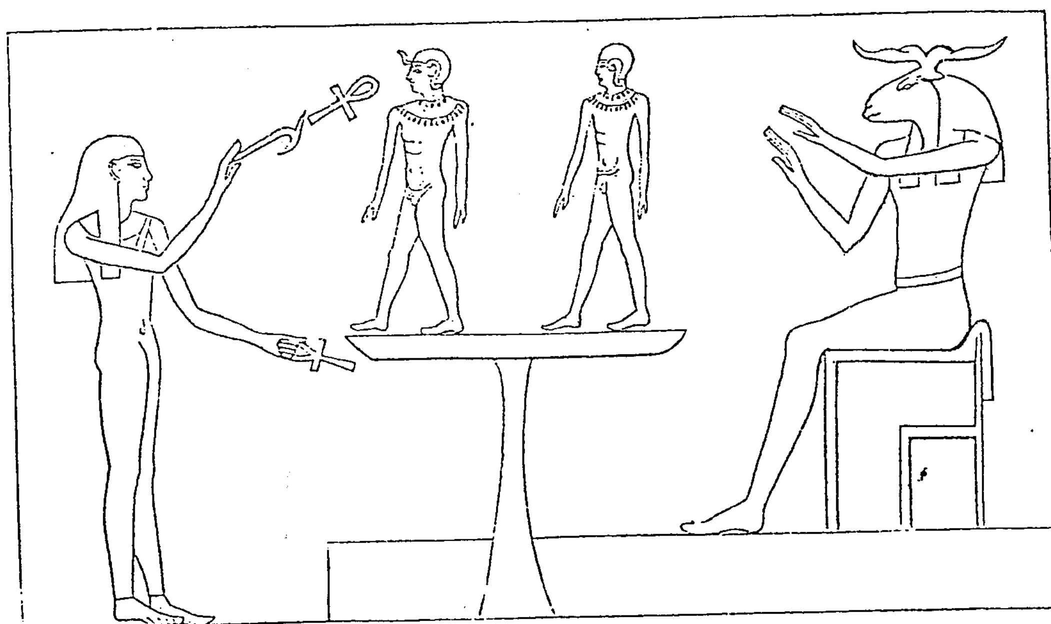
trebuea să creadă, că marele Creator a toate este unul, singur și preaînțelept. 3) Acest Dumnezeu preaînțelept a creat lumea din nimica; existența tuturor făpturilor atârnă exclusiv de voința Lui; El prin autoritatea sa violează cursul naturii, adecă face minuni când găsește aceasta de trebuință, și deaceea El este Dumnezeu suprem și atotputernic. 4) Tot ce a existat cândva și există, își are primul izvor în El, și toate se păstrează și se susțin de Dânsul; și deci Adam credea, că Dumnezeu este pretutindenea. 5) Dumnezeu a creat pe om după propriul său chip în ce privește sufletul, adecă duhovnicesc, liber și nemuritor. Deci Adam credea, că Dumnezeu iubește virtutea și urăște viciul său, cu alte cuvinte, că El este Dumnezeu întru tot sfânt. 6) Soarta omului adesa corespunde purtării sale, ceeace arată dreptatea dumnezeească. Dar împrejurarea, că aceasta nu se realizază totdeauna aicea, servește drept dovadă absolută, că purtarea noastră și soarta noastră vor fi puse în corespundere deplină pe urmă. Deci Adam credea în viața viitoare. 7) Dumnezeu prin pronia sa a toate coprinzătoare poartă grijă de toți, în deosebi de om în genere și de fiecare persoană în parte, și astfel Dumnezeu este întru tot bun. 8) Omul este slab și expus la diferite impulziuni de dinăuntru și la ispite de dinafară. Când el greșește, Dumnezeu, după mila sa cea nemărginită, îl iartă, mai ales când vede căință din partea omului pentru greșalele făcute. Deci Adam trebuea să creadă în mila nemărginită a Tatălui ceresc. 9) Dumnezeu cere nu numai pentru Sine, pentru că El e mai presus de toate nevoile, ci pentru înseși binele omului, ascultare față de voința Lui supremă, nu numai cu cugetele sale cele mai intime, dar și cu acțiunile sale externe. Cu acest scop El ne-a dat porunci și oprelişti, unele pentru totdeauna, iar altele potrivit cu împrejurările și vremile[1]).

La acestea trebue să adăogăm, credința, ivită după cădere, în făgăduința viitorului Izbăvitor, în acea sămânță a femeei, care trebuea să sfărîme capul șarpelui și să izbăvească pe om din robia păcatului și a morții, – credință, care ca o dungă luminoasă străbate toate generațiunile dela Adam până la însești arătarea Celui făgăduit.

In tradițiile popoarelor păgâne deasemenea s'au păstrat urmele istoriei originii omului, dar, ca de obiceiu, în formă alterată, potrivit cu alterarea și întunecarea adevărurilor fundamentale ale religiei. In cea mai mare parte la popoarele păgâne omul se credea

1) Beer, Geschichte, Lehren und Meinungen der Juden (1820) Bd. I. p. 12.

autohton, adecă produsul acelui pământ, pe care el trăia, și în genere în povestirile despre origina lui nu se observă acea înaltă idee, după care omul alcătuește o făptură, creată de atotputernicia lui Dumnezeu, ca ființă personală și cu totul deosebită de materie. Ideile panteismului și emanației, așternute în fundamentul religiilor păgâne, nu au dat putința să se păstreze tradiția originală despre origina omului în curățenia ei cea dela început. El se considera, ca în genere tot ce există, o emanațiune din Divinitate, amestecată cu materia. El s'a ivit arbitrar, în urma unei serii de emanații, iar nu după un act liber și determinat al voinței creatoare. „Din pântecele lui Colpie și a soției sale Baau (Haosu)", se vorbește într'un fragment al cosmogoniei feniciene, care a ajuns până la noi sub numele scriitorului fenician Sanhoniaton, „s'a născut o pereche de oameni muritori, și anume Protogon (Adam, Cadmon) și Eona

Zeul egiptean Hnum și zeița Sehet toarnă viață în figurile primilor oameni, făcute de dânșii.

(Eva), și Eona a început să mănânce fructe din pom. Ei au avut copii pe Genos și Genea, care au trăit în Fenicia. Suferind de căldura verei, ei au început să ridice mânile către soare, socotind, că el este stăpânul cerului, ceea ce să și exprimă prin numirea Beel-Samen". In alt fragment al aceliași cosmogonii se vorbește despre nașterea „autohtonului din pământ, de unde provin toți oamenii. După tradiția Libiei, „Primul născut dintre oameni a eșit din șesurile încălzite de soare și s'a nutrit cu ghindă dulce de stejar". După credința egiptenilor, trupurile oamenilor au rezultat din mâlul roditor, lăsat de Nil, sub înrâurirea dătătoare de viață

a căldurii soarelui. Această credință a primit în mitologia egipteană și o desvoltare următoare, și preoții egipteni învățau, că oamenii au eșit din ochii zeului Ra-Harmahu, adecă ai soarelui. După emanația, care produce astfel esența materială a oamenilor, nu înlătură de altmintrelea participarea următoare a unui deosebit dimiurg sau zeu secundar ca să termine formarea oamenilor și să le comunice sufletul și mintea. Acest fapt se atribuia zeiței Sehet cu privire la triburile asiatice și nordice, iar lui Gor cu privire la negrii. Ce se atinge de înseși egiptenii, care se socoteau pe sine mai superiori decât toți oamenii celorlalte popoare, apoi ca făcător al lor se recunoștea dimiurgul superior Hnum. Pe unele monumente se poate vedea chipul, care arată, cum acest zeu pregătește, ca un olar, lutul, ca să facă pe om. Aicea nu se poate a nu vedea ecoul direct a istorisirii biblice, după care „a făcut Domnul Dumnezeu pe om din pulberea pământului". Aceeași închipuire se întâlnește sub diferite forme și la alte popoară. Așa în cosmogonia Peru primul om, creat de atotputernicia lui Dumnezeu, se numea alpa camasca, adecă pământul însuflețit. Printre triburile Americei de Nord, tribul Mandanilor are o tradiție, că marele Duh a făcut din pământ două figuri, pe care el le-a uscat și în care a suflat suflarea buzelor sale, și din aceste figuri una a primit numele primului bărbat, iar celalaltă numirea de împreună locuitoarea sa. La locuitorii insulelor Taiti este tradiția, că marele Dumnezeu Teroa a făcut pe om din pământ roș. Locuitorii din Borneo de asemenea au o povestire, transmisă din generație în generație, că omul a fost făcut din pământ [1].

In aceste tradiții tradiția biblică evident s'a păstrat abea în formele cele mai generale, dar sunt și astfel de tradiții în care ea s'a păstrat cu mari amărunțimi și anume la popoarele civilizate ale vechiului Răsărit. Cea mai remarcabilă din toate în această privință este istorisirea Haldeiană, în acea formă, în care e redată de Beroze în grecește. După această istorisire, omul la început a fost făcut din mâl, ca o statue. „Belos, văzând că pământul era pustiu, deși roditor, și-a tăiat sieși capul, și când sângele curs din el se petrifică, atunci ceilalți zei a creat din el pe oameni, cari pentru aceasta au devenit înzăstrați cu minte și au ajuns părtașii cugetării divine. Deasemeni zeii au făcut și animalele, care pot trăi în contact cu aerul". Aicea evident se are în vedere una și aceeași tradiție, ca și în Biblie, deși inspirată cu totul de alt duh. Răposatul savant

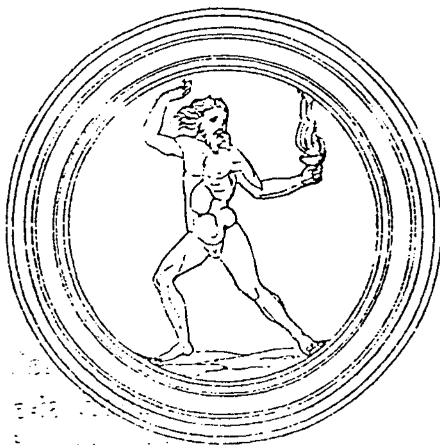
1) Vezi Lenormant, Histoire ancienne, tom. I, p. 20.

englez Smith la cercetările bibliotecei palatului din Nineva, care se află acum în muzeul britanic, a găsit fragmente din o întreagă epopee cosmogonică, unde se istorisește despre facerea lumii. Din nefericire, în aceste fragmente nu se cuprinde istorisirea despre origina omului. Dar totuși din fragmente singuratece pozitiv se știe, că acela din nemuritori, care se închipuește acolo ca „formând cu mâinile sale neamul omenesc“, ca „formând neamul omenesc pentru supunerea lui zeilor“, a fost zeul Gea, zeul rațiunei supreme, stăpânul orcărei înțelepciuni, zeul vieței curate, cârmuitorul curățeniei, acela, care învie morții, milostivul, pentru care există viața. Unul din titlurile zeului Gea a fost titlul: „Domnul neamului omenesc“. Și de aicea cu siguranță se conclude, că în bibliotecă a existat și o istorisire mai complectă despre origina omului, care din nefericire până acum nu s'a găsit.

Prometeu face omul din lut (după închipuirea de pe o lampă romană).

La greci o tradiție spune, că Prometeu, arătându-se în calitate de Demiurg, a format pe om din lut, deși unii referă aceasta la începutul tuturor lucrurilor, iar alții către periodul de după potopul lui Deucalion și nimicirea omenirei primitive. Această legendă s'a bucurat de mare răspândire în timpul stăpânirei romane, și urmele ei s'au păstrat pe diferite sarcofage și lampe. Dar ea este, se pare, rezultatul incursiunei ideilor străine, de oarece existența ei nu se poate urmări în timpurile mai vechi. In poezia greacă, cu adevărat antică, Prometeu se închipuește nu ca făcătorul oamenilor, ci numai ca celce i-a însuflețit și le-a dăruit mintea, împărtășindu-le focul, furat de dânsul din cer, pentru care a și fost el pedepsit de Zevs.

Prometeu fură focul ceresc (de pe o lampă romană).

Anume această prezintare e așternută în temeiul lui Prometeu al lui Eshile, și ea se mai întâlnește încă chiar și în o epocă mai veche, în poema lui Hesiod „Opere și zile“. Ce se atinge propriu de nașterea primilor oameni, rezultați fără de tată, apoi după o tradiție greacă mai veche, care exista deja în așa vreme depărtată,

când au fost alcătuite poemile lui Homer, ei au apărut de sine sau după acţiunea de bună voe a zeilor, din pământul înferbântat sau, după unii, din tulpina unui stejar. Origina aceasta din urmă o atribuiau oamenii şi locuitorii Italiei. După mitologia scandinavă, zeii au produs pe primii oameni din trunchiul unui arbore, şi aceeaşi credinţă exista şi la germani. Urme lămurite ale aceliaşi tradiţiuni se întâlnesc şi în Vedele indiene, cum se numesc colecţiunile imnelor sacre, şi după aceea cu diferite amărunţimi curioase se observă deasemenea la iranienii Bactrianei şi ai Persiei.

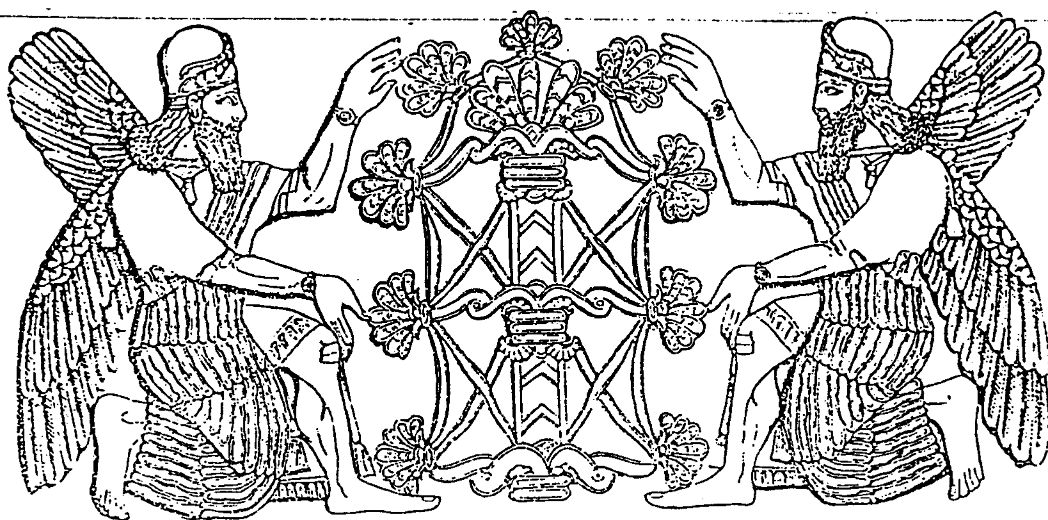
Religia lui Zoroastru este singura între religiile erudite şi mândre ale lumii vechi, care povesteşte despre facerea lumii ca rezultat al voinţei libere a unui Dumnezeu personal, cu totul deosebit de materia primară. După tradiţia iraniană, lumea şi omul au fost făcute de Ormuzd, marele zeu al binelui, în şase perioade succesive, care, spre deosebire de săptămâna facerei din Biblie, alcătuiau un an de 365 de zile. Omul a fost fiinţa, cu care s'a încheiat această activitate creatoare. Omul cel dintâiu, eşind fără viciu din mânile Făcătorului, se numea Haiomaretan, „viaţa muritoare". Cele mai vechi cărţi, atribuite prorocului iranienilor, la aceasta şi mărginesc indicaţiile lor în această privinţă. Dar istoria mult mai desvoltată a originii neamului omenesc se află în cartea „Bundegeş", care are de obiect al său expunerea unei cosmogonii complecte. Ea este scrisă într'o limbă mult mai târzie, şi se referă la timpul cuceririi Persiei de către musulmani. Dar cu tot acest period târziu al originei ei, în ea se cuprind tradiţii, care, după părerea savanţilor competenţi, poartă asupra lor un caracter perfect antic. După istorisirea lui Bundegeş, Ormuzd a terminat activitatea sa creatoare prin facerea lui Haiomaretan, omul model şi a boului model a două fiinţe de cea mai desăvârşită curăţenie. Ei au trăit la început 3000 de ani pe pământ în stare de fericire, netemându-se de niciun rău, pânăce Ariman, reprezentantul principiului răului, nu i-a silit să simţă puternicia sa în lume. El la început a lovit boul model cu moarte. Dar din trupul jertfei lui s'au născut plante folositoare şi animale, care serveau omului. După treizeci de ani Haiomaretan la rândul său a perit sub loviturile lui Ariman. Intre acestea sângele omului model, răspândindu-se pe pământ, în clipa morţii sale, se renăscu după trecerea a 40 de ani. Din pământ se arătă planta reiva, ceva în genul reventului, care se întrebuinţază în hrana iranienilor. La mijlocul acestei plante se ivi un mugure, care avea forma unui trup dublu de bărbat şi de femee, uniţi între ei prin partea lor dorsală. Ormuzd i-a

separat, li-a dat libertatea mișcării și activității, a pus într'înșii suflet înțelegător și le-a poruncit „să fie smeriți cu inima, să păzască legea, să fie curați în cugetele lor, curați în toate cuvintele lor, curați în toate faptele lor". Așa s'au produs Mașa și Mașiana, perechea primară, din care-și trag origina lor toți oamenii depe pământ.

Inchipuirea cuprinsă în această istorisire, că prima pereche de oameni la început prezenta o singură ființă bărbătească și femeiască cu două fețe, care despărțită apoi în două persoane deosebite prin atotputernicia lui Dumnezeu, se întâlnește deasemenea la indieni în istorisirea cosmogonică a lui Satanata Brahmanul. Această carte din urmă se cuprinde în colecția Rigvedelor, dar după origina sa se referă la un timp mai târziu decât celelalte imne. Istorisirea extras de Beroze din documentele haldeene, deasemenea mărturisește că „primii oameni au fost cu două capete, bărbătesc și femeesc, pe un singur trup și de două genuri în unul și același timp. Și apoi din ei au rezultat oamenii, care populează astăzi pământul. Platon în unul din dialogurile sale povestește istoria oamenilor bărbato-femei primitivi, despărțiți apoi de zei în două persoane deosebite, bărbat și femee. Această închipuire, ecoul căria e vizibil chiar și în tradițiile iudaice de mai târziu, filosofii școalei Ioniene au împrumutat-o din Asia și au răspândit-o în Grecia.

Astfel lumina tradiției primare în razele sale singurite s'a păstrat și în conștiința popoarelor păgâne. Dar aceste raze s'au întunecat văzind cu ochii pe măsură ce s'a întunecat la ele conștiința adevăratei religii, și deaceea la majoritatea popoarelor păgâne tradiția aceasta se prezintă deja într'o formă cu totul întunecată, fragmentară și neclară, în care câteodată numai cu greu se poate cunoaște reflexul tradiției primitive, în care s'a păstrat complect revelațiunea divină primară despre soarta primară a lumii și a omului.

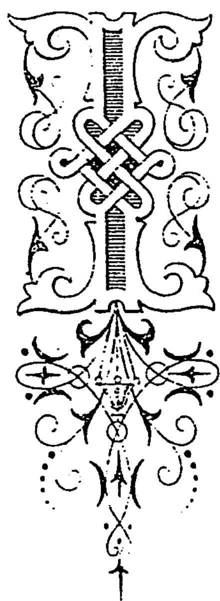

Pomul vieții asirian, păzit de genii înaripate (în muzeul britanic).

CAPITOLUL III

CĂDEREA ÎN PĂCAT ȘI IZGONIREA DIN RAI

În timpul petrecerei în rai, primii oameni trăiau în con= tact direct cu Dumnezeu, care trai și era religia primă și prea perfectă a neamului omenesc. Ex= presiunea externă a acestei religii a fost biserica, ca adunare a primilor doi credincioși. Dar bise= rica, ca instituție externă, presupune anumite așe= zeminte și condițiuni, pe care se fundează aduna= rea. Deaceea și biserica primară era fondată pe un anumit așezământ între Dumnezeu și om. A= șezământul acesta consta din aceea, ca omul să iubească pe Dumnezeu și pe aproapele și să a= rate Făcătorului său cea mai desăvârșită ascul= tare la toate poruncile lui, iar Dumnezeu din partea sa făgădui pentru aceea omului conti= nuarea stărei sale fericite, siguranță contra morții, ca distrugere dureroasă a corpului, și prin urmare viață veșnică. Ca să rezerve omului putința de a adeveri ascultarea sa și să în= tărească credința lui, Dumnezeu i=a dat porunca, ce putea servi pentru dânsul drept cercare, ca mijloc de întărire a acelei deter= minări morale libere, în care se cuprinde binele suprem al vieții. Porunca consta în opreliștea de a mânca roade din pomul cuno= știnței binelui și răului. „Și a poruncit Domnul Dumnezeu omului

și a zis: din tot pomul din grădină vei mânca, iar din pomul cunoștinții binelui și răului să nu mănânci din el, căci în ziua în care vei mânca dintr'însul, cu moarte vei muri". Dând omului deplină libertate, Făcătorul, totuși, prin această poruncă a voit să-i arate, că, întru cât este ființă mărginită, el trebue să trăiască sub lege, și că pentru călcarea legii urmează grozavă pedeapsă.

Revelațiunea ne spune, cât a durat petrecerea fericită a primilor oameni în raiu. Dar această stare stârnise deja zavistia vrășmașului, care lipsindu-se însuși, privea cu ură la fericirea nevinovată a primilor oameni. Când pe pământ domnea încă pacea fericirei generale și el nu cunoștea încă răul, lumea în sferele sale înalte cunoștea deja răul, și se produsese lupta cu dânsul. În cuprinsul lumii ființelor superioare create sau a îngerilor, înzestrate cu darurile înalte ale minții și libertății, unele deja călcaseră porunca ascultării de Făcătorul, se mândriseră cu desăvârșirea lor (1 Tim. III, 6) și nu-și păstraseră vrednicia (Iuda, 6), pentru care și fuseseră aruncate din raiul ceresc în tartar. Zavistia și setea de rău devenise sufletul acestor ființe. Orce bine, pace, ordine, nevinovăție și ascultare deveniră urâte pentru dânsele, și ele se încercau să le distrugă și printre oameni, cari se desfătau de fericirea vieții raiului pe pământ. Și iată, în rai se arătă ispititorul în chip de șarpe, care „era mai șiret decât toate fiarele câmpului". La aceasta el întrebuință o șiritenie vicleană, îndreptând ispita nu către amândoi oamenii și nu către bărbat, ci numai către femeea singură, ca membrul cel mai slab, cedând mai ușor ademenirei.

Șarpele se apropiă de femee și-i zise: „Adevărat e oare, că a zis Dumnezeu, să nu mâncați roade din nici un pom din raiu?" În întrebarea aceasta se cuprinde o minciună vicleană, care ar fi trebuit deodată să respingă pe convorbitoare dela ispititorul. Dar ea, în nevinovăția sa, nu fu în stare să înțeleagă îndată vicleșugul, și în acelaș timp era foarte curioasă, ca să poată curma imediat convorbirea. Totuși ea înțelese falsitatea întrebărei și răspunse, că Dumnezeu le-a dat voe să mănânce din toți pomii, afară numai de un singur pom, care e în mijlocul raiului, pentrucă prin mâncarea roadelor din acel pom ei pot să moară. Atunci ispititorul stârnește direct neîncrederea în Dumnezeu. „Nu", zise el, „nu veți muri, dară Dumnezeu știe, că în ziua, în care veți mânca din acele roade, se vor deschide ochii voștrii și voi veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul". Cuvântul viclean pătrunse adânc în sufletul femeei. El stârni un șir de îndoele și o luptă sufletească. Ce-i aceea binele și răul, pe care ea le poate afla? Și

dacă oamenii huzuresc în această stare de acum, atunci în ce fe- ricire vor fi ei, când vor deveni ca niște dumnezei?... În agitație neliniștitoare ea fără să vrea își îndreptă privirile spre pomul oprit, iar el era așa de plăcut la vedere și probabil și dulce la mâncare, și mai ales de preț și ademenitor după însușirile sale tainice. Această impresiune exterioară hotări lupta internă, și femeea „a luat roade din acest pom, și a mâncat; și a dat deasemenea și bărbatului său, și a mâncat și el". Cea mai mare revoluție în is- toria omenirei s'a săvârșit. Aceia, care trebuiau să servească de izvor curat a întreg neamului omenesc, s'au otrăvit cu roadele morții. Femeea a urmat șarpelui, ca și cum acesta ar fi fost mai presus de Dumnezeu. După insuflarea lui ea făcu aceea, ce oprise Făcătorul. Iar bărbatul ei întru păcat a urmat femeei, care din is- pitită a devenit îndată ispititoare.

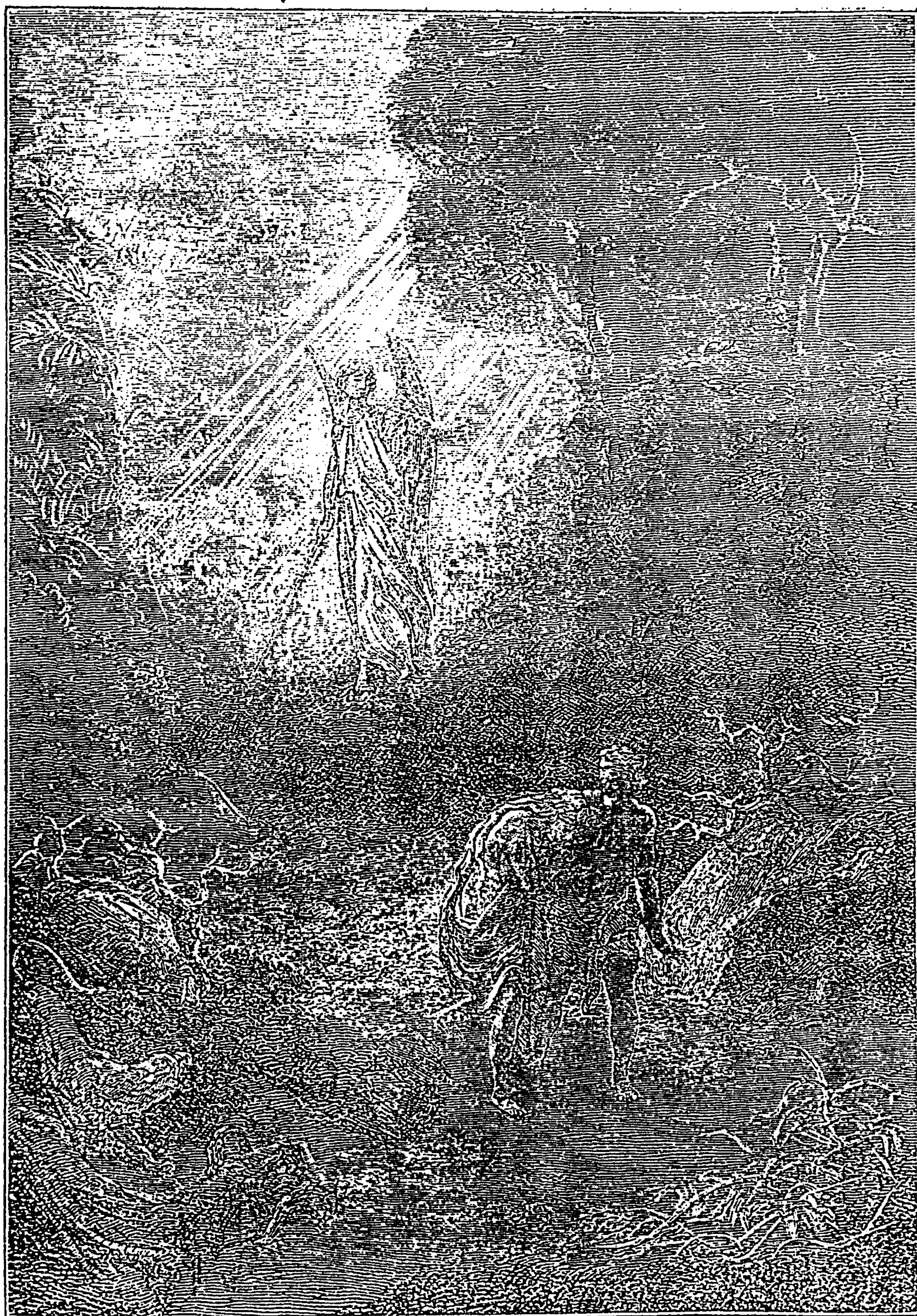
Nu zăboviră a se arăta și urmările gustării din pomul oprit pentru oameni: lor în adevăr li se deschise ochii, cum făgăduise ispititorul și rodul oprit le împărtăși știința. Dar ce-au aflat ei? Au aflat, că sunt goi. Simțul moral turburat le-a deschis conștiința goliciunii lor, devenit semnul biruitor al senzualității și triumfului trupului, și ca să o acopere pe acea golătate, ei ș'au cusut frunze de smochin și și-au făcut din ele șorțuri, acea formă primitivă de haină. Dar dacă greșiții s'au rușinat așa chiar de glasul lăuntric propriu al conștiinței, apoi pentru ei deveni groaznică prezentarea lor înaintea lui Dumnezeu. Iată veni sara, și răcoarea umbrelor ei răspândea fericirea în grădină. Anume în acest timp avea loc convorbirea lor cu Dumnezeu, pe care ei până acum cu bucurie nevinovată îl așteptau și-L întimpinau, ca niște copii pe Tatăl lor. Acum însă ei doresc, ca acest moment să nu mai vină niciodată. Dar între acestea momentul se apropiă, și ei auziră glasul cunoscut. Groaza cuprinse pe Adam și pe femeea lui, și „ei se ascunseră dela fața Domnului Dumnezeu printre pomii grădinii".

Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam: „Adame, unde ești?" Iar nefericitul fugar răspunse cu cutremur din desișul arbo- rilor: „Am auzit glasul Tău în rai, și m'am temut, pentrucă sunt gol, și m'am ascuns". - Dar cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul, din care ți-am spus să nu mănânci?" In- trebarea fu pusă dea dreptul, dar păcătosul n'a putut răspunde la ea tot așa de deadreptul, ci dădu un răspuns îngăimat și viclean: „Femeea pe care mi-ai dat-o, ea mi-a dat roade din pom și eu am mâncat". El astfel aruncă vina pe femee și chiar pe Dumne- zeu. Atunci Domnul se adrese femeei: „Pentruce ai făcut tu acea-

sta?" Femeea la rândul ei deasemenea abate vina dela sine: „Şarpele m'a amăgit şi am mâncat". Femeea a spus adevărul, dar întru aceea, că ei amândoi se sileau să se apere de vinovăţie, ce cuprindea neadevărul. Intru aceasta deodată se manifestă influenţa dăunătoare a tatălui minciunei, amăgirii căruia cedară primii oameni, şi această înrâurire, ca o otravă băută, otrăvi toată natura lor morală şi trupească.

Atunci Domnul rosti pedeapsa meritată şi mai întâiu şarpelui, ca celce servise drept unealtă a ispitei: el a fost blestămat în faţa tuturor animalelor şi i se hotărî viaţa jalnică de a se târâ pe pântecele său şi de a se hrăni cu ţărnă din pământ[1]; Femeea fu osândită să fie supusă bărbatului său şi la grele suferinţe şi dureri la naşterea copiilor; iar bărbatul fu osândit la viaţă grea, de oarece pământul, blestămat pentru faptele omului, trebuia să sărăcească întru darurile sale, să producă spini şi pălămidă şi numai întru sudoare istovitoare va putea el să-şi câştige pânea pentru hrană, pânăce se va întoarce în pământul, din care a fost luat. „Pentrucă pământ eşti şi în pământ te vei întoarce", a zis Domnul, osândindu-l la moartea trupească. Grozavă a fost pedeapsa pentru călcarea poruncii lui Dumnezeu. Dar ca un părinte milostiv, Dumnezeu nu părăsi pe copiii săi, care greşiseră, şi nu-i lăsă fără mângâiere, ci tot atuncea le dădu făgăduinţa, care prin nădejde luminoase întru redarea fericirei pierdute trebuea să le susţină duhul lor trist în zilele ce au urmat după ispită în necazurile vieţii păcătoase. Aceasta e anume făgăduinţa despre sămânţa femeei, care trebuea să sfărâme capul şarpelui, adecă care va birui desăvârşit pe dărîmătorul fericirii oamenilor şi va restabili oamenilor putinţa de a ajunge la fericire şi la viaţa veşnică în cer. Aceasta a fost adevărata făgăduinţă despre Mântuitorul lumii, şi ca semn al venirii Lui s'a stabilit aducerea de jertfe de animale (vădit deja despărţite în două clase: curate şi necurate), jungherea cărora trebuia să preînchipuiască jungherea marelui Mel pentru păcatele lumii. Făcând lui Adam şi femeii lui Eva („mama celor ce trăesc", cum o numea acum Adam), haine de pele (de ale

1) Forma blestemului contra şarpelui: „Pe pântece să te târăşti" (Fac. III, 14) a dat motiv să apară mai pe urmă tradiţia, că înainte de acest blestăm şarpele mergea în poziţie verticală. Dar aceasta stă în contrazicere cu structura organismului şarpelui, evident adaptat pentru târâre, efectuată cu o minunată iscusinţă. Senzul blestămului e acela, ca în pedeapsa pentru vicleşug, care a făcut din şarpe instrument păgubitor duşmanului celui dintru început pentru pierderea neamului omenesc, mijlocul firesc de mişcare, care nu era deloc înjositor şi jalnic, ci din contră, stârnea admiraţie prin îndămânarea sa, deveni deacum semnul şi pecetea blestămului lui Dumnezeu şi trebui să stârnească groază. Târârea deveni apoi simbolul josniciei şi al ruşinii.

Izgonirea primilor oameni din rai.

(Desen de Doré)

animalelor ucise pentru jertfe) și învățându-i să se îmbrace, Domnul i-a izgonit din rai „și a pus la Răsărit, la grădina Edemului, heruvim și sabie de flacără învârtitoare, ca să păzască drumul spre pomul vieții", de care ei prin păcatul lor se făcuseră acum nevrednici.

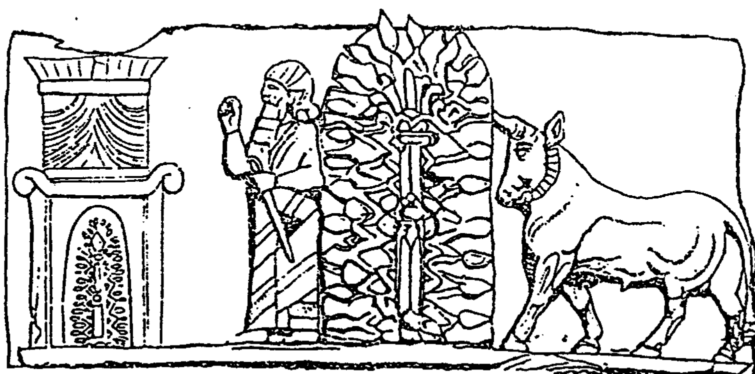
Petrecerea primilor oameni în rai stă dincolo de hotarele putinței cercetărilor istorice, și deaceea nu poate fi supusă vre unor cercetări științifice critice. Dar veracitatea istorisirei despre asta se confirmă prin aceea, că urmele ei s'au păstrat în tradițiile diferitelor popoară. Istorisirea despre o stare fericită, când oamenii, neavând nici un fel de patimi rele, își petreceau viața fără viciu și fără crimă, și prin urmare fără pedepse și mărginiri, deși istorisirea asta împodobită cu coloritul împrejurărilor locale, se desmerda de toate popoarele păgâne. Vechii egipteni cu drag își aduceau aminte de domnia pământească a zeului Ra, ca timp de atâta curățenie morală și de atâta fericire, încât la dânșii se alcătuise chiar zicătoarea, după care, de tot ce e cu deosebire bine și desăvârșit se zicea de obiceiu, că asemenea nu s'a mai văzut din fericitele zile ale zeului Ra. Inainte de despărțirea popoarelor ariene și semite, și la unele și la altele exista credința comună, că primul veac al vieții omenești a fost veacul nevinovăției și fericirii. Popoarele arice au desvoltat în felul lor această credință și anume prefăcându-o în tradiție despre veacurile următoare a micșorărei curățeniei și a fericirii. Așa, în India toată viața neamului omenesc se împărța în patru veacuri, dintre care primul a fost veacul perfecțiunii, al doilea a fost veacul întreitei jertfe, când toate datoriile religioase se îndeplineau din toată inima; al treilea a fost veacul îndoelei, și a decăderei religioase și, în fine, al patrulea, este veacul nostru, veacul peirei, după care pământul va sfârși existența sa. Această tradiție a trecut și la greci, care împărțau istoria deasemenea în patru veacuri succesive: de aur, de argint, de fer și de aramă. Urmele acestei închipuiri au fost deasemenea și la perși. Lumea, după închipuirea lor, trebue se continue 12.000 de ani, împărțiți în patru perioade, câte de 3000 ani fiecare. Din ele primul period a fost periodul curățeniei desăvârșite și al desăvârșirii; în al doilea s'a ivit răul și începutul purtării războiului contra binelui, luptă, care trebue să continue până la sfârșitul lumii. Dar în toate aceste închipuiri se vede

Zeul egiptean Ra (de pe un monument egiptean).

numaidecât contrastul izbitor cu istorisirea biblică, pentrucă în toate acelea înrăutăţirea creşte prin necesitate, prin continuarea simplă a timpului. Născută din lumină, lumea devine mai întunecată, cu cât se depărtează mai mult de dânsa. Păcatul nu este un act al voinţei libere, ci hotărîrea soartei. De aici singur de sine este evident, întrucât această învăţătură păgână e mai prejos de învăţătura biblică despre căderea liberă a omului.

In tradiţiile populare s'a păstrat deasemenea amintirea despre pomul vieţii şi despre pomul cunoştinţei binelui şi răului. Tradiţia indiană vorbeşte de pomul *Calpancşam,* roadele căruia dădeau nemurire; la perşi tot un asemenea arbore, cunoscut sub numele *hom;* la arabi pomul *tuba;* la greci pomul *lotus.* Pe monumentele sculpturale asiriene necontenit se întâlneşte pomul vieţii, şi din înseşi închipuirea lui nu se poate a nu vedea importanţa înaltă ce i se dă. Câteodată el se reprezintă singur, altă dată înconjurat de persoane regale, închinându-se la dânsul, şi câteodată păzit de nişte

Adorarea pomului vieţii (de pe monumentul regelui asirian Assuragiddin).

genii înaripate; stând în poziţiune respectuoasă. Dar totdeauna cu dânsul fără îndoială se uneşte una din emblemele înalte religioase, de oarece adesa deasupra lui se închipueşte un disc înaripat, chipul simbolic al Dumnezeului suprem, câteodată cu un bust de om deasupra. Inchipuirea lui foarte adesa se poate vedea atât în bareliefurile palatelor asiriene, cât şi pe plăcile babilonene şi asiriene. In tradiţiile diferitelor popoare păgâne apare chiar nu numai un pom al vieţii. Aşa tradiţiile Indiei vorbesc despre patru pomi de acest fel, care stăteau în cele patru colţuri ale muntelui Meru; la vechii perşi câte odată apare un pom, care se ridica din mijlocul izvorului sacru din rai, câteodată doi corespunzători cu arborii din Edem. Cea mai veche numire a Babilonului în limba primilor locuitori ai acestei ţări era *Tin-tir-chi* — „locul pomului vieţii", şi

chiar pe grobnițile de lut deja a unor timpuri așa de târzii, ca vremea lui Alexandru cel Mare, se întâlnește câteodată acelaș pom, ca emblemă a nemuririi. Aceeași se poate vedea și în Egipt, deși mult mai rar. Pomul vieții acolo se închipuește pe monumentele mormântale, în care caz totdeauna se așază alăturea cu „izvorul vieții". Afară de asta totdeauna se închipuește pe mijlocul pomului o deosebită figură dumnezeească, care toarnă această apă a nemuririi sufletelor, personificate sub formă de paseri cu capete de om.

Istoria căderei în toate amărunțimile ei își găsește deasemenea un ecou lămurit în tradițiile tuturor popoarelor lumii. Ima, primul om, după tradiția iraniană, și-a petrecut viața sa în stare de fericire, până nu a săvârșit păcatul, care a apăsat asupra urmașilor săi, și pentru asta a fost izgonit din rai, dupăce a petrecut o mie de ani într'însul, și a fost dat în robia șarpelui, care însfârșit l-a și omorît prin chinuri grozave. După unul din cele mai vechi fragmente al cărților sfinte ale religiei lui Zoroastru, zeul cel bun Ormuzd spune, că el a făcut pe om perfect și l-a pus în „cea mai bună dintre locuințe". Acelaș lucru îl confirmă și altă tradiție mai nouă, dar totuși primitivă, care zice, că omul a fost făcut sfânt și a fost destinat pentru fericire fără de sfârșit, dacă el va continua să păstreze curățenia în cugetare, cuvânt și faptă și smerenie în inimă. La început el a rămas credincios lui Dumnezeu, iar mai târziu minciuna a pătruns în cugetarea sa, de oarece duhul cel rău, folosindu-se de slăbiciunea femeei, a ademenit la început pe aceasta, iar apoi și pe bărbat, convingându-i să creadă, că ei datorau toată fericirea lor nu lui Dumnezeu, ci lui. Ademenindu-i și astfel obținând peirea lor, ispititorul deveni mult mai îndrăsneț și li s'a arătat a doua oară, aducându-le fructe, pe care ei le-au mâncat. Ispitindu-i dece, ei perdură toate cele o sută de fericiri, de care se desfătau, afară de una, și au devenit răi și nenorociți. După aceea, descoperind focul, după arătarea divină, ei au adus prima jertfă din oi și au început a mânca carne, a se îmbrăca cu peile animalelor ucise și a face să-și facă haine de lână [1]).

Istorisirea tibetană nu este mai puțin izbitoare. Primii oameni, spune ea, erau perfecți, ca zei, dar s'au stricat, când s'au ispitit de pomul *șima*, alb și dulce ca zahărul. Ei simțiră foamea și strălucirea peri de pe fața lor. Mai înainte ei aveau aripi, iar acum se lipsiră de ele. Din acest timp oamenii au fost pentru totdeauna pironiți de pământ și viața lor se scurtă.

1) Mai amărunțit vezi Lenormant, tom. I, p. 31.

Că o tradiţie tulbure s'a păstrat chiar la popoarele hananiene, aceasta o dovedeşte prin izbitoarea descoperire a unei vaze interesante, o interesantă lucrare feniciană din veacul al VI sau al VII înainte de Hristos. Ea a fost găsită în una din vechile grobniţe a insulei Cipru. Pe dânsa se închipueşte un arbore acoperit cu frunze, în ramurile căruia atârnă două fructe mari, în timp ce un şarpe mare şi amăgitor se apropie de arbore şi intenţionat apucă unul din fructe.

Chiar prezicerea despre sfărâmarea capului şarpelui s'a eternizat în tradiţia diferitelor popoare. După credinţa egiptenilor, şarpele Assap s'a luptat contra soarelui şi a lunei, dar l-a lovit Gor. Haldeii şi asirienii recunoşteau existenţa unui şarpe mare sub numele de „Vrăşmaşul zeilor". Ferichide sirianul a înprumutat dela fenicieni povestirea despre marele şarpe cu chip de om, aruncat împreună cu tovarăşii săi în tartar, de către zeul Hronos (El), care a triumfat în contra lui la începutul tuturor lucrurilor. In religia veche persană duhul cel rău, deasemenea în chip de şarpe mare, care s'a încercat să ademenească cerul, a sărit pe pământ, unde Mitra, zeul cerului curat, a intrat cu el în luptă şi aicea el va fi desăvârşit învins şi legat pentru 3000 ani, şi la sfârşitul lumii va fi ars în metale topite.

O vază feniciană cu chipul pomului şi a şarpelui (în muzeul din New-York)

După legenda scandinavă, Tor, primul născut al zeului suprem, mijlocitorul între el şi oameni, să luptă cu moartea şi în luptă se aruncă în genunchi; dar în acelaşi timp cu toiagul său el sdrobeşte capul şarpelui celui mare, îl calcă victorios în picioare şi-l ucide, deşi câştigă această biruinţă cu toată viaţa sa. In cele mai vechi temple indiene de asemenea se pot

Gor loveşte şarpele Assap (de pe un monument egiptean)

vedea două chipuri ale lui Crișna, într'un loc el calcă capul șarpelui zdrobit, iar în altul șarpele se încolăcește împrejurul lui și-l înțapă în călcăiu.

Urmele unor asemenea tradiții se pot găsi și în sculpturile vechi romane. Pe un renumit sarcofag din muzeul Capitolin se închipuesc un bărbat și o femee; ei amândoi sunt goi și stau sub un pom, din care bărbatul stă gata să rupă un fruct, în care timp lângă dânsul stă un demon ispititor. Pe un vechi barelief roman după aceea se închipuește un șarpe enorm, ce se încolăcește împrejurul trunchiului unui pom, sub care stau un bărbat și o femee în goliciunea primordială.

Mitra lovește pe Ariman, care are chip de șarpe (după un vechiu monument).

In una din scandinavicile *Edd* se povestește, cum nemuritoarea Idunna trăia cu Braghi, primul dintre Scalzi, în Azgarda, în rai, în centrul pământului fiind curată și nevinovată. Zeii îi încredințaseră paza merelor nemuririi. Dar Lochi, ispititorul, autorul a tot răul, o ispiti cu alte mere, care, după cuvintele lui, le-ar fi găsit în pădure. Idunna îl urmă ca să adune acele mere, dar deodată fu apucată de un uriaș, și din acest timp n'a mai fost bucurie în Azgarda.

Ispitirea primilor oameni (de pe un monument babilonean din muzeul Britanic).

O reprezentare mai clară a istoriei căderei s'a păstrat în Asiria. Pentru diferitele rămășițe, găsite de Layard, e cu deosebire remarcabil un vechi cilindru babilonean, pe care în centru e închipuit un arbore cu ramurile orizontale. De pe ramurile inferioare de ambele părți ale pomului atârnă fructe, iar în fața lor stau un bărbat și o femee, care se pare că vorbesc despre acest pom și întind mânile spre roadele lui. In dosul femeei stătea șerpuind un șarpe și evident șoptește o vicleană ademenire de a rupe roade. In genere această închipuire frapiază prin asămănarea apropiată cu istorisirea biblică. Deși până acum nu s'a descoperit încă povestirea haldaică despre acest eveniment, dar existența ei în vederea închipuirei descrise se poate presupune fără îndoială, cu atât mai mult, că în diferitele imne sacre ale vechilor babiloneni se întâlnesc aluziuni clare la păcatul original. Așa în unul se vorbește:

Ce a fost oprit de Dumnezeu,
Cu gura mea eu am mâncat;
Ce mi-a fost oprit de Dumnezeul meu,
In neștiința mea eu am călcat!

Şi apoi în alt loc al aceluiaşi imn se spune:

Ce era oprit eu am mâncat,
Cele oprite le-am călcat! [1]

Smith după aceea a descoperit chiar şi blestămul, rostit asupra autorului căderei omului. In acest blestăm, între altele, Dumnezeu se adresază omului cu astfel de cuvinte:

„Pretutindenea să întâlnească el lovire şi distrugere.
Inţelepciunea şi ştiinţa să fie contra lui şi să-l vatăme.
Duşmănie să fie intre tată şi fiu. Să abunde tâlhăria.
Să-şi plece urechea lor căpeteniei şi cârmuitorului.
Să se mânie pe ei Merodah, stăpânul zeilor.
Pământul să producă, dar omul nu va mânca din roadele lui.
Dorinţele lui să fie zadarnice şi voea lui neîmplinită.
Dumnezeu să nu ia aminte, când îşi va deschide el gura.
Spinarea lui să fie lovită şi se nu se mai vindece.
Nici un zeu să nu audă strigătul lui desperat la nevoe.
Inima lui să fie tristă şi sufletul lui mâhnit.

Acest lung blestăm, după demnitatea sa lăuntrică, incomparabil mai prejos de acel blestăm, de care se istoriseşte în Biblie, dar nu se poate a nu vedea oare care asămănare cu istorisirea biblică şi cu înseşi evenimentul din istorisirea biblică.

Arborele sacru în închipuirile asiriene adesa se păzeşte de genii înaripate deosebite, şi în aceasta nu se poate a nu vedea oarecare asămănare cu povestirea biblică despre aceea, că Dumnezeu, după izgonirea primilor oameni din rai, a pus înaintea edemului „un heruvim şi sabie de flacără învârtitoare, ca să păzască calea spre pomul vieţii". Tradiţia despre aceşti păzitori ai Edemului s'a întipărit adânc în închipuirea populară din Asiria şi şi-a găsit expresiunea în închipuirea a diferiţi boi înaripaţi cu feţele de om, care păzeau intrarea la palatul din Nineva „Boul veghetor, care păzeşte tăria regatului meu şi slava cinstei mele", zice Assargaddon în inscripţia, care se referea la una din aceste închipuiri. Nu mai puţin izbitoare se prezintă şi acea împrejurare, că asemenea figuri poartă numirea de *Cherubi* (heruvimi). Că ei se considerau cel puţin simbolul unor fiinţe tainice superioare, capabile să apere şi să conserve toate cele încredinţate lor, se vede din aceea, că locul lor câteodată se ocupă de anumite zeităţi, precum şi din acea împrejurare, că pe un barelief, care închipueşte aranjamentul uneia din aceste figuri, sub supravegherea regelui Sennahirim, după simbolul divin stă cuvântul „bou, zeu".

1. Din aşa numitul psalm de pocăinţă babilonean, Records of the Past., pp. 155; 153

Tradiția despre ispita și căderea omului, precum și despre origina răului se poate vedea deasemenea și la greci, deși nu cu asemenea limpezime ca la celelalte popoară. Așa Esiod (în veacul al VIII sau al IX a Hr.), spune, că oamenii la început trăiau fericiți, liberi de muncă și de boli sau de rele; tot felul de mulțămiri și belșug umpleau sufletele lor, dar această stare n'a durat mult. Prometeu săvârși o crimă contra lui Zevs, părintele zeilor și al muritorilor, și spre pedepsirea lui se ascunse focul de neamul omenesc, iubit de dânsul. Dar Prometeu, crima căruia consta în întrebuințarea ilegală a cărnei și grăsimei, aduse zeilor, cu vicleșug descopere focul și fără știrea aruncătorului de fulgere, îl trece omului. Atunci Zevs se descarcă asupra lui cu blesteme, supune pe Prometeu la cumplită pedeapsă și lipsește pe oameni de fericirea cea de la început. Eshil în al său „Prometeu legatul" dă în veacul V a. Hr. întru câtva altă expresiune cugetărei grecești în această privință. Oamenii la început, după închipuirea sa, erau mizeri, trăiau prin peștere și nu cunoșteau nici chiar curgerea vremei. Prometeu i-a scos din această stare mizeră, fură focul dela Zevs, cel dușmănos dispus față de oameni, și dându-l acestora pentru sporirea fericirei lor, de oarece fără foc nu erau posibile nici un fel de arte și de îndămânări de trai. Dar el a trebuit să sufere pentru asta grozave chinuri, care totuși au contenit în urmă. Deși aceste legende s'au depărtat mult de tradiția primară, dar și în ele nu se poate a nu vedea oare care corespondență cu istorisirea biblică. Acolo și aicea starea primară a omului se prezintă ca stare de libertate și scutire de orce suferință, și anume mulțămită mulțămirei fericite și pacea neviolată cu Dumnezeu. Și în una și în alta se explică origina răului și perderea următoare de către om a stării sale primare. Pricina acestei schimbări de situație se arată în actul neascultării de Dumnezeu și săvârșirea acestei neascultări se atribue femeei. Istorisirea Vechiului Testament spune, că prin gustarea din pomul oprit omul a devenit asemenea lui Dumnezeu în cunoașterea binelui și răului. Grecii își închipuiau, că fapta, care a servit de cauză introducerei întristărilor și nenorocirilor în lume, a fost deasemenea descoperirea unei ere nouă superioare de știință, schimbarea stărei copilărești cu una mai perfectă. Dar contrazicerile dintre aceste două închipuiri sunt mai izbitoare decât asemănările între dânsele. Istorisirea biblică prezinta pe Dumnezeu unic, de sine existent și neatârnat; universul este numai o făptură, ce se află sub cârmuirea Lui necondiționată; păcatul este călcarea liberă a legii Lui, care insuși, ca reflex al ființii Lui, este sfântă,

dreaptă și bună. Mintea greacă, din potrivă, vede în Zevs o ființă, care, deși supremă în raport cu omul, însuși se află sub cârmuirea soartei, și în acțiunile sale se pot observa capricii tiranice, cu totul străine de principiile morale superioare. In lume mintea greacă vede deasemenea o ființă de sine existentă și deci întru câtva neatârnată, care rivalizează cu divinitatea. In păcat însă ea vede mai curând nenorocire decât crimă. Căderea este pentru grec luptă cu ajutorul silniciei și al vicleniei între Dumnezeu și om, luptă, în care primul biruește oare cum întâmplător și în genere mulțămită puterei externe. In Vechiul Testament păcatul este crimă, înstrăinarea făpturii de Făcătorul cel întru tot sfânt, a ființei absolut dependente de cea absolut neatârnată.

Trebue de observat în genere, că adevărul căderei și a păcatului original, cum vorbește un învățat cercetător [1]), este unul din acelea, contra cărora s'a sculat mai des și mai stăruitor mândria omenească și pe care omul în tot chipul s'a încercat să-l înlăture dela sine. Deaceea din toate tradițiile primitive, referitoare la starea dela început a omenirii, anume aceasta s'a întunecat în amintirea poporului înaintea celorlalte. Indată ce oamenii au simțit acel entuziasm, ce a stârnit în ei succesul civilizației lor și biruințele lor în lumea materială, ei au început să lepede această idee. Cugetătorii religioși, cari au apărut în afară de revelațiunea, ce se recunoștea de poporul ales, nu întoarseră nicio atențiune asupra căderei. Și apoi cum ar fi putut ei să împace această învățătură cu aiurările panteismului și emanațiunii, răspândite pretutindenea? Răspingând concepția despre păcatul original și înlocuind învățătura despre creațiune cu învățătura despre emanație, majoritatea popoarelor anticității păgâne ajunseră la teoria tristă a celor patru veacuri, cum am văzut aceasta în cărțile sacre ale Indiei și în poezia lui Hesiod. Lumea veche erá convinsă de aceea, că asupra ei apasă legea căderei și a degenerărei treptate. Pe măsura scurgerei vremei și a depărtărei tot mai mult de punctul primitiv al originei, toate s'au stricat și s'au înrăit. Acesta este rezultatul neîndurătoarei soarte și a însești mersul desvoltării lor. In această desvoltare fatală în direcția căderei n'a rămas loc pentru libertatea omului. Totul se învârte într'un cerc, din care nu este nici o eșire. După Hesiod, fiecare veac pzezintă o înrăire față de cel precedent; și fiecare din aceste veacuri, luat aparte, merge pe aceiași linie pogorîtoare, ca și toată lumea. In India ideea despre cele patru veacuri (așa

1) Lenormant, Histoire de L'Orient, ediția a IX, tom. I, p. 28.

numita *iugah)*, desvoltându-se și producându-și consecințele sale, duse la teoria lui Manvantara. Potrivit cu această nouă teorie, lumea, terminând cele patru perioade de degenerare treptată, se expune distrugerei, când toate ajung la așa descompunere, încât nu mai sunt în stare să existe mai departe. Atuncea se va ridica alt univers nou cu o nouă omenire, destinat la același cerc de desvoltare neapărată și fatală, și ele vor străbate la rândul lor iarăși patru *iugi* până ce va sosi o nouă distrugere, și așa mai departe pânăla nesfârșitele. Astfel aicea apare fatalismul în forma cea mai crudă și mai neîndurătoare și firește devine extrem de pierzător pentru orce moralitate adevărată. Nu poate fi nici un fel de răspundere acolo, unde nu este nicio răspundere. Deasemenea nu poate fi în realitate nici bine, nici rău acolo, unde stricăciunea este rezultatul legii nebiruite și fatale a desvoltării.

Insă cu cât e mai mângâitoare istorisirea biblică, de și la prima vedere s'ar părea crudă pentru mândria omenească, și ce luminișuri incomparabile deschide ea pentru spirit! Ea istorisește, că omul, curând după facerea sa, a căzut din starea sa de curățănie dela început și din fericirea edemului. In puterea legii ereditații, pretutindenea observată în natură, păcatul, săvârșit de primii strămoși ai omenirii, în puterea libertății morale, a servit ca pricină a osândirii și a urmașilor lor la pedeapsă; pata primitivă trecută asupra lor, îi făcu și pe ei predispuși la păcat. Dar această predispoziție la păcat nu osândește pe om în chip fatal la săvârșirea lui; el îl poate evita, folosindu-se cuminte de voința liberă; și tot cu ajutorul ei el poate, cu sforțări personale, să se ridice treptat din acea stare de cădere materială și de necaz, în care el a fost aruncat de păcatul străbunilor săi. Inchipuirea păgână a celor patru veacuri desfășură înaintea noastră tabloul degenerațiunii treptate, pecând întregul mers al istoriei biblice, din primul ei punct, din primele capitole ale cărții Facerea, ne prezintă priveliștea ridicărei treptate a omenirii chiar din clipa căderei sale primare. De o parte viața omului se prezintă ca o treaptată mergere înjos, de ceialaltă parte se prezintă ca o urcare treptată. Vechiul Testament, privit dintr'un punct de vedere general, numai indirect se ocupă cu acel mers progresiv al vieței omenești, care se observă în desvoltarea civilizației, deși el semnalează și cu o exactitate suficientă stadiile principale ale desvoltării ei. Dar el zugrăvește clar înaintea noastră tabloul progresului moral și desvoltarea adevărului religios, ce din ce în ce mai mult se lămurește, priceperea căruia dobândește tot mai mult curățenie duhovnicească și lărgime

în mijlocul poporului ales, potrivit cu numărul succesiv de trepte, marcat cu chiemarea lui Avraam, cu proclamarea legii lui Moise și în fine cu misiunea prorocilor, cari la rândul lor vestesc desăvârșirea ultimă și supremă a acestei desvoltări. Desvoltarea aceasta trebue să se închee cu venirea lui Mesia, și ca urmare a acestui ultim fapt trebuia să se arate tendința spre desăvârșire, hotarul căria se cuprinde în infinit. Ideea aceasta de sculare din cădere, – roada sforțărei libere a omului, susținut de harul dumnezeesc și tinzind, în marginile însușirilor sale, către săvârșirea planului dumnezeesc, – a existat, cum ne arată cărțile Vechiului Testament, numai la un singur popor, și anume la poporul lui Israil; dar duhul creștin a răspândit această idee asupra istoriei universale a omenirei, și astfel se ivi acea concepție de lege, necunoscută vechimei, de legea desvoltărei neîntrerupte, căria așa de nebiruit este dedat timpul nostru, dar care, cum nu trebue a uita, își datorește în totul origina sa creștinismului.

Critica biblică s'a încercat să pue la îndoială veracitatea istorică evenimentul căderei primilor oameni, cu care prilej ea a voit să vadă aicea o simplă emblemă sau filosofemă, care prezintă unul din multele mijloace a explicării răului în lume. Dar pentru asemenea îndoială nu există temeiuri îndestulătoare. Ea a putut avea importanță în acel timp, când știința nu dispunea de o sumedenie de tradiții ale popoarelor, care toate zugrăvesc același eveniment care prin înseși universalitatea lui confirmă veracitatea sa. In vederea acestora, criticii, ne îndrăsnind în totul să nege acest eveniment și admițind într'însul o bază istorică, vor să vadă în amănunțimile istorisirei nuanțe de ale închipuirei următoare. De bază ar fi servind faptul, că Eva a văzut cum șarpele mânca fructul otrăvit, a luat și ea și a mâncat acest fruct, iar apoi a dat și bărbatului său. Dela însușirile deosebite ale acestui fruct în ei amândoi deodată se stârnise cugete senzuale și se ivi primul simț de rușine. In această stare de încordare, neobișnuită lor, tunetul li se păru lor glasul lui Dumnezeu. Cuprinși de frică, ei fugiră din rai și și-au găsit singuri pedeapsa pentru vina lor în nerodirea terenului de dinafară de rai, în osteneala cu agricultura și în durerile nașterei de copii. Asemenea fapt istoric ar fi și putut să servească de temeiu pentru tradițiile tuturor popoarelor. Deaceea raiul biblic ar fi aceeași, ce este veacul de aur al celorlalte popoară; pomul vieții este ambrozia grecească sau amrita indiană; ispita își are paralela în cearta lui Crișna cu șarpele, sau în mitul persan despre Ariman, care a înșelat pe primii oameni sub chipul șarpelui. Dar

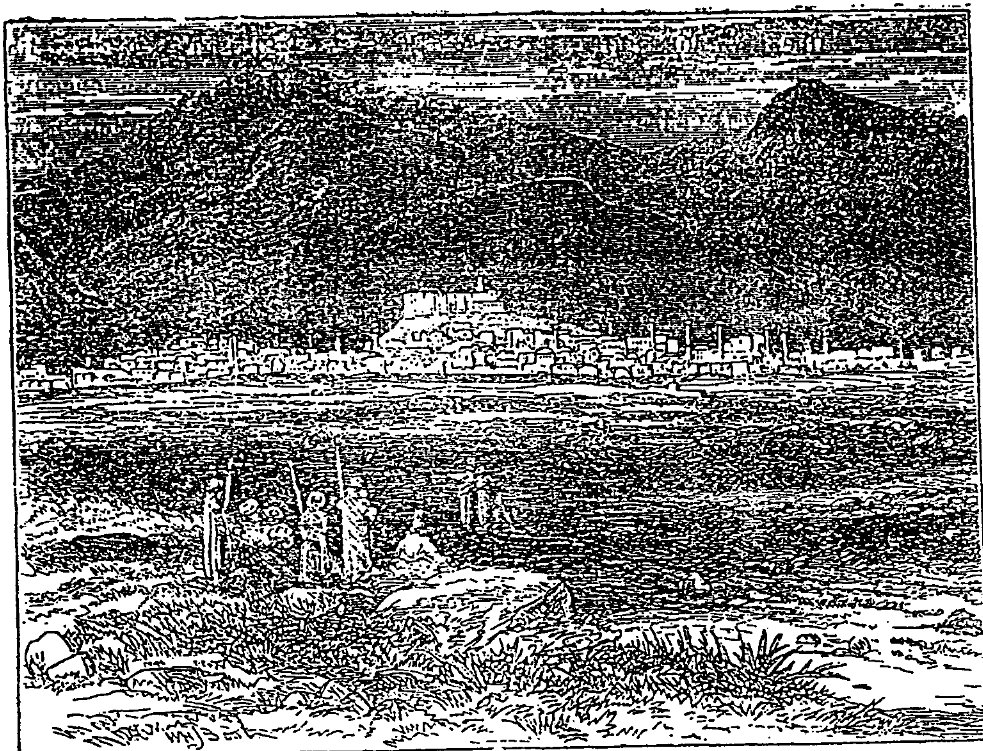
asemenea părere, deschizând cale liberă tuturor presupunerilor și interpretărilor, mai puțin ca orce poate servi la lămurirea faptului. Pelângă aceasta el are în vedere numai laturea fizică a chestiunei, de oarece fructul otrăvit a putut influența numai asupra trupului. Pecând în istorisirea biblică urmarea principală a căderei s'a manifestat în ființa morală a oamenilor, și acea grozavă răsturnare morală care s'a săvârșit în om anume din cauza călcărei poruncei, nu poate fi nici decum explicat printr'o asemenea interpretare. Această interpretare numai întunecă adevărul și înaltul înțeles al istorisirei biblice și o pogoară la acel nivel inferior, la care noi am văzut-o la vechile popoară păgâne. Astfel, critica, abătându-se dela adevărata vedere asupra istorisirii biblice, inevitabil cade în aceeași rătăcire, în care a căzut cugetarea popoarelor păgâne, întunecată și grobienită din pricină că s'a lipsit de lumina revelațiunii.

Dar având un caracter deplin istoric, istoria biblică a căderei în păcat a primilor oameni are în acelaș timp și un senz adânc filosofic: ea ne înfățișază rezolvirea revelației divine a grelei întrebări despre origina răului în lume. Răul, în sine, este o urmare a unui act liber al primilor oameni. Omul după natura sa liberă a putut să împlinească și să nu împlinească porunca dată lui. Această posibilitate a liberei determinări prezintă două laturi a raporturilor omului. In înseși natura omului, ca ființă creată, stă posibilitatea acestui îndoit raport: față de Creatorul raportul lui trebuea să se exprime prin ascultare și supunere deplină către Dânsul, iar față de sine însuși, ca ființă, ce primise destinație independentă, de existență liberă, capătă preponderanță tendința spre întărirea acestei libertăți și neatârnări. Numai cu condiția acestei atracțiuni duble e posibilă determinarea liberă. Echilibrul acestor raporturi către Creatorul și natura proprie alcătuește acea normă a ființei, pe care totdeauna ar fi trebuit omul să o păstreze, acel echilibru al spiritului și trupului, care alcătuește adevărata esență a ființii omenești. Dela alegerea liberă a omului atârna: fie a păstra echilibrul prin o rațională determinare slobodă, fie a o viola, dând preponderanță înclinațiunei naturei spre independență. De aceea, când omul nu s'a ținut în echilibrul acestor două raporturi și a înclinat in partea predominațiunii libertăței sale personale, acea libertate el o transformă în arbitru, și prin acest arbitrar a deschis răului intrare în natura sa morală și în toată lumea. Dar de oarece primul om nu era o simplă persoană în rândul altora multe, ci punct de plecare, punct pentru desvoltarea întregei omeniri, apoi și răul, intrat

în lume prin primul om, intra într'însa nu ca întâmplare sau exemplu, ci ca principiu real, ce-și întinde influența sa distrugătoare peste toată desvoltarea, — izvor, care otrăvește râul pe tot cursul său. De sigur, persoana omenească nu se poate privi numai ca produs al părinților săi. La producerea lor participă și actul creator. Dar baza naturală, care e în fiecare persoană aparte nu e numai creată, ci și renăscută, pentru fie care generațiune următoare se condiționează de cele ce au precedat. Atât persoanele deosebite, cât și popoarele prezintă puncte succesive într'o desvoltare organică integrală, care începe dela primul om și de aceea prin necesitate reproducând natura lui morală și fizică. Fiecare om în parte la nașterea sa începe deja desvoltarea nenormală a vieței, semn general al căruia se prezintă desacordul între trup și spirit [1]). Pe treptele vieței naturale desacordul acesta se manifestă în dominațiunea cugetelor și în înclinațiunele păcătoase. In viața spirituală el se manifestă în predominarea științelor lumești asupra celor religioase, în predominarea intereselor culturale materiale asupra celor morale, duhovnicești. Asemenea direcțiune în desvoltare este abaterea voinței dela Dumnezeu, tendința spre o independență falsă. Și de oarece acest fenomen general a păcătoșiei, care se manifestă într'o mulțime de forme psihologice, își are rădăcina în coruperea raportului dintre acei factori, cari constituesc viața omenească, și anume între principiile cosmic și divin, apoi se înțelege, că singur omul nu poate să se izbăvească de rău, de oarece el își are temeiul său în dominarea causelor generale, situate în afara determinărei sale libere. Dar de oarece, pe de altă parte, căderea în păcat a produs nu o schimbare în înseși ființa omului, ci numai o violare a raporturilor ce alcătuesc viața omenească, și prinurmare în om s'a păstrat în ființă principiul bun, care nu încetează a se opune răului, care-l îndeamnă necontenit să se lupte cu răul, apoi în aceasta se coprinde putința izbăvirei viitoare. Izbăvirea aceasta totuși e de cugetat numai cu condiția conlucrării puterei supreme, care după plinirea vremii are a veni în ajutorul omului și a restabili raportul primar violat între om și Dumnezeu și echilibrul care alcătuesc puterile lui. Și nădejdea în această izbăvire a fost deșteptată și susținută de marea făgăduință despre venirea Mântuitorului lumii.

1) Rom. VII; Gal. V, 17.

Erzerumul, unul din presupusele locuri ale raiului pământesc.

CAPITOLUL IV

RAIUL PĂMÂNTESC

aradisul sau raiul a fost pierdut de strămoși. Dar deoarece el era destinat numai pentru oameni nevinovați și de oarece de aceștia nu erau printre descendenții „celorce cunoscuseră binele și răul", apoi el a rămas pierdut și pentru ceialaltă omenire. Despre dânsul n'a rămas decât o amintire turbure la popoare, o mulțime întunecată de închipuiri. Dar ca leagăn al omenirii, raiul n'a încetat să atragă la sine atențiunea cercetătorilor, și e greu de arătat alt obiect, care să fi provocat atâtea cercetări asupra sa. Interesul principal în această chestiune constă în determinarea geografică a situațiunii raiului. Amintirea popoarelor a pierdut închipuirea clară despre dânsa și fantazia adesa chiar nici nu-i dă loc pe pământ. Insă fiindcă istorisirea biblică, deși în foarte scurte trăsături, dar totuși determină situația

lui geografică, apoi prin aceasta să dă științei punctul de plecare pentru cercetări. In acest scop au fost cercetate tustrele contenentele lumei antice: raiul l-au căutat în toate țările, dela China pânăla insulele Canare, dela munții Lunei pânăla marea Baltică, în toate locurile, care prezintă măcar o asămănare cât de mică cu datele geografice ale Bibliei, ba chiar și pe sub polul nordic. Unii cercetători s'au desnădăjduit cu totul de a mai putea determina situația lui și chiar au declarat, că toate cele spuse despre rai nu-i altă ceva decât o figură mistică, o irealitate, și deaceea a căuta locul raiului însamnă acelaşi lucru, ca și a căuta locul grădinilor mitice ale Hesperidelor. Dar asta însamnă a tăia, iar nu a rezolva chestiunea. Istorisirea biblică totuși ne dă unele date geografice pentru determinarea locului raiului pierdut. Plecând dela ea, ne putem forma o idee măcar aproximativă despre locul raiului [1]).

Istorisirea biblică îl determină astfel: „Și a sădit Domnul Dumnezeu rai în Edem, la răsărit. Din Edem eșea un râu pentruca să ude raiul; și apoi se împărțea în patru râuri. Numele unuia Firon; el înconjură tot pământul Havil, acela, unde-i aur; și aurul pământului acela este bun; acolo mai este bdolah și piatră de onix. Numele râului al doilea e Gihon (Geon); acesta înconjoară toată țăra Cuș. Numele râului al treilea este Hidechel (Tigru): el curge prin fața Asiriei. Al patrelea râu este Eufratul" [2]).

Din această descriere mai întâiu de toate e clar, că Edemul este o țară vastă la răsărit, în care se afla raiul, ca așezare mai mică, destinată propriu pentru locuirea primilor oameni. După aceea în descriere mai departe despre el, se vorbește de un râu mare, care se imparte în patru râuri mai mici. In descrierea acestor din urmă ne atrage atențiunea raportul diferit-al istoricului către ele. Pe unul din aceste râuri il prezintă evident ca deplin cunoscut cititorilor săi, și de aceea se mărginea simplu a-l pomeni, ca de ex. Eufratul; despre altul vorbește mai amărunțit, descriind țara prin care el curge (Hidechel), iar pe celelalte două le presupune ca și cum ar fi fost cu totul puțin cunoscute și de aceea se oprește amărunțit nu numai la indicarea țărilor, prin care curg ele, ci descrie și produsele, prin care acele țări erau cunoscute. Eufratul, râul cel mai mare a răsăritului istoric, în adevăr se bucura în vechime de un nume răspândit, și evreilor putea să le fie cunoscut nu mai puțin decât altor popoară, de oarece de pe malurile lui venise marele lor strămoș Avraam, iar în timpul robiei

1) Vezi Herzog, Real- Encyclopaedie, Bd. 20 (anul 1886), art. Paradies, p. 332-377.
2) Fac. II, 8, 10-14.

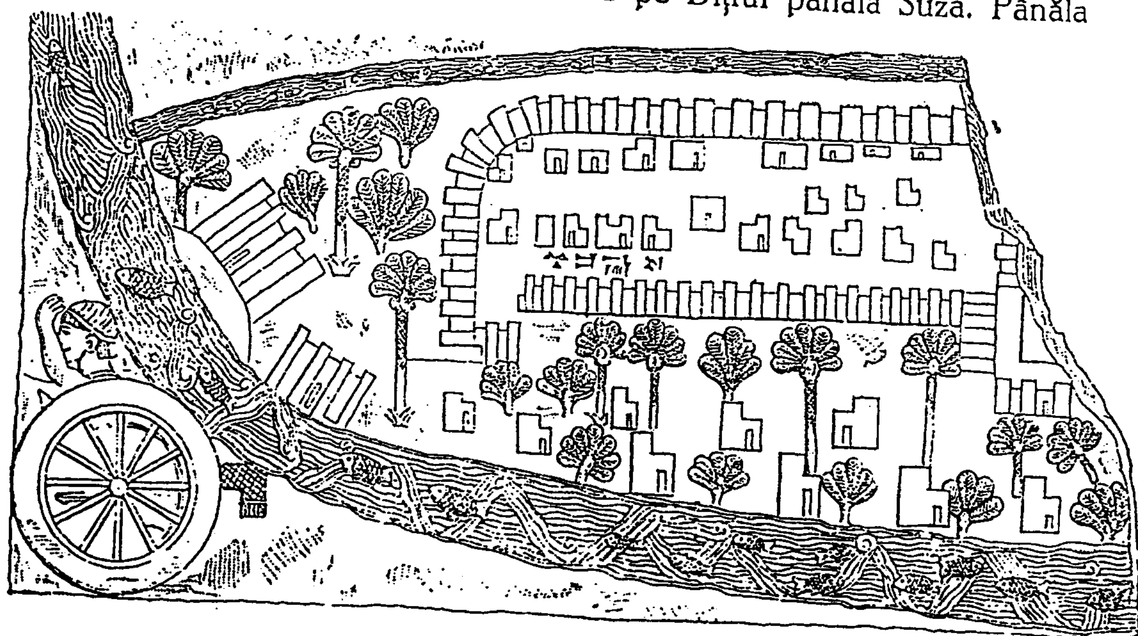
în Egipt evreii nu odată probabil au fost duşi întracolo de răsboinicii faraoni din dinastia a XVIII, în timpul expediţiunilor lor în Asiria. Celălalt râu, care se numeşte în evreeşte Hidechel, nu se bucura de asemenea nume răspândit, ca Eufratul, şi deaceea istoricul adaoge, că acesta e acel râu, care curge prin faţa Asiriei. Această ultimă amărunţime era deajuns, ca să dea o idee despre râul Hidechel. Asiria pe vremea scrierei lui Moise se bucura deja de mare însămnătate politică şi era larg cunoscută în răsărit. Că aceste două râuri sunt anume acelea, care astăzi se numesc Eufratul şi Tigrul şi udă şesul Mesopotamiei, cu aceasta mai mult sau mai puţin sunt de acord toţi cercetătorii, pentrucă primul dintre acestea şi până astăzi poartă aceeaşi numire, iar al doilea deşi se numeşte la geografi Tigrul, dar la locuitorii din acele părţi el până astăzi se numeşte tot aşa, adecă şi-a păstrat numele biblic de Hidechel (în limba arm. râul Dechel). Cea mai mare greutate prezintă celelalte două râuri: Fison şi Gihon. Cei mai mulţi cercetători învăţaţi s'au ostenit cu determinarea acestor râuri, şi pentru asta au înşirat toate râurile Asiei, Europei şi Africei; dar totul a fost zadarnic.

Inainte de a găsi numirile râurilor, e nevoe să pătrundem în senzul prezentării de către istoric a acestei sisteme de râuri, din care fac parte şi aceste două râuri. Istoricul descrie un râu mare *(nahar)*, care se împarte în patru râuri mai mici *(raşim)*. In ce raport stau aceste râuri între dânsele? După închipuirea generală, râurile mai mici nu sunt altă ceva decât canalele râului celui mare. Dar o astfel de închipuire nu corespunde nici chiar senzului literal a cuvântului *raşim,* prin care se designează cele patru râuri mai mici. „Raşim" însamnă „capuri", ceeace în limba geografică se poate reda mai bine prin cuvântul „afluenţi". Astfel sistema de râuri edemică trebue să ne o prezentăm aşa, că patru obârşii sau afluenţi se unesc într'un râu mare. Contra unei asemenea închipuire se obiectează, că istoricul nu vorbeşte, că patru râuri mai mici „se unesc în unul mare, ci dinpotrivă, că unul mare „se împarte" în patru mai mici. Această obiecţiune totuşi nu-i greu de înlăturat. Examinarea râurilor se face în cea mai mare parte nu pe cursul lor în jos, ci pe cursul lor în sus. De oarece mările în vechime prezentau cea mai bună cale de comunicaţie şi ţermurii mării erau mai vioae şi mai populate decât părţile lăuntrice ale contenentelor, apoi călătoria spre centrul contenentelor se începea dela gurile râurilor şi se continua pânăla izvoare. Şi astăzi încă călătorii, pentru a pătrunde în lăuntrul Africei, încep călătoria lor

dela gurile Nilului. Mergând în sus pe curs, ei găsesc, că Nilul se desparte în două râuri (afluenți): Nilul alb și Nilul albastru. Tot așa și în vechime cercetarea sistemei de râuri a Edemului a putut începe dela golful Persic, în care se varsă cursul comun al ei. Suindu-se în sus pe curs, cercetătorul a găsit, că râul cel mare comun se despărțea în două râuri: Eufratul și Tigrul, și apoi și în celelalte râuri. In acest înțeles e cel mai firesc să ne prezentăm descrierea istoricului. Astfel noi știm un râu mare, rezultat din unirea celor patru râuri, care astăzi se numește Șat-el-Arab și se varsă în golful Persic, și doi afluenți: Eufratul și Tigrul. Dar unde-s ceilalți afluenți ai acestui râu mare, care în istorisirea biblică se numesc: Fison și Gihon?

Oricât de mult a fost cercetată sistema de râuri de care este vorba, unde până în ultimul timp, mulțămită dominației triburilor prădalnice semisălbatece, accesul pentru cercetători a fost foarte greu, totuși și acum se poate spune cu probabilitate, că râurile Fison și Gihon nu sunt altele, decât cele două râuri care și astăzi există și care se numesc Curan și Cherca. Dacă mergi din golful Persic în Șat-el-Arab, apoi, trecând dunele de nisip dela gura lui, după 16 ceasuri de drum, sosești într'un loc, unde se desparte canalul răsăritean; peste două ceasuri mai sus pe malul răsăritean se deschide orașul Moammemerah cu fortăreața Gafar, iar sub zidurile lui e gura unui râu, care dirijindu-se dela răsărit, varsă apele sale în Șat-el-Arab, e anume gura râului Curan. Curan se numește el abea de vreo 200 de ani. In marșruta lui Timur din anul 1392 el se numește Hagar-Danga, probabil, după abundența sa de apă. Grecii și romanii îl numeau Evleea-εὐλαῖος (Dan. VIII, 2) Ulai), ceeace în persană înseamnă apă curată, limpede, cu care în adevăr se lăuda acest râu, așa că lui Cirus din el se procura apă de băut în Suza. Moise tot pe acest râu îl numește Fison, și tot după o particularitate a lui. Fison în evreește însamnă săritor, săltător, și această numire se justifică în totul prin particularitățile curgerei lui. Bazenul lui prezintă o împătrită terasă. Prima, cea superioară, se întinde dela poalele unui pisc al culmii Zagroș (Cughi Zerd), unde râul își ia începutul său, pânăla ruinele Suzanului de sus. Căzind depe această terasă, râul formează primul său prag. A doua terasă merge pânăla orașul Bundichir și cuprinde în sine trei șesuri sau platouri foarte roditoare (sămănătura dă chiar 100 și 200). După cuvintele lui Rawlinson, ele în Martie erau acoperite cu așa bogăție și variație de flori de câmp, cum el nicăirea nu întâlnise încă în răsărit. A treia terasă începe dela

orașul Bundichir, unde în Curan se varsă dispre nord-est marele afluent Dițful. Țara asta astăzi e neroditoare și pustie. A patra terasă începe dela Avața, astăzi oraș principal al provincii. Această localitate în vechime era peste tot acoperită de păduri și trestie de zahar; astăzi însă unde și unde se văd aruncate sătișoare și grădini de finici, care amintesc de rodnicia de altă dată. Trecerea dela terasa a treia la a patra o formează o însemnată cascadă, alcătuită din șapte praguri, peste care apa cu spumă și zgomot se aruncă la vale. Peste terasa a patra râul curge deja liniștit spre gura sa și se varsă în Șat-el-Arab. Pânăla Avața circulau corăbii mari maritime, iar flota lui Alexandru cel Mare a trecut chiar pânăla Bundichir și deacolo în sus pe Dițful pânăla Suza. Pânăla

Planul Suzei cu vederea râului Ulai - Dan. VIII, 2. (După un desen sculpturar din Ninive).

Bundichir, Curan are nu mai puțin de 150 stânjini în lățime. Așa este Fisonul, râul cascadelor, primul afluent a râului comun Șat-el-Arab. Al doilea afluent este Gihon, actuala Cherca. Trecând înainte dela gura Curanului, cale de 8 ceasuri în sus, este situat pe malul apusan un însemnat oraș, vechea Basra, iar încă și mai sus cale de încă 11 ceasuri se întâlnește gura unui râu, care la fel cu cea dintăi, din partea de răsăsit se varsă în Șat-el-Arab. Aceasta-i gura râului Cherca. Turcii și perșii îl numesc după unul din afluenții lui, Carasu, adecă apa neagră. Bazenul acestui râu până astăzi aproape n'a fost cercetat și e greu de indicat o hartă, pe care s'ar arăta regulat cursul lui. Numirea biblică a lui, Gihon (străbătătorul), are raport apropiat cu particularitățile lui geografice.

Cherca se formează din doi afluenţi, din care cel nordic îşi ia începutul la apus de Gamaidana (vechea Ecbatană) depe coasta sudică a lui Cugi-Elvend, iar cel sudic începe nu departe de oraşul Negavenda. Cursul lor unit curge spre apus şi întâlnind în calea sa o ţară muntoasă, străbat cu zgomot prin ea, şărpuind prin văi adânci. Localitatea aicea e neobişnuit de sălbatecă şi aproape inaccesibilă. Rawlinson a pătruns aicea cel întâiu din Europei. La distanţă de 300 de paşi stâncile până întru atâta strâng aicea cursul râului (care are în genere un curs lat de 50 stânjini), încât un tânăr curd în prezenţa lui Rolinsohn a sărit de pe un mal pe celalalt peste bezna clocotitoare. Un mic pod serveşte ca mijloc pentru trecerea indigenilor şi a turmelor lor. Străbătând peste această mare pedică, râul începe a curge mai slobod şi deja curs larg întră în localitatea deschisă, cu luxoase dumbrăvi şi păşuni, acoperite cu o variaţie şi bogăţie de flori cu adevărat paradisiene. Primind în sine doui afluenţi, el întră în şesul Mesopotamiei şi după aceea se varsă în Şat-el-Arab la locul arătat mai sus. Aşa este Gihonul, al doilea afluent a râului celui mare.

Al treilea afluent este Hidechel sau Tigru, al patrulea este Eufratul, despre care s'a vorbit mai sus.

Acum rămâne să determinăm situaţia geografică a acelor ţări, care se află în legătură cu această sistemă de râuri; ţările acestea sunt Asiria, Cuş, Havila şi Edemul.

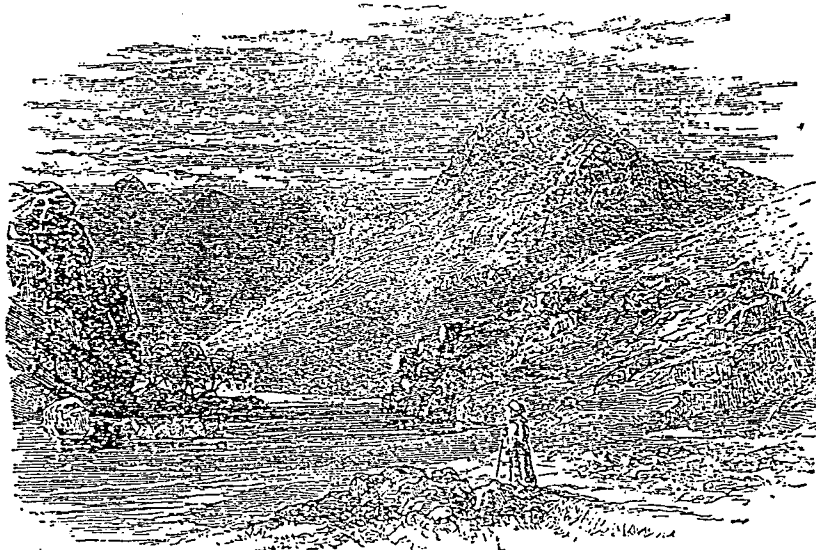
Despre Asiria istoricul în istorisirea sa pomeneşte numai pentru o precizare mai exactă a râului Hidechel, evident presupunând, că Asiria pentru cititorii săi e mai bine cunoscută decât numitul râu. Altmintrelea nici nu putea fi, pentrucă Hidechel e simplu o numire geografică, pe când Assur e o numire în acelaşi timp şi istorică. Numirea sa ea a primit-o dela Assur, al doilea fiu al lui Simon, care s'a aşezat dincolo de Tigru, unde în urmă s'a format un stat puternic. Moise, la descrierea sa a avut în vedere nu statul, ci numai patria lui Assur, unde trăiau descendenţii acestuia. Ţara ocupată de dânşii la nord se mărginea cu muntele Ararat, la răsărit cu culmea muntoasă Zagroş, la sud şi apus cu curgerea de sus a Tigrului. Astfel indicaţia lui Moise, că Tigrul curge prin faţa Asiriei sau pe laturea de răsărit a ei, e complect corespunzătoare cu determinarea ei geografică.

Mai departe istoricul pomeneşte de alte ţări – Cuş şi Havila. Numirea lor deasemenea au origină biblico-istorică. Huş, după cartea Facerea X, 6-8 şi Paral. 1, 8-10, a fost fiul mai mare a lui Ham şi tatăl Havilei şi al lui Nimrod. Hamiţii sub conducerea lui

Nimrod s'au așezat în pământul Senaar. Alăturea cu ei, despărțit numai prin Tigru, se întinde țara, care se numește astăzi Kuzi-Stan. Pe aceasta o înconjoară râul Kerca. Atât numirea Kuzi, cât și râul ce o înconjoară Kerca, coincid uimitor cu descrierea istoricului biblic, după care râul Gihon (Kerca) „curge împrejurul său și înconjoară tot pământul Cuș". Peste râul Kerca se întinde a treia țară, pe care o înconjoară râul Curan (Fison). Aceasta nu-i altăceva decât pământul Havil, vechea Elemanda sau Siziana de mai târziu. Istoricul biblic spune, că Gihonul înconjoară tot pământul Cuș, și în adevăr Cherca descrie un arc, împrejurul Cuzi-Stanului. Se confirmă deasemenea de către geografia actuală și acea indicațiune, că Fisonul înconjoară tot pământul Havil: Curan descrie împrejurul Suzianei chiar două cercuri. Pământul Havil era pentru cititorii istoriei mai puțin cunoscut decât țara Cuș, deaceea istoricul a socotit necesar să adaoge la numele ei încă și alte indicațiuni și anume la produsele ei: aur bun, bdolah și piatră de onix. In cercetările relative la poziția raiului acestei indicațiuni de obiceiu i se dă o deosebită importanță. Pentru contimporanii lui Moise ea era încă și mai importantă, de oarece aceia pe calea comerțului asiato-egiptean primeau aur, bdolah și onix anume din această țară. Dar justifică oare această țară prin produsele sale indicațiunile istoricului? Ce se atinge de două produse minerale, apoi trebue mai înainte de toate să spunem, că interiorul întregei coline a munților Zagroși încă nu e cercetată; dar că o asemenea culme enormă trebue să cuprindă în sine și metale, aceasta nu se poate pune la îndoială. Cel puțin șesurile dela poalele ei, platoul babilonean, e bogat în pietre prețioase, și anume în sardolic (pe grecește *sardion,* dela orașul Sard, de unde de obiceiu se aduceau aceste pietre). Deasemenea sunt bogate în acestea și insulele golfului Persic, care udă pământul Havil. Un călător, în curtea deschisă a mormântului lui Daniil, observa trei pietre de așa frumusețä și valoare, cum rar se pot întâlni.

Dar ce-i Edem? După cercetările prezintate, acum nu e greu de răspuns și la această întrebare. Edem este Mesopotamia. Mesopotamia nu numai în înțeles strict, ca provincie între Eufrat și Tigru, ci și în toată întinderea sa dintre pustiul Arabiei și munții Siriei la apus, Taurul armean la nord, culmea Zagroș la răsărit și golful Persic la sud. Din Edem, spune istoricul, esă un râu și în adevăr: Șat-el-Arab cu cei patru afluenți ai săi curge din Mesopotamia în golful Persic; țara, unde a fost sădită grădina și unde un râu se desparte în patru afluenți, se află în Edem și ea până

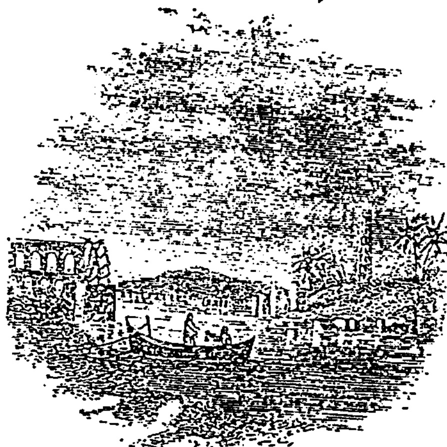
azi se află în Mesopotamia. Edem însamnă fericire, țară admirabilă, roditoare și fericită, între niște împrejurimi aspre, neatrăgătoare sau care cereau muncă grea, între nisipuri și munți. Mesopotamia însă este și acel Edem, minunata florărie a Asiei anterioare. Numele Edem și istoricește este afirmat în Mesopotamia, deși numai pentru o parte deosebită a ei. Că acest nume în urmă a început a se aplica și altor țări, care se distingeau prin frumusețea lor printre localitățile înconjurătoare, asta nu-i de mirare și nici

Vedere dela izvoarele Tigrului (Hidechel)

nu trebue să ne turbure: astfel au fost orașul de port în Arabia Aden, Beit-el-Djanne, care însamnă Casa raiului, pe coasta de est a Ermonului, Satul Edem, pe vârful Libanului apusan, Edem — în Zenda-Vesta — adecă provincea Erivan, udată de râul Cura și de Arasc, patria închinătorilor la foc. Toate aceste Edemuri se află în afară de rețaua de râuri a adevăratului Edem și pelângă asta de origină mai târzie. Despre Edemul mesopotamian s'au păstrat urme de pe vremea prorocilor și anume în patru locuri: 3 Reg. XIX, 12; Is. XXXVII, 12; Iezech. XXVII, 23 și Amos. I, 5. In primele două locuri printre supușii regelui din Asiria se amintesc copiii Edemului la Thelassar; în al treilea loc din comercianții marelui oraș comercial Tir se numește Edem; în al patrălea se prezice, că la Kir vor fi alăturate Damascul și Bet-Edemul — cu adaosul general — poporul lui Aram. Ultimul din aceste patru locuri s'ar putea încă referi la localitatea Libanului. Dar celelalte locuri după legătura numirii Edemului cu celelalte nume, care neîndoelnic se referă la Mesopotamia, vorbesc anume de Edemul mesopotamian.

Dar merită oare Mesopotamia numirea de Edem? Ca să vedem aceasta, ajunge să privim pe hartă la situația acestei vestite sisteme de râuri între munții, pustiul și țărmurii mării ce o înconjoară. Toate mărturiile anticității biblice și istorice clasice, precum și descrierile musulmane medievale, vorbesc suficient despre aceasta. Dacă însă unii călători din cei mai noüi prezintă altă descriere a ei, apoi contra lor se pot da sau cita mulți alții, care nu găsesc cuvinte ca să o laude. Pe lângă aceasta totuși nu putem să uităm deosebirea între situația ei din vechime și din timpul modern. Peste dânsa în curgere de o mie de ani întreagă s'au deslănțuit grozave furtuni pustiitoare la schimbarea de imperii puternice, ba și acum cârmuirea dărăpănătoare turcească, care să năpustește asupra bogatelor provincii, conlucră numai la ruinarea și sărăcirea Mesopotamiei. Cu toate acestea condițiile naturale, care dau acestei sisteme de râuri dreptul la numirea de Edem, s'au păstrat până astăzi, și unde omul măcar câtuși de cât ajută natura, acolo ea iarăși uimește prin luxul și belșugul ei.

Satul Ana pe râul Eufrat.

Noi am prezentat acum tabloul general al vestitei provincii râurene, a sistemei de râuri și a țărilor udate de dânsele; noi am văzut, cum un râu – Șat-el-Arab – înaintea ochilor călătorului, care să urcă pe curs în sus, se desface în patru râuri, din care Curanul este Fisonul biblic, Cherca este biblicul Gihon, Hidechel este Tigrul biblic și Eufratul este Eufratul biblic. Au urmat deasemenea la cercetare deosebite țări a Edemului mesopotamian, din care cea care se întinde la sud-est de Suziana este Havila biblică; Cuzistanul situat la nord de ea este biblicul Cuș, și încă și mai la nord, pe ceea parte a cursului de sus al Tigrului este Asiria, iar la mijloc Mesopotamia, între Tigru și Eufrat, pământul lui Nimrod, Senaarul. Acum rămâne încă de determinat acea localitate dintre aceste țări, unde se afla așa numitul raiu.

Grădina sau raiul a fost sădit în Edem, prinurmare, trebue să-l căutăm înlăuntrul sistemei de râuri a Mesopotamiei. Dar înlăuntrul acestei sisteme nu mai rămâne altă localitate, pe care să o putem indica, decât numai Valea Șat-el-Arab, și numai această localitate direct și sub toate raporturile poate corespunde narațiu-

nei istoricului. Dacă privim harta Mesopotamiei, atunci se va vedea, că în adevăr nu este altă localitate, care s'ar putea socoti altmintrelea raiul: provincea Curan este pământul Havil, provincea Cherca este pământul Cuș, provincea Tigrului de sus este Asiria, provincea dintre Tigru și Eufrat este pământul Senaar; de iasta parte de Eufrat inclusiv până la Corna se întinde pustiul. Iar dela Corna până la dunele de nisip ale gurilor lui Șat-el-Arab nu numai pe laturea răsăriteană a acestui râu, între Curan, Cherca și Tigru, ci și pe laturea apuseană a lui se desfășură șesul jos, format de fășiea țărmului ca la 30-40 de chilometri lățime pânăla 200 chilometri în lungime, șes, care poartă asupra sa urmele neîndoelnice a vechei bogății și lux. Râul cotește în loc spre sud-est, unde de dânsul se apropie la câteva mile ținutul înălțimei Arabiei și formează ceva asămănător cu coasta culmei Zagroș din răsărit, o apărătoare înaltă pentru șesul râurilor, pe lângă că nivelul ei se lasă mereu către golful Persic: așa se formează valea joasă, care în multe privințe amintește valea Sittim, unică în felul său. De ceialaltă parte a râului fășia de pe țărm a văii trece în provincea Suziana, pe terenul ce se ridică în formă de terase al căria se văd liniile albăstrui ale Culmei Zagroș; de iasta parte a râului magnifica localitate a țărmului se ridică câte puțin până la fășia galbenă a înălțimii arabice, iar pe mijlocul văei înseși își mișcă puternic valurile sale râul, udând ambele laturi, și într'o vreme a anului el inundă toată valea, împărtășindu-i o fertilitate neobișnuită.

Se obiectează, că această vale adesa se prezintă cu astfel de trăsături și văpsele negre și ar fi așa de nesănătoasă, încât nici într'un caz n'a putut fi locul desmerdat al raiului și leagănul primilor oameni. In această obiecțiune este o parte de adevăr, pentru că față cu parăginirea actuală a țării sub dominația guvernului Turcesc, ea în adevăr în multe privințe nu prezintă asămănare cu vechiul raiu. In absența curățirei și dregerei numeroaselor canaluri, care cândva prezenta o minunată rețea pentru trecerea sau reținerea la vreme a apelor, s'au format bălți, care nu sunt proprii a duce apele când trebue, și în același timp a le reținea când nu trebue pentru udat. De aceea față cu temperatura înaltă se produce putrezirea și înverzirea apei. de pe care se ridică evaporațiuni nesănătoase care otrăvesc văzduhul. Din cauza udării neregulate a terenului, acesta în multe locuri se împetrește și crapă, și arșița în timpul vântului de sud-est sau chiar și la potolirea lui, e atât de mare, încât oamenii cad în neputință. Dar pentru ca să judecăm drept despre starea actuală a acestei bogate țări,

trebue să ne amintim, că ea a fost real Edem numai până la că- dere, iar după ea a suferit blestămul greu pentru vina omului și deja negreșit nu mai poate prezenta frumusețea anterioară. Dar și în afară de cădere, orcât de luxoasă este țara, ea totuși trebue să fie lucrată: raiul primitiv se distingea prin toată bună- tatea și rodnicia terenului încă virgin și nesupus blestămului; cu toate acestea Dumnezeu poruncise oamenilor să-l lucreze. Și tre- când mii de ani, unde s'a aplicat în țara asta muncă pentru cul- tivarea ei, acolo solul ei și-a arătat treptat bogăția sa de rai, și din contra, unde aceasta n'a fost, el s'a transformat în pustiu. De altmintrelea și acum, cu toată părăginirea văii Mesopotamiei prin lenea omului, nu se poate a nu observa într'însa urmele stării ei mai bune din trecut. Mai sus s'a amintit deja, cât de slăvită era în evul mediu Avața prin bogăția de pâne și de trestie de zahar; dar dacă te pogori și în valea joasă (Avața e situată pe una din terasele din cele mai de sus a râului Curan), mai ales dacă intri în localitatea țărmurilor Basrei și ale lui Șat-el-Arab, apoi ce ve- dere minunată se deschide în această țară și astăzi, dacă omul o lucrează? Ea era vestită prin frumusețа și bogăția sa încă și în evul mediu sub stăpânirea perșilor și a califilor arabi, și tablourile fermecătoare și magice ale poveștilor celor „o mie și una de nopți" cu castelele și bazarele lor, cu grădinile și dumbrăvile de palmi- eri în partea considerabilă se referă anume la această localitate. De ceea parte a râului Șat și acum se întinde minunata localitate a țărmului dintre primii doui afluenți – Curan și Cherca. Aceasta e o adevărată grădină de finici, dincolo de aceste păduri de fi- nici se începe împărăția papurei și a trestiei, și încă mai departe de râu se întind pășuni, și apoi se începe localitatea, acoperită de plante sărăcăcioase, monotonia cărora se întrerupe numai prin pâl- curile de tamarini, aniși și salcâmi, – aceasta e acea localitate, care cândva era patria trestiei de zahar. Rămâne numai ca indigenul să-și mișce mâna și fiecare petecuț din acest pustiu iarăși se trans- formă în ogor, ce dă cel mai bogat săceriș de orez, orz și grâu. Același lucru și dincoace de râul Șat, dar numai că aicea rodni- cia solului lucrat e încă și mai mare și natura de raiu a solului se aruncă încă și mai puternic în ochi. Valea de iasta parte se împarte de indigeni în două părți: nordică (Șemal) dela Corna pânăla Basra, și sudică (Djunub), dela Basra pânăla căderea râului în golful Persic, și ele amândouă prezintă o înfățișare fermecătoare. Un du- blu brâu de arbori de finici acopere compact malurile mărețului râu și la plescuitul valurilor lui răspunde cântarea a mii de paseri

de tot felul. Râulețe și canaluri, care dau râului putința să se întindă în lături pânăla 15 kilometri, sunt pline de tot felul de pești. Pe pășunile catifelate din dărătul perdelelor de palmieri pasc numeroase turme de cămile, de cai, de boi, de oi și de capre, pecând fiarele sălbatece, ca rinoceri, urși și lei locuesc în depărtatele pustiuri și numai din când în când își ridică capul din bogata vegetațiune. Unde omul adaogă o muncă cât de mică la lucrarea pământului, el se preface în cele mai bogate lanuri de orez, mei, grâu și trestie de zahar, sau în covor de flori minunate, mai ales trandafiri și mirți, deasupra cărora se văd tot felul de fructe: mere, pere, prune, vișine, struguri, smochine, migdale, nuci, persice, granate, lămâi și portocale. Dar cum va fi fost această țară în acel timp, când ea era abea sădită pentru om și când nu o profanase încă păcatul, când nu încercase încă suflarea blestămului omorîtor și a morții! In acel fericit timp, când apele bazenului de râuri, cârmuirea cărora era încredințată omului, udau cu folos grădina, când bălțile cu evaporațiunile lor încă nu otrăveau văzduhul, iar vântulețele răcoritoare dinspre munți și dinspre marea temperau până întru atâta căldura, încât soarele nu ardea întru amează și duhul nopții nu îngheța nimic. Când lupul păștea cu melul, leul se hrănea încă cu iarbă ca boul, când nu era încă stricăciune și distrugere în rândul făpturii. Când Tatăl primilor oameni sfătuia încă cu dânșii, ca și cu copiii săi, și umbla încă cu dânșii sub arborii umbroși ai fostului rai.

Așa este localitatea fostului rai. Traducerea greacă a celor LXX de traducători numește această localitate παράδεισος, ceace înseamnă în senz propriu „grădină“, iară Moise o numește simplu sad-*han*. Ultima numire presupune lucrarea solului, o anumită simetrie în aranjarea plantelor, unirea frumosului cu utilul și o mare ușurință în lucrarea și întreținerea solului. In toate privințele acestea valea Șatului merită în totul această numire. Ea era în adevăr îngrădită cu o îngrăditură naturală. Spre răsărit drept îngrăditură a ei servea pământul Havil, ce se înălța în terase chiar până în culmea Zagroș; spre sud era golful Persic; spre apus se afla înălțimea arabică și la nord era ramificarea bazenului de râuri, ce servea în același timp de drum de legătură cu celelalte locuri ale Edemului. Climatul, solul, vegetațiunea și regnul animal încă și astăzi, când au rămas abea numai urme slabe ale măreției și frumuseței din trecut, reprezintă împreunarea celor mai bune însușiri, prin care se distinge numai valea Edemului. In fine, vegetațiunea văei cuprinde în sine tot ce trebuea omului și în plină

măsură împreuna frumosul și utilul. Aicea oamenii puteau trăi fără haine, ceea ce astăzi e imposibil chiar și în valea Cașimirului, și în acelaș timp puteau găsi tot ce trebuea pentru îmbrăcăminte. Aicea era tot ce trebuea pentru hrana lor, înainte de a se învăța ei a lucra pământul, și tot ce trebuea pentru lucrarea lui mai departe. Dar această lucrare nu cerea încordare până la sudoarea feții. Această vale prezintă, asemenea văii Nilului, acelaș teren de aluvion, gras și moale, care în anumită vreme primește în sine semințele fără plug și fără alte mijloace și dă cel mai bogat săceriș; miriade de pești mici furnică pe dânsul în timpul inundațiilor și astfel ajută omului, așa că lucrarea solului, precum și săparea canalelor pentru udarea locurilor depărtate de râu sau pentru scurgerea apelor, se ușurează oare cum de o mână nevăzută.

Această fericită țară a fost pierdută de primii oameni. „Și a izgonit Dumnezeu pe Adam din grădina Edemului și a pus la el spre răsărit heruvim și sabie de flacără învârtitoare, ca să păzască calea spre pomul vieții". Ce-i oare această „sabie învârtitoare", care a început a păzi sau a tăia calea spre pomul vieții? Aceasta într'un senz oarecare sunt acele pustietăți dogoritoare de nepătruns de astăzi, care în adevăr adesa împedecă drumul spre valea Șat. Ele sunt rămășița vădită a blestămului meritat de primii oameni. Pustiurile acestea în anumită parte a anului se acopăr cu papură, cu stuf și cu alte plante și alte erburi netrebnice, iar în ceialaltă parte toate aceastea se ard de soarele dogoritor și pustiurile devin arzătoare și de nestrăbătut. La prima rostire a blestămului și a isgonirei din rai, de pedică spre el a putut servi și focul subteran, de oarece terenul acolo e vulcanic.

Așa dară, primii oameni îngreuiați de blestăm și loviți de amărăciune au fost izgoniți din rai spre răsărit. Pădurile și pășunile, pe care le străbătea drumul lor, s'au uscat, viața naturii începu să se stingă sub blestămul păcatului, pe care strămoșii l-au atras asupra lumei celei prea frumoase până atuncea. Ei străbat șesul și se ridică pe coasta înălțimei Iranului, și se uită înapoi și văd acolo jos întinzindu-se țara fericită. Deasupra ei se ridică flacăra; acel heruvim, vestitorul dreptății dumnezeești, care cu sabia sa de foc tae drumul spre pomul vieții.

Arat şi sămănat (după un monument egiptean).

CAPITOLUL V

PRIMELE GENERAŢIUNI

rimii oameni lipsindu-se de prima lor locuinţă fericită, s'au strămutat spre răsărit de Edem. Raiul era la apus de dânşii, unde în fiecare zi dispărea dela ochii lor soarele, amintind prin stângerea zării sale de ţara aceia, de ce ei se lipsiseră pentru păcatul lor. Această ţară din răsărit de dinafară de rai deveni leagănul omenirii. Aicea s'au început primele ostenele ale vieţei aspre de toate zilele şi tot aicea s'a arătat prima generaţiune de oameni „născuţi". „Adam a cunoscut pe femeea sa Eva, şi ea a conceput şi a născut fiu, căruia i-a dat numele Cain, ce însamnă: am dobândit om dela Dumnezeu". „La prima naştere Eva a trecut prin împrejurări cu totul nouă, necunoscute ei. Sarcina şi durerile naşterei. După fericita săvârşire a naşterei, drept urmare a căria se ivi o nouă fiinţă scumpă ei, ea se umple de entuziasm, care se şi manifestă în numirea acestei fiinţe. Cu acest prilej ea-şi aminti şi făgăduinţa, dată ei de Iehova, care deasemenea are raport apropiat cu numele primului om născut. Dar Eva se înşălă amar, socotind că primul său fiu este începutul izbăvirei de pedeapsa ce o ajunsese: cu el se ivise pentru dânsa abea începutul unor nouă suferinţe şi amărăciuni, necunoscute încă ei. Dealtmintrelea înseşi Eva înţelese, că ea prea degrabă începuse a se mângâia cu nădejdea la împlinirea izbăvirii, şi deaceea când i se născu al doilea fiu, ea îl numi Avel, ce însamnă iluzie, nimihnicie, abur.

Acum primii oameni nu mai sunt singuri: s'a format o familie și împreună cu aceasta începură să se formeze și raporturi nouă. Cu desvoltarea familiei se măriră și nevoile, pentru satisfacerea cărora, se cerea și muncă harnică. Deja din primele zile a nouei situațiuni, în care oamenii au fost puși de căderea în păcat, necesitățile s'au dovedit numeroase și felurite: trebuia de procurat hrană și haine. Potrivit cu aceasta se produse la primii oameni și necesitatea împărțirii muncii: Primul fiu, Cain, începu să lucreze pământul, pentru satisfacerea primei nevoi-hrana, iar al doilea, Avel, începu să se ocupe cu creșterea vitelor, pentru obținerea lânei precum și a laptelui. Alegerea felului de muncă și de ocupație a primilor frați, negreșit, a atârnat de deosebirea caracterelor lor și a înclinațiunilor. Ocupațiile îi separară încă și mai mult, și între primii frați curând se produse concurența, care se termină printr'o grozavă crimă, cum până atuncea nu văzuse pământul. „Odată Cain aduse dar lui Dumnezeu din produsele pământului. Și Avel deasemenea aduse din primii născuți ai turmei sale și din grăsimea lor. Și a căutat Domnul la Avel și la darul lui; iar la Cain și la darul lui n'a căutat".

Sămânător oriental.

Pricina acestui lucru negreșit trebue a o vedea nu numai în calitatea înseși a darurilor, ci mai cu samă și în dispoziția lăuntrică pentru aducerea lor. Prin aceasta se dădu pentru totdeauna lecție, că jertfa adusă lui Dumnezeu trebue împreunată cu jertfa lăuntrică a inimii bune și a vieței virtuoase. Pecând însă Avel aducea jertfa sa cu credință, adeverită prin viață bună, atuncea din contra Cain o aducea vădit fără participare lăuntrică, de oarece în viață „faptele lui erau rele" (1 Ioan, III, 12).

Păstor oriental.

Văzind preferința arătată fratelui, Cain se amărî grozav și fața lui posomorâtă căută în jos. Pe ea se iviră trăsături vestitoare de rău. Dar conștiința (acest glas al lui Dumnezeu în lăuntrul omului) începu să vorbească în Cain: „Pentru ce te-ai amărât și de ce s'a plecat fața ta? De faci bine, apoi nu râdici oare fața?

Iar de nu faci bine, atunci păcatul stă la uşă; el te trage la dânsul, dar tu predomină asupra lui". Cain totuşi nu s'a supus prevenirei şi deschise păcatului uşa inimii sale. Chiemând pe încrezătorul său frate la câmp, l-a ucis, săvârşind o crimă nemai văzută până atunci pe pământ. In acest fapt unii văd expresia predominaţiunii agriculturii contra păstoriei, ca început al gradului superior de cultură. Dar el are însemnătate mai mare decât o emblemă simplă istorico-culturală. Cain se prezintă drept primul om, care a dat libertate păcatului. Predominând asupra inimii, păcatul n'a întârziat să-şi arate fiinţa sa şi în trebile de dinafară. Aicea deasemenea pentru prima oară se produce lupta a două generaţiuni în neamul omenesc. Incepând dela această primă ucidere, pârâul de sânge străbate întreaga istorie, şi Cainii necontenit ucid pe Aveli [1]).

Grozava crimă, care pentru prima oară a violat ordinea naturală, n'a putut rămânea nepedepsită. „Unde este Avel, fratele tău?" întrebă Domnul pe Cain. „Nu ştiu! Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?" - răspunse ucigaşul, arătând astfel, ce pas grozav făcuse înainte răul din vremea căderei strămoşilor. Această îndrăsneală, această neruşinată tăgăduire nu îngăduiau putinţa unei cercări mai departe şi Domnul se adresă deadreptul ucigaşului cu determinarea pedepsei. „Ce ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă către mine din pământ. Şi acum blestămat eşti tu de pământul, care şi-a deschis gura sa să primească sângele fratelui tău din mâna ta. Când tu vei lucra pământul, atunci el nu-şi va mai da puterea sa pentru tine; tu vei fi un izgonit şi un rătăcitor pe pământ". Pământul pătat cu sânge în puterea acestei hotărîri trebuea să-şi piardă rodnicia de altă dată. Aşa că vinovatul Cain nu se putea să mai rămână acolo. Blestămul, atras de primul păcat, deasemenea căzuse asupra pământului şi numai indirect asupra omului; acum însă, când păcatul ajunsese pânăla omucidere, blăstămul cade deja asupra înseşi ucigaşului, dar nu un blestăm absolut, ci blestămul izgonirii, în puterea căruia pământul în calitate de îndeplinitor a voei lui Dumnezeu, ne mai dând roadele sale lui Cain, trebuia să constrângă pe acesta să rătăcească. In vederea greutăţii pedepsei date, îndărătnicia lui Cain se frânse şi trecu în ticăloşie şi desnădejde. „Pedeapsa mea, exclamă el, e mai grea decât s'ar putea suferi. Deci tot celce mă va întâlni, să mă ucidă". Dar această dorinţă a lui Cain, provocată de desnădejdea sa era criminală şi deaceea n'a putut fi împlinită. Ca un criminal pedep-

---

1) Mat. XXIII, 35.

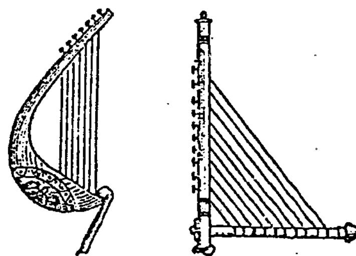
sit, el a trebuit să servească drept pildă prevenitoare pentru alții. De aceea tot celuice s'ar fi hotărît să ucidă pe Cain, trebuia să i se răsplătească înșeptit. Plecată la pământ, fața sa desfigurată de crimă, trebuea să servească de semn, ca nimenea din cei ce se vor întâlni cu dânsul, să nu-l ucidă: fie fiară salbatecă, sau careva din frații lui.

Și s'a dus Cain să rătăcească pe pământ și în sfârșit s'a strămutat în pământul Nod, încă și mai departe spre răsărit dela Edem. E greu de determinat mai exact situația acestei țări. Diferiți cercetători au indicat India nordică, China, etc. In tot cazul, acesta era un pământ depărtat de prima așezare a oamenilor, țara „izgonirei", cum arată și numirea ei [1]). Dar acolo se retrase el nu singur. Orcât de mare era crima lui și jignirea, pricinuită curățeniei și sfințeniei iubirei frățești, dintre frații, surorile și generațiile următoare, ce se înmulțise până la vremea asta, s'au găsit oameni, cari s'au hotărât să urmeze pe Cain in țara izgonirii, așa că el s'a strămutat acolo cu femeea. Acolea lui i se născu un fiu pe care l-a numit Enoh. Depărtat de ceialaltă obște omenească, lăsat în voia propriei sale soarte. Cain, din fire aspru și îndărătnic, acum încă și mai cu multă îndărătnicie trebuia să se lupte cu natura și cu condițiunile externe de traiu. Și el în adevăr se dădu cu totul la muncă grea pentru asigurarea existenței sale și fu cel dintâi om, care a zidit oraș, ca început al vieții stabile și culturale. Orașul a fost numit pe numele lui Enoh, fiul său. Unii cercetători obiectează contra acestui fapt, cum că ar fi absurd a admite construirea orașului într'un timp așa de devreme. La aceasta trebue de răspuns, că pânăla acest eveniment a putut trece dela origina omului deja câteva veacuri, în curgerea cărora oamenii au putut ajunge la ideea de mijloace mai bune de apărare a existenții lor de dușmanii de afară. Pe lângă aceasta sub numele de „oraș" negreșit, nu se poate înțelege oraș în înțelesul propriu de astăzi, ci simplu o ogradă, rădicată pentru apărarea locuințelor cuprinse într'însa.

Generațiunea lui Cain începu să se mărească repede, iar împreună cu aceasta continuă și cultura, începută de protopărintele său. Din mediul acesta au eșit oameni, care, moștenind dela Cain voință îndărătnică în lupta cu natura, continuară neobosit să caute mijloace noui pentru stăpânirea ei cât mai reușit. E cu deosebire remarcabilă în această privire familia lui Lameh, al cin-

1) Nod, din evreește, însamnă fugă, izgonire.

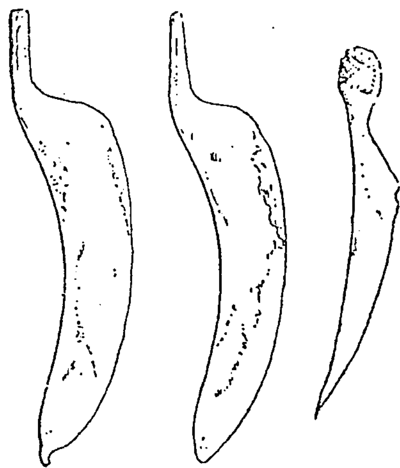
cilea descendent din generaţiunea lui Cain în linie directă [1]). Însuşi Lameh e remarcabil în istoria omenirei prin aceea, că el cel dintâiu a violat ordinea naturală, stabilită la început, a raporturilor conjugale şi a introdus poligamia, devenită în urmă isvorul grozavei călcări a demnităţei de om a femeei, mai ales în răsărit. Înpunându-se firii sale pasionate, el şi-a luat două soţii: pe Ada şi pe Ţila. Din acestea s'au născut fii, cari s'au făcut inventatorii primelor meşteşuguri şi arte. Din Ada s'a născut Iaval; el cel dintâi a inventat corturile şi cu ele a început a duce o adevărată viaţă nomadă, strămutând şatrele dintr'un loc în altul cu turmele sale. Fratele său Iuval fu o natură mai poetică şi deveni renumit prin inventarea instrumentelor prin care putea exprima elanurile sufletului. El cel dintâi inventă harfa şi fluerul şi este părintele tuturor celor ce cântă dintr'însele. Harfa, în evreeşte *Chinnur,* trecând la greci, la care s'a menţinut pentru acest instrument numirea evreească – Chinur, după descrierea lui Iosif Flavie, avea zece strune, pe care cânta cu ajutorul arcuşului. Invenţia lui Iuval negreşit prezinta forma cea mai simplă de instrument cu strune. De remarcat e cu acest prilej, că primele instrumente muzicale au fost inventate de fratele primului crescător de vite nomad, care probabil participase de aproape la ocupaţia cestui din urmă: repausul fericit lăsat de această ocupaţie îi dădu mai mult ca orce prilej pentru asemenea invenţiuni. Din Ţila deasemenea i se născu lui Lameh un fiu vestit, anume Tuval Cain. El fu renumit prin cea mai folositoare invenţie pentru desvoltarea culturii, anume ajunse la ideea de a se folosi de metale, a pregăti din ele instrumente solide în scopurile de apărare şi de gospodărie şi a început a făuri aceste instrumente de aramă şi de fer. Până la dânsul toate instrumentele de apărare şi de gospodărie să făceau probabil din cremene, lemn şi os. Popoarele salbatece până astăzi se servesc cu asemenea instrumente şi, prin apropierea treptată a lor de popoarele civilizate, aceste instrumente primitive se înlocuesc cu instrumente de aramă şi de bronz, (în America de Sud, de aur), iar apoi şi de fer, care servesc de semn al înaltei culturi. Se obiectează cumcă e improbabil, ca Tuval Cain într'o vreme aşa de timpurie a putut să inventeze instrumentele de metal. Dar dacă Tuval Cain a fost contimporanul lui Enoh (descendentul lui

Arfe antice.

1) Enoh, Irod, Mehlael, Matusal şi Lameh. Fac. IV, 18.

Sit), atunci naşterea lui se referă cel puţin la anul 500 după cronologia ebraică, şi către anul 1000 după cronologia celor LXX dela facerea primului om, destulă vreme deci pentru o însemnată desvoltare a culturii, mai ales faţă de acea îndărătnică luptă cu natura, prin care se distingea toată generaţiunea lui Cain. Acel fapt, că cei mai vechi locuitori ai Europei n'au cunoscut întrebuinţarea metalelor, cum arată descoperirea instrumentelor de cremene prin morminte, nu poate servi de dovadă, că întrebuinţarea metalelor n'a fost cunoscută descendenţilor mai vechi ai lui Adam. Dacă de ex., emigranţii Europei, ai Australiei pentru o mie de ani ar fi fost cu totul despărţiţi de restul lumii, atunci ar fi cu totul posibil, că ei, cu toată starea lor culturală înaltă, s'ar fi lipsit de multe instrumente ale vieţii civilizate, şi poate, dacă n'ar fi avut cărbune de piatră, a introduce şi metalele locale, ar fi uitat chiar întrebuinţarea uneltelor de metal. Tuval Cain a avut o soră, Noema, „prea frumoasă", numită aşa negreşit corespunzător cu însuşirea fizică. Tradiţia o numeşte inventatoarea sunetelor şi cântărilor.

Cuţite asiriene de bronz (din muzeul britanic)

Aşa dară, pintre descendenţii izgonitului Cain s'au produs diferite feluri de viaţă şi de ocupaţii, de arte şi de instrumente. Lui îşi datoresc începutul viaţa nomadă, muzica şi lucrarea metalelor, aceste începuturi ale culturii. Cum să explicăm acel fapt, că de partea moştenitorilor lepădatului şi izgonitului a căzut cinstea inventării celor mai folositoare instrumente ale civilizaţiei? Explicarea trebue să o căutăm tocmai în această lepădare şi izgonire. Descendenţii lui Cain, lepădaţi de oameni, se lăsară cu totul în voea naturii, sprijinindu-se numai pe sine, ei începură lupta îndărătnică cu natura, ca prin această luptă să-şi cucerească aceea, de ce fuseseră lipsiţi în comunitatea oamenilor, ce-i lepădasără; lepădaţi deasemenea şi de Dumnezeu, ei îşi concentră ideile lor asupra celor văzute şi simţite, îşi puseră în acestea ţinta vieţii lor, şi pentru a îndulci greutatea stării lor de lepădaţi, ei îşi încordară toate cugetările lor la îmbunătăţirea şi asigurarea existenţei lor. Pentru a potoli întristarea şi durerea sufletului lepădat de Dumnezeu, descendenţii lui Cain inventară muzica, care, adâncind pe om în contemplarea puterilor interne ale naturii şi duhului, şi dis-

trând inima prin varietatea cântărilor, potoleau întru câtva setea cerinţelor religioase şi da satisfacţiune spiritului agitat. Provocate astfel de nevoile fireşti ale vieţii şi spiritului, aceste instrumente şi arte, deşi au răsărit pe tărâm lepădat, cu toate acestea nu coprind în sine nimic criminal; din contra, ca mijloace de viaţă culturală superioară, ele au fost însuşite şi de ceialaltă omenire şi primite chiar şi de religie, aşa că în istoria de după aceea instrumentele muzicale alcătuesc dichisul evenimentelor celor mai solemne şi mai sacre. Muzicei sf. Scripturi îi dă lărgimea eternităţei. Glasul trâmbiţei muzicale, după învăţătura revelaţiunei, răsună şi în ceruri.

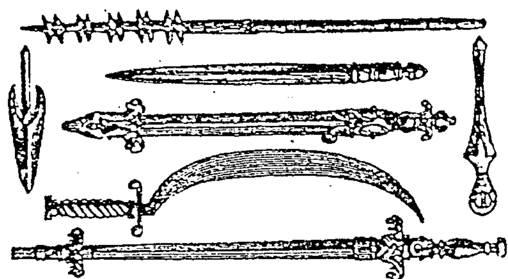
Indată după inventarea muzicei urmează începutul poeziei, pentrucă poezia este muzică în cuvinte, – şi anume poezia lirică, pentrucă poezia lirică, ca revărsare nemijlocită a sentimentelor puternice, ce se manifestă repede, este cea mai veche. Inceputul său ea-l datoreşte chiar lui Lameh, acestui părinte a atâtor invenţiuni. Entuziasmat de invenţiunile fiilor săi, şi cu deosebire ale lui Tubal Cain, el zise către femeile sale:

Ada şi Ţila, ascultaţi glasul meu,
Femeile lui Lameh, luaţi aminte la cuvintele mele;
Eu aş ucide bărbat [1]) pentru o rană adusă mie,
Şi un tânăr pentru o plagă ce mi-ar cauza,
Dacă pentru Cain se va răzbuna înşeptit,
Apoi pentru Lameh de şaptezeci de ori şapte.

In aceste şase versuri ni se înfăţişază primul exemplu propriu de vorbire poetică în epoca primitivă. Intr'însa totuşi apar toate particularităţile caracteristice ale poeziei de mai târziu: 1) ritmul, adecă succesiunea armonică a ridicărei şi pogorârei glasului; 2) Consonanţa. adecă întinderea egală a versetelor corespunzătoare; 3) paralelismul în desmembrarea ideilor, această particularitate principală a poeziei ebraice, care corespunde ritmicei contractări şi destinderi a inimei; 4) Strofele şi 5) îngrijirea expresiunilor, care se abat dela vorbirea obişnuită. Deşi Lameh n'a vorbit evreeşte în toate acestea această cântare prezintă un reflex credincios al poeziei evreeşti, ca cea mai veche. Ce se atinge de cuprinsul acestei poezii primitive, apoi luată în înţeles general, ea în special prezintă aproape greutăţi de nerezolvat, asupra cărora şi-a probat iscusinţa lor traducătorii şi comentatorii cei mai numeroşi şi mai renumiţi. Obscuritatea şi caracterul enigmatic al ei aşa mărturie

1) In traducerea sinodală acest motiv e tradus prin prepoziţia *în*; particula *aş* e intercalată corespunzător cu înţelesul presupus al acestui cuvânt.

a adâncei ei vechimi, încât nu îndrăsnesc să o nege nici chiar criticii cei mai înverșunați. De aceea senzul general e acesta. In mijlocul silniciilor și a cruzimilor acelei vremi, care bântuiau mai ales printre urmașii lui Cain, Lameh mângâe pe femeile sale cu încredințarea, că cu ajutorul armelor de aramă și de fer, ce se aflau în vremea aceea, mulțămită invențiunilor lui Tuval Cain, în mânile sale, el poate ucide pe tot celce ar îndrăzni să-l jignească; și că dacă lui Cain i s'a făgăduit, că pentru dânsul se va răzbuna înșeptit, apoi în mânile urmașilor lui Lameh se află acum mijlocul să se răzbune pentru dânsul de șaptezeci de ori șapte. In această poemă s'a exprimat acel spirit de trufie și orgoliu, prin care se distinge după viață și caracter posteritatea surgunitului. Lameh privind la arma abea inventată, pe care o făurise fiul său, din pieptul său izbucnește o cântare de triumf. Cât de mult întrecuse el pe strămoșul său Cain, care fusese nevoit să rătăcească pe pământ fără ajutor! El nu mai are acum nevoe de ajutorul cuiva, căci știe singur să se apere pe sine și pe ai sei în toată vremea. El nu numai nu se teme de ucidere, ci el însuși cântă uciderea. Iată unde ajunsese posteritatea primului ucigaș!

Arme de fer.

Așa a răsărit prima civilizație cu însușirile ei bune și rele. Nu-i acum lipsit de interes faptul, să mai facem o privire generală asupra ivirei civilizației, așa cum se prezintă ea pe temeiurile cercetărilor științifice. Tradițiile celor mai vechi popoară: Fenicienilor, Egiptenilor, Grecilor și ale altora, ca și cum ar repeta istoria biblică, referă începutul agriculturii și în genere al culturei la veacurile cele mai timpurii. Pe temeiul acestor tradiții, și scrutatorii istoriei [1]) de asemenea au ajuns la concluzia, că domesticirea animalelor, agricultura, lucrarea metalelor se raportează la timpuri imemorabile, și că în perioada istorică aceste arte au făcut comparativ o mișcare înainte nu tocmai mare. Acestor tradiții și deducțiunilor istorico-științifice li se opun, se pare, descoperirile făcute de curând a rămășițelor omenești și a instrumentelor industriei omenești, găsite în formațiile cele mai vechi ale suprafeței pământului. Etnologii deosebesc veacul de piatră, veacul de bronz și veacul de fer, pe care le-a străbătut succesiv Europa. In timpul

1) Hänernik, Specielle Einl. in Pent. 1856 pag. 208, 209.

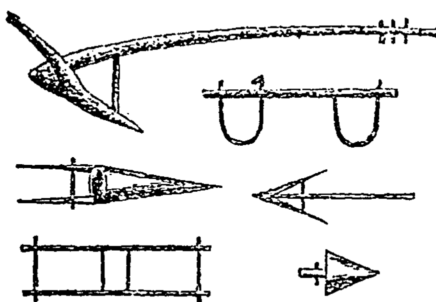
celui dintâi s'au întrebuinţat numai unelte de cremene; în cursul celui de al doilea au fost unelte de bronz, şi în timpul celui de al treilea au intrat în întrebuinţare unelte de fer. Pe acest temeiu, precum şi pe acela, că craniile omeneşti, din vremile primare, mai mici, se pare, după volum şi mai inferioare după structură, de cât craniile oamenilor civilizaţi, unii cercetători ajung la presupunerea, că timpurile primare au fost timpuri de sălbătăcie, şi civilizaţia s'a născut deja mult mai târziu. Aşa cunoscutul geolog Lyell spune, că „dacă omul primitiv ar fi fost în adevăr înzestrat cu putere intelectuală superioară şi inspirat de ştiinţă, şi ar fi posedat aceeaşi capacitate pentru perfecţionare şi desvoltare, ca posteritatea lui de astăzi, atunci gradul de desvoltare, la care au ajuns oamenii acum, ar fi fost incomparabil mai sus [1])". Mergând cu această presupunere mai departe, geologul observă, că printre rămăşiţele acestui om primitiv atunci ar urma să se găsească nu numai vase grosolane de lut şi unelte de cremene, ci şi ceva de felul produselor lui Fidias şi Praxitel. La aceasta mai întâi de toate trebue să spunem, că cronica biblică nu prezintă pe primul om „înzestrat cu însuşiri intelectuale superioare şi ştiinţi inspirate". Ea spune numai că primul om a fost introdus în rai ca să-l lucreze, că prima grăire a lui nu era desăvârşită şi se exercita la numirea animalelor, că el avea o simplă poruncă pentru exercitarea puterilor sale morale şi o făgăduinţă corespunzătoare. Sub raport moral el se afla în stare de nevinovăţie, corespunzător căreia era şi starea lui intelectuală. Ce se atinge de desvoltarea ştiinţelor, apoi multe popoară, fiind după cultura şi desvoltarea lor mult mai jos decât primul om şi urmaşii săi cei mai apropiaţi, aşa şi rămân într'o stare mii de ani întregi fără un progres vădit, răspingând prin aceasta presupunerea despre mersul înainte necesar şi fără abatere. Deducţia generală din cronica biblică despre starea primitivă a omului poate fi aceea, că aceasta n'a fost o stare de sălbătăcie, ci mai curând o stare de civilizaţie începătoare. Şi aceasta nu o contrazic, ci mai curând o confirmă datele geologice. Geologul amintit mai sus spune: „Noi trebue să ne aducem aminte, că geologia nu dă dovadă solidă pentru întărirea acelui fapt, că aşa numitele rase inferioare ale omenirii în ordine cronologică totdeauna precedează raselor superioare". Din contră, unele din cele mai vechi rămăşiţe ale omului şi ale uneltelor omului ne dau indicaţiuni despre existenţa unei destul de înalte civilizaţii. In valea Ohio se găsesc multe curgane, ce au servit de temple, locuri

1) Ch. Lyell, Antiquity of Man, p. 373.

de apărare și de îngropare. Ele conțin vase de lut, podoabe sculpturale, lucruri de argint și de aramă, unelte de piatră, împreună cu cranii de tipul mexican. Peste ele în urmă au crescut păduri dese, în care indienii cu pielea roșie și-au dus veacuri întregi jalnica lor viață. Faptul acesta dovedește, că aicea în cele mai vechi timpuri a fost o cultură înaltă, care apoi a dispărut și în locul ei s'a instalat sălbătăcia. Ce se atinge de craniile desgropate, găsite în Europa, apoi cel cunoscut sub numele de „craniul neandertal" în adevăr prezintă un tip inferior și se apropie, mai mult decât de obiceiu, de craniile momițelor. Cu toate acestea, după capacitatea sa el e mai mare decât craniul unor oameni chiar din mediul popoarelor existente astăzi. El a fost găsit într'o peșteră împreună cu resturile unui urs: dar aceasta nu dovedeste nici decum marea lui vechime. El poate e foarte vechiu, dar se poate să fie și comparativ nu așa de demult. Craniul a fost găsit în Engize aproape de Liége; se pare contimporan mamutului și referit de Lyell la formația de după pliocen, deși în partea frontală este întru câtva și ingust, dar în genere e cu totul asămănător cu craniile popoarelor europene. Tot ce se poate deduce din proporția acestor cranii este, că a fost cândva o vreme, când oamenii au fost în stare de civilizație mai scăzută decât acum, și când în viața lor laturea fizică predomina asupra celei intelectuale și atâta, dar nici decum nu aceea, că omul primitiv era cu totul salbatec și că numai apoi s'a ridicat din starea animalică. Astfel, datele geologice nu contrazic, ci mai curând confirmă cronica biblică, anume că omul în starea lui primară n'a fost fără ajutor, un salbatic asemenea fiarălor, ci a avut cel puțin începuturi de civilizație și de viață intelectuală. Cu ajutorul acestor începuturi, primilor oameni nu le-a fost greu a începe acea viață culturală, care s'a manifestat în posteritatea lui Cain. Cultura aceasta negreșit nu se poate înțelege în sensul ei actual, cum s'a și observat mai sus, și agricultura lui Cain se poate înțelege în acel senz, că el procura și pregătea pentru hrană fructe, erburi, rădăcini, etc. dar încă nu sămăna în înțelesul de astăzi grâu, sacară, orz, etc. Deși pe de altă parte trebue să observăm, că aceste plante cereale au fost descoperite împreună cu cele mai vechi rămășițe desgropate ale industriei omenești. In genere începuturile culturii, după cuvintele istoricului, precedează istoriei, și glasul tuturor popoarelor prin cele mai vechi tradiții ale lor mărturisește, că întru început Divinitatea a învățat pe om să lucreze pământul și i-a arătat acele fructe, cultivarea cărora îi putea fi cu deosebire folositoare [1]).

1) Link, Urwelt, 1834, I, 399.

Urmașii lui Cain toată activitatea lor au îndreptat-o întru asigurarea vieții materiale. Aceste griji curat de traiu până la așa grad au absorbit toate puterile generațiunei lui Cain, încât ea evident neglijă cu totul interesele vieții duhovnicești. Distingându-se prin o îndărătnică nădăjduire în sine, ea vădit trăia în plină robie deșertăciunei vieții și se distingea prin o grosolană necredință, cu inevitabilele ei roade: viciile și crimele ei. Față cu o astfel de direcție ea evident nu putea fi reprezentanta adevărată a neamului omenesc și cu atât mai puțin păstrătoarea marelor comori duhovnicești: a primei făgăduințe despre Mântuitorul și a statornicirilor religioase și morale primordiale, legate de dânsa. Ea, față cu unilateralitatea ei grosolană, amenința numai să denatureze mersul desvoltării istorice, destinat omenirei. Această directivă unilaterală avea nevoe de un contra pond. Și acesta în adevăr să și ivi în generația unui nou fiu al lui Adam, Sit, care se născuse în locul ucisului Avel. Cu Sit se începe în istorie acea generațiune de oameni, care după dispozițiunea sa duhovnicească prezenta un total contrast generațiunii lui Cain. In generațiunea lui Cain oamenii, închinându-se numai puterei materiale, toată capacitatea lor (până la totala uitare a lui Dumnezeu) o îndreptară la prelucrarea și dobândirea mijloacelor de traiu, care sporeau această putere. Dincoace din contra se prelucra și se desvolta cu totul altă directivă mai înaltă, care, trezind în oameni conștiința smerită a neputinței și păcătoșiei, îndrepta cugetele lor către Protectorul de sus, care dăduse oamenilor căzuți făgăduința viitoarei izbăviri. Direcțiunea asta se manifestă deja în zilele fiului lui Sit — Enos: „Atunci, spune cronica biblică, au început oamenii a chiema numele Domnului Dumnezeu (Iehova) [1]. Aceasta negreșit nu însamnă, că până la acest timp n'ar fi fost

Pluguri și juguri vechi,

1) Fac. IV, 26. Aicea apare clar Divinitatea sub aspectul lui Iehova. Deosebirea lui Elohim de Iehova e foarte importantă. Pe când sub numele de Elohim apare puterea generală cosmică creatoare, sub numele Iehova, Divinitatea se arată în persoană determinată. Aicea conștiința religioasă prezintă un însemnat pas înainte. După înțelesul Eș. III, 14, Iehova este Existentul în înțeles absolut, dar care în omenire și în istoria ei se manifestă ca „Atotțiitorul, care este, și a fost, și vine" (Apoc. I, 8), ca începutul și sfârșitul, ca Creator, Răscumpărător și Desăvârșitorul a toate prin Logosul și Sfântul Duh. Numele grecesc Θεός, care după Ieronim însamnă frică respectuoasă, cum trebue a ne raporta către Dumnezeu, corespunde după senzul său numelui Elohim. De același înțeles se apropie și divinitatea Vedelor indiene, care poartă numirea de Guda (de unde vine Gott al nemților).

deloc în întrebuințare rugăciunile ca chiemare a lui Dumnezeu. Religia începu să se exprime în forme externe, și prin urmare și în rugăciune, încă din vremea primilor fii ai lui Adam: în aducerea de dar lui Dumnezeu. De aicea expresia aceasta însamnă numai aceea, că acum în generația lui Sit această chiemare a numelui Domnului Dumnezeu deveni mărturisire deschisă a credinței lor în Dumnezeu, semn, care-i deosebea de cainiți și de necredința și impietatea lor grosolană. Expresia și reprezentantul suprem al acestei direcțiuni a fost Enoh, care „umbla înaintea lui Dumnezeu", adecă în toată viața sa a fost reflexul înaltei curățenii și sfințenii omenești celei dela început. Impreună cu aceasta el cel dintâiu își dădu sama la ce abis de păcătoșie și de viciu poate duce direcțiunea cainită, și păși ca cel dintâiu propoveduitor și proroc, prevestind cumplita judecată a lui Dumnezeu asupra „necredincioșilor". „Iată, zicea el, vine Domnul cu întunerice de sfinți îngeri ai săi, să judece pe toți și să mustre pe toți necredincioșii dintre ei pentru toate faptele, pe care le-a săvârșit necredința lor, și pentru toate cuvintele grozave, pe care le-au rostit contra Lui păcătoșii necredincioși" (Iud. 15, 16). Drept răsplată pentru astă evlavie înaltă și pentru marea lui credință, Dumnezeu „l-a luat" de pe pământul păcătos și prin asta l-a eliberat de moartea provocată de păcat [1]).

Noua generațiune, în care se produse direcția contrară cainiților, fiind purtătoarea adevăratei religii și a făgăduinței legate cu aceasta, firește trebuia să devie acea rădăcină, din care avea să se desvolte întregul arbore al omenirii. Și ea în adevăr a și devenit aceea. Mersul desvoltării istorice, începând dela primul om și despărțindu-se în două cursuri, gârla sa principală se îndrepta anume în partea acestei generațiuni. In această generațiune apar unul după altul acei mari reprezentanți ai omenirei sau patriarhii, cari, tari cu duhul și cu trupul, au fost chiemați prin muncă de veacuri lungi să desvolte și să păstreze principiile, care trebueau așternute la temelia vieții tuturor generațiunilor următoare. Pentru realizarea cât mai reușită destinațiunei sale ei, după o deosebită pronie dumnezeească, au fost înzestrați cu o neobișnuită lungime de zile, așa că fiecare dintre ei aproape o mie de ani întreagă a putut fi păstrătorul viu și interpretul făgăduinței, încredințate lor. Primul om, Adam, acesta este primul autor al revoluției săvârșite în istoria omenirii și primul martor a marei făgăduințe despre Mântuitorul,

1) Există diferite interpretări ale faptului „luării" lui Enoh, dar o explicare suficientă a ei se află în Evr. XI, 5.

a trăit 930 ani; fiul său Sit a trăit 912 ani; fiul lui Sit, Enos a trăit 905 ani; reprezentanții următoarelor generațiuni: Cainan a trăit 910 ani; Maleleil 895 de ani; Iared 962 ani; Enoh, viața căruia a fost întreruptă lui prin luarea la cer, a fost de 365 ani; Matusal a trăit 969 de ani; Lameh 777 și fiul acestui din urmă 955 de ani. Despre această lungime de viață neobișnuită a patriarhilor, unanim mărturisește tradiția tuturor popoarelor vechi. Iosif Flaviu are dreptate când spune cu acest prilej: „Despre această lungime de veacuri a vieții mărturisesc toate scripturile atât la elini, cât și la barbari, și nimenea nu are dreptul la vederea vieții scurte de astăzi să considere falsă această tradiție generală[1]". Când judecăm despre ea trebue să avem în vedere, că patriarhii aceștia erau urmașii apropiați ai oamenilor abea creați (și încă creați nemuritori), condițiile naturale de viață erau deosebite de cele actuale, și înseși viața era simplă, și apoi și în genere în starea naturei după starea ei paradisiacă nu s'au produs deodată acele schimbări, care au făcut influența ei adesa distrugătoare pentru viață. Incă și acum longivitatea omenească atinge și 200 de ani și printre arabii africani, după mărturia călătorilor, aceasta chiar nu e lucru rar. Pentru ce să nu socotim posibilă continuarea peste 200 de ani a vieții în timpurile primare, când resturile uriașe desgropate ne arată proporțiile grandioase și puterea uriașă a animalelor ce trăiau atuncea? S'a dovedit, că unele animale și mai ales unele paseri și astăzi trăesc 300—400 de ani. Nu-i imposibil deci, că și omul în țara originei sale primare și față cu felul de trai mult mai conform cu natura, ca astăzi, să fi putut trăi așa de mult, anume cum mărturisește cronica biblică[2]).

Despre viața patriarhilor cronicarul sacru nu ne dă mai departe nici un fel de detalii. El ca și cum ar fi rezervat veacurilor următoare sarcina să umple conținutul vieții lor cu tot ce este mai bun și mai superior în omenire. Aceștia au fost monumentele cele mai mărețe ale vieții primare pe care omenirea următoare trebuea să citească cronica sa. Ei au fost zece, și fiecare din ei a fost adevărat monument atât al credincioșiei lui Dumnezeu întru îndeplinirea făgăduinței sale, cât și al credinței și răbdărei părinților. Fiecare din ei a trăit timpul hărăzit lor și fiecare a transmis credința și făgăduința încredințate lor spre păstrare moștenitorului său cu generațiunea sa. Pentru o păstrare mai bună a acestui mare testament, lor le-a fost dată și o viață minunat de lungă. Fiecare generațiune

1) Hävernik, Einl. p. 215. Antiq. I, 3, 9.
2) Delitzsch, Genesis, exemplul 42.

putea la transmiterea tradiției păstrate de dânșii depărtaților lor descendenți să o confirme prin mărturia lor personală. Așa Adam a putut istorisi despre viața sa fericită din rai, despre căderea în păcat și despre marea făgăduință, dată lui pentru izbăvirea din robia păcatului și a morții în curgere de câteva generațiuni, până la nașterea lui Lameh, tatăl lui Noe, iar ultimii patriarhi, ca Lameh și Matusal, au trăit chiar pânăla acea vreme, când a fost începută facerea corăbiei, care avea să servească de leagăn al omenirei celei nouă de după potop, de oarece ultimul din ei a murit chiar înainte de potop. Dacă chiar în timpurile cele mai nouă, când s'au perfecționat extraordinar toate mijloacele de dobândire ale științii, care servesc drept mijloc puternic pentru păstrarea adevărurilor odată dobândite, mărturiile personale ale persoanelor despre anumite evenimente mari au valoare de mâna întâia pentru păstrarea adevăratei concepții despre acele adevăruri, apoi cu atât mai mult aveau valoare mărturiile personale și tradiția patriarhilor despre vremile primitive în acel timp, când astfel de mărturie era unicul izvor al cunoașterei lor.

Tot ceeace ni se comunică despre viața majorității din cei zece patriarhi de dinainte de potop se mărginește la aceea, că ei au trăit, au născut fii și fiice și au murit. Autorul sacru al cărții Facerea cu deosebită solemnitate vorbește despre fiecare din patriarhi, că „el a murit". In această scurtă mărturie se observă cel mai adânc sens al istoriei Vechiului Testament. El ne arată, că moartea, ca rod al călcărei poruncei primare, deja își întemeiasă împărăția sa pe pământ: „moartea a domnit dela Adam" (Rom. V, 14) cu toate lecțiile sale și cu grozavele urmări ale păcatului și cu nădejdea la izbăvire de dânsa prin Adam cel de al doilea. Și apoi toți acești mari patriarhi au murit; ei „au murit întru credință, neprimind făgăduințele, ci numai din depărtare le-au văzut pe acelea, și s'au bucurat și ziceau despre sine, că ei sunt călători și venetici pe pământ" (Evr. XI, 13).

Deși tradiția generală, care și-a găsit expresia în sf. Scriptură, ne comunică așa de puțin despre viața patriarhilor de dinainte de potop, dar amintirea despre dânșii s'a păstrat în veacurile următoare chiar și printre popoarele, care s'au abătut dela adevărata cunoștință de Dumnezeu și care prin urmare s'au lipsit de izvorul descoperit de Dumnezeu al cunoștinților despre soarta omenirii primitive. In povestirile diferitelor popoară păgâne, întâlnim urme uimitoare ale acestei tradiții generale, care și nevrând ne

duc la convingerea, că aicea noi avem a face cu ecoul depărtat al unia și aceliași tradiții.

Așa, mai întăi de toate, amintirea istorică a diferitelor popoară a păstrat tradiția chiar despre numărul patriarhilor de dinainte de potop. Ei au fost, cum se știe, zece (numărând dela Adam pânăla Noe inclusiv), și anume acest număr cu o exactitate uimitoare se repetă în istorisirile celor mai depărtate popoară unele de altele, cu toate că fiecare din ele înzestrează pe acești patriarhi cu diferite însușiri și titluri, potrivit cu vederile sale proprii asupra lor [1]). Din fragmentele lui Beroze, un sacrificator babilonean de pe vremea lui Alexandru cel Mare, noi vedem, că la haldei exista tradiția despre zece patriarhi de dinainte de potop, deși, din nefericire, fragmentele acestea au ajuns până la noi într'o formă așa de rea, încât nu avem nici un fel de informație mai departe despre aceasta. Tradiția asiriană, redată de Abiden, deasemenea pune în fruntea poporului său înainte de întemeerea Ninevei zece generațiuni de eroi, care succesiv au fost căpetenii ale orașelor cârmuite de dânșii. Acelaș Abiden, unul din poligrafii greci, care în periodul succesorilor lui Alexandru cel Mare s'a încercat fără succes să răspândească printre compatrioții săi tradiția și istoria popoarelor Asiei, redă deasemenea tradiția armeană despre viața a zece eroi, străbunii până la Aram, care anume definitiv a și format acest popor și i-a dat numele său, tradiție, care apoi a fost primită de Mar-Abas-Catina și de scriitorii școlii din Edessa, iar după dânșii de Moise de Khorena, istoricul național al Armeniei. Cărțile sacre ale iranienilor, atribuite lui Zoroastru, pun în fruntea omenirii zece eroi de un caracter cu totul mitic, care urmează lui Haiomaretan, omul model-erou, împrejurul cărora se grupează toate tradițiile despre veacurile primare până în acel moment, când ele primesc un caracter, mai uman și aproape semiistoric. Anume așa se prezintă Paradații unei vechi tradiții, cari au devenit zece Peșdadioregi al legendei iraniene mai târzii, întrupată în epopee de poetul persan Firdusa, - primii regi pământeni, „oamenii legii vechi", care „se nutreau cu băutura curată gaoma și au păstrat sfințenia". In legendele cosmogonice ale indienilor întâlnim nouă bramadic, care, împreună cu străbunul lor Brama, alcătuesc zece și care se numesc cei zece „Pitriși" sau „părinți". Chinejii numără zece împărați, care aveau natură divină, între Fu-Hi și Hoang-Ti, domnitorul, dela care încep deja timpurile istorice și cu care anume se marchează sosirea periodului al zecelea; aceștia zece împărați au

1) Lenormant, Histoire ancienne de l'Orient, tom. I, p. 41.

cârmuit succesiv poporul dela facerea omului și începutul „supremației omenești pe pământ". In fine, pentru a nu aduce exemple de prisos, ajunge că observăm încă, că germanii și scandinavii recunoșteau zece strămoși ai lui Votan sau Odin, cum arabii recunoșteau zece regi mitici ai lui Ada, poporul primitiv al peninsulei lor, însuși numele căruia însamnă „vechiu". In Egipt primele timpuri ale existenței omului se marchează prin domnia zeilor pe pământ. Fragmentele unei cronice egiptene a lui Maneton, care se referă la aceste timpuri primare, au ajuns pânăla noi într'o stare așa de schimbată, încât e greu cu o siguranță mai multă sau mai puțină să determinăm, anume câte domnii divine admitea autorul. Dar fragmentele, ajunse pânăla noi din vestitul Papirus istoric din Turin, care conține lista dinastiilor egiptene, făcut hieroglific, se pare că indică clar existența a zece zei-regi, cari la început au și cârmuit omenirea.

Această repetare permanentă la atâtea popoară diferite a aceluiași număr de zece se prezintă cu adevărat izbitor, și aceasta cu atât mai mult, că aice chestia e de un număr rotund și sistematic marcat. Ar fi zadarnic a găsi explicarea acestui număr de 10 în vre-o speculațiune suptilă a filosofiei religioase a păgânismului relativ de senzul misterios al numărului. Tradiția despre cei zece patriarhi de dinainte de potop își are rădăcina sa nu în acest grad mai târziu de desvoltare a spiritului omenesc, ci evident în unul mult mai vechiu și primitiv. Ea ne duce către o epocă mult mai veche și mai depărtată, anume către epoca cu adevărat primitivă, când străbunii tuturor popoarelor, la care întâlnim această tradiție, trăiau încă la un loc, prin care se și poate explica caracterul comun al acestei tradiții. De aici de la sine se vede, în ce anticitate adâncă a omenirei primitive ne introduce tradiția biblică despre patriarhii antideluvieni, – tradiție, care-și găsește o confirmare așa de uimitoare în tradițiile paralele ale celorlalte popoară.

In tradițiile popoarelor vechi se găsește ecoul și a acelei istorisiri biblice, care pune în legătură construirea primului oraș cu prima ucidere, săvâșită de un frate asupra altuia. Aceasta iarăși este una din acele tradiții, care se întâlnește aproape pretutidenea și, evident, își au rădăcina lor în acea epocă primară, când oamenii trăiau încă împreună și astfel aveau o tradiție comună. Urma acestei tradiții s'ar putea urmări dela Cain, care a construit primul oraș, Enoh, după uciderea lui Avel, până la Romul, care a întemeiat orașul Roma pe sângele fratelui său Rem. In urmă, această tradiție s'a lărgit și a dat naștere chiar superstiției larg răspândite,

care are loc în tradiţiile aproape ale tuturor popoarelor şi pe care păgânismul adesa a realizat-o chiar şi în practică, recurgând la barbaria revoltătoare: intemeerea fiecărui oraş era însoţită prin aducerea de jertfe umane, ca şi cum el n'ar fi putut exista fără întărirea lui cu sânge curat omenesc.

O altă credinţă a vechei omeniri, mult răspândită, era aceea, că oamenii primelor veacuri se distingeau prin statură colosală şi că viaţa lor era extraordinar de îndelungată. La greci ideea de statură uriaşă a primilor oameni se lega strâns cu închipuirea despre autoctonia lor. Arcadia câteodată se numea Gigantida şi Licia se numea Gigantia după statura neobişnuită, prin care se distingeau locuitorii lor primitivi. Tradiţii despre generaţiunea uriaşilor, născuţi din pământ, se lega de asemenea cu partea de sud a insulelor Rodos şi Cos. Cizicul arăta pe pământul său un dig, care ar fi fost făcut anume de aceşti uriaşi. Anume această idee, că eroii primitivi aveau statură uriaşă, a devenit loc comun al poeziei clasice şi ea, se pare, a fost confirmată prin descoperirea de schelete enorme, care au şi fost luate drept scheletele acestor eroi. Beroze, pe temeiul tradiţiei haldeo-babilonene, spune, că primii oameni se distingeau prin statură monstruoasă şi prin putere monstruoasă, şi că ar fi fost astfel chiar şi primele lor generaţiuni de după potop. Din tradiţiile naţionale ale Armeniei, Mar-Abas-Catina a scos de asemenea povestirea despre vechii uriaşi ai acestei ţări şi ai Mesopotamiei şi despre silniciile lor, şi despre lupta a doi din cei mai grozavi dinte dânşii: a lui Bel babiloneanul şi Haig armeanul. Toate legendele arabe deasemenea mărturisesc unanim despre aceea, că popoarele primitive ale peninsulei Arabice, fiii lui Amalic şi Ada, erau uriaşi, şi aceste popoară au dispărut deja în adâncă anticitate, aşa că din ele n'a rămas nicio urmă alta, decât amintirea despre impietatea şi silnicia lor. Aceasta, evident, e aceeaşi tradiţie, care se întâlneşte şi în istorisirea biblică, unde se vorbeşte de uriaşi, vestiţi prin silnicii şi impietate generală. Privind din punct de vedere general, asemenea tradiţie nu are nimic contra sa şi în datele ştiinţei, de oarece viaţa primitivă, cum s'a dovedit pozitiv, de obiceiu s'a manifestat în cele mai grandioase forme, şi tradiţia asta devine cu atât mai verosimilă, în vederea tradiţiei, confirmată de asemenea de povestirile populare, despre neobişnuita longivitate a oamenilor primitivi.

Marele sfinx din Egipt.

CAPITOLUL VI

VECHIMEA NEAMULUI OMENESC

atriarhii de dinainte de potop, prezintându-se drept monumente a vieţii umane generale din vremile primare, prezintă în acelaşi timp acele epoci, după care istoricul trebue să construiască cronologia istoriei primare. Construirea ei se uşurează şi se simplifică prin aceea, că calculul anilor patriarhilor se face în cronica biblică întreit: 1) dela începutul vieţii pânăla naşterea primului fiu; 2) dela naşterea primului fiu pânăla sfârşitul vieţii; 3) numărul anilor întregei vieţi. E cu deosebire important primul calcul. El dă putinţa tragerei unei linii neîntrerupte de ani dela Adam pânăla Noe: trebue numai a aduna anii fiecăruia, trăiţi înainte de naşterea primului fiu. Aşa, Adam era de 130 ani, când i s'a născut fiul Sit; Sit era de 105 ani la naşterea lui Enos; Enos avea 90 de ani la naşterea lui Cainan. Suma acestor ani va alcătui periodul dela facerea lui Adam pânăla naşterea lui Cainan: 130+105+90=325 de ani. Prin acelaşi metod se poate determina numărul anilor dela Adam pânăla Noe, dela care s'a început o nouă epocă în istoria omenirei: trebue adunaţi anii patriarhilor, trăiţi de fiecare din ei pânăla naşterea primului fiu, şi suma va înfăţişa numărul căutat. Dar pelângă vădita simplitate, calcularea anilor prezintă greutăţi aproape de nedeslegat din alt punct de vedere. Pentru a stabili cronologia acestei epoci primi-

tive, e de neapărată trebuință să găsim mai întâiu un sprijin puternic în înseși calculul anilor vieții patriarhilor, atât a întregei vieți, cât și a celei pânăla nașterea primului fiu; așa acest calcul destul de considerabil diferă în trei texte din cele mai vechi și mai cu autoritate ale cronicei biblice: evreească, samaritană și greacă. Diferența asta se poate vedea din tabela următoare:

	Textul ebraic			Textul samaritan			Textul grec LXX.		
	Anii înainte de nașterea primului fiu.	Ceilalți ani	Toată viața	Anii înainte de nașterea primului fiu.	Ceilalți ani	Toată viața	Anii înainte de nașterea primului fiu.	Ceilalți ani	Toată viața
Adam	130	800	930	130	800	930	230	700	930
Sit	105	807	912	105	807	912	205	707	912
Enos	90	815	905	90	815	905	190	715	905
Cainan	70	840	910	70	840	910	170	740	910
Maleleil	65	830	895	65	830	895	165	730	895
Iared	162	800	962	62	785	847	162	800	962
Enoh	65	300	365	65	300	365	165	200	365
Matusal	187	782	969	67	653	720	187	782	969
Lameh	182	595	777	53	600	653	188	565	753
Noe	500	—	—	500	—	—	500	—	—
Până la potop . . .	100	—	—	100	—	—	100	—	—
Anul potopului . .	1656	—	—	1307	—	—	2262	—	—

Cu deslegarea și armonizarea acestei divergințe în calculul anilor au ostenit numeroși interpreți, dar până acum lucrul a rămas nelămurit cu deplină exactitate. S'au făcut tot felul de presupuneri. Unii explică această divergință prin erori întâmplătoare ale prescriitorilor sf. Cărți; alții în abaterea textului samaritan văd tendința succesivă spre micșorarea longivității improbabile a patriarhilor, iar în abaterea textului grec dela cel ebraic văd tendința celor șaptezeci de traducători de a apropia calculul-biblic al anilor de forma egipteană; alții, în fine, indicațiile micșorate ale textului ebraic văd o falsificare intenționată a textului de către iudeii, care au dorit prin asta să dovedească, că încă „n'a venit plinirea vremilor", care după vechea prorocie trebuea să se săvârșască în a șasa mie de ani dela facerea lumii. Mai multă probabilitate are prima și ultima presupunere, deși poate au existat și alte cause, nedescoperite încă de știință. In genere, trebue de avut în vedere, că cronologia este unul din punctele cele mai controversate, în istoria biblică, de oarece în Biblie nu este o suficientă precisiune în calcularea anilor. Pelângă că cele mai vechi texte ale Bibliei în

ce priveşte indicarea cifrelor diferă cu sute de ani. Causa principală a unei asemenea neprecisiuni se putea coprinde mai întâi de toate în erorile transcriitorilor cărţilor sfinte, erori, care cel mai uşor se pot face la cifre, de oare ce faţă cu textele nedesluşite transcriitorul nu are putinţa să gâcească după context, cum se întâmplă la prescrierea cuvintelor nedescifrabile. Că asemenea erori în adevăr au fost, drept dovadă ne serveşte Fac. V, 25-27, unde în traducerea celor LXX se spune, că Matusal a trăit 167 de ani pânăla naşterea lui Lameh şi 802 ani după aceea: „iar de toţi anii lui Matusal au fost 969 de ani". Dar faţă cu această precizare a anilor lui se iveşte o curioasă nepotrivire şi anume, că Matusal a trăit si după potop 14 ani. E vădit, că aicea s'a furişat o eroare, şi de aceea în majoritatea copiilor şi a traducerilor din greceşte cifra 167 de obiceiu se corectează în 187, cum se notează aceasta şi în Biblia rusască. De aicea noi putem conchide, că cronologia, ca una ce nu are raport direct cu principiile fundamentale ale credinţei şi moralei, este lucru secundar în Biblie şi determinarea exactă a ei n'a intrat în problema autorului cărţei Facerea, ci a fost rezervată calculelor raţiunii şi cercetărilor ştiinţei.

Cercetarea îngrijită între altele arată, că pentru alcătuirea unei complecte şi sănătoase cronologii biblice nu există date solide, nu numai în ce priveşte cifrele aparte ale anilor vieţii patriarhilor, dar şi în ce priveşte genealogiile, care nu sunt duse cu o succesiune absolută. Aşa în textul ebraic în genealogia patriarhilor de după potop e omis Cainan, şi se zice, că „Arfaxad a născut pe Sala", pe când după textul grecesc al celor LXX şi după mărturia ev. Luca (III, 36) Sala a fost nepotul lui Arfaxad şi fiul lui Cainan. Astfel aicea trebue de admis sau o eroare în textul ebraic, sau de altă parte cuvântul „a născut" să-l luăm nu în sens riguros de filiaţiune, ci în sens general de urmaş. Că cuvântul acesta se întrebuinţează în Biblie anume în acest senz larg, ne arată Mat. I, 8, unde citim: „Ioram a născut pe Ozia"; pe când din istorie se ştie, că Ozia n'a fost fiul lui Ioram, ci strănepotul lui (Ioram-Ohozia-Ioas-Amasia-Ozia). In evreeşte încă şi mai nedeterminată e întrebuinţarea cuvântului „fiu", care adesa se aplică urmaşilor îndepărtaţi. Laban în Fac. XXIX, 5 se numeşte fiul lui Nahor, pe când în realitate el a fost nepotul lui din Batuil (Fac. XXIV, 15 şi 29); Şevuil în 1 Paral. XXVI, 24 se numeşte fiul lui Girson, fiul lui Moise, deşi a trăit la câteva veacuri după dânsul; Hristos se numeşte „fiul lui David", etc. In vederea acestora nu-i nimic imposibil în faptul, că autorul cărţii Facerea a putut

omite câteva verigi ale genealogiei patriarhilor de dinainte și de după potop, pentru a le duce în anumita simetrie: câte zece nașteri în fiecare, cum a făcut aceasta și ev. Matei, omițând câteva verigi din genealogia lui Hristos, ca să o ducă în trei grupe simetrice, constând fiecare din paisprezece nașteri (I, 17). Și dacă e așa, atunci cronologia biblică nu poate fi determinată cu exactitate absolută, și determinarea ei poate avea importanță numai aproximativă, ceeace e și cu totul suficient pentru scopul principal al istorisirii biblice, și anume de a arăta mersul treptat al credinței și moralei omenirei Vechiului Testament, care înseta după izbăvirea de sus.

Cu toată nedeterminarea cronologiei biblice, ce s'a arătat mai sus, în Biblie cu toate acestea sunt destule date, pentru a determina cu exactitate aproximativă timpul existenței omului pe pământ sau în genere vechimea neamului omenesc. Admițând unele presupuneri despre posibilitatea omiterei unora sau altora din generațiuni din scara vieții istorice a omenirii, noi prin aceasta nu dărâmăm deloc acel fapt neîndoelnic, că viața neamului omenesc pe pământ are comparativ o vechime foarte mărginită, și viața istorică a lui se ridică nu mai departe de 5-6 mii de ani a. Hr., cum se și recunoaște aceasta pe baza cronologiei grecești a Bisericei Ortodoxe. Altmintrelea se încearcă să determine numărul anilor vieții pe pământ știința modernă, care-și construește cronologia sa pe propriile sale date: geologice, istorice, etnografice și filosofice. Vechimea omului pe pământ ea o determină cu sute de mii de ani. In vederea acestei deosebiri nu va fi deprisos a examina mai amărunțit temeiurile cronologiei științifice.

Intemeietorul cronologiei științifico-geologice a vieții omului pe pământ a fost cunoscutul geolog Lyell, care cel dintâiu pe baza rămășițelor omenești descoperite în săpături a început a afirma, că de oarece omul e contimporan mamutului și altor specii deja ne existente, apoi el trăește pe pământ cel puțin de 100.000 de ani. Urmașii lui Lyell nu întârziară să dubleze și să întreiască această cifră, și curând treaba ajunsă până acolo, că probabil se găsi că nu ajung cifrele pentru a determina numărul anilor vieții omului pe pământ, de oarece Huxley în cuvântarea sa la adunarea membrilor „societății britanice", dând din mână oarecum a disperare, spuse numai, că „apariția omului pe globul pământesc trebue a o referi la o epocă *nemăsurat* mai depărtată decât cea care până acum se designa de cei mai îndrăsneți cugetători". Concluziile geologiei se fondează pe două ipoteze, că 1) resturile

omului: uneltele de cremene, etc. se găsesc în straturile de pământ câteodată împreună cu oasele mamutului, și că 2) procesul actual de formație al straturilor de pământ este la fel de încet cu al celor din epocele precedente cele mai depărtate. Ultima ipoteză are cu deosebire mare importanță pentru cronologia geologică. Dacă în adevăr procesul stratificației totdeauna a fost la fel, atunci acele straturi, în care s'au găsit resturi de om și mamut au putut să se formeze numai într'un enorm număr de ani. Dar chestia e, că o asemenea presupunere nu are în favoarea sa nici un fel de temeiuri solide, și mulți geologi, admițând principiile generale ale acestei teorii, admit în același timp, că în timpurile anterioare au putut lucra și astfel de cause, mulțămită cărora stratificațiile se formau mult mai repede decât acum. Prima presupunere, că omul e contimporan mamutului, poate fi adevărată, dar viața mamutului înseși, cere o determinare mai exactă. In secolul prezent, în Siberia s'a găsit în ghiață un mamut, pelea și părul căruia erau evident adaptate pentru trai în climat rece, iar carnea s'a păstrat până întru atâta, încât eschimoșii erau gata să o întrebuințeze la mâncare. Dacă gheții i se recunoaște o mare putere de conservare, apoi și în acest caz va fi improbabil, că acest animal a putut să se conserve nu 100.000, dar nici 6.000 de ani. E probabil de asemenea, că omul exista deja în acea vreme, când animalele, care acum trăesc numai în climatul tropical, trăiau încă în pădurile Europei. Dar câți ani s'au cerut, ca climatul Europei din tropic să devină temperat? Intrebarea aceasta e greu de rezolvat. Schimbarea în direcția curentului cald, Golfștromul, schimbarea în înălțimea comparativă în înălțimea apei și uscatului, provocată de oarecare cause deosebite, au putut comparativ să schimbe repede climatul Europei. Afară de asta și în cotloanele și peșterile pământului se descopăr împreună cu mamutul numai unelte de piatră, dar nu și oase omenești, ceeace iară micșorează tăria doveditoare a acestui fapt, de oarece instrumentele de piatră au putut să fie alăturea cu resturile de mamut și în afară de conviețuirea și contemporanitatea omului cu dânsul. Sunt și alte fapte, care prezintă greutăți irezolvabile pentru recunoașterea enormei vechimi a omului. Luând în considerațiune repeziciunea de azi a creșterei populațiunii, trebue să presupunem, că acea cantitate de populație a globului pământesc, care există în timpul de față, dintr'o singură pereche a putut să se formeze în nu mai mult ca 6.000 de ani. Tot despre un asemenea comparativ neînsemnat număr de ani ai vieții omului pe pământ mărturisește și acea împrejurare, că artele

științele, invențiunile și în genere toate manifestările creatoare ale spiritului omenesc inventiv există nu așa de demult în istorie. In adevăr, ar fi cu totul neînțeles faptul, ca oamenii sute întregi de mii de ani să fi trăit ca niște jalnici selbateci, cu uneltele lor de piatră, iar apoi oarecum la semnalul unui toiag magic în 6.000 de ani să fi construit întreaga civilizație miraculoasă. E greu chiar de închipuit, ca omul într'un period așa de enorm, în absența oricărei culturi, care să-i dea stăpânire asupra lumii, să fi putut păstra existența sa pe pământ, când el după slăbiciunea sa fizică și în lipsa oricărui ajutor necontenit a fost expus pericolelor din partea numeroaselor animale, mai puternice decât el.

Deja aceste fapte dărâmă considerabil starea propunerilor geologice despre vechimea omului. Dar propunerile acestea devin și mai șubrede prin șubrezenia înseși datelor, de care geologia se folosește la cercetările sale. Iată exemple. In săpăturile, făcute pe țermurii de mălituri ale Nilului, la adâncime considerabilă au fost găsite hârburi de vase de lut, semnul evident a existenței omului. Calculând după gradul repeziciunii și cantității stratificației, învățații au ajuns la concluzia, că aceste vase aparțin unor oameni, care au trăit cu câteva zeci de mii de ani înainte de Adam cel biblic, și deaceea au numit aceste hârburi preadamite. Dar după aceea s'a făcut altă descoperire, care deodată a respins presupunerea abea făcută. Incă la o adâncime și mai mare, lângă pedestalul statuei lui Ramzes II, a fost găsit un hârb, cu un desen grecesc imprimat pe dânsul, după care judecând acest nou hârb nici într'un chip nu se poate referi mai departe decât la trei veacuri înainte de Hristos, sau către vremea cucerirei Egiptului de către Alexandru Macedoneanul. Savantul inginer Stephenson, care a făcut săpături în Egipt prin vecinătatea Damietei, făcu o descoperire încă și mai importantă în acest senz: în cele mai adânci măluri ale Nilului, unde au pătruns casmalele și hârlețele iubitoare de știință ale savanților cercetători și unde după calculul acestor din urmă ar fi trebuit să fie resturi de oameni, ce au trăit cu milioane de ani în urmă, acolo el a găsit cărămidă cu ștampila lui Mahomet Ali, adecă din timpul stăpânirei mahomedane asupra Egiptului. Pe temeiul unor asemenea date e greu să construești niște calcule oarecare solide.

In veacul trecut partizanii vechimei extraordinare a neamului omenesc și-au întemeiat concluziile lor pe temeiuri înalt-științifice, în genul datelor astronomice, procurate de zodiacele egiptene, de înclinațiunea osiei pământului, de pozițiunea constelațiunilor, etc.

Aşa Dupuy, autorul cărţii vestite cândva despre „origina tuturor religiilor", se umplu de entuziasm, găsind confirmarea exactă a ideilor sale în zodiacele vechi. Dar el a fost încă cumpătat în tezele sale: „nu-i nevoe de a referi mai departe de cât la 14 sau 15 mii de ani figurile hieroglifice ale zodiacului, pe care grecii l-au primit dela egipteni şi dela haldei". Mândru cu descoperirea sa, el adaose: „Aşa am aruncat eu ancora adevărului in fundul oceanului veacurilor". Dar el a aruncat ancora sa, cum se constată după cercetările cele mai nouă, în adâncurile oceanului nu a adevărului, cum socotea dânsul, ci a rătăcirii, pentrucă chiar în acel timp, când a fost edată cartea sa, în Franţa s'a născut un copil, viitorul Champollion, care după treizeci de ani a descoperit taina citirii hieroglifelor. Şi atunci s'a văzut, că zodiacele egiptene nu se refereau la aşa vechime, care se determina prin 14 sau 15 mii de ani, ci către periodul deja al stăpânirei romane; pentrucă hieroglifele de pe ele coprindea numele primilor împăraţi romani: August, Tiberie şi alţii. Astfel descoperirea lui Dupuy se dovedi o curată născocire. Acest însemnat fapt ne arată, cât de prudenţi trebue să fim la concluziunile, privitoare la vechimea neamului omenesc.

Vechimea neobişnuită a neamului omenesc s'au încercat să o întemeieze pe extraordinara vechime a civilizaţiilor dispărute sau existente, dar, cum se vede, nici aicea nu sunt temeiuri suficiente. Cronologia chineză, cum se presupunea într'o vreme, se adâncea într'o uimitoare adâncime a veacurilor, dar cercetările mai îngrijite ale acestui obiect în timpurile din urmă au dovedit, că periodul istoric în China nu merge mai departe decât pânăla 2200 de ani a. Hr., iar unii cercetători referă începutul vieţii istorice a Chinei către anul 781 sau în tot cazul nu mai departe de anul 1154. India deasemenea, cum se presupunea într'o vreme, avea o istorie, perioadele neguroase ale căria vădit ar fi dărămând învăţătura sf. Scripturi despre vechimea comparativ nu aşa de mare a originei omului. Dar astăzi ştiinţa cu convingere arată, că cel mai timpuriu eveniment, pe care-l poate urmări istoria Indiei, este strămutarea triburilor arice de pe platourile înalte ale Asiei în şesurile Industanului, ceace în tot cazul a fost nu mai devreme de anul 2000 a. Hr.

Suferind neizbândă pe temeiul istoriei Chinei şi Indiei, partizanii teoriei vechimei extraordinare a neamului omenesc au recurs la ajutorul Egiptului, ca ţară, care presupunea evident în civilizaţia sa o vechime imemorabilă. Dar şi vechimea egipteană s'a dovedit un temei tare slab în această privinţă. Despre asta mărtu-

rişeşte elocvent înseşi divergința dintre savanți în determinarea începutului vieţii istorice în Egipt. Beck, cunoscutul egiptolog german, raportează timpul domniei lui Menes, care se recunoaşte de toţi ca prim rege al Egiptului, către anul 5702 a. Hr. Unger, un alt mare învăţat german, preferă anul 5613. Mariette-Bei, egiptolog francez, directorul muzeului de arheologie din Cairo, şterge câteva veacuri şi pune domnia lui Menes în anul 5004 a. Hr. în care privinţă lui îi urmează Lenormant, cel mai de samă elev al său. Profesorul Maspero socoate, că anul 4500 se prezintă mult mai potrivit număr în această privinţă. Brugsch-Bei, savant german, care a trăit mult în Egipt, autorul cunoscutei lucrări „Istoria Egiptului, extrasă în întregime din monumente", presupune anul 4455. Lepsius şi Ebers, dascalul şi ucenicul, dar ambii deopotrivă de renumiţi egiptologi, socot, că Menes a domnit cu 3892 de ani a. Hr. Bunsen, un cunoscător nu mai puţin însemnat al vechimii, la început a fixat pentru Menes anul 3623, dar mai târziu a ajuns la convingerea, că anul 3059 e mai corespunzător adevărului. Savantul englez Berci, directorul secţiei egiptene din muzeul Britanic, cunoscut prin cercetările sale speciale, determină, că Menes a domnit cu 3000 ani a. Hr. Stuart Powell, directorul secţiunei numismatice din muzeul Britanic şi cunoscut prin cercetările egiptologice, recunoaşte anul domniei lui Menes 2718, şi în fine răposatul Wilkinson, vestita carte a căruia despre vechimea egiptenilor [1]) redă o deosebită greutate opiniilor sale, convine în genere cu Powell, şi referă începutul domniei lui Menes către anul 2691 a. Hr. Astfel între cifra cea mai mare şi cea mai mică a acestor calcule diferenţa se vede a nu fi mai mică de 3011 ani, şi această diferenţă e cu atât mai însemnată, că toate aceste cifre aparţin calculelor unor oameni deopotrivă de învăţaţi şi de renumiţi ! Ca să arătăm evident, cât de mare e această divergință, ajunge să spunem, că după asemenea calcule istoricii contimporani ar trebui să difere de ex. la determinarea începutului domniei răposatului împărat Alexandru II până întru atâta, încât unii să zică, că el a început a domni în 1855, iar alţii, pe aceleaşi temeiuri ştiinţifice să afirme, că el a fost contimporan cu Moise sau cu faraonul egiptean Totmese III !

Causa unei diferenţe aşa de monstruoase se coprinde în aceea, că singurul temeiu pentru cronologia egipteană până în prezent servesc listele faraonilor, citate de diferiţi scriitori vechi din cartea

1) Wilkinson, The Manners and customs of ancient Egyptians, I-III, London 1879.

pierdută a lui Manethon, sacrificator egiptean din veacul III a. Hr. Dar datele lui au fost izvorul nedumeririlor permanente pentru învăţaţi, de oarece el urmează obiceiul egiptean de a număra toţi anii regilor, care au domnit mai mult sau mai puţin împreună, ca de ex. când fiul a fost încoronat încă trăind tatăl său. Nu-i de mirare, că un asemenea egiptolog, ca Brugsch, a trebuit să spună, că singur acest izvor de rătăcire „prezintă astfel de îndoele și dificultăţi în calea științei și cercetărilor, încât te face să disperi de a mai găsi putinţa unei tăbliţe cronologice exacte a monarhiei vechi egiptene“ [1]). Peste acestea mai e faptul, că însuși egiptenii nu aveau nici o idee de o cronologie exactă și nu dau nici un fel de date solide pentru calcul. Cifrele lui Manethon sunt așa de încurcate, că „ușor pot să se potrivească la tot felul se sisteme cronologice“; pelângă aceasta, singurul tablou regulat a numelor domnitoare, coprinse în documentul, găsit în Abidos, și cunoscut sub numirea de Papirusul din Turin, e atâta de deteriorat, că presintă un ajutor așa de insuficient pentru verificarea tăbliţei lui Manethon. Mai mult încă monumentele încep tot mai mult a dărâma datele lui cifrale, așa că numai dacă noi nu voim fără nici un temeiu să prefacem tăbliţele lui după propria noastră dorinţă, nu rămâne nimic altă ceva, decât numai așteptarea, până ce vreo descoperire fericită ne va izbăvi de acest periculos experiment. Brugsch fundează datele sale pe calculul, că la fiecare 100 de ani se venea exact trei domnii, pe când nu mai puţin cunoscutul savant orientalist, Canonicul Rawlinson, spune, că durata medie de domnie a regilor orientali se determina la 20 de ani. Dar chiar dacă aceasta era încă insuficient pentru a sdruncina orce încredere în cronologia egipteană, o mare dificultate de încredere în deciziunile ei se iveşte în acea împrejurare, că nimenea nu știe încă anume care regi au domnit impreună sau când fiecare din ei a început să domnească singur.

Apariţia civilizaţiei babilonene multă vreme s'a presupus, pe temeiul fragmentelor din cartea lui Beroze, sacrificator babilonean, care a trăit prin veacul III înainte de Hristos, tot așa de veche, ca și cea egipteană. Dar și aicea deasemenea cercetătorii cei mai noi și mai exacţi au risipit toate exagerările. Astăzi savanţii sunt în deplin acord între dânșii întru aceea, că cele mai timpurii urme ale istoriei babilonene se referă nu mai departe de anul 2500 a. Hr., deși Beroze refera potopul către anul 11.697 și legendele plăcilor cuneiforme fixază anul 439.000 a. Hr. pentru domnia celor zece

1) Brugsch, History of Egypt. Vol. I, 120.

regi, care au trăit înainte de această mare nenorocire. Asiriologii englejî Smith Soys socot, că „nici un fel de monumente contimporane nu pot fi referite la o vechime mai mare de 2300 ani a. Hr. și chiar acest număr e, poate, prea mare pentru monumentele cele mai vechi cunoscute nouă". Presupunând destulă vreme pentru primele trepte ale desvoltării rasiale sau naționale, istoria babiloneană astfel poate să ne conducă nu mai departe decât anul 3000 a. Hr.

Astfel ori din care parte am privi noi, nicăirea nu ni se prezintă destule date pentru referirea apariției omului pe pământ mai departe decât determină Biblia, și, din contra, toate temeiurile ne constrâng să luăm teza biblică despre viața omului comparativ nu așa de îndelungată pe pământ. Dacă astfel istoria vechilor popoară nu-și amintește mai mult de 3000 ani a. Hr. apoi un astfel de fapt e cu totul neînțeles din punct de vedere al teoriilor cronologice fabuloase. In adevăr, e ciudat și improbabil faptul, că omenirea, trăind sute de mii de ani, își amintește din ei și poate să-i numească istorici numai vreo cinci sau șase mii. Acest fapt e improbabil în aceeași măsură, cum ar fi improbabil faptul paralel cu dânsul din viața unui om aparte, când de ex. omul, trăind 100 de ani, și din toată viața sa și-ar aminti numai cinci-șase ani.

Pentru dovedirea vechimii neobișnuite a neamului omenesc, după aceea, s'a indicat și diferențele raselor omenești. Contrastul dintre negru și celelalte ramuri ale neamului omenesc prezintă, se pare, o dovadă destul de luminoasă a acestui lucru, în care caz deosebit de adesa se indică acea împrejurare, că despre negrii se pomenește în documentul istoric egiptean din timpul dinastiei a șaptea, unde ei se închipuesc cu totul la fel ca și pe monumentele din timpurile mai târzii. Dar apariția noului tip și chiar a nouei culori printre oameni nu-i necunoscută nici chiar în hotarele periodului istoric. Evreii în orient, astăzi, sunt tot așa de negri, ca și locuitorii localnici, pe când evreii țărilor răci adesa sunt balani, ca și celelalte popoară nordice. Americanii în tot exteriorul lor fizic și în trăsăturile feții lor rar se deosebesc de englejî, deși ei sunt apropiați urmași ai acestor din urmă. Turcii în Europa în câteva veacuri s'au depărtat până întru atâta de tipul lor tătărăsc primitiv, încât astăzi ei se referă la rasa caucasiană, deși noi știm că ei sunt de origină mongolă. Maghearii într'o mie de ani au pierdut aproape orce urmă a trăsăturilor tătărăști ale strămoșilor lor – ale osteacilor Siberiei de nord. Indienii înalți, uscățivi din America pot fi recunoscuți descendenți ai mongolilor

scunzi și umerii obrazului pronunțați din Asia numai după mărturia de neînvins a limbilor lor. Cine ar putea crede, că neîndămânosul laplandeț aparține aceliași familii, ca și înaltul, chipeșul și frumosul finlandez, și totuși ei sunt de aceeași origină. Ce se atinge de negri, apoi ei evident au primit particularitățile lor tipice ca urmare a condițiilor deosebite ale vieții lor și ale climatului tropical. "Africanul actual, zice un cercetător competent, are culoarea arămie și stă mai sus de negru din punct de vedere intelectual și fizic. Se poate socoti, că negrul, care locuește numai provinciile țărmurilor sau localitățile băltoase ale părții lăuntrice a continentului, la început aparținea la rasa arămie-roșie și că degenerarea lui ca tip a atârnat în totul de influența climatului și hranei" [1]). Exemple de o asemenea înrâurire a condițiilor externe, cu deosebire a hranei, sunt cunoscute și în timpurile moderne. Așa, lipsurile extraordinare a locuitorilor din Connemara în Irlanda în anii, cari au precedat foametea din anul 1847, au dus la schimbarea totală a tipului lor fizic: umerii obrajilor au devenit proeminenți, ca la negrii, și vizibilă fu degenerarea în toată ființa omului. Afară de asta, trebue amintit, că schimbarea structurii sau culorii, odată săvârșite, devin permanente, și că împrejurările pot duce la această schimbare până într'un grad uimitor în cel mai scurt timp, ca și la animalele inferioare.

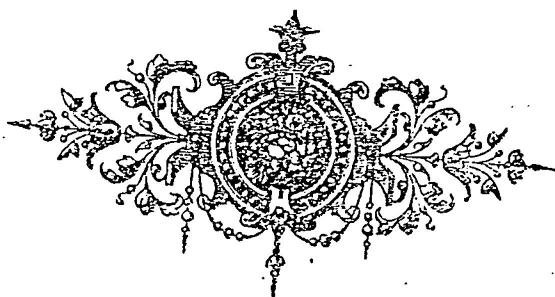
Inscrierea robilor negrii în Egipt (de pe un monument egiptean).

Marea vechime a omului s'a dedus în fine deasemenea și din datele limbistice. Limbile, se zice, se formează extraordinar de încet și de aceea nu se poate presupune, ca în oarecare cinci-șase mii de anii dintr'o singură limbă primară să se fi putut forma numeroasele limbi cu totul neasămănătoare unele cu altele. Obiecțiunea aceasta să înlătură direct prin cunoscutul eveniment biblico-istoric, care a avut drept urmare amestecarea limbilor și risipirea neamurilor. Dar și în afară de acest eveniment, temeiurile limbistice nu au tăria necesară. Limbile se schimbă încet numai atuncea, când sunt definitiv formate formele lor și au o literatură bine statorni-

1) Reade, Antropological Review (Nov. 1864) p. 341.

cită. Din contra, acele limbi, care n'au literatură, se schimbă extraordinar de repede. Triburile sălbatece, despărțite și risipite prin diferite țări, peste două-trei generațiuni deja încetează de a se mai înțelege unele cu altele. Tot la o asemenea schimbare, deși mai puțin repede, sunt expuse chiar și cele mai desvoltate limbi; de pildă limba latină, cu toată prelucrarea formelor sale, s'a schimbat în italienește mai puțin decât în 500 ani. Dar, se zice, e puțin 10.000 ani pentru formarea unei așa perfecțiuni a formelor gramaticale, prin care se distinge de exemplu limba lui Omer sau limba Vedelor, pe când cronologia biblică le dă doară abea 900-1200 ani. Obiecțiunea aceasta poate avea importanță numai dacă se presupune, că desvoltarea limbei totdeauna merge deopotrivă de uniform; dar se știe, că sunt în istoria popoarelor perioade de așa stârnire, când un popor în unul sau două veacuri deodată se ridică la așa înălțime, pentru care în mersul obișnuit al desvoltării s'ar fi cerut mii de ani. Dela limba grosieră a satirei lui Eneea pânăla versul strălucit al lui Horațiu e o distanță de două veacuri, iar diferența calitativă poate fi determinată numai prin o mie de ani. Dela Tretiacovschi pânăla Pușchin e mai puțin de un veac, iar diferența de limbă e nemăsurată.

Din toate cele spuse cu o evidență suficientă urmează, că temeiurile examinate ale științei cronologice nu prezintă durabilitatea cuvenită, ca să determinăm vechimea omului cu sute de mii și cu milioane de ani, ci din contră în majoritatea cazurilor confirmă cronologia biblică, ceeace-i și dă o preferință decizivă.

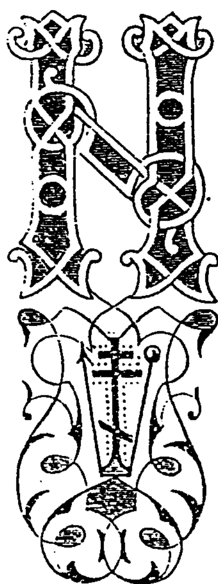
CARTEA A DOUA

Lumea de după potop

Noe şi familia sa în corabie.
(de pe un sarcofag din primele veacuri creştine)

CAPITOLUL VII

POTOPUL

eobişnuita longevitate a patriarhilor de dinainte de potop a fost un dar deosebit, care a avut foarte mare însămnătate în istoria primară a omenirii, atât pentru popularea repede a pământului şi pentru răspândirea ştiinţelor folositoare, cât şi în deosebi pentru păstrarea curăţeniei cinstirei de Dumnezeu şi a credinţei, în făgăduinţa Izbăvitorului dată primilor oameni. Insă acest mare dar, la abaterea odată săvârşită dela adevărata cale, a putut servi şi de mijloc potrivit a îmulţirii şi răspândirii răului în omenire. Raritatea neobişnuită a cazurilor de moarte, cu grozăviile ei, lipsi pe oameni de una din acele straşnice preveniri pentru conştiinţa lor. După aceea convieţuirea la un loc cu oamenii răi contribui la îmulţirea răului şi a viciului, iar păruta depărtare a judecăţii şi a izbăvirei putu să dea îndrăsneală celei mai îndrăsneţe necredinţe şi sacrilegiu. Totul depindea de aceea, care din cele două generaţiuni ale omenirii primare va căpăta predominarea: a lui Sit, ca purtătoare a principiilor ideale ale istoriei, sau a lui Cain, care se dedase cu totul materialismului gro=

solan. De partea celei dintâiu era succesiunea marilor tradițiuni și făgăduințe, care toate cugetele oamenilor trebuiau să le îndrepte cătră scopul suprem: răscumpărarea omenirei căzute din robia păcatului și a morții; iar de partea celei de a doua erau toate ispitele de a se folosi nenatural de bunurile simțuale ale prezentului. Aicea oarecum din nou prezența omului în toată deplinătatea a se folosi de bunul dăruit lui al determinării libere și a arăta, încotro se derijază cugetele lui: către Dumnezeu, sau către lume. Dar dacă deja în Edem omul a dovedit o vădită preferare a lumii și a călcat porunca lui Dumnezeu, apoi acum natura omenească, supusă stricăciunii, în virtutea a înseși greutății păcatului original, vădit înclina spre lume și plăcerile ei, și numai singuratici aleși aveau într'înșii destulă bărbăție duhovnicească, ca să se împotrivească acestei înclinațiuni generale și să se păzească de atracțiunea generală a păcatului. Anume așa s'a și întâmplat. Plăcerile lumii aveau un caracter prea ademinitor pentru omenirea căzută și ea deschise larg ușile inimii sale păcatului și la toată fărădelegea.

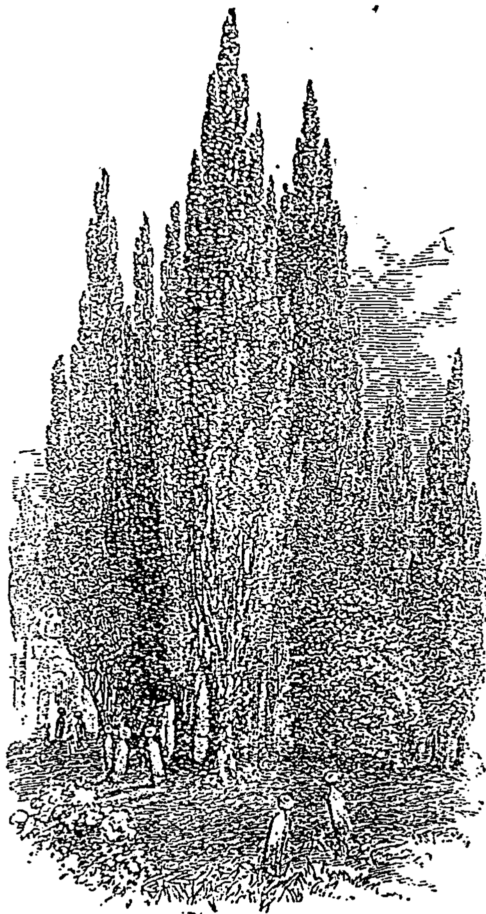
Și iată, în adevăr, răul începu a se răspândi cu putere în lume; dar cea mai înaltă desvoltare a lui și-o ajunse el din pricina amestecărei între ei a descendenților lui Cain și al lui Sit, și anume, când după grosolana atracție senzuală „fiii lui Dumnezeu (descendenții lui Sit) au văzut pe fiicele oamenilor, că sunt frumoase și și-au luoat soții dintre dânsele, care pe cine a voit". In timpul acesta pământul era deja destul de populat, dar împreună cu popularea sa, se răspândi grozavul rău al viciilor și corupțiunii. „Și a văzut Domnul Dumnezeu că e mare stricăciunea oamenilor pe pământ, și că toate cugetele și gândurile inimii lor erau rău în toată vremea". Aceasta vădit nu era o simplă viciere naturală a naturei stricate, ci dominațiunea generală a păcatului obraznic și fățiș și răscoală contra lui Dumnezeu. Dela criminala comuniune pasionată a descendenților lui Sit cu urmașii lui Cain se produse o generațiune „de uriași pe pământ". Bizuindu-se pe puterile lor, aceștia introduse în comunitatea omenească grozăviile silniciei, a nedreptății, a hoțiilor, a poftelor și ale necredinței generale în izbăvirea generală făgăduită. Când generația lui Sit trăia deosebi, mai rămăsese încă nădejdea la păstrarea adevăratei religii și a făgăduinței legate de ea, iar acum peri și această nădejde și rămăsese o singură eșire grozavă pentru desrădăcinarea viciului și a necredinței pe pământ: nimicirea întregii omeniri existente. Și iată, la vederea unei asemenea stări a oamenilor, „s'a căit Domnul (vorbind omenește), că a făcut pe om pe pă-

mânt, și s'a întristat în inima sa. Și a zis Domnul: voi pierde de pe fața pământului pe oamenii, pe care i-am făcut, dela om pânăla dobitoc și pânăla târâtoare, și paserile cerului voi pierde; căci m'am căit, că i-am făcut". Ca făcute odată cu omul și pentru om, animalele necontenit au trebuit să împărtășească soarta omului. Dar valurile păcatului încă nu inundasără toată omenirea. In rândurile ei se găsi un om, care „a aflat har în ochii Domnului Dumnezeu". Acesta era Noe, fiul lui Lameh, „Om drept și neprihănit în neamul său"; el „umbla înaintea lui Dumnezeu", ca și strămoșul său Enoh. Și iată, când pământul „s'a stricat înaintea feții Domnului și s'a umplut de fărădelegi", când „tot trupul și-a greșit drumul său pe pământ", Domnul a binevoit să învrednicească pe Noe de marea cinste de a fi părintele nouei omeniri pe pământ în locul celei stricate, care era sortită la peirea meritată. Dreptul judecător descoperi lui Noe hotărîrea sa dumnezeească și-i zise: „sfârșitul a tot trupul a sosit înaintea feții Mele și Eu îi voi perde de pe fața pământului. Fă-ți o corabie, că Eu am să aduc asupra pământului potop de apă, ca să pierd tot trupul, în care este duh de viață sub ceruri; tot ce este pe pământ se va lipsi de viață. Dar cu tine voi pune așezământul Meu, și vei intra în corabie tu, și fiii tăi, și femeea ta, și femeile fiilor tăi cu tine". Descoperirea era grozavă și în vederea, că împrejur domnea cea mai obraznică necredință, servea o puternică ispitire a credinței. Dumnezeu dădu o sută douăzeci de ani pentru pocăință neamului omenesc, și în acest timp Noe trebuia să pășască la neobișnuita sa construcție, care putea provoca la oamenii dinprejur numai sarcasme și amenințări. Dar credința lui era de neînfrânt.

Noe era nu numai moștenitorul cuvioșiei și credinței, ci și propoveduitorul ei pe pământ, și „primind revelația despre ceeace nu era încă văzut" (Evr. XI, 7), păși la facerea corăbiei pentru mântuirea casei sale, mustrând prin predica sa lumea și necredința și nelegiuirea ei. Corabia se construi după indicațiile exacte ale lui Dumnezeu: de lemn de gofer, care mai mult ca orce se apropie de chiparis, și a fost smolită pe dinăuntru și pe dinafară. Lungimea corăbiei era de 300 de coți, lărgimea de 50 coți și înălțimea de 30 coți [1]). Sus fu fă-

1) Dacă se consideră cotul de 54 cm, apoi asta făcea 162 de metri lungime, 27 metri lățime și 16 metri înălțime. După calculul fericitului Augustin, proporțiile corăbiei în cele trei dimensiuni ale sale erau aceleași, ce sunt proporțiile proporționale ale trupului omenesc normal, „lungimea căruia din tălpi până în creștet e de șase ori mai mare decât lățimea peptului și de zece ori mai mare de cât grosimea sau adâncimea figurei culcate a omului, măsurată în linia dreaptă dela pământ". In anul 1609 un olandez, Petru Iansen, a construit o corabie tocmai după forma corăbiei lui Noe (de și în proporții mai mici) și s'a văzut că în această formă corabia prezintă o capacitate mult mai mare și anume cu o treime, decât în forma obișnuită de construcție a corăbiilor.

cută o mare deschizătură lungă peste toată corabia lată de un cot, pentru lumină și pentru aer, iar într'o coastă ușa. Ea trebuia să aibă trei rânduri, cu o mulțime de despărțituri în ele. Aceste din urmă erau destinate pentru toate animalele, pe care Dumnezeu deasemenea poruncise să le ia cu sine (câte șapte perechi din cele curate și câte una din cele necurate), și deasemenea pentru provizile de trai. „Și a făcut Noe tot ce-i poruncise Domnul Dumnezeu". Negreșit în timpul acestei mărețe construcțiuni Noe a continuat împreună cu aceasta „să propovăduească cuvioșia și dreptatea", mai ales când aceasta se provoca de prezența oamenilor curioși și sarcastici ai nelegiuirii, care veneau să vadă construcția lui. Dar cea mai elocventă și răsunătoare predică era înseși lucrul, de care se apucase el. Indelungata răbdare a lui Dumnezeu tot mai aștepta încă trezirea pocăinței chiar și în timpul construirei corăbiei, dar totul a fost zadarnic. Bătându-și joc de predică și de groaznica prevenire, oamenii deveneau tot mai nepăsători și mai nelegiuiți. Ei „au mâncat, băut, s'au însurat și s'au măritat până în ziua, în care a intrat Noe în corabie și nu s'au gândit pânăce a venit potopul și a nimicit pe toți". (Mat. XXIV, 38, 39). Către timpul terminării corăbiei Noe era de șase sute de ani, și atuncea, ne mai văzind nădeje de îndreptare a omenirii, Domnul a poruncit lui Noe să intre în corabie cu toată familia sa și cu numărul hotărât de animale. „Căci peste șapte zile, zise El, Eu voi vărsa ploae pe pământ 40 de zile și 40 de nopți, și voi nimici tot ce există și ce am făcut, de pe fața pământului". Noe s'a supus și a intrat în corabie cu cei trei fii ai săi – Sim, Ham și Iafet, – cu femeea sa și cu femeile fiilor săi, apucând și animalele adunate, și „Domnul a închis după ei ușa corăbiei". Și iată, dupăce au

Chiparisul (arborele gofer).

trecut și aceste șapte zile, trecu și cel din urmă termen dat pentru pocăință, „apele potopului au venit asupra pământului. In anul 600 al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a 17 (după textul grec a 27) a lunii (adecă după numărătoarea noastră, dacă aicea se are în vedere anul civil ebraic – aproape de începutul sau de jumătatea lui Noembrie) s'au deschis toate izvoarele cele mari ale adâncului, și ferestrele cerului s'au deschis, și s'a vărsat ploae pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți".

Așa s'a săvârșit marea pedeapsă dumnezeească asupra omenirei celei răzvrătite și cufundate în păcat. Apa repede a potopit tot pământul și s'a ridicat mereu tot mai sus, întrecând cu cincisprezece metri până și munții cei mai înalți. „Și s'a lipsit de viață tot trupul, ce se mișca pe pământ, și paserile, și dobitoacele, și fiarele și toate târâtoarele ce se târau pe pământ, și toți oamenii. S'a nimicit toată ființa, ce era pe fața (a tot) pământul. A rămas numai Noe și ce era cu dânsul în corabie". Apa însă se adaose în curgere de o sută cincizeci de zile, adecă cinci luni. Toată fața pământului s'a acoperit de apă, și pe această nemărginită mare se purta numai singură corabia lui Noe, care cuprindea în sine numai sămânța aleasă pentru desvoltarea nouei vieți pe pământ. „Și și-a adus aminte Dumnezeu de Noe și de toți ceice erau cu dânsul în corabie, și a adus Dumnezeu vânt pe pământ, și au contenit apele". Izvoarele adâncului s'au închis, ploaea a contenit și apa a început a scădea. Drept peste cinci luni dela începutul potopului corabia s'a oprit pe muntele Araratului. In ziua întâia a lunii a zecea s'au arătat vârfurile munților, și după trecerea încă a patruzeci de zile Noe a deschis în fine fereastra corăbiei, și a dat drumul primului vestitor, corbului, care totuși sburând și găsind, se vede, hrană îmbelșugată pentru sine în trupurile pe vârfurile descoperite ale munților, nu a dat știre exactă despre starea pământului, ci nedeterminat „a sburat încoace și în colo, pânăce s'a uscat pământul de ape". Porumbelul, căruia i s'a dat drumul după aceea, ne găsând loc uscat, s'a întors la corabie. Dar dându-i-se drumul iară peste șapte zile, el se întoarse cu o rămurică verde de măslin în cioc, și așa Noe „a aflat, că apa s'a scurs de pe pământ". Dându-i-se din nou drumul peste alte șapte zile, porumbelul nu s'a mai întors. Atunci Noe a deschis corabia și a văzut, că fața pământului se uscase, iar către ziua a douăzeci și șapte a lunei a doua, a anului șase sute unu al vieții lui Noe, adecă drept peste un an de la venirea potopului, ea s'a uscat de tot.

Atunci a poruncit Domnul lui Noe să iasă din corabie și să

dea drumul animalelor, ca să se inmulţască pe pământ. După eşirea din corabie cel dintâiu gând al lui Noe a fost să dea mulţămită Domnului pentru o mântuire aşa de minunată. El a făcut jertfelnic Domnului, a luat din animalele curate şi din paseri şi le-a adus ardere de tot. Asemenea evlavie a lui Noe a plăcut Domnului şi „El a zis în inima sa: nu voi mai blestema pământul pentru om, pentrucă cugetele inimii omeneşti sunt rele din tinereţele lui, şi nu voi mai lovi tot ce trăeşte, cum am făcut. De acum înainte în toate zilele pământului sămânatul şi secerişul, frigul şi căldura, vara şi iarna, ziua şi noaptea nu vor mai conteni.

Deoarece Noe cu familia sa era un nou începător al omenirii pe pământ, apoi Dumnezeu îi repetă lui binecuvântarea, dată cândva oamenilor. „Şi a binecuvântat Dumnezeu pe Noe şi pe fii lui, şi le-a zis: creşteţi şi vă înmulţiţi pe pământ (şi-l stăpâniţi)". Toate fiarele au fost aduse la om sub stăpânirea lui şi i s'a dat deslegare, ca afară de hrana vegetală, să întrebuinţeze la mâncare şi carne de animale, dar sângele lor nu, pentrucă „în sângele animalelor este sufletul lor". In acelaşi timp s'a dat şi legea contra omuciderii, pe acel temei, că toţi oamenii sunt fraţi, şi pentrucă fiecare ucidere este ucidere de frate, şi pentrucă omul este făcut după chipul lui Dumnezeu. Primul ucigaş a fost izgonit din comunitatea oamenilor, dar viaţa lui s'a declarat de neatins. Acum s'a statornicit, că „cine va vărsa sânge de om, sângele aceluia se va vărsa de mână de om". Prin această lege, evident, s'a statornicit autorităţii publice dreptul de a pedepsi pe ucigaşi cu moarte. Astfel, pe lângă statornicirea sâmbetei şi a căsătoriei, au fost date încă trei nouă aşezăminte: înfrânarea de a mânca sânge, despre oprirea uciderei şi drepturile autorităţii publice. Acestea sunt aşa numitele „legile lui Noe", care iudeii le numărau şapte, adăogând la ele încă aşezemintele contra închinării la idoli, a hulirei lui Dumnezeu, a desfrânării şi a furtului. In fine pentru desăvârşirea acestor deosebite aşezăminte, Dumnezeu închiă cu Noe un aşezământ solemn, adecă una din acele învoele, prin care El din iubire către oameni luă asupra sa anumite obligaţiuni, ca prin ele să impună şi omului îndatorii mântuitoare pentru dânsul. In puterea acestui aşezământ El făgădui solemn lui Noe, că „nu se va mai nimici tot trupul prin apa potopului, şi nu va mai fi potop pentru stricarea pământului", şi semnul acestui aşezământ a fost pus curcubeul, care se arată pe cer în timpul ploei, ca semn, că aceasta nu-i ploaea potopului, ci ploaea binecuvântării.

In legătură cu istoria potopului stau în legătură oarecare ne-

dumeriri, care fac câteodată să fie răstălmăcit înțelesul ei real. Așa, unii socot imposibil a lua aicea în înțeles propriu potopul universal, că a acoperit tot pământul, și-l înțeleg general numai în înțelesul perderei generale a oamenilor în acele țări, în care ei izbutise până atunci să se împrăștie. Dar o astfel de mărginire nu se iustifică prin nimica, deși ea nu-i nici imposibil de împăcat cu expresiunile directe ale Bibliei, ci din contră se respinge de urmele geologice ale potopului până în cele mai depărtate părți ale feții pământului. Pelângă aceasta și științei îi sunt cunoscute asemenea revoluțiuni pe pământ, când continente întregi s'au acoperit de apă, ca de ex. contenentul Atlantidei, acoperit acum de oceanul Atlantic. Dacă astfel de fenomene sunt posibile în puterea revoluțiilor naturale, atunci e cu atât mai de înțeles în senz deplin potopul universal, ca pedeapsă grozavă Dumnezeiască pentru nimicirea vieții de pe pământul păcătos. Dacă se admite universalitatea potopului, atunci se zice că ar fi fost de necugetat de a aduna toate felurile de animale în acea încăpere, cum se prezinta corabia lui Noe. Dar trebue de avut în vedere, că în corabie au putut fi luate numai acele soiuri, care hotărât nu puteau scăpa de moarte în vremea potopului, nici nu puteau trăi în apă chiar sub formă de germene și de sământă, ca apoi să se renască din ele sub influența razelor soarelui sau a altor condiții favorabile pentru trezirea vieții. După aceea după variația actuală de soiuri nu se poate judeca despre soiurile de dinainte de potop, care erau incomparabil mai puține. Și în fine, multe soiuri fără îndoială au fost direct sortite peirei, ca de pildă toate acele ființe monstruoase de dinainte de potop (Mamonții, mastodonții, pleozaurii, pterodactilii, etc.), care se găsesc în straturile pământului, și astăzi nu mai există în realitate. Astfel cu excepția tuturor acestora rămân nu așa multe soiuri, încât să nu fi încăput în corabia, cu care după mărime și capacitate nu se poate compara nici una chiar din corăbiile uriașe de astăzi, ce plutesc pe oceane. Ce se atinge însă în genere de veracitatea istoriei potopului, apoi ea-și găsește confirmarea în universalitatea tradiției despre el la diferitele popoară din cele mai depărtate unele de altele.

Și în adevăr, tradiția despre potop este cea mai răspândită și ei de drept îi aparține numirea de tradiție universală cu preferință. Urmele ei se întâlnesc la toate popoarele cele mai îndepărtate. Se vede, că acest mare eveniment s'a întipărit adânc în amintirea protopărinților omenirei de după potop, cari au transmis urmașilor lor istorisirea despre dânsul, ca o mare prevenire pentru

generaţiunile următoare, care au păstrat amintirea despre el şi după risipirea lor din leagănul primitiv. Cum era şi firesc, tradiţiile diferitelor popoară cu trecerea timpului au trebuit inevitabil să capete nuanţele condiţiilor locale şi să primească caracter legendar, dar senzul general al tradiţiei s'a păstrat neschimbat la toate popoarele, şi anume, că omenirea, prin faptele sale rele a mâniat pe Dumnezeu, care a şi nimicit-o, cu excepţia unei singure familii credincioase, care a devenit începătoarea neamului omenesc înoit. Pelângă aceasta e cu deosebire de remarcat acea împrejurare, că conştiinţa omenirei a păstrat amintirea şi despre aceea, că vinovaţii principali ai nenorocirii, care a căzut asupra pământului, au fost anume „uriaşii", cari prin faptele lor rele de silnicie şi pofte au făcut pământul locul a tot felul de grozăvii şi ticăloşii. Asemenea tradiţie se repetă neschimbat la toate popoarele, unde s'a păstrat amintirea despre potop.

Ca şi toate celelalte tradiţii despre istoria primară a omenirii, tradiţia despre potop nu cu o deplinătate şi exactitate identică s'a păstrat la toate popoarele; dar ceea ce este mai interesant şi mai asămănător în istorisirea biblică s'a găsit şi la vechii babiloneni, aşa numita istorisire haldeiană. Ea demult a fost deja cunoscută după redarea ei în limba greacă de sacrificatorul babilonean Beroze în veacul III a. Hr. care sacrificator a avut de scop să facă şi pe greci să cunoască tradiţia patriei sale. Dar cum se putea bănui că Beroze, ca scriind în greceşte şi într'un timp aşa de târziu, a putut introduce în înseşi povestirea şi trăsături împrumutate din Biblie, apoi nu i s'a dat atenţiunea cuvenită până la timpul mai din urmă, când a fost descoperit originalul haldaic a acestei tradiţiuni. Anume la examinarea bibliotecei ultimului rege al Asiriei Sardanapal, găsită în ruinele Ninivei, învăţatul asiriolog englez Smith, a găsit şi a citit o mare poemă, în care cântul al 11-lea coprinde istorisirea despre potop. Poema a fost găsită în trei copii cu semnalarea, că ele sunt făcute după un străvechiu original (din veacul XVII înainte de Hristos) şi astfel sunt scutite de influenţe lăturalnice. Eroul poemei e un oarecare Izdubar, căruia străbunul său Xisutr, al zecilea din regii primitivi (Noe este al zecilea dintre patriarhi) îi istoriseşte cum s'a izbăvit el de potop. Vom da aicea istorisirea haldeeană în amândouă formele ei.

Istorisind la început despre nouă regi de dinainte de potop, sacrificatorul haldeian după aceea expune aşa istoria potopului:

„După moartea lui Obartesa, fiul său, Xisutr [1]), a domnit opt-

1) Gazizadra, după originalul haldeian.

sprezece sar (64.800 de ani). In timpul lui s'a săvârşit marele potop, istoria căruia se povesteşte în scrierile sfinte în modul următor: Cronos (Ea) i s'a arătat lui în vis şi-i vesti, că în a cincisprezecea zi a lunii Dezie (luna asiriană Sivan, cu puţin mai înainte de solstiţiul de vară) toţi oamenii vor peri de potop. Deaceea el îi porunci să ia începutul, mijlocul şi sfârşitul a tot ce i s'a însemnat înscris, şi să fugă în oraşul soarelui, la Sippara, apoi să construiască o corabie şi să între într'însa cu toată familia şi cu cei mai de aproape prieteni, să aprovizioneze corabia cu merinde pentru mâncare şi băutură şi să vâre acolo animale înaripate şi patrupede, pregătind în fine totul pentru navigaţie. Şi când Xisutr a întrebat, încotro să îndrepte el corabia, acela a răspuns: „Spre zeii, pe care el trebuia să-i roage pentru binele oamenilor". Xisutr se supuse şi construi corabia lungă de cinci stadii şi largă de două stadii; apoi adună tot ce-i fusese prescris şi introduse în corabie pe femeea sa, copiii săi şi pe prietenii săi cei mai de aproape. Curând veni potopul. Când potopul trecu şi începu a scădea, Xisutr dădu drumul la câteva paseri. Ele negăsind nici mâncare, nici loc, unde să poată şedea, se întoarseră la corabie. Peste câteva zile după aceasta Xisutr le dădu din nou drumul; dar ele se întoarseră iar la corabie cu noroi pe picioare. Insfârşit dându-le drumu a treia oară, paserile nu s'au mai întors. Atunci Xisutr înţelese, că pământul s'a eliberat de apă. El făcu o deschizătură în acoperişul corăbiei şi văzu că corabia s'a oprit pe un munte. El se pogorî cu femeea sa, cu fiica sa şi cu corăbierul său, s'a închinat pământului, a ridicat jertfenic şi a adus jertfă zeilor. Şi în acest moment el a dispărut cu toţi cei ce-l însoţau. Intre acestea ceice rămăsese în corabie, nevăzând întoarcerea lui Xisutr, la rândul lor s'au pogorît pe pământ şi începură să-l caute, strigându-l pe nume. Pe Xisutr ei nu l-au mai văzut, dar au auzit glas din cer, poruncindu-le să fie evlavioşi faţă de zei şi vestindu-le, că Xisutr, ca răsplată pentru evlavia lui, a fost luat la cer ca să locuiască între zei, şi că femeea lui, fiica sa şi cârmuitorul corăbiei au împărtăşit cu dânsul această soartă. Glasul vesti celor rămaşi afară de aceasta, ca ei să plece la Babilon şi, potrivit cu poruncile soartei, să desgroape scrisorile îngropate în Sippar pentru a le da oamenilor. El mai adaose încă, şi aceea, că ţara, unde ei se aflau, era Armenia. Aceşti din urmă, care au auzit glasul, au adus jertfă zeilor s'au întors pe jos la Babilon. Din corabia lui Xisutr, care s'a oprit în Armenia, o parte există încă şi astăzi în munţii Gordieni din Armenia, şi pelerinii aduc deacolo asfalt, pe

care ei îl adună de pe ruine și-l întrebuințază pentru ferirea lor de rău. Ce se atinge de însoțitorii lui Xisutr, apoi ei au trăit în Babilon, au desgropat scrisorile îngropate în Sippar, au întemeiat numeroase orașe, au zidit temple și au restaurat Babilonul".

In această expunere nu se poate să nu vedem întru câtva o prelucrare personală a lui Beroze, care a dorit să expună tradiția haldeană pentru greci într'o formă cât mai simplă și legată. De aceea originalul descoperit acum al tradiției are un caracter mult mai original și poartă asupra sa pecetea simplității, care îi și dă un deosebit interes. Din nefericire, multe locuri din poem, din pricina stricăciunii plăcilor sunt cu totul inaccesibile pentru citire, și deci traducerea se prezintă cu lacune inevitabile, care se pot reconstitui numai prin gâcituri. Iată cum se citește acest original haldeic a tradiției despre potop[1]).

„Eu voesc să-ți descopăr, Izdubar, istoria mântuirii mele și să-ți povestesc hotărârea zeilor:

Orașul Suripac[2]), Oraș pe care tu-l știi, e situat pe Eufrat;
El era vechiu și în el (nu se cinstea) zeii.
(Eu singur eram) slujitorul lor, al marilor zei.
(Zeii au ținut sfat după îndemnul) lui Anu.
(Potopul a fost propus) de Belu.
(Și încuviințat de Nabu, Nergal și) Ninib.
Și zeul (Ea), domnul cel adevărat,
A comunicat porunca lor în vis.
Eu am auzit porunca soartei, pe care a proclamat-o,
Și el mi-a spus:
„Omule din Suripac, fiul lui Ubaratuta,
Fă-ți o corabie și o pregătește (repede),
Eu cu potop am să distrug sămânța și viața.
Vâră în corabie sămânța a tot ce trăește.
Corabia, pe care tu ai s'o faci,
Trebue să fie de 600 coți lățime și (60?) înălțime.
(Dă-i drumul pe) marea și acopere-o cu acoperiș".
Eu am înțeles și am zis zeului Ea, Domnul meu:
„(Corabia), pe care mi-a poruncit s'o fac așa,
Când o voi face, vor râde de mine și mici și mari".
(Ea își deschise gura sa și) zise, grăind mie, slugii sale:
„(De vor râde de tine) tu le vei zice[3]):

Zeul Bel (De pe un cilindru) babilonean).

1) Lenormant, Histoire ancienne de l'Orient, I, 60.

2) Suripac din care copietorii lui Beroze, prin o serie de erori, au făcut Laranhu, era oraș în Haldeea de jos, situat aproape de mare.

3) Mahomet zice în Coran, negreșit după tradiția poporului iudeu din vremea sa, „El a construit corabia, și totdeauna, când șefii poporului său treceau pe acolo, râdeau de el". „Nu râdeți de mine, zicea Noe, pentru că și eu la rândul meu am să râd de voi".

(Va fi pedepsit) acela, care-mi va face rău,
(Pentrucă ocrotirea zeilor) este cu mine[1])...
Ca trupurile...
...Eu voi rosti judecata mea asupra celor de jos şi a celor de sus...
...Inchide corabia. .
...In vremea cuvenită, pe care ţi-o voi arăta,
Intră în ea şi închide după tine uşa corăbiei.
Inăuntru pânea ta, lucrurile tale, provizia ta,
Bogăţiile tale, slugile tale, bărbaţi şi femei şi tineri,
Dobitoacele câmpului şi fiarele sălbatice, pe care le-ai adunat
Şi pe care eu le voi vedea la tine, se vor mântui în corabie". .
Gazizadra şi-a deschis gura şi a zis, vorbind zeului Ea, Domnul său:
„Nimenea n'a făcut asemenea corabie.
Pe partea de sub apă eu voi întări...
Eu voi vedea... şi corabia...
Corabia, ce mi-a poruncit să fac (aşa), care. .

. . . .

(Aicea e o lacună de câteva rânduri).

„In ziua a cincea s'au ridicat două laturi ale ei.
Pentru închidere erau paisprezece închideri,
Paisprezece de toate, socotind şi pe cea de deasupra.
Şi i-a făcut acoperiş şi a acoperit-o.
Eu am plutit cu ea în (ziua) a şasa.
Şi am întins vintrelele ei în a şaptea.
Şi am despărţit încăperea din lăuntru în a opta.
Şi am făcut deschizături, prin care intra apa.
Eu am cheltuit pe dinafara ei de 3 ori 3600 măsuri de asfalt.
Şi de trei ori 3600 măsuri asfalt înăuntru.
De trei ori 3600 oameni au adus pe cap panere cu provizie.
Eu am osebit 3600 panere pentru hrana familiei mele.
Şi pentru mateloţi am osebit de 2 ori 3600 panere.
Pentru hrană am tăiat boi;
Eu am rânduit porţia pe fiecare zi,
La caz de trebuinţă pentru băut
Eu am adunat atâtea butoiaşe cu vin, câtă apă e în râu.
Iar provizie atâta, câtă pulbere e pe pământ.
Tot ce aveam eu am luoat.
Tot aurul ce aveam eu l-am adunat.
Tot ce aveam sămânţă vie, eu am strâns.
Tot am pus în corabie, toate slugile şi slujnicile mele,
Dobitoacele câmpului şi fiarele pădurii...
Potopul l-a pregătit Samas (zeul soarelui),
Şi a zis grăind sara: „Ploae mare voi trimite din cer;
Intră în corabie şi închide uşa",
S'a deschis cursul, de care vorbise el,

Zeul Raman (De pe un cilindru asirian)

1) Aici placa e tare stricată şi nu poate fi citită bine.

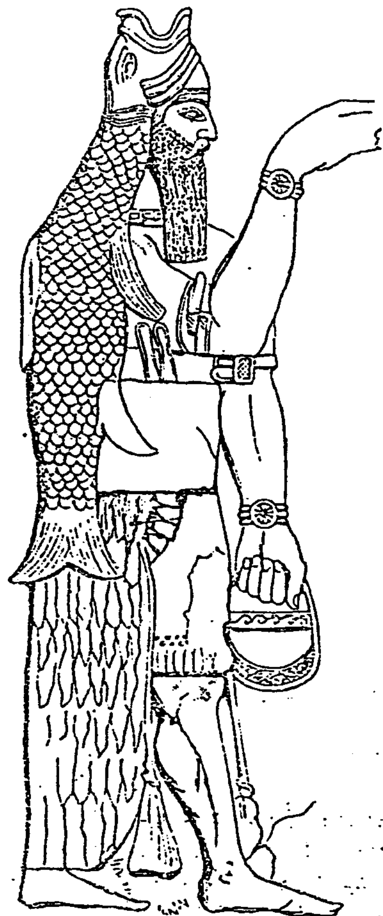
Grăind sara: „Voi trimite ploae mare din cer".
In ziua, când am serbat eu sărbătoarea lui,
In ziua privegherei, eu m'am îngrozit.
Eu am intrat în corabie şi am închis uşa...
Dimineaţa s'a stârnit furtună mare,
Lăţindu-se larg dela margina orizontului.
Raman (zeul furtunii) tună prin mijlocul cerului...
Duhurile pustiitoare se purtau pe munţi şi văi pustiind pământul.
Inundaţia lui Raman ajunse la cer.
Măreţul pământ se prefăcu în pustietate.
Mătură faţa pământului, fu nimicit tot ce trăia pe pământ.
Frate pe frate nu mai văzură, totul peri.
Ca trestiile pluteau trupurile...
La 12 coţi se ridică corabia deasupra pământului.
Pe muntele Nizir se opri corabia.
In ziua a şaptea am dat drumul porumbelului.
Porumbelul a zburat, n'a găsit loc de şezut şi s'a întors.
Am dat drumul rândunicei, ea a zburat şi s'a întors.
Am dat drumul corbului; corbul a zburat
Şi a văzut apa scăzută şi... nu s'a întors.
Apoi am dat drumul animalelor în cele 4 vânturi.
Eu am săvârşit turnare de mulţămită,
Am rădicat jertfelnic pe vârful muntelui...
Zeii s'au adunat, mirosind mireasma ei.
In depărtare se ivi zeiţa (Iştara),
Ridicând marele brâu, făcut pentru slava Zeilor (adecă Curcubeul).

Zeiţa Iştara sau Astarta (depe un cilindru asirian).

Zeul Ea deschise gura sa şi a zis,
Zicând războinicului Belu:
„O tu, Vestitorul zeilor, ostaşule
Tu ai vărsat apele potopului.
Păcătosul să-şi poarte greutatea păcatelor [sale
Hulitorul zeilor greutatea hulelor sale,
Dreptul de jos să nu fie pierdut.
Credinciosul să nu fie nimicit
In locul aducerei altui potop,
Lei şi hiene să vie să scadă numărul [oamenilor.
Să fie foamete şi pământul pustiit.
Să vie Dibbara (zeul molimei)
Şi să cosască pe oameni
Eu n'am descoperit această hotărâre a [marilor zei.
Gazizadra tâlmăci visul şi înţelese ce [hotărîse zeii.
Zeul Bel intră în corabie, mă luă de mână şi mă ridică,
El îmi porunci să mă scol cu femeea mea.
Inchie alianţă şi dădu binecuvântarea lui.
In prezenţa lui Gazizadra şi a poporului său:

„Când Gazizadra și femeea și poporul lui vor fi răpiți,
Ca să se egaleze cu zeii,
Atunci el trebue să fie trimis in țări depărtate la gurile apelor".
Ei m'au luat și m'au trimis in țări depărtate la gurile apelor".

Aceasta este vestita istorisire haldeiană despre potop, dată aicea numai cu mici prescurtări. Din această expunere dela sine se vădesc punctele de asămănare și de deosebire ale ei cu istorisirea biblică. In Biblie nu se spune nimic despre desgroparea scripturilor și nu-i nici urmă despre acel grosier politeism, care desfigurează istorisirea haldeiană în ambele ei redacții. Lungimea corăbiei, după Beroze, se referă la lărgimea ei, ca 5: 2; în cartea Facerea ca 6: 1, iar pe plăcile haldeene ca 10: 1. La Beroze și pe plăci în locul unui simplu patriarh, cum este Noe, apare un rege, iar în loc de mântuirea numai a unei familii, în corabia haldeiană să mântuesc prietenii, slugile și tinerii cu toate comorile regești. După istorisirea inscripțiilor asiriene, potopul a ținut numai șase zile și șase nopți; după cartea Facerei el a continuat 40 de zile și 40 de nopți, și pânăla dispariția apelor au trecut în total 150 de zile. In Biblie se vorbește că de către Noe s'au luat în corabie câte șapte perechi de animale curate și câte o pereche din cele necurate. In povestirea haldeiană nu se face nicio despărțire între cele curate și cele necurate. Samas (zeul Soarelui) spune: „întră în corabie și închide ușa". In Biblie se zice: „și Domnul a închis-o". După amândouă istorisirile corabia a fost unsă cu smoală de pământ. După istorisirea haldaică din corabie s'a dat drumul la un porumbel, o rândunică și corbului, iar după istorisirea biblică s'a dat drumul corbului și porumbelului. In istorisirea haldeiană și în cartea Facerei deopotrivă curcubeul se arată ca semn al satisfacției divine prin jertfa adusă după potop, și în amândouă se face încredințare, că pământul niciodată nu va mai fi pedepsit prin asemenea formă de distrugere. Insă o soartă deosebită va ajunge pe cei mântuiți. După istorisirea hal-

Zeul Ea sau Ghea (de pe un Barelief din Nineva).

deică, ca și după cea a lui Beroze, unii din ei vor fi luați de zei; în cartea Facerei ei vor rămânea vii pentru popularea pământului. Istorisirea haldeiană, evident, a confundat istoria lui Enoh cu istoria lui Noe. Dar în tot cazul noi avem aicea o tradiție independentă de o vechime neobișnuită, care istorisește anume despre acel mare potop, care a nimicit tot neamul omensc, afară de puțini, și a fost pedeapsa pentru păcatele ei. Deosebirea esențială a istorisirii haldeene de cea biblică constă în aceea, că istorisirea haldeeană e pătrunsă în totul de un politeism grosier și se ocupă amăruntit de istorisirea despre participarea în acest mare eveniment a diferiți zei; pecând istorisirea biblică se ține riguros de monoteism, din care pricină ea se distinge prin un caracter mai înalt și mai serios și de la sine manifestă origina sa supranaturală. Intre altele se aruncă în ochi încă o trăsătură, prin care istorisirea haldeeană se deosebește tăios de cea biblică și arată coloritul local babilonean. In cartea Facerei numirea corăbiei *tebah* însamnă cutie, iar nu corabie, și nu se spune nimic despre slobozirea ei pe apă, deasemenea nu se pomenește nici despre marea, nici despre plutire, nici despre corăbier. Dimpotrivă, în epopea haldaică toate ne arată, că ea a fost alcătuită de un popor maritim, toate trăsăturile trădează moravuri și obiceiuri de ale locuitorilor de pe țărmurii golfului Persic. Gazizadra întră în corabie, special pregătită pentru navigare; Această corabie se sloboade pe apă și cu dânsa se face experiență de navigare; toate crăpăturile ei se astupă și să întăresc cu smoală, și conducerea ei se încredințază unui corăbier [1]).

Foarte asămănătoare cu tradiția haldeiană și în legătură directă cu ea este tradiția arameană, care la rândul ei s'a răspândit mai departe la apus, chiar și între greci și romani. Iată cum se redă ea de necunoscutul autor al cărții „Despre zeița siriană (după tradiție Lucian): „Când eu am întrebat, cât de vechiu este acest templu (templul zeiței siriene din Ierapoli), zice autorul, și cărei zeițe, după părerea lor, a fost consacrat, eu am primit multe explicațiuni tainic și pe față, unele din ele suigeneris, iar altele deacord cu pă-

1) Nu-i de prisos a observa, că istorisirea haldeiană despre potop, ca și cea despre creațiune, aplică o lovitură decizivă criticei raționaliste, care se silește să vadă și în istorisirea biblică despre potop povestiri de diferite feluri și din diferite timpuri, presupunând că unele din aceste povestiri aparțin unui elohist, altele unui Iehovist. Așa ar fi locurile din Facerea, VI, 8, 13, 9, 12, 20, 17, [illegible] VII, 11, 13, 14, 15, 16, [illegible] 21 și 22; care aparțin elohistului, iar Fac. VI, 5 și 7, VII, 1-9, 17 și 23, aparțin Iehovistului. Istorisirea haldeeană între altele conține toate acestea într'o istorisire întreagă și astfel dărâmă cu totul această teorie artificială, dovedind, în tot cazul, că lui Moise istoria potopului îi putea fi cunoscută chiar după tradițiile cele mai vechi.

rerea greacă. Majoritatea ziceau, că l-a întemeiat Deucalion din Sciția, în zilele căruia s'a întâmplat un straşnic potop. Istoria despre Deucalion am auzit-o eu dela greci, care spun, că actualul neam omenesc nu este cel dintâiu, de oarece cel dintâiu a fost cu totul nimicit, ci se trage din Deucalion. Neamul primitiv, spun ei, se distingea prin silnicii şi era vinovat de multe crime: nu păzea nici jurămintele, nici ospitalitatea, şi nu arăta milă unul către altul, pentru care a şi fost crud pedepsit. Pământul s'a deschis şi a vărsat apă multă; au căzut ploi grozave; râurile au eşit din albii şi marea şi-a lărgit malurile, aşa că apa a acoperit tot, şi neamul omenesc a perit. A rămas viu numai Deucalion pentru înțelepciunea şi evlavia sa, spre restabilirea neamului omenesc. El s'a mântuit astfel: a făcut o corabie mare, în care a vârit femeile sale şi copiii, şi în care a intrat şi el însuşi. In acelaşi timp au intrat acolo cu dânşii porci, cai, lei, şerpi şi toate celelalte animale, pe care le hrăneşte pământul. El le-a primit pe toate în corabia sa. Acolo ele nu i-au adus vătămare, pentru că între ele era mare prietenie, pe care Zevs a pus-o în inima lor; şi aşa ele au trăit în corabie cât a durat potopul. Astfel este povestirea transmisă de greci despre Deucalion. Ierapolitanii adaogă ceva foarte de mirare. Ei spun, că în țara lor s'a deschis o crăpătură mare, care a înghițit toate apele, şi că după aceasta Deucalion a ridicat jertfelnic şi a făcut templu Junonei deasupra acestei crăpături. Eu am văzut-o; ea e foarte îngustă şi se află sub templu. De a fost ea cândva mai mare şi acum s'a îngustat — eu nu ştiu; dar eu am văzut-o, ea e cu totul mică. In timpul de față ei aduc în templu apă de două ori pe an, nu numai sacrificatorii, ci şi mulțime de popor din toată Siria. Arabia şi de peste Eufrat, intră în mare şi o aduc. După aceea ei o toarnă mai întâiu în templu, din care ea curge în crăpătură. Ei fac aceasta, cum se spune, spre împlinirea poruncii lui Deucalion şi în amintirea nenorocirii suferite şi a izbăvirei dăruite lui.

India la rândul ei deasemenea avea o povestire despre potop; asămănarea căria cu istorisirea biblică şi haldeană este foarte mare. Forma cea mai simplă şi mai veche a ei se află în Satapata-Bramana, una din cărțile sfinte ale Indiei. Această parte a cărților sfinte mai întâiu a fost tradusă de Max Müller şi se citeşte aşa: „Intr'o dimineață lui Manu [1]) i s'a adus apă de spalat, şi când se spala el, se pomeni cu un peşte în mână. Acesta se

1) Manu Valvasvata este modelul şi străbunul omenirei după legendele indiene.

adrese către dânsul cu aceste cuvinte: „apără-mă și eu te voi mântui". „De ce ai să mă aperi tu pe mine? — întrebă el. „Potopul are să piardă toată făptura, și iată anume de aceasta am să te mântuesc" — „Dar cum pot eu să te apăr?" întrebă Manu. Peștele răspunse: „De oarece noi suntem mici, ne găsim în mare primejdie, pentrucă peşte pe peşte înghite; apără-mă la început în vreun vas. Când mă voi face prea mare, sapă un iaz, ca să-mi dai drumu acolo. Când eu voi crește și mai mare, du-mă în ocean. Atuncea și eu voi fi scăpat de peire. Curând peștele s'a făcut mare. El zise lui Manu: „Chiar în acel an, când eu voi atinge deplina mea creștere, va sosi potopul. Fă atunci o corabie și închină-te mie. Când se vor ridica apele, intră în acea corabie și eu te voi mântui". Ținând peștele, cum s'a rugat el, Manu l-a dus în ocean. In acel an, cum zisese el, Manu făcu corabia și se închină peștelui. Și când a venit potopul, el a intrat în corabie. Atunci peștele a înotat spre dânsul și Manu a legat otgonul corăbiei de cornul peștelui, și astfel peștele l-a dus la muntele nordic. Apoi peștele îi zise: „Eu te-am mântuit; leagă corabia de un arbore, ca apa să nu o ia, când te vei afla în munte, și cum vor scădea apele pogoară-te de acolo". Manu se pogorî pe măsura scăderii apei și iaca aceasta se numește pogorârea lui Manu din muntele nordului. Potopul a pierdut toate făpturile și a rămas numai Manu singur". In literatura indiană sunt cunoscute patru forme a istorisirii despre potop, dar, după cum dovedește temeinic Burnouf, ea nu se află în imnele etice, cele mai vechi scripturi sanscrite, și deci însești istorisirea se prezintă ca operă străină semită sau mai curând de origină babiloneană. Ca dovadă puternică despre asta servește aceea, că aicea se admite prefacerea lui Vișnu în pește, pecând în India nu există nici o urmă de închinare la pești și în mitologie nu se întâlnește nici cea mai mică aluziune la asta. Dar zeul în formă de pește a fost divinitatea de samă în Babilon. Chipul zeului Ea, care a jucat un rol așa de evident în legendele haldeene, despre potop, aproape totdeauna unește forma de om și de pește, asemenea zeului Dagon, care a fost strămutat din Mesopotamia pe teritoriul Palestinii. Asămănarea Tradiției indiene cu istorisirea biblică totuș e destul de mare. Vișnu (după o istorisire indiană) dă prevenirea: „In șapte zile toate făpturile vor fi perdute", și în sf. Scriptură se spune: „încă șapte zile și eu voi vărsa ploae pe pământ". „In șapte zile marea a eșit din malurile sale, spune Purana. „După șapte zile apele potopului au fost pe pământ", zice cartea Facerei. Intocmai tot așa după istorisirea babiloneană potopul începe în sara zilei a șaptea

și începe a scădea după șapte zile. De nenumărate ori se întrebuințază același număr ca dovadă pentru presupunerea, că tradiția indiană a eșit din aceeași țară, ca și istorisirea tăblițelor asiriene, și astfel contact apropiat chiar geografic cu istorisirea biblică.

La iranieni în cărțile sfinte, care alcătuesc temelia religiei lui Zoroastru și se afundă într'o mare vechime, există iarăși o tradiție despre potop, dar ea capătă la ei un caracter cu totul deosebit și în multe trăsături esențiale se depărtează de cele expuse. In ele se istorisește, cum Iima, care în înfățișarea sa primitivă se prezintă ca părinte al omenirii, a fost înștiințat de Ormuzd, zeul cel bun, că pământul va fi pustiit de potopul distrugător. Dumnezeu i-a poruncit lui să construiască refugiu, anume o grădină în patru unghiuri, împrejmuită cu gard, și acolo să introducă semințele oamenilor, animalelor și plantelor pentru ferirea lor de nimicire. Și în adevăr, când a venit potopul, a rămas ne înecată numai grădina lui Iima cu tot ce era într'însa. Și despre mântuirea ei i s'a vestit lui de paserea corbul, trimisă de Ormuzd.

Visnu întrupat în om-pește (după o nouă închipuire indiană).

La greci erau două istorisiri principale, cu totul deosebite una de alta despre potopul, care a pierdut omenirea primă. Prima se leagă de numele lui Ogiges, străvechiul rege al Beoției sau al Aticei, persoană atât de mitică, încât se pierde cu totul în negura veacurilor. Inseși numele ei derivă, se pare, dela un cuvânt, care la început însemna în graiurile ariene „potop", în sanscrita *oga*. După această istorisire, în timpul lui toată țara a fost inundată de potop, apele căruia s'au ridicat pânăla cer și de care el s'a izbăvit în corabie cu câțiva însoțitori. A doua tradiție se află în legendele tesaliene despre Deucalion. Când Zevs s'a hotărît să piardă pe oamenii veacului de bronz, nelegiuirile cărora ațițase mânia sa, Deucalion, după sfatul lui Prometeu, tatăl său, a făcut o corabie, în care s'a și mântuit el și soția sa Pira. A venit potopul; a plutit negrejit în voea apei timp de nouă zile și nouă nopți și în fine a fost dus de ape pe vârful Parnasului. Deucalion și Pira au eșit din corabie, au adus jertfă și au populat din nou pământul, când ei, după porunca lui Zevs, aruncară îndărătul lor „oasele pământului", adecă pietre, care s'au și prefăcut în oameni. Acest potop al lui Deucalion, în tradiția greacă poartă asupra

sa mai mult semnele potopului universal. Mai mult încă: scriitorii spun, că el s'a răspândit peste tot pământul și că omenirea a perit toată. In Atena, pentru îndurare asupra sufletelor, care au perit în timpul potopului, în amintirea acestui eveniment s'a săvârșit o ceremonie deosebită, sub numele de hidroforia, care avea asămănare așa de apropiată cu ceremonia, ce se săvârșea în Ierapolea Siriei, încât e greu a nu vedea aicea un împrumut siro-fenician. In rând cu templul lui Zevs Olimpianul se arăta în pământ chiar și deschizetura în lungime de un cot, prin care, cum se spune, apele potopului s'au dus în pământ. Pe fiecare an, a treia zi de sărbătoarea Antestheriei, „ziua durerei", consacrată morților, adecă în 13 ale lunii Antistria, aproape de începutul lui Martie, în această crăpătură se turna apă cu amestec de făină și miere. Alții, din potrivă, mărgineau potopul lui Deucalion numai la Grecia. Ei vorbeau chiar, că această catastrofă a nimicit numai o mare parte a populației țării, dar că mulți au putut să se mântue de dânsa pe munții cei înalți. Așa legenda delfică spunea, că locuitorii acestui oraș, urmând după lupii ce fugeau, s'au mântuit într'o peșteră pe vârful Parnasului, unde au și zidit ei orașul Licorea. Ideea, că ceice s'au mântuit în același timp au fost mulți în diferite locuri, era natural șoptită mitografilor următori de dorința de a împăca între ele legendele locale ale diferitelor țări ale Greciei, care admiteau, că s'au mântuit și alți eroi, afară de Deucalion. In Frigia tradiția despre potop era tot atât de națională, ca și în Grecia. Dela dânsa orașul Apomeea și-a căpătat supranumele de *Chivotos*, adecă cutie, de oarece se considera drept loc, unde s'ar fi oprit corabia. Orașul Iconia la rândul său arăta aceleași pretenții. De asemenea locuitorii provinciei Milia, în Armenia, indicau pe vârful unui munte, care se numea Baris, resturile corăbiei, ce se arătau dealtmintrelea pelerinilor și pe Ararat în primele veacuri ale creștinismului, după cum, în povestirea lui Beroze, pe munții Gordieni în timpul lui se arătau resturile corăbiei lui Gazizadra.

In veacurile II și III ale erei creștine, din causa împreunărei și amestecului tradițiilor iudaice și creștine în mințile încă atașate păgânismului, închipuirile religioase ale Apomeei Frigiei porunciră să se bată monete, pe care se închipuia o corabie descoperită și într'însa patriarhul mântuit de potop cu femeea-i; ei primesc porumbelul, care le aduce o ramură de măslin, iar apoi alăturea cu corabia ei se închipuesc ca eșiți din corabie pentru primirea pământului în stăpânirea lor. Pe corabie e scris cu litere grecești

numele Noe. Astfel, în acest timp sacrificatorii păgâni ai orașului frigian admiseseră deja istorisirea biblică cu numele ei, care și izgoniseră tradiția veche locală. In aceste legende se povestea deasemenea, că nu cu mult înainte de potop a domnit un om sfânt, cu numele Anah, care a propoveduit și a ocupat tronul mai bine de 300 ani. După toate se vede, că aceasta era numai o reproducere a lui Enoh biblicul cu cei 365 ani ai vieții sale, însemnate prin umblarea sa înaintea Domnului.

Monetă apameică cu închipuirea potopului.

Ce se atinge de ramurile popoarelor celtice, apoi în istorisirile poetice ale Cimbrilor Galiei găsim tradiția despre potop, care cu toată redacția ei comparativ mai târzie, alcătuită sub forma așa numitelor triade, merită totuși oare care atențiune. Ca în totdeauna, legenda poartă asupra sa trăsături locale, și despre potop se istorisește, ca de trei grozave catastrofe a insulei Priden sau Britania, pe când alte două au constat din pustiirea cu foc, și din pustiirea prin secetă. „Intâiul din aceste evenimente – se spune acolo – a fost revărsarea „ezerului râurilor" și lățirea peste toată fața țării a inundației, din pricina căreia au pierit toți oamenii, cu excepția lui Duifan și Duifahi, care s'au mântuit în corabie fără cârmă; și anume de dânșii a fost iară populată insula Priden". Deși triadele în forma lor adevărată să referă nu la o vreme mai timpurie decât veacul XIII sau XIV, observă un cercetător [1]), totuși unii din ei se întemeiază fără îndoială pe niște tradiții foarte vechi, și în această privință nimic nu arată că s'ar fi împrumutat din cartea Facerei. E imposibil, poate să se spună același lucru despre altă triadă, unde se vorbește de corabia lui Nefid-naf-Neifion, în care a plutit câte o pereche din toate fapturile vii în timpul revărsării ozerului Linn Ilion care e foarte asămănătoare cu corabia lui Noe. De unde devine clar, că la Cimbri exista tradiția lor locală despre potop.

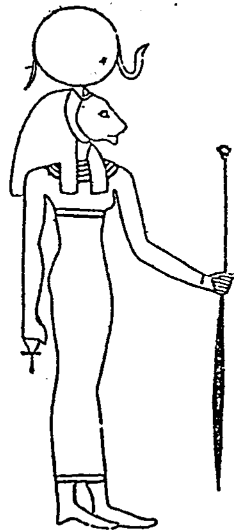
Printre popoarele europene lituanii mai târziu decât toți au primit creștinismul și în același timp au fost acel popor, limba căruia a rămas mai apropiată de rădăcina ei arică. La ei era o legendă despre potop, baza căria fără îndoială era veche, deși ea căpătase un caracter naiv de poveste populară, în care trăsături singuratice au putut fi împrumutate chiar din Biblie din timpul

1) Pictet, Les origines indoeuropeennes, II, 619.

propoveduirii creștinismului la ei de misionari. După această legendă, zeul Pramzima, văzind domnia desăvârșită a desordinelor pe pământ, a trimis doi uriași, Vanda și Veia, apa și vântu, pentru pustiirea lui. Acești uriași, în furia lor, au răsturnat tot, și numai unii oameni au scăpat de peire în munte. Apoi cuprins de simțul compătimirii, Pramzima, care se pregătea să mănânce nuci cerești, scăpă lângă munte o coajă, în care oamenii și-au găsit adăpost și pe care uriașii au cruțat-o. Evitând peirea, ei apoi s'au împrăștiat. O pereche, în vârstă foarte înaintată, a rămas în această țară și era tristă că nu avea copii. Pramzima, pentru mângâerea lor, le trimise curcubeul său și le prescrise „să sară peste oasele pământului, ceeace amintește uimitor istoria lui Deucalion. Bătrânii soți au făcut nouă sărituri și din aceasta s'au născut nouă perechi noui, care devin protopărinții celor nouă triburi lituane.

Dar dacă tradiția despre potop ocupă un loc așa de mare în amintirile legendare a tuturor ramurilor rasei ariene, apoi monumentele și textele originale ale Egiptului, cu toată bogăția de teorii cosmogonice cuprinse într'însele, nu prezintă, se pare nici cea mai mică aluziune la amintirea despre potop. Când grecii povesteau sacrificatorilor egipteni despre potopul lui Deucalion, atunci ei le răspundeau, că valea Nilului a fost izbăvită atât de potop, cât și de focu produs de Faeton. La aceasta ei adăogau chiar, că grecii arătau prea multă credulitate copilărească, atribuind atâta importanță acestui eveniment, de oarece, după părerea lor, au mai fost și multe alte catastrofe locale, asemănătoare aceluia. Cu toate acestea, înseși egiptenii recunoșteau nimicirea primilor oameni de către zei din pricina răzvrătirii lor și a necredinței. Despre acest eveniment se istorisește într'un capitol al cărților sfinte Tagut, vestitele cărți germetice ale sacrificatorilor egipteni, scrise pe pereții unuia din cele mai depărtate camere de înmormântare ale templului subteran a regelui Seta I din Teba. Textul acesta e tradus și editat de Ed. Naville. Scena se produce la sfârșitul domniei zeului Ra, în prima domnie pământească după unii, în a doua domnie după alții. Acești din urmă erau sacrificatorii din Memfis, care la începutul tuturor lucrurilor puneau domnia lui Fta, înainte de domnia lui Ra. Mâniat de impietatea și crimile oamenilor creați de dânsul, zeul acesta adună la sfat cu el și pe ceilalți zei în așa taină, „ca oamenii să nu știe de asta și inima lor să nu se îngrozască". La sfat se hotărî să fie pierdut neamul omenesc. O zeiță (probabil Tefnuta sau Seheta, deși numele ei nu se poate descifra în inscripție) se trimite după aceea să îndepli-

nească sentința. „Zeița se duse și lovi pe oameni pe pământ". Dar când nimicirea fu săvârșită, mânia zeului Ra trecuse și el începu să compătimească pentru fapta săvârșită. Marea jertfă de îndurare potoli cu totul divina lui mânie, și între câțiva oameni mântuiți și divinitate se închie o învoială solemnă, când zeul se jură să nu-i mai piardă niciodată. Deși această istorisire în multe privințe se abate dela celelalte istorisiri despre potop și mai ales dela cea biblică, deoarece neamul omenesc e perdut, după dânsa, nu prin potop, ci prin ucidere, săvârșită de zeița Tefnuta sau Seheta cea cu cap de leu; cu toate acestea și aici se pot vedea unele trăsături de asămânare. Intr'însa deasemenea se spune despre răzvrătirea oamenilor, care a și stârnit mânia zeilor. Această răsvrătire se pedepsește prin nimicirea omenirii și de nimicire se izbăvesc abea numai câțiva oameni, care au și devenit răspânditorii noului neam omenesc. In fine, după nimicirea oamenilor se aduce jertfă de îndurare, care potolește mânia zeilor, și între divinitate și omenirea înoită se încheie un așezământ solemn întărit cu jurământ că omenirea nu va mai fi pierdută. Deosebirea esențială se cuprinde numai în mijlocul de nimicire. „Egiptenii", zice Vigouroux „au păstrat amintirea despre nimicirea oamenilor, dar de oarece inundația la ei era izvorul bogăției și vieții, apoi deaceea ei schimbară această tradiție primitivă în felul că neamul omenesc, în loc să fie nimicit prin apă, a fost distrus prin alt mijloc, și inundația, această binecuvântată binefacere a văii Nilului deveni în ochii lor semnul îndurării zeului Ra" [1]).

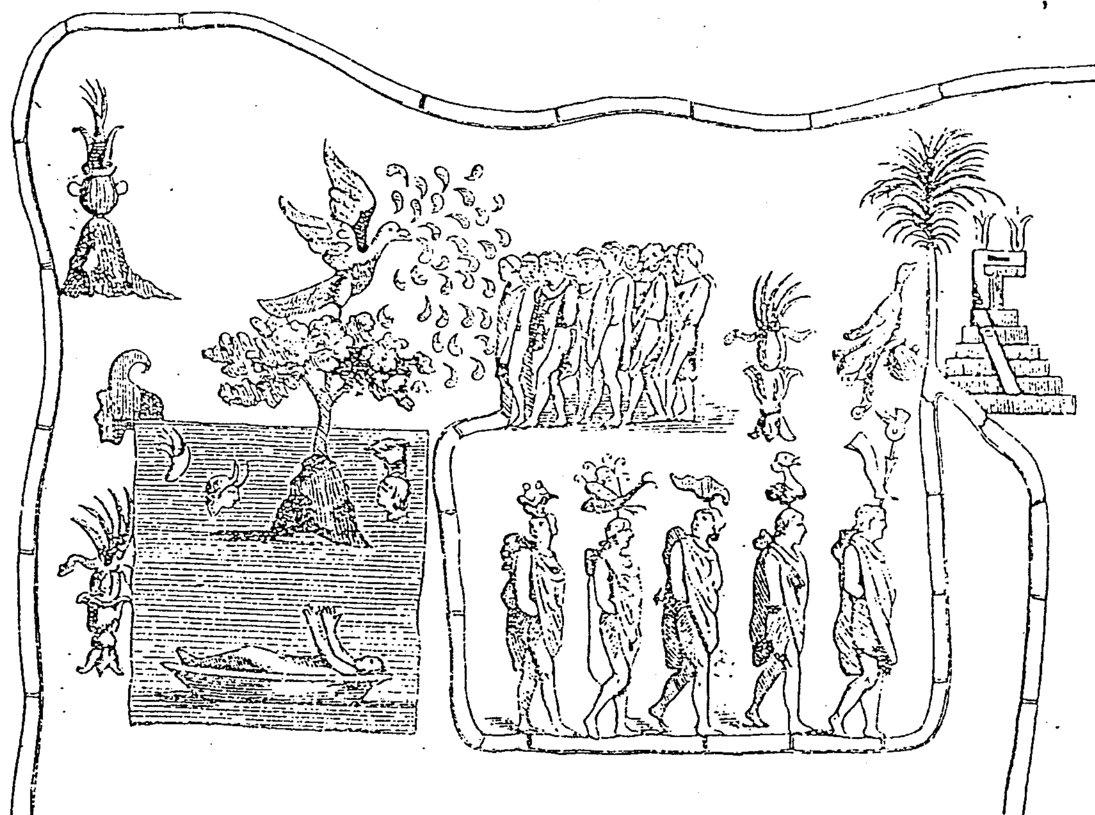
Zeița Tefnuta (de pe un monument egiptean).

Dar tradiția despre potop nu se mărginește numai în hotarele lumii vechi, ci-și găsește ecou vădit și în lumea nouă – în America. In cazul acesta fără să vrei te uimește împrejurarea deosebită, că istorisirile indigenilor americani stau chiar în mai strânsă legătură cu tradiția biblică decât tradițiile lumii vechi, prezentând astfel o dovadă izbitoare, că origina populației americane e din protopărinții comuni de după potop ai omenirii.

Cele mai remarcabile legende americane despre potop se află în Mexic, pentrucă ele au o formă mai determinată, care se ex-

1) Vigouroux, La Bible, tom. I, p. 258, 259.

primă în documentele simbolice, ce se referă la o vreme mult mai timpurie de contactul indigenilor cu europenii. După aceste documente, Noe al potopului Mexican a fost Cox-Cox, numit la unele popoare Teoțipactli sau Tețpi. El s'a mântuit de potop împreună cu femeea sa, Xohichețal, într'o corabie sau, după unii, pe o plută de bârne de chipariși. Inchipuirea, referitoare la potopul lui Cox-Cox, se află și la Ațteci, Mițteci, Zapoteci, Tlascalteci și la Mehoacanezi. Tradițiile acestor din urmă cu deosebire prezintă încă și mai izbitoare asemănare, decât ale altor popoară, cu istorisirea biblică și haldeană. Intrânsele se istorisește, că Tețpi a intrat într'o vastă corabie cu femeea sa, cu copiii săi cu câteva animale și

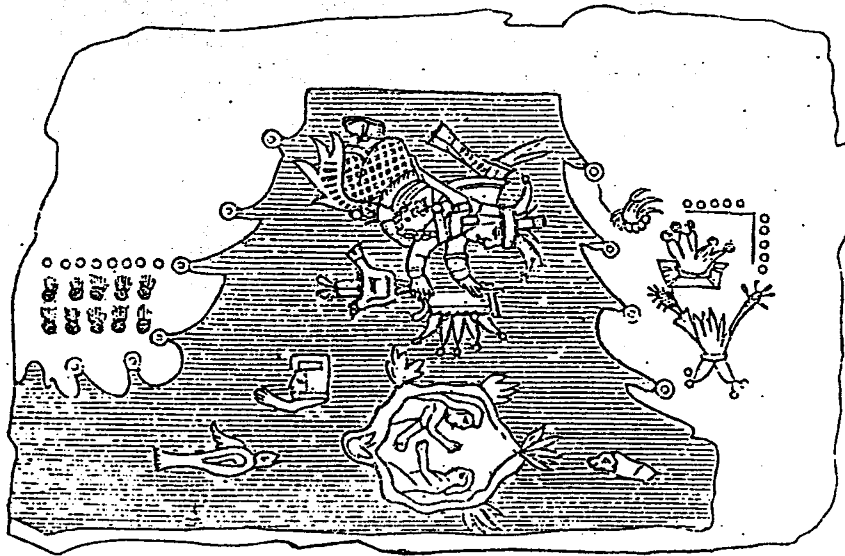
Potopul și răspândirea popoarelor.
După tradiția mexicană [1])

seminţe, păstrarea cărora era necesară pentru existenţa neamului omenesc. Când marele dumnezeu Teţcatlicop a poruncit, ca apele să se retragă la locurile lor, Teţpi a slobozit din corabie un corb. Paserea asta, care se hrăneşte cu trupturi moarte, nu se în-

1) Pe această gravură, făcută după o veche copie din 1566, e închipuit Cox-Cox pe o luntre mântuitoare de chiparis, plutind pe apele potopului. Din ape se vede vârful muntelui Conguacan. In arborele de pe munte stă vulturul, dând glas primilor oameni, rezultați din Cox-Cox, de oarece ei fusese lipsiți de putința de a grăi. Apoi sunt închipuiți străbunii diferitelor popoară, care pleacă la drum pentru risipire.

toarse din causa mulțimei trupurilor, de care era preserat pământul ce abea să isbăvise de apă. Tețpi trimise atunci alte paseri, din numărul cărora se întoarse numai una, un colibri, ținând în ciocul său o ramură cu frunze abea desfăcute. Atunci Tețpi văzind, că terenul începuse a se acoperi cu verdeață nouă, părăsi corabia sa.

Cel mai vechiu document, din care se poate cunoaște sistema cosmogonică a mexicanilor, este Codex Vaticanus, în Biblioteca Vaticanului, unde să păstrează el. El înfățișază patru tablouri simbolice, prezintând patru perioade ale lumii, ce au precedat veacului actual. Primul se numește Tlatonatia, „soarele pământului". Acesta este veacul uriașilor sau al cvinameilor, a primilor locuitori ai Anaguacului, cari au fost nimiciți prin foame. Al doilea este periodul, care se numește Tletonatia, „soarele focului" și se termină cu pogorîrea pe pământ a lui Csiutefctli, zeul stihiei focului. Toți oamenii au fost prefăcuți în paseri și n'au scăpat de incendiu. Numai o pereche omenească și-a găsit refugiu într'o peșteră și apoi a populat pământul după această distrugere. Al treilea a fost veacul Egecatonatia, „soarele vântului", care se termină prin o

Inchipuirea potopului în Codicele Vatican 1)

catastrofă, produsă de un mare uragan, stârnit de Cuețalcoguatl, zeul văzduhului. Cu puține excepțiuni aproape toți oamenii, în puterea acestui uragan, au fost prefăcuți în momițe. Sosește însfârșit al patrulea veac, așa numit Atonatia „soarele apei". El se termină prin o mare inundație, prin un adevărat potop. Toți oamenii se prefac în pești, ex-

1) In stânga acestul tablou se însamnă cu hieroglife aztecxice numirea acelui veac al lumii și cifrele duratei lui: $10 \times 400 + 10$, adecă 4010 ani. Vezi Lenormant, Histoire, tom. I, p. 85.

ceptând un singur om cu femeea lui, cari au scăpat într'o luntre, făcută din lemn de chiparis. Pe tablou se închipueşte Matlalcuia, zeiţa apelor, cu însoţitorul ei Tlaloc, zeul ploei, care se îndreaptă amândoi spre pământ. Cox-Cox şi Xohicheţal, două fiinţe omeneşti, izbăvite de nenorocire, se închipuesc şezând pe trunchiul unui copac, pe care şi plutesc pe faţa apelor. Acest potop se închipueşte ca cea din urmă revoluţie, ce s'a săvârşit pe faţa pământului.

Istorisirea cosmogonică abea expusă mai sus prezintă o evidentă asămănare cu cele patru veacuri ale Indiei şi cu ideea lui Manvantara, după care se produce schimbarea distrugerea lumii şi reînoirea omenirii. Asămănarea lor între dânsele e'aşa, încât chiar nevrând se naşte întrebarea: au putut oare mexicanii, singuri de sine, în chip cu totul independent să-şi formeze o închipuire, care până întru atâta exactitate se apropie de închipuirea indiană, sau au primit-o ei din India pe o cale sau alta. Tradiţia despre potop şi sistema celor patru veacuri, cu care în Mexic e nedespărţită această tradiţie, fără de voe ne impune întrebarea, la care totdeauna suntem nevoiţi a recurge, când e vorba de civilizaţiile americane, anume întrebarea despre independenţa deplină a acestor civilizaţii şi despre acele amestecuri, pe care ele le-au putut primi din Asia, mulţămită misionarilor sau de la alţii în o numită epocă oarecare. Faţă cu starea actuală a ştiinţei e imposibil a deslega această întrebare nici negativ, nici afirmativ, şi toate încercările, ce s'au făcut pentru rezolvirea ei, au fost prea timpurii şi de aceea n'au putut duce la un rezultat mai solid.

Dar orcum ar fi, doctrina despre cele patru veacuri succesive şi despre nimicirea omenirei în primul din aceste veacuri prin potop se află şi în cartea suigeneris Popol-Bu, o colecţiune de tradiţiuni mitologice a indigenilor Guatemalei, scrisă într'o limbă deosebită de un adept tainic a unei vechi religiuni şi descoperită, copiată şi tradusă în limba italiană la începutul veacului al XVIII-lea de dominicanul Francisc Himineţ. Intr'însa se vorbeşte, că după facere zeii văzind, că animalele nu pot nici să vorbească, nici să-i adoreze, au voit se creeze pe oameni după chipul lor propriu. Ei i-au făcut la început de lut. Dar aceşti oameni au fost nedurabili şi nu-şi puteau întoarce capul. Ei vorbeau, dar nu pricepeau nimica. Atunci zeii nimiciră acest lucru imperfect al lor prin potop. Apucându-se de lucru a doua oară, ei făcură pe om de lemn şi pe femee de smoală de lemn. Aceste făpturi au fost mult mai superioare decât cele dintâiu. Ele se mişcau şi trăiau nu ca animalele. Ele vorbeau, dar în chip cu totul neînţeles şi nu se gândeau

la zei. Atunci Guracon, inima cerului, zeul furtunei, revarsă pe pământ smoală aprinsă și în aceeași clipă pământul a fost zguduit prin un strașnic cutremur. Toți oamenii, rezultați din perechea de oameni de lemn, au pierit, afară de câțiva, care se prefăcură în momițe de pădure. In fine, zeii au făcut din mei alb și galben patru oameni perfecți: Balam-Chițe = „jaguar-râzător, Balam-Agap = „jaguarul-nopții", Moguenta = „nume vestit", și Ichi-Balam = „jaguarul lunei". Aceștia erau mari și puternici, vedeau toate, știau toate și mulțămeau zeilor. Insă acești din urmă s'au speriat de succesul desăvârșit al operei lor și începură să se teamă de perfecțiunea acestor oameni. De aceea ei aruncară un văl ușor, un gen de negură, asupra exteriorului celor patru oameni, care deveni asemenea exteriorului actualilor oameni. Când ei dormeau, atunci zeii le făcură patru femei de o frumusețe neobișnuită și dela trei din ele s'au născut chieii, iar Ichi-Balam și femeea lui Cochigsaga n'au avut copii. Această istorisire, cu întreaga ei serie de experiențe nereușite ale zeilor de a crea pe om, evident e foarte depărtată de istorisirea biblică, atât de depărtată, ca să înlăture orce bănuială de influență și aicea a predicilor misionarilor creștini asupra acestei legende indigene a Guatemalei. Și totuși aici noi găsim credința, că primul neam omenesc a fost nimicit la începutul vremilor prin o mare inundație.

Multe legende despre o mare inundație în primele timpuri, s'au adunat de asemenea la triburile americane, ce au rămas în stare de sălbătăcie. Dar după înseși esența lor, aceste legende, prin necesitate, lasă loc de îndoială. Ele nu sunt scrise de înseși indigenii, de oarece noi le cunoaștem numai prin alți oameni, care câteodată chiar nevrând la redarea lor au putut face mari schimbări și inconștient să le apropie de istorisirea biblică. După aceea ele sunt adunate în genere într'o epocă destul de târzie, când triburile indiene se aflau într'un contact îndelungat cu europenii, cari au putut introduce în tradițiile lor elemente cu totul nouă pentru dânșii. De aceea aceste istorisiri ar fi putut avea o slabă însemnătate, dacă n'am avea alte fapte mult mai pozitive, pe care le observăm în Mexic, Guatemala și Nicaragua, și care dovedesc existența tradiției despre potop la popoarele Americei înainte de a merge acolo cuceritorii europeni. In vederea acestor fapte, tradițiile triburilor sălbatece ale Lumei Noui despre potop merită să fie amintite, deși cu oare care mărginire. Tradiția cea mai însemnată în această privință este cea a Irochezilor, de oarece e cea mai liberă de orce înrâurire europeană. Ea e asemenea unei povești

copilărești a istorisirii indiene, cu acea deosebire, că aicea, în locul peștelui, apare cânele, care scapă pe omul, care a evitat potopul. „Cânele timp de câteva zile n'a încetat cu stăruință neobișnuită să fugă pe malurile râului, privind țintiși în apă și urlând, ca și cum ar fi simțit oare care nenorocire. Stăpânul lui, mâniat pe asemenea apucătură a lui, îi porunci cu un ton grosolan să intre în casă. Atunci el a început a vorbi și-i vesti grozava nenorocire. El termină prezicerea sa prin declarația, că stăpânul său cu familiea se pot mântui de potopire numai atuncea, când el îl va arunca imediat în apă, pentrucă atuncea el va deveni mântuitorul lor. El va înota să caute luntrea pentruca într'însa să se poată mântui aceia, pe care el voea să-i mântuiască, dar el nu trebue să piardă nicio clipă, de oarece curând trebuea să vină o ploae grozavă, ce trebue să producă o inundație generală și să piardă totul. Omul se supuse celorce zisese cânele său, și astfel a fost mântuit cu familia sa și anume acesta a populat iarăși pământul cu oameni.

La Tamanacii tribului caraib de pe țărmurii Orenocului există iarăși o legendă despre potop, după care un bărbat cu femeea sa numai singur au scăpat de peire, cățărându-se pe vârful muntelui Tapanacu. Acolo ei aruncară în urma lor, peste cap, roade de cocos, din care a eșit o nouă generațiune de bărbați și de femei. Dacă redarea aceasta e adevărată, apoi aicea vedem o curioasă asămănare cu trăsăturile esențiale a istorisirei existente la greci despre Deucalion și Pirra.

Cercetătorii ruși au observat existența unei povești copilărești despre potop la locuitorii insulelor Aleute, care alcătuesc lanțul geografic între Asia și America de Nord, și pe malurile extreme nordamericane la Coloși. Călătorul Henric istorisește o asemenea tradiție, copiată de dânsul dela indienii Marelor Lacuri. „Tatăl Triburilor indiene locuia cândva la răsăritul soarelui. Fiind vestit în vis, că va veni potopul și va pustii pământul, el și-a făcut o plută, pe care s'a și mântuit cu femeea sa și cu toate animalele. Astfel a plutit el pe ape câteva luni. Animalele, care pe atuncea vorbeau, se jăluiră strașnic și cârtiră contra lui. In fine s'a ivit pământul nou. El se pogorâ pe dânsul cu dobitoacele sale, care de atunci s'au lipsit de însușirea de a vorbi, ca pedeapsă pentru cârtirea lor contra mântuitorului lor“: Triburile Canadei și a văii Misisipi în legendele lor grosiere istorisesc, că toți oamenii au fost pierduți prin potop, și atunci marele duh, ca iară să populeze pământul, a prefăcut animalele în oameni. La tribul cipiveilor este iarăși o povestire despre un om, care s'a mântuit de potop. Ca

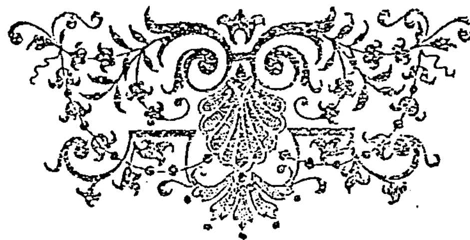
să afle de s'a uscat pământul, el trimise din corabia sa paserea nârca. In urmă, după intoarcerea pe pământul sbicit de apă, el deveni restauratorul neamului omenesc și întemeetorul obștesc.

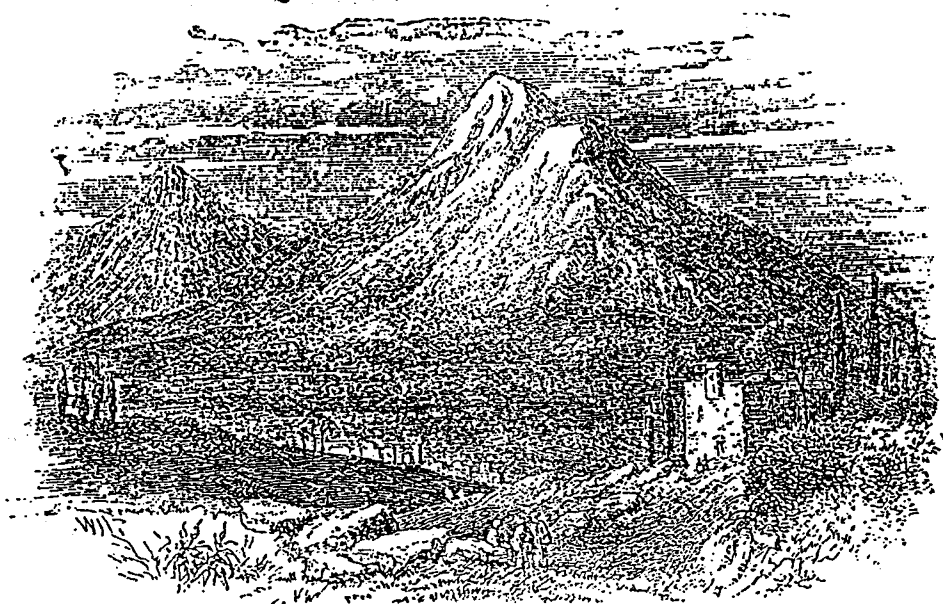
In cântecele locuitorilor Nouei Californii se vorbește de asemenea despre o epocă foarte îndepărtată, când marea a eșit din malurile sale și a acoperit pământul. Toți oamenii și toate animalele au perit din pricina acestui potop, trimis de zeul suprem Cinig-Cinig, afară de câțiva inși, care s'au mântuit pe un munte înalt, unde n'a ajuns apa. Comisarii Statelor Unite, cărora li s'a încredințat cercetarea teritoriilor Mexicului Nou, când acesta a intrat în hotarele marei republici americane, au constatat existența unei tradiții la fel la diferitele triburi locale ale acestei vaste țări. Istorisiri de același fel au fost observate și de alți călători în diferite părți ale Americei de Nord, și toate au o asămănare mai mare sau mai mică cu istorisirea biblică. Dar toate aceste povestiri se redau în genere tare nedeterminat, ca să se poată încrede cineva absolut în acele amărunțimi, de care ele sunt însoțite.

La început s'a crezut, că tradițiile despre potop nu există la popoarele, care populează insulele oceanului; dar acum s'a adeverit, că aceleași tradiții sunt și la rasele polineze, de și ele eviden tsunt colorate și cu trăsăturile inundațiilor locale, care alcătuesc biciul obișnuit al acestor insule. Istorisirea cea mai renumită de acest fel s'a găsit în insula Taiti, și ea mai mult decât altele poartă semnele asămănării cu potopul vremilor primitive. Dar această istorisire, ca și toate istorisirile acestei părți de lume, are un caracter cu totul copilăresc, propriu legendelor popoarelor polineze, și afară de aceasta istorisirea taitică poate fi ușor explicată prin amintirea despre vreo revărsare a mărei, atât de dese în Polinezia. Din ea lipsește chiar trăsătura cea mai caracteristică a tuturor istorisirilor despre adevăratul potop. Insula Toa Marama, pe care, după povestirea taitică, s'au izbăvit păcătoșii, care stârniseră mânia zeului apelor prin aceea, că ei aruncară undița lor în părul lui, negreșit te miră de poate avea măcar o depărtată asămănare cu corabia. Adevărat, că după una din redacțiile legendei taitice, doi păcătoși s'au mântuit la Toa-Marama nu numai cu toate familiile lor, ci și cu porcii, cu cânii și cu o pereche de găini, ceeace în parte samănă cu introducerea de animale în corabie. Pe de altă parte, unele trăsături ale istorisirii insulelor Tidji, mai ales aceea, după care timp de mulți ani după acest eveniment, locuitorii au ținut în permanență gata luntrele pentru cazul, când din nou ar veni potopul, evident se referă mai curând la un fenomen local, la o revărsare a mării, decât la po-

topul universal în propriul înțeles. Dar cu toate acestea și în aceste povestiri nu se poate a nu vedea un ecou depărtat și alterat al tradiției generale a neamului omenesc despre potop, și aceasta servește drept o nouă adeverire a răspândirei generale a acestei tradiții, ce-și găsește adevărata și deplina sa expresiune în istorisirea biblică.

Seria dată de tradițiuni, expuse aici mai sus, ne dă temei deplin să afirmăm, că istorisirea despre potop este o istorisire universală, ce se întâlnește la toate ramurile neamului omenesc. Această amintire, care conglăsuește în toate părțile ei esențiale la cele mai diferite și mai depărtate popoară, deja numai prin aceasta nu poate fi un mit, o născocire întâmplătoare. Nici un mit religios sau cosmogonic nu poartă asupra sa un astfel de caracter universal. De aici prin necesitate rezultă concluzia, că el prezintă amintirea despre un eveniment real și grozav, care atât de puternic a lovit imaginațiunea primilor protopărinți ai neamului omenesc, încât amintirea despre el nu s'a mai șters nici din mintea urmașilor lor. Această catastrofă s'a întâmplat în timpurile primare, înainte de ce capii famil·ilor, din care au rezultat generațiunile următoare să se fi despărțit unele de altele; altmintrelea ar fi trebuit, contrar or și cărei probabilități și a legilor sănătoase ale criticei, a admite, că în țările și localitățile așa de depărtate ale globului pământesc ar fi putut să se formeze fenomene locale, cu totul asămănătoare între ele, și ca amintirea despre ele să capete totdeauna o formă cu totul la fel, legată de împrejurările, care nu puteau cu necesitate să se prezinte minții omenești.

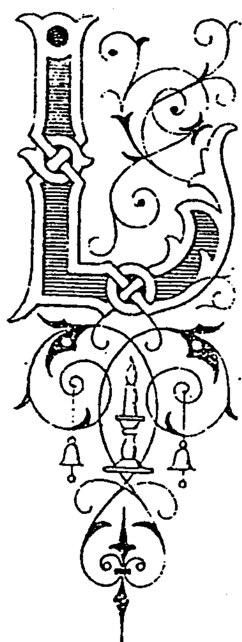

Muntele Ararat

CAPITOLUL VIII

LEAGĂNUL OMENIRII DE DUPĂ POTOP ȘI GENEALOGIA POPOARELOR

ocul, unde, după istorisirea biblică, s'a oprit corabia după potop, se numește munții Araratului. Incepând dela un anumit timp, amintirea aceasta totdeauna s'a pus în legătură cu cel mai înalt pisc al lanțului de munți ai Armeniei, care, în curgerea diferitelor strămutări, săvârșite peste această țară, a căpătat în realitate numele de Ararat deja de mai bine de nouă veacuri înainte de era creștină, deși acest lanț de munți la primii locuitori indigeni era cunoscut sub numele de Mazis. Cea mai mare parte de interpreți ai sf. Scripturi au primit această părere, deși alții deja din primele veacuri ale creștinismului au preferat să urmeze datele tradiției haldeene, istorisite de Beroze, care raporta locul eșirii lui Xisutr la o parte mult mai sudică a aceluiași lanț de munți și anume la munții Gordieni, adecă la munții actualului Curdistan, la nord-est de Asiria. Muntele Nizir, unde după tradiția, citită pe plăcile cuneiforme din Niniva, s'a

oprit corabia, în care s'a izbăvit patriarhul de potop, alcătuia partea de sud a acestui lanţ de munţi. Situaţia lui sub 36^0 de latitudine orientală în realitate se determină exact de indicaţiunile, pe care le găsim în inscripţiile istorice ale regelui asirian Asurnazirbal, şi anume în povestirea despre o expediţie militară, întreprinsă de dânsul anume în această ţară. Plecând dintr'o localitate, vecină cu Arbelele, el trecu râul Zab, peste cursul său de jos, şi a mers tot timpul spre răsărit.

Dacă se urmăreşte cu atenţiune textul biblic, apoi deasemenea este greu de admis, că în cugetarea scriitorului sfânt' Araratul amintit de dânsul, ca loc al opririi corabiei, ar fi fost anume Araratul Armeniei. Cu câteva versete mai departe (Fac. XI, 2) să spune deadreptul, că descendenţii lui Noe „au pornit (evident dela locul opririi corăbiei) dela răsărit" spre apus şi au găsit în pământul Senaar (adecă în Mesopotamia) un şes, unde s'au şi aşezat. Această mărturisire concordă mai mult cu datele tradiţiei haldeo-babilonene despre muntele Nizir, ca punct de plecare al omenirei înainte după potop. Prin urmare anume în această direcţie şi trebue căutat Araratul biblic. Şi în adevăr, dacă prelungim linia mai departe în direcţia răsăritului, peste munţii Gordieni, şi căutăm înălţimea cea mai mare, pe care ar fi putut să se oprească corabia, atunci ajungem la lanţul de munţi Inducuş, sau chiar la acei munţi, unde îşi ia începutul Indul. Şi e de remarcat, că anume aceasta şi este acel ultim punct, la care se întâlneşte tradiţia relativ de leagănul omenirei de după potop a cele două popoare principale ale lumii vechi, care au păstrat amintirile cele mai curate şi mai temeinice despre timpurile primare, cele mai asămănătoare cu istorisirea biblică şi cu cărţile sfinte ale Haldeei, şi anume ale indienilor şi ale iranilor.

In toate legendele Indiei, origina oamenilor se pune în muntele Meru, locuinţa zeilor, stâlpul care uneşte ceriul cu pământul. Acest nume Meru mai târziu s'a strămutat de câteva ori din cauza treptatei mişcări a arienilor în India: brahmanii Indiei centrale au voit să aibă muntele sfânt în vecinătatea lor şi ei au strămutat numele lui la început la muntele Cailasa, apoi la muntele Magapanta (numit încă şi Sumeru), şi încă şi mai târziu, cu răspândirea doctrinelor budiste la birmani, chineji şi la singalaiţi, fiecare din aceste popoare au dat numele de Meru vre unui munte din ţara să proprie. In vederea posibilităţii unei astfel de strămutări a numirilor istorice dintr'o localitate în alta, nu-i imposibil propunerea, că tot astfel şi numirea Araratului treptat s'a mutat dintr'un loc

în altul, fiind la început atribuit munţilor Gordieni şi după aceea Araratului Armeniei. Dar Meru primitiv se află la nord faţă de primul loc de traiu al triburilor ariene pe terenul indian, în Pendjab şi pe malurile Indului de sus. Şi aceasta n'a fost simplu un munte născocit, străin de geografia pământului. Baronul Eckstein[1]) a dovedit deplin existenţa lui reală aproape de Serica celor vechi, adecă de partea sud-estică a Tibetului.

Dar indicaţiunele iranienilor sunt încă şi mai exacte şi încă mai deacord cu acele indicaţiuni, care decurg din Biblie, pentrucă ei au fost mai puţin depărtaţi de leagănul primitiv, care, din această pricină, n'a căpătat la dânşii un caracter aşa de neguros. Amintirile lor exacte şi succesivele locuri de traiu ale rasei lor, cuprinse în unul din cele mai vechi capitole ale cărţilor atribuite lui Zoroastru, consideră ca loc al răspândirii primordiale a oamenilor şi cu deosebire a iranienilor Eriana-Vedju, care se descrie ca ţară nordică, rece şi muntoasă. Anume din ea neamul perşilor s'a şi lăsat la sud, către Sogdiana. Acolo se înalţă buricul apelor, muntele sfânt Gara-Berezaiti după Zendavesta. Albardj al perşilor moderni, din coastele căruia curge râul Arvand, nu mai puţin sfânt, acel râu, din care au băut apa primii oameni. Vestitul cercetător francez Burnouf a dovedit în chipul cel mai neîndoelnic, că Gara-Berezaiti este Bolorul sau Belurtagul, şi că Arvand este Iaxarta sau, mai exact, Tarim. E adevărat, că numele Berezaiti şi Arvand mai târziu au servit pentru designarea unor munţi şi râuri mult mai depărtate ale Bactrianei; ele succesiv s'au dat munţilor şi râurilor Persiei, Mediei, Mesopotamiei, Siriei şi Asiei Mici, şi, nu fără mirare, ele se pot iarăşi întâlni printre numirile clasice ale Berichintului Frigiei şi Orontelui Siriei. Acest din urmă nume e cu deosebire curios, pentrucă îl întâlnim deja în inscripţiile egiptene ale dinastiei a optsprezecea şi a nouăsprezecea, şi el, desigur, a fost adus în Siria de nord nu de popoarele arice, ci de semiţi. Faptele abea indicate alcătuesc astfel rezultatul strămutării cărora se supun toate localităţile geografice legendare din vremurile primitive. Popoarele, la strămutarea lor, duc cu ele numele lor vechi, de care se leagă amintirile lor scumpe, şi le aplică la munţi şi râuri nouă, pe care le găsesc în ţările nouei lor aşezări[2]).

1) Eckstein, De quelques legendes bramaniques, qui se rapportent au berceau de l'espèce humain. Paris, 1856.

2) Acest fapt interesant a strămutării numirilor geografice dintr'o ţară în alta împreună cu emigranţii se repetă şi în timpul modern. Se ştie, că America e plină de numiri de oraşe, de râuri, de ezere şi de munţi strămutate literalmente din lumea veche, adesa chiar şi fără epitetul „nou" (York—New—York, Orléans—New—Orléans, London şi altele multe.

Anume așa s'a întâmplat cu numele Ararat. Savantul cercetător Obry a dovedit, că muntele, pe care popoarele arice l-au considerat leagănul sfânt al omenirii, la început purta în amintirea lor numele Ariarat, „căruța celor închinați", pentrucă aproape de vârful lui, după părerea lor, se învârtea căruța celor șapte Magarși brahmane, a celor șapte Ameșa-Tpenta persane și a celor șapte Caccabi haldeene, adecă a celor șapte stele ale Ursei Mari. Această numire de Ariarat și este izvorul numirii Araratului, și deja numai mai târziu primele neamuri ariene, venite în Armenia, au strămutat această numire la muntele, care se numea înainte Mazis. De aicea istorisirea biblibă despre Araratul primordial, ca situat spre răsărit de Senaar sau Asiria, coincide exact cu tradițiile popoarele arice.

Toate tradițiile populare astfel într'o uimitoare conglăsuire cu istorisirea sfântă ne duc la vasta localitate muntoasă a Bucarei Mici și a Tibetului apusean, ca la locul, deunde s'a răspândit neamul omenesc. Acolo anume cele patru râuri mari ale Asiei: Indul, Tarim, Oxus și Iaxartul își iau începutul lor, și punctele cele mai înalte se prezintă Belurtag și vastul platou înalt Pamirul, așa de potrivit pentru hrana populațiunei primare, care se afla încă în stare de păstori și înseși numirea căria în forma ei primară era Upa-Meru, adecă „țara de sub Meru", sau poate Upa-Mira, „țara delângă iezer", ceeace a servit de motiv pentru numirea Meru Anume această localitate o indică chiar și unile amintiri ale Grecilor, anume expresia sacră ἄνθρωποι μέροπες, care, după senzul său primitiv, însamnă fără îndoială „oameni plecați din Meru". Amintirea altor popoară despre patria primară a străbunilor lor deasemenea se întâlnesc în această direcție, de și nu arată direct punctul central, deoarece aceste tradiții sunt în parte întunecate prin înseși depărtarea acestui loc. Chinejii se considerau ca purcezind din Cuen-Lun. Triburile mongolice pun în legătură legendele lor cele mai vechi cu Tianșan și Altai; neamurile Fine cu Uralul, pentrucă aceste două lanțuri le împedeca, așa zicând, vederea lor dela alți munți mai depărtați. Dar n'avem decât să prelungim dela ei două linii în direcția indicată de amintirile lor despre leagănul primitiv, și ele se vor întâlni una cu alta în Bucara Mică sau în genere în acel lanț de munți prea înalți, care să și recunoaște de tradițiile diferitelor popoară în calitate de leagăn al omenirii de după potop. Astfel, Araratul biblic a fost acel nod de munți din Asia Centrală, care predomină întreaga lume veche, și localitatea ce-l înconjoară, anume platoul plan din Asia de mijloc, prezintă cele

mai multe înlesniri pentru așăzarea primitivă. Aceasta e anume acea țară, spre care au gravitate oamenii singuri după izgonirea din raiu. Anume acolo, spre răsărit de Edem, s'au îndepărtat primii oameni, și încă și mai departe tot în această direcțiune se îndepărtase asprul și posomorâtul Cain, care căuta depărtare de comunitatea oamenilor. Platoul Asiei Centrale, fiind patria plantelor de cereale și a celor mai principale dintre animalele domestice, a și devenit leagănul omenirei de după potop. Prezintând oare cum o strachină uriașe, garnisită din toate părție de munți, el a nutrit familia lui Noe, până când ea s'a înmulțit până întru' atâta, încât a umplut această strachină și prin necesitate a trebuit să se risipească în toate direcțiunile. Această risipire deasemenea și-a găsit ecou în istorisirea biblică, care totdeauna prezintă și genealogia popoarelor după origina lor primitivă dela cei trei fii ai lui Noe, ca protopărinți ai omenirii înoite.

Către timpul originii Pentateucului mersul așezării popoarelor deja se determinase până întru atâta și se definitivase, încât Moise a putut alcătui o deplină genealogie a tuturor popoarelor mai principale ale vechimei, cu arătarea originei lor dela Noe. Anume această geneaologie scrisă, care prezintă fără îndoială cel mai vechiu și cel mai bun document etnografic, care a ajuns pânăla noi din vechime, se cuprinde în vestitul capitol zece al cărții Facerea. Inarmând pe etnologi, pe filologi și pe arheologi, pe istorici, pe geografi și pe oamenii politici, ba nu mai puțin și pe interpreții Bibliei, cu informațiuni în cel mai înalt grad prețioase și totodată și vrednice de credință, de care dispune astăzi știința, cu privire la popoarele primare ale pământului, mai întâiu în ce privește cultura lor, și apoi în ce privește locul locuinței lor, acest capitol descopere totodată, că autorul cărței Facerea poseda cunoștințe istorico-geografice, în măsura cum nu le poseda nici unul din cei mai vestiți istorici ai vechimii. Această genealogie ne dă acel pod, pe care fiecare cercetător, savant, capătă putința de a trece fără primejdie peste abizul veacurilor, ce stă deschisă între lumea antică, ce a fost nimicită de potop, și omenirea nouă, al căria reprezentantul cel mai important și mai ales a devenit seminția lui Avraam. Critica, natural, s'a încercat în tot chipul să zdruncine veracitatea istorică a acestui document și s'a silit să-l egaleze cu tăblițele genealogice, ce se întâlnesc și la alte popoară. In special o egalau cu genealogia mitologică a grecilor, care se prezentau ca protopărinți a dorienilor, eolilor, ionienilor, aheenilor, pentru care se căutau protopărinți cu nume iden-

tice, ca Dor, Eol, Ion și Aheu. Deasemenea o asămănau cu operele indiene, în care popoare întregi, triburi barbare și chiar rase străine se prezintă ca rezultând dintr'o singură rădăcină cu înseși indușii, în care caz numele triburilor sunt prefăcute în nume de străbuni-patriarhi, cari s'ar fi abătut dela religia brahmană. Dar această vădită confundare a raselor atât în genealogia greacă, cât și în cea indiană, această netăgăduită prezență în ambele a elementelor neîndoelnic mitice și confuzia extremă a înseși istorisirile, fac evidentă enorma deosebire între aceste genealogii păgâne și genealogia biblică a popoarelor. „Toată lumea antică, zice Delitsch, nu are nimic de acest fel, ce după universalitate ar putea să se egaleze cu această genealogie biblică. Secțiunile descriitoare ale pământului din poemele epice ale indușilor și unele din Puran se deosebesc așa de tare între dânsele chiar și relativ de India, că de celelalte țări nici nu se mai poate spune, de oarece chiar țările vecine la ei se pierd în povestiri întunecate și monstruoase despre dânsele. Sistema lor despre cele șapte insule cosmice (*dvina*), situate împrejurul lui Meru, se ocupă mai mult cu lumile zeilor și a duhurilor, decât de pământurile oamenilor. Nicăirea nu se poate găsi încă o descriere atât de generală a legăturilor naționale [1]). Și această descriere așa de exactă, s'a păstrat așa de neschimbat în curgere de mii de ani întregi, încât provoacă respect involuntar din partea istoricilor și etnografilor următori. Alții s'au silit să zdruncine vechimea acestei genealogii și să o refere la timpuri de după Moise, ca apoi și datele, comunicate de ea, să le lipsească de autenticitate istorică, ca fiind numai niște presupuneri. Bohlen raportează origina ei nu mai timpurie decât către timpurile robiei babilonice, întemeindu-se pe ordinea și situația, în care stau înșirate într'însa popoarele, și în deosebi indicând aceea, că „Asiria, Niniva și țările de peste Eufrat (care ocupă o situație de frunte în tăbliță) erau în acel timp cele mai de aproape cunoscute evreilor" [2]). Knobel socoate, că genealogia a apărut nu mai devreme de anul 1000 a. Hr. a fost procesul unor astfel de cunoștințe geografice și etnografice, pe care israeliții le-au dobândit în acel timp de la fenicieni, și a fost destinată ca tablou al stărei omenirii și împărțirei popoarelor undeva între veacurile al doisprezecelea și al zecelea a. Hr., când ca dovadă principală spre confirmarea acestei situații se aduce aceea, că genealogia cuprinde aproape tot teritoriul, care coprindea comerțul fenician pe timpul lui Solomon și

1) Delitsch, Genesis, p. 215.

2) Bohlen, Introducere la cartea Facerea, tom. II, p. 207.

Hiram. Mai multă temeinicie totuşi au acei cercetători, ca Delitsch şi Hävernik, care afirmă, că înseşi genealogia poartă asupra ei urmele limpezi a originei sale din timpul patriarhilor, precum şi lărgirea ei prin cunoştinţa cu popoarele pământului, dobândită de israeliţii din Egipt, – părere, care conglăsueşte deplin cu tradiţia universală, că autorul cărţii, în care genealogia alcătueşte un capitol, a fost Moise, care a căpătat în Egipt cea mai înaltă cultură. S'au indicat deasemenea oare care dificultăţi filologice, ce ar prezenta genealogia. Aşa, fenicienii şi hananeii se dau de ea ca descinzind din Ham, pe când după limbă şi ţara lor de locuinţă ar trebui să derive din Sim şi să fie enumeraţi printre popoarele semitice. După părerea lui Bohlen, ei ar fi fără îndoială semiţi, pe care totuşi cronicarul israelit din mândrie naţională îi pune ca fiind din neamul blestemat al lui Ham, ca ei să nu poată intra în legături strânse cu evreii. Dar o astfel de declaraţiune categorică nu-şi găseşte justificarea în ştiinţă, care are putinţă deplină să dovedească, că acestea sunt popoare hamite, dar ele năpustindu-se în timpurile semite şi cucerind triburi semite, au primit limba acestor din urmă, uitând graiul lor propriu. Istoria ne prezintă nu puţine exemple de asemenea prefaceri, şi ştiinţa, cum vom vedea mai departe, adevereşte în chip strălucit această temă şi în cazul dat.

Ce se atinge de planul însuşi, după care e alcătuită genealogia, apoi el se dovedeşte a fi de o regularitate şi armonie remarcabilă. Intr'însa popoarele pământului, mai întâiu, sunt împărţite în trei grupe, dintre care fiecare se pune în legătură cu unul din fiii lui Noe, ca tulpină a sa. Având tulpine deosebite, fiecare grupă odată cu aceasta are şi un ţinut deosebit de locuit pe suprafaţa pământului: iafetiţii, adecă popoarele ce se trag din Iafet, ocupă ţările de pe ţărmurii Caspicei, mărei Negre şi ai mărei Mediterane; hamiţii, sau descendenţii lui Ham, s'au aşezat în ţările mai calde ale Africei de nord şi ale Arabiei; iar semiţii urmaşii lui Sim, s'au aşezat în genere în văile Tigrului şi Eufratului şi niciodată nu s'au strămutat departe de locul primei lor aşezări. După aceea, al doilea, fiecărui popor aparte din fiecare grupă i se atribue o tulpină deosebită naţională, care în unele cazuri este nepotul, iar în altele strănepotul sau răstrănepotul lui Noe. In acest caz numele tulpinei de obiceiu se preface şi în numele poporului întreg. Al treilea, autorul arată şi înseşi calculele, după care popoarele se împart în grupe. Aceste calcule au fost: înrudirea fizică, – după neamurile lor", înrudirea limbistică – „după limba sa", apropierea geografică, „după ţinuturile lor", după particularităţile naţionale

„după popoarele lor“ și după desvoltarea istorică, după neamurile lor. Al patrulea, ordinea, în care se introduc popoarele examinate, ce condiționează deasemenea deosebite condițiuni. Mai întâiu de toate se descriu popoarele neamului Iafet și aceasta pentrucă acestea mai mult decât toate celelalte s'au depărtat de centrul teocratic sau chiar că mai înainte decât celelalte au statornicit leagănul omenirii. Hamiților li s'a rânduit al doilea loc, și asta nu pentrucă acești doi fii ai lui Noe aveau în ochii autorului cărții Facerei însămnătate primațială, ci au fost scoși primii potrivit cu planul general al acelui autor, care totdeauna expune liniile secundare înainte cu acel scop, ca trecând la linia principală, să continue apoi fără întrerupere firul istorisirii principale. Genealogia se închee cu semiții, pentrucă anume prin ei merge linia, care duce către tulpina poporului ales, adecă către Avraam. Aceeași ordine se observă și în așezerile geografice ale popoarelor, unde autorul cărței Facerea începe cu cele mai depărtate și treptat trece la cele mai apropiate. Toate acestea e și necesar să le avem în vedere la cercetarea acestui prea important document.

Genealogia biblică a popoarelor, cum s'a spus mai sus, se începe cu neamul lui Iafet. Primul din fiii lui se amintește Gomer. Acesta a fost tulpina cimerilor vechimei, cimrii timpurilor romane și cimbrii sau celții tribului ce există și astăzi. Locul traiului lor a fost nordul cel mai depărtat, pe care l-au putut cunoaște grecii sau romanii, la care se găsesc indicațiuni și în Odiseea, anume după cuvintele acestei poeme:

La adânc – curgătoarele ape ale Oceanului. –
Acolo a Cimerienilor tristă provincie, acoperită veșnic
De negură umedă și de pâcla norilor; niciodată nu arată
Ochiului oamenilor fața luminosul Helios; pământul?
El îl părăsește, urcându-se la cerul bogat în stele,
Dela cerul bogat în stele pogoară, spre pământ întorcându-se;
Noaptea tristă acolo din veac împresoară pe trăitori [1]).

Această descriere întunecoasă se referă la țărmul nordic al mării Negre, la Crimeea, și la malurile mării de Azov. Marea Neagră în vechime purta numele de marea Cimeriană, și alte localități din aceste țări arată deopotrivă predominarea neamului cimerienilor. Insăși numirea Crimeea în realitate nu este decât cuvântul „Cimrii“ stricat. Acesta era un popor războinic și îndrăsneț, și istoria antică adesa povestește de invaziile lor asupra țărilor

1) Odiseia, XI, 14–19.

mai civilizate. Aşa, la proorocul Iezechil (XXXVIII, 2-6) se prezice despre invazia lor războinică dela nord în alianţă cu alte popoară, invazie, care va vârî groază şi distrugere. Incursiunile lor asupra Asiei Mici, mai ales când ei însuşi erau strâmtoraţi de sciţi, erau isvorul obişnuit al groazei cu şapte veacuri a. Hr. Dar partea cea mai mare a lor se ţinea de ţările depărtate, unde locuiau ei în păduri inclusiv pânăla pădurile Germaniei. In urmă peninsula Iutlanda deveni sediul lor principal şi era cunoscut sub numele lor, dar ei s'au răspândit şi în Franţa, Ispania şi Britania, şi până astăzi continuă a exista în triburile celtice ale Europei Apusene, cuprinzând şi Marea Britanie. Aşa Valiiţii până acum se numesc pe sine Cimrii, şi Cumberlandul chiar prin numirea sa arată existenţa lor în acest ţinut.

Gomer a avut trei fii: Aşchenaz, Rifat şi Thogarma. Aceştia au fost deasemenea tulpine ale popoarelor omonime lor, pe care însă a le determina nu este uşor. Aşchenaz, după inseş semnificarea sa în senz de „mulgători de epe", arată pe nomazii de felul tatarilor de mai târziu sau a vechilor sciţi, care locuiau stepele înalte ale Asiei apusene în vecinătatea Cimeriiţilor, cu care ei erau rude după rădăcină. Urmele lor, poate, s'au păstrat în numirea râului Ascania din Asia Mică şi în numirile Scandia şi Scandinavia, dar în genere o asemenea presupunere e destul de îndoelnică. Rifat are oarecare asămănare cu numirea fabuloşilor munţi Rifei, în peşterile cărora, după spusele grecilor, s'a născut vântul de miază noapte şi pe care grecii le refereau la nordul lumei cunoscute de ei. Dar mult mai mare probabilitate are presupunerea, care îl pune în legătură cu lanţul muntos Rifat, culme înzepezită în Armenia peste Tigru. Thogarma se pomeneşte la prorocul Iezechil (XXVII, 13; XXXVIII, 6) ca popor, ce face negoţ cu cai şi catâri pe pieţele Tirului şi ca rudă cu Gomer sau cu Cimrii în invazia aşteptată asupra Palestinei. In această conexitate e remarcabil, că armenii, gruzinii şi în genere triburile caucaziene încă şi astăzi îşi derivă origina lor prin oare care Torgonu dela Gomer şi se numesc pe sine „casa lui Targon" sau, după cum se însamnă în Biblie, casa lui Thogarma. Toate aceste triburi sunt indo-germane sau arice.

Magog, al doilea din fiii lui Iafet, în alte locuri se întâlneşte în Biblie ca numele unei ţări împreună cu Gog, prinţul triburilor, cunoscute sub numirea de Roş, Meşeh şi Tubal (Iezec. XXXVIII, 2; XXXIX, 1). Ultimii doi se numesc în cartea Facerei al cincelea şi al şeselea fiu al lui Iafet. De aceea, evident, se poate conchide, că „Magog" era termen nedefinit la evrei pentru designarea tri-

burilor barbare ale Asiei de nord, asemenea sciţilor la greci. Fericitul Ieronim citează părerea iudeilor din timpul său, că cu acest nume se designau „grozavele popoară scitice nenumărate". Din interpreţii noui Knobel îl identifică cu slavii de astăzi şi Gesenius şi alţii înţeleg prin Raş pe ruşii timpului nostru. Iezechiil descrie pe aceştia ca un trib grozav şi sălbatec de călăreţi (XXVII, 15; XXXIX, 3), înarmaţi cu arcuri, şi descrierea asta se potriveşte schiţilor, care au făcut incursiune în Palestina la anul 625 a. Hr. Dar numirea aceasta se aplica şi altor popoară, pentrucă Tubal şi Meşec s'au dovedit nu numai călăreţi barbari, care călăreau pe cai de stepă, dar cel puţin în unele părţi ale lor şi popor comercial, care aduceau pe corăbii la Tir fer şi aramă de vânzare (Iez. XXVII, 13). E de remarcat, că Tubal prezintă o vădită consonanţă cu cuvântul persan, care însamnă aramă şi Meşec, după părerea unora, este poporul vecin halibii, care erau cunoscuţi în vechime prin extragerea aramei. Ca adeverire a acestui lucru serveşte faptul „Herodot pomeneşte pe tibareiţi şi moshi împreună, ca popoară ce trăesc spre sud-est de Marea Neagră, şi zice, că ei lucrau minele de aramă şi se coprindea în satrapia a 19-a a regelui Darie [1]). Inscripţiile asiriene afară de asta, vorbesc de popor şi pământul muscilor din nordul Asiriei, şi prin ei, probabil, trebue a înţelege pe Meşeh al Bibliei.

Numele următor în lista lui Madai, evident, e identic chiar cu acel nume, sub care sunt cunoscuţi midenii pe monumentele asiriene şi marea inscripţie a lui Darie. Iavan indică ţara grecilor sau a Ionienilor în înţelesul larg al acestui cuvânt, ceeace se confirmă şi de plăcile asiriene, unde această numire se întâlneşte aproape fără nicio schimbare, anume în forma de Iavan. Pelângă aceasta e de remarcat, că asemenea numire s'a întrebuinţat şi de Darie Mideanu [2]).

Tiras, al 7-a fiu al lui Iafet, nu poate fi indentificat tot cu aşa uşurinţă. După părerea unor scriitori, atât din timpurile vechi, cât şi din cele nouă, acest nume indică pe locuitorii Traciei, cari în vechime ocupau toată ţara, ce se întinde spre nord de marea de Marmara şi de arhipelagul Egeei. Dar e mai exactă presupunerea de mai târziu, după care numele acesta se aplică turseno-ilor, turscilor sau tuscilor, ramuri ale ginţii etrusce, în aşezerile lor nordice cele mai vechi, cu mult înainte de pătrunderea lor în Italia. Ei în cea mai depărtată vechime erau cunoscuţi în cali-

1) Herodot, III, 94; VII, 78.
2) Schrader, Keilinschriften und das Alte Testament, p. 13.

tate de marinari și de hoți de marea nu numai în apele italiene, dar deasemenea și sub numirea de pelasgi tursenoi în arhipelagul grecesc. E interesant, că acest popor făcea incursiuni în Egipt în alianță cu aheenii, lidienii, sicilienii, sardinienii și alte neamuri deja în veacul XIV a. Hr.[1]).

Cu asta se și epuizază genealogia celor șapte fii sau urmași nemijlociți ai lui Iafet. Dar după aceea urmează lista popoarelor sau a triburilor, ce se trag din Iavan sau a grecilor. Primul din ele a fost Elis. Despre dânsul Iezechiil zice (XXVII, 7), că locuia pe malul nordic al mării Mediterane, de unde se aducea la Tir vestita coloare purpurie. Acea împrejurare, că scoica de mare, care dădea această culoare, se găsea nu numai la țărmurii Laca-oniei, ci și ale strâmtorii Corint, și aproape de diferite insule ale arhipelagului grec, împreună cu numirea acestei provincii Elida din Pelopones, pare a arăta, că anume această țară se și înțelege aicea. Elisa totuși se traduce în Biblia siriacă ca „provincie în Italia", și pomenirea ei în legătură cu Tarsis și Chitim, sub care câteodată se înțelege tot teritoriul grec, a dus pe unii la ideea, că sub aceste nume se înțelege Sicilia.

Tarsis fără îndoială arată vestitul port fenician din Ispania peste strâmtoarea Gibraltar, între cele două guri ale Guadalqvivi-rului, adecă „ale râului celui Mare" [2]). Numele Tarsis confirmă în chip uimitor situația cronologiei biblice a popoarelor, indicând, că această așezare pentru întâia oară s'a făcut de un trib aric sau iafetit, de oarece însuși cuvântul sanscrit sau aric *Tarișa* = „marea" sau „țărm de marea", care însemnare, după tradiția veche a ra-binilor, totdeauna i s'a aplicat. Astfel, înainte de a se așeza feni-cienii în această provincie, alt neam îi dăduse deja numele însușit de ei și în urmă s'a dat întregei provincii. După părerea lui Knobel, primii emigranți ai acestei provincii a fost o ramură de etrusci, care s'au așezat aicea înainte de a face definitiv Italia principala și definitiva lor așezare [3]). Nu-i fără interes nici a urmări aceste vechi mișcări ale oamenilor, care s'au produs cu mii de ani în urmă, și a observa ce anume i-a atras în cutare sau cutare țări. Așa, Tarsisul a fost vestit din cea mai adâncă anticitate prin bel-șugul de argint și de alte metale, ce se extrăgea din minele de

1) Chabas, Etudes de l'antiquité historique, Paris, 1873.

2) Numirea „Guadalqvivir" s'a dat acestui râu de arabi în timpul șederii lor în Spania. Ne având în limba sa cuvânt pentru numirea „râului" în înțelesul nostru, ei au numit acest râu „Gdol-Ceber" = apă mare, sau curs de apă.

3) Völkeltafel, p. 86.

acolo, precum și prin cereale. Deja pe vremea lui Solomon, cu o mie de ani a Hr. corăbiile mari, ce navigau intracolo, erau cunoscute sub denumirea de corăbiile Tarsisului ori încotro navigau ele [1]). Din porturile vioae ale Tarsisului se duceau în toate părţile încărcături mari de fer, de plumb, de argint, de cositor și de alte metale, precum și de cereale, prin care Tarsisul era renumit în vechime în tot răsăritul. Popoarele erau deasemenea industriale atuncea ca și astăzi. Pescarii se ocupau cu hărnicie de mrejile lor, minierii se afundau în sinurile munţilor, corăbierii lucrau la corăbii, fierarii și stolerii făceau să răsune ciocanele și bărzile lor, juvaergiii făureau lucruri de valoare, toate anume așa, cum vedem toate și astăzi. Așa de uniformă e viaţa omenească!

Al treilea fiu al lui Iavan purta numele de Chitim sau Hitim, și prin el se înţelege una din ramurile neamului grecesc, — poporul al cărui loc de sălășluire se descrie sub formă de insulă sau de ţară situată pe ţărm. Insulile Chitim adesa se pomenesc în sf. Scriptură (Ierem. II, 10). Anume aproape de ele flota tiriană, ce pleca acasă, au auzit de căderea marelui lor oraș și acolo și-au căutat refugiu tirioţii (Is. XXIII, 1—12). Iosif Flavie deja pe vremea lui Hristos a identificat această numire cu numele Cipru și ca dovadă a indicat numirea unuia din orașele Ciprului — Chition sau Chitii, adăogând, că aceeași numire se aplica în senz mai larg și în alte insule și în o mare parte a ţărilor de pe litoralul Mediteranei [2]). „Ea cu deosebire se întrebuinţa“, adaogă un alt scriitor vechiu, care însuși a trăit în insula Cipru, „pentru Ciprioţi, și Rodoseni și deasemenea pentru Macedoneni, pentru că ei erau de origină cipriotă sau rodosană“.[3])

Al patrulea fiu al lui Iavan se numește, în originalul ebraic al Bibliei, Dodanim [4]), dar, după presupunerea generală a cercetătorilor, acest cuvânt trebue citit Rodanim, de oarece a fost foarte ușor a schimba o literă cu alta, cu atât mai mult că în traducerea greacă și în alte traduceri vechi numele acesta se însamnă anume în forma Rodanim. El, fără îndoială, indică populaţia greacă a insulei Rodos, care se consideră una din insulele Chitimiene și în legătură cu care totdeauna s'au aflat rodosanii.

Cu aceasta să și termină genealogia descendenţilor lui Iafet,

---

1) Așa, corăbiile ce navigau pe Marea Roșie și care neguţau la Ofir (în Arabia de sud sau chiar în India), se numeau deasemenea corăbiile Tarsisului. Is. XXIII, 1, 14; 3 Reg. IX, 28; X, 22; 49; 2 Paral. IX, 21; XX, 37, 38.

2) Antqq. 1, 6, 1.

3) Epifanie, † în anul 403 d. Hr. Haer. XXX, 25.

4) Idem și în traducerea rusască, Fac. X, 4.

care astfel s'au așezat în istoria lor veche după țările, cunoscute evreilor la extremul nord, dela Asia Centrală și dela Armenia până la țările păduroase salbatece spre nord de Marea Neagră și de Marea Egeei, precum și în Grecia; iar urmașii lor în urmă încetul cu încetul s'au răspândit pânăla Sicilia, Ispania și pânăla marile insule din partea răsăriteană a Mărei Mediterane. Corespunderea exactă a acestei împărțiri cu rezultatele de mai târziu a științei etnografice este uimitoare.

După genealogia lui Iafet urmează genealogia lui Ham. Inseși cuvântul Ham, în evreește, însamnă „Cald" sau „ferbinte", și prin urmare indică sudul. Același cuvânt s'a întrebuințat și la egipteni, și el era numirea obișnuită printre populația Nilului pentru țara lor, din causa „culorii negre sau închise a terenului lor" [1]). Ham se închipuește ca părintele triburilor sudice sau negre, în contrast cu Iafet, din care se trag popoarele nordice, afară de care toți ceice au trăit între ei aparțin lui Sim.

La această grupă a omenirii se referă patru popoară mari, rezultate din fiii lui Ham și anume: Cuș, Mițraim, Thut și Hanaan. Cuș sau Huș a fost numire veche egipteană pentru țara dintre cataractele Nilului și Abisinia și pentru popoarele ce trăiau la sud de Egipt, afară de negrii. Ea astfel se identifică aproape cu Nubia actuală și cu întrebuințarea mai veche a numelui Etiopia la greci. Neamurile negre erau totuși cunoscute sub numirea de etiopi pe ambele laturi ale golfului Arabic, și Herodot vorbește chiar despre ramura asiatică a acestei rase. La Homer această numire se aplică la toate neamurile și țările cunoscute atuncea din părțile sudice ale lumii, și tot așa Cuș era termenul comun la vechii evrei pentru numirea acelorași țări și neamuri (Fac. II, 13), pentrucă popoarele, care în tăblița genealogică se consideră ca derivând din Cuș, cuprind locuitorii atât ai Asiei de sud, cât și ai Africei (Fac. X, 7). Dar nu trebue uitat, că aceste continente în timpurile vechi nu erau exact hotărnicite unele de altele, așa că chiar Herodot punea Egiptul în Asia, deși el își da sama de greutatea unei asemenea împărțiri. Chiar într'o vreme așa de târzie, ca timpurile lui Hristos, geografii vorbesc de „Cusiții" provincii de peste Tigru și Eufrat. Nimrod, după aceea, întâiul fiu al lui Cuș, se considera primul rege al Babilonului și al provincii din prejurul lui. De aicea, poate, regele Mesopotamiei Husarsatem, de pe vremea judecătorilor, prin înseși numele său arată existența regatului Cușit în această pro-

1) Numele acesta până acum se păstrează în cuvintele alhimie și chimie. El literal însamnă: „artă neagră", dela Chemia-Hem-negru. Ele au trecut la noi prin arabii din Egipt.

vincie până la un timp comparativ târziu (Jud. III, 8). Afară de asta, în Persia încă și astăzi este o provincie la gura Eufratului, care poartă numirea de Huzistan, semnificativă în această privință.

In înțeles mult mai restrâns Cuș se întrebuințează în Biblie, întocmai cum se întrebuința și de vechii egipteni, pentru numirea țării dinspre sud a cataractelor Nilului, (Iez. XXXIX, 10), cuprinzind Cardofanul împreună cu Abisinia și actuala Nubie. Această mare lature de pământ în vechime era mult mai puțin confundată în etnografia sa, chiar și decât în timpul de față, pentrucă nenumăratele frământări istorice au înlesnit formarea a felurite seminții amestecate din cușiți, semiți și negrii. In adânca anticitate n'a fost asemenea amestecare, deoarece în Vechiul Testament nu se amintește de semințiile semitice în aceste țări, deși Herodot în veacul V a. Hr. pomenește de arabi împreună cu etiopenii africani în oștirea lui Xerxe[1]). Nu există deasemenea indicațiuni nici la prezența triburilor negre, pentrucă chiar monumentele egiptene fac deosebire vădită între etiopeni și negrii din vestul țării lor. Asemenea tuturor popoarelor, deja pomenite în táblița genealogică, cușiții aparțineau rasei caucasiene. Adevărat e, că limba etiopică, întrebuințată de ei în timpurile mai târzii, are un caracter esențial semit; dar aceasta se poate explica prin aceea, că rasele etiopice s'au amestecat cu cele semite în Arabia[2]) și și-au însușit limba lor, după cum normanzii au primit limba franceză, sau după cum limba latină a devenit limba multor popoară, ca de ex. a galilor, iberienilor și a altora, care intraseră în hotarele imperiului roman. Și astăzi sunt încă națiuni, care fără îndoială ne înfățișază resturi de ale vechilor Cușiți, și limba lor deopotrivă e deosebită atât de limba semită a abisinienilor pe de o parte, cât și de limbile negrilor pe de altă parte, pelângă care și particularitățile fizice ale lor se deosebesc vădit și de ale acelora și ale celorlalți. Africanul tipic în genere foarte acut se deosebește de negru, particularitățile căruia pentru prima oară apar sub influența condițiilor locale și a degenerării generale. Culoarea singură nu servește încă drept indiciu al rasei, de oarece de ex. evreii de astăzi sunt de toate culorile posibile, potrivit cu localitatea în care trăesc, dela evreul indian cu fața negricioasă pânăla evreul cu părul bălan al Danemarcei.

Din Cuș au eșit cinci tulpine a diferite popoară și anume: Seva, Havila, Safta, Raama și Safteha. Dintre ei Seva „bărbații",

1) Herod. VII, 69.

2) Knobel, Völkertafel, p. 257.

după mărturia lui Iosif Flavie, au alcătuit vechiul regat Meroe, în=conjurat ca o insulă de brațele Nilului, și această indicațiune se recunoaște în genere adevărată. Acest neam a ocupat, astfel, o parte a Nubiei de astăzi, spre nord de Cordofan și Abisinia, lo=calitate, care în vechime era situată la dreapta drumului de ca=ravane dintre Arabia și India pe de o parte, și Arica pe de alta, și slujea ca izvor de bogăție și de bună stare pentru țară în ge=nere și pentru orașe în deosebi. De Seva se pomenește numai de două ori în sf. Scriptură: în unul se spune, că acest popor se distingea prin statura sa (Is. XLV, 14), iar în altul se vorbește despre dânsul, ca de „un popor vioi și puternic, strașnic dela în=ceput și până astăzi, care calcă totul și țara căruia este brăzdată de râuri" (Is. XVIII, 2, 7). Herodot îi descrie tot așa, ca oamenii cei mai voinici și mai frumoși, care=și alegeau rege după statură și putere și adesa trăiau pânăla 120 de ani[1]).

Havila este nume, care s'a pomenit deja la descrierea Ede=mului. Dară el se aplica, se pare, în vechime și altor țări depăr=tate. Nibur a găsit nu departe de țărmurii golfului Persic un târ=gușor, care purta numele de Havila; dar aceasta n'are a face cu numele Havila cel în legătură cu neamurile etiopene, ce trăiau în Africa. Aceasta, cum se pare, era o țară cunoscută astăzi sub nu=mirea de Iemen, în Arabia sud=vestică, unde era o localitate, cu=noscută pe timpul romanilor sub denumirea de Uaila. Dar aceasta putea fi și o țară africană la gurile mării Roșii, unde cei vechi numeau un golf Avalit. Și într'un caz și în altul ea ar fi fost în vecinătate apropiată cu Seva.

Numele Safta poate fi identificat cu numirea veche=arabică a orașului comercial Sabbata sau Sabbota, situat spre răsărit de Iemen sau Havila. Dacă=i așa atunci nouă ni e cunoscut, că acest oraș bogat în timpurile de mai târziu avea 60 de temple și cu gelozie își păzea monopolul său în comerțul cu aromate. Raama arată, se pare, țara, situată încă mai departe spre răsărit decât era Safta, și care atingea golful Persic, unde în vremile anterioare era o localitate, cunoscută sub numele Regma, forma, în care Biblia greacă redă acest nume. Sub numirea de Safteha era cunoscută localitatea ce se întindea încă și mai departe spre răsărit și alcătuia o nouă province persană Caramania, situată în fața Regmei pe celalalt mal al golfului Persic.

Din Raama se trag două popoară: Șeva și Dedan. In primul

1) Herod, III, 20-21.

din ele putem vedea pe sabeiții Arabiei fericite, popor renumit în anticitate prin comerțul său întins cu produsele prețioase ale țării sale: miresme, balzam, mir, etc. (Iov, VI, 19; Iez. XXVII, 23; XXVIII, 13). Astfel de comerț a fost pricina, că ei se considerau poporul cel mai bogat al anticităței și anume aceasta a dat prilej deosebit reginei Savei să viziteze pe Solomon, vizită amănunțit descrisă în sf. Scriptură (3 Reg. X, 1; 2 Paral. IX, 1). Sosirea ei în ochii izraeliților a fost unul din marele onoruri, din câte s'au putut arăta casei lui David. De aicea era cu totul firesc, că Isaia, zugrăvind slava timpurilor mesianice, zice, că regii Savei îi vor aduce aur și tămâe, iar psalmistul a prezis, că ei îi vor aduce aur (Is, LX, 6; Ps. LXXI, 15). Dedan, care totdeauna se pomenește împreună cu Șeva, a dat numele său vastei țări din Arabia, spre nord de Șeva și descendenții lui treptat s'au răspândit până la hotarele de sud ale lui Edom (Ier. XLIX, 8). E remarcabil, că Dedan și Șeva se întâlnesc și printre descendenții lui Avraam (Fac XXV, 3). Pricina acestui lucru a fost aceea, probabil, că descendenții lui Dedan și Șeva s'au lățit treptat spre nord în caravana nomadă, iar apoi și prin așezări stabile, printre neamurile, ce se trăgeau din Avraam și locuiau în aceste părți, până când în sfârșit toate aceste neamuri au devenit o singură rasă amestecată. Despre Nimrod, alt descendent al lui Cuș, ca având un deosebit interes istoric, se va vorbi mai pe urmă.

Numele fiului al 2-a al lui Ham, Mițraim, din cele mai vechi timpuri, printre popoarele semitice, se dădea la „două Egipturi“, deși în înțeles strict se dădea numai la acela, care acum e cunoscut sub numirea Egiptului de jos, împărțit în două ținuturi, de oarece Egiptul de Sus nu era cunoscut lumii antice înainte de invazia persană. Numele acesta însamnă „întărit“ sau „închis“, ceeace indică, se pare puternic zid militar, care apăra valea Nilului pe o întindere de peste 250 chilometri de incursiunile neamurilor asiatice [1]). Particularitățile fizice ale egiptenilor, limba lor și chiar concepțiile lor arată, că ei erau o ramură a rasei caucaziene [2]), pelângă care strămutarea lor dela sud și prezența neamurilor indigene, ce a dus treptat la amestecarea singelui, servesc ca explicație a acelei împrejurări, că mumiile și chipurile din periodul mai timpuriu se apropie mai tare de tipul caucasian și se depărtează de cel african mai tare decât mumiile din timpurile mai

1) Ebers, Aegypten und die Bücher Mose's p. 72. După părerea lui Ebers acolo au fost chiar două ziduri, ceeace și indică poate forma dublă a cuvântului Mițraim.
2) Ebers, p. 40-54.

târzii. N'ai decât numai să privești la chipurile sculptate sau zugrăvite, ca să vezi, că ele reprezintă un popor de aceeași rasă cu noi. In muzeul Luvru de ex. este figura unui scriitor, foarte veche, și trăsăturile sunt cu totul europene, numai cu o nuanță abea roșietică a pelei. Regii, sacrificatorii și ostașii, ca unii ce și-au păstrat mai bine puritatea singelui lor, arată clar, că acest popor a plecat din același leagăn, unde la început a trăit neamul semit.

Din Mițraim se trag Ludim, Anamim, Legavim, Naftuhim, Patrusim, Casluhim și Caftorim. Prin Ludim se înțeleg, probabil, sau chiar egiptenii, sau berberii din Africa de nord. Prima părere cu mare ingeniositate se suține de Ebers, și de oarece acest cuvânt însamnă asemenea celui a lui Seva, „bărbați", apoi nu-i de mirare, că anume acest popor se numea pe sine așa spre deosebire de toate celelalte popoară, pe care el, asemenea egiptenilor le disprețuia, ca rase inferioare. „Ei se considerau", zice Herodot, „cei mai buni din toți oamenii" [1]). Anamim, după părerea lui Ebers, erau ceea ce sunt Amu, un trib semit de păstori, care s'au așezat în pășunile joase și mocirloase ale Deltei de jos și într'un ținut din jumătatea răsăriteană a Egiptului de mijloc [2]). Dar această părere nu trece mai departe decât o presupunere.

Legavim era același neam, ca și lubimii [3]) sau livienii, *lubu* monumentelor egiptene. Pe aceste din urmă ei se descriu ca popor, ce trăia spre apus de Egipt și ce s'a răspândit deacolo, sub numirea comună de *temgu,* pânăla oceanul cel fără de margini și pânăla apusul soarelui. Livienii în timpurile vechi propriu se numeau triburile, ce trăiau în țara spre apus de Nil, de la malurile Mărei Mediterane pânăla sudul destul de depărtat, pe vastul mal nordic al Africei. Pe monumente ei se închipuesc cu pelea albă, îmbrăcați cu mantale de diferite culori, cu bărbi ascuțite la vărf și cu trăsături vădit caucaziene. In Teba și în Deltă se vorbea de ei, ca de „oamenii albi ai apusului". Ebers dă date izbitoare spre a dovedi, că ei la început au venit din insulele mărei Mediterane, atrași poate de fertilitatea țărmului african, care cum se vede din mulțimea ruinilor, fără îndoială în vechime era mai populat ca acuma. Totuși numele evreesc Legavim însamnă locuitorii unei țări sterpe și fără apă, așa că, exceptând șuvița îngustă a țărmului, țara lor totdeauna, se pare, că a fost comparativ pustie.

Naftuhim și Patrusim au dat numele lor vechilor ținuturi

1) Herod. II, 121.
2) Aegypten etc. p. 1C3.
3) 2 Paral. XII, 3; XVI, 8; Naum, III, 9.

Memfis și Teba în numirile lor sfinte, în contrast cu numirile simple populare (fiecare oraș egiptean avea două numiri, una sfântă și alta populară). Memfisul și provincea lui să pomenesc întâiu, poate, în puterea marei lor vechimi; pentrucă Teba cu ale ei temple și înalta religie influentă, a devenit vestită abea într'un timp mai târziu decât orașul regilor, autorii piramidelor. Patru-simii erau, poate, orașul și ținutul zeului Pa-Gator; Naftuhim era poate orașul și ținutul zeului Pta, dar nici într'un caz, nici în altul noi nu trebue să vedem aicea un neam oare care deosebit, diferit de egiptenii înconjurători.

Casluhim cu destul temei se identifică cu populațiunea, ce se află în provincea, situată dela marginile inundațiilor Nilului, în lungul țermului mării pânăla hotarele sudice ale Palestinii. Aicea, spre apus de râul Egiptului (astăzi Vadi-el-Ariș), era situat lacul Sârbonic și munții Casia, - un ținut sec, cunoscută prin sărăturile sale, care otrăvesc solul și lasă numai puține locuri, bune pentru cultivat. Sarea aceasta, totuși, era lucrul de seamă pentru comerț, de oarece fenicienii la nord și în deltă erau renumiți negustori de sărături în vechime; și deși Egiptenii în genere se raportau cu desgust către peștele de marea, ca necurat, și chiar către sare, Africa totuși o întrebuința în cantități mari, și ea putea fi trimisă de aicea în toate părțile, de oarece drumul cel mare între Asia și Africa trecea tocmai prin această țară de sare. Numirea Casluhim se dădea acestei populații dela munții Casia, situați în teritorul lor; de aicea Cas-loh, sau „dealul ars“ al vechilor egipteni. Populația aceasta, după Ebers, era de origină feniciană, iar după moravurile lor și după obiceiurile vieții deveni cu totul egipteană.

Prin Caftorim Ebers înțelege o așezare feniciană a celor mai depărtate timpuri pe malurile Deltei, înainte ca egiptenii să se răspândească pânăla aceste hotară nordice. Caft era numirea egipteană pentru acest popor și pentru aceste colonii. După presupunerea sa, ei la început ocupau insulele arhipelagului grecesc, inclusiv Creta, și deacolo s'au strămutat în Delta Nilului. El susține această părere cu mare erudițiune. Pe filisteni el îi socoate un rest al unei puternice ramuri de Caftorimi, cari atingând la început Egiptul, prin necesitate s'au mișcat spre Palestina, locul așezării lor definitive, trecând prin pământul Casluhimilor. E în cel mai înalt grad plăcut, văzind exactitatea indicațiunilor Bibliei chiar și în ce privește un lucru așa de neînsemnat, ca mișcarea acestui neam în vremile cele mai timpurii, exactitate, dovedită prin cercetările nouă ale științei. La aceasta se poate adăoga, că în manu-

scriptele vechi și iudaice în loc de Caftorim se citește: locuitorii Damietei, sau ai țărmurilor Deltei.

Această indicare la mișcarea neamurilor la ivirea zorilor istoriei, orcât de scurtă este ea în sine, revarsă o lumină adânc interesantă asupra celui mai măreț pas în desvoltarea intelectuală a omenirei, anume asupra introducerei alfabetului. In curgerea lungei lor așezări în Egipt, fenicienii au învățat să reprezinte sunetele cu ajutorul semnelor, împrumutate din scrierea sfântă a egiptenilor, și aceste semne la început au fost duse în Palestina și deacolo s'au răspândit la toate popoarele răsăritului și apusului. Eșind la început dintr'o insulă din golful Persic, acest popor, de timpuriu s'a împrietenit cu marea Mediterană, care uda malurile țării lui la poalele Libanului, și s'a răspândit pe de o parte asupra insulelor Levantului și ale Egeii, iar pe de alta pânăla malurile Deltei egiptene, încă nelocuite. Acolo pescuitul deodată le deschise o nouă ramură de industrie. Sarea pământului Casluhimilor și Libiei le dădu putința să înceapă industria pescuitului, cum era aceasta deja la nord în Sidon, de oarece însuși numele Sidon, după părerea unora, însamnă simplu loc de pescuit, deși după părerea altora ea indică împrejurarea, că unul din zeii principali fenicieni avea forma de pește. Populațiunile litoralului curând se răspândiră spre sud, de oarece fenicienii erau aproape mai renumiți prin colonizarea lor, decât prin comerț. Gurile Nilului în acel timp erau acoperite aproape total de papirus și de alte plante acvatice, care acum se mai întâlnesc numai în Nubia. In apele lui erau o mulțime de crocodili enormi, hipopotami și alte animale mari, și stuful dădea adăpost la nenumărate stoluri de paseri de tot felul. Dar egiptenii dinspre sud, iar fenicienii dinspre nord, deschizându-și drum, asemenea pionerilor moderni ai preriilor americane, cu trecerea timpului s'au întâlnit unii cu alții, și după aceea s'a început acel contact apropiat între dânșii, care a avut o importanță așa de binefăcătoare pentru civilizație, ca de ex. răspândirea alfabetului

Sub numele lui Fut sau Put, al treilea fiu al lui Ham, se poate înțelege stepa, cunoscută în hieroglife sub denumirea de Punt, provincea nouă turcească Hedja, care se întinde înjos dela țărmul mărei Roșii peste jumătatea nordică a țărmului ei răsăritean. Locuitorii Puntului se închiriau în cârdul în armatele de mercenari ale Tirului și ale altor state, și de ex. se luptau sub steagurile Egiptului în vestita luptă Carhemiștă, deși adesa se luptau și contra înseși Egiptului (Ier. XLVI, 9; Iez. XXVII, 10; XXX, 5);

Libia în evreește se numește Put. Ei erau vestiți deasemenea ca negustori pe piețele Tirului, unde ei aduceau produsele minelor lor de mercur sau argint viu, vestite în toată lumea, precum și o mulțime de miresme, prin care deasemenea era vestită țara lor. In inscripțiile și chi urile depe monumente ei se prezintă ca trib nomad de culoare întunecată și se deosebesc riguros de cușiții stabiliți, în vecinătatea cărora trăiau ei. Insuși cuvântul Punt, care însamnă fugă, arată exact felul lor de viață nomadă.

Din Hanaan, al patrulea fiu al lui Ham, se trag nu mai puțin de unsprezece popoară. Intâiul născut al său Sidon, întemeetorul primei așezări de fenicieni pe țărmul mărei Mediterane, - așezare, care s'a transformat pe urmă într'un vestit oraș, care a ajuns în fruntea celorlalte orașe feniciene. Inseși numele Hanaan la început se aplica, se pare, numai fenicienilor și șesului de pe țărmul dela poalele Libanului, pe care era zidit Sidonul, ca cea mai timpurie așezare, și aicea se coprindea poate șesul roditor al Ezdrilonului, precum și laturea țărmului, care se întindea spre sud pânăla Egipt. Pe vremea lui Moise și Iisus Navi, totuși, sub numele de Hanaan se înțelegea toată țara dinspre vest de Iordan, dar ea niciodată nu s'a întins dincolo de acest râu. Numele lui însamnă „pământ jos", deși din causa senzului de comerț activ, prin care se distingea Fenicia, cuvântul hanaanit în urmă a devenit sinonim cu cuvântul „negustor". Insuși cuvântul „fenician", după înțelesul său primordial, însamnă „negricios" sau „roș închis", și a rezultat din pricina culorii pelei acestui neam, dar ei înseși se numeau pe sine hananiți, cu care numire confrații lor Cartagineni se mândreau încă pe vremea fericitului Augustin.

In faptul enumerării fenicienilor de către cartea genealogică a Facerei la secția hamită a omenirii unii, cum s'a spus deja mai sus, văd o serioasă dificultate, de oarece limba lor e aproape în totul identică cu limba evreilor, și astfel ei ar fi trebuit enumerați la neamurile semite. Obiecțiunea aceasta se rezolvă în totul prin presupunerea expusă mai sus, că hamiții au primit limba semințiilor cucerite de dânșii, care se așezaseză înaintea lor în Palestina. Dar și în afară de astă presupunere - înrudirea de sânge a protopărinților acestor seminții sau rase firește a putut influența, mai ales în timpurile vechi, și asupra asămănării limbii cel puțin a unora din urmașii lor, cum s'a și văzut asta în Palestina. Limba la început n'a putut să servească ca semn determinant al originii, de oarece în timpurile depărtate, când omenirea pentru prima oară a început să se strămute dela leagănul comun din Asia, fami-

liile limbilor se hotărniceau mai puțin clar decât cum a devenit mai târziu. Semințiile hamite puteau încă să vorbească limba semită și să o ducă cu dânsele în pribegirile lor. Afară de asta, locul de așezare primitivă a fenicienilor încă și mai mult adeverește spusa biblică despre origina lor din Ham. Noi ne întâlnim pentru prima oară cu ei, când ei își deschideau drum din sudul Arabiei spre așa numitele insule Bareiniene dela golful Persic. Templele, care încă existau în acele insule pe vremea stăpânirei romane, erau evident feniciene și locuitorii se considerau pe sine descendenți ai acestui vestit popor al Palestinii. Următorul loc al locuinței lor încă și mai departe spre nord au fost țermurile joase ale golfului Persic, la gurile Eufratului, numite de dânșii la început Hanaan sau după origina lor Hna = „șes jos"; care numire în urmă a fost strămutată de ei asupra țării petrecerei lor la poalele Libanului. Himiaritenii, un neam arab înrudit cu ei, cari vorbeau o limbă înrudită cu limba lor și cu a evreilor, au rămas în Arabia de sud; dar hananiții au preferat să se strămute către țărmurii Palestinii, de unde ei, între altele, s'au întins, cum am văzut, pânăla Egipt, rămânând veacuri întregi la gurile Nilului, așa că arta egipteană, invențiile, felul de a cugeta și vederile religioase au devenit moștenire comună a acestor seminții, și au exercitat înrâuriri asupra Sidonului și Tirului. Moralitatea egipteană, idololatria grosolană păgânească, ba chiar și caracterul scrierii astfel a fost întrodus de dânșii în Palestina, servind pentru evrei de confirmare începătoare a originei comune a hananiților cu Mițraim. In sfârșit de dovadă a originei hamite a fenicienilor și a celorlalți hananei servește și înseși caracterul lor, care arată limpede înclinațiunea spre materialism și cultura traiului, – trăsătura comună, ce deosebește neamurile hamite în anticitate.

Al doilea fiu al lui Hanaan a fost Het, care urmează după Sidon și s'a bucurat de mare renume în istoria veche a Palestinei. Numirea aceasta se aplică în inscripțiile asiriene tuturor „popoarelor apusene ale Siriei" [1]), inclusiv până la malurile mării, așa că la egipteni înseși Siria era cunoscută sub denumirea de Heții sau Hatii. Acolo poporul acesta era așa de puternic, încât unul din regii lui dispunea de oștire considerabilă și a dus luptă îndelungată cu faraonul egiptean Ramzes II; biruința acestui din urmă asupra forțelor unite ale Heților se consideră așa drept o victorie mare, ce se slăvi în versuri pompoase pe șase monumente dife-

1) Schrader, Keilinschriften, p. 27, 31. Ei se întindeau dela Eufrat pânăla Asia-Mică.

rite și temple. Centrul puterniciei lor a fost, se pare, un timp Asia Mică, unde în timpul cel mai din urmă au fost găsite și s'au citit monumente, ce aparțineau lor, care până acum greșit se atribue lui Ramzes II. Acolo ei în vremea lor alcătuiră o monarhie puternică, care avea o mare înrâurire asupra tuturor țărilor de prin prejur. Propriu heții palestinieni (dacă aceasta e aceiași gintă) erau dealtmintrelea comparativ un neam neinsemnat. Pe vremea lui Avraam ei locuiau în Hebron, și în timpul lui Moise, împreună cu amoreii și iebuseii, ocupau localitatea deluroasă din ținutul lui Efraim și Iuda (Fac. XXIII; Numer. XIII, 29; Iis. Nav. XI, 3), și sub domnia lui Solomon ei au fost siliți la munci silnice de stat (3 Reg. IX, 20). Chiar într'un timp așa de târziu, ca timpurile lui Ezdra, iudeii erau mustrați pentru legăturile lor cu dânșii (Ezdr. IX, 1).

Fiul următor al lui Hanaan, Iebuseu, a fost tulpina iebuseilor, cari-și aveau de capitală Iebusul, în urmă Ierusalimul: cuvântul Iebus însamnă, se pare, în limba hananiană deal „fără apă"; de aceea și însuși orașul a fost numit dela dealul pe care se afla. Iebuseii aparțineau unia din semințiile mărunte hananiene și ocupau, se pare, numai Ierusalimul și ținutul dimprejurul lui. Dar vitejia lor și duhul războinic le dădu putința, cu toată neînsemnătatea numărului populațiunii sale, să-și păstreze independența timp de câteva veacuri contra israeliților, așa că abea numai David a putut să ia orașul lor principal, care era fortăreața statului lor.

Din Amoreu se trag amoreii, deasemenea un neam hananeu, care trăia în hotarele Palestinii. Insuși numele lor arată, ce a făcut pe spionii israeliți să istorisască cu groază, că zidurile acestor orașe s'ar fi ridicând pânăla cer. După descrierea proorocului Amos, ei erau popor tare, mare la statură, înalt ca chiparișii și puternici ca stejerii (Amos. II, 9), și probabil se aflau în oarecare înrudire cu semințiile uriașe ale Refaimilor și cu fiii lui Enac (Numer. XIII, 3). Pe timpul lui Avraam ei trăiau în partea de sud a Palestinii în Hațațontemara (dumbrăvile de palmieri) și în Hebron (Fac. XIV, 7, 13), dar ei trăiau deasemenea și în Palestina centrală (Fac. XLVIII, 22). In vremile lui Moise ei apar pe dealurile din ținutul lui Iuda, inclusiv pânăla Sela sau Petra la sud, și în ținuturile de peste Iordan, ocupându-le înainte de refaimi și de alte triburi (Fac. XIV, 5; Numer. XIII, 30; Iudit. I, 36), unde ei întemeiară două state puternice, cârmuite de Sihon și Og și întinzându-se dela râul Arnon până în partea de nord a Vasanului. Anume aceste seminții aratară cu deosebire o puternică împotrivire israeliților la intrarea lor în Palestina dela sud, și tot cu ei în urmă s'au dus

lupte crâncine pe malul răsăritean al Iordanului. Sihon și Og, regii lor în această provincie, au fost atunci atacați, și posesiunile lor au devenit moștenirea israeliților. Dar amoreii din sud au fost supuși abea în timpurile de mai târziu de seminția lui Iuda. Amoreii din Palestina de mijloc păstrară pentru sine posesiunile lor încă și mai departe, dar însfârșit și ei au fost nevoiți să se supună puterei israeliților, și mizerele lor rămășițe, împreună cu alte seminții hananiene, au trebuit se suporte munci de stat în timpul domniei lui Solomon (3 Reg. IX, 20, 21). Unii din ei au rămas totuși pânăla întoarcerea Iudeilor din robie, de oarece Ezdra a interzis hotărît căsătoriile între ei și Israeliți.

Din Gergeseu se trag gergeseii, care locuiau undeva în Palestina centrală, deși chiar Iosif Flavie n'a putut găsi nici un fel de urme de ale lor în vremea sa [1]. Există totuși o tradiție armeană, care mărturisește, că ei pe vremea lui Iisus Navi s'au strămutat în Armenia și au devenit protopărinții cerchezilor, care locuiau între marea Neagră și râul Cuban, ceeace ne face să presupunem, că ei au fost nu de rasă semită, ci ariană.

Din fiul lui Hanaan, Eveu, se trag eveii, cari trăiau pe vremea patriarhilor în Sihem și cari au rămas acolo și după cucerirea țării de către israeliți. Locuitorii Gavaonului, care prin vicleșugul lor și-au scăpat viața, deși au fost transformați în robi ca să servească la cortul mărturiei, aparțineau acestui neam. Remarcabil e, că această întâmplare arată existența formei republicane de guvernare în Gavaon cu ajutorul bătrânilor, pecând eveii din Sihem alcătuiau o comunitate liberă sub autoritatea unui prinț. Ei nu se mărgineau în Palestina, de oarece se întâlnesc și pe coastele sudice ale Libanului și chiar în Imata, pe Oronte. Dar către timpul lui Solomon deveniseră deja un popor neînsemnat și împreună cu alte asemenea triburi, erau nevoiți să împlinească munci la stat. După domniea lui Solomon nu se mai pomenește deloc de dânșii.

Din Archeu se trag archeii, un mic trib hananian, care trăiau spre nord pe țărmul Palestinei, cam la o sută de chilometrii depărtare de actualul Beyrut. Numele acesta încă și astăzi îl poartă ruinele orașului, în mijlocul căruia se ridică un deal, care a fost fortăreață în timpul expedițiilor cruciate.

Din Sineu se trag sineii, o seminție încă și mai neînsemnată, care stăpânea orașul Sine și un mic ținut împrejurul lui, pe coasta muntelui Liban, spre nord de archei. Numele acesta se păstra încă

---

1) Antiqq. I, 6, 2.

pe vremea fer. Ieronim, deși orașul nu mai era. De causă, pentru care în genealogie se pomenește de aceste două neînsemnate seminții, servește, se pare, acea împrejurare, că după mărturia lui Iosif Flavie, archeii erau cuprinși în hotarele tribului lui Asir și intrau în hotarele regatului lui Solomon [1]).

Din Arvad se trag arvadeii, locuitorii orașului Arad și a insulii cu același nume, pe care era situat el. Localitatea aceasta nu are mai mult de un chilometru împrejur, nu departe de țărmul fenician, spre nord de Tripolis, și și-a căpătat numirea sa, ca și Tirul, dela insulele golfului Persic, din care la început au venit populațiunele acestor țări. Locuitorii orașului Arad nu erau numai îndrăsneți marinari și soldați viteji, ci și negustori industriali, și orașul lor era așa de des în populație, încât casele se construiau cu câteva etaje [2]). Insula aceasta acum se numește Ruveida, și în timpurile vechi era, se pare, împrejmuită cu zid, făcut din pietre mari cioplite, iar din partea nordică și vestică avea chiar ziduri duble.

Din Țemareu se trag țemareii, altă seminție feniciană, care trăia, se pare, în orașul fenician fortificat Smirna, aproape de râul Elevthera, la poalele apusene ale muntelui Liban. Inseși numirea aceasta corespunde exact localității, pentru că ea derivă dela arabul Samara „a curge“ sau „a gravita în jos“, și era cu totul aplicabilă unei populațiuni, care trăia pe coastele poncișe de munte, între pâraele ce șerpuiau repede în vale.

Ultimul fiu al lui Hanaan a fost Himateu. Sub acest nume era cunoscut puternicul oraș Hamat sau Imat de pe tărmul Oronteluí, în valea Libanului, și se considera în vremea sa oraș foarte important. Asemenea Aradului, la început el era colonie feniciană și se conducea de propriul lui rege pe vremea lui David. In puterea situațiunii sale de oraș situat pe drumul mare al comerțului fenician, ce venea dela Eufrat, Himatul de timpuriu deveni bogat, dar a fost luat de Ieroboam II și alăturat la regatul lui Israil.

In această lungă listă a popoarelor hananiene, numele, exceptând pe al lui Sidon, merg dela sud la nord și coincid cu hotarele regatului lui Iuda, cel puțin față cu hotărnicia primitivă. De aici și devine de la sine înțeles, pentruce scriitorul sacru cu o deosebită amărunțime insistă anume asupra populațiunii acestei țări, ca a sa proprie.

Popoarele Africei, Arabiei și Palestinei se numără în tabela genealogică biblică printre descendenții lui Ham, întocmai după

1) Antiqq. I, 6, 2; V, 1, 22; Comp. I. Nav. XIII, 5; XIX, 28.
2) Strabo, XVI, 753.

cum popoarele Asiei de nord și ale Europei au fost enumerate pintre descendenții lui Iafet. Rămâne să mai urmărim pe descendenții lui Sim. Dintre ei primul este Elam. Sub acest nume e cunoscută țara Elam = „pământ înalt", care se întindea pe malul răsăritean al râului Tigru și se mărginea la apus cu țara Babilonului, la nord cu Asiria și Midia și la sud cu golful Persic. Ea astfel cuprindea o parte a Laristanului de astăzi, Huzistanului și Arabistanului. Aceasta era o țară pitorească muntoasă și capitala ei în timpurile de mai târziu a fost vestitul oraș Șușan (sau Suza), așa de des pomenit la prorocul Daniil, în calitate de rezidență a regilor Babilonului, și în cartea Ester, ca oraș iubit de ședere a regilor Persiei. Situat departe spre răsărit de diferite neamuri semite și mărginindu-se cu midenii, cari se refereau la Iafet sau către ginta indogermană, Elamel, din cele mai depărtate veacuri, s'a aflat în cele mai strânse legături istorice cu vecinii săi semiți. Nu se știe de au vorbit elamitenii vre un dialect oarecare semit, adecă înrudit cu limba siriacă, evreească, arabică și etiopeană. Unii socot, că elamitenii au vorbit mai curând o limbă arică decât semită, dar pentru asta nu există nici un fel de temeiuri. E mult mai probabil că poporul, care se numea în tăblița genealogică vădit semit și din timpurile cele mai depărtate se află în legături istorice cu diferite popoară de aceeași gintă, vorbea o limbă înrudită cu cea babiloneană și asiriană, adecă una din limbele așa numite semite. Aceasta nu se respinge nici de posibilitatea, ca în această țară să fi putut pătrunde vreo seminție arică, de felul celei persice, și din această causă să fi putut să se formeze treptat o limbă amestecată, intrată la elamiteni în întrebuințare. Observația întâmplătoare a Bibliei astfel se confirmă de probabilitatea foarte puternică istorică.

De dovadă curioasă a vechimii, precum și a regularității genealogiei cărței Facerea, servește între altele acea împrejurare, că ea, pomenind de Elam, nu vorbește nimic de Persia. Explicarea acestei împrejurări se coprinde în aceea, că pânăla înălțarea lui Cirus în veacul VI-lea a. Hr. Persia era o țară cu totul neînsemnată și necunoscută pentru celelalte popoară. Faptul acesta servește drept respingere elocventă a acelor critici, care se silesc să raporteze alcătuirea cărții Facerea către timpurile robiei babilonice, când asemenea omisiune ar fi fost de neînchipuit.

Al doilea fiu al lui Sim a fost Assur. Din acesta se trag întemeetorii vestitei monarhii Asiriene și constructorii Ninevei și ai altor orașe. Despre dânsul se spune, că el „a eșit din acest pământ (al Babilonului) și a zidit Nineva. Pelângă aceasta e de remarcat, că Babilonul se pomenește înainte de Nineva, și această

împrejurare se confirmă cu totul de cercetările moderne. Monumentele asiriene, descoperite în Nineva, precum și însuși tipul feței populației dovedesc, că Biblia are dreptate, când referă pe locuitorii Asiriei la ramura semită a rasei caucaziene. Limba lor era aceeași, ca și a populațiunei babilonene, și înseși scrisoarea era asemenea celei babilonene, afară de care până și în religie statul de mai târziu a făcut împrumut dela cei mai vechi. E foarte interesantă acea împrejurare, că autorul cărții Facerea deja cu mii de ani înainte a referit pe asirieni la popoarele semite, pe când descoperirile moderne arată, că ar fi cu totul ușor să li se dea și altă origină. Cercetările cele mai nouă a inscripțiilor cuneiforme au arătat, că populațiunea cea mai timpurie, care s'a așezat pentru întâia oară pe malurile Eufratului, era acadiacă, vădit de origină turanică sau tătărască, și ea pentru întâia oară a introdus aicea cultura și cetățănia. Dela dânșii babilonenii și asirienii au împrumutat scrisul lor, religia lor cea mai veche, și multe altele, așa că ar fi mai natural să se spună, că anume ei, iar nu poporul semit au întemeiat Asiria, cum a și fost în realitate. Acadienii erau vechii babiloneni, dar Asiria la început era de origină semită, și însuși cuvântul Asur este numele zeului principal al asirienilor, cari se pare că în persoana lui adorau pe întemeietorul lor. Hotarele vechei Asirii la început erau foarte restrânse. Ea cuprindea aproape aceeași localitate, care alcătuia provincea romană Adiavena sau poarta de jos a provincii noui turcești Curdistan, la izvoarele Tigrului și spre sud de vechea Armenie, adecă la linie cu noul Alepo și țermul sudic al Asiei Mici. Pentru evreii Palestinii Asiria era astfel sub toate raporturile statul nordic în înțelesul deplin al acestui cuvânt. In acest înțeles necontenit și vorbesc de dânsa prorocii.

Asirian cu păr lung și cu barbă mare.

Adesa s'a discutat chestiunea, cum neamuri atât de diferite după origină, de felul babilonenilor cușiți și asirienii semiți, au putut să vorbească aceeași limbă. Dar dificultatea aceasta se naște, se pare, dela întrebuințarea greșită a expresiunii „semitic". Multe, dacă nu chiar majoritatea, dintre popoare, derivate de genealogia biblică din Ham, și îndeosebi cușiții, vorbeau limbile din această clasă. Limba evreească în realitate a fost dintr'un început numai un dialect al hananiților, populație cu preferință hamită. Chiar

Isaia o numește limba hananienilor (Is. XIX, 18). Trăind în curgerea de generațiuni întregi între neamurile hananiene, Avraam și urmașii lui și-au însușit-o în locul acelei limbi, pe care ei o vorbeau înainte, anume graiul, după toată probabilitatea, ce stătea mult mai aproape de araba, dacă judecăm după contactul primitiv al lui Ever, protopărintele evreilor, cu Ioctam, protopărintele arabilor. Separațiunea neamurilor, care au devenit protopărinții cușiților, de celelalte din aceeași rădăcină, care se numesc străbunii rasei semite (în care caz cele dintâi au părăsit felul de traiu nomad și cele din urmă l-au păstrat), a fost astfel separarea descendenților lui Ham de descendenții lui Sim. Primii s'au îndreptat spre sud și vest, iar cei din urmă spre nord și spre est, deși cu toții erau membrii a unia și aceliași familii începătoare, vorbeau una și aceeași limbă în diferitele ei dialecte, și mărturiseau una și aceeași religie, cu diferite simboluri. Deaceea, era cu totul posibil a vorbi etnografic despre ei, ca despre o familie comună — siro-arabă sau siro-etiopică, în contrast cu rasa indo-persană sau indo-germană, ceialaltă rasă mare albă. Astfel, Biblia cu tot dreptul a referit rasele, care vorbeau limbele așa numite semite, la descendenții lui Ham, deși abea acum știința modernă a descoperit această împrejurare, indicată de autorul sfânt al cărței Facerea cu o exactitate uimitoare cu mii de ani înainte.

Ridicându-se încă și mai sus pe marele râu, noi ne întâlnim după aceea cu Arfaxad sau cu Arpahșad, provincie spre nord de Asiria în înțelesul propriu al acestui cuvânt și spre nord-est de Tigrul de sus. Aceasta este, probabil, acea înălțime plană, care se află între ezerele Urumia și Van și, astfel, numai la 150 de chilometri spre sud de Cars în Asia Mică. Arfaxad, după spusa Bibliei, a fost strămoșul lui Avraam în a șaptea generațiune. Dar nu se poate spune cu siguranță, de se are învedere prin această declarație, că țara, care se numea Arfaxad, era leagănul ramurei evreești a rasei semite, sau acest nume aparținea unei persoane singuratece, de oarece neamul trăind într'o anumită provincie, totdeauna dădea numele său și țării populate de dânsa.

Al patrulea fiu al lui Sim a fost Lud, și dela el, după părerea generală, începând din timpul lui Iosif Flavie, se trage poporul, care a populat Lidia în Asia Mică. Această părere se adeverește prin înseși ordinea numelor în genealogie, de oare ce, începând cu Elam la sud-est, țările se enumeră regulat spre nord-vest, dar începând cu Lidia se îndreaptă spre nord și se termină la sud cu Aram sau cu Siria, situată nu departe de dânsa. Despre limba

lidienilor nu avem destule informațiuni, ca să se poată judeca cu siguranță de a fost sau nu semitică. Dar unii învățați, chiar din cei nedispuși în favoarea Bibliei [1]), recunosc într'însa elementele semitice și conchid, că ea aparținea acestei rădăcini. La Herodot afară de aceasta este o tradiție, că primul rege lidian a fost fiu lui Nin, nepotul lui Bel, ceeace se pare că deasemenea arată origina semită a acestui popor. In privința limbii lor apoi nu trebue să uităm, că dacă dovezile originei ei semite au fost insuficiente, apoi însuși faptul acesta nu poate încă servi ca combatere deplină a acestei teme. Lidia, mai trebue să adăogăm, în timpurile vechi nu se mărginea între hotarele sale de mai târziu, ci era o țară mult mai întinsă.

Al cincelea fiu al lui Sim, Aram, a fost protopărintele ramurei așa numite arameene sau siriace a rasei semite. In inscripțiile asiriene numele acesta se aplică arameilor nordici și răsăriteni, coprinzind și locuitorii Imatului din Libanul de sus și ai Haranului de pe Eufratul superior, sau, cu alte cuvinte, țara dela Mesopotamia de nord pânăla Siria de sus. Dar numele acesta curând începu să se aplice și tuturor popoarelor, care vorbeau arameește și se considerau ca semite, excluzind pe acelea, care se refereau la Elam, Asur, Ludu și Arfaxad. Toate triburile acestea, ce trăiau în Armenia spre nord, în provincia Taurul și Libanului spre apus, în Palestina de nord, în pustiul Arabiei spre sud și la răsărit, pe țermurii Eufratului și ai Tigrului, erau astfel arameene sau siriene, deși nu toate aceste țări tăios despărțite între dânsele se considerau Aram sau Siria (ceeace evident este numai o prescurtare a Asiriei, intrată în întrebuințare deja cel puțin din timpul lui Herodot). Vastitatea hotarelor sale se poate vedea deja din aceea, că pe arabește se numește simplu „pământul nordic", în contrast cu Iemenul sau pământul sudic adecă în contrast cu Arabia în înțelesul propriu al acestui cuvânt. „Aram" însamnă, se pare, „pământul înalt" și astfel înseși numirea indică, că prin acest nume la început s'au designat ținuturile muntoase și înalte ale Tigrului de sus și ale culmei muntoase a Taurului, care se întinde de acolo spre apus în Asia Mică.

Aram a avut patru fii: Uț, Hul, Heter și Maș. Numele primului din ei Uț e identic cu numele localității unde a locuit patriarhul Iov. Din această pricină ea a fost supusă la cele mai atente și numeroase cercetări, dar o cercetare de mai târziu și mai atentă a întregului acestui obiect, se pare că duce la identificarea ei cu Vasanul, dela răsărit de Iordan, coprinzind ținutul

1) Ca de ex. Lagarde, in a sa Gesammelten Abhandlungen, Leipzig, 1866.

Vatania, Provincia Trahonită, Auran și Ituria, escluzind totuși Galaadul. In această provincie, după tradiție, se afla „pământul lui Iov" și poporul încă și astăzi o numește așa, indicând și înseși localitatea patriarhului în cea mai roditoare parte a șesurilor Auranice. Acolo până astăzi există casa, cunoscută sub numele „locul lui Iov", și se arată izvoarele, unde, după mărturia Coranului, s'a spălat Iov după vindecarea sa. Deja în veacul IV d. Hr. Eusebie de Cezarea considera această țară drept patria Patriarhului și Gură de aur mărturisește, că poporul curgea acolo din toate părțile lumei spre a vedea movilele de gunoi, pe care a zăcut Iov, și să sărute pământul, devenit sfânt pentru amintirea lui. Unei asemenea presupuneri nu contrazice nici acea împrejurare, că locul traiului lui Iov câteodată se socoate în Arabia, de oarece această din urmă numire să dă deopotrivă și Araanei, în care caz orașul său de sud Bosora se socoate în Arabia chiar și de I. Flavie, care consideră chiar Aurania țara lui Uț, care se recunoaște întemeietorul Damascului și al Trahonitei.

Hul a fost, se pare, protopărintele seminției, ce s'a așezat împrejurul locului Meromsc, până acum cunoscut sub numele de El-Hule. Această localitate în parte mocirloasă, acoperită cu stuf des, a fost și în urmă locul iubit de vânătoare a lui Irod cel Mare, care făcea aicea vânătoare de cabani și alte animale sălbatece. Dar provincia aceasta se ridică la apus mai mult de 1000 picioare și încă și mai sus în direcția răsăritului, deși tot ținutul nu e mai mare de zece chilometri lățime și cam treizeci de la nord la sud.

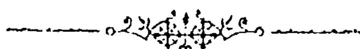
De numele lui Heter, al treilea fiu al lui Aram, se leagă denumirea provinciei Ituria, situată între Uț sau Auran la răsărit și Hul la apus. Acesta este poate acel ținut, din care, ca regat al lui Gesur, David și-a luat sieși femee pe Maaha, mama lui Abesalom. Maș, numit în traducerea celor LXX Meseh a populat, probabil împrejurimile muntelui Masia, din Mesopotamia de nord, spre sud de Armenia. Dar însă și cu mai mare probabilitate urmele acestui trib se pot găsi nu departe de El-Hule, în localitatea cunoscută sub denumirea de Mais-el-Djebel[1]).

După datele expuse, lista numelor devine mai genealogică în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, și într'însa se enumără urmașii lui Arfaxad, în care noi aflăm deja cunoscutele nume istorice. Arfaxad, după traducerea celor LXX, a avut ca prim fiu pe Cainan, iar după textul evreesc pe Sala. Dar însemnarea biblico-

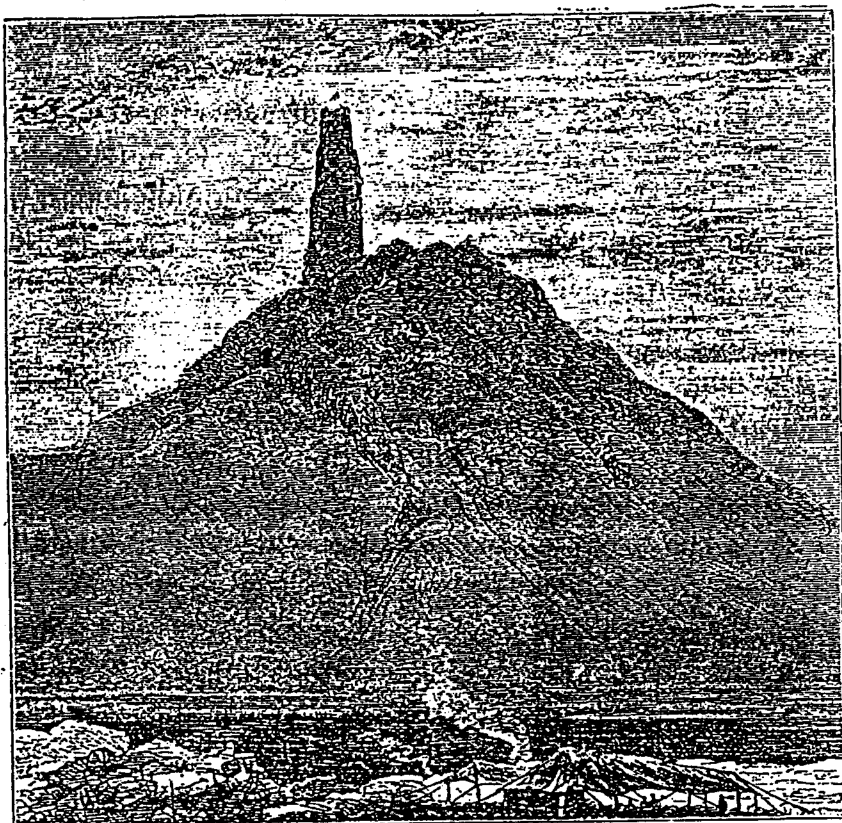
1) Thomson, Land and Book, p. 25.

istorică se leagă propriu nu cu acest nume, ci cu primul fiu al lui Sala, Ever, însuși numele căruia însamnă „strămutat“, „emigrant“. Numele acesta, totuși, se aplica înseși țării, sub care fără îndoială se înțelegea o parte din Mesopotamia (Num. XXIV, 24). De istoria lui Ever se leagă amintirea de strămutarea primă a străbunilor evreilor din patria lor muntoasă din îndepărtatul nord-est în câmpiile roditoare ale Mesopotamiei la sud-vest, care strămutare a fost provocată de neamurile Asiei Centrale, care din timpuri imemorabile necontenit se mișcau în direcția sud-vest. După Ever, cea mai mică parte a rasei haldeo-semite, capul căria era el, s'a despărțit și, sub cârmuirea celor doi fii ai săi: Falec și Ioctan, a început a trăi deosebi, în calitate de popor independent. Neamul lui Ioctan se îndreptă spre sud, în direcția Arabiei, unde el se uni, se pare, cu diferite seminții cușite, formă cu chipul acesta un popor amestecat, mândrindu-se cu legăturile sale cu Cuș, ceia ce-i legà mai strâns cu marele patriarh Noe, decât dacă ei s'ar fi aflat sub conducerea lui Ever și a strămoșului său mai apropiat. Același lucru se repetă și în timpurile mai târzii, la o amestecare la fel a triburilor, ce se trăgeau din Avraam tot cu un asemenea neam cușit. Și astfel de aici ușor se explică amintirea unora și acelorași nume între descendenții lui Cuș și Avraam. Locul așezării neamului lui Falec pentru un timp a fost, se pare, provincia unde râul Havar cade în Eufrat dinspre răsărit, la jumătatea cursului său. Numirea orașului, fost mai înainte aicea, Falig, indică, se pare, locul vechiu al așezerii neamului lui Falec. Treisprezece neamuri, rezultate din Ioctan, în genere au trăit în Arabia, deși ceva determinat nu se poate spune în această privință, de oarece interiorul acestei țări până astăzi e aproape cu totul necunoscut exploratorilor [1]).

Așa se termină această vestită genealogie, pe care Rawlinson cu tot dreptul o numește „Cronica cea mai autorizată, pe care o avem cu privire la genealogia popoarelor“. Exactitatea ei istorică își găsește o confirmare uimitoare în cercetările moderne filologice și etnografice, și singură această împrejurare ajunge, ca să vedem într'însa un document nu numai în totul istoric, ci și purtând semnele neîndoelnice ale unei origini de sus.

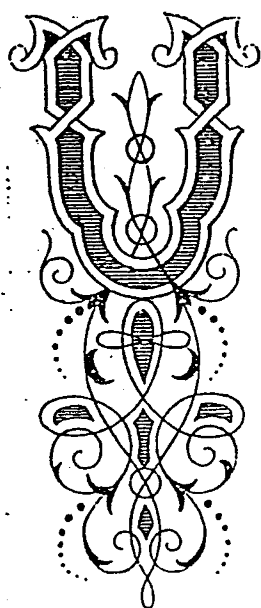
1) Vezi Geikie, Hours, Vol. I, ch. XV și XVII

Birs Nimrud (ruinele Turnului Babel).

CAPITOLUL IX.

TURNUL BABEL ȘI RISIPIREA POPOARELOR

Urmașii lui Ham se așezară aproape exclusiv în Africa, afară de Hanaan, care a ocupat Palestina și în urmă a fost în parte izgonit dintr'însa de israeliți. Dar a mai fost încă un urmaș al lui Ham, care deasemenea s'a așezat în Asia. Acesta a fost anume Nimrod, fiul lui Cuș, întemeietorul regatului Babilonului și cuceritorul Asiriei. Acesta a fost „puternic vânător", dar după caracterul său el amintește pe primul întemeietor de orașe Cain cu cei mai deaproape urmași ai săi. Găsind în Mesopotamia un popor de origină turanică, pe așa numiții acadieni, el i-a cucerit și-și întemeie propria sa împărăție, în fruntea căria a stătut orașul Babilon, care crescu repede, devenind o mândră capitală, în fruntea unei numeroase populațiuni cu o serie întreagă de alte orașe ve-

pecând ajunge să-l scormonești, ca să vezi, că acesta este rămășița unei clădiri, construită din cărămidă. Din vârful dealului înaintea ochilor se deschide un fost landșaft. Dar enorma bază a turnului lui Nabuhodonosor, construit din cărămidă roșă-negrie, se ridică masiv cu aproape 40 de picioare deasupra dealului. Aproape toată suprafața lui e acoperită cu un strat de mușchiu, ceeace dela sine servește drept dovadă puternică a extraordinarei lui vechimi. Paseri numeroase își găsesc acoperiș în crăpăturile și brâele lui, și toată localitatea dinprejur e acoperită cu sfărămături de cărămidă, rămase dela clădire. Unele din ele au culoarea galbenă, altele albastră sau galbenă-negrie. Unele din plăcile mai mari poartă asupra lor semne vădite, că ele au fost supuse puterii unui foc tare [1]). Și în adevăr, focul pentru arderea acestor cărămizi era așa de puternic, încât clăditorii cărămizilor, care și până astăzi se văd pe închipuiri, trebuea involuntar să se ferească, luând o poziție plecată în lături. Și în genere Birs-Nimrud prezintă o așa rămășiță mare a vechimii, cu care te miră de se pot compara alte rămășițe ale vechimei.

Ce se atinge de forma primitivă a acestei clădiri colosale, cunoscută grecilor sub numirea de templul lui Bel, apoi ea prezenta în sine șapte turnuri patrate, ce se ridica unul deasupra altuia, asemenea unor trepte uriașe. Fiecare din ele era mai mic decât precedentul și toate ele serveau de temple separate. In cel mai de jos era templul lui Nin, după care urma templul Astartei și apoi unul după altul urmau templele lui Merodah, Nebo, Pergal, Lunei și Soarelui. Templul fiecărui zeu se deosebea prin culoare deosebită, așa încât maestosul turn prezinta o serie de culori: neagră, albă, violetă, albastră, roșie, argintie și aurie. Asemenea plan de construcție nu era necunoscut în anticitate, și în Horsabad de ex. este un turn la fel, dela care a rămas urmele a patru rânduri. După descrierea lui Herodot turnul Birs-Nimrud era într'o ogradă de 1200 picioare patrate și el avea la bază 606 picioare patrate, iar după mărturia lui Strabo, înălțimea lui era de o stadie. Pentru urcarea în vârful turnului era făcut un drum în spirală în jurul lui, cu popasuri de odihnă pe mijlocul drumului, iar chiar în turnul de deasupra se afla un templu vast cu o încăpere mobilată minunat, în care era un pat iar alăturea cu el o masă de aur, pregătite pentru Nebo, adecă a acelui zeu, căruia aparținea turnul întreg. Pe patul din această cameră în fiecare noapte dormea preoteasa. In templu, din etajul cel mai de

1) E remarcabil, că la această construcție s'a întrebuințat în loc de var, smoală de pământ, cum se spune în Facere, XI, 3.

jos era chipul de aur a lui Bel pe un tron de aur înaintea unei mese de aur, așezată pe un parchet de aur; și o altă statue a zeului de 24 picioare înălțime se ridica în ograda templului; amândouă însă au fost duse de Xerxe.

Dacă sunt adevărate acele proporții, care ni le dau vechii scriitori, atunci clădirea aceasta în adevăr era enormă, de oarece cea mai mare dintre piramide are numai 750 de picioare la baza ei și se ridică în sus numai la 480 picioare, pe când acest turn, care la baza sa are mai mult de 600 picioare, se ridica cu 120 picioare mai sus decât el. Despre enormitatea lui se poate judeca de ex. din acea împrejurare, că Alexandru cel Mare timp de două luni a întrebuințat 10.000 de oameni pentru curățirea moluzului, care căzuse de pe dânsul în timpul lui. Unii scriitori bănuesc veracitatea mărturiei lui Herodot, de oarece în vremea lui templul acesta s'ar fi aflat cu totul dărâmat de Xerxe; dar nu trebue să scăpăm din vedere, că Xerxe te miră de a supus acest turn la dărîmare în înțelesul propriu al acestui cuvânt, ci se poate cugeta, că el s'a mărginit numai la jăfuirea comorilor lui. Indoelile se ridică mai ales de acea împrejurare, că o asemenea descriere se află într'o vădită contrazicere cu proporțiile mult mai modeste ale acelui mare turn înoit de Nabuhodonosor, care era, se pare, același templu al lui Bel. In două inscripții se istorisește, că acest rege a reparat și a terminat „templul celor șapte luminători sau planete ale pământului“ numire, care numai bine corespunde descrierei turnului lui Borzipp, cum el în adevăr să și numește. Până atuncea el rămăsese neterminat din timpuri imemorabile, – care împrejurare servește drept o confirmare izbitoare cunoscutei istorisiri biblice despre neterminarea turnului Babel. Nabuhodonosor cu toate acestea spune următoarele în inscripția făcută de dânsul pe turn: „Un vechi rege a zidit templu celor șapte planete ale pământului, turnul lui Borzipp înalt de 84 picioare, – dar nu-l termină, și multe zile au trecut din acel timp. In vremea aceea nu era supravegherea cuvenită pentru canalurile de scurgere în caz de revărsare a apelor. Ploaea și furtuna au udat cărămizile arse, și cărămizile cele uscate la soare depe acoperișul lui au crăpat. Cărămizile arse din însăși zidul templului de asemenea au fost mâlite în movile de ruine. Marele zeu Me-

Nebo-Zeul Babilonului (de pe un monument babilonean).

rodah m'a inspirat să-l repar. Dar eu nu m'am atins de locul situației și am lăsat zidurile fundamentale nemișcate. Intr'o lună fericită și în fericita zi eu am dres cărămizile arse ale fundamentului clădirii și am uscat la soare cărămizele acoperișului, legându-le puternic cu lucrare de piatră. Am înoit eu deasemenea și toate lucrările de lemn și am pus numele meu la vârful zidurilor lui reînoite. Eu am rădicat mâna, ca să-l termin și să-i înalț vârful lui. Eu l-am restaurat, cum a fost el în vechime și am ridicat vârful lui, cum a fost în acele zile" [1]). După parerea lui Schrader, căruia aparține această traducere a inscripției, Nabuhodonosor a adaos 84 picioare la turnul ce deja exista, făcându-l astfel de 168 picioare în înălțime, dar aceasta te miră de-și găsește confirmarea în înseși inscripția. Ebers pe de altă parte crede, că actualul Birs-Nimrud, în cazul când se poate considera drept turnul Babilonului, prezinta numai ruina primului etaj. Mulțimea unor asemenea construcțiuni în Babilon și depărtarea acestui turn de Babilonul înseși, fac pe acest cercetător erudit să considere identificarea lor îndoelnică.

Zeul babilonean Merodah (de pe o friză în Muzeul Britanic).

Nu-i de mirare, că această construcție uriașă s'a identificat cu acel vestit turnu Babel, pe care constructorii cei fără de minte voiau să-l înalță pânăla cer. Turnul Babilonului își datora origina sa lui Nimrod. Anume, când el a cucerit pe indigenii Mesopotamiei și-a înființat o mare monarhie, atunci acest succes l-a umplut de o mândrie ne mai pomenită. Atunci el a început să se gândescă la intemeierea unei monarhii universale, ca să împreune sub stăpânirea sa toate popoarele pământului și să domnească peste dânsele contra voinței lui Dumnezeu, care hotărâse ca urmașii lui Ham să fie robi. Și iată cu acest scop întemeind un puternic oraș în pământul Senaar, cum se numea în vechime Mesopotamia, urmașii lui Ham făcură sfat, la care hotărâră cu mândrie, ca în semn al atotputerniciei lor să zidească „un turn înalt pânăla cer". Intreprinderea, evident, era nebună și irealizabilă, dar ea în același timp era criminală și periculoasă: criminală, pentrucă decurgea din mândrie, ce se reducea la nădejdea în sine și lepădarea lui Dumnezeu; și periculoasă pentrucă pleca dela descendenții lui Ham, blestămați și nebinecuvântați. Izbânda lui în această întreprindere

1) Invățații scriitori și exploratori dau acestui turn diferite proporții.

putea influenţa dăunător asupra celorlalte popoară şi astfel să le molipsască şi pe dânsele la criminala nădăjduire în sine şi la necredinţă. Şi iată, când clocotea lucrarea, când se ardea cărămida şi se pregătea smoala de pământ, Domnul hotărî să-i pedepsească pentru nebuneasca întreprindere. „Şi a zis Domnul: iată e un singur popor şi o singură limbă la toţi, şi nu se vor opri aceştia dela ceeace şi-au pus în gând să facă. Să ne pogorâm dară şi să amestecăm acolo limbele lor aşa, încât să nu se mai înţeleagă unul cu altul. Şi i-a răsipit Domnul de acolo peste tot pământul. Şi au încetat ei de a mai zidi oraşul şi turnul. De aceea i s'a dat numele de Babilon, căci a amestecat Domnul limba a tot pământul şi deacolo i-a risipit Domnul peste tot pământul" (Fac. XI, 6-9).

Un eveniment aşa de izbitor nu a putut să nu se eternizeze în amintirea popoarelor, şi în adevăr îl întâlnim în tradiţia a diferite popoare. Tradiţii mai lămurite se află, cum era şi firesc, în legendele haldeene şi se citesc pe plăcile, găsite în ruinele Ninevei şi citite de asiriologul G. Smith. Din nefericire, plăcile acestea au fost găsite într'o stare tare stricată, dar pecât s'au putut citi, ele istorisesc, se pare, despre acest eveniment în felul următor.

„Cugetele inimelor omeneşti erau rele,
Aşa că tatăl zeilor s'a întors dela ele
Babilonul în chip criminal s'a abătut la rău
Şi a început să zidească un turn mare.
Mic cu mare se puseră pe lucru.
Aşezară îndată temeliile.
Ei lucrau zi cu zi,
Inălţind fortăreaţa lor;
Dar noaptea zeul Anu curmă cu totul lucru lor.
In mânia sa el expuse asemenea inaintea zeilor
Sfatul său tainic de a-i risipi peste tot
Şi a-şi întoarce faţa contra lor.
Dădu poruncă de a face străină limba lor
Şi a împedecat lucrarea lor.
Numantir (zeul amestecărei) se pogorî jos.
Ei se împotriviră lui cu puterea,
Dar el i-a aruncat la pământ,
Când ei n'au voit să contenească lucrul lor.
Ei s'au răzvrătit contra zeilor,
Plânseră cu amar Babilonul
Şi se întristară peste măsură,
Când munca lor fu oprită
Şi ei au fost risipiţi pretutindenea" [1]).

1) Smith, Chaldean Genesis, p. 160-162.

Ecouri de ale aceluiași eveniment și de ale aceliași tradiții se întâlneso și la alte popoare. Așa Eusebie citează din Aviden, is-toric grec, care a trăit cam prin veacul II a. Hr. următoarea isto-risire: „Asirienii povestesc, că primii oameni, produși din pământ, mândri de puterea lor și de statura lor uriașă, se socoteau mai pre sus de zei și, disprețuindu-i, și-au pus în gând să zidească un turn înalt în acel loc, unde se află acum Babilonul. Turnul acum aproape atingea cerul, când vânturile, ajutând zeilor, dărâmară această enormă construcție peste capetele ziditorilor și din aceste ruine a fost zidit Babilonul. Și deși oamenii pânăla acest timp toți vorbeau una și aceeași limbă, deacum, după rânduirea zeilor, ei au început să vorbească diferite limbi [1]).

La popoarele apusene deasemenea s'au păstrat urmele acestei tradițiuni. Ecoul ei se poate auzi chiar din Odiseea lui Homer, unde se povestește, cum doi uriași

Indrăsneți au inceput se amenințe pe nemuritorii zei, că Olimpul lor
Cu războí zgomotos îl vor zgudui și cu luptă ucigătoare il vor spulbera.
Ossa peste vechiul Olimp o vor arunca, Pelionul mult păduros
Să-l arunce peste Ossa ei se încercau, ca îndrăsneț să urce la cer.
Și amenințarea ar fi săvârșit-o ei, când ar fi ajuns
Puterea cea bărbătească; dar fiul aruncătorului de fulgere, Lamit se născu,
Inainte ca pufuI tineresc să le umbrească obrajii și primul
Păr să se ivească pe bărbiile lor, ii dobori pe ei pe amândoi [2]).

Tot despre acești doi uriași (fiii lui Aloeia și Efimedei) se mai povestește, că ei, uitați în mândria lor, se apucară să zidească un turn mare, vârful căruia, după planul lor, trebuea să ajungă pânăla cer. Dar pela mijlocul acestei intreprinderi nebune ei au fost loviți de zei și aruncați în tartar. Chiar și în Lumea Nouă printre tri-burile vechi indiene era vie amintirea despre acest mare eveni-ment. In manuscriptul mexican (din biblioteca Vaticanului) se po-vestește: „Inainte de marele potop, ce s'a săvârșit peste 4800 de ani dela facerea lumii, țară Anaguac era locuită de uriași. Toți, câți n'au perit în potop, au fost prefăcuți în pești, exceptând pe șapte, cari au fugit prin peștere. Când apele au scăzut, unul din uriași, vestit ca constructor, s'a dus în Halula, unde, în amintirea muntelui Ilaloe, care-i servise de refugiu lui și la șase frați ai săi, ridică un deal artificial în formă de piramidă. El porunci să se facă cărămidă la poalele dealurilor și puse un rând de oameni, care le dădeau din mână în mână. Dar zeii priveau cu mânie la

1) Euseb. Praeparatio Evangelica, IX, c. 14.
2) Odisseea, XI, 313-320.

această zidire, vârful căria trebuea să ajungă la nouri, și, mâniaţ pe această intreprindere, ei aruncară foc asupra acestei piramide Mulţi ziditori au perit, lucrarea fu întreruptă și partea construită a clădirei fu închinată zeului văzduhului". Ruinele acestei pira= mide în timpul cucerirei spaniole încă erau cunoscute sub denu= mirea de „muntele de cărămidă ne arsă".

Chiar la evrei s'au păstrat o mulţime de povestiri curioase despre turnul Babilonului și unele din ele merită să fie amintite aicea. „După potop", povesteau rabinii, „oamenii se temeau de o cercetare la fel și, părăsind Palestina, acea minunată ţară, unde a trăit Noe și a adus jertfă lui Dumnezeu, s'au strămutat toţi îm= preună în alt loc, și anume în șesurile Senaarului. Dar acolo ei deja nu s'au mai supus conducerei blânde a binecredinciosului Sim, fiul lui Noe, ci, lepădând împărăţia lui Dumnezeu, începură a da cinste lui Nimrod, fiul lui Huși, fiul lui Ham. Dar Nimrod era om puternic, dispunând de tărie și autoritate. Născut la bătrâ= neţea tatălui său, el era strașnic iubit de dânsul și primi dela el în dar haina, cu care Dumnezeu îmbrăcase întâiu pe Adam, când acesta a fost izgonit din raiu. Această haină trecuse dela Adam la Enoh, iar dela acesta la Matusal și la Noe, care a luat=o cu sine în corabie. Acolo ea a fost furată de Ham și pe ascuns dată de el fiului său Huși. Nimrod, când s'a îmbrăcat cu această haină, a devenit neînvins și nebiruit. Paserile și fiarele pădurii cădeau înaintea lui, și el lesne supuse pe toţi vrăjmașii lui. Așa a devenit el regele Babilonului și a întins mereu stăpânirea sa, așa că prin vicleșugul său făcu pe oameni să=l recunoască de domn atot pă= mântul și=i convinse deja să nu mai nădăjduiască în Dumnezeu, ci să se bizue în totul pe propria lor putere. Anume de aicea și=a luat naștere zicătoarea, că dela începutul lumei n'a mai fost nimenea asemenea lui Nimrod, groaznic și puternic în distrugere și păcătos înaintea lui Dumnezeu. Cu cât ședea mai mult Nimrod pe tronul său, cu atât devenea mai arogant. El a voit să ucidă pe pruncul Avraam, în care vedea un rival al său periculos, și, neștiind cum să=l afle, a ucis 70.000 de prunci, în nădejde că printre ei va peri și pruncul periculos pentru dânsul. El era plin de presimţiri, că monarhia sa va cădea și că se va ridica un om care va restabili împărăţia Aceluia, căruia numai aparţine toată slava și toată mărirea pământului. Pentru a împedeca aceasta și a abate cu totul pe oameni dela Dumnezeu, Nimrod a adunat tot poporul său și i=a spus: „Să facem un oraș mare și să ne întărim într'însul, așa ca să nu ne împrăștiem peste tot pământul

și să nu perim de potop, cum s'a întâmplat cu strămoșii noștrii". In vremea aceasta se dusese deja vestea, că Dumnezeu voea să împrăștie pe oameni, ca mai ușor să-i supună stăpânirei sale. „Să ridicăm în mijlocul orașului un turn, așa de înalt, încât nici un potop să nu se poată ridica mai sus de el, și așa de tare, încât nici un fel de foc, de s'ar întâmpla, să nu-l poată strica. Ba mai mult încă: să-l facem pânăla ceruri și să întărim întrânsele din tuspatru părțile sale, așa încât el să fie rezistent și ca apele cerești să nu poată cădea asupra noastră. Să ridicăm deci vârful lui pânăla cer, să tăem cerul cu topoarele, ca apele cerești să curgă și niciodată să nu ne mai expunem iară primejdiei, și astfel să ne răzbunăm pentru perderea strămoșilor noștri. Astfel noi vom răpune pe Cârmuitorul cerurilor, puterea căruia se cuprinde numai în aceste ape. După aceea îl vom lovi pe El cu săgeți și cu sulițele și vom înălța un idol pe vârful turnului cu sabie în mână, ca el să se lupte cu Regele ceresc pentru noi. Atuncea ne vom câștiga nume mare și vom cârmui toată lumea". Deși nu erau toți atât de nebuni, încât să cugete la cucerirea cerurilor și la izgonirea lui Dumnezeu de pe tronul său, totuși ei se învoiră la dorința lui Nimrod. Mulți au văzut în turnul acesta în adevăr numai o întărire contra risipirii neamului omenesc și a pierderii lui prin potop. Alții socoteau, că acest plan va ajuta idololatriei, spre care ei erau înclinați. De aceea 600.000 de oameni și printre ei 1.000 de prinți s'au apucat de zidirea turnului și îl rădicase până întru atâta, încât vârful se ridicase ca de o sută chilometrii. Când n'a mai ajuns piatra, ei au început a arde cărămidă și să o ducă sus. Ca să înlesnească lucrul, ei au făcut trepte pe partea de răsărit a turnului pentru urcat la vârf, iar pe laturea de apus au făcut trepte de pogorît. Dar înălțimea și lățimea turnului erau așa de mari, încât când ziditorilor le lipsea ceva, se cerea un an întreg ca să-și poată procura materialul necesar. Dacă vre un lucrător cădea din vârf, atunci la asta nimenea nu da nici o atențiune. Iar dacă cădea vreo cărămidă, apoi aceasta stârnea strigăte și plânsete grozave. Săgețile, cu care ei săgetau cerul, se întorceau înapoi acoperite de sânge, și ei, în nebunia lor, strigau: „Iată, noi am ucis tot ce este în cer!" Avraam era deja de 48 de ani, când el a văzut acest turn, necredința și nebunia cărui lucru el deodată o și simți așa de adânc, încât apropiindu-se de el, rugă pe zidítori să părăsască întreprinderea lor. Dar ei râseră de dânsul și se raportară către el cu acelaș dispreț, ca spre o piatră oare care de pe jos. Atunci el ridică vocea sa și strigă către Dumnezeu: „Doam-

ne, amestecă și imparte limbele lor, căci eu văd numai silnicie și ură în acest oraș". Și Domnul a chiemat 70 de îngeri, ce se aflau împrejurul tronului său și le porunci să amestece limbele ziditorilor, așa ca ei să nu se mai înțeleagă unul cu altul. Din pricina aceasta ei au trebuit să părăsască zidirea și s'au împărțit în 70 de popoară, care vorbeau tot atâtea limbi deosebite. Partea de sus a turnului a fost distrusă prin foc, iar cea de jos s'a prăbușit prin cutremur, și a rămas numai cea din mijloc".

In sfârșit ecoul tradiției despre acest eveniment biblic se intâlnește chiar în hieroglifele egiptene. „Tradițiile egiptene", zice cunoscutul egiptolog Chabas, „prezintă o asămănare remarcabilă cu istorisirea cărței Facerea. Ele atribue risipirea popoarelor răscoalei necredincioșilor. In inscripțiile templului lui Edfu, edate de Naville, citim, că principiul binelui, sub forma solară a lui Harmahis, a triumfat asupra protivnicilor săi spre sud de nom (ținutul) Apollinopolit. Din ceice au evitat masacrarea, unii s'au strămutat spre sud și s'au făcut cușiți; alții s'au mutat spre nord și s'au făcut amu, alții s'au strămutat spre apus și au devenit poporul tamagu și cei de al patrulea au plecat spre răsărit și au devenit tribul Șasu. In această înșirare cușiții cuprind în sine și negrii. Tamagu prezentau rasa albă din Africa de nord, insulele mărei Mediterane și a Europei. Prin amu se subînțeleg toate marele popoară din Asia centrală și răsăriteană: Palestina, Siria, Asia Mică, Haldeea și Arabia, cuprinzind pustia Beduinilor și „munții Asiei". Astfel era înpărțirea egipteană a neamului omenesc. La aceasta se poate observa, că rasele roșă, galbenă, neagră și albă toate mai mult sau mai puțin s'au aflat sub cârmuirea și protecțiunea zeilor Egiptului. Egiptenii considerau pe toți străinii ramuri ale acelei mari rădăcini, principalul mugure al căria erau ei înseși. Ei socoteau afară de asta, că atunci când neamul omenesc s'a împrăștiat, ei cunoșteau deja arta lucrărei metalelor și meșteșugul scrisului, puteau să ridice clădiri mari și aveau deja organizațiunea religiosă și politică"[1]).

Câte etaje erau ridicate la turnul Babel, când construirea lui a încetat deodată de mânia dumnezeească, în cartea Facerea nu se spune, dar el, se pare, nu fusese zidit pânăla cele șapte etaje, pânăla care l-a ridicat în urmă Nabuhodonosor. Șapte era numărul sacru atât la babiloneni, cât și la evrei, și putem fi încredințați, că la început a fost intenția să se ridice anume în șapte etaje, de oarece altmintrelea te miră de s'ar fi socotit necesar la restaurare să-l ducă anume pânăla această înălțime. După comparațiunea cu forma altor turnuri, ruinele cărora există încă, ne putem forma oare

1) Chabas, Études sur l'antiquité historique, p. 97-100.

care părere despre acea stare, în care a rămas el, când a fost întrerupt lucrul. In marele templu în formă de turn a lui Ur acum sunt numai trei etaje, și pe barelieful din Cuiundjic turnul altui oraș e închipuit cu cinci etaje. Pentru alte turnuri, ce se află în marele orașe ale Babilonului și Asiriei, turnul Babilonului, ca cel mai vechiu și mai însemnat, a slujit probabil de model și se poate cu siguranță conchide de aicea, că dacă el n'ar fi rămas neterminat, atunci numărul sfânt de șapte de bună samă ar fi fost observat și la alte turnuri. E remarcabil, că numirea veche asiriană pentru aceste turnuri Ziggurat sau Zicurat, consonant cu verbul evreu *zacar* = „a aminti“, „a ține minte“, așa că însești turnul putea să însemne monument, ceeace trebuea să păstreze numele sau amintirea constructorilor. Dacă această presupunere e adevărată, atunci ea se află într'o uimitoare conglăsuire cu mărturia cărței Facerea, că constructorii presupuneau ca prin acest turn să-și eternizeze numele lor (și să ne facem nouă nume, Fac. XI, 4).

Cu istoria turnului Babel se leagă de obiceiu întrebarea despre contenirea unei singure limbi primare. Asiriologia, din punctul de vedere al filologiei generale, nu ne dă nici un fel de lămuriri asupra acestei chestiuni. Dar cu toate acestea cele mai nouă descoperiri asirio-haldeene revarsă întru câtva lumină și asupra acestei chestiuni foarte grele a științei. Deslegarea chestiunei despre unitatea primitivă a limbei aparține propriu filologiei. Dar ea e o știință cu totul tânără și, cu toată miraculoasa repeziciune a desvoltărei ei și râvnei neobosite a ostenitorilor savanți ai ei, ea totuși nu se află în stare să risipească nedumeririle, ce stau în legătură cu această chestiune și nu poate trage un fir neîntrerupt al desvoltării limbilor dela rădăcina primară prin toate nenumăratele ei ramificări, în care se află ea astăzi.

Cu toate acestea sforțările ei deja s'au încununat cu un rezultat însemnat, care are în această privință o mare însemnătate și anume: ea are destule date, ca în mod științific să statornicească *posibilitatea* unității primitive a limbilor și să prezinte temeiuri puternice în favoarea originei lor comune. Așa, Max Müller, vorbind despre studierea filologiei, conchide în chipul următor: „în uimitoarea rodnicie a producerei primitive a sunetelor și în înrudirea instinctivă a acelor rădăcini, care în urmă s'au ivit la diferite seminții, avem putința celei mai depline explicațiuni a variațiunii limbilor, ca rezultate din una și aceeași rădăcină. Noi putem să înțelegem nu numai cum s'a format limba, ci deasemenea și aceea, cum ea, prin necesitate, a trebuit să se împartă în o mulțime de

dialecte, și ajungem la acea convingere, că orcare ar fi fost variația în formele și rădăcinile existente a limbilor omenești, din această variație nu putem nicidecum să deducem nici un fel de argument contra *posibilității* originei comune a acestor limbi. Știința despre limbă ne duce la acea înălțime, de unde noi putem contempla chiar aurora vieții omului pe pământ și unde cuvintele cărții Facerea, atât de bine cunoscute nouă din copilărie: „pe tot pământul era o singură limbă și un singur graiu" (Fac. XI, 1), ne prezintă un senz mai natural, mai înțeles și mai științific decât acela, pe care l'am obține fără aceasta" [1].

Filologia comparativă din partea ei dovedește înrudirea, care leagă între dânsele diferitele limbi ale familiei indoeuropene și semite, precum și unele ramuri a familiei turanice; dar ea n'are putința să meargă mai departe. Cum e de stabilit, că înseși aceste diferite familii, au unul și acelaș strămoș și sunt ramurile diferite, eșite din una și aceeași tulpină? Pentru a stabili acest fapt, trebue a reconstrui din nou în toată întregimea încetul cu încetul arborele genealogic al limbilor. Din nefericire, noi nu avem datele necesare pentru aceasta. Câte vechi dialecte au dispărut pentru totdeauna? Câte triburi și câte popoară au trecut pe suprața pământului, nelăsind aproape nicio urmă a existenței lor? Sunetele articulate, de care ele s'au folosit pentru a-și comunica sentimentele lor și cugetările lor, n'au lăsat după dânsele nici o urmă, cum nu lasă după sine urme corabia, ce plutește pe ocean. Să nu disperăm însă. Poate cândva se va reuși a restabili în chip satisfăcător ruinele produse de veacuri în edificiul limbii omenești. Plăcile în două limbi, descoperite în biblioteca lui Assurbanipal, deja în măsură considerabilă complectează una din lacunele cele mai triste. Ele ne prezintă alăturea de limba asiriană altă limbă, despre existența căreia cu câțiva ani mai înainte știința nu avea nicio cunoștință, și anume limba acadeiană. Acum învățații cercetători n'au căzut încă de acord în privința numelui acelui popor, care a grăit-o, și relativ acel nume, pe care și-l dădea el singur: unii, ca de ex. asiriologii englezi și Lenormant, căruia el i-a inspirat atâtea lucrări minunate, îl numesc acadian, iar alții, ca de ex. Oppert și Delitsch, care au primit părerea lui, îl numesc sumirian. Dar rămâne în afară de orce discuție faptul acela, că el aparține familiei turanice, adecă acelei familii de limbi, care până în timpul de față n'au reușit nici un fel de apropieri, ce s'au încercat între el și marea familie indo-europeană. Date de comparație din

1) Max Müller, La science du langage, traducerea franceză, p. 426.

timpurile vechi nu existau deloc: graiul sacru, care se vorbea pe țărmul Eufratului, înainte de a le cuceri semiții, din fericire complectează acest gol într'un chip cu totul neașteptat.

Oppert socoate, că limba sumirilor poate deveni acel fir de legătură, care va reînoi firul înrudirii între aceste două mari familii și va dovedi origina lor comună. El a descoperit deja în limba sumiriană câteva rădăcini, care se întâlnesc în sanscrită și asămănarea cărora nu poate fi explicată prin întâmplare, ca de ex. bat = „a muri“, în sanscrita badh. Dacă acest savant, față cu vastele lui cunoștințe filologice, va reuși să expună mai amăruntit și să desvolte această temă, atunci această nouă descoperire va servi drept o nouă comfirmare din partea vechimei haldeene în folosul istorisirei biblice.

Ce se atinge de conexiunea familiei indo-europene cu familia semită, apoi în această privință filologia nu ne-a dat nimic hotărît. Negreșit, nimenea nu socoate acum să derive sanscrita din ebraica sau ebraica din sanscrită. Singura întrebare, ce se poate pune, constă în aceea, adecă în ce epocă anume n'au existat limbile sanscrită și ebraică aparte, ci alcătuiau o singură limbă. In timp ce unii învățați neagă orce asămănare între aceste două limbi, și prin urmare și origina lor comună, alții au reușit să găsască atâtea elemente comune limbilor asiriană și semită, încât cu adevărat e greu a se atribui întâmplării aceste numeroase coincidențe. In timpul defață e evident, că separarea acestor două familii de limbi s'a săvârșit cu mult înainte de acea epocă, când ele au devenit limbi în felul lor de astăzi, adecă flexică [1]). Prin urmare nu putem căuta corelațiunea lor nici în sistema lor de declinare sau conjugare, nici în prefixe sau sufixe, care după perioada de aglutinație au perdut integritatea fonetică și chiar înțelesul propriu. Intre ebraică și sanscrită nu există așa corelațiune, ca cea care există de ex. între sanscrită și greacă, și dacă toți admit, că aceasta din urmă se trage din sanscrită (sau mai bine din aceeași limbă, ca și sanscrita), în perioada flexiei, apoi nu se poate spune același lucru despre ebraică. Prin urmare ajungem la întrebarea, fost-au oare limbile semitică și ariană identice în cursul perioadei aglutinației? După Max Müller răspunsul

---

1) Filologia deosebește trei perioade în desvoltarea fiecărei limbi: 1) monosilabic, când limba constă din sunete sau cuvinte monosilabice; 2) agglutinativ, când din sunete deosebite se alcătuesc mecanic cuvinte sau idei compuse, și 3) flexic, când limba capătă supleță sau flexibilitate prin întrebuințarea flexiilor gramaticale. Fiecare limbă străbate aceste trepte de desvoltare, și din limbile existente se pot arăta exemple de limbi, care să află în unul sau altul din perioadele de desvoltare a sa (Chineza e monosilabică, Turcofinicile sunt agglutinative, evreeasca este flexică).

nu poate fi supus îndoelei: despărţirea a două limbi a trebuit să preceadă periodului al doilea al limbei; pentrucă nu numai cuvintele, acum fără însemnătate şi prefăcute în silabe formate ale cuvintelor derivate, se deosebesc în aceste două limbi familiare; dar ce este cu deosebire de remarcat, e că înseşi mijlocul, prin care aceste silabe se unesc cu rădăcinile, e deasemenea altul. In limbile ariene silabile pentru formarea derivatelor se pun la sfârşitul cuvintelor; în limbele semite ele se pun când la început, când la sfârşit. Rămâne, prin urmare, a căuta identitatea limbilor semită şi arică în epoca primară de desvoltare a limbii, şi anume în cea monosilabică. Dar atuncea noi dăm peste altă dificultate: toate rădăcinile ariene sunt monosilabice, iar în starea actuală a limbilor semite toate rădăcinile acestor din urmă sunt de trei litere. De aceea trebue a admite, că identitatea acestor două limbi a precedat epocei, în care limbele semite şi-au însuşit rădăcina de trei litere. Raportând la o epocă aşa de îndepărtată identitatea limbilor semite şi asiriene, noi ar trebui să renunţăm la orce nădejde de a găsi multe dovezi a acestei unităţi primitive. Ce a rămas în limbile noastre flexice din ceeace le alcătuia în epoca monosilabismului curat? In fiecare din limbele arice se numără zeci de mii de cuvinte, dar în realitate toată bogăţia dicţionarelor noastre se bazează pe un număr de rădăcini. Aceste din urmă nu trec peste 500, şi această cantitate mărginită de rădăcini poate fi redusă încă la un număr şi mai mic. Presupunând deasemenea 500 de rădăcini în limbile semite ale timpului de faţă: ce rezultat se poate aştepta dela comparaţiunea limbii ebraice cu sanscrită? Ea, evident, poate da un număr nu mare de coincidenţe, care în tot cazul nu pot să se ridice pânăla 500. Mulţime de rădăcini comune din limbele semite şi ariene a trebuit să piară şi să se uite cu vremea; iar alte rădăcini au putut să se formeze dela timpul despărţirei lor în grupe. Observăm cu acest prilej, că senzul cuvintelor rădăcinale totdeauna este, prin necesitate, nedeterminat, şi această nedeterminare a senzului rădăcinilor semite este una din dificultăţile principale, ce le întâmpină ceice studiază limba evreească. Potrivit cu aceea, cum una şi aceeaşi rădăcină se întrebuinţează într'o joncţiune sau alta, ea capătă un sens cu totul diferit. Variaţia dialectelor după aceea a schimbat încă şi mai mult acest sens, şi ortografia rădăcinilor adesa a făcut identitatea primitivă de necunoscut. Limbile arice ne arată, cum consoanele guturale, dentale şi labiale uşor se confundă între ele. Literile aspirate adesa se pun una în locul alteia. Chiar dacă în sfera adverbelor deosebirea adesa

se întâmplă foarte considerabilă, apoi dela sine se înţelege, că încă şi mai mare deosebire este între cuvintele dintr'o familie de limbi şi cuvintele altei familii. Afară de aceasta, când se afirmă că limbile monosilabice nu dovedesc nicio schimbare în integritatea fonetică şi în sensul rădăcinilor lor, apoi prin aceasta se exprimă o hipoteză, nejustificată prin fapte. Edkins, care s'a consacrat studiului amărunţit al dialectelor chineze, declară, că două din provinciile nordului se deosebesc considerabil între dânsele. Ele nu odată au schimbat consoanele începătoare ale cuvintelor lor şi au perdut multe litere finale. Când chiar în limbele monosilabice, în care există încă, cuvinte, care constau dintr'o vocală şi o consonantă, manifestă atâta schimbare, apoi cu atât mai mare schimbare trebue de aşteptat în rădăcinele a două limbi, care au trecut epoca aglutinaţiei, ca să devie limbi flexice.

Aşa dar, oare în starea actuală a limbii nu există nici un raport între sanscrită şi ebraică şi trebue să spunem, că aceste limbi prezintă două forme a limbii omeneşti cu totul independente? A exprima o asemena temă ar fi fără judecată în vederea încercărilor, făcute de asemenea învăţaţi, ca Ewald, Raumer şi Ascoli, cari au făcut o mulţime de apropieri între limbile ariene şi semite. Aceşti doi din urmă au ajuns în cercetările lor la rezultate, care la început nici de aşteptat nu era posibil[1]). Alţi filologi vestiţi deasemenea au făcut descoperi nouă, care confirmă concluziile celor dintâiu. Aşa Raumer a arătat că argumentul, pe care l-au tras, pentru combaterea înrudirii limbilor indo-europene cu cele semite, din împrejurarea, că aceste din urmă au rădăcini de trei litere, — nu are nicio importanţă, de oarece în realitate între ele sunt multe cuvinte de două litere. S'a dovedit chiar, că majoritatea rădăcinilor semite sau chiar toate la început constau numai din două litere. In fine, Delitzsch, în încercările sale ştiinţifice asupra rădăcinilor indo-germane şi semitice, a arătat o cantitate aşa de mare de rădăcini, comune acestor două familii de limbi, ceeace e deja cu totul imposibil a le explica prin coincidenţe şi împrejurări întâmplătoare.

Pentru a afirma ştiinţificeşte veracitatea istorisirii biblice, nouă ne ajunge numai să ştim că identitatea primitivă limbilor ariene şi semite n'a fost nici decum imposibilă în periodul monosilabic al formării acestor două limbi. Dacă cu ajutorul filologiei nu se poate stabili riguros această identitate, apoi totuşi nu există temeiuri

1) Meignan, Le monde et l'homme primitif selon Bible, p. 281—286.

suficiente nici să se respingă ea. Mărturiile istorice ale Bibliei își păstrează autoritatea cea mai deplină. Dorința ca numai cu ajutorul legilor gramaticale să ajungem dela starea actuală a limbii omenești pânăla starea ei primitivă, fără îndoială, ar fi o dorință și o încercare nerațională. Despre amestecarea limbilor în cartea Facerea se vorbește, ca de un eveniment miraculos. De aici dela sine urmează, că el nu se poate nici decum explica pe cale curat naturală. In acțiunea miraculoasă a lui Dumnezeu totdeauna trebue de lăsat loc larg pentru laturea tainică, nepătrunsă de minte, ca și în toate marile chestiuni al ființei. Așa este asta astăzi; așa va fi și totdeauna.

De oarece urmașii necredincioși ai lui Ham, care uitase pe Dumnezeu și se bizuiau în totul pe sine, n'ar fi întârziat să altuiască ateismul, prin care se distingeau ei, tuturor celorlalte seminții și popòară, pe care ei voeau să le unească sub stăpânirea Babilonului, apoi prin risipirea popoarelor a fost înlăturat pericolul repezei răspândiri a acestui rău. Dar semințele răului înseși totuși au rămas, „pentru că cugetele inimei omului sunt rele din tinerețele lui". Răspândindu-se mereu tot mai departe de leagănul primitiv al omenirii și de acei protopărinți, care păstrau adevărata credință în Dumnezeu și a adevărurilor sfinte, legate de ea, și întâlnind mulțime de lucruri și primejdii ne mai văzute, popoarele încetul cu încetul începură să se concentreze cu totul asupra acestor lucruri apropiete; în ele se întunecă amintirea despre tradițiile comune ale strămoșilor și odată cu aceasta se întunecă și înseși ideea de Dumnezeu. Printre alte greutăți și pericole, lor le trebuea un Dumnezeu așa de puternic, care să fie aproape de ei și la care să se poată recurge după ajutor la orce necaz prezent. Intre acestea Dumnezeul părinților lor era pentru dânșii nevăzut și abea numai neclar se purta pe dinaintea închipuirei lor. In vederea acestora ei ușor au putut trece la divinizarea a ceva văzut așa, ce putea impresiona închipuirea lor prin măreția, frumusețea, utilitatea sau frica de dânșii. Așa s'a produs idololatria sau păgânismul, care nu este altă ceva, decât lepădarea nevăzutului și atașarea superstițioasă asupra celor văzute. In locul Făcătorului și a Proniatorului nevăzut, omul a început a diviniza cele văzute, mai întâiu poate soarele, luna și stelele, ca astre binefăcătoare, ce dădeau viață și conducătoare în cutrierare; după aceea lucrurile lumei înconjurătoare neînsuflețite și însuflețite (animalele folositoare sau grozave), și în fine oamenii remarcați prin ceva, care în calitate de eroi deveniseră semizei și după moarte treceau în soborul zeilor. Divinizarea

cerului văzut (sabeismul), a naturei văzute și în deosebi a celei însuflețite (zooteismul) și a omului (antropoteismul), alcătuesc trei trepte principale ale păgânismului și ca manifestarea lui externă: idololatria. Aceste trei aspecte de idololatrie și-au găsit în urmă o expresie mai pronunțată în trei țări deosebite: Mesopotamia, Egipt și Grecia. Adevărat, omul nu s'a mulțămit cu această idololatrie grosolană, și afară de toți zeii văzuți necontenit a recunoscut peste toate și chiar peste zei o dominație supremă și neîndurată a soartei (în care nu se poate să nu vedem o rămășiță întunecată a amintirii despre un Dumnezeu atotputernic-Proniatorul), dar idololatria deja după înseși esența sa a pironit mintea de lucrurile simțuale și a detras-o dela tot ce-i supranatural. Zeitățile simțuale a făcut pe om să adoreze într'însele puterile și însușirile simțuale, și odată cu răspândirea necredinței, lucrurile ajunseră până acolo, că oamenii au început să divinizeze și să sfințască în zeitățile lor simțuale chiar și viciile grosolane.

Și iată astfel în locul adevăratei cunoștințe și adorațiuni a lui Dumnezeu pe pământ s'a răspândit idololatria grosolană și necredința. Valurile păcatului și a superstiției din nou a potopit pământul și din nou amenințau să piardă și să desrădăcineze adevărata religiune din rădăcinile fundamentale ale ei, coprinse în marea făgăduință a viitorului Mântuitor al lumei din robia păcatului și din moartea morală. Adevărat, pe pământ în mijlocul idololatriei generale și al necredinței rămăsese încă persoane deosebite, care păstrau adevărata credință. Dar mediul înconjurător putea curând să le târască și pe ele în curentul general al necredinței. De aceea, ca să păstreze semințele adevăratei credințe pentru viitor, era necesar să deosebească pe un purtător oarecare al lor din mediul nelegiuirii și să-l facă pe acela părintele ales și tulpina a unei noui generațiuni de credincioși. Așa s'au întocmit lucrurile de către Pronia cea bună a lui Dumnezeu.

Aceasta s'a petrecut peste 352 de ani dela potop, după calculul evreesc, și peste 1207 ani după potop, după calculul grecesc. Ultimul calcul se prezintă ca mai probabil, de oarece lasă mai mult spațiu istoric pentru săvârșirea evenimentelor importante expuse.

Divergența în determinarea acestui timp depinde de acolo, că singurele date pentru determinarea lui servesc anii patriarhilor de după potop, arătarea cărora iarăși se deosebesc considerabil în textele principale a cronicei biblice. Genealogia patriarhilor de după potop o începe Sim, căruia după doi ani dela potop i s'a născut Arfaxad. In această indicare conglăsuesc tustrele textele,

și apoi diferența în arătarea anilor următorilor patriarhi înainte de nașterea de către ei a primului fiu, se poate vedea din tabela următoare:

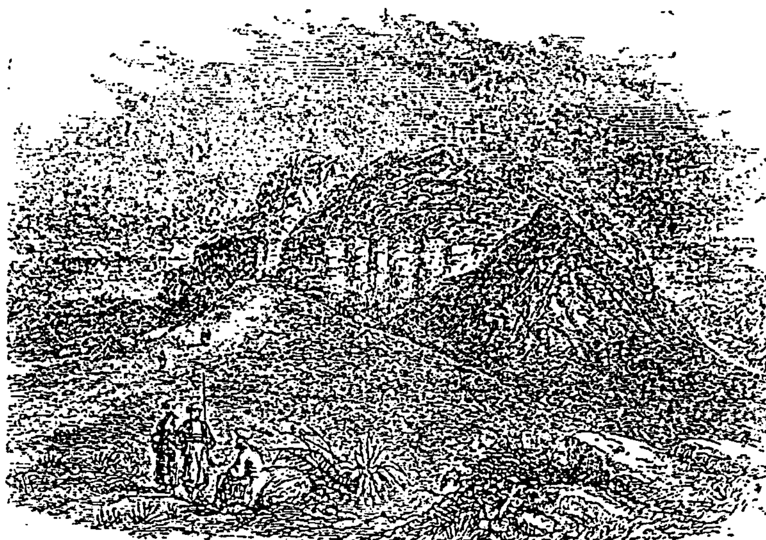
	Ebreu.	Grec.	Samaritan.
Arfaxad	35	135	135
Cainan	—	130	—
Sala	30	130	130
Ever	34	134	134
Falec	30	130	130
Ragav	32	132	132
Seruh	30	130	130
Nahor	29	79	79
Tara	70	70	70
			940

Din această tabelă se vede, că în indicarea anilor patriarhilor de după potop textele grec și samaritan se unesc între ele, iară cel ebraic se abate dela dânsele, micșorând succesiv cifra cu o sută de ani și în indicarea anilor lui Nahor cu 50 de ani. Această abatere ușor ne indică o micșorare intenționată a anilor, și chiar a generațiuni întregi, de oarece în textul ebraic nu se arată deloc Cainan. In vederea acordului aproape deplin a textelor grec și samaritan, indicația lor capătă mai multă autenticitate decât cea din textul evreesc.

CARTEA A TREIA

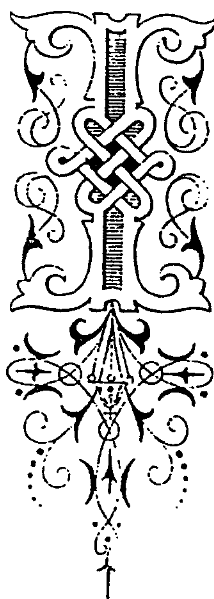
Avraam și timpul lui

Ruinele Muheirului (a vechiului oraș Ur din Haldeia, patria lui Avraam).

CAPITOLUL X

PATRIA LUI AVRAAM

n partea de sud a Mesopotamiei, în așa numita în vechime Haldeea, pe malul drept al Eufratului, cam la zece chilometri dela el, se află satul Mu-heir, întemeiat pe ruinele unui vechiu oraș, rămășițele căruia se văd încă și astăzi. Orașul acesta, cum se vede din inscripțiile de pe monumente, a fost Urul, numit după locul situației sale haldean, — patria lui Avram, acel mare ales al lui Dumnezeu, căruia i-a revenit marea cinste să devină proto-părintele noului neam ales de Dumnezeu [1]).

In timpul vechiu Urul se afla mult mai aproape de țărmul golfului Persic, de care acum e despărțit de o mare lature de pământ de mâlitură, și purta un mare comerț maritim. Numirea Ur sau Uru este forma semitică a acadicului Eri, ce însamnă „oraș", și probabil i s'a dat acestui oraș, ca unul ce era mai însemnat în aceste părți sau ca primului loc de descălicare a unor locuitori, cândva nomazi. Cea mai nouă numire a acestui loc însamnă „smolit", evident din pricina marei cantități

1) Vezi W. Deane, Abraham, his Life and Times. London, anul 1887.

de smoală, ce se găsește în împrejurimi. Chiar dacă el nu s'ar fi aflat chiar pe țărm, apoi totuși, situat fiind în largul bazen al Eufratului, în realitate era maritim și servea ca port pentru Babilonia. Inscripțiile indigene necontenit vorbesc de corăbiile Urului și de comerțul vioi, purtat de locuitorii lui. Orașul acesta avea o extraordinară importanță și cu 2000 de ani a. Hr. era capitala puternicului monarh Uruc, care întemeiase marele templu, consacrat zeului lunii Gurchi, rămășițele căruia se văd și acum. Monarhul acesta era domnitor neatârnat și stăpânea întreaga lature de pământ, ce se întindea la nord până la Niffer, vechiul Halne. Măreția clădirilor lui și vastitatea întreprinderilor sale constructive dovedesc, că el poseda mari mijloace și planuri mărețe. Urmând tradiției greșite, unii tâlcuitori, atât vechi, cât și noui, au identificat Urul cu Edesa greacă, Orfa modernă, care cândva, se pare, că se numea Orra. Acest oraș, situat în Mesopotamia de sus, a câștigat mare renume în timpurile creștine în calitate de capitală a acelui rege Avgar, care după tradiție, a scris scrisoare către Hristos, și chiar până acum păstrează urmele tradiției despre Avram în numirile mecetei sale și a ezerului. Dar toate știrile mai probabile, care au ajuns până la noi, ne constrâng să așezăm Urul în Haldeea proprie, țară de aluvion pe țărmul golfului Persic, și nu poate fi nicio îndoială, că Muheirul, cum mărturisesc inscripțiile, a și fost Urul-Haldeei [1]) Chiar tradiția, citată de Eusebie din Eupolem, istoric grec de dinainte de Hristos, că Urul, sau, cum se numește el, Uria este orașul babilonean Camarina sau Haldeopole, corespunde anume acei păreri, pentrucă, după cum observă profesorul Rawlinson, aceste numiri arată, că acest oraș a fost consacrat zeului Lunei, cum și era Urul [2]). Resturile orașului constau dintr'un șir de curgane joase, dispuse în formă ovală și având aproape trei chilometri în întindere. Cel mai prezentabil curgan e acela, pe care a fost ridicat templul, și el se ridică la 70 de picioare deasupra șesului ce-l înconjoară. Templul a fost zidit cu cărămidă mare, ridicat deasupra unui subsol extraordinar de mare și cu fețe în tuspatru laturile principale ale lumii. Templul era înconjurat de dumbrăvi de finici, și mulțămită cuprinsului său enorm și înălțimei în formă de turn, edificiul acesta se vedea din toate părțile orașului și constrângea pe fiecare locuitor și trecător să se îndrepte cu rugăciune către Gurchi, marele zeu al Lunei. In înseși clădi-

1) Schrader, Keilinschriften und A. T. p. 129.

2) Dict. of. the Bible, art. Vr. — Schrader, 130. Camarina din arabește însamnă „Orașul lunei."

rea este o particularitate, care confirmă imprejurarea, indicată de inscripţiuni, că ea era opera a doi monarhi deosebiţi, cel mai timpuriu din care domnise, se pare, cu 2200 ani a. Hr. In etajul de jos cărămizele sunt lipite cu smoală, iar în cel de sus cu var. Cilindrele, pe care e însemnat numele intemeietorului, s'au găsit aşezate prin unghiurile edificiului, cum se obişnuia asta la clădirea edificiilor haldeene. Printre clădirile ridicate de constructorul acestui templu, era palatul, care se numea casa prinţului suprem (Rubu-Ţiru), ruinele căruia se pot vedea încă şi astăzi. Ceeace a lăsat neterminat acest monarh, a terminat fiul său Dunghi. Acest fiu al său între altele a întins imperiul tatălui său spre nord, aşa că urmele lucrărilor sale de construire se pot vedea în restaurarea templului lui Ereh, şi deasemenea şi în templul, pe care el l-a ridicat în Babilon. Cam pe vremea asta s'a născut, probabil, şi Avram.

Actuala Haldee ne prezintă un tablou extraordinar de monoton şi fără nici un interes. Fiind o ţară cu totul de aluvion, care-şi datoreşte existenţa sa râurilor Tigru şi Eufrat, ea prezintă un şes jos, lipsită cu totul de munţi sau dealuri. Dar rodnicia ei uimitoare e mai presus de orce îndoială, aşa că, cu o populaţiune harnică şi în nişte condiţiuni mai bune a stărei externe, ea ar trebui să prezinte un contrast isbitor cu starea sa de pustietate şi lipsă de populaţie. In locul întinderilor triste de nisipişuri pustii de astăzi, aicea erau altădată câmpii bine udate şi lucrate, care erau izvoară de bogăţie pentru locuitorul harnic. Herodot, care a vizitat el însuşi această ţară, descrie astfel rodnicia ei: „ţara aceasta puţin e udată de ploi, dar rădăcina grăuntelui de grâu se nutreşte în alt chip. El se nutreşte de râu, - nu prin revărsarea lui, ca în Egipt, ci prin udare artificială. In toată lumea nu e încă aşa rodnicie de grâu. Adevărat, acolo nu se fac nici un fel de încercări pentru cultivarea smochinului, viei[1]) sau maslinului; dar în pânea de cereale ea e aşa de bogată, încât dă de obiceiu una 200 şi în anii cei mai buni una 300. Grâul şi orzul adesa au paiul de patru degete grosime. Ce se atinge de meiu şi de cunjud, apoi eu nu pot să spun, cel puţin din experienţa mea personală, să fi mai văzut aşa, pânăla ce înălţime uimitoare cresc ele; pentrucă deja şi aceea, ce am spus relativ de produsele Babiloniei, trebue să se pară improbabile pentru aceia, cari n'au vizitat niciodată ţara aceasta. Tot şesul e acoperit cu palmieri, din

1) Herodot face greşală, afirmând, că acolo nu se cultivă via. Vinul în mari cantităţi se transporta în jos pe Eufrat. Vezi Rawlinson despre Herodot, I. 194.

care cea mai mare parte sunt roditori, și din ei locuitorii pregătesc pâne, vin și meod" [1]. Călătorii moderni de asemenea recunosc puterea producătoare a acestui sol, dar în același timp deplâng nepăsarea și lenevirea, care au dus la starea mizerabilă de astăzi. Drept două produse naturale principale servesc grâul și palmierul finic. Primul crește așa de repede și de luxos, că de două ori se cosește și după aceea dau drumul la vite într'însul, ca să împedece creșterea deprisos a paiului și să-l facă să crească mai mult în spic. Minunatul finic dă oare care farmec aspectului localității și alcătuește lucrul prețios al țării. Utilitatea lui á ajuns proverbială. In afară de aprovizionarea locuitorilor cu pâne, obținută din roadele lui, cu vin și cu meod din mustul lui, el mai dă combustibil, frânghii, oțet și un fel de nutreț pentru hrana vitelor. Roade în felul merelor-granate, a merelor obișnuite, strugurilor și ale tamarisului se obțin în mare abondență. Dar în țară se simte lipsa de lemn mare de construcție; chiparisul, salcâmul și palmierul numai foarte rar se întâlnește din când în când. Pentru înlăturarea acestui neajuns, haldeii recurg la stuful enorm, care alcătuește aproape o particularitate a acestei localități și din care și până astăzi arabii își fac case și bărci. Stuful se întrebuința deasemenea și pentru construirea unora din clădirile mari haldeene. In țară nu era piatră pentru clădiri; dacă era nevoe de piatră, apoi ea de obiceiu se aducea de departe pe râuri. Dar minunatul lut, ce se găsea pretutindenea, și cărămizile uscate la soare, întărite cu smoală de pământ, alcătuia materialul obișnuit, cu care se clădeau edificiile.

Mulțămită rodniciei extraordinare a localității dinprejur, industria țării era vioae, și populațiunea, care se distingea printr'un caracter industrial pașnic, se bucura de o deplină bună stare și stătea pe o treaptă înaltă de civilizație. Limpezimea neobișnuită a atmosferei, în care stelele mai curând ard decât luminează, dădu motiv la observațiunea de timpuriu asupra luminătorilor cerului. Astronomia, cu ruda ei astrologia, era obiectul favorit al unei osebite clase de învățați, care se ocupau deasemenea cu studiul matematicei, legislațiunea și cu mijloacele de cârmuire a statului. Scrisul era deja bine cunoscut, și existau deja biblioteci întregi, deși în loc de cărți serveau plăcile de lut. Din arta industrială erau cunoscute cu deosebire producerea tortului, lucrarea metalelor și gravura. Din nefericire, toată această civilizație era în totul îmbi-

1) Herodot. I. 193.

bată de cea mai grosolană idololatrie și de necredința nedespărțită de dânsul. In locul altarelor adevăratului Dumnezeu, pretutindenea se înălțau templele și capiștile idolilor, slujirea în cinstea cărora adesa luau un caracter rușinos senzual și grosolan. Drept zeități principale se socoteau soarele și luna, după care urmau alte zeități secundare, ca planetele mici și stelele. Acestora li se ridicau temple, li se consacrau orașe, se făceau chipurile lor, care căpătau însemnătatea de zei de casă (terafimi), cărora li se încredința paza bunei stări a familii întregi. Dacă în clasele înalte se păstrau urmele unor concepții religioase mai curate, apoi în mulțimea de jos predomina superstiția deplină, care adesa căpăta formele cele mai grosolane. Crezind, că soarta vieții omenești și înseși natura se conduc de zeități capricioase, lipsite de orce simț moral, poporul recurgea la jertfe de îndurare și la rugăciuni chiar și în acele cazuri, în care ar fi trebuit a recurge la simpla chibzuire și la mijloacele obișnuite. In loc să întrebuințeze de ex. mijloace medicale la boale, ei recurgeau la tot felul de descântece și vrăji. O mare parte a literaturei babilonene, care există astăzi, constă din diferite formule pentru înlăturarea bolilor și vrăjitoriei. Există deasemenea multe tratate de gâcitorie și prevestiri. Din toate acestea e ușor de conchis, că religia populară stătea pe o treaptă joasă, și deaceea mai curând conlucra la decăderea morală decât la ridicarea adepților ei.

Populațiunea Haldeei era de origină amestecată, dar mai cu samă de neam cușit, tocmai cum atestă Biblia (Fac. X, 8-10[1]). Dar în Ur, ca în una din capitalele primitive și port important al țării, se puteau întâlni reprezentanții diferitelor triburi și popoare. Corăbiile Urului purtau comerț cu Etiopia și cu țările situate pe malurile mărei Roșii, numirea căria s'a lățit în golful Persic și chiar pe oceanul Indian; mulțămită acestor raporturi, poporul veni în contact cu popoarele străine, și fără îndoială mulți venetici din diferite țări se strămutară în orașul lor. Intre alții s'a mutat acolo și acea familie semită, din care s'a tras Avram, părintele credin-

1) Cercetătorii cei mai noui presupun, că Babilonia la început a fost populată de semințiii turanice (înrudite cu turcii și tătarii de astăzi), care au inventat sistema cuneiformă de scris, și că ele au fost învinse și lipsite de posesiunile lor de către semiți. De-i adevărată sau nu afirmarea aceasta, în tot cazul e neîndoelnic, spune profesorul Sayce, că acești locuitori timpurii vorbeau limba agglutinatică, adecă limba, în care raporturile gramaticale se formează nu prin schimbarea flexiei, ci prin adăogirea unor cuvinte nesubordonate, ca de ex. pronume la verbe în conjugare și prepozițiuni la substantive în declinare. Limba lor era înrudită cu dialectele, întrebuințate în Elam și probabil limba acadiană, cum se numește ea, era mijlocul de comunicare între felurite seminții ale întregei provincii vaste de pe malurile râurilor Tigru și Eufrat.

cioșilor, prietenul lui Dumnezeu. Strămoșul îndepărtat al acestei familii a fost Ever, care prin Arfaxad, se trăgea din Sim. Arfaxad, în înțeles de numire de țară, ne prezintă provincia, situată la nordul Asiriei, spre granița Armeniei; din această localitate evreii sau urmașii lui Ever, se strămutară la sud. Causa obișnuită a unor asemenea strămutări era fără îndoială acea sete nepotolită de schimbare și de căutare de noui locuri de trai, care oarecum sunt înăscute omului în scopul de a-l împinge să tindă spre desăvârșire. Propriu însă nu se știe ce anume a făcut pe această familie de semiți să schimbe felul de viață pastorală, iubit de dânșii, pe cea statornică într'un oraș comercial vioi și neliniștit. In acest oraș ei, cu obiceiurile lor pastorale simple trebue să se fi simțit extrem de străini în mijlocul unei populațiuni cu totul dedată comerțului, meșteșugurilor și construcțiilor. Idololatria pretutindenea întâlnită, trebue să li se fi părut o denaturare extremă a tradițiilor lor curate. Sub cerul deschis, în aerul liber al câmpiilor, ei se puteau închina Domnului, cum se închina strămoșul lor Noe; dar aici atmosfera era îmbibată de idololatrie și toate împrejur puteau numai să întunece credințele lor religioase înalte și să-i atragă la o religie mincinoasă.

Părintele acestei familii semite era Tarah. Lui i se formase în Ur familie proprie, care consta din trei fii: Avram, Nahor și Aran, care la rândul lor s'au însurat, și acești doi din urmă aveau copii, iar femeea lui Avram Sara (sora lui după tată, dar nu de la o mamă) era stearpă. Situația acestei familii într'o țară idololatră fără îndoială era grea. Imprejur domnea cea mai grețoasă pentru el idololatriea. Inseși Urul haldeian, cum s'a spus deja, era chiar centrul slujirei de idoli locale și renumit prin templele sale în cinstea idolilor, din care cel mai respectat era Luna. Toate acestea apăsau așa de mult familia lui Tara și cu deosebire pe fiul său cel mai mare Avram, încât ei, ne văzind putința de a mai rămânea în țara idolatră și necredincioasă, locuitorii căreia se raportau, poate dușmănos către dânșii pentru credința lor cea adevărată și pentrucă nu se închinau la idoli, intenționau să o părăsască cu totul și să se strămute în pământul Hanaan. Dar diferitele legături cu țara totuși îi rețineau dela asta și ei se strămutară numai la Haran, un alt oraș haldeian, unde se și opriră să trăiască[1]). Haran,

1) Sf. Arhidiacon Ștefan, in renumita sa cuvântare inaintea sinedriului, vedea aicea prima chemare a lui Avram (Fapt. VII, 2, 3). Dar autorul cărții Facerea nu vorbește nimic despre această osebită chiemare, arătând simplu mutarea lui Tara, oarecum din impulziunea sa proprie (Fac. XI, 31).

numele căruia îl poartă astăzi un sat, era situat pe râul Balah, un afluent al Eufratului din Mosopotamia de sus. Cuvântul Haran este, probabil, acadian și însemnează „drum", ceeace poate indica aceea, că orașul acesta era așezat pe drumul sau tractul mare dela răsărit spre apus. Și în adevăr, situat într'o localitate, din care se desprindeau mai multe drumuri spre vestitele vaduri ale Tigrului și Eufratului, Haranul înfățișa un însemnat punct comercial și se afla în raporturi comerciale cu Tirul fenician. El era consacrat aceliași zeități, cași orașul Ur, anume zeului Lunei, simbolul căruia era o piatră conică cu o stea în vârf. Întreg acest ținut din cele mai vechi timpuri aparținea cârmuitorilor Babilonului, și Haranul era orașul de graniță al ei, comandând drumul, ce ducea în Siria și Palestina. Aceasta era o localitate, închisă de munți și râuri și înfățișind o mare variație în ceeace privește rolul și climatul din cauza situației sale înalte și a belșugului de apă. Insuși Haranul era situat în centrul unui șes format din aluvion, bucurându-se de o producțiune miraculoasă. După descrierea unui călător din cei mai noui, „cu fiecare pas înainte dela Orfa, în drumul spre Haran, dealurile din dreapta și din stânga șesului se retrag tot mai departe, pânăce însfârșit vă pomeniți în mijlocul unui șes nemărginit, presurat când cu oază de flori extraordinar de bătătoare la ochi, când cu pășuni bogate și verzi, acoperite de turme de oi și capre, împreună cu câteva cămile, ce pasc sub paza fiului sau fiicii proprietarului lor. Când privești acest tablou, ușor pricepi, pentru ce fiii acestei deschisă localități, beduinii, o iubesc așa de mult și nu se pot despărți de dânsa; nici o țară alta n'ar fi așa de prielnică pentru ei. Văzduhul e așa de bun, orizontul așa de larg și omul se simte așa de liber, încât țara asta se pare anume creată pentru aceia, viața cărora constă din cutrierare și cari nu recunosc nicio autoritate, decât numai pe a lor proprie... Insuși satul Haran constă din câteva case conice, în felul știubeilor construite din stuf, așezate unele peste altele fără lut și fără var. Aceste case au deschizături pentru lumină în acoperiș, și se furișază la poalele unui castel ruinat, construit pe un deal, care face ca Haranul să se vadă din toate părțile șesului înconjurător. Locuitorii principali ai localității sunt triburile beduine, care se ocupă cu viața pastorală în împrejurimi. Unul din aceste triburi, anume Anazeii și-au întins corturile lor de păr de capră neagră la poalele dealului, aproape de izvorul Rebecei. Femeile veneau sara să scoată apă și toate împrejur purtau pecetea unor îndepărtate vremuri. [1]).

1) Malan, Philosophy of Truth, p. 93.

Anume în această localitate a și venit cândva Tara cu fiii săi. Intre acestea mediul înconjurător n'a rămas fără influență și asupra acestei familii pioase. Insuși Tara către sfârșitul vieții cedă, se pare, idololatriei (Iis. Navi, XXIV, 2), și astfel primejdia amenința credința chiar și în acest refugiu al ei. Atunci Domnul hotărî să ia anume din această familie omul, pe care să-l facă unealta sa aleasă în chestia păstrărei adevăratei religiuni în lume. Dumnezeeasca alegere căzu pe Avram. Acesta negreșit era membrul cel mai credincios și mai evlavios din familie, și, după tradiția iudaică, el încă din copilărie a manifestat devotament neobișnuit pentru religia cea adevărată. Fiind încă băetan, Avram, la vederea idololatriei grosolane din prejurul său, cu îngrijorare era preocupat de marea chestiune: au dreptate oare oamenii, când se închină la stelele cerului? Odată, spune tradiția, privind pământul și căutând la cer, tânărul Avram începu să cugete, cine ar fi putut să facă toate acestea? Iată răsări soarele în toată măreția strălucirii sale, și Avram se gândi, că acesta trebue să fie făcătorul a toate. Și el se închină lui și-l adoră toată ziua. Cu toate aceste, când sosi noaptea și soarele apuse, Avram se îndoi, că s'ar putea să se întunece așa făcătorul a toate. Dar iată dela răsărit se ridică în strălucirea sa fermecătoare luna și împrejurul ei începură să strălucească nenumărate stele. „Cu adevărat, – strigă tânărul, – acesta este făcătorul lumii și stelele sunt slugile lui". Și el se închină lunii și o adoră. Cu toate acestea luna înclină către apus, stelele se întunecară, și din nou la răsărit apăru minunatul luminător. Atunci Avram zise: „Nu, nu se poate ca unul din acești luminători să fie creatorul lumii; Ei nu mai se supun Celui nevăzut, Căruia ei și datoresc ființa lor, și iată eu deacum pe Acela îl voi adora și numai Lui mă voi închina". Și de această credință adevărată s'a și ținut el fără abatere până în acel moment, când Pronia dumnezeească l-a făcut alesul său.

Și a zis Domnul către Avram: „ieși din pământul tău, dintre rudele tale și din casa părintelui tău, și mergi în pământul, pe care ți-l voi arăta Eu". Și ca să-l încurajeze în această chiemare, Domnul îndată adaose o mare făgăduință: „și Eu voi ridica din tine popor mare, și te voi binecuvânta, și voi înălța numele tău și vei fi întru binecuvântare. Eu voi binecuvânta pe ceice te vor binecuvânta, și pe ceice te vor grăi de rău îi voiu blestema; și se vor binecuvânta prin tine toate neamurile pământului". (Fac. XII, 1, 2). Aicea se cuprinde o întreită binecuvântare, parte pământească, parte duhovnicească. Avram trebue să plece în țara, în care avea să-și întemeeze locașul său; din el va eși un popor mare și prin el și pentru el popoarele pământului vor lua bine-

cuvântare. Inţelesul întreg al acestei binecuvântări îl putea lămuri numai timpul. Pecât l-a putut înţelege însuşi Avram, nu putem spune, dar din ea el a trebuit să primească o nouă lecţie relativ de fiinţa lui Dumnezeu. Acum el a văzut în Domnul nu numai pe marele Făcător, ci de asemenea şi pe Cârmuitorul înţelept; el recunoştea Pronia Lui cârmuitoare, ştia că anume după voia lui Dumnezeu trebuia să se strămute în ţara, spre care fusese îndreptat, că în acel loc nou de locuinţă el şi urmaşii lui vor primi oare care binecuvântări neobişnuite, şi că din sămânţa lui va răsări ceva miraculos de bun pentru toată omenirea. Această făgăduinţă solemnă puse stăpânire pe tot sufletul lui, dirija întreaga lui viaţă, îl făcu să se uite cu iubire neobişnuită la pământul Hanaan, cu care stătea în legătură nedeslegabilă această făgăduinţă. Avram în acel timp avea 75 de ani, dela naştere. El era căsătorit, totuşi se aşezase bine în patria sa, deşi nu avea copii. Deaceea, ca să lese toate şi să plece într'o ţară necunoscută, se cerea o mare credinţă în glasul revelaţiunii. Avram însă era tare în credinţă. In casa tatălui el se luptă puternic contra năvălirei idololatriei, şi acum auzind o aşa de mare făgăduinţă, mai presus de care în timpul patriarhal nici nu putea fi pentru omul credincios, el „se supuse cu credinţă chiemării de a merge în ţara, pe care avea să o primească de moştenire. Şi s'a dus, neştiind unde merge" (Evr. XI, 8). Mai mult încă, el a lăsat nu numai ţara, ci şi rudele sale şi casa părintelui său. Adevărat, în această nouă pribegie a sa îl însoţi şi nepotul său Lot, care rămăsese orfan după moartea tatălui său Aran, dar Nahor cu toţi oamenii săi de casă şi cu familia rămase în Haran, sau în localitatea, cunoscută sub denumirea de cetatea lui Nahor (Fac. XXIV, 10; XXVII, 43; XXVIII, 5, 10), în vecinătatea căruia în curs de mulţi ani după aceea, cum arată inscripţiile asiriene, necontenit s'au întâlnit împreună nume de tip hananean şi evreu. El cu abnegaţie rupse toate aceste legături.

Comparativ el era om singuratec, când a plecat în această călătorie spre pământul făgăduinţei cu femeea sa şi cu nepotul. Dar a luat cu sine toată averea sa, pe care o avea el şi Lot, precum şi pe toţi casnicii, care se născuseră în Haran; turmele de oi şi de vite cornute, robii, robii de casă: toate acestea întovărăşiră pe marele călător. Aceasta de fapt era strămutarea unui trib, iar nu a unei familii dintr'un loc în altul. Ne având gând să se mai întoarcă cândva, el nu lăsă nimic în urma sa. El plecă în pustie, ca un pribeag, care pentru totdeauna a părăsit casa sa de

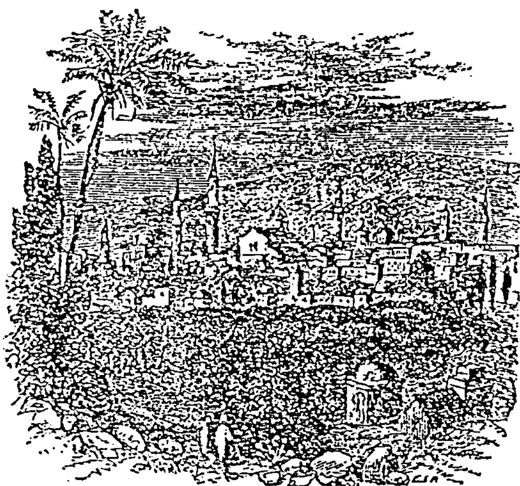
mai înainte și care nu mai nădăjduia să o mai vadă. Judecând după unele date, se poate presupune, că averea lui Avram și Lot în turme era foarte considerabilă, și în tot cazul caravana era tare numeroasă, cum se poate judeca, că Avram la câțiva ani după aceasta, în pământul făgăduinții putea dejea, la caz de nevoe, să adune 318 slugi, bune pentru scopuri răsboinice. Din această cauză se poate crede, că toată caravana consta din nu mai puțin de 1000 suflete. Pentru așa număr de oameni se cerea cel puțin nu mai puțin de una sută corturi, făcute probabil de păr negru de capră, cum le fac beduinii triburilor și până în ziua de astăzi. Astfel, avem deplin tabloul strămutării patriarhului, care ne dă o vie concepție despre bogăția și puterea sa. Toți acești casnici fără îndoială învățase adevărata credință dela stăpânul lor. Expresia „a luoat toți oamenii, pe care-i avea el în Haran", se explica atât de comentariile iudaice, cât și de cele creștine în acel înțeles, că Avram ii convertise la adevărata credință și le împărtășise făgăduința Domnului. Nu încape nicio îndoială, că lui i-a fost tare greu să rupă vechile legături. Omul cu planuri ambițioase, ostașul ațițat de patima cuceririlor, căpetenia tribului care tinde să îngrămădească averi - fiecare din aceștia ar fi putut simți dorința să se strămute din patria sa pașnică. Avram însă nu era deloc unul din aceștia. Privind lucrurile dintr'un punct de vedere simplu, lui nu i se prezinta nimic de câștigat, ci, din contra, mai mult de perdut din această strămutare. Dar ascultarea e nedespărțită de sacrificiu. Călătoria era grea și periculoasă, viitorul era cu totul necunoscut și fericirea viitoare nu era pipăibilă. Ei, și ce-i cu asta? Dumnezeu a poruncit și trebue să te supui. Această rupere a legăturilor familiare era necesară. Aceasta intra în planul dumnezeesc pentru separarea neamului celui ales. Avram văzu această necesitate a ruperei vechilor legături, a îndepărtărei sale de influențele rele a superstiției și a idololatriei, și el se încredință conducerei mânei Celui de sus cu credință necondiționată. Cu cât se depărta el mai mult de casa părintească și de patria natală, cu atât mai mult se apropia de Dumnezeu; cu cât se putea el mai puțin bizui pe alții cu atât se silea el mai mult să se bizue pe dreapta lui Dumnezeu atotputernică și sprijinitoare. Toate duceau la mai bine; fiecare încercare nu era decât o pregătire a căii către încercarea finală. Aicea se făcea un nou pas la conlucrarea pentru noua religie. Orce încercare de a se uita înapoi în asemenea împrejurări ar fi fost fatală pentru acest plan dumnezeesc, cum ar fi fost protivnică și întregei vieți precedente

a lui Avram. Aceasta era în felul ei o lepădare de lume, care îl presta lui să o facă. Aicea era o prevestire a acelei severe lecțiuni, pe care o dă Evanghelia: „De vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său, și pe mama sa, și femeea, și copiii, și frații și surorile, și înseși viața sa, acela nu-mi poate fi ucenic Mie. Așa fiecare din voi, care nu se leapădă de toate câte are, nu-Mi poate fi ucenic Mie" (Luca, XIV, 26, 33).

Și iată caravana alesului lui Dumnezeu se puse în mișcare prin pustiul fără oameni în direcția spre apus, spre pământul făgăduinței, cătră un pământ, de care el nu avea nici o idee. Acesta a fost un moment însemnat în istorie. Intr'un om fără copii, care căuta o țară necunoscută lui, nu se poate să nu vedem pe marele dascăl al acelui slăvit adevăr, care era predestinat să biruiască toate sistemele mincinoase și să zidească bazele oricărei religii adevărate, anume a adevărului, că Dumnezeu este unul. Aceasta era marea biruință, în fața căria se întunecă și se prefac în nimica victoriile Alexandrilor, Cezarilor și Napoleonilor. Aicea se punea piatra de temelie a acelui edificiu, care trebuea să se desăvârșască în Noul Ierusalim; aicea se săvârșa desăvârșita separațiune a acelui neam nou, din care trebuia să răsară Mesia, purtătorul de biruință fără sânge, cuceritorul fără păcat a lumei celei căzute. Singuratec în comuniunea sa cu cerul, singuratec în speranțele și impulsiunile sale, întâmpinând abea puțină compătimire în prietenii săi mai deaproape, Avram, tare în nădejdea sa, bizuindu-se pe ajutorul nevăzut, cu tare încredințare săvârși călătoria sa. Lot, evident, puțin pătrunsese în adâncul inimei unchiului său, chiar credința Sarei era slabă. Lacrămi, suspine și regrete întovărășau pe părintele credincioșilor pe primele trepte ale nevoinței sale celei de viață nouă aducătoare. Nu puține priviri triste căutau înapoi peste râu, unde aceste priviri întimpinau refren corespunzător din partea rudelor rămase în Haran. Dar însuși Avram mergea sigur înainte, cași cum ar fi văzut pe Acela, Care e nevăzut. El nu se clătea de nici o frică sau prevestire rea; calea era pentru dânsul netedă, iar în ce privește locul, la care ducea ea, Avram se bizuia în totul pe Dumnezeu.

Despre acea cale, pe care Avram se îndreptase spre Hanaan, nu ni se comunică nimica. Autorul cărței Facerea spune simplu: „și au eșit, ca să meargă în pământul Hanaan. Și au sosit în pământul Hanaan" (Fac. XII, 5). Tradiția s'a sirguit să întregească această scurtă istorisire cu diferite amărunțimi, deși de o calitate

îndoelnică. Aşa Iosif Flavie[1]), urmând scriitorului indigen Nicolai, declară, că după părăsirea Haranului, Avram cu toată caravana sa a sosit la Damasc şi a domnit acolo câtăva vreme, dar a fost silit de răscoala poporului să se depărteze deacolo la Hanaan. Numele lui, totuşi, adaogă Flavie, se slăveşte încă în acest oraş şi până astăzi se arată un sat, cunoscut sub denumirea de „Locuinţa lui Avraam", situat ca la doi chilometri depărtare de porţile de nord ale oraşului. Iustin Filosoful[2]) deasemenea, citând pare-se aceeaşi tradiţie, scrie: „iudeii se trag din Damasc, cel mai de samă oraş al Siriei, care şi-a căpătat numele său dela regele său Damasc. După el a domnit Azel, după aceea Adar, Avram şi Israil". In persoana lui Azel s'ar părea a vedea, poate pe sirianul Azail, numele obişnuit al regilor de mai târziu şi în Adar, Ewald vede pe Eliezer, de oarece Adar sau Ader nu era decât o variaţiune dialectică a lui Eliezer. Sf. Scriptură nu prezintă nici o confirmare a unor asemenea povestiri, afară de amintirea întâmplătoare, că ocârmuitorul casei lui Avram, Eliezer, se trăgea din Damasc (Fac. XV, 2). Dar nu-i nicidecum improbabil, că patriarhul ar fi putut să aleagă anume acest drum pentru intrarea în pământul făgăduinţei. Strămutarea lui Avram cu turme numeroase şi cu o caravană numeroasă era negreşit foarte grea, şi în genere această călătorie a putut fi săvârşită cu izbândă numai prin o astfel de direcţie, care i-ar fi procurat toate proviziile necesare de hrană şi apă. Drumul cel mai scurt prin sărăcăcioasa pustie a Siriei ar fi prezentat dificultăţi de neînvins pentru o asemenea caravană. Pe când la Damasc trecea marele drum de caravane, pe care necontenit se mişcau comercianţii, ba câteodată şi oştirile, şi acest drum fără îndoială putea aproviziona cu toate cele de nevoe vieţii. El evita primejdiile pustiului, trecând pe hotarul ei de nord şi pogorând în oaza Damascului de la nord, unde el se unea cu unul din marele tracturi deacolo spre Egipt. Aceste tracturi dinspre

Damascul

1) Antiqq. I. 7, 2.
2) Hist. XXXVI, 2.

sud treceau pelângă centrul Palestinei, care era acoperit de munţi şi nu prezentau îndemânări pentru călătorie. Ele mergeau sau pe graniţa de est a ţării, tăind pustiul la sud, sau pe linia ţărmului, care era comparativ joasă. Greutăţile unui drum pentru caravane mai direct din ţările răsăritene în anii următori s'au micşorat mult, mulţămită întemeierei oraşului Tadmor în pustie, - oraş, care sub numele său de mai târziu Palmira căpătă un mare renume în istorie. Oaza, în care e situat acest oraş, fără îndoială totdeauna a fost locul iubit de popas al caravanelor, care se opreau pentru odihnă în înăbuşitoarea pustie a Siriei. Dar această oază din toate părţile e înconjurată de o vastă întindere a pustiului arzător, din care pricină drumul nordic, deşi e mai lung, era în tot cazul mai îndămânos şi mai uşor pentru strămutarea unei caravane aşa de numeroase. Aşa, de ex. cel mai apropiat izvor de apă de Palmira pe calea Damascului se afla în Cureteina, la 60 chilometri departe de oraş, iar tot spaţiul intermediar prezintă un şes neroditor, lipsit de orce păşune, izvor sau frunziş. Izvoarele bogate ale localităţii Cureteinei fac oaza un fel de rai în mijlocul pustiului mort, şi se poate crede că această oază şi este acel sat al izvoarelor (Haţar-Enon), de care pomeneşte prorocul Iezechil, care se află la hotarele de răsărit ale Damascului şi Imatului (Iez. XLVII, 17; XLVIII, 1). Ţara, ce se întinde la nord de Cureteina, se descrie astfel de un călător mai nou: „Iată-ne în pustie. Terenul e acoperit de mici sfărmături de cremene şi ca şi cum ar fi preserat cu un fel de var, printre care se iveşte o iarbă slabă şi un fel de pae pe jumătate uscate. Pe toată întinderea, cutrierată de ochi, nu se află nici un arbore sau vre un tufar oarecare, viaţa animală de asemenea e rară, de oarece, exceptând rari cazuri, când pe cale se întâlnesc cete de gazele sau vre un grup de beduini, noi ne mişcăm ceasuri întregi, fără să vedem nici ţipenie de fiinţă vie. Pretutindenea împrejurul nostru e numai teren nisipos, un şes ondulat şi stâncile goale ale munţilor. Deasupra noastră un cer fără nori şi soarele de foc, care varsă de dimineaţa până'n noapte potop de raze dogoritoare pe câmpul ars" [1]).

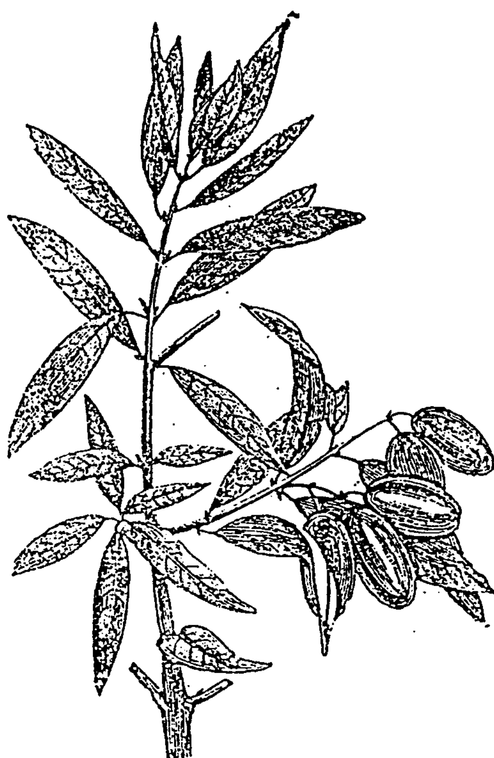

1) Porter, Handbook for Syria, p. 542.

sud treceau pelângă centrul Palestinei, care era acoperit de munţi şi nu prezentau îndemânări pentru călătorie. Ele mergeau sau pe graniţa de est a ţării, tăind pustiul la sud, sau pe linia ţărmului, care era comparativ joasă. Greutăţile unui drum pentru caravane mai direct din ţările răsăritene în anii următori s'au micşorat mult, mulţămită întemeierei oraşului Tadmor în pustie, – oraş, care sub numele său de mai târziu Palmira căpătă un mare renume în istorie. Oaza, în care e situat acest oraş, fără îndoială totdeauna a fost locul iubit de popas al caravanelor, care se opreau pentru odihnă în înăbuşitoarea pustie a Siriei. Dar această oază din toate părţile e înconjurată de o vastă întindere a pustiului arzător, din care pricină drumul nordic, deşi e mai lung, era în tot cazul mai îndămânos şi mai uşor pentru strămutarea unei caravane aşa de numeroase. Aşa, de ex. cel mai apropiat izvor de apă de Palmira pe calea Damascului se afla în Cureteina, la 60 chilometri departe de oraş, iar tot spaţiul intermediar prezintă un şes neroditor, lipsit de orce păşune, izvor sau frunziş. Izvoarele bogate ale localităţii Cureteinei fac oaza un fel de rai în mijlocul pustiului mort, şi se poate crede că această oază şi este acel sat al izvoarelor (Haţar-Enon), de care pomeneşte prorocul Iezechil, care se află la hotarele de răsărit ale Damascului şi Imatului (Iez. XLVII, 17; XLVIII, 1). Ţara, ce se întinde la nord de Cureteina, se descrie astfel de un călător mai nou: „Iată-ne în pustie. Terenul e acoperit de mici sfărmături de cremene şi ca şi cum ar fi preserat cu un fel de var, printre care se iveşte o iarbă slabă şi un fel de pae pe jumătate uscate. Pe toată întinderea, cutrierată de ochi, nu se află nici un arbore sau vre un tufar oarecare, viaţa animală de asemenea e rară, de oarece, exceptând rari cazuri, când pe cale se întâlnesc cete de gazele sau vre un grup de beduini, noi ne mişcăm ceasuri întregi, fără să vedem nici ţipenie de fiinţă vie. Pretutindenea împrejurul nostru e numai teren nisipos, un şes ondulat şi stâncile goale ale munţilor. Deasupra noastră un cer fără nori şi soarele de foc, care varsă de dimineaţa până'n noapte potop de raze dogoritoare pe câmpul ars“ [1]).

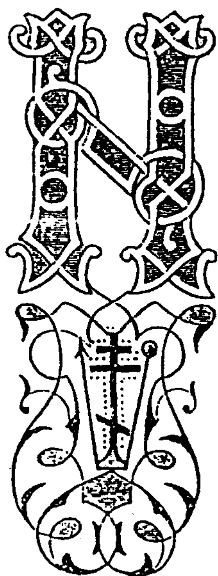
1) Porter, Handbook for Syria, p. 542.

Ramură de măslin de Palestina

CAPITOLUL XI

SOSIREA LUI AVRAM IN ȚARA HANAAN

Nu se știe anume cât timp a șezut Avram la Damasc [1]). Dar iată el s'a îndreptat mai departe la drum, spre pământul făgăduinței. Cu cea mai mare probabilitate se poate crede, că Avram a plecat spre Hanaan pe calea sudică, care ducea pe partea de răsărit a lacului Marom și Ghenisaret, în care caz a trecut Iordanul pe podul Djisr-El-Medjamia sau pe aproape de el, cam la 12 chilometri spre sud de ultimul din cele două lacuri, și deacolo se îndreptă spre localitatea, cunoscută în urmă sub numele de Betsana sau Schitopole, de unde, trecând culmea Gelvua, drumul se întindea spre Samaria și spre sudul țării. Și astăzi încă anume în această direcție merge marele drum de caravane din Damasc spre sud, și după particularitățile fizice ale țării, drumul acesta n'a putut să se schimbe mult de cum era în vechime.

1) Șederea aceasta în tot cazul n'a putut fi îndelungată, de oarece rămăsese puțină vreme pentru evenimentele, născocite de istorisirile mai nouă. El sosi, probabil, în Egipt în acelaș an, in care părăsise Haranul, pentrucă atuncea el era de 75 de ani dela naștere, și 86 de ani când a născut pe Ismail; iar nouă ni se comunică, că în Haran el a trăit 10 ani.

răcoritoare". „Aici nu mai este deja nici urmă de pustie, vorbește un alt călător; aici nu mai sunt urme de erburi sălbatece, ci totul e acoperit de verdeață, pretutindenea umbră nu de stejar terevint, ci de dumbrăvi de măslini, așa de delicați la floare, atât de frumoși după formă, încât pentru dânșii noi cu plăcere ne-am fi despărțit de orce alți arbori" [1]).

Țara aceasta, către timpul sosirii lui Avram într'însa, nu era fără populație. „In acest pământ locuiau atuncea hananienii" (Fac. XII, 6). Urmașii lui Hanaan, fiul lui Ham, sub diferite numiri de triburi, se răspândise peste părțile joase ale Palestinii, pe țărmul mării și în valea Iordanului. Numele Hanaan la început se dăduse numai acelei fășii de pământ, care la greci și romani se numea Fenicia și se întindea între Liban și mare. Dar de oarece neamul acesta, care se strămutase acolo prin diferite ramuri ale sale deosebite, se răspândise peste toată țara înconjurătoare, apoi și tot pământul acela începuse să se numească Hanaan, și locuitorii lui, cu toată origina lor diferită, începură să se numească în genere hananieni. Limba, pe care o vorbeau ei, era tare aproape dacă nu chiar identică cu cea evreească. La prorocul Isaia (XIX, 18) limba ebreo-feniciană se numește „limba hananiană". In relațiile lor cu vechii locuitori evrei se pare că nu aveau nevoe de talmaci și singuri intrau nemijlocit cu dânșii în toate relațiile. Numele proprii a persoanelor hananiene și a locurilor sunt în totul evreești și pot fi explicate prin etimologia evreească [2]). Se poate, negreșit, ca israilitenii să fi tradus numele indigene în limba lor proprie, dându-le numirea evreească cu același înțeles, după cum ei schimbase cuvintele asiriene și egiptene, dându-le forma evreească. Dar nu încape nicio îndoială, că resturi de ale limbii feniciene, ajunse până la noi, au asemănarea cea mai apropiată cu evreeasca, și că limba feniciană era anume limba Hanaanului, aceasta se admite deja pe temeiuri suficiente [3]).

Cu locuitorii primitivi ai Hanaanului Avram, probabil, n'a intrat în relațiuni. Urmele troglodiților au fost descoperite nu numai în Edom, unde, cum se știe, a fost așezarea horeilor, ci și în Beit-Djibrin, la hotarele șesului Șefel și în Liban, unde uneltele lor de cremene sunt amestecate cu oase de ale cerbului sau renului de nord și de bou sălbatec. In Biblie adesa se pomenește de neamul

1) McClintock and Strong, „Cyclop", sub cuvântul Shechem.

2) Comp. Abimeleh, Melhisedec, Sihem, Chiriat-Sefer, etc.

3) Intrebarea aceasta s'a discutat și de Gesenius în a sa Gesch. d. Heb. Spr. p. 16, 223, etc.

indigen uriaş al refaimilor, care trăiau mai ales în Vasan şi capitala cărora era Aşterot-Carnaim, care şi-a căpătat numirea sa dela zeiţa cu două coarne, căria se închinau ei. Aceste triburi se întâlneau deasemenea la apus printre filisteni, şi ele lăsară numele lor în şesul roditor, aproape de Ierusalim, care şes era locul câtorva evenimente însemnate în istoria iudaică [1]). Urmaşii acestei seminţii de uriaşi erau cunoscuţi în urmă sub denumirea de enachimi, emimi şi zuzimi. Nu sunt temeiuri să presupunem, ca neamul acesta să fi întrecut în genere statura mijlocie a oamenilor, deşi întâmplător se puteau ivi persoane de statură mare. Evreii, amintindu-şi legendele primelor timpuri şi înzestrând pe aceşti locuitori ai trecutului îndepărtat cu însuşiri monstruoase, aplicau termenul refaim morţilor, legând poate această închipuire cu ideea, că Şeolul era locuinţa acestor uriaşi căzuţi. Alt popor vechiu, avimii, trăia pe malurile mării spre sud. Avram intră în contact numai cu unii din aceşti locuitori indigeni. In Sihem el găsi, că ţara o stăpâneau hananeii. Acest popor se trăgea, cum s'a spus mai sus, din Hanaan, fiul lui Ham, şi, deosebindu-se în multe privinţe de popoarele de origină semitică, a năpădit se pare dela sud est, s'a răspândit treptat spre nord vest, şi s'a stabilit în Sidon şi în alte locuri tari pe ţărm, precum şi în partea de nord a văei Iordanului pânăla locul Galileei. Alt popor, cu care a intrat în legături Avram, au fost amoreii. Insuşi numirea lor arată, se pare, că ei locuiau în ţinutul muntos. Locul lor primitiv se afla peste munţi, pe malurile mărei Moarte, şi spre sud de tribul de mai târziu al lui Iuda. Dar în timpurile patriarhale ei ocupau partea centrală şi sud-estică a Palestinei, în care caz mai rămăsese printre ei şi resturi de populaţie indigenă. Ei erau popor războinic şi viteaz, şi anume alianţa cu dânşii a dat lui Avram putinţa să obţină mai târziu biruinţa contra cuceritorilor elamiţi. In plin contrast cu acest trib războinic se aflau paşnicii hetei sau fiii lui Het, o ramură a acelui mare popor, descoperirea rolului istoric al căruia este una din principalele triumfuri a cercetărilor moderne. Oraşul lor Hebron este cel mai strâns legat de viaţa lui Avram, şi într'însul se află chiar mormântul lui. Istoricul sacru pomeneşte (Numer. XIII, 22), că Hebronul fusese construit cu şapte ani mai înainte de Ţoan sau Tanisul din Egipet, şi prin asta exprimă, se pare, ideea că heteei alcătuiau o parte din hicşi, cari făcuse incursiune în Egipt cam pe vremea aceea, când o parte din ei rămăsese în urmă în Hanaanul de sud şi se aşezase acolo.

1) Vezi 2 Reg. V, 22; XXIII, 13; 1 Paral. XI, 15; XIV, 9.

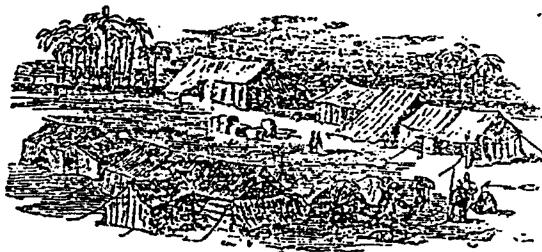
Cu tribul heteilor, care locuia la dumbrava Mamvri, patriarhul avea cele mai prietenești relațiuni. Turmele sale le păștea printre ei și lor s'a adresat ca să cumpere peștera Mahpel. Acesta era un popor luminat și de înaltă cultură. Unul din orașele lor de sud era cunoscut sub numele de Chiriat=Sefer, adică „orașul căr=ților", – numire, care ne arată că într'însul se afla o întreagă bi=bliotecă. Tot lor le aparțin și o mulțime de inscripții, descoperite în timpurile din urmă. Haina lor, cum se poate vedea din închi=puirile de pe monumente, chiar în locurile lor de așezare din sud, amintea origina lor capadociană. Ei peste tot se prezintă în=călțați cu cisme cu botul îndoit în sus, cum și până astăzi poartă muntenii din Asia Mică. După exterior, ei sunt scurți și lați în umere, de culoare gălbie, cu părul negru, dar fără barbă. Astfel fără îndoială și erau prietenii lui Avram, fiii lui Het din Chiriat=Arba. Ferezeii, locuitorii satelor, erau, probabil, aceiași hetei, decât numai sub alt nume și locuiau în diferite locuri. Filistenii se amin=tesc ca locuitori ai Gherarei de sud=vest. De au dat ei deja atuncea numirea de Filistia malului maritim al Hananului și tractului maritim spre Egipt, e greu de determinat. Putem considera ca neîndoelnic, că ei s'au așezat în insula Creta și au populat această insulă, probabil, tot atuncea, când au apărut ei în Hanaan. Prin aceasta se poate explica legătura lor cu Caftorimul, dacă nu cumva, cum presupune Ewald, numirea de Caftorim nu înseamnă toată insula Creta sau o parte a ei. Un monument însemnat al acestui popor exista în insula Malta acum vreo patruzeci de ani în urmă, deși din acel timp el a fost expus la mari stricăciuni. Monumentul acesta sub denumirea de „rugăciunea petrei" (Hdjar Cham) și constă dintr'un templu, lucrat în chipul cel mai grosolan, în pă=reții căruia au fost găsite chipurile unor zeități femenine, probabil Astarta. Inaintea acestor statui erau jertfelnice de piatră, și într'o încăpere deosebită s'a găsit un jertfelnic sculptat de lemn de pal=mier, – simbol fenician, împreună cu un jeț arhieresc, pe spatarul căruia erau sculptați doi șerpi și un ou. Acest templu, cum se presupune, a fost ridicat de careva din locuitorii Palestinii, care fugise din ea, mântuindu=se de înaintarea biruitoare a lui Iisus=Navi. Dar filistenii în timpurile patriarhale, evident, posedau încă o putere neînsemnată și duceau viață pastorală pașnică, ne mani=festând acea activitate turburătoare, și arta războiului, care i=au făcut în urmă vrășmași grozavi pe timpurile lui Saul și David. Această schimbare de mai târziu a caracterului lor național se explică, poate, prin introducerea în mijlocul lor a unui element

proaspăt, mulţămită strămutării încoace şi a altor „străini", cum se numesc ei în traducerea greacă a celor LXX.

Religia triburilor hananiene consta din adorarea naturei, care treptat degenerase în imoralitate şi cruzime. Heteii împrumutase pe multe din zeităţile lor din Babilon, de oare ce între ei Avram găsi urmele acelei religii, pe care el o lepădase în patria sa. Zeitatea lor principală era Istar sau Astarta, adorarea căria ei o săvârşau pretutindenea, unde trăiau, şi o răspândiră printre vecinii lor sirieni. Alte triburi se închinau deasemenea lui Baal sub diferite numiri: El, Moloh, Adoni, etc. Ca şi în toate sistemele asemenea, care se abătuse dela religia revelată, popoarele de obiceiu divinizau propriile lor pasiuni şi pofte, acoperind desfrâul oare cum cu voinţa divină. Pentru a face îndurătoare puterile naturii, ei aduceau jertfe umane şi, plecând dela părerea că cu cât e mai scumpă jertfa, cu atât mai mare îndurare poate primi aducătorul, ei fără turburare ucideau chiar pe propriii lor copii pe altarele zeilor lor. Urmele idololatriei primitive se poate şi astăzi vedea în curganele de piatră, obeliscuri şi dolmene, deşi regii iudei următori în râvna lor religioasă, au dărâmat cea mai mare parte din ele în Iudeea. In acelaşi timp în unele locuri s'a păstrat şi o religie mai curată. Melhisedec era preot al Dumnezeului celui preaînalt (Elion). Se aplica oare acest termen Elion, cum zicea Eusebie de Cezareea, divinităţii feniciene, sau nu, în tot cazul e limpede, că Avram recunoscu pe acest rege al Salimului de închinător al aceluiaşi Dumnezeu, căruia se închina şi el însuşi. Abimeleh (Fac. XXV, 22) de asemenea cunoştea pe Dumnezeul (Elohim) căruia se închina şi Avram; şi deşi în forma plurală a acestui cuvânt mulţi vedeau urmele politeismului, cu toate acestea, deoarece acest cuvânt se acordă cu verbul la singurit, el se întrebuinţa fără îndoială nu numai pentru ca treptat să se introducă credinţa într'un singur Dumnezeu, dar deasemenea şi pentruca să pregătească minţile oamenilor către deplina descoperire a învăţăturii despre sf. Treime. In tot cazul în Hanaan pe vremea aceea alăturea de idololatrie şi politeism se păstra şi tradiţia despre adevărata religie, şi Avram, care se recunoştea de închinător al unui singur Dumnezeu, nu era prigonit sau dispreţuit pe acest temeiu. In relaţiunile sale cu locuitorii localnici el, negreşit, nu perdea ocazia de a le inspira o învăţătură mai curată şi de a-i converti la adevărata religie, ceeace de ex. se vede din aceea, că el se folosea de termenul local El-Olam „veşnicul Dumnezeu" şi-l identifica cu Iehova (Fac. XXI, 33). Dar nu încape nici cea mai mică indicaţiune, ca el prin aceasta să fi exagerat credinţa ascultătorilor săi

sau să le fi atribuit o credință, pe care în realitate ei să o fi avut. Pilda unui asemenea om în mijlocul unei religii stricate și a unor vicii grețoase trebue să fi produs singur de sine o bună înrâurire și să fi dus la concluzia, că Dumnezeul, al căruia închinător era omul cu un caracter așa de înalt nu era tot una, cum erau zeii păgânilor.

Una din particularitățile Palestinei era aceea, că ea putea susține o populație mult mai numeroasă, decât se putea crede după întinderea ei neînsemnată. Fața Palestinei de vest e numai de 15.000 chilometri patrați, dar e așa de brazdată de dealuri și văi, așa de bine era udată și roditoare când era lucrată, că în ea-și puteau găsi hrană din belșug o populație foarte deasă. Când pe șesurile Moabului s'a făcut numărătoarea israeliților (Numer. XXVI), atunci poporul ce aparținea la nouă triburi și jumătate, ce aveau să populeze Palestina de vest, consta din două milioane suflete. Aceasta ar fi alcătuit 135 suflete pe chilometru pătrat, ceeace-i mult mai puțin decât câți trăesc astăzi în unele țări: în Belgia se numără 150, în Olanda de nord 202 și în Olanda de sud 205 pe chilometru patrat. In timpurile mai bune în Palestina nu era nici un loc nelocuit; fiecare pantă de munte era livadă, grădină, sau vie. Orașe și sate se vedeau în toate direcțiile; munții, văile și șesurile erau ocupate de locuințe. Mulțimea ruinelor de astăzi miră și impun întrebări orcărui călător. Toate acestea presupun o populațiune numeroasă și o muncă neadormită, de oarece țara aceasta în alte împrejurări curând ar fi putut să se prefacă într'o pustietate neroditoare, cum se și prezintă ea astăzi. In asemenea stare de pustiire se afla ea, cum se pare, și în timpul strămutării lui Avram. In vremea aceea se afla într'însa încă puține orașe. Dacă se exceptează orașele din împrejurimile Iordanului, apoi în Biblie se amintește nu mai mult de o jumătate de duzină de orașe în tot celălalt teritoriu al Palestinii, și populațiunea, se pare, era chiar mult mai rară decât astăzi. Intr'însa locuiau dela șapte pânăla zece triburi diferite, dar mare parte din ele erau foarte puțin numeroase, nelegate între dânsele prin legăturile cetățăniei, nu se cârmuiau prin vreun ocârmuitor suprem și erau atât de desbinate între ele, încât nu aveau trebuință să se dușmănească pentru pământ. Avram nu

Tabără de arabi

întâmpină nici un fel de greutăți la nutrirea turmelor sale, or unde ar fi voit. Mulțimea oamenilor săi de rasă il făcea puternică căpetenie de trib și firește căpetenia alianței căpeteniilor indigene, când îi amenința vreo primejdie comună.

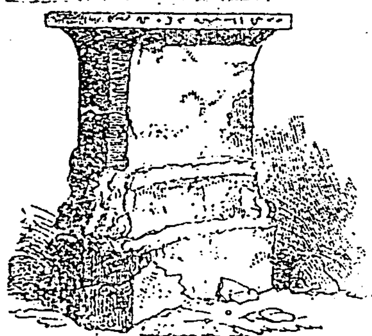
Despre particularitățile fizice și morale a acestor triburi, despre obiceiurile și moravurile lor, cu tot timpul depărtat, ne putem face o idee din studierea urmașilor lor, dacă nu a descendenților felahilor Palestinii. Aceștia nu-s arabi, asemenea beduinilor, care mișunau prin pustie, sau beladinilor, cari trăiau în orașe; ei se deosebesc de arabi prin haine, trăsăturile feții, obiceiuri și limbă. Și deși ei n'au rămas străini de influența iudeilor, grecilor, creștinilor și musulmanilor, totuși ei pot fi considerați reprezentanți ai vechilor locuitori, pe care israeliții i-au găsit locuind în țară la cucerirea ei, și care în timpurile mai dinainte alcătuiau populațiunea rară a acelor provincii, unde Avram își întinse corturile. Iudeii nu i-au nimicit de tot, ci au trăit împreună cu dânșii. Cu timpul acești indigeni primiră încet, încet religia cuceritorilor și au trăit împreună cu ei, deși nu s'au amestecat niciodată cu dânșii. Așa și astăzi, deși ei au primit mahomedanismul, ei totuși au reținut și multe din vechile lor superstiții. Printre ei sunt urmele vechiului lor politeism. Dragostea lor pentru „înălțimi" și evlavia lor către anumiți arbori, către templele pe munte și cinstirea de către ei a anumite dumbrăvi sunt tot atât de vădite, ca și în acea vreme, când prorocii își ridicau glasul contra lor și regii evlavioși intrebuințau toate puterile pentru stârpirea acestor superstiții. Exactitatea remarcabilă, cu care ei au păstrat numirea localităților, arată neîntreruperea tradiției, trecute prin viața lor. Ei aduc jertfe de îndurare întocmai după ritualul fenician; au superstiții referitoare la lună, cu totul deosebite de obișnuitele mituri arabe; întrebuințază amulete și alte lucruri, făcute întocmai ca la fenicieni; sărbătorile lor, limba lor, obiceiurile lor, povestirile lor ne duc la vremile preistorice și ne uimesc cu vechimea lor, în comparație cu care cucerirea musulmană se pare eveniment cu totul nou. Trebue să credem, că acești felahi au degenerat tare mult dela Avram încoace, pentrucă excursioniștii, care i-au studiat, spun: „ei prezintă cel mai rău neam de oameni din partea răsăritului. Ei sunt lipsiți de orce simț moral". „Minciuna este sarea omului", glăsuește unul din proverbele lor. Ei totdeauna chiamă numele lui Dumnezeu ca mărturie a adevărului celor spuse de dânșii și în acelaș timp fără nicio turburare își calcă jurământul. Banditismul, furtul și uciderea sunt lucruri obișnuite, dacă pot să săvârșască aceste fapte pe ascuns și fără

primejdie de pedeapsă. Femeile sunt reduse numai la simplul rol de născătoare de copii sau de animal domestic. Copiii nu au nici o educație morală și cresc în desăvârșită necunoștință despre ce e bun și ce e rău. Adevărat, în anii timpurii, ei nu sunt lipsiți de minte, dar după vârsta copilărească nu se mai desvoltă nici de cum și, intrând în căsătorie, aproape în copilărie, capătă diferite deprinderi grețoase și încremenesc în ignoranță, care apoi nu-i mai părăsește niciodată. Felahii în felul lor sunt ospitalieri și totdeauna oferă mâncare călătorului, dar mijloacele lor sunt sărăcăcioase și izvoarele acestor mijloace sunt dubioase. Ei trăesc în case mizerabile, întunecoase, murdare și lipsite de orce îndămânare; câteodată sunt construite din piatră sau în genere din argilă și acoperite cu bârne nelucrate și cu pământ. Gospodăria constă din câteva oale, străchini și cupe grosolane. Carne ei mănâncă numai atuncea, când sunt nevoiți să o tae, ca să nu moară de vre o boală, sau la sărbătorile anuale. Ca hrană obișnuită pentru ei servește pânea de orz sau de grâu, lapte acru, unt, brânză și ouă. Ei au o singură virtute, dacă și aceea se poate numi virtute, și anume dragostea de patria lor. Aceasta însă nu însamnă, că ei au oarecare sentimente patriotice sau se îngrijesc despre bunăstarea generală a țării și cinstesc pe cârmuitorii lor. Dragostea lor se referă nemijlocit la terenul, pe care trăesc. Cu îndărătnicie extraordinară se țin ei de acele dealuri sau văi, unde au trăit și au murit strămoșii lor. Neavând idee de niscaiva acțiuni cu puteri comune pentru vre un lucru comun, neîngrijindu-se nici de cum unul de altul, și neaflându-se în raporturi dușmănoase fățișe, ei niciodată nu părăsesc satul lor natal.

Dacă astfel erau sătenii în Palestina, când s'a arătat pentru prima oară Avram acolo, apoi locuitorii orașelor stăteau fără îndoială pe o treaptă mult mai înaltă de civilizație și li erau cunoscute mijloace și ordine sociale mult mai bune. Ei se ocupau cu comerțul și cu felurite industrii, și la dânșii exista judecată publică la porțile cetății. In vecinătatea acestor locuințe mai statornice și-a și întemeiat Avram așezarea sa vremelnică. Felul său de viață prezenta un contrast plăcut cu felul de trai al indigenilor. Simplu și străin de orce lux în obiceiurile sale, el își întinse cortul său în vreun loc după plac, așezând un cort deosebit pentru femeea sa și slujnicile ei. Hrană el avea din belșug. Ea consta din azime proaspete, din lapte bătut și unt, carne de ed sau de vițel. Robii, fie cei crescuți în casa sa, fie cei dobândiți prin cumpărare, se bucurau de tratamentul bun și alcătuiau o comunitate organizată, asupra căria capul neamului avea autoritate necondiționată,

mărginită numai prin bunătatea naturală de caracter. Până astăzi „legea lui Avram“, cum se numește codul nescris, ce s'a păstrat din vremile primitive, se preferă de felahi, legii Coranului și de obiceiu se aduce la îndeplinire de către seih și de bătrânii fiecărui trib. Femeile din caravana lui Avram nu sămănau nici decum cu acele ființe jalnice și tâmpite, cum se prezentau femeile triburilor înconjurătoare. Deși ele mergeau la apă la fântâna comună, găteau mâncarea pentru oaspeții însemnați, dar asta nu era deloc o înjosire pentru ele, și se aflau în acord deplin cu simplitatea primitivă a obiceiurilor lor. Iubirea reciprocă dintre Avram și Sara, Isaac și Rebeca, Iacov și Rahila și acel respect, cu care ei se refereau unul către altul, alcătuesc un minunat tablou de fericire familiară, tablou, care arată vădit concepția înaltă despre acea situație, pe care o ocupau femeile în gospodăria patriarhală.

Și iată, când Avram s'a strămutat în Hanaan, el s'a învrednicit de o nouă revelațiune, prin care i s'a lămurit scopul strămutării sale. Ascultarea astfel în viața sa era înainte de a ști scopul ei. Lui i se arătă iarăși Domnul și dădu făgăduință determinată acestui om fără de copii: „Urmașilor tăi voi da Eu pământul acesta“. (Fac. XII, 7). Și el a crezut cuvântul acesta. Îndeplinirea lui stătea în afară de voința omului și s'ar fi putut părea improbabil pentru un suflet mai trupesc. Dar Avram nu se clăti în credință. Ca în totdeauna, așa și acum, credința la dânsul triumfă față de vedere. Drept dovadă a acestei încrederi și a respectului său, el a ridicat jertfelnic Domnului. Așa a procedat el totdeauna, orunde a trebuit să se oprească în pribegia sa. El nu ridica case sau locuință statornică, care putea să-i procure anumite îndămânări de traiu, ci el pretutindenea pregătea loc pentru închinare lui Dumnezeu. După cum Noe, după eșirea din corabie, a adus jertfă de mulțămire pe pământul înoit, așa și tatăl credincioșilor își arătă credința sa și sfinți pământul prin ridicarea unui jertfelnic Domnului celui ce i se arătase. Aceasta era mărturia adevăratei lui religii, pe care el o primise din toată inima sa; acesta era protestul lui contra politeismului și a idololatriei popoarelor de prin prejur. Fie pentru toleranța firească lor, fie pentru indeferența lor, hananienii nu arătară nici o împotrivire acestui act religios al lui, și negreșit nu vedeau, că aceasta era o pregătire a

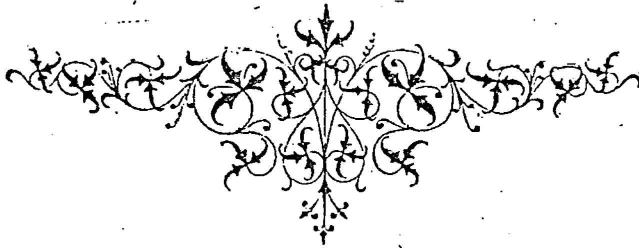
Vechiu jertfelnic asirian de piatră (În muzeul britanic)

acelui mare viitor, când pământul lor trebuea să devină moștenirea anume a descendenților acestui patriarh și să fie locul de slujire Domnului, singurul Dumnezeu adevărat.

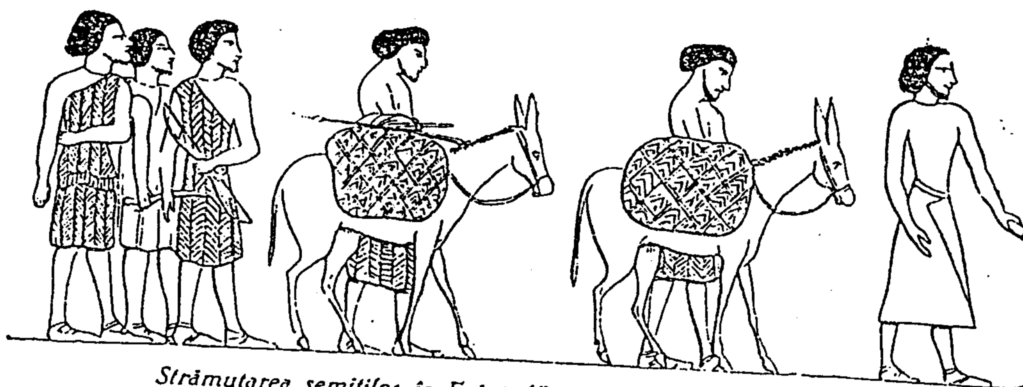
Dela acest popas al său din Sihem, Avram prin deplasări ușoare se mișcă mai departe în împrejurimile Betelului, care peatuncea se numea Luz. Hananienii priveau, poate, bănuitor la acest venetic dintr'o țară depărtată și făceau situația lui într'o vale deschisă nu fără primejdie. Ba poate și căutarea altor pășuni nouă pentru nenumăratele lui turme puteau să-l silească să schimbe locul primului său popas cu ținutul muntos dintre Betel și Haem, – orașe ce se aflau la depărtare ca de trei chilometri unul de altul. Situația Betelului, actualul Beitén, niciodată nu s'a pierdut în istorie. Așezarea aceasta este la 15 chilometri dela Ierusalim, pe marea culme, care desparte țara și de la care coasta împoncișată duce la Ierihon, care se află la 12 chilometri de aicea. Câteva izvoare nesecate udă stâncele de calcar din împrejurimi și susțin verdeața într'o localitate petroasă. Insuși locul jertfelnicului, ridicat aicea de Avram, în urmă s'a identificat cu ruinele Burdj-Beitinului de pe marele șes petros, dar roditor, spre răsărit de oraș. Și câte idei mărețe trebue să se fi legat de aceste jertfelnice în urmă, ca mărturii a unuia și aceluiași Dumnezeu în diferite locuri? Amintirea despre viața strămoșilor, nescrisă nicăirea, s'a păstrat în aceste semne văzute. Spusele tradițiilor au găsit adeverire în aceste lucruri externe. Copiii generațiunilor depărtate au putut cunoaște într'însele opera marelui lor strămoș și au putut vedea, că pământul acesta a fost consacrat lui Iehova, și s'a destinat să le fie moșie. Ei au putut astfel să-și prezinte limpede pe Cel nevăzut, au putut recunoaște în toate mâna lui Dumnezeu, care conducea pe aceia, cari au ridicat aceste sanctuare, și ca urmare a acestora au putut să încredințeze viitorul lor manoducerii Lui. Oricât de pustie și de jalnică este înfățișarea Betelului de astăzi, el totdeauna s'a aflat în mare respect, ca loc sfânt. Stratul de teren prea sarac de pe stânci îl lipsește de vegetațiune, și deși în vale era destulă apă, ce se aduna într'un mare iaz, care-și trăgea începutul, cum se pare, dintr'o mare vechime, totuși el niciodată nu a prezentat pășuni bune. „Toată împrejurimea, spune un călător modern [1]), înfățișază o stâncă sură și goală sau niște calcar alb. Câmpiile jalnice sunt îngrădite cu ziduri de piatră, dealurile dinspre răsărit constau din stânci tari și abea numai ici-colea acoperite cu livezi de smochini. Mormintele vechi sunt sepate în stânci joase, și un mare rezervoriu

1) Conder, Tent. Wark, p. 252.

spre sud de așezare e săpat în stâncă. Locul acesta se pare oarecum transformat în piatră și de aici e ușor de închipuit, că singuratecul patriarh (Iacov) n'a găsit aicea nimic mai moale pentru pernă de pus sub cap decât o piatră, când pe coasta goală a dealului a dormit și a văzut minunatul vis cu scara cea până la cer. Anume în acest sanctuar religios vechiu și-a și întins Avram cortul său. El și-a adăpat dobitoacele sale la izvoarele iazului, și dintr'însul slujnicile sale își umpleau vasele lor cu apă. De pe înălțimile înconjurătoare în timpurile următoare s'ar fi putut vedea vârfurile templului lui Solomon. Și acest loc, batjocorit mai târziu prin adorarea vițelului, se afla de asemenea vizibil de pe muntele Moria, unde sanctuarul adevăratului Dumnezeu al cerului și pământului prezenta protestul mut contra idololatriei din nou introdusă de Ieroboam [1].

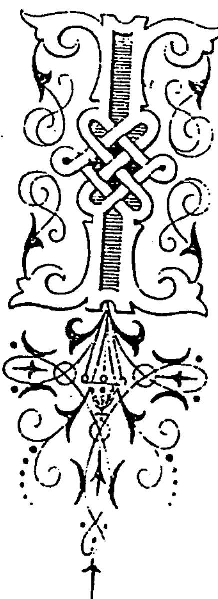
1) Era oare Luzul pe vremea lui Avram oraș domnesc, nu se știe. Intr'un loc se pomenește de el (Iis. Nav. XIII, 16), ca de reședința regelui hananian, despre istoria lui până la acea vreme, cum a trecut el sub stăpânirea israeliților, în genere se știe tare puțin.

Strămutarea semiților în Egipt. (De pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XII

AVRAM ÎN EGIPT

În pământul făgăduinței Avram a dus o viață pastorală liniștită, poposind într'un loc sau altul, câtă vreme erau mijloace de hrană și apă; și când acestea se epuizau, el se mișca spre alte locuri mai roditoare, dar tot timpul „a continuat să meargă spre sud", în partea de sud a Palestinii, care se numea evreește Négheb. Oriunde ajungea, el aducea jertfă și „chiema numele Domnului". Pe casnicii săi el îi sfătuia să se închine lui Iehova, și fără îndoială, după putință, lucra și în calitate de misionar față de păgânii de prin prejur, propovăduind adevărata religiune și arătând, cu fapta, credința ce-l însuflețea.

Dar iată îl ajunse o nouă nenorocire. „Atletul lui Dumnezeu", cum zice sf. Ambrosie, „se exercită și se călește prin nenorociri". Pământul, care-i fusese făgăduit și în care se strămutase, ca în viitoarea sa moștenire, fiind așa de minunat condus la el, nu-l putea întreține mai departe. Sosi o foamete cumplită. Avram trebuia sau să părăsască actualul loc de ședere, sau să moară din lipsa de hrană și de apă. O asemenea țară, ca Hanaanul, numai în parte cultivată, fără nici o sistemă de udare artificială și în mare parte atârnând de ploile anuale, în ce privește existența pășunilor ei, adesa suferea de secetă. Asemenea foamete mari însă s'au întâmplat mai târziu, pe vremea prorocilor

Ilie și Elisei[1]). Tot despre niște asemenea nenorociri se pomenește și la prorocul Amos: „De aceea v'am și dat Eu dinți goi prin toate orașele voastre și lipsă de pâne prin toate satele voastre și am ținut ploile dinspre voi timp de trei luni înainte de seceriș" (IV, 6–8). In asemenea împrejurări grele locuitorii Palestinei firește își îndreptau privirile spre Egipt. In această țară, deși ploaea nu-i o raritate pe țermurii ei nordici, izvorul principal al rodniciei era râul, și el prin revărsările sale regulate făcea vastul șes de jos, prin care curge el, ca un rai de rodnicie. Ne atârnând de căderea locală a ploilor, Egiptul astfel se putea desfăta de belșug deplin de pâne, pecând celelalte țări înconjurătoare sufereau de foamete; și iarbă, și legume, și hrană de tot felul era acolo din belșug în tot timpul anului. Avram într'acolo se și îndreptă să trăiască câtva timp. Autorul cărții Facerea nu spune nimic, că Avram ar fi întreprins acest pas însemnat după indicarea de sus, și următoarele împrejurări mai curând ne fac să presupunem, că în această privință el s'a condus de impulziunile sale proprii.

A determina exact timpul sosirii lui Avram în Egipt, precum și aceea, cine era faraonul, care ocupa în acel timp tronul egiptean, față de starea științei biblico-istorice încă nu-i cu putință. Iosif Flavie îl numește într'un loc Nehao, iar în altul Faraot[2]). Alți scriitori iudei îl numesc Ricaion sau Ricaion, adăogând, că el a eșit din Senaar și a ajuns la vrednicia de rege cu puterea și cu înșelătoria. Malalas[3]) îl numește pe nume Narahò, ceeace alcătuește, se pare, numai o conrupere a numelui Ricaion, și că probabil e acelaș Nahao al lui Iosif Flavie. Că Egiptul chiar și în aceste vremi timpurii avea o însemnătate foarte mare și număra în urma sa o vechime destul de respectabilă, aceasta e mai presus de orice îndoială, după cum ne dovedesc monumentele ajunse până la noi. Dar negura vechilor sale cronice încă nu s'a lămurit de către știință, precum nu s'a stabilit cu exactitate nici cronologia diferitelor lui dinastii. După o presupunere, Avram a sosit în Egipt pe vremea când domneau acolo străinii, așa numiții hicși sau regii păstori. Dar e mai probabil, că aceasta s'a petrecut în timpul domniei ultimului rege din renumita dinastie a douăsprezecea, una din cele mai mari din istoria Egiptului[4]). In tot cazul, când Avram a pășit hotarul acestei țări, atunci înaintea ochilor lui tre-

1) 3 Reg. XVII–XVIII; 4 Reg. VII, 1–5.
2) Bel. Jud. V, 9, 4; Antiq., I, 8, 1.
3) Chronogr. 71.
4) Sayce, Fresh Light from the Monuments, p. 50. Birch, Ancient Egypt, p. 75.

bue să se fi deschis o priveliște cu totul nouă, a unei lumi ne mai văzută de dânsul. Colosalele piramide în acest timp erau deja demult ridicate pe țermurii Nilului, de oarece, cel puțin, opt dinastii trecuse dela întemeierea celei dintâiu din ele. In partea de nord a Deltei deja se stabilise nu puține popoare semite, care din diferite motive căutaseră aicea refugiu, și acestea nu numai lucrau foarte bine această localitate, ci o și umpluseră de un comerț și o industrie vioae, pecând la sud de ei toată valea Nilului se afla numai sub stăpânirea lui faraon. Revărsările Nilului se aflau sub controlul riguros al guvernului. Se făcuse un deosebit rezervoriu vast pentru ducerea apelor de prisos în fiecare an, anume în vestitul ezer Meris, și țara era acoperită de orașe, târguri și sate, când cele dintâiu erau împodobite cu temple mărețe și cu palate, ruinele cărora încă și astăzi stârnesc uimirea călătorilor. In toate direcțiile se vedea terenul bine lucrat, pretutindenea lucrau roate enorme, învârtite cu boi, care răspândeau binecuvântata udeală în toate direcțiile, deși nenumărate pârâiașe și vaste canaluri și fără asta duceau umezeala vivifăcătoare din râul Nil peste toate țarinele dinprejur. Boii de arat sau de treerat, însoțiți de cântecele lucrătorilor; turmele colosale de vite cornute sau de oi; vastele grădini și vii, care îmbălsămau aerul — împărtășau farmecul întregului tablou la fiecare pas al călătorului. Nu erau lipsuri nici de alte amărunțimi plăcute în acest tablou. Calul era încă necunoscut în Egipt, dar numeroșii și adesea frumoșii asini îl înlocuiau pentru toate scopurile pașnice. Populațiunea (acum de sânge amestecat, dar la început de origină asiatică, anume ramuri ale acelorași cușiți, care întemeiaseră și împărăția Babilonului) era de un caracter liniștit și bun, deși aristocrația înaltă și preoții priveau la clasele mai sărace cu dispreț fățiș. In genere țara se bucura de o viață fericită. Ospitalitatea era unul din obiceiurile sfinte ale țării, și dacă toată ziua era petrecută în muncă, apoi serile se petreceau în cântece și jocuri, sub sunetele fluerului și arfei. Haina obișnuită constă din pânză de diferite culori în genere pentru popor, dar cu totul albă pentru preoți, în care caz femeile mai nobile se îmbrăcau adesea cu haine așa de subțiri și de străvezii, ceea ce nu totdeauna se putea împăca cu modestia. Vânătorilor le plăcea să umble la vânătoare cu cânii după crocodili și ipopotami; vânătorii de paseri aveau pisici anume dresate pentru vânătoarea de paseri prin stuhăriile de pe Nil și canaluri, pe apele cărora alunecau numeroase vase: dela luntrea ușoară și barca greoae, încărcată cu piatră pentru construcțiile publice sau

cu diferite provizii, până la iahturile minunate ale nobilimei sau ale lui faraon însuşi. Cârmuitorul absolut (faraon) primea dela poporul său onoruri divine, ca urmaş direct al zeilor. Ştiinţa şi artele înfloreau şi exista o literatură însemnată de toate ramurile de ştiinţă şi mai ales în cea a anatomiei şi medicinei. In capitalele şi oraşele mari şi bogate se ridicau numeroase temple şi obeliscuri, tapiţate cu granit aurit şi pretutindenea se puteau vedea mulţime de sfincşi şi tot felul de statui şi idoli, – de piatră, de aur, de argint, de bronz şi de fildeş. Gropniţe, bogat împodobite cu picturi şi sculpturi, în care erau puşi răposaţi îmbalsamaţi (mumii) şi care alcătuiau oraşe întregi ale morţilor, şi împrejur clocotea cea mai vioae viaţă socială. Palatul faraonilor din Memfis furnica de tot felul de sacrificatori şi magi, care stăteau acolo în calitate de consilieri de aproape ai lui faraon. Aristocraţii însemnaţi trăiau în case măreţe, pline de tot felul de domestici, de numeroase slugi şi robi şi toată viaţa înconjurătoare mărturisa, că Egiptul cu dreptate merita numele de ţara minunilor.

Toate acestea, fără îndoială, trebuiră să uimească pe Avram (deşi el mai văzuse câte ceva de acest fel şi în patria sa, Haldeea). Dar el totuşi auzise de mai înainte destule despre Egipt şi chiar întru câtva cunoaştea caracterul cârmuirii şi drepturile ţării. Lui îi era cunoscut, că egiptenii, având foarte înalte principii de moralitate în literatură, în acelaş timp în viaţă se dovedeau un popor foarte senzual şi dedat la tot felul de vicii. Senzualitatea, luxul şi beţia erau fenomene obişnuite în această ţară. Insuşi regele avea o mulţime de femei, şi fete prea frumoase se procurau din toate părţile necontenit pentru haremul lui. Demnitarii care-l înconjurau se sileau pe întrecute să-şi arate slugărnicia faţă de faraon, atrăgând atenţiunea lui asupra femeilor frumoase, şi ca exemplu despre acest lucru poate servi istorisirea, ce s'a păstrat în papirusul aşa numit Orbini[1]). In această istorisire se spune, cum în-

Femei orientale cu văl.

1) Ebers, Egypten und die Bücher Moses. p. 262.

fățișarea unei bucle de păr, din întâmplare zărite, duse la concluzia, că posesoara lui trebue să fie „fiica lui Dumnezeu" și poate să fie vrednică de atențiunea lui faraon, din care pricină ea a și fost adusă în haremul regelui. Cunoscând asemenea obiceiuri ale țării, Avram, intrând într'însa, crezu că e bine să ia unele măsuri de precauțiune. In acest scop el se înțelese cu Sara, ca ea să se dea drept sora lui, de oarece altmintrelea, în caz când ea ar plăcea lui Fa- raon, egiptenii vor ucide pe bărbatul ei, ceea ce în adevăr se și întâm- pla, cum arată monumentele vechiului Egipt. Aceste temeri nu contra- zic deloc acea împrejurare, că Sara atuncea era de peste 60 de ani dela naștere, de oarece sunt cunoscute cazurile, când femeile își păs- trau frumuseța pânăla vrâsta cea mai înaintată. Pe lângă asta Sara nu fusese slăbită prin durerile nașterei de copii sau epuizată prin grija de creșterea copiilor. Frumuseța ei se putuse păstra în totul pânăla acest timp, de oarece ea a trăit pânăla vrâsta de 127 de ani și la vrâsta de 90 de ani încă a fost capabilă se devie mama lui Isaac. Că Sara era femee de o frumusețăneobișnuită, asta se înțelege dela sine. Temerea lui Avram la apropierea de curtea depravată a Egiptului avea astfel toate temeiurile. Intr'un papirus, ce se găsește în Berlin, se spune o istorioară, în cea mai mare măsură asămănătoare cu acest caz din viața lui Avram. In ea se spune, cum unui lucrător supraveghetorul său i-a luat asinul, și cel dintâiu a trebuit să dea plângere șefului lor Meruitens, care în cele din urmă făcu să ajungă chestia asta pânăla rege, faraon din dinastia a unsprezecea, și astfel aproximativ tot cam pe vremea aceea, când Avram s'a strămutat în Egipt. Luând interogatorul lucrătorului, regele zise: „El nu răspunde la nimic din celece i s'au spus. Să ni se facă raport scris și noi vom examina cazul. Femeia lui însă și copiii vor aparținea regelui. Să fie sever păzit și să i se dea hrană". Femeea și copiii muncitorului au devenit proprietatea regelui, și curtenii începură să se îngrijască de între- ținerea bărbatului [1]).

De ce s'a temut Avram, tocmai aceea s'a și întâmplat. Toți veneticii noui, cum era obiceiul la egipteni, îndată se aduceau la palatul regelui. Chiar la graniță se aflau funcționari anumiți, îndatorirea cărora era să urmărească toate cazurile de felul acesta, și până la noi au ajuns unele din rapoartele făcute de acești funcționari în asemenea împrejurări. Așa avem o copie scrisă, care cuprinde o deslegare formală unui trib păs-

1) Les Papyrus hiératiques de Berlin, F. Chabas, p. 14, 15.

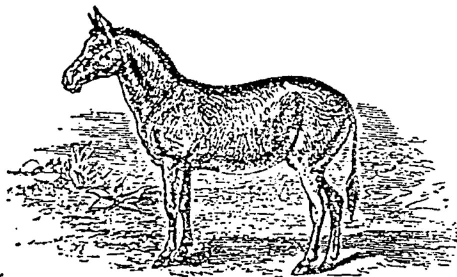
toresc de a se așeza în Delta nordică (în timpul faraonului Menefta). Din ea se vede, că străinii totdeauna erau aduși personal la rege, ca să capete învoire de a rămâne în țară, și în caz de refuz, ei imediat erau conduși înapoi peste hotar. In gropnițile din stânci, săpate într'un deal prăpăstios, pe partea răsăriteană a Nilului, la jumătatea drumului dintre Memfis și Teba, în satul Beni-Hasan (fiii lui Hasan), al unui vechi trib arab, demult așezat în acest loc, noi avem apoi un tablou uimitor de primirea din partea unui înalt funcționar a reprezentanților unui neam semit, cu totul asemenea seminției lui Avram și anume din timpul patriarhului. Aceasta e anume seminția lui Amu sau a semiților străini, cari erau nomazi, asemenea evreilor, și au sosit în Egipt cu femeile și copiii, cu toate dobitoacele lor, precum și cu casnicii lor și chiar cu armele, care serveau ca dovadă a neatârnării lor politice. Amărunțimile tabloului ne dau putința să lămurim mai bine și împrejurările apariției lui Avram înaintea lui faraon. Scriitorul curței introduce la curte pe șeful tribului, îmbrăcat într'o haină în formă de sac, lungă pânăla genunchi și de culoare roșie, albă și verde, migălos împodobită cu tot felul de împletituri. Atât el, cât și însoțitorul său cel mai de aproape, își scoaseră sandalii. Căpetenia ducea cu sine un țap de piatră, ca dar; la prezentarea lui se închină cu mânile întinse, iar cel ce sta alăturea cu el ținea o antilopă de lanț și de coarne. Un al treilea, care urma după dânsul era îmbrăcat numai cu o fustă. Următorii patru oameni erau îmbrăcați cu cămăși lungi și strâmte, adaptate climatului călduros: doi din ei cu cămașele albe, iar doi cu cămașe roșă și albă, cu cele mai îngrijite alesături. Câteși patru țineau în mâni arma lor: sulița și arcul. In urma lor vine un asin, încărcat cu cutii, pline parte, poate, materii colorate, în care era renumit Hanaanul, dar parte și cu copii, din care doi își ivesc din ele capetele lor. Mai departe urmează patru femei fără nici un fel de văl, într'o cămașe strâns încheiată, care și până astăzi servește drept singura haină a fetelor arabe. In picioare ele au papuci roși, cu tiv alb deasupra. Toate figurile sunt cu capetele descoperite, dar toate cu păr bogat, în care caz părul femeilor e legat împrejurul capului cu o lentă. Inaintea lor merge un băet cu sulița, cu cămașa scurtă, iar în urma lor un al doilea asin, ducând o suliță și un scut. Procesia se încheie cu doi bărbați, din care întâiul cântă dintr'un mare instrument cu strune, ținându-l dinaintea sa, iar celălalt poartă în mână un arc și o toropală. Singura lor îmbrăcăminte constă dintr'un fel

de fustă în tot felul împodobită, care e lungă dela talie pânăla genunchi [1]).

Când slujbașii curții au aflat de sosirea în Egipt a unui șef de trib cu frumoasa sa soră, atunci au vestit îndată pe faraon și Sara a fost luoată la curte cu scopul de a se face o nuntă cu mare pompă la vremea cuvenită. Pretinsului ei frate, în scopul de a răsplăti consimțirea lui la această afacere, și sub formă de plată pentru mireasă, i s'au dat daruri însemnate, cum era potrivit cu obiceiurile țării. Lui Avram i se dărui între altele „vite mărunte și mari, și asini, și robi, și roabe, și catâri, și cămile". Criticii afirmă [2]), că unile dintre animalele pomenite aicea printre daruri nu erau încă cunoscute în acel timp în Egipt, dar cercetătorii mai noui au dovedit deplin exactitatea istorisirii biblice. In această înșirare atrage asupra sa atențiunea lipsa calului. In afară că acest animal putea fi de puțin folos patriarhului, apoi el nici nu era de origină indigenă în Egipt și după toată probabilitatea era cu totul necunoscut acolo, de oarece a fost introdus abea de hicși după Avram. Ce se atinge de celelalte animale pomenite, apoi ele adesa se închipuesc în inscripțiunile de pe monumente. Intr'o gropniță alăturea de marea piramidă, este o închipuire împreună cu o inscripție, care glăsuește, că răposatul ce zace în această gropniță avea nu mai puțin de 2235 de oi obișnuite și capre 973 de soi superior, în total 3208 capete. Vite cornute se produceau în Egipt în număr enorm de mare. Oase de ale lor s'au găsit la o mare adâncime în Deltă, iar monumentele arată, că deja în vremile cele mai vechi locuitorii se foloseau de ele, ca și în ziua de astăzi. Intr'o inscripție dela dinastia a douăsprezecea, un funcționar, cu numele Ameni, declară cu mândrie, că el a adunat în ținutul Sagu, în care el era căpetenie, o cireadă de 3000 boi, cu juncani și viței. Boul era animalul cel mai obișnuit, care se întrebuința pentru arat, și producția laptelui ocupa un loc foarte însemnat în hrana egiptenilor și în ceremoniile lor religioase. Diodor istorisește, că pe vremea lui, 360 de castroane se umpleau cu lapte zilnic, ca jertfă, de către sacrificatorii, cari săvârșau misterele lui Osiris. Mai târziu erau anume persoane însărcinate, cari aveau supravegherea boilor și viteilor, care aparțineau zeului Ammon. Scriitorul Anna, mormântul căruia a fost descoperit în Curna, avea în îndatorirea sa, cum glăsuește epitaful său, ca să vândă produsele laptelui dela aceste vite. Exis-

1) Vezi o parte a unui astfel de tablou în ilustrația dela începutul prezentului capitol. In întregime acest tablou se poate vedea în edițiile lui Brugsch, Ebers, Lenormand, etc.
2) Bohlen, Die Genesis, anul 1837, p. 163.

tenţa a mulţime de asini în Egipt se dovedeşte prin închipuirile din Beni-Hasan şi prin mormintele încă şi mai vechi din apropierea piramidelor, pe care se închipuesc turme întregi de asini. Oamenii bogaţi declară cu mândrie în epitafiile lor, că ei posedau asini cu miile. In timpurile de mai târziu, zeul Set, căruia ii fusese consacrat un asin, adevărat, se considera un zeu rău, din care cauză şi animalul consacrat lui deveni „urâciune pentru egipteni"; dar şi după aceea asinul se afla încă în mare întrebuinţare la drum şi transportarea greutăţilor, deşi se consacra lui Set prin aruncarea lui din vârful unei stânci. Către timpul sosirii lui Avram în Egipt, el era obiectul a nu puţin respect, ca şi astăzi în Africa, unde, cum spune Beker, numirea de asin se consideră mai degrabă complement decât ofensă, de oarece înseşi animalul acesta se consideră nobil şi este destul de cuminte în aceste ţări.

Asin oriental.

Amintirea de cămile în calitate de daruri făcute lui Avram, criticii protivnici, mai de demult, o considerau drept dovadă a obârşiei mai târzii a acestei părţi din cartea Facerei; dar cercetările mai nouă arată cu suficienţă, că animalul acesta era cunoscut în Egipt din cele mai vechi timpuri. Deşi, adevărat, nu se întâlnesc închipuirile lui pe monumente, dar aceasta provenea, probabil, de acolo, că una din vechile legi, după care artiştii acelor vremi erau mărginiţi în reprezentarea a anumite figuri, desemnate după anumite regule. Cucoşii şi găinile, care erau extraordinar de multe pe malurile Nilului din cele mai vechi timpuri şi care se aduceau chiar jertfă zeului Anubis, din aceiaşi causă nicăiri nu se întâlnesc închipuite pe monumente. Dar în tot cazul e neîndoelnic, că egiptenii cunoşteau prea bine cămila, deoarece ea din vechime era întrebuinţată în peninsula Sinaită, care în acel timp era sub stăpânirea Egiptului.

Dăruind astfel pe Avram, faraon socotea, că el a făcut din partea sa tot ce trebuea pentru asigurarea Sarei pentru haremul său, si el în adevăr voise să o facă femeea sa (Fac. XII, 19). Dar Domnul se arătă în această privinţă ocrotitorul lui Avram. Menita mamă a neamului ales nu trebuea supusă unei asemenea nedreptăţi. Casa faraonilor fu lovită de o boală misterioasă şi impedecă nunta ce se pusese la cale. Inspăimântat de această împrejurare, regele, după mărturia lui Iosif Flavie, întrebă pe sacrificatori despre cauza

molimei ce-l lovise, și acești din urmă îi explicară că el este lovit de ea, pentrucă a hotărît să se căsătorească cu o femee, care are bărbat. Turburat de asemenea descoperire, faraon chiemă pe Sara și află dela dânsa adevăratul ei raport cu Avram. Cu acest prilej faraon arătă o extraodinară domolire, de oarece nu cugetă deloc să-și răsbune pentru înșelătorie, care era aproape să-l facă să săvârșească un păcat greu. Chiemând pe Avram, el îi zise: „De ce ai făcut tu asta cu mine? Pentruce nu mi-ai spus, că ea este femeea ta? Și de ce mi-ai spus: ea e sora mea? Și eu am fost luat-o de nevastă. Și acum iată-ți femeea, ia-ț'o și te du". Cu acest prilej el nici nu luă înapoi dela Avram darurile ce-i făcuse; dar fiindcă acum foametea în Hanaan trecuse, apoi faraon porunci pur și simplu să fie petrecut peste hotarele țării, dând în același timp slugilor sale însărcinarea să-i dea tot ajutorul în călătorie și să-l petreacă.

Cât de îndelungată a fost șederea lui Avram în Egipt, nu se știe, dar în tot cazul n'a trecut de câteva luni. In urma vizitei sale în Egipt Avram deveni „foarte bogat în vite, argint și aur". Aceste metale erau bine cunoscute egiptenilor din timpul lui, dar erau încă puțin în circulație prin Palestina. Minile de argint ale Egiptului din pustia de răsărit au îmbogățit țara atât cu argint, cât și cu aur, dar împreună cu ele mai servea de izvoare lor și tributul din Etiopia, Africa centrală și din alte țări. Intrebuințarea argintului chiar și înainte de Arvam se dovedește cu coroana faraonului din dinastia a douăsprezecea, care se păstrează astăzi în Leiden. Ea este făcută de aur și de argint, constă din placă lată, alcătuită din amândouă aceste metale, însă cel mai puțin prețios e acoperit de cel mai prețios. In timpul dinastiei a nouăsprezecea aurul se întrebuința pentru tot felul de podoabe, cum se poate vedea din tablourile de pe gropnițele din Beni-Hasan. Amenemat I avea un palat, care era bogat aurit peste tot, împodobit cu arcuri de lapis-azur, și pereții lui împodobiți cu petre prețioase și cu bronzuri. Către sfârșitul vechiului period al Egiptului, chiar și gropnițele de regulă se aureau. Cu spălarea aurului egiptenii se ocupau în Nubia sub domnia lui Amenemat I, iar minele de aramă și de mercur se lucrau în peninsula Sinaia din vremile cele mai primitive, așa că și atunci se pomenește deja de „supraveghetori ai tezaurului de aur". In timpurile de mai târziu și anume în timpul domniei lui Ramzes III, cum arată un tablou din templul lui Medinet-Abu, bogăția faraonilor era enormă. Tezaurul reprezentat pe acel tablou e plin cu o grămadă de aur și de argint în saci, în căușe sau în grămezi, iar metalele mai eftine zac împrejur în grămezi mari, asemenea pietrei obișnuite

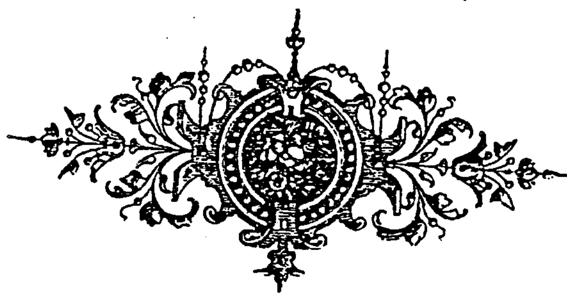
de construcţie. Dacă la acestea mai adăogăm căruţele de aur, scaunele de aur sau scăunaşele de pus sub picioare, uşile aurite şi coloanele, vasele de aur şi poleala generală a camerilor prin palatele faraonilor din perioadele de mai târziu ale istoriei, apoi bogăţia regală justifică suficient cuvintele unuia dintre faraoni către sluga, căria el voi să-i arate o deosebită cinste, „că acela va purta aur împrejurul gâtului, pe spinare şi pe picioare, pentrucă a slujit credincios pe rege întru toate" [1]).

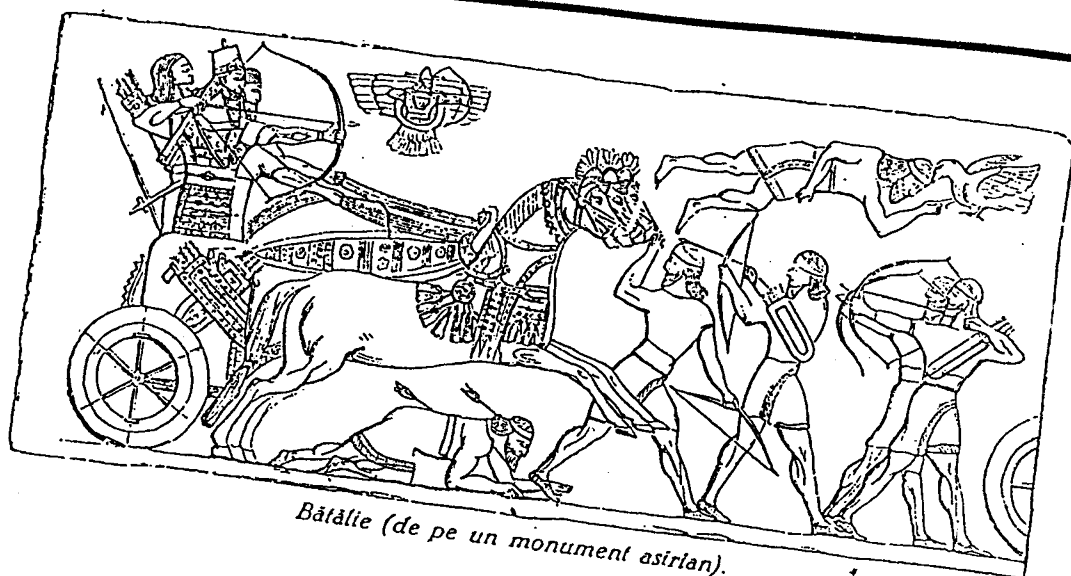
După mărturia lui Iosif Flavie, Avram s'a dus în Egipt nu numai pentru hrană, ci şi pentru cercetarea religiei egiptene şi pentru convorbirea cu sacrificatorii despre Dumnezeul în care credeau ei, şi în caz când ar găsi credinţa lor nepricepută, atunci avea în vedere să-i înveţe o religie mai înaltă. Când, după cercetarea sa, s'a văzut, că credinţele indigene erau cu totul deşerte şi pe nimic întemeiate, atunci el s'a folosit de orce ocaziune spre a le dovedi superioritatea credinţei sale, şi limpezimea dovezilor sale, ca şi puterea de convingere a propriei sale credinţe i-au procurat faima de filosof învăţat şi era respectat ca o minune de înţelepciune şi de sfinţenie. Istoricul iudeu la aceasta mai adaogă, că el a învăţat pe egipteni ştiinţa stelelor şi aritmetica, pe care el însuşi le învăţase în Haldeea. Dar această spusă din urmă vădeşte limpede caracterul său apocrif, de oarece egiptenii demult erau vestiţi prin cunoştinţele lor în astronomie şi matematică.

Ne mai având mai mult putinţă să rămână în Egipt, Avram, împreună cu nepotul său Lot, se mişcă încet înapoi spre Hanaan peste înălţimile Neghebului sau prin ţara de sud, care în acel timp era mult mai roditoare decât astăzi, şi se îndreptă către vechiul său popor dintre Betel şi Hai. Asemenea mişcări de triburi a avut unul şi acelaşi caracter în toate timpurile, şi de aicea e uşor să ne facem idee despre această călătorie a lui Avram şi Lot după descrierea mişcării unui trib arab. „Noi ne-am pomenit, scrie Layard, în mijlocul unei turme de oi şi de cămile larg împânzite. Cât cuprindeau ochii la dreapta, la stânga şi înainte totul prezenta o masă mare mişcătoare. Aci se întindea lungi tabere de cară cu boi şi cu catâri, încărcate cu corturi negre, cu cazane enorme şi cu tot felul de covoară. Femeile bătrâne şi bărbaţii incapabili de a merge pe jos erau încălecaţi pe dobitoace împreună cu lucrurile de gospodărie. Copiii, ascunşi în desagi la şea, iţiau capetele lor micuţe pe gurile strâmpte ale desagilor, cumpănindu-se pe spinarea

1) Lepsius, Denkmäler, III, 97.

dobitocului cu iezii sau meii, vârâți in desaga de de ceea parte. După aceea fetele tinere, îmbrăcate numai cu o cămașă strâmtă arăbească, care mai curând arăta decât ascundea frumoasele lor forme. Mamele erau cu copiii lor pe umere; băeții erau gonitorii turmelor de cârlani; călăreții cutrierau cu lăncile lor șesul vastelor stepe; paznicii cămilelor, înarmați cu toege scurte și noduroase, mergeau la rând cu ceice duceau de căpăstru pe fugarii lor; mânjii, alergau printre turme. Femeile de neam ședeau sub adăpostul unor aripi colosale, care atârnau ca un fluture de amândouă părțile gogoșei cămilii și îmbrăcate luxos în haine nu mai puțin variat colorate și - astfel era masa împestrițată, prin care ne fusese dat să străbatem în curgere de câteva ceasuri". Rămâne numai să ștergem din această descriere caii și înaintea noastră va fi deplin tabloul călătoriei lui Avram.

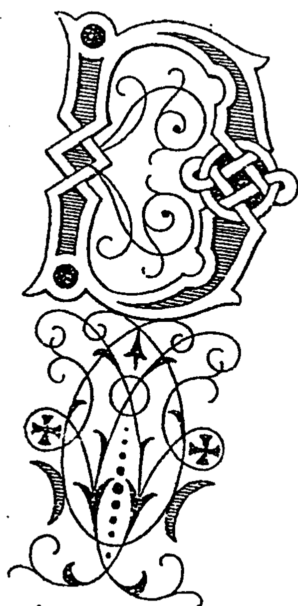

Bătălie (de pe un monument asirian).

CAPITOLUL XIII

BIRUINȚA LUI AVRAM

upă întoarcerea din Egipt, Avram se așeză în împrejurimele Betelului,. unde el înoi cultul său, „chiemând pe Domnul". Dispunând de o stare materială mai mult decât bună, Avram nădăjduia să-și găsască aicea liniștea pentru o vreme. Dar nu s'a întâmplat așa. Ceeace Hristos a spus următorilor săi, aceea e un adevăr pentru toate slugile adevărate ale lui Dumnezeu: „In lume necazuri veți avea". Aceasta anume a și trebuit să o încerce personal și marele patriarh. Prilej pentru aceasta a servit înseși starea bună, cu care Dumnezeu îl hărăzise. Turmele lui Avram și ale nepotului său erau acum deja așa de mari, încât pășunile începură să le lipsască, și păstorii lor începură să se certe din pricina asta. Acest lucru fu alimentat și de faptul, că nici țara nu era a lor proprie, ci era ocupată de Hananei și de Ferezei (Fac. XIII, 7), pelângă care cei dintâi trăiau în orașe întărite și cei din urmă locuiau prin păduri, prin munți și prin sate. Sfada păstorilor natural curând aduse la asta și pe stăpânii turmelor, cu care prilej Lot își manifestă și dorința de a se elibera de influența unchiului său. Aceasta a fost o nouă cercare a credinței lui Avram, și el nu o rușină. Pentru ca să pună capăt acestei certe, Avram zise lui Lot: „Să nu fie neînțelegere

între mine și între tine, și între păstorii mei și păstorii tăi, căci noi suntem frați. Nu-i oare tot pământul înaintea ta? Desparte-te dar de mine. De vei apuca tu la stânga, atunci eu voi apuca la dreapta, iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga". Lot atuncea se folosi de această propunere mărinimoasă a unchiului său și-și alese cea mai bună parte de pășune, luând toată împrejurimea cea prea bogată a Iordanului, – țara, care, „toată până la Sigor, era udată de apă, ca grădina Domnului, ca pământul Egiptului". Avram însă, nădăjduind într'o făgăduință mai bună, rămase în pășunile mai sărăcăcioase ale Betelului.

Trăsăturile pământului ne dau putința să determinăm înseși locul, unde s'a dat acest nobil exemplu de abnegațiune din partea marelui patriarh. Avram, evident, își zidi jertfenicul pe vârful „muntelui spre răsărit de Betel", unde atuncea ședea el cu Lot, și de pe care toată localitatea înconjurătoare, ca o hartă, se desfășura înaintea lor. Acum localitatea înconjurătoare prezintă numai un șir de stânci cafenii închise și rotunzinte, calcaroase, și de dealuri goale, fără nici o vegetațiune păduroasă pe dânsele. Dar pe vremea aceea ea, probabil, prezinta frumoase poeni cu pășuni deschise, umbrite de păduri pe coastele dealurilor, perzându-se in toate părțile în orizonturi albăstrui. Insă locul cel mai bogat al țării era anume împrejurimea Iordanului, se întindea spre răsărit se afla oarecum la picioarele lor, anume acolo, unde găvanul adânc al râului trece într'o vale deschisă, înainte de locul, unde apele lui se perd definitiv, în acel ezer, care acum se numește Marea Moartă. Dacă Sodoma și Gomora erau situate în această parte de nord, atunci ele, fără îndoială, se ițiau din bogata lor verdeață. Vegetațiunea, urmele căria rămân încă și astăzi, altădată atrăgea privirile oricui din ceice priveau din dealurile, ce înconjoară Betelul. Apele îmbelșugate, care se îndreaptă din înaltul platou apusean, încă și astăzi, susțin aicea o vegetațiune bogată. Dar întrebunițate, cum erau în vechime, în scopul de a uda în toate părțile, izvoarele acestea ar fi făcut toată împrejurimea o adevărată grădină a Domnului, oare cum ca o parte a țării binecuvântate a Egiptului, pe care Avram și Lot abea o părăsise cu pășunile și țarinile ei bogate. Frumusețea localității nu se mărginea numai la însușirile ei naturale: pe marele tract al comerțului oriental erau presurate orașele iordaniene și promiteau ochiului pătrunzător al lui Lot o bogată piață pentru desfacerea produselor turmelor sale, precum și obiectelor de lux și a tot felul de înlesniri ale vieții. Dedat mai mult lumii, decât Avram, el alese anume această lature

ispititoare a ţării, uitând, că avantajele externe se pot dovedi prea scumpe, dacă ele sunt în legătură cu nedreptatea morală sau duhovnicească. Alegând această bogată vale, şi împreună cu dânsa şi civilizaţia coruptă, care se desvoltase pânăla luxul cel mai grozav desvoltat în mijlocul ispitelor şi sub înrâurirea climatului cald slăbănogitor, el îşi întoarse faţa sa în acea parte, unde înaintea sa se desfăta acest rai pământesc, situat la 1300 picioare sub nivelul mărei Mediterane şi primind învoirea unchiului său, îşi întinse cortul său la porţile Sodomei.

Avram la rândul său, cum s'a spus mai sus, rămase în păşunile mai sărăcăcioase ale Betelului, şi pentru această credinţă, unită cu abnegaţiune, Domnul îl răsplăti cu o a treia făgăduinţă: „rădică-ţi ochii tăi, îi zise Domnul celce i se arătase, şi din locul în care te afli, priveşte spre nord, şi spre sud, şi spre răsărit, şi spre apus. Căci tot pământul, pe care-l vezi tu, ţi-l voi da ţie şi urmaşilor tăi pentru vecie. Şi voi face pe urmaşii tăi ca nisipul pământului. Dacă cineva poate număra nisipul pământului, atunci va număra şi pe urmaşii tăi. Scoală şi cutrieră pământul acesta în lung şi în lat, căci Eu ţi l-am dat ţie (şi urmaşilor tăi) pentru totdeauna". Avram îşi mută cortul său şi s'a aşezat la dumbrava Mamvri în Hebron. Acesta a fost al treilea loc de popas al lui Avram în pământul făgăduinţei, şi el a devenit locul obişnuit de şedere al lui acolo. Locul exact al poporului său se designează, poate, prin acele ruine a unei îngrădiri vechi, amintită la Iosif Flavie, care încă şi acum se vede spre nord de Hebron. „Acolo", zice un istoric celebru, „se afla terevintul, sub care patriarhul a primit pe cei trei oaspeţi cereşti". Stejarul acesta, după vechimea sa, e de aceeaşi vârstă, cum se zicea atuncea, cu înseşi lumea. El ar fi fost ars în veacul XVII d. Hr. servind în curs de mii de ani întregi ca obiect de înalt răspect. Aicea în fine Avram a putut să se odihnească în pace, ca la el acasă, în frumoasa vale, bogată în izvoară şi în dumbrăvi de terevinţi, desfătându-se de răcoarea unui climat minunat, de oarece înseşi localitatea e situată la 3000 picioare deasupra nivelului mării. Dacă Lot se bucura de vegetaţiunea tropicală a Sodomei, apoi pe partea lui Avram a căzut aerul răcoros al dealurilor, coastele cărora erau acoperite de pâlcuri de măslini cărunţi şi pitoreşc împestriţate cu dumbrăvi de meri granate, de smochini şi de migdali, iar împrejur se legănau lanurile de grâu şi de orz, vrâstate cu livezi şi vii verzi, aşa de vestite, încât după credinţa iudeilor, viile pe aceste dealuri roditoare au fost sădite pentru prima oară de înseşi mâna lui Dum-

nezeu. Turmele lui n'aveau decât numai să se mişte pânăla înălţimile cele mai apropiate peste hotarele acestui refugiu liniştit, ca pe înălţimile înconjurătoare să-şi găsască păşuni nemărginite.

Intre acestea Lot, despărţindu-se de unchiul său Avram se aşeză în partea de jos a văii Iordanului, care în acea vreme era ocupată de cinci oraşe bogate. Oraşele acestea erau: Sodoma, Gomora, Sevoim, Adma şi Bela (sau Sigor), care alcătuiau alianţa Pentapolei. Fiecare din ele îşi avea regele său deosebit, dar în capul lor stătea regele Sodomei. Populaţia acestor oraşe se distingea prin o straşnică stricăciune a moravurilor, corupţiei şi prin vicii ruşinoase contra naturii. Lot însă dădea puţină atenţiune la toate acestea, de oarece se conducea exclusiv de interesele vieţii, îngrijindu-se să se asigure de toate îndămânările vieţii. La început el intenţiona, poate, să se ţină pe cât posibil de viaţa pastorală de dinainte, din care pricină îşi şi întinsese cortul aproape de Sodoma. Dar nu se opri la această hotărîre multă vreme. Farmecul vieţii de oraş se arătă prea puternic pentru caraterul său slab. Incetul cu încetul el părăsi viaţa pastorală, se mută în acest oraş necredincios, deveni locuitorul Sodomei, şi cedă până întru atâta influenţei acestei vieţi, încât până şi pe fetele sale le-a măritat cu sodomiţi. Râvna, cu care el urma cândva pilda şi povaţa unchiului său, scăzuse considerabil. Omul, care cândva îşi lăsase patria şi ţara sa, ca să slujească liber şi liniştit adevăratului său Dumnezeu, acum se mărginise la un protest nefolositor contra idololatriei şi necredinţei vecinilor săi şi socotea, că şi-a îndeplinit datoria sa, abţinându-se dela imitarea viciilor şi păstrând credinţa sa în Iehova.

Vedere asupra mărei Moarte.

Sodoma, principalul din aceste oraşe, asemenea şi celelalte oraşe aliate cu dânsa, îşi datora întemeerea sa seminţiei lui Ham, — chiar aceleea, care zidise turnul Babel, templele şi piramidele Egiptului şi se manifestase un duşman aşa de crud al israeliţilor în timpurile următoare. Pânăla ce înălţime de civilizaţie şi de cultură ajunsese ele în acest timp, nu se poate determina, de oarece nu avem monumente sau resturi, după care s'ar putea judeca despre prosperitatea lor. Dar noi ştim, că ele se bucurau de o mare prosperitate, se aflau într'o ţară de o rodnicie neobişnuită şi aşezate pe marele tract comercial dintre Egipt şi Răsărit. Mulţămită

acestora, locuitorii deveniseră extraordinar de bogaţi şi trăiau în mare răsfăţ. Ei demult perduseră deja credinţa în singurul Dumnezeu adevărat cu mărginirile ei şi se închinau zeităţilor, slujirea cărora consta în greţoasa încurajare a patimilor poftelor omeneşti. Civilizaţia lor nu-i înălţase pânăla adevărata cultură şi fineţă, ci toată consta în desfătarea cea mai deplină de sensualitate. „Iată", zice Domnul prin prorocul Iezechiil, „în ce cons'a nelegiuirea Sodomei, sora ta şi fiica ei: în trufie, îmbuibare şi trândăvie, şi ea mânile saracului şi nevoiaşului nu le-a susţinut. Şi s'au trufit ei, şi au făcut urâciuni înaintea Mea, şi văzind aceasta, Eu i-am lepădat" (XVI, 49, 50). Viciul contra firii, prin care cu deosebire se distingea Sodoma era semnul decăderei morale extreme, şi poporul, în mijlocul căruia predomina acest viciu, evident, decăzuse pânăla aşa abis al răului, încât prin necesitate trebuea să fie supus distrugerei şi el curând primi o groaznică prevenire şi anume sub forma unei grele nenorociri, care lovi atât oraşul întreg, cât şi pe Lot, care se aşezase acolo [1]).

Cu 15 ani înainte de această vreme, anume când Avram era încă în Haran, regii răsăritului, sub conducerea lui Chedorlaomer, regele Elamului, făcură o incursiune asupra Siriei şi, între alte cuceriri, îşi supuse şi pe locuitorii Pentapolei Sodoma. Elamul era o ţară spre răsărit de Babilona, coprindea ceeace e cunoscut sub numirea de Suziana, şi se întindea parte în munţi, şi parte în şes. El era populat de un neam turanic, cu totul deosebit după caracter de babiloneni, cu cari se aflau în război necontenit. Inseşi Babilonia era ferimiţată în mai multe principate autonome şi astfel nu era în stare să se opună incursiunilor de dinafară. De aceea nu odată se întâmplă, ca elamitenii să învingă şi un timp să stăpânească toată ţara. Monarhul asirian Asurbanipal, identificat cu Sardanapal, istoriseşte în una din inscripţiile sale, cum cu 1636 de ani înainte de timpul său, adecă cam pe la anul 2280 a. Hr. regele Elamului, anume Curdur-Nanhundi, făcu o incursiune asupra Babiloniei şi a dus cu sine chipul zeiţei Nana, căria se închinau acolo. In curgere de mulţi ani după aceasta elamitenii menţinură pentru ei dominaţiunea, şi Chedorlaomer, era probabil,

1) In acest punct în viaţa lui Avram se deschide o nouă scenă. Tatăl credincioşilor, fiind capul unui neam puternic, intră în luptă cu o mare monarhie. Acest eveniment capătă cu atât mai mare interes, cu cât amărunţimile comunicate de Biblie (Fac. XIV), care nu demult au fost supuse îndoelei şi negaţiunei din partea criticei negative, astăzi şi-au găsit o confirmare aproape miraculoasă în monumentele noui descoperite. Coincidenţa între Biblie şi aceste monumente e aşa de mare, încât pare că Moise ar fi scris cap. XIV după nişte documente vechi asiriene sau babilonene.

strănepotul lui Curdur-Nanhundi și suveranul regilor babiloneni, amintiți împreună cu dânsul (Fac. XIV, 1). Deja de aicea se vede, că această istorisire a cărții Facerea, care până acum a fost supusă la tot felul de îndoeli din partea raționaliștilor, își găsește o strălucită confirmare în cercetările moderne și arată, că ea e alcătuită după documente neîndoelnice [1]). Inseși numele acestor regi, aliații lui Chedorlaomer, sunt evident împrumutate în înscrisuri exacte din cronicile naționale. Cel întâiu, care se pomenește, este Amofrel, regele Senaarului sau a Babiloniei de sud. Traducerea greacă îl numește Amrafel, și numele lui, deși nu-și găsește un corespondent exact în inscripții, conține, după părerea profesorului Sayce, un element foarte asămănător cu numele amintit pe monumentele regelui Amar-Acu. Intâetatea i se dă lui, ca reprezentantul unei mari împărații, întemeiată de Nimrod, de la care, unii scriitori îl socot pe el al patrulea succesor. După aceea se pomenește Arioh, regele Elasarului. Elasarul este Larsa, oraș pe țărmul răsăritean al Eufratului, puțin mai spre sud-est de Ereh sau Varchi, și astăzi e cunoscut sub numirea curganelor Senchere. Arioh cârmuia acea parte a Haldeei de sud, care nu intra în regatul lui Amrafel. Numele Arioh se întâlnește ca nume al unui babilonean în Dan. II, 14. Nu fără temeiu se presupune, că acesta e una și aceeași persoană cu acadeițul Eri-Acu, „slujitorul zeului Luna", care în inscripția, găsită în Mugheir și care astăzi se află în muzeul Britanic, se numește pe sine fiul lui Curdur-Mabuc = „regele Elamului" și „părintele apusului", adecă al Siriei. Cudur și Eri sunt termeni sinonimi, care însamnă „slujitor", însă unul este termen elamit, iar ultimul este cuvânt acadeit. Cudur, se pare că sluja ca parte constitutivă a multe nume elamite, și bilblicul Chedorlaomer (sau, după LXX, Hodorlogomor) în realitate este Cudur-Lahamar, „slujitorul lui Lahamar", o zeitate elamită, după cum Cudur-Mabuc însamnă „slujitorul zeiței Mabuc". Se prea poate, ca Chedorlaomer și Cudur-Mabuc să fi fost frați și ca Arioh să fi fost numit primul dintre ei în calitate de rege vasal peste Sumiri, adecă peste Babilonia de sud. Al patrulea dintre regii aliați se numește Thidal, regele Goimului. Cuvântul evreesc Goim aicea e, se pare, identic cu cuvântul Gotim, care însamnă fâșia de pământ spre nord de Babilonia, care se întinde până la munții Curdistanului și care cuprinde în hotarele sale ceea ce în urmă a fost regatul Asiriei. Locuitorii acestei țări adesa se pomenesc în inscripțiile asiriene sub numele Guti sau Cuti. Thidal,

1) Schrader, Keilinschriften, p. 135. Rawlinson, Egypt and Babylon, p. 14-16.

în traducerea greacă a celor LXX numit Targal sau Thalga, își găsește corespondentul în cuvântul acadeian Car-Gal „mare judecător“, sau Tur-Gal „tânăr puternic“. In vederea unor coincidențe așa de puternice, a referi toate aceste istorisiri la sfera miturilor sau expresiunilor figurate, cum fac unii critici germani, însamnă vădit a nega faptele istorice și a nu conglăsui cu deducțiile cu totul autentice pentru convingerea orcărei minți neprevenite. In această incursiune dinspre răsărit nu e nimic extraordinar. Popoarele acadiene nu întâia oară năvăliseră cu armele în mână în țările dispre apusul soarelui. Cu mult înainte de asta Sargon I și fiul său Naramsim au făcut incursiune în Siria. Acolo ei au întimpinat o considerabilă împotrivire, dar ei totuși au izbutit să străbată pânăla marea Mediterană, unde ei au lăsat după dânșii plăci sculptate pe stâncile de pe țărm. Ba ei au pătruns și pe marea pânăla insula Cipru. Cudur-Mabuc se numește între altele „părintele țării apusene“, și expresia asta însamnă, că el a domnit peste Hanaan. Nici babilonenii, nici asirienii n'au dat numele de Hanaan acestei țări. Pentru dânșii asta e țara „apusană“ sau „din urmă“, și noi știm, că acest termen cuprinde Tirul, Sidonul și Samaria, Edom și Filistia, țară ce se întindea pânăla marea Mediterană. In timpul uneia din aceste incursiuni Chedarlaomer și-a și întărit dominația sa în valea Iordanului și și-a susținut-o timp de doisprezece ani. Scopul lui era fără îndoială să țină deschis drumul în stăpânirea rivală a Egiptului, drumul mare spre care trecea prin Arabo din vecinătatea acestei Pentapole. Pentru biruitorii elamiți era foarte important, ca aceste mici regate din lungul drumului mare să recunoască stăpânirea lor. De erau aceste cinci orașe situate la nord sau la sud de marea Moartă, nu se știe exact. Dar în tot cazul ele erau situate pelângă calea trecerei oștirilor din Damasc spre Egipt, și în puterea lor era de a împedeca sau de a ajuta oștirile trecătoare prin hotarele lor.

Când Lot s'a așezat în această vale, sodomiții recunoșteau încă autoritatea monarhului elamitean. Dar în anul al treisprezecelea al supunerei lor cei cinci regi ai acestor orașe, încheind între dânșii alianță, se revoltară și refuzară să plătească tribut. Drept urmare a acestui lucru fu, că Chedorlaomer, cu cei trei regi aliați amintiți, plecă pentru smerirea lor și pentru pedepsirea lor. Apucând pe drumul cunoscut dela Eufrat spre Siria, el și aliații lui tăbărîră mai întâiu asupra refaimilor din Vasan (Fac. XIV, 5), asupra unuia din triburile primitive ale țării, capitala cărora Așterot se afla cam la

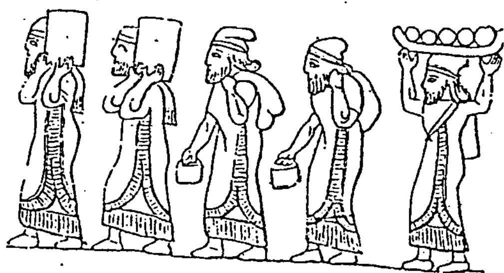
șase chilometri dela Edrea. Cotind deacolo spre sud, ei năvăliră asupra Zuzimilor, care locuiau între Arnon și Iavoc, și asupra Emi-milor, care trăiau în Kiriataim. In urma acestora sub armele lor căzură horeii sau locuitorii peșterelor Petra și ale muntelui Seir. Indreptându-se apoi spre nord din apropierea Cadesului, ei năpădiră asupra țării amaleciților și amoreilor și atunci deabea porniră spre orașele din Valea Iordanului ca să le pedepsască. Pentru apărarea orașelor regele Sodomii păși contra lor în alianță cu cei patru regi ai celorlalte orașe de pe vale. Oștirile părților dușmane se întâlniră în valea Sidim, care abunda în gropi de smoală. Un călător modern își întoarse atenția asupra cuvântului arab Sidd pe care locuitorii văei Iordanului îl aplică stâncilor, ce există în vecinătate. După o explicațiune mai veche, Sidim este pluralul cuvântului evreesc Sade=„șes". Acest loc și-l aleseră ei pentru lagăr în speranță că gropile de smoală, vor servi de apărare pentru dânșii, servind drept un fel de capcană pentru dușmani, cavaleria și carăle cărora ar putea să întimpine o pedică puternică în asemenea particularități ale acestei localități. Dar nădejdea lor suferi o totală înfrângere. Dedați luxului și viciilor distrugătoare, locuitorii văii Iordanului n'au putut rezista soldaților viteji și căliți în luptă ai Haldeei. Gropile, în care ei nădăjduiau așa de mult, serviră propriei lor peiri. Abea fu ruptă linia lor de luptă, și totul se prefăcu într'o grozavă panică și goană, și ei au fost sfărâmați complect. Oștile lor. fură puse pe fugă, regii Sodomii și Gomorii căzură în gropile de smoală și periră, iar ceilalți fugiră în munți. Gropile acestea în unele locuri erau foarte adânci și existența lor se dovedește și astăzi prin arătarea a valuri întregi de smoală în colțurile de miază zi a mărei Moarte, de apele căria este acoperită astăzi această vale. Tot în această localitate există și un fel de mocirle, în care adesa se prăpădesc animalele. Folosindu-se de această biruință, biruitorii apucară toată averea Sodomei și Gomorei cu toate proviziile lor, și cu mare pradă și mulțime de captivi, luară drumul înapoi. Printre captivi se afla și Lot, care în acest timp trăia în Sodoma. El singur alesese acest loc ca sediu al locuinței sale și el trebui să suporte consecințele alegerei sale; el împărtășise cu sodomenii plăcerile orașului lor și împreună cu ei trebuea să îndure și nenorocirile ce-i ajunseseră. El acum era amenințat să-și petreacă restul zilelor în grea robie, dar a fost izbăvit de aceasta de către mărinimosul și curajosul său unchiu.

Incărcați de pradă bogată, biruitorii plecară înapoi spre patria

lor, luând direcția spre nord pe valea Iordanului. Avram în vremea asta trăia încă tot la stejarul lui Mamvri, unde și primi vestea tristă despre această întâmplare. Aceasta îl izbi strașnic pe Avram, dar nu întârzie nici o clipă și imediat se apucă să pună la cale izbăvirea nepotului său. De și el era „evreu“, adecă emigrant de peste râul Eufrat, dar el totuși nu avea lipsă de prieteni și aliați în acest loc nou al viețuirii sale. In alianță cu dânsul se aflau trei mari căpetenii amoreene, pe care el acum i-a și chiemat în ajutor. Orcât de neplăcut îi era lui, un patriarh pașnic, să se apuce de treburi războinice și să se amestece în treburi lumești, aicea totuși înseși împrejurările și lucrurile cereau intervenția sa, de oarece el credea de datoria sa să se îngrijască de izbăvirea nepotului său Lot. El imediat înarmă toate slugile sale de casă, născute în casa sa, în număr de 318 oameni, și împreună cu aliații săi se puse în urmărirea dușmanilor. Biruitorii ajunseseră deja la hotarele Laisului, care în urmă s'a numit Dan și în timpurile mai târzii alcătuia hotarul cel mai de nord al regatului lui Israil, la unul din izvoarele Iordanului. Unii socot, nu cumva se înțelege aicea Dan-Iaan din Perea de nord, de oarece Laisul nu se afla nici pe unul din drumurile de pe valea Sidim în direcția Damascului. Dar Iosif Flavie vorbește lămurit, că localitatea aceasta se afla la unul din izvoarele Iordanului, și fer. Ieronim la rândul său confirmă această mărturie. Locul acesta poate fi stabilit atât după particularitățile sale naturale, cât și după numirea lui actuală. El astăzi se numește Tell-el-Cazi „Dealul judecătorului“, iar Dan și Cadi sunt cuvinte sinonime. Mai jos de locul vechiului oraș, înconjurat de dumbrăvi de olendrii deși, se află un bazen stâncos, care are o lărgime de 50 de pași, în care izbucnește un bogat fontan, care alcătuește un bogat curs de apă chiar de la începutul său. Acesta se socotește al treilea izvor al râului. Izvorul principal se află în Vain. Izvorul din Dan se numește Leddan și e cel mai mic, și cel mai nordic se numește Hașbani în Hașbeize, și ele unindu-se între dânsele în Șeih-Iusef, cam la opt chilometri mai jos de Dan, formează râul Iordan, având acolo cam la 50 picioare în lățime. In această localitate s'a și oprit tabăra lui Chedorlaomer cu oștirea sa. Crezându-se cu totul asigurat, de orce urmărire, el nu luă nici un fel de precauțiuni contra vre unui atac neașteptat. Să pășască fățiș în luptă cu dușmanul, negreșit, nu intra deloc în intențiile lui Avram. Scopul lui era numai să izbăvească pe Lot, iar nu să-și dobândească renume de viteaz. De aceea el recurse la

o stratagemă războinică. El împărţi detaşamentul său în secţiuni aparte şi hotărî să tăbărască asupra duşmanului noaptea. El nu păşi contra puterii principale a vrăşmaşilor, ci hotărî să-l atace în puncte deosebite, întrebuinţând tactica lui Ghedeon, când acesta împărţi mica sa grupă de 300 oameni în trei părţi şi fără de veste năvăli asupra madianiţilor (Jud. VII, 16), sau planul lui Saul când acesta căpătă marea slavă de biruitor, zdrobind pe amoniţi (1 Reg. XI, 11). Şi iată, năvălind noaptea asupra duşmanului care dormea fără grijă, din diferite părţi ale lagărului său, Avram îl puse în straşnecă panică, îl zdrobi cumplit şi-i puse taberele pe fugă. Eliberând astfel pe toţi captivii împreună cu Lot, nepotul său, precum şi toată averea luată de duşman, el goni pe vrăşmaşi până peste lanţul de munţi ai Antilibanului, până la locul cunoscut sub numele de Hova, pe care Eusebie de Cezareea îl identifică cu un sat din apropierea Damascului, locuit de ebioniţi. În vremea aceea la acest sat se arăta anume ca la acel loc, unde Avram s'a rugat lui Dumnezeu la întoarcerea sa din urmărirea regilor mesopotamieni; dar mai probabil ca orce, Hova se afla la jumătatea drumului între Damasc şi Palestina, pe calea răsăritului, unde se afla satul, care poartă acest nume. Cu mare pradă şi cu captivii eliberaţi, Avram se întoarse cu pace în valea Iordanului.

O aşa de mare izbândă, care a adus o binefacere aşa de mare locuitorilor ţării, nu a putut trece fără exprimarea unei osebite recunoştinţe. Slava şi influenţa patriarhului crescură extraordinar dela această izbândă şi recunoştinţa poporului se exprimă în tot chipul. Inainte de toţi îi eşi întru întâmpinare regele Sodomii, ca să-l felicite cu acest prilej şi să-şi ia partea lui de pradă din mâna lui. Locul acestei întâlniri se numeşte „Valea-Save, care astăzi e Valea Regilor". Aceasta e probabil partea de nord a văii Cedronului, unde astăzi se află „mormintele regilor" şi unde Abesalom cel fără de copii şi-a ridicat monument, ca să nu se uite numele lui [1]). Plin de recunoştinţă pentru izbânda binefăcătoare şi bărbătească a lui Avram, regele Sodomii dori să-i mulţămească cu ceva pentru marea îndatorire. Adresându-se lui Avram, el îi zise: „dă-mi oamenii, iar

Întoarcerea cu prada de războiu (depe un monument asirian).

1) 4 Reg. XVIII, 18; Iosif Flavie, Antiq. VII, 10, 3.

averile ia-ți-le ție". Aceasta era condițiunea obișnuită în asemenea împrejurări în țările răsăritului. Riguros vorbind, toată prada cea mai aleasă se cuvenea eliberatorului, iar nu foștilor ei proprietari. Dar acum nu era potrivit a insista asupra acestui drept, și apoi mărinimosul Avram nici nu dorea aceasta. Patriarhul refuză hotărîtor această propunere. El dusese războiul nu pentru îmbogățirea sa, nici pentru interes. Larg și mărinimos, ca totdeauna, străin de orce lăcomie, el răspunse solemn regelui Sodomei: „Ridic mâna mea către Domnul, Dumnezeul cel preaînalt, că nici chiar o ață sau o curea de încălțăminte nu voi lua din tot ce este al tău, ca să nu zici: eu am îmbogățit pe Avram". El nu era un năimit oare care pentru războiu, ca să aibă nevoe de plată pentru nevoința sa militară. Afară de asta pentru dânsul, ca adevărat închinător al Dumnezeului celui adevărat și unic, ar fi fost nedemn să se așeze în oare care raporturi obligatorii cu sodomlenii și să primească răsplată din mânile lor, pătate de păcat. Tot la ceeace conveni el fu să primească oare care parte de provizie pentru robii săi și pentru aliați.

Alt rege, care a eșit să întâmpene pe biruitorul Avram, a fost Melhisedec, regele Salimului, și această întâlnire a fost însoțită de împrejurări interesante în cel mai înalt grad. Imprejurul acestei personalități misterioase tradiția a adunat o mulțime de istorisiri diferite. După cuvintele cărții Facerea, Melhisedec „a prezentat pâne și vin. El era preotul Dumnezeului celui Preaînalt, și l-a binecuvântat și a zis: binecuvântat este Avram de Dumnezeul cel Preaînalt, stăpânul cerului și al pământului, și binecuvântat este Dumnezeul cel Preaînalt, care a dat pe vrășmașii tăi în mâna ta. Și Avram i-a dat a zecea parte din toate". In această istorisire se întâlnesc câteva dificultăți, la care nu s'a dat o soluție mai mult sau mai puțin satisfăcătoare. Prezența lui Melhisedec, „preotul Dumnezeului celui Preaînalt", (El-Elion), în mijlocul unei populațiuni păgâne, cum se poate crede, a Salimului, în sine e foarte de mirare. Apariția lui cu jertfă de pâne și de vin se pare prea de neașteptat pentru noi chiar și numai pentrucă noi ne-am deprins a vedea într'o populație afundată în idololatrie numai pe Avram singur în calitate de purtător al adevăratei credințe. Dar încă și mai de mirare devine această întâlnire din cauză că însuși Avram ocupa, în comparație cu Melhisedec, o situație inferioară și a primit binecuvântare de la dânsul. Cine era el și din ce trib sau popor, — acestea au rămas fără lămurire. Pe neașteptatele a apărut el pe paginile istoriei biblice pentru o scurtă clipă, și apoi numele

lui nu se mai întâlneşte în curgere de o mie de ani, şi apoi acest nume al lui iarăşi apare în cartea psalmilor (Ps. CIX). Au mai trecut apoi încă o mie de ani şi numele lui iarăşi apare în epistola către Evrei; aşa că cu numele lui e legată oare care taină, care dă un deosebit interes şi măreţie înseşi personalităţii. Inseşi numele lui îl explică Iosif Flavie în senzul de „regele cel drept", şi ap. Pavel în epistola sa către Evrei il explică drept „regele dreptăţii". El fără îndoială are caracter semit, ca şi Abimeleh, Adonisedec, şi unii presupun, că el însamnă: „regele meu Sedec", luând ultimul nume drept una din numirile lui Dumnezeu. Dar vechea interpretare e mult mai verosimilă. Locul, unde a fost el rege, alcătueşte un obiect de discuţie. De obicei prin Salim înţeleg unii Iebusul sau Ierusalimul. Dar s'au exprimat şi alte păreri. Fer. Ieronim deşi spune într'un loc, că Salimul a fost numele primitiv al Ierusalimului, în care Melhisedec a fost rege, în alt loc afirmă lămurit, că Salimul amintit în cartea Facerea nu era aceeaşi ce-i Ierusalimul, ci aşa se numea un oraş din apropierea Schitopolei sau Betsanei, unde pe vremea sa se mai arătau încă ruinele palatului lui Melhisedec. Acest oraş în adevăr era situat pe calea ce ducea din Damasc în Egipt, dar el se afla mult mai departe spre nord, ca să poată corespunde cu datele din istorisirea despre întâlnirea lui Melhisedec cu Avram, care evident s'a produs undeva aproape de Ierusalim. După o altă presupunere Salimul e una cu acel Salim din apropierea Enonului, unde boteza Ioan Inainte mergătorul (Ioan, III, 23) şi care se identifică cu satul, ce abundă în minunate izvoară, şi care era situat pe partea opusă a văii Nablusa sau Sihem. Pe temeiul istorisirii, citată de Eusebie din Evpolem, care declară, că Avram a fost solemn ospătat în Argarizna, unii au dovedit, că întâlnirea s'a produs pe muntele Garizim, de oarece înseşi această numire în realitate este Gar-Garizim. Dar nu se poate da o importaţă deosebită nici uneia din aceste presupuneri. E lucrul cel mai bun a urma mărturiei lui Iosif Flavie şi Targumelor şi a vedea în Salim anume oraşul Ierusalim, cum spune şi Psalmistul: „şi era în Salim locuinţa lui şi petrecerea lui în Sion (Ps. LXXV, 3). Dacă e aşa, atunci noi găsim aicea o împrejurare uimitoare, că prototipul Vechiului Testament a Dumnezeescului Fiu al lui David a fost rege anume în acel oraş, unde a domnit însuşi David. Dar dacă se consideră acest punct al chestiunii decisiv, apoi totuşi relativ de înseşi personalitatea şi origina lui Melhisedec există atâtea păreri deosebite, încât nu se poate spune nimic cu o preciziune absolută. Unii eretici îl considerau Duhul sfânt. Origen şi Didim vedeau într'insul un înger. Iudeii,

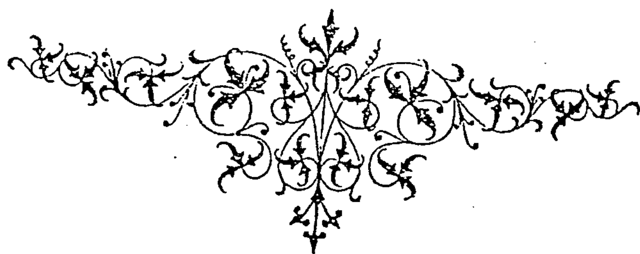
în scopul de a explica evidenta lui superioritate față de Avram, îl identificau cu Sim, cel mai pios dintre fiii lui Noe, care, potrivit cu genealogiile lor, a trăit „până la timpul lui Isaac". Unii creștini, atât în vechime, cât și în timpurile de mai târziu socoteau, că el a fost Fiul lui Dumnezeu, arătându-se în chip omenesc. Dar aceasta singură de sine ar nimici caracterul său preînchipuitor, asupra căruia cu atâta insistență stărue ap. Pavel în epistola către Evrei. El n'a putut fi prototipul său însuși, și nu s'ar putea spune, că el „s'a asămănat Fiului lui Dumnezeu" (Evr. VII, 3), dacă el ar fi fost însuși Fiul lui Dumnezeu. Apostolul deasemenea declară expresiv, că genealogia sa se trage nu din tribul lui Levi, și că el niciodată nu l-ar fi putut numi pe dânsul „fără tată și fără mamă", dacă el l-ar fi considerat a fi însuși Sim. Și pelângă aceasta, deosebirea între preoția lui Melhisedec și a lui Levi n'ar fi așa de hotărîtă, ca să se fi putut întemeea pe dânsa o întreagă argumentație. Nu există nici un fel de temeiuri a ne îndoi, că el a fost o personalitate istorică. Ce se atinge de naționalitatea sa, apoi din numele său semitic încă nu se poate deduce nimica, deoarece acest nume a putut fi numai o traducere evreească a numelui său primitiv. El a trăit printre descendenții lui Ham și vădit se recunoaștea drept șef al unui oarecare dintre neamurile hananiene. Dacă el ar fi fost de origină semită, atunci te miră de s'ar fi considerat el în așa contrast acut cu Levi și cu preoția iudaică. Preoția lui n'ar fi avut acel caracter independent, care i se atribue. Ce se atinge de faptul, că el a fost preotul singurului adevăratului Dumnezeu, apoi, cu toată întunecarea religiei primitive, se întâlneau monoteiști persoane singuratece și printre păgâni, atât în vremea aceea, cât și mai târziu, cum au fost Iov în pământul Uț și Valaam în Petora. Din acestea se poate conchide, că el a fost de aceiași origină, ca și locuitorii dimprejurul lui, deși păstrară acea revelațiune a adevăratului Dumnezeu, care se transmisese dela Noe la generațiunea lui nemijlocită. Pentru prima oară ne întâlnim în Biblie aicea cu termenul, adesa întrebuințat apoi, de Dumnezeul cel Preaînalt, preotul căruia se numește Melhisedec. Că prin aceasta se înțelege adevăratul Dumnezeu, aceasta se vede din aceea, că însuși Avram întrebuințază aceeași numire împreună cu numele sfânt de Iehova, când a răspuns regelui Sodomei: „rădic mâna mea spre Domnul, Dumnezeul cel Preaînalt". Se prea poate, că Melhisedec nu cunoștea numele de Iehova. Și iată pentruce el a binecuvântat pe Avram cu numele lui Dumnezeu, ca Stăpân și Făcător al cerului și al pământului, pe Care el îl cunoștea numai

sub aceste însuşiri. Avram adaogă la acest titlu a unei Dumnezeiri, singura existentă. In preoţia lui Melhisedec era ceva mult mai înalt, decât o singură căpitenie peste un trib, şi însuşi Avram recunoscu superioritatea preoţiei lui. „Vedeţi cât de mare e acela, căruia şi însuş Avram patriarhul i-a dat zeciuială din cele mai bune prăzi ale sale. Aceia din fiii lui Levi, care primeau preoţia, au poruncă să ia după lege zeciuială dela popor, adecă dela fraţii lor, deşi şi aceştia se trăgeau din coapsele lui Avram. Dar acesta, care nu se trăgea din neamul lor, a primit zeciuială dela Avram, şi a binecuvântat pe celce avea făgăduinţa. Dar fără nici o vorbă cel mai mic se binecuvintează de cel mai mare (Evr. VII, 4-7). Dar de oarece „nimenea singur de sine nu-şi ia cinstea preoţiei, fără să fie chiemat de Dumnezeu“ (Evr. V, 4), apoi fără îndoială nici Melhisedec n'a fost preot singur de sine chiemat, ci a primit acest dar deosebit dela Domnul şi a săvârşit sfânta slujbă în mijlocul unor urmaşi evlavioşi, ce s'au adunat împrejurul său din mijlocul populaţiunii păgâne, peste care el domnea ca rege, în acest oraş al păcii. Preoţia lui impunea asupra sa datoria de a aduce jertfă şi a împărţi binecuvântare, ceeace a şi săvârşit el la întâlnirea cu Avram. Filon mărturiseşte, că cu această ocaziune el a adus jertfă primele roade a prăzei, dar istoricul biblic zice, că el a adus vin şi pâne, prin urmare le-a adus pe acestea în calitate de jertfă şi a făcut cu acest prilej turnare după obiceiul acelui timp. Pânea şi vinul te miră de puteau fi destinate pentru întărirea ostaşilor, de oarece în această privinţă ei erau aprovizionaţi deja cu toate cele necesare din prăzi. Dar după aducerea unei părţi lui Dumnezeu, restul a fost împărţit lor pentru consumare, cum se şi petrecea asta în caz de aducere de jertfe de pace. Aceste embleme ale darurilor lui Dumnezeu aduse omului erau deasemenea simbol al binecuvântării dumnezeeşti şi trebuia să prezinte în sine, că acest mare făcător de bine al populaţiunii merita cele mai bune daruri ale pământului. Vechii scriitori unanim văd în această împrejurare preînchipuirea instituirei sf. taine a euharistiei, marea jertfă fără de sânge, pe care Hristos, preotul cel după rânduiala lui Melhisedec, o aduce pentru credincioşii săi. In această aducere sau prinos de roade ale pământului lui Avram se putea cuprinde şi adeverirea văzută a făgăduinţei, că tot pământul acesta în viitor îi va aparţinea lui. Că patriarhul a primit cu smerenie binecuvântare dela acest preot regesc, ca un mai mic, supunându-se celui mai mare, aceasta e cu totul de acord cu smerenia lui şi cu credinţa lui. Văzind în Melhisedec o credinţă asemenea celei a lui,

și recunoscând într'însul nu un simplu cap de trib, ci un mare preot, Avram s'a închinat lui pânăla pământ, ca să primească dela dânsul binecuvântare solemnă și i-a dat zeciuială din toată prada, luată de dânsul dela elamiteni. Fost-a oare aceasta numai o izbucnire simplă și firească a unei inimi omenești recunoscătoare? In această privință nu erau încă niște regule oare care scrise; dar noi știm, că Iacov în Betel (Fac. XXVIII, 22) a consacrat zeciuială lui Dumnezeu; și obiceiul acesta, cum se știe, se păstra între păgânii din diferite țări. Așa, Cresus sfătui pe Cirus să ceară dela oștirile sale persane plata zeciuelei către Zevs, ceeace ei socoteau drept și legal. Cartaginejii, după mărturia lui Diodor Sicilianu, deasemenea au consacrat zeciuială din toate prăzile lor. Xenofont impuse asupra locuitorilor pământului, pe care el îl poseda aproape de Scit, îndatorirea de a plăti zeciuială pentru întreținerea templului Artemidei. In genere plata desatinei sau a părții a zecea din avere către atot puternicul Dumnezeu, cum se vede, era lege naturală, origina căria, ca și origina aducerei de jertfe, se perde în negura vechimei, de oarece pravilele de mai târziu ale legiuirii lui Moise în chestiunea aceasta nu au fost decât o confirmare a obiceiului din străvechi existent.

Caracterul general al lui Melhisedec ne face și fără voe să vedem în el un prototip remarcabil al lui Hristos. Inseși numele său și titlul sunt pline de un înțeles profund. „Regele dreptății" și „regele Salimului", ce însemnează „pace", sunt astfel de numiri, care cu deosebire duc la acela care este Domnul dreptății și Regele păcii. Melhisedec a fost preot, dar nu din neamul lui Aaron, ci cu totul de altă seminție, și el a binecuvântat pe Avram, părintele credincioșilor, întru care trebuia să primească binecuvântare toate semințiile pământului. Așa și Hristos este singurul Preot universal al tuturor popoarelor și al tuturor veacurilor, Care s'a adus pe sine jertfă pentru toți, și mijlocește acum pentru oameni, și datoria căruia, ca mijlocitor și intervenitor se extinde asupra întregului neam omenesc și asupra tuturor veacurilor, și Care binecuvintează pe poporul Său cu darurile iubirii și harului. Melhisedec, rege și preot, era mai pre sus de Avram, asemenea lui Hristos, care este regele regilor, mare arhiereu, așa că în comparație cu El toți ceilalți preoți sunt numai umbre trecătoare. Inconjurat de aoreola tainică a eternității, el stă cu totul singuratec; el nu are nici strămoși, nici urmași; noi nu cunoaștem nici nașterea, nici moartea lui; preoția lui este viața. Așa și Hristos, ca Arhiereu dumnezeesc, nu are rudenie pământească și slujirea Lui

e fără sfârșit; după natura sa omenească El n'a avut tată pă-mântesc, și El este unul și același eri, astăzi și în veci; El a fost dela început, el este din vecie singur, fără de moarte și Care trăește în veacul veacului. Astfel, în tot caracterul său, în funcția sa, în înseși modul apariției sale pe paginile istoriei sfinte, Melhisedec reprezintă un material abundent pentru cugetări bogate; și aceste însușiri ale sale adevărat îl fac prototip al lui Hristos, Arhiereul întregei omeniri.

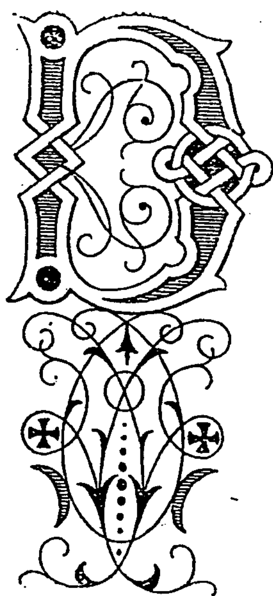

Stejar de Palestina.

CAPITOLUL XIV

LEGĂMÂNTUL LUI DUMNEZEU CU AVRAM

upă întoarcerea sa din expediţie, Avram iarăşi s'a aşezat la iubitul său stejar Mamvri. Acum el era încă şi mai puternic patriarh, şi populaţiunea înconjurătoare şi fără să vrea privea la dânsul ca la un ostaş viteaz şi priceput comandant militar. Dar războiul nu era meseria lui şi el nu avea nici o dorinţă să se desfăteze cu triumfurile militare, dobândite prin sânge. Afară de asta, orcât de deplină era biruinţa lui, ea putea să atragă după sine o grozavă răzbunare din partea regelui biruit. Regele Sodomii, negreşit, după însuşi caracterul său, nu putea fi pentru dânsul un aliat de nădejde sau prieten. In acelaşi timp anii tot mai mult năvăleau cu povara lor asupra marelui patriarh, şi până acum el nu avea nici un fiu, care ar fi putut să continue opera sa sau să-l susţină la bătrâneţele lui. Viitorul se arăta deci tare posomorît, aşa încât putea să încerce nu puţin credinţa acestui slujitor al lui Dumnezeu. De aceea acum Avram mai mult decât orcând avea nevoe de încurajare morală. Şi Domnul i se arătă a patra oară şi i-a zis: „Nu te teme, Avrame. Eu sunt scutul tău. Răsplata ta va fi mare foarte"! Avram fu întru câtva mirat şi neliniştit de această făgăduinţă, care, se părea, că trebue să se realizeze într'un viitor depărtat. El nu pricepea, cum făgăduinţa aceasta

putea să se realizeze în starea sa de lipsă de copii. „Stăpâne Doamne!" exclama Avram, pentru prima oară întrebuinţind aceste două nume la un loc (Adonai şi Iehova), „Ce-mi vei da? Eu rămân fără copii. Ingrijitor în casa mea este acest Eliezer din Damasc. Iată Tu nu mi-ai dat urmaşi, şi iată un casnic al meu este moştenitorul meu". Neavând fiu propriu ca moştenitor, Avram deja făcuse planul să facă moştenitor al întregei sale averi pe acest slujitor al său, iar planul acesta, evident, nu era de aşa fel, care ar fi putut să corespundă în totul dorinţelor sale şi să servească pentru mângâerea inimii sale. Singurătatea şi tristeţea sa cu atât mai mult apăsau sufletul lui, încât el nu odată auzi bogatele făgăduinţe exprimate lui. El va trebui să se pogoare în mormânt fără copii. Ce folos au dar aceste făgăduinţe pentru un om singuratec, care n'are pe nimenea, căruia el ar putea să le transmită, decât doar unor slugi străine, unui rob? Robul acesta putea fi cu totul credincios şi cum se părea, administra cu iscusinţă şi cinstit gospodăria lui. Dar el totuşi nu aparţine neamului celui ales, şi în mâinile lui bogăţia, dobândită în cursul acestor din urmă ani, putea trece la străini şi astfel să rămână cu totul nefolositoare pentru susţinerea numelui şi familiei înseşi a patriarhului. Mai mult încă: toată această avere a lui acest slujitor putea s'o ducă cu sine la Damasc şi să îmbogăţească un popor fără Dumnezeu departe de pământul făgăduinţei. Anume astfel de cugete treceau prin sufletul lui Avram. Atunci Dumnezeu avu milă de dânsul, dar în acelaşi timp supuse credinţa lui la o nouă încercare. El îi dădu o făgăduinţă uimitoare, că moştenitorul averilor lui va fi propriul său fiu. Acest om bătrân, femeea căruia era stearpă, trebuia să devină tată unui copilaş, din care se va trage o generaţiune tot atât de nenumărată, ca stelele cerului. „Priveşte la cer, îi zise Domnul, şi numără stelele, dacă le poţi număra: atâţia vor fi urmaşii tăi". Adesa în patria sa, între astronomii haldei, lui Avram i se întâmpla să se ocupe cu examinarea cerului, şi el avea deja idei vaste de numărul şi mărimea corpurilor ce circulau acolo. Intr'însele el acum trebuia să vadă închipuirea propriei sale generaţiuni, care acum se compara deja nu cu nisipul pământului, ci se asămăna cu slăviţii luminători de pe tăria cerului. O astfel de făgăduinţă, care se imponcişa cu orce evidenţă şi probabilitate, putea fi crezută numai faţă de o încredere desăvârşită în Acela, Care o dădea. „Şi Avram a crezut Domnului, şi Acesta i-a socotit lui aceasta ca dreptate". Lege ceremonială nu exista încă; legământul tăerii împrejur nu era încă statornicit; deaceea şi dreptatea sa Avram a dobândit-o nu prin ascultarea de

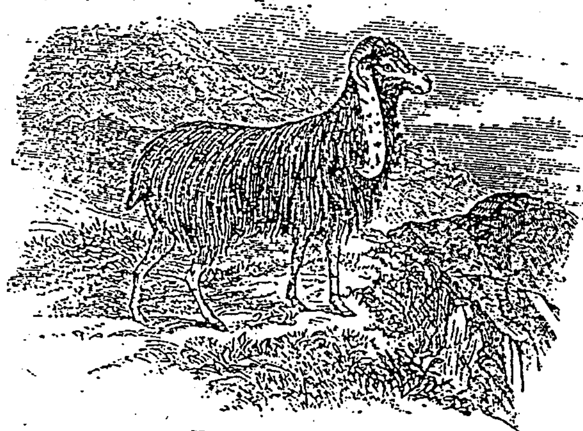
un codice formal de porunci, ci prin nădăjduirea în Dumnezeu și prin încrederea absolută în făgăduință. Dar credința lui Avram nu era fără fapte bune; ea îl învăța să umble înaintea lui Dumnezeu, să se supună Lui absolut, a închina toate lucrurile sale Domnului și a se sili să placă totdeauna Lui. Această credință îl întorcea pe dânsul înapoi către dreptatea lui Adam, când acesta abea fusese făcut în nevinovăția lui primitivă, pentrucă mulțămită ei, voința lui se conforma în totul cu voea lui Dumnezeu, și el nu avea nici o dorință alta, decât să se supună Domnului și a împlinit în totul voea Lui.

Când a fost dată făgăduința unui fiu, Dumnezeu aminti lui Avram, întru cât el a fost obiectul unei deosebite purtări de grijă din partea Sa chiar din acel timp, când i s'a poruncit lui să părăsască patria sa și să plece în pământul făgăduit lui. Deși Avram a crezut cuvintelor lui Dumnezeu, dar el fără să vrea și-a pus întrebarea: „Stăpâne Doamne? Cum voi cunoaște eu, că îl voi stăpâni?" În întrebarea aceasta nu era vreo îndoială, ci se exprima numai nedumirirea minței naturale, frapată de nepotrivirea făgăduinței cu realitatea. El voea să aibă vreun semn extern, că ceeace el auzise sau văzuse era o realitate, iar nu un vis sau vreo vedenie amăgitoare, ci o revelațiune formală, care putea să lase într'însul o convingere tare și pentru timpul următor. Ghedeon deasemenea ceruse semne ca dovadă, că Domnul în adevăr vorbise cu dânsul (Jud. VI, 17, 36). Deasemenea și regelui Ezechia în urmă i s'a dat semn sub forma întoarcerei umbrei, că el va dobândi vindecare miraculoasă de boala de moarte, în care se găsea (4 Reg. XX, 8). Dumnezeu se plecă și la ruga lui Avram și i-a dat semn. El îi declară, că Avram de acum trebue să intre într'un legământ deosebit cu Domnul, în legământ cu Iehova, după care însuși Iehova în urmă va deveni rege poporului, ce avea să se tragă din Avram, și acest popor din această pricină se va bucura de o deosebită purtare de grijă a sa și de conducerea sa. Pe Avram trebue să-l ajungă diferite încercări, din pricina cărora totuși credința lui trebue să se curățe mereu și să se întărească, căci avantajul superior trebue dobândit prin suferințe. Poporul ce avea să se tragă din el va trebui să treacă prin școala aspră a vieții și prin țara robiei, la cei de alt neam și așa să ajungă la sfințenia rânduită pentru dânsul. Lor le va fi dat să sufere tot felul de necazuri și amărăciuni, în timpul cărora vor învăța să cunoască acea dreaptă divină, care-i va conduce, și vor aștepta vremea izbăvirii și a binecuvântării lor. Și iată astfel între

Dumnezeu și patriarh a fost încheiat așezământ formal. Aceasta nu a fost întâia oară, când s'a încheiat așezământ între Dumnezeu și om. Acest termen se aplică în Biblie și acelei dumnezeești făgăduințe, care a fost dată lui Noe după potop, că neamul omenesc nu va mai fi niciodată supus unei asemenea nenorociri. Dar legământul cu Noe a avut un caracter general și n'a fost însoțit de nici un fel de binecuvântări duhovnicești deosebite. Acum însă Dumnezeu închee un legământ cu un anume om și cu urmașii lui, convenind să-i dăruiască deosebite avantaje mari cu anumite condițiuni. Potrivit cu obiceiul acelui timp, așezământul fu întărit prin aducerea de jertfă. Patriarhul a trebuit să ia animalele cele mai bune ce avea și numai în urmă au fost aduse jertfă după lege, anume un junc, o capră, și un berbece de trei ani, prin urmare în etate și putere deplină. Inseși numărul trei avea fără îndoială o deosebită însemnare. In sf. Scriptură el în genere se prezintă în calitate de simbol al lui Dumnezeu și al sf. Treimi. Așa heruvimii exclamă: „sfânt, sfânt, sfânt". Aceste trei animale Avram trebuia să le împartă pe fiecare în două jumătăți și să pună aceste jumătăți una în fața alteia; împreună cu aceasta el trebuea de asemenea să ia o turturică și un pui de porumb și fără spintecare să-i pună unul în fața altuia, cum s'a stabilit în urmă prin legea lui Moise (Lev. I, 17). După ce s'au făcut toate aceste pregătiri, părțile contractante au trebuit să treacă printre jertfe, în semn că aceeași soartă, care a ajuns pe animalele jertfite, va ajunge și pe tot celce va călca așezământul. Obiceiul unei așa întăriri a așezământului era cunoscut în genere și în vechime. In anticitatea clasică erau cunoscute căzuri, când contractanții amestecau sângele lor spre întărirea contractului. Așa, Herodot istorisește, că atunci când aravitenii voiau să întărească vre un contract, a treia persoană, stând între cei doi contractanți, făcea o tăetură în palmele celor doi contractanți și, luând o bucățică din haina fiecăruia din ei, o muia în sânge și ungea cu ea șapte pietre, puse în mijlocul lor,

Turturele.

Țap de Palestina.

chiemând în acelaşi timp pe zei. El istoriseşte deasemenea despre sciţi, lidieni şi mideni, că cu prilejul încheerei alianţei, contractanţii îşi ciocârteau trupurile şi-şi lingeau reciproc ranele sau, amestecând sângele cu vin, beau băutura aceasta. La încheierea aşezământului cu Avram nu s'a săvârşit asemenea vărsare de sânge. Aceasta a fost lăsată pentru viitor, când, la desfăşurarea mai departe a făgăduinţei, a fost statornicit ritualul circumciziunii. N'a fost cu acest prilej nici aducerea formală de jertfă, de oarece nu era nici un fel de ardere de tot pe jertfelnic sau stropire cu sânge. Dar esenţa jertfei consta în tăerea animalului de jertfă, ceeace a şi avut aicea loc. Când totul a fost gata, Avram aşteptă săvârşirea ritualului, şezând toată ziua la jertfele sale şi alungând paserile sălbatice, ce sburau asupra trupurilor. Unii vedeau în aceasta indicaţiunea stăruinţei vre unui popor necurat, de ex. a egiptenilor, de a împedeca împlinirea aşezământului dumnezeesc şi a neizbutirii lor în această privinţă. Alţii recunosc sensul duhovnicesc în aceste păseri hrăpăreţe, cari preînchipuiau pe vrăjmaşii sufletului, cari ar fi voit să răpească sămânţa cea bună din inima creştină şi a o împedeca de a se desfăta prin unirea cu Dumnezeu, devenită posibilă în virtutea jertfei de răscumpărare a lui Hristos. Când soarele alunecă cu razele sale cele din urmă după înălţimile dimprejur, asupra lui Avram căzu un somn adânc, ca şi oare când asupra lui Adam la facerea Evei din coasta lui, şi împreună cu aceasta „a căzut asupra lui groază şi întunerec mare". Duhul lui se înspăimântă de prezenţa lui Dumnezeu şi ideea de un viitor trist, ce aştepta pe urmaşii săi întunecă duhul lui. In această stare el auzi glasul lui Dumnezeu, care-i grăi: „să ştii că urmaşii tăi vor fi nemernici într'un pământ străin, şi-i vor robi şi-i vor apăsa patru sute de ani. Dar Eu voi face judecată asupra poporului, la care ei vor fi în robie, după aceea ei vor eşi (încoace) cu mare avere, şi tu vei trece la părinţii tăi în pace, şi vei fi îngropat la bătrâneţe adânci. Intru al patrulea neam se vor întoarce ei încoace, căci măsura fărădelegei amoreilor nu s'a împlinit încă până acum". Aici a fost lumină şi întunerec, necaz şi fericire, întristare şi mângâere. Viitorul era posomorît şi anii ce au urmat au dovedit adevărul acestei preziceri.

Anume astfel de prezicere a fost dată lui Avram, când el a fost afundat în somn adânc. Urmaşii lui, adevărat, vor moşteni pământul, pe care stătea el, dar mai întâiu de toate ei trebue să treacă prin o şcoală aspră a încercării, să trăiască în ţară străină, să se supue la tot felul de împilări şi jigniri în curgere de patru sute de ani, dar după a-

ceea va veni izbăvirea. Acest pământ al făgăduinței iarăși îi va primi îmbogățiți și binecuvântați. Incercările lor se vor termina și ei vor intra în moștenirea rânduită pentru dânșii. Dar pentru ce ei n'au pu= tut intra deodată în pământul rânduit lor? Din două cauze. Intâiu, acum ei nu erau destul de numeroși, ca să populeze această țară și nu destul de tari, ca să o curățe de actualii locuitori. Al doilea, mă= sura nelegiuirii amoreilor (cea mai puternică seminție hananiană, primită aicea în calitate de reprezentantă a toată populațiunea) „până acum nu se umpluse". Aceștia erau nelegiuiți, dar Dum= nezeu, după nesfârșita sa îndelungă răbdare, aștepta, ca în urma diferitelor preveniri și pedepse, precum și sub influența înaltei pilde a sfinților, ei ar putea încă să se pocăiască și să se îndrepte. Domnul în atotștiința sa, negreșit, știa, că stricăciunea și nele= giuirea lor se va mări încă și mai tare, dar El reținu mâna sa pedepsitoare, pânăce deveni evident, că îndreptarea lor e cu ne= putință și că ei numai împovărau pământul, pe care locuiau, pro= cedând chiar împotriva legilor naturii și a religiei naturale și de= venind izvorul corupției morale pentru toți cei ce veneau în contact cu dânșii. Numai atuncea au trebuit să fie supuși nimicirii și să se curățe locul pentru un popor, care putea să se folosească de darurile lui Dumnezeu pentru scopuri mai bune.

Astfel Avram a fost mângăiat pentru necazurile, care trebuiau să ajungă pe urmașii săi. Toate cu trecerea vremei trebueau să ducă la un bun sfârșit. Iar ce se atinge de el însuși, apoi el însuși va trece cu pace în mormânt și se va alătura la străbunii săi în ceialaltă lume, deși trupul lui va zăcea în acest pământ depărtat. Lui i se făgăduise o viață lungă și binecuvântată: „vei fi îngropat la bătrâneță bună", și după aceea Dumnezeu îi arată mai determinat, în ce anume constă acea stăpânire, pe care El o fă= găduia posterității robului Său credincios: „Urmașilor tăi, zise El, dau Eu pământul acesta dela râul Egiptului pânăla râul cel mare, pânăla râul Eufratului". Râul Egiptului este fără îndoială Nilul sau ramura lui orientală. Și Domnul făgăduește, că israilitenii vor fi stăpânii țării din valea Nilului pânăla Eufrat. Aceasta a fost in= tenția lui Dumnezeu și ea, în adevăr s'a realizat în timpurile ur= mătoare, și anume în secolul strălucit al domniei lui Solomon, care în adevăr „a domnit peste toți regii, dela râul Eufrat pânăla pă= mântul filistenilor și pânăla hotarele Egiptului". (2 Paral. IX, 26).

Toate făgăduințele acestea cereau lui Avram o mare credință, pentrucă realizarea lor contrazicea realitatea. Avram deja se apropia de anii bătrâneței, și totuși era fără copii. In înseși făgăduința nu

se spunea, că posteritatea făgăduită lui Avram trebuea să se tragă neapărat din Sara. Trecuseră deja zece ani dela strămutarea lui în Hanaan. Avram avea deja 86 de ani dela naștere, iar Sara era numai cu zece ani mai mică decât dânsul. In vederea acestor împrejurări, împlinirea făgăduinței se părea fără nădejde. Reflectând la acestea în inima sa și socotind, că stârpiciunea sa proprie împedecă împlinirea făgăduinței, Sara, mult mai nerăbdătoare decât bărbatul ei, nu voi să aștepte mai mult și recurse la alte mijloace pentru realizarea dorinței lor reciproce. La ap. Petru, Sara se zugrăvește în calitate de mare pildă de ascultare conjugală, „deoarece ea s'a supus bărbatului, numindu-l domn" (1 Petr. III, 6). Dar acuma ea singură, se pare, alcătuește planul de acțiune și induplecă pe Avram să facă ceeace lui niciodată nu i-a trecut prin minte și ce putea chiar să-l turbure întru câtva. Dacă pentru Sara e de laudă acea abnegațiune, care pentru atingerea marelui scop a făcut-o să se priveze pe sine de cea mai scumpă preferință de femee și să pună pe alta în situația, ce-i aparținea ei după lege, apoi a o mustra pe dânsa se poate, poate, numai pentru acea nerăbdare, din pricina căria ea n'a voit să aștepte împlinirea voei lui Dumnezeu, ci s'a silit prin sforțările proprii să grăbească lucrurile. Ea avea o roabă, anume Agara, pe care o adusese cu sine din Egipt și care, probabil, îi fusese dăruită ei de către faraon. Vechile tradiții spun, că ea era fiica regelui dela una din concubinile sale; și faraon a dat-o roabă, convingând-o, că e mai bine să fie roabă în casa unui om, așa de iubit de Dumnezeu, decât doamnă în propria sa casă. Numele Agara însamnă „fugă" și a putut fi dat ei aicea, ca presimțire a evenimentelor ce o așteptau, adecă în vederea fugirii ei dela stăpâna sa, sau pentrucă ea a părăsit patria sa Egiptul, ca să devină pribeagă în țară străină. Anume pe această femee și sfătui Sara pe Avram să și-o ia în calitate de concubină, cu condiția, ca copilul ce avea să se nască din ea să se considere că-i aparține ei – Sarei. Avram nu era poligam. El păzea legea primitivă a căsătoriei, primită în Edem și care a fost călcată numai de astfel de oameni senzuali și nelegiuiți, ca Lameh. Dar această privire curată asupra căsătoriei nu împedecă concubinajul în anumite împrejurări. Roaba era la dispoziția absolută a stăpânei sale, care putea dispune de dânsa cum voia. Rușinea stârpiciunii era așa de mare, că asemenea măsuri, luate pentru înlăturarea unei asemenea nenorociri, se considerau firești și îngăduite. Afară de acea impulziune principală, care a făcut pe Avram și pe femeea sa să recurgă la această înțelegere, era curat religioasă și nu avea

nimic senzual și grosolan. Concubina, se pare, că fără nici o logodnă formală sau ceremonie de nuntă, ocupa situația de a doua soție, după expresia poruncitoare a stăpânii sale, care înseși continua să ocupe situația de stăpână față de dânsa și nu perdu nici unul din drepturile ce-i aparțineau. Copiii din această legătură se considerau oare cum legitimi. In tot cazul ei se socoteau în calitate de complectare a familiei și puteau conta complect pe dreptul de întreținere dela tatăl lor, deși negreșit nu aveau egalitate deplină cu fiii soției legitime. In genere vorbind, copiii concubinelor moșteneau dela tată mai curând prin testament decât în calitate de moștenitori firești. Concubina perdea drepturile sale și privilegiile după moartea stăpânului, și deși ea nu mai putea fi vândută în calitate de roabă, dar în tot cazul putea fi eliberată fără nici o asigurare. Legea lui Moise deasemenea admitea concubinajul și stabilea numai oare care regule putinței de a abuza de el. Oamenii învață legea supremă a moralei numai încetul cu încetul. Obiceiurile patriarhale ale legii lui Moise au fost numai o pregătire spre o lege mai bună, proclamată de Hristos. Curățenia severă a creștinismului s'a propoveduit cu cuvântul și cu exemplul, obiceiurile senzuale de dinainte au fost curățite și schimbate, iar nu schimbate silnic, ceeace ar fi putut să stârnească în mulți o îndărătnicie extremă. Și numai atunci sfințenia inimii și a trupului, pe care a propoveduit-o Fiul lui Dumnezeu, și-a găsit ecou în inimile omenești și a fost primită de următorii Săi. Explicarea de către ap. Pavel a raportului Agarei către Avram și Sara arată cum Dumnezeu îndreptează spre bine până și orce rău. Aicea a fost preînchipuirea sinagogii și a bisericii, a așezământului iudaic și creștin. Legea ceremonială a fost dată numai pentru acel timp, până ce a venit sămânța făgăduită; când biserica era încă neroditoare, sinagoga ocupa locul ei; dar însfârșit Sara deveni mamă a multor popoară și Agara a trebuit să se depărteze (Galat. IV).

Când Agara a zemislit, atunci, considerându-se pe sine oare cum mama moștenirei făgăduite, începu să se refere cu dispreț către stăpâna sa stearpă. Ea văzu, cum o iubește și o respectă stăpânul său și voi să fie rivala Sarei în cele mai nobile sentimente. Aceasta a dus către urmările sale firești: la neplăceri și desbinări. Cum în urmă Fenana amăra pe Ana, „ințetindu-o la cârtire pentrucă Domnul închisese pântecele ei" (1 Reg. I, 6), așa și Agara, mândrindu-se din cauza situației sale, începu să otrăvească pe mândra doamnă în cele mai delicate simțiminte ale ei. Fiind destul de mărinimoasă, ca să aducă o așa de mare jertfă pentru marea operă, Sara nu putu să suporte acum superioritatea

permanentă a slujnicei sale asupra sa. Simţimintele sale jignite o făcu nu numai crudă, dar şi nedreaptă faţă de bărbatul său. Deşi ea singură convinsese pe bărbatul său să între în aceste raporturi cu Agara, totuşi ea începu să-l învinuiască pe dânsul de urmările propriei sale nerăbdări, de oarece el nu deodată trecu de partea ei şi nu voia să-şi răsbune pentru dispreţul, cu care se referea către dânsa roaba, de aceea ea murmura contra lui şi toată vina aceasta o arunca asupra lui Avram. „De jicnirea mea tu eşti vinovat", exclama vijelios ea: „Domnul să fie judecător între mine şi între tine!" Lui Avram, negreşit, îi venea tare greu să se poarte aspru cu viitoarea mamă a copilului său, dar el nu putu în fine să se împotrivească jăluirilor necontenite ale femeei sale. Drepturile ei naturale nu se puteau micşora şi astfel fu necesară îndepărtarea izvorului certelor. El procedă astfel, cum ar fi procedat şi orcare om în situaţia lui, care poartă grijă de pacea şi bunăstarea casei sale. El nu găsi cu cale să se amestece în certurile dintre femeea sa şi slujnica ei, ci o lasă pe dânsa să ia toate măsurile acele, pe care le va găsi cu cale pentru pedepsirea roabei pentru obrăznicie şi pentru susţinerea autorităţei sale. „Iată", zise el, „slujnica ta e în mânile tale. Fă cu ea ce vrei!" Sara însă, sub influenţa încercărilor suferite, era atât de nedreaptă, încât începu să împileze în tot felul pe Agara şi făcu viaţa ei aşa de grea, încât aceasta din urmă a fost nevoită să părăsască casa lui Avram şi cu totul singurică fugi în pustie, având poate în vedere să se întoarcă în patria sa. Ea plecă pe calea spre Sur, acea parte a pustiului Tih, din apropierea Egiptului, care-şi primise numirea dela stâncile, ce o înconjurau din toate părţile. Obosită de greutatea călătoriei, ea cu bucurie văzu o mică oază în pustia moartă şi şezu acolo să se odihnească la un izvor, care făcea roditoare această oază. Acesta era un loc adesa vizitat de călători, şi Moise vorbeşte despre dânsul, ca despre un popor bine cunoscut între Cades şi Bared — situat undeva pe vechea cale spre Egipt pe hotarul sud-vestic al Neghebului. Aicea i s'a arătat ei „îngerul Domnului". Numirea aceasta adesa se întâlneşte în Pentateuc şi în alte cărţi şi pretutindenea are senz foarte tainic. Aicea în chip de înger a fost oare cum o arătare divină, arătarea cuvântului lui Dumnezeu, de oarece îngerul Domnului vorbeşte aicea ca Dumnezeu, şi Agara vorbeşte despre El în acelaşi senz. El nu numai îi aduce veste dela Iehova, dar însuşi se identifică pe sine cu Iehova. Arătându-se Agarei, îngerul Domnului a exclamat: „Agara, slujnica Sarei, de unde ai venit şi unde mergi?" Şi dupăce ea i-a spus, ce este, şi anume că ea a fugit

dela stăpâna ei Sara, atunci el îi porunci să se întoarcă la stăpâna sa și să se supună ei, făgăduindu-i în același timp o numeroasă posteritate dela fiul Ismail, ce avea să se nască: „înmulțind voi înmulți pe urmașii tăi", îi spuse îngerul, „așa că nu se vor putea nici număra din pricina mulțimii. Iată tu ești însărcinată, și vei naște fiu, și-i vei pune numele Ismail, că a auzit Domnul suferințele tale". Multe popoară recunoșteau pe Dumnezeu sub numele El. Numele Iehova a fost rezervat numai pentru poporul ales. Deși fiul ei nu va păstra în numele lui amintirea despre marele nume al lui Iehova, totuși Agarei i se spuse, că anume dela Domnul îi venea ei această făgăduință și că mila i se dă ei acum dela Dumnezeul lui Avram. După aceea îngerul îi descoperi caracterul și soarta viitoare a fiului său și urmașii lui: „el va fi între oameni, ca asinul sălbatec. Mânile lui asupra tuturor și mânile tuturor asupra lui. El va trăi înaintea feții tuturor fraților lui". Aicea e descris lămurit anume caracterul acelor triburi (ale beduinilor arabi), care se trag din Ismail și până acum trăesc viața strămoșului lor. Ei cu adevărat au trăit înaintea feții fraților lor, populând pământ pe de toate părțile pământului făgăduinței și se întâlneau pretutindenea între Egipt, Eufrat, în Africa de nord, în Asia sudică, păstrând pretutindenea aceleași particularități. Impotriva lor au fost conduse oștiri enorme, dar ei niciodată n'au fost supuși cu totul. Ei înseși necontenit au făcut incursiuni în țările vecine, dar niciodată n'au iubit strâmtorarea vieței statornicite. Trăind în dușmănie reciprocă unii cu alții și cu toată lumea, ei necontenit pribegesc prin pustiu, amintind prin felul lor de trai, precum și prin tradițiile lor, persoana neîmblânzită a marelui lor strămoș. Uimită și mirată de această prevestire, convingându-se, că cel ce vorbise cu dânsa și-i prevestise viitorul îndepărtat este însuși Dumnezeu, Agara primi această descoperire și numi pe cel ce i se arătase cu un nou nume: „tu ești Dumnezeul cel ce m'ai văzut" exclamă ea, adecă tu ești Dumnezeu, care vezi toate și care ești văzut de mine. Această femee semipăgână astfel a fost adusă la cunoștința adevăratului Dumnezeu în persoana îngerului ce i se arătase și, crezind într'însul, ea se umplu de mirare și de recunoștință pentru mântuirea sa. In curgerea veacurilor următoare amintirea despre acest mare eveniment s'a menținut necontenit prin înseși menirea, ce i s'a dat izvorului Beer-Lehai-Roi, adecă „izvorul Celui Viu, care mă vede".

Șef arab.

Supunându-se poruncii dumnezeeşti, Agara se întoarse la stăpâna sa şi se supuse ei, şi la vremea cuvenită a născut pe fiul său, care a şi fost numit Ismael. A se împăca cineva cu nedreptatea totdeauna e foarte greu, şi când această nedreptate e însoţită cu aşteptarea de reproşuri aspre şi de tratament crud, atunci problema devine încă şi mai grea. Dacă Agara a învins în sine toate aceste sentimente, apoi aceasta vorbeşte foarte mult de mărinimia ei. Dar binecuvântările lui Dumnezeu totdeauna să câştigă prin abnegaţiune şi supunere. Ei îi aparţinea un mare viitor în calitate de mamă a fiului lui Avram. Ca să devină strămoaşa unui neam puternic ea cu plăcere putea suporta neplăcerile vremelnice. Uşoara amărăciune prezentă, putea să o suporte cu răbdare în nădejdea slavei ce avea să-i vie în viitor. Ap. Pavel ne învaţă (Galat. IV) să vedem în urmaşii Agarei prototipul iudeilor, pe Israel după trup, iar în urmaşii Sarei chipul creştinilor, pe israeliţii cei duhovniceşti. Deosebirea asta apare încă şi mai limpede în acea împrejurare, care în urmă a dus la izgonirea definitivă a roabei. Acum noi vedem numai îndelungata aşteptare de către Biserică a mântuirii viitoare şi introducerea a ceeace a putut servi numai drept înlocuire a lucrului înseşi. Şi una şi alta a trebuit să se săvârşască după voea lui Dumnezeu. Dar această mare făgăduinţă a fost mai slăvită decât legea şi n'a putut să sufere ştirbire dela dânsa. Şi cea din urmă, cum explică apostolul, a fost dată numai vremelnic şi întâmplător, „din pricina nelegiuirilor, pânăla timpul venirei seminţei, la care se referă făgăduinţa (Gal. III, 19).

Avram avea deja 86 de ani dela naştere, când s'a născut Ismail. Despre viaţa lui în curs de treisprezece ani după aceasta, nu avem nici un fel de amărunţimi. El, evident, trăia tot la dumbrava lui Mamvri, trimiţând de aicea turmele sale sub paza păstorilor la păşune şi ducând o viaţă paşnică fericită în mijlocul poporului său. Intre acestea fiul său a crescut şi deodată s'a arătat capricios, îndrăsneţ, iubitor de stăpânire, socotindu-se moştenitor al marilor posesiuni ale tatălui său, manifestând înclinaţiunea către viaţa nomadă şi, după cât se putea judeca, ne întimpinând o iubire deosebită din partea Sarei. Dar iată se apropia împlinirea marelui eveniment. Avram avu o nouă descoperire şi se înoi testamentul cu dânsul. Lui i se arătă iarăş Domnul şi, descoperindu-se sub numele Dumnezeului Atotputernic (El-Şadai), îi repetă făgăduinţele anterioare încă şi cu mai mare lămurire şi adeveri simbolul lor tainic. O asemenea confirmare a atot puternicului Dumnezeu era necesară pentru aceea, ca să facă pentru ascultătorii săi clar, că

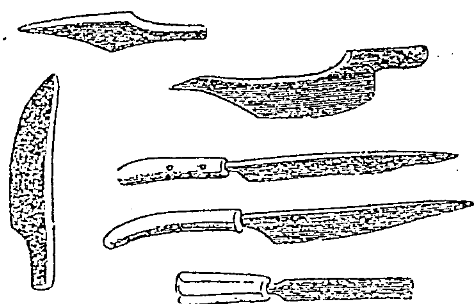
ceeace se părea după înseşi natura lucrului imposibil, este posibil pentru Dânsul. Se apropia o nouă cercare a credinţei şi, ca să pregătească pe Avram pentru un lucru ce cerea dela dânsul ascultare, Dumnezeu îi porunci să trăiască totdeauna înaintea feţii sale şi să ducă viaţă străină de orce păcat sau neascultare.

„Eu sunt Dumnezeu atotputernic", îi zise Domnul; „umblă înaintea mea şi fii fără prihană", sau după expresiunea literală a originalului, „fii desăvârşit!" Aceasta, evident, e aceeaşi cerinţă, pe care a făcut-o mai târziu Hristos ucenicilor săi: „Fiţi desăvârşiţi, cum e desăvârşit Tatăl vostru cel ceresc". Idealul acesta întrece cu mult capacitatea omului. Dar pentru om e mântuitoare înseşi tendinţa şi dorinţa de a-l ajunge, şi cine tinde spre desăvârşire, acela împlineşte acea poruncă şi e plăcut lui Dumnezeu.

Această nouă descoperire cuprinde trei particularităţi, care lămuresc aşezemântul de mai înainte. Prima se atinge de sământă. „Şi voi pune aşezământul Meu între Mine şi între tine", zice Domnul, „şi te voi imulţi foarte, foarte". Şi când Avram cu respect căzu pe faţa sa, Dumnezeu continuă să vorbească cu dânsul şi a zis: „Iată legământul Meu cu tine: „tu vei fi tată a multor popoară... şi te voi face roditor foarte foarte, şi voi ridica din tine popoară, şi regi voiu ridica din tine". Şi ca semn al acestei mari făgăduinţe şi în scop de a-i aminti necontenit şi urmaşilor săi de însemnătatea lui, înseşi numele lui Avram a fost schimbat în „Avraam" prin introducerea unei litere „a" [1]), una din literele fundamentale în numele lui Iehova. Avram sau Abu-Ramu, cum el se întâlneşte pe monumentele babilonene, însamnă „tată înalt", adecă capul şi şeful tribului. Iar noul nume însamnă în arabeşte „tatăl mulţimii" şi era astfel numele potrivit pentru acela, care avea să fie întemeietorul unor popoară puternice. Propriu vorbind, din el a rezultat anume cele 12 triburi ale lui Israil, ismaeliţii, descendenţii Heturei şi edomiţii. Dar prin interpretarea literală nu se epuizază senzul făgăduinţei. Ea cuprinde pe toţi câţi sunt fiii lui Avraam după credinţă, or în care climat sau în care veac ar trăi ei. De a înţeles Avraam această făgăduinţă anume în acest senz în acel timp, nu se ştie. Dar şi în afară de această interpretare nelimitată, chiar în înţelesul literal al făgăduinţei era ceva nou, ce nu putea să uimească imaginaţia lui. Deja nu numai un singur popor îl va considera pe dânsul de strămoş al său, ci multe popoare se vor trage din el, care prezicere presupunea, că cel puţin încă un fiu trebue să se nască dintr'însul, ceeace l-a şi pregătit pe dânsul

1) Propriu pe evreeşte litera h.

cumpărat cu bani trebue supus acestui ritual în ziua a opta după naştere. Drept pedeapsă pentru neglijarea acestei dispoziţiuni trebue să servească excluderea, lepădarea dela poporul lui Dumnezeu şi se pare chiar morţii. Dispoziţiile ulterioare dădeau o importanţă deosebit de mare circumciziunii: ea deveni pecetea indispensabilă a naţionalităţii iudaice, singura uşă de intrare în biserica iudaică cu privilegiile ei. Nici un om de alt neam nu putea să participe la săvârşirea Paştelor sau să se considere cetăţan în Israil, până ce nu se supunea circumciziunii. Nici chiar sfinţenia Sâmbetei nu putea servi de pretext pentru amânarea săvârşirei acestui ritual mai departe de ziua a opta. Deşi operaţia aceasta de obiceiu să sevârşa de tatăl copilului, dar putea să o săvârşească şi orcare israelit şi, în caz de nevoe, chiar de o femee, întocmai după cum în biserica creştină botezul de obiceiu să săvârşaşte de preòt, dar la caz de nevoe poate fi săvârşit şi de un mirean, şi chiar de o femee. Potrivit cu porunca divină şi cu toată voinţa de supunere". Avraam, fiul său Ismail, care avea atuncea 13 ani, şi toţi casnicii lui au fost tăeţi împrejur în aceeaşi zi şi astfel împărtăşiţi marelui aşezământ.

Cuțite egiptene (în Muzeul Britanic).

Circumciziunea nu era ritual exclusiv iudaic, şi pentru prima oară a fost introdus acum. Ea se întrebuinţa în Egipt înainte de Avraam, dacă nu la toţi, apoi cel puţin printre sacrificatori şi printre aceia, care doreau să fie admişi în cele mai adânci taine ale religiei. O veche inscripţie întrebuinţază cuvintele „necircomcis" şi „necurat" ca sinonime şi pe pereţii templului Honsu din Carnac, construit de Ramzes II, este închipuită înseşi operaţia[1]). Herodot afirmă, că asirienii şi palestinienii au împrumutat acest obiceiu dela egipteni. Dar această comunicare i-a fost făcută lui de sacrificatorii indigeni, mândrindu-se cu vechimea obiceiurilor lor şi deaceea nu poate avea autenticitate istorică. Fără îndoială, multe popoară au primit acest ritual dela egipteni, ca de ex. Calheenii, troglodiţii africani, etiopenii din Meroe, etc. şi el se săvârşeşte şi acum în biserica coptică şi la creştinii abisinieni. Intrebuinţarea lui e cu totul în obiceiu şi la triburile cafreene din sudul Africei şi chiar la unii indigeni din insulele Oceaniei şi ale Americei. E greu de spus, în ce măsură

1) O fotografie după ea vezi la Ebers, Aegypten, p. 280.

era el răspândit printre triburile siro-arabice. Fenicienii și uneie din triburile hananiene nu se circumcideau, cum se vede aceasta din diferite împrejurări, amintite în sf. Scriptură. Și din istorisirea despre Sepfora (Eș. IV, 25) se poate conchide, că el nu se observa tocmai riguros nici la madianiți. Iosif Flavie spune, că ismaeliții arabieni se tăiau împrejur la vârsta de 13 ani, ceeace evident își are origina în tradiția despre strămoșul lor Ismail. Mahomed a găsit acest obiceiu existând deja și el însuși a fost tăiat împrejur, când a edat Coranul. Dar el însuși n'a considerat circumciziunea, cum se pare, ca ritual religios și nu pomenește de el în legile sale. Urmașii săi totuși l-au observat riguros, ca instituire pozitivă e și el se întrebuințază astăzi printre toți mahomedanii. In timpul șederii sale în Egipt, Avraam a putut să cunoască acolo acest obiceiu, așa că atunci, când i s'a propus de Dumnezeu în această nouă revelațiune și în noua lui semnificare, patriarhul era deja pregătit pentru acest simbol și a putut să priceapă îndată senzul lui religios. Acest senz s'a perdut sau nu s'a luat în samă printre multe din acele popoară, care aveau acest obiceiu, așa că el la ele nu avea decât importanță sanitară fizică sau superstițioasă. Filon, în scopul de a recomanda această instituție a lui Israil și păgânilor, spune, că au fost patru temeiuri pentru introducerea lui, și anume de a împedeca o anumită boală, proprie țărilor calde; de a păstra curățenia trupului, de a crea analogia între organele externe, care produc viața, și inimă, care produce ideea, și de a spori nașterea de copii. Dar el însuși e înclinat a considera circumciziunea drept simbol al abnegațiunii în chestia desfătării și simbol înlăturării mândriei și trufiei. In istorisirea biblică despre instituirea acestui ritual totuși nu se spune nici un cuvânt relativ de utilitatea lui higienică sau prezervătoare. In el se arată numai un temei mult mai înalt. Acesta era semnul exterior al legăturei dintre Dumnezeu și Israil și un mijloc de a căpăta avantajele acestui așezământ. Prin el iudeii trebuiau să se deosebească de celelalte popoară, dar dându-i senz duhovnicesc și importanță simbolică, întocmai după cum El a dat o nouă însemnătate curcubeului după potop, deși el deja existase și mai înainte; sau după cum Hristos n'a inventat ritualul botezului, ci s'a folosit de ritualul deja existent, dându-i numai un nou senz și un nou har. Circumcișii s'au încredințat prin săvârșirea acestui ritual, că ei au intrat într'un nou raport cu Dumnezeu, și astfel au convenit să îndeplinească obligațiile, pe care le punea asupra lor acest raport. Durerea, pricinuită de tăerea împrejur, putea indica la esența și severitatea legii, care avea a fi dată în

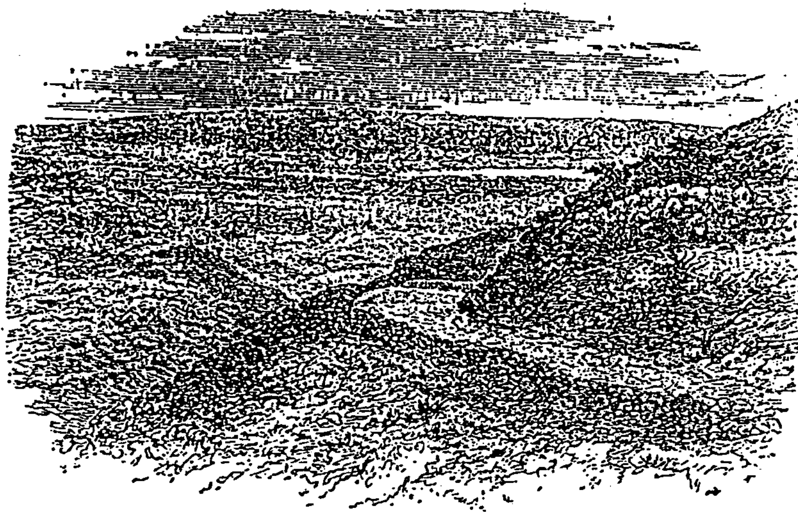
urmă, iar acum putea servi ca semn consacrării lui Dumnezeu și a curățirii duhovnicești. Ea arăta, că de puterile naturale trebue a se folosi cineva măsurat și cu respect, potrivit cu scopurile așezământului, care avea în vedere împlinirea dumnezeescului plan. Instituția aceasta nu s'a întins și la femei, pentru care nu se cerea și de oarecare ritual echivalent. Asta atârna de situația lor de supușenie. Femeea era creată pentru bărbat și bărbatul este cap femeei. Astfel ea se sfințea prin bărbat și cu bărbatul. Nu ca femee, ci ca soție devenea ea părtașa testamentului. O situație exactă a femeilor nemăritate în această privință nicăirea nu se definește, dar se poate presupune, că relativ de ele consacrarea tatălui comunica avantajele testamentului și fiicelor. Causa, că circumciziunea trebuea să se săvârșască anume în ziua a opta, era cu totul simbolică. Negreșit, copilul, după slăbiciunea sa, nu putea înainte de aceasta suporta asemenea ritual. Dar alegerea primei zile a săptămânei a doua a vieții are un sens foarte lămurit. Numărul 7 în sf. Scriptură are o mare însemnătate. El poate fi privit sub două raporturi: ca 6+1 sau ca 4+3, și dela aceste două raporturi depinde însemnarea lui. In cazul întâiu înțelesul lui simbolic se determină de istorisirea despre facere. In șase zile Dumnezeu a făcut cerul și pământul și în ziua a șaptea s'a odihnit de lucrul său. Așa și lucrurile facerei, ca să-și găsască odihnă și sfințire trebue să se unească cu unitatea, adecă cu Dumnezeu, lucrurile lumii trebue să se întoarcă la Dumnezeu unde ele se liniștesc și se sfințesc. Pe de altă parte: precum 4 este chipul lumii (cu cele 4 laturi ale sale și cu 4 vânturi), și 3 chipul sf. Treimi, așa 4 în unire cu 3 reprezintă lumea unită cu Dumnezeu, făptura reunită cu Făcătorul său. Astfel 7 este număr testamentar, care reprezintă armonia, unitatea, desăvârșirea și odihna. Intrebuințarea numărului 8 e strâns legată de numărul 7, alcătuind ceeace în muzică se numește octavă, întoarcerea la primă, începutul unui nou crug. După cum ziua, care stă în afară de hotarul a 7 zile ale săptămânei creației, ea însamnă o nouă viață. De aceea ea exprimă ideea reînoirii, a învierii. De aceea în raport cu copilul ziua a opta se considera oarecum ziua a doua a nașterei, începutul pentru el a unei noui vieți și a unei noui desvoltări. Noi, creștinii, vedem într'însa chipul învierii lui Iisus Hristos, Care a înviat din morți în ziua a opta și ne-a dat circumciziunea duhului, prin care noi omorîm pe omul cel vechiu, răstignind în noi trupul cu patimile lui și cu poftele lui și ne îmbrăcăm în omul cel nou, creat după Dumnezeu, în cuvioșia și sfințenia adevărului (Efes. IV, 22).

După noua întărire a așezământului, lui Avraam i se făcu o revelațiune extraordinară, că și însăși Sara va naște fiu, că prea bătrâna femee va deveni mamă. In semn al admiterei ei la binecuvântarea, făgăduită bărbatului ei, numele ei fu schimbat în Sarra (cu schimbarea ultimei litere în forma ebraică a acestui nume i în h, care însemna titlul lui Iehova). Aceea, care până acum era cunoscută sub numele „certăreața“, de acum trebuia să se numească „regina“, mama popoarelor, din care trebuia să se nască regi [1]). In uimire bucuroasă, auzind această miraculoasă comunicare, „Avraam căzu cu fața la pământ și râse“. Asta nu însamnă că el s'a îndoit de făgăduință, ci ea-l uimi prin caracterul ei neobișnuit. In sufletul său străfulgeră ideea: „Oare cel de o sută de ani să mai aibă fiu? și Sara cea de nouăzeci de ani, va mai naște oare?“. Dar el n'a exprimat această firească întrebare în auz și a înăbușit în sine protestul rațiunii firești. „Ne slăbind în credință, cum zice apostolul, el nu cugeta, că trupul său, aproape de o sută de ani, era deja mortificat, și pântecele Sarrei e în amorțire; nu șovăia în privința făgăduinței celei dumnezeești prin necredință, ci rămase tare în credință, dând slavă lui Dumnezeu și fiind deplin încredințat, că El este puternic să-și împlinească făgăduința“ (Rom. IV, 19-21). Credința birui într'însul îndoiala, dar făgăduința totuș rămase uimitoare și contrazicea orce experiență. In primele zile ea poate nici nu a fost așa de dorită pentru el. In curgere de 13 ani Avraam se deprinse a privi la Ismail ca la moștenitorul său. Speranțele lui se concentraseră în acest fiu al său; el se deprinsese cu ideea să-l facă pe dânsul cap al tribului în locul său și moștenitor al făgăduinței, când el va trebui să treacă în pace la părinții săi. Chemat pe neașteptatele să strămute aceste speranțe la un alt viitor fiu, el nu se putu să nu exprime sentimentele sale părintești și se rugă, ca „să trăiască măcar fiul său Ismail“. Unii au exprimat această exclamațiune în sens de osebit răspect al lui Avraam, care oare cum ar fi voit să spună prin aceasta: „eu nu îndrăsnesc să mă îndrept cu rugăciune relativ de acest nou făgăduit fiu, ci dăruește-mi, ca Ismail să afle bunăvoința Ta și să trăiască viață bună, umblând înaintea ta“. Dar e mult mai probabil, că socotind, ca Ismail să fie înlocuit pentru el cu Isaac, sau chiar, că Dumnezeu are în vedere să înlăture cu totul pe acest din urmă, ca neplăcut în ochii Lui, Avraam se rugă pentru păstrarea lui și prosperitatea lui viitoare. Răspunsul lui Dumnezeu la ruga lui face

1) Sarra este cuvânt asirian Sarrat, „regina“, Sayce, Fresh Light from the monuments, p. 46.

asta cu totul limpede. Dumnezeu îl încredinţează, că Ismail se va înmulţi foarte, va fi tatăl a doisprezece prinţi (Fac. XXV, 12), dar el nu va fi moştenitorul marei făgăduinţe. Causa acestui lucru este evidentă. Ismail era fiul roabei, şi deşi în lipsa moştenitorilor dela adevărata soţie, el ar fi putut moşteni posesiunele tatălui său, totuşi la ivirea moştenitorului legal, el imediat trebue să se pogoare la situaţia mamei sale. Noi ştim cât de jalnică era situaţia fiului roabei din exemplul lui Ismail înseşi, când el după câţiva ani înpreună cu mama sa au fost isgoniţi din casa lui Avraam şi au fost lăsaţi în voea soartei. Având în vedere acest caz şi Mântuitorul a spus: „robul nu rămâne veşnic în casă; fiul însă rămâne veşnic (Ioan, VIII, 25). Astfel de om, înseşi situaţia căruia era nesigură şi atârna de întâmplare, nu putea fi străbunul copiilor duhovniceşti ai lui Dumnezeu, a moştenitorilor marei făgăduinţe, care avea a se desăvârşi deplin în Evanghelie. După aceea legământul era nu din fire, ci din har. Cel ce-l primeşte trebuea să se înalţe deasupra tuturor oamenilor prin credinţa sa preferată. Moştenitorul, care trebuea să moştenească binecuvântarea şi să o dea urmaşilor, nu trebuea să fie fiul presupunerilor lumeşti sau dorinţelor trupeşti (Gal. IV, 23), întocmai precum nu putea fi om, naşterea căruia era rezultatul unei credinţe neîndestulătoare sau a nerăbdării fireşti. In acest dumnezeesc plan nu trebuiau să aibă loc nici un fel de calcule omeneşti. Moştenitorul trebuea să fie o răsplată pentru credinţă, fiul minunii. Singur numai Isaac putea corespunde cerinţelor stării de fapt, şi drepturile lui Ismail nu puteau să intre în nici un fel de comparaţie cu drepturile fiului celei slobode. Răbdarea patriarhului îndelung cercată trebuia să-şi găsască răsplata nu în rodul unei concubine egiptene, ci în dăruirea supranaturală a unui fiu dela propria lui femee.

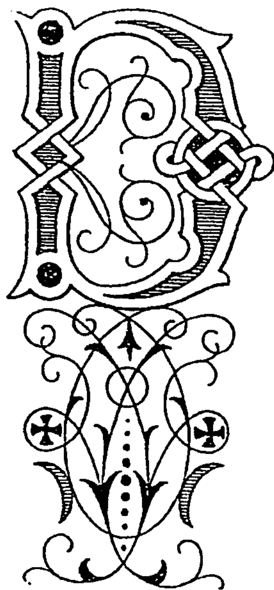

Șesul Iordanului.

CAPITOLUL XV

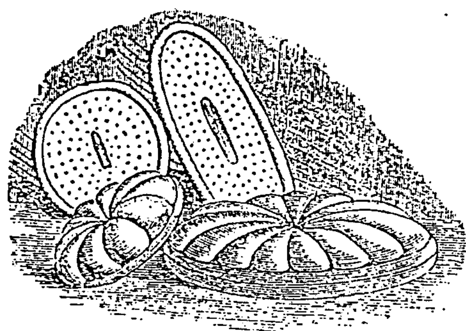
PEIREA SODOMEI ȘI GOMOREI

upă întărirea așezământului cu Dumnezeu, Avraam deveni deplin „prietenul lui Dumnezeu“ și trăia în comuniune necontenită și strânsă cu Dânsul. Dar în acel timp, când se întărea credința și creștea pietatea alesului Patriarh, creșteau și se întăreau necredința și impietatea acelor orașe rele și nelegiuite, în mijlocul cărora trăia nepotul său Lot: ele curând umplură paharul nelegiuirilor lor și însfârșit își atraseră asupră-și grozava mânie a lui Dumnezeu.

Când Avraam ședea odată într'o zi înăbușitoare la intrarea cortului său la dumbrava Mamvri, văzu trei călători, trecând pe șes. Cu bunăvoință adevărat patriarhală se hotărî el să-i roage să se abată pela dânsul și să se odihnească de zăduful zilei și de obosală. Cu ceremonialul răsăritean obișnuit, dar totodată arătând un respect mai mult decât obișnuit în felul său de adresare, patriarhul se plecă înaintea lor pânăla pământ. Adresându-se la început către acela, care se părea a fi persoana principală între călători, îl rugă să nu treacă pe alăturea, și după aceea se îngriji îndată să le procure acea plăcută mulțămire, care se prețuește mult la răsărit, și anume spălă călătorilor picioarele pline de colb

și obosite cu apă, și după aceea întări oaspeții cu hrană după călătorie. Și ospitalitatea să fie răsplătită: aceștia nu erau niște călători simpli, ci în persoana lor era însuși Domnul cu doi îngeri slujitori. Avraam servi personal pe oaspeții săi; el le aduse azime proaspăt coapte, tăie anume pentru dânșii un vițel, și le servi unt și lapte. Iosif Flavie și Filon găsiră dificil a presupune, ca acești vizitatori cerești în adevăr ar fi mâncat hrană muritoare. Primul zice, că numai s'a părut, cumcă ei ar fi mâncat, iar ultimul spune, că ei numai au arătat aparența de oameni ospătați. Fer. Teodorit încredințază, că aceasta n'a fost o reală consumare a mâncării, pentrucă îngerii au numai trupuri vremelnice, formate și primite de ei din văzduh numai pentru anumite scopuri, și că hrana, intrată în aceste trupuri, se descompune în elemente, după cum soarele preface lichidele pământului în aburi, iar nu o primește în sine. Dar nu-i nimic improbabil în acea împrejurare, că dacă ei au luat asupră-le trupuri omenești, apoi au putut primi și hrană, cum primesc oamenii. Adevărat, că îngerul, care a vizitat pe Manoe (Jud. XIII, 16), a refuzat să mănânce din pânea lui; dar acțiunea celor trei îngeri, care au vizitat pe Avraam, se poate compara cu acțiunea lui Hristos după învierea sa, când în scopul de a întări credința ucenicilor săi, a mâncat înaintea lor pește fript și miere (Luca, XXIV, 43). Așa și acești trei îngeri, induplecându-se la ruga lui Avram, ii dădură putința să se încredințeze de prezența lor și să creadă, că ceeace vedea nu era o simplă vedenie nepipăibilă. După sfârșitul ospătării, ei întrebară despre Sarra, care era tot acolo după ei în cort și putea auzi tot ce se vorbea. Ea, cum se pare, nu împărtășa în totul credința bărbatului său în făgăduința unui fiu. Imposibilitatea firească a unui așa eveniment o uimise, ca femee, cu mare putere. Și totuși era nevoe, ca și ea de asemenea să creadă și să lucreze, ca părtașă de bună voe la acest lucru. In acest scop să și întreprinsese vizita celor trei îngeri. Dar ei nu se adresară deodată către dânsa înseși. Modestia sexului ei și vrednicia situației sale o rețineau închisă în propria ei încăpere, dar ceeace se vorbea de călătorii aceia era destinat și pentru dânsa și fu extrem de uimitor pentru dânsa. Și iată, în timpul convorbirii, Domnul se descoperi lui Avraam: „Eu iarăși am să

Pâni egiptene.

fiu la tine la anu pe vremea asta, și femeea ta Sara va avea fiu", (Fac. XVIII, 10). Ospitalitatea a fost astfel răsplătită. Până acum făgăduința nu fusese determinată, acum însă se preciză exact cu fixarea și a timpului a înseși împlinirii ei. Fiul demult prezis trebuea să fie copilul acestei prea bătrâne perechi, care deja demult renunțase la orce nădejde de sământă și din care după înseși firea lucrurilor nu se mai putea naște copil. Sarra, auzind din încăperea sa această stranie prezicere, nu o crezu și râse. Râsul ei nu fu un astfel de râs, cu care mai înainte întimpină tot o astfel de făgăduință Avraam, adecă râsul unei mirări de bucurie, ci simplu un râs sarcastic contra înseși făgăduinței, care după părerea ei nu mai avea nicio putință de împlinire. In urma acestora ea a trebuit să audă repros din partea îngerilor, care știau cugetele ei. „Și a zis Domnul către Avraam: pentruce Sara a râs în sine înseși, spunând: se poate oare ca în adevăr eu să nasc, acum când am îmbătrânit? Este oare ceva greu la Domnul?" Atunci convingerea pătrunse în inima Sarrei și ea să spăimântă. Uitându-și sfiala sa, ea răspunse tare din încăperea sa și începu să încredințeze, că n'a râs. Dar Domnul îi zise: „Ba ai râs!" Indoiala ei curând fu risipită. Și ea crezu, cum zice apostolul: „prin credință și înseși Sara fiind neroditoare a primit putere pentru primirea seminței, și nu după timpul vrâstei a născut, căci știa, că credincios este Făgăduitorul (Evr. XI, 11).

Dar îngerii prin vizita lor la Avraam aveau de scop nu numai să comunice o veste bună despre nașterea unui fiu de către Sarra, ci mai aveau și alt scop, la împlinirea căruia erau ei acum gata să pășască. Ei plecară mai departe în drumul lor, și Avraam îi petrecu. Ei se îndreptară spre Sodoma, și când, cum spune tradiția, sosiră ei în Cafar-Beruh (astăzi Beni-Naim), deacolo pe o văgăună se deschidea vederea asupra dealurilor, ce înconjurau Marea Moartă, Domnul descoperi lui Avraam peirea ce aștepta orașele de pe vale, ca pedeapsă pentru nelegiuirile lor urâte. Dar pentru ce Dumnezeu descoperea sfaturile sale unui om? Pentrucă acest om era „prietenul lui Dumnezeu". El fusese ales din toată omenirea, ca să fie păstrătorul adevărului dumnezeesc. El era acela, care trebuea să ducă neamul său pe calea religiei și a evlaviei. Și tot el trebuea astfel să primească putința să transmită tuturor locuitorilor următori ai acestei țări lămurirea pricinei pierderei orașelor necredincioase, ca o prevenire contra acestor nelegiuiri. „Și a zis Domnul: „Ascunde-voi Eu oare de Avraam (robul Meu), ceeace voesc să fac? Din Avraam cu

adevărat se va trage un popor mare și tare, și se vor binecuvânta prin el toate popoarele pământului. Căci Eu l-am ales pentru aceea, ca el să poruncească fiilor săi, și casei sale după dânsul, să umble în calea Domnului, făcând dreptatea și judecata; și va împlini Domnul pentru Avraam tot ce a zis de el". Marele așezământ, încheiat cu Avraam, se condiționa de împlinirea poruncei morale de către oameni. La Dumnezeu nu este fățărnicie. Avraam nu trebuea să se laude cu acea iubire, de care se bucura el, ci trebuia să-și amintească, că binecuvântarea dată lui atârna de dreptatea și cuvioșia lui, așa că nu alcătuia un bun neapărat al lui și al urmașilor lui chiar și în cazul netrebniciei morale. Insuși patriarhul se putea chiar nici să nu aibă nevoe de asemenea prevenire, dar în anii următori acest adevăr adesa s'a uitat, și nici o rătăcire n'a adus atâtea urmări nenorocite, ca credința mincinoasă, cumcă înseși faptul descinderii din Avraam asigura deja pentru totdeauna descendenților săi mila lui Dumnezeu. Domnul voi acuma să arate, că El avea în vedere nu numai singură familia, ci toate neamurile pământului. El voea acum să pedepsască pe vinovați și să arate desgustul său către păcat. Dar Dumnnezeu totdeauna tempereazä mânia sa prin milă. Omenește vorbind, El declară, că nu voește a pedepsi fără cercetare. El merge și observă, în adevăr oare locuitorii sunt așa de stricați, cum se pare. Și iată, doi îngeri se îndreptară spre vale, iar al treilea, reprezentantul slavei lui Dumnezeu, rămase cu Avraam. „Avraam stătea încă înaintea feții Domnului". El recunoștea prezența lui Dumnezeu și, după desăvârșita lui iubire, înlăturând orce frică, se apropiă de Domnul și cu îndrăsneală cucernică, începu să mijlocească pentru cetatea nelegiuită. El cunoștea îndeajuns însușirile lui Iehova, ca să fie încredințat, că El este cu totul drept și infinit de milostiv. El deja știa, că Dumnezeu se arăta cu toată nepărtinirea chiar și către locuitorii necredincioși, cari trebuiau să cedeze pământului seminței făgăduinței. Domnul nu voi să-i arunce, până nu va seca orce nădejde de îndreptare și până nu se va umplea măsura nelegiuirilor lor (Fac. XV, 16). Avraam ar fi recunoscut dreptatea lui Dumnezeu, chiar dacă El neapărat trebuea să pedepsească pe vinovați. Și deși el se considera pe sine numai pulbere și cenușă înaintea feții lui Dumnezeu, totuși el îndrăsni să se adreseze către El cu rugare pentru îndulcirea mâniei Lui. „Și s'a apropiat Avraam și a zis: Perde-vei Tu oare pe cei drepți cu cei nedrepți, și se va întâmpla cu cel drept ce se petrece cu cel necredincios? Poate sunt în cetatea aceasta 50 de drepți. Perde-vei Tu oare și nu vei

cruţa tot locul acesta pentru cei 50 de drepţi, de se vor afla, într'însul? Nu se poate, ca Tu să procedezi aşa, ca să pierzi pe cel drept cu cel nedrept, ca să se întâmple cu cel drept, ce se petrece cu cel necredincios. Aceasta nu poate să fie dela Tine? Judecătorul a tot pământul procedaøva oare nedrept? „Şi când Domnul a făgăduit, că dacă El va găsi 50 de drepţi în acest loc nelegiut" atunci îi va cruţa pentru ei, Avraam, gândindu-se la ruda sa Lot şi încurajat de pogorământul, cu care fusese ascultată ruga sa, începu să stărue în mijlocirea sa până ce primi răspunsul milostiv de la Domnul, că El ar cruţa toată cetatea, dacă într'însul s'ar găsi nu 50 chiar, ci numai 30, 20 sau chiar numai 10 drepţi. De aici urmeaza de sine înseşi limpede, ce însemnătate mare are mijlocirea oamenilor sfinţi ai lui Dumnezeu. Modelul credinţei acum deveni modelul iubirii; omul, care se arătase aşa de curajos în luptă, aicea s'a arătat îndrăsneţ şi în rugăciune; mânile lui au izbăvit cândva pe Lot dela vrăşmaşii lui de moarte, iar acum rugăciunile lui îl izbăvesc de o primejdie încă şi mai mare, deşi mântuirea acum, în puterea răspândirei peste măsură a viciului, nu putea să se întindă asupra întregului popor. In oraşele nelegiuite nu se aflară nici cel mai mic număr de drepţi, şi deaceea pedeapsa lor a fost inevitabilă.

Relativ de locul, unde Avraam a stătut înaintea Domnului, s'au alcătuit multe tradiţii. Locul, unde era cortul lui la stejarul Mamvri, astăzi se numeşte Rame sau Ramet-el-Halil şi se cunoaşte prin ruinele unei mari clădiri, construită din pietre enorme, din care unele au mai mult de 16 picioare în lungime. Aicea, cum istoriseşte Sozomen, locuitorii Palestinii se adunau anual în număr enorm de mare din toate părţile ţării la iarmaroc, la care luau parte fără deosebire atât iudeii, cât şi păgânii şi creştinii: iudeii, pentrucă ei se lăudau că se trag din Avraam, păgânii fiindcă acolo i s'au arătat lui îngerii, iar creştinii pentrucă acolo în chip omenesc s'a descoperit Fiul lui Dumnezeu. Acolo duceau ei prinoase bogate şi mulţi aduceau ca jertfă animale; petrecând tot timpul în rugăciune, ei trăiau în corturi, întinse pe locul deschis dimprejurul izvorului central, în care ei aruncau darurile lor şi din care în acest timp sfânt nime nu îndrăsnea să scoată apă. Impăratul Constantin, observând multe superstiţii, care se transformase chiar în idololatrie împrejurul stejarului lui Avraam, porunci să se dărâme jertfelnicul ridicat acolo şi statuile, iar în locul lor zidi o măreaţă biserică, şi ruinile ce existau în acest loc alcătuesc, poate, resturile din zidurile ei şi a pardoselei de mozaic. De acest loc se leagă

încă o amintire tristă. După sângeroasa înfrângere a iudeilor din Vethera la anul 135 d. Hr. când după o mărturie au perit din ei pânăla 580.000 de inși, numeroșii captivi de toate sexele și vrâstele au fost vânduți la mezat în robie anume în acest loc sfânt.

Despărțindu-se de Domnul, Avraam cu tristeță se întoarse la cortul său, iar cei doi îngeri călători s'au îndreptat spre Sodoma. In acest eveniment nu se poate să nu vedem preînchipuirea împrejurărilor acelei înfricoșate judecăți, care în urmă are să ajungă omenirea. In acea vreme, cum se știe, „va trimite Fiul omenesc pe îngerii Săi și vor aduna din împărăția Lui toate smintelele și pe ceice fac fărădelege, și-i vor arunca în cuptorul cel de foc" (Mat. XIII, 41, 42). „Așa va fi la sfârșitul veacului: vor eși îngerii și vor despărți pe cei răi din mijlocul drepților". Insuși Fiul omenesc nu va aduce la îndeplinire sentința asupra păcătoșilor. El va trimite pentru asta pe îngerii slujitori. Așa, când El a voit să piardă și pentapolea nelegiuită a Sodomii, El a trimis pentru asta îngeri, iar El însuși s'a retras. Cum vântul și furtuna împlinesc cuvântul Lui și cum El face îngeri ai săi vânturile și slugi ale sale flacările focului (Evr. I, 7), așa El și în genere întrebuințază armele inferioare pentru împlinirea voei Sale și El stă oarecum departe de această operație. Numai dacă noi am fi avut însușirea de a pricepe clar adâncimea lucrurilor, noi am fi găsit armonia minunată în tot Cuvântul lui Dumnezeu și minunata indicațiune asupra viitorului în evenimentele prezentului. Cronica Vechiului Testament nu este o simplă istorie. Ea este o închipuire și o prorocie, și prevestește încă alte evenimente mai interesante.

Când călătorii au sosit la Sodoma sara și au intrat pe porțile cetății, care serveau atuncea, ca și astăzi în orient, de loc obișnuit pentru punerea la cale a afacerilor, plăcerilor și a convorbirilor, Lot, care părăsise aproape cu totul viața pastorală și trăia în oraș, ședea la poartă. Văzând pe călători, el, după pilda unchiului său Avraam, îi pofti la sine în casă și le arătă o ospitalitate bucuroasă. Pentru a cerca sinceritatea lui, ei la început refuzară invitațiunea și-și arătară intențiunea de a petrece noaptea în uliță. Dar stăruința lui Lot birui refuzul lor, și ei convenirá la rugămintea lui și fură primiți de dânsul cu deosebit respect. Dar locuitorii Sodomii, înebuniți de pofta neînfrânată, chiar în ajunul peirei lor nu se opriră dela jicnirea călătorilor prin nebunia desfrânărei și pornirei lor. Frumuseța neobișnuită a îngerilor stârniră într'înșii poftele animalice și începură să ceară lui Lot să le dea pe acești călători pentru grețoasa bătae de joc. Lot, slab ca totdeauna, conducându-se de

îndemnuri bune, dar incapabil de a chibzui bine datoriile ce se împoncișau, voi să sacrifice chiar pe fiicele sale poftelor dobitocești ale acelor oameni, decât să sufere îndatoririle de ospitalitate. Dar nici această jertfă n'ar fi putut izbăvi pe oaspeții săi, dacă aceștia singuri n'ar fi recurs la puterile lor supranaturale, și n'ar fi lovit cu orbirea grețoasa gloată, care voea să și pună mâna pe dânșii. După aceasta, pedeapsa nu mai putu fi amânată. Ingerii declarară lui Lot pricina și scopul vizitei lor grozave și-i porunciră să vestească pe toți ai săi despre asta și împreună cu dânșii să fugă din oraș. Femeea sa și două fiice erau acasă, iar fiii săi trăiau în oraș între ceilalți locuitori. El mai avea, se pare și alte fete și feciori, care se deprinsese în totul cu sodomiții, cum se poate deduce asta din cuvintele îngerilor (Fac. XIX, 8, 12). Lot se grăbi să le dea de veste despre prăpădul ce-i amenința și-i îndeamnă să se folosească de vremea ce mai rămăsese și să fugă de peirea ce-i aștepta. Dar el se părea că a vorbit unor surzi. El evident nu avea nicio influență asupra acestor oameni, și în genere vestirea lui era așa de neobișnuită, că „ginerilor lui li se păru drept o glumă". El însuși, deși convins de realitatea apropierei peirei, de asemenea nu voea să se desparță deodată de orașul, în care el se bucura de îndămânare și belșug, ci zăbovea. Atuncii îngerii, poruncindu-i să-și ia femeea și pe cele două fete, îi scoase cu sila afară din oraș și le porunci să fugă în munte și să nu se uite înapoi. Dar chiar și atunci el nu putu să se smulgă cu totul din locul, de care îl legau interesele sale de traiu, și ceru, ca pentru dânsul să fie crutat măcar unul din cele cinci orașe ale văii, mica Bela, în care ar putea să se mântuiască. Intr'acolo să și îndreptară ei pentru mântuire. Dar ei n'au putut toți să ajungă nici la acest liman de mântuire. Lor li se dase o prevenire severă să nu se uite înapoi și să nu se uite la acel oraș, din care fusese ei mântuiți din mila lui Dumnezeu. Femeea lui Lot, numele căria nu-i însemnat în istorisire, nu se putu totuși stăpâni să nu se uite înapoi, ci cu curiozitatea proprie femeilor, dori numaidecât să se uite la locuința părăsită de dânsa, dovedind odată cu aceasta, cu ce neplăcere urmase ea după bărbatul său. La ce o fi lăsat ea locul, unde trăia într'o îndămânare cu adevărat vrednică de invidiat? Și apoi este oare vre un adevăr în înseși prezicerea despre peirea imediată a acestui oraș? Regretul ei ne la vreme, îndoiala ei necredincioasă au fost imediat pedepsite: „Ea se prefăcu în stâlp de sare". Și Domnul, Iisus Hristos indică lecția, înfățișată de viața ei în puținele dar instructivele cuvinte: „aduceți-vă aminte de femeea lui Lot!" (Luca, XVII, 32). In această

localitate până astăzi se ridică o stâncă acoperită de sare, având contururile grosiere a figurii de om, și tradiția vede în ea resturile nefericitei femei, numind această stâncă (dela poalele muntelui Djebel - Usdum) „Femeea lui Lot". Indicând această împrejurare, un autor sacru al timpurilor următoare zice: „drept monument al sufletului necredincios a rămas un stâlp de sare" (Intelep. X, 7). Când răsărea soarele, Lot a ajuns la orașul Bela, care a început a se numi Sigor. Tot în această zi se săvârși grozava pedeapsă asupra celorlalte patru orașe: Sodoma, Gomora, Adma și Sevoim. Din cer se revărsă lavă distrugătoare de pucioasă și foc, iar în ziua următoare din acel loc, unde erau orașele nelegiuite, se ridica numai putoare și fum, ca „fumul din cuptor", și se învăluia un iezer tulbure gălbiu, cunoscut astăzi sub denumirea de marea Moartă.

Vestea despre această nenorocire se răspândi până departe nu numai în pământul Hanaan, ci chiar pănăla cele mai depărtate țări. In muzeul Britanic se află azi o veche placă, care conține un extras dintr'o poemă acadiană, (cu o traducere asiriană atașată la ea), care se referă, pare-se, anume la acest eveniment. Locul acesta se citește astfel: „din mijlocul adâncimei cerului s'a pogorît furtuna; din mijlocul tăriei se ivi pedeapsa meritată. Sabia fulgerului a tocat pământul ca pe niște iarbă. In cele patru vânturi vâlvăia fulgerul, asemenea focului distrugând. El a lovit pe oameni în orașele lor; el a nimicit trupurile lor. In oraș și-n țară s'a instaurat tristeța, lovit-a el pe mari și pe mici. Pe cel liber și pe rob l-a lovit el deopotrivă; el a umplut pământul de durere; în cer și pe pământ a bântuit el asemenea unei grozave furtuni și totul a făcut prada sa. La locul de refugiu al zeilor săi grăbiră oamenii și scoaseră plânset mare. Ei primiră puternică apărare dela zeii lor și au fost acoperiți ca și cu o haină". Nu-i de mirare că asemenea grozav eveniment a trebuit să atragă asupra sa atențiunea și a scriitorilor vremilor următoare și indicațiune asupra lui întâlnim atât la scriitorii de mai târziu iudei și ai Noului Testament, cât și la cei păgâni. Iosif Flavie vorbește despre el următoarele: „provincea din preajma ezerului Sodomei cândva era țară binecuvântată după rodnicia sa și se împodobea cu multe orașe, dar acuma ea este cu totul arsă. Se spune, că pentru nelegiuirea locuitorilor ei ea a fost distrusă de fulger. Chiar până astăzi se pot vedea unele rămășițe ale focului ceresc și urmele a cinci orașe; până și în fructe se arată cenușa: după exterior și culoare ele se par adevărate fructe, dar îndată ce le sfermi cu

mâna, ele se prefac in praf și cenușă"[1]. Sf. Ap. Iuda în propria sa epistolă spune, că „Sodoma și Gomora și orașele dimprejur, care asemenea lor se desfrânau și umblau după trup străin și care au fost supuse pedepsei focului veșnic, sunt date ca pildă tuturor celor ce fac rău" (Iuda, 7). După mărturia ap. Petru, Dumnezeu „osândind orașele Sodoma și Gomora la peire, le-a prefăcut în cenușă, dând pildă viitorilor necredincioși" (2 Petru, II, 6). Despre evenimentul acesta mărturisesc și scriitorii păgâni de mai târziu. Istoricul roman Tacit descrie amărunțit marea Moartă cu particularitățile ei deosebite și apoi zice: „șesul vecin cu dânsa, cândva roditor și populat cu orașe mari, a fost pierdută prin fulger, urmele căruia se vede pământul ars, astăzi cu totul neroditor" [2]. Vechiul geograf Strabon (XVII, 2, 44), vorbind de marea Moartă (pe care el, dealmintrelea, o confundă cu ezerul Sirbonsc dela hotarul Egiptului), explică particularitățile ei neobișnuite prin acțiunea puterilor vulcanice subterane, deși adaogă mărturia despre tradiția păstrată de locuitorii de acolo, că ea s'a format în urma catastrofei, care a distrus Sodoma și alte douăsprezece orașe supuse ei, cea mai mare parte a cărora a fost înghițită de valurile ezerului.

Toate aceste mărturii confirmă cu suficiență veracitatea grozavului eveniment, dar totodată înlesnesc întru câtva lămurirea înseși modului distrugerei orașelor. Localitatea aceasta te uimește prin belșugul de pucioasă. „Izvoarele de pucioasă, zice unul din cei mai noui cercetători, pretutindenea izbucnesc aicea pe țărmuri. Pucioasa zace aicea pături întregi sau risipită în bucățele și peste tot șesul pustiit. Impreună cu aceasta, smoala în pânze compacte iesă dela funnul ezerului, se vâră în scobiturile stâncilor stă amestecată cu nisip pe țărm chiar sau se prezintă chiar amestecată cu aceeași pucioasă, oare cum ca din cauza unei neobișnuite sguduituri... Inferbântarea și aprinderea unei asemenea mase de materie inflamabilă dela fulger și din altă pricină oare care, împreună cu cutremurul, care aruncă smoala și pucioasa din ezer, sunt în stare singure de sine să producă pustiire pe câmpul dinprejur" [3]. Această particularitate astfel singură de sine face destul de clar mijlocul peirei orașului. Pentru aceasta nu este trebuință să presupunem nici chiar acțiunile subterane a puterilor vulcanice. Toate ne arată anume la aprinderea substanțelor imflamabile, ce se aflau acolo în așa im-

1) Iosif Flavie, Bell. Jud. IV, 8, 4.
2) Hist. V, 7.
3) Land of Fsrael, p. 358.

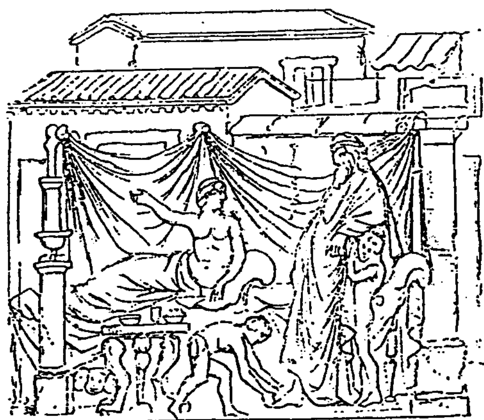
belșugare, și această aprindere putea să se producă dela fulger sau din altă pricină, prefăcând toată valea cu orașele într'o noapte fumegândă, cum a și fost după istorisirea biblică. Pliniu spune, că în Licia pe vremea sa erau așa numiții munți Efestovi, cari constau din niște substanțe așa de imflamabile, că puteai să le aprinzi chiar cu un tăciune; de foc nisipul de pe malurile râurilor se aprindea, și înseși apa, după calitatea sa îmbâcsită cu pucioasă, nu numai nu stângea focul, ci-l ințețea. In vederea acestei împrejurări devine înțeles, pentruce n'au rămas nici urme dela orașele distruse, chiar dacă se presupune, că nu toată valea a fost potopită de ezer. Ele au putut se fie construite din aceleași materiale arzătoare, din pricina cărora au perit. Catastrofa aceasta natural a produs o profundă schimbare în localitatea înconjurătoare, care din oază luxuriantă se prefăcu într'o pustietate posomorîtă. Toate acestea au fost, negreșit, numai cauzele secundare, ce au servit numai pentru lămurirea mijlocului peirei orașelor necredincioase, dar în dosul lor stă cauza principală și primară: voea Dreptului Judecător, Care cele mai naturale cauze le-a întrebuințat, ca arme și mijloace ale realizării ale sfintei Sale drepte judecăți. Ce se atinge de situația topografică a pentapolei Sodomite, apoi până astăzi ea încă n'a fost stabilită cu destulă exactitate. Dar majoritatea geografilor moderni presupun, că orașele acestea se aflau spre nord de marea Moartă, în acea parte a văii Iordanului, care astăzi este potopită de apă. Aceasta presupune dela sine, că marea Moartă exista deja și înainte de catastrofă, de oarece ea servea de bazen, unde se vărsau apele Iordanului, dar fără îndoială era de proporții mai mici și se distingea prin alte însușiri, era poate tot așa de limpede și vivifăcătoare, ca și lacul Galileei sau al Genisaretului[1]).

Peirea orașelor Sodomite este unul din evenimentele cele mai groaznice și remarcabile din Biblie, și la el se fac tot mai dese indicațiuni, ca la dovada înfricoșatei mânii dumnezeești pentru călcarea tuturor legilor morale. Oamenii s'au folosit puțin de îndemnurile și prevenirile, de care se păstrează numai amintirea. Marea lecțiune, dată de potop, își perdu-se deja de mult puterea sa, și decăderea generală a religiei și moralității, nerușinarea și desfrâul vădit, ce predominau în aceste orașe, cereau un eveniment extraordinar, pentru a împedeca creșterea răului și a arăta

1) Posibilitatea unei astfel de prefaceri a unui ezer limpede in tulbure şi sărat s'a dovedit în timpurile din urmă prin fenomenul observat in Italia asupra unui ezer, in care prin acțiunea forțelor vulcanice subterane, apa limpede ca oglinda fără de veste s'a turburat până intru atâta, incât a perit in el tot peştele. Aceasta a fost în timpul vestitului cutremur istic.

mânia lui Dumnezeu asupra destrăbălării și viciului. Anume de aceea aicea în mijlocul unei populațiuni industriale, pe unde necontenit treceau oștiri, călători, negustori și caravane, a fost ridicat un înfricoșat monument al mâniei dumnezeești, pe care-l puteau vedea toți și vestea despre care se putea răspândi până la cele mai depărtate margini ale pământului, așa că oamenii să se înțelepțască prin el și să priceapă, că Dumnezeu dă o nouă prevenire înainte de a lovi, dar că atunci când trimite dreapta sa pedepsitoare, ea e nebiruită.

Istoria următoare a lui Lot este tristă și umilită. Din pricina slăbiciunei și a neîncrederei sale el s'a temut să trăiască în Sigor și se refugiă cu fiicele sale în una din peșterele, în care abundă dealurile, ce atârnă deasupra mărei Moarte, și acolo fără să vrea s'a făcut vinovat de o nelegiuire monstruoasă. El asemenea lui Noe după potop, se dădu la băutură. Cele două fete ale lui, socotind că tot celalalt neam omenesc a perit, se folosi de această slăbiciune a lui pentru restatornicirea neamului, și lor li s'au născut fii Moab și Ben-Ami, care au devenit protopărinți a două popoară, numite după numele lor: moabiți și amoniți. Istorisirea aceasta, după presupunerea criticei negative, nu are temei istoric și că ar fi inventată de israeliții de mai târziu pentru a-și exprima ura lor către aceste două popoară. Dar origina acestor popoară din Lot și înrudirea lor apropiată cu israeliții se confirmă în alte locuri ale Bibliei. Istoricul, dacă el ar fi dorit să ascundă neajunsurile sfintei familii și să prezinte pe străbunii săi într'o lumină mult mai atrăgătoare, de bună samă ar fi omis aceste amărunțimi sau s'ar fi silit să le scuze cumva această nelegiuire nevoită. Dar autorul cărței Facerea istorisește despre această împrejurare cu o deplină sinceritate, care poartă asupra sa pecetea neștearsă a veracității. Un scriitor de mai târziu, manifestând ura neîmpăcată, ce ar fi existat în timpurile din urmă față de aceste popoară, negreșit ar fi putut inventa istorisiri, ce ar servi pentru ponosirea lor. Dar el te miră de ar fi fost atât de sincer, ca să asigure pentru ele anumite drepturi, cum a făcut aceasta Moise, sau să le numească fiii

Interiorul unei case din vechime (depe un monument roman).

lui Lot, cum face aceasta el (Deuter. II, 9, 10). Strânsa legătură a acestor două popoară, cum o vedem noi în curgerea întregei istorii [1]), confirmă tradiția despre origina lor comună. Nicio explicațiune alta a acestei legături n'ar fi suficientă, și astfel toate arată, că istorisirea despre origina lor are o deplină veracitate istorică. Impulsiunea spre nelegiuire este evidentă. Pe de o parte e posibilă presupunerea, că fetele lui Lot, considerau tot neamul omenesc pierdut, exceptând pe tatăl lor și pe dânsele. Dar pelângă aceasta, ele se poate să fi avut și alte impulziuni: spunând că „nu este om pe lume, care se intre la ele după obiceiul a tot pământul", ele puteau să înțeleagă ilegalitatea de a 'intra în legături de căsătorie cu indigenii. De aceea, dându-și sama de nevoea de a-și păstra neamul lor, unde își puteau ele găsi bărbați? Cine ar fi putut să intre în căsătorie cu ele, care fusese locuitoare ale orașului necredincios și nenorocit al Sodomei? Ismail, ruda lor, era încă copil. Astfel în vederea lor rămăsese numai un singur mijloc pentru păstrarea neamului lor, ceeace ele și făcură. In același timp ele știau, că ar fi imposibil să convingă pe tatal lor să convină conștiincios la săvârșirea nelegiuirii. Deaceea ele pentru atingerea scopului lor au și recurs la îmbătarea lui. E neîndoelnic deasemenea, că înrâurirea destrămătoare a orașelor de pe vale, desfrânarea și corupția ce domneau acolo fățiș ar fi înjosit nivelul lor moral și ar fi întunecat în ochii lor mărimea crimei. Și iată astfel Lot pogoară de pe paginile istoriei sfinte, adevărat, mântuit, dar cu pierderea a tot ceeace el considera scump pentru sine. Acum el era văduv, fără casă; fără copii, având numai moștenitori ai rușinei sale, și prezentând deplin contrast cu Avraam, care avea pace și bucurie în credință și asupra căruia se împlinise cuvântul Scripturii: „Buna cinstire la toate e de folos, având făgăduința vieții de acum și a celei viitoare (1 Tim. IV, 8). Cu toate acestea, ap. Petru numește pe Lot drept (2 Petru, II, 7). Dar dreptatea omenească e relativă. Comparativ cu obiceiurile și caracterul acelora, în mijlocul cărora el trăia, virtutea lui Lot fără îndoială strălucește luminos. Și dacă felul lui de trai de după aceea a descoperit în el slăbiciuni, dedare la lume, iubire de sine, atunci propriu duhul moral al lui nu poate fi pus la îndoială și cere aprobare. Dumnezeu nu pecetluește nedesăvârșirea cu aprobarea sa, dar El e milostiv în aprecierea sa asupra neputințelor făpturilor, și curățenia personală și credința primesc oare care laudă, deși

1) Numer. XVII; 1 Reg. XIV, 47; 2 Paral. XX, 1; Ps. LXXXII; Sof. II, 8.

ele ar fi legate cu imperfecţiuni sub alte raporturi. Lot a trebuit să se lupte contra unor ispite serioase, pe care şi le-a atras mai cu samă el, şi el a luptat cu succes contra celor mai rele din ele. El a fost mântuit din peirea generală, pentru că Dumnezeu a văzut acel bine, ce se afla într'însul, deşi în acelaşi timp prin diferite încercări El a pedepsit necuminţenia lui şi duhul dedat lumii. Cum o stea se deosebeşte de alta în slavă, tot aşa de deosebite sunt şi gradele de moralitate. Lot, negreşit, după cuvioşia sa stă mult mai jos decât Avraam, dar şi el, trăind între necredincioşii ce-l înconjurau, s'a înălţat între dânşii până întru atâta moraliceşte, încât a meritat în totul numele de „drept", ce i s'a dat de ap. Petru: „căci acest drept, trăind între ei, zilnic se chinuia în sufletul său cel drept, văzind şi auzind lucrurile nelegiuite" (2 Petru, II, 8).

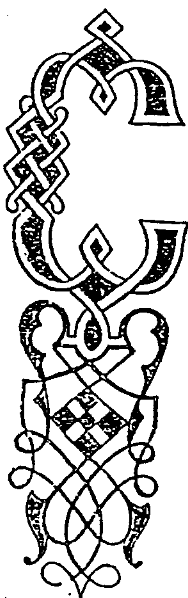

Virsaola (Patria lui Isaac).

CAPITOLUL XVI

NAŞTEREA LUI ISAAC

inspezece ani Avraam a trăit la dumbrava Mamvri. Dar iată el iarăşi mişcă tabăra sa spre sudul ţării. Motiv la aceasta a servit, probabil, nu simplu dorinţa de a găsi păşuni mai bune pentru turmele sale. Cumplita nenorocire, ce se deslănţuise asupra văii Sodomei cu cele cinci oraşe, înfăţişarea acestei localităţi pustiite, ideea ruinei, ce ajunsese pe Lot şi familia sa făcură toată localitatea înconjurătoare insuportabilă pentru duiosul patriarh. Chiar dacă el ştia de mântuirea lui Lot, apoi el totuşi nu putea avea mângâere în comuniune cu dânsul, mai ales dacă pânăla dânsul ajunsese ştirea despre nelegiuirea nepotului său. Şi iată el părăsi locul unde sălăşluise până atuncea şi se îndreptă în ceialaltă parte spre acea ţară, încotro cândva fugise Agara din pricina împilărilor stăpânei sale, dintre Cades şi Sur, şi pe care însuşi Avraam o străbătuse în drumul său spre Egipt şi înapoi. Aicea el se mişca dintr'un loc la altul şi însfârşit îşi întinse cortul său aproape de oraşul Gherara. Acest oraş era situat într'o vale, ce ducea spre Virsavia, de care el se afla la o depărtare cam

BVLG

de patruzeci de chilometri. Rămășițile lui constau dintr'o movilă de ruine, numite Umm-El-Djerar, la 15 chilometri spre sud de Gaza, cam la 45 chilometri dela Elevteropole, unde se pot vedea resturile cisternei și multe hârburi de vase de lut. Acolo patriarhul pentru întâia oară veni în atingere cu filistenii, cari în anii următori au trăit în Șefel, adecă în șesul de pe țărmul Hanaanului, purtând războae necontenite cu israiliții. Acum ei nu alcătuise acea alianță din cinci orașe, care a fost așa de puternică și de grozavă pe vremea judecătorilor, ci prezentau un trib de păstori, trăind sub conducerea unui rege, care purta titlul de Abimelec, „tatăl regelui". In anii următori s'au întărit în așa măsură și căpătară așa însemnătate, încât dela dânșii și toată țara a început a se numi Palestina, care numire înlocui cu totul, pe timpul stăpânirei grecești, vechea numire de Hanaan. Ne fiind încă nici numeroși, nici răsboinici în acest period al istoriei lor, ei, deși nu-s de origină semită, primiră cu voe bună pe patriarhul pribeag și se pare că înțelegeau limba lui. Cel puțin însuși cuvântul Abimelec este semit, și chiar în istorisire nu-i nicio urmă, care să arate nevoea de traducător în contactul lor cu evreii (1 Reg. XVII). Se poate ca ei, cucerind pe cei întâi semiți veniți în acele părți, au primit limba triburilor cucerite, cum aceasta nu odată s'a petrecut în istorie.

Raporturile prietenești dintre ei și Avraam la început te miră de s'au stricat pentru aceleași motive, care au dus la dificultăți cu faraon în Egipt acum douăzeci de ani. Iarăși și aicea Avraam a trebuit să dea pe Sarra drept sora sa, pentrucă, cum adaogă traducerea celor LXX, „el se temea să zică, că aceasta e femeea lui, ca locuitorii orașului aceluia să nu-l omoare din pricina ei", și iarăși chestiunea se termină cu aceeași, de oarece Abimelec „a trimis și a luat pe Sarra". Dacă aicea s'a avut în vedere frumuseța Sarrei, apoi asta fără îndoială ar fi prezentat oare care greutăți, deoarece Sarra în acest timp avea 90 ani. Și de aceea unii critici afirmă, că această istorisire este numai simplu o repetire a aceliași istorisiri care e inserată în capitolul XIII. Dar numai introdusă aicea de un elohist, pe când precedenta fusese introdusă de un iehovist. Dar trebue să avem în vedere, că toate amărunțimile acestor două istorisiri sunt cu totul deosebite și nu-i nimica improbabil în acea împrejurare, că aceeași primejdie de două ori a putut să amenințe în timpul petrecerei lui Avraam printre popoarele păgâne. Iar ce se atinge de causele, care au făcut pe Abimelec să o ia, apoi trebue să ne amintim, că puterile ei fizice erau renăscute din timpul vizitei celor trei îngeri, așa că ea fu în

stare să conceapă și să nască un prunc, din care pricină frumusețea ei a putut să se păstreze chiar și până la această vrâstă înaintată. Pe de altă parte Abimelec a putut pur și simplu să dorească să se apropie prin legăturile de rudenie cu puternica căpetenie a tribului și să încheie astfel o căsătorie de onoare între sine și poporul său. Ce se atinge de motivele, care l-au făcut pe Avraam să recurgă iarăși la dosirea adevărului, apoi aceste motive au putut fi numai nemărginita sa credință în ajutorul de sus. Dumnezeu încă odată a arătat ajutor femeii sale, și după credința lui Avraam El o va apăra iară. Făgăduința moștenitorului din propriul ei trup, legiuit conceput, trebuea să se împlinească; nicio întâmplare nu trebuea să întârzie împlinirea făgăduinței dumnezeești; orcât de periculos ar fi drumul, orcât de grea era situația, neapărat trebuea să se prezinte ieșirea din ea. Și această nădejde în Pronea cea a toate conducătoare și credința în menirea sa înaltă au făcut pe Avraam liniștit și au susținut într'însul nădejdea la tot ce-i bun chiar și în situațiile cele mai critice. Și nădejdea lui s'a justificat pe deplin. Dumnezeu a prevenit pe Abimelec în somn să nu săvârșască nelegiuirea, ce o avea el în gând. „Iată tu vei muri pentru femeea pe care ai luat-o, căci ea are bărbat", i-a vestit glasul dumnezeesc. Legea scrisă contra adulterului nu era încă edată (Deut. XXII, 22), și totuși urâciunea acestui păcat se recunoștea deja limpede în obștea omenească, iar aicea și însuși Dumnezeu își exprimă prevenirea sa contra lui. Mai înainte El a rezervat lui Faraon însuși să cunoască urâciunea acestei nelegiuiri din urmările sale proprii și personal nu l-a prevenit contra crimei; Regele Gherarei însă sub raport moral stătea mai sus ca Faraon; el deosebea binele de rău și voea să urmeze legea conștiinței; el avea oare care cunoștințe despre Dumnezeu (Elohim) și era gata să primească orce comunicare a voei Lui. Din această cauză i s'a și dat lui visul. Acest mijloc de comunicare adesa se întrebuința în vremea aceea, când nu se dădeau revelațiuni directe sau trimiși dumnezeești. Tot astfel de exemple au fost și în urmă. Iacov în câmpul Luz, Laban în timpul prigonirei de către dânsul a ginerelui său, Iosif în timpul prevestirii ce i s'a făcut în privința viitoarei sale slave, celălat Iosif în chestiunea logodirei cu dânsul a sf. Fecioarei Maria, înțelepții dela răsărit înainte de întoarcerea lor în patria lor, ap. Pavel în timpul marelui naufragiu al corăbiei: toți aceștia au primit dela Dumnezeu comunicări prin vis. In cazul defață a fost arătată pricina pedepsei trimise în chip miraculos, care lovise pe Abimelec și casa lui. Ea fusese trimisă în scopul

de a-l preveni de a pricinui Sarrei vreo jicnire și de la săvârșirea unei nelegiuiri fără de voe de regele unui popor, care nu luase parte la viciile grosolane ale hananeilor și în mijlocul căruia rămăsese încă unele urme ale adevăratei religiuni. Regele cu tot dreptul a putut să zică, că el a lucrat aicea nu cu gânduri rele, ci cu sinceritate în inimă și cu nevinovăție în mâni; el putea în această privință în tot cazul să numească pe poporul său drept și Dumnezeu a binevoit să descopere și să numească lucrurile Proniei sale și să-i arate, cum să se poarte cu Avraam și cum să-l răsplătească pentru ofensa adusă. Abimelec îndată a trebuit să înapoeze pe Sarra bărbatului ei și să ceară mijlocirea lui Avraam: „că el e proroc, și să te rogi tu și să ceri mijlocire". Dar în ce înțeles Avraam era proroc (nabi)? Noi ne-am prea deprins să dăm această numire numai acelor persoane însuflate de Dumnezeu, care preziceau viitorul. Dar întrebuințarea acestui cuvânt în sf. Scriptură nu se mărginește numai la acest înțeles. Așa se numește tot cel însuflat de Dumnezeu sau celce servește de unealtă a comunicării voei Lui oamenilor. Aaron, care vorbea în locul lui Moise, deasemenea se numește proroc (Eș. VII, 1). „Nu vă atingeți de unșii Mei și prorocilor Mei nu le faceți rău!" zice Domnul, subînțelegând pe patriarhi (Ps. CIV, 15). Tot așa deja în timpul creștinismului învățătorii credinții se numeau proroci, cu toate că ei nu preziceau viitorul [1]). De aceea și Avraam, ca om care se bucura de o deosebită bunăvoință a lui Dumnezeu și se afla în comuniune cu Dânsul, capătă deasemenea titlul de proroc, și Abimelec cu plăcere recunoaște într'însul persoană sfântă, care poartă această funcție sfântă, și l-a rugat să mijlocească, în scopul de a i se erta greșala sa cea fără de voe. Funcția de mijlocitor nu era deja nouă pentru patriarhul. Ea alcătuia o parte necesară a acelui miraculos raport, în care din timpul înoirii așezemântului stătea Avraam cu Iehova. După cum el cu smerenie bărbătească mijlocise pentru orașele din vale înainte de peirea lor, așa și acum păși el în calitate de mijlocitor pentru Abimelec și înălță rugăciune pentru dânsul către acel Dumnezeu, care binevoise să-i dăruiască asemenea daruri. Mijlocirea aceasta a fost auzită; boala conteni, și Abimelec cu casa sa se izbăvîră de frică, cu care fusese lovită inima lor. Regele, recunoscând în totul înalta situație a lui Avraam, îi reproșase foarte blând pentru purtarea, care putea să-l ducă atât pe dânsul, cât și pe poporul său la săvârșirea unei mari nelegiuiri. „Și chie-

1) Fapt. XIII, 1; 1 Cor. XII, 28; XIV, 29.

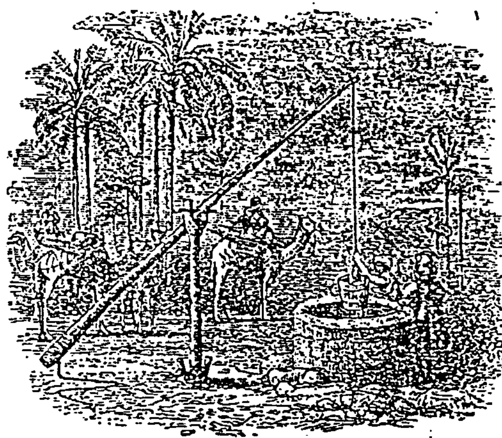
mând Abimelec pe Avraam i-a zis: Ce ai făcut tu cu noi? Cu ce ţi-am greşit eu, de ai adus asupra mea şi asupra ţării mele păcat mare? Tu ai făcut cu mine lucruri, care nu se fac. Ce ai avut tu în vedere, când ai făcut fapta asta?" Avraam s'a desvinovăţit cu aceea, că n'a avut încredere în moralitatea locuitorilor, cari nu erau, cum presupunea el, închinători ai adevăratului Dumnezeu şi puteau să-i aducă ofensă şi jignire curat din motive religioase. „Eu socoteam, zise el, că nu este în locul acesta frica de Dumnezeu, şi mă vor ucide pentru femeea mea. Şi apoi ea, adaose el, şi cu adevărat îmi este soră: ea este fiica tatălui meu, dar nu şi fiica mamei mele, şi a devenit femeea mea". Desvinovăţirea aceasta satisfăcu în totul pe Abimelec, şi el, dând lui Avraam tot felul de daruri, îşi exprimă chiar dorinţa să rămână în raporturi bune cu o personalitate aşa de influentă, care poseda nu numai o mare bogăţie şi o însemnată putere de războiu, ci se afla şi în raporturi deosebite cu cerul, aşa că în tot cazul era om misterios şi neobişnuit. Din această pricină Abimelec propuse lui Avraam să-şi aleagă localitatea cea mai bună din toată ţara sa şi să se aşeze acolo. Printre darurile date lui Avraam, el îi distribui deasemenea şi bani şi anume dându-i o mie de siclii de argint. Despre preţul şi forma acestui dar nu ştim nimica. Textul ebreu îl numeşte simplu „o mie de arginţi", şi aceasta probabil, ca şi mai târziu la cumpărarea peşterei Mahpel, era argint ne bătut în monetă, în inele sau în altă formă, având anumită greutate. Inainte de a elibera pe Sarra, regele filistean i-a făcut un blând reproş, exprimat într'o limbă enigmatică, care-l face foarte greu pentru interpretare. Şi anume el îi zise: „Iată eu am dat fratelui tău o mie de siclii de argint; iată aceasta e văl ţie peste ochi înaintea tuturor, cari sunt cu tine şi înaintea tuturor tu eşti justificată". S'au exprimat diferite interpretări şi explicaţiuni a acestei expresiuni. Ea însamnă, se pare, că de oarece Avraam, pe care Sarra îl numise fratele său, îi era bărbat, apoi ea trebuea să acopere faţa sa şi astfel să se recunoască pe sine ca femee măritată, potrivit cu obiceiul, ce exista în acel popor (XXIV, 64). Banii, cum presupun unii, au putut fi destinaţi ei, ca să-şi cumpere văl, aşa încât nimenea să nu mai poată cădea în eroarea lui Abimelec. Dar obiceiul de a da bani pentru cumpărarea unor oare care lucruri e cu totul străin în practică şi acelor vremi primitive şi-ar fi fost şi aicea cu totul ne la locul lui. După altă interpretare, Abimelec a avut în vedere prin darea argintului să provoace pe Sarra şi pe bărbatul ei să uite purtarea lui faţă de dânsa, ca

față de o femee măritată, și cuvântul „văl" l-a întrebuințat, poate, în scopul de a-i aminti ei, că dacă ea ar fi purtat acest văl, cuvenit fiecărei femei măritate, apoi el n'ar fi căzut în eroare. Alții în fine găsesc cheia acestor cuvinte enigmatice în respectul superstițios, pe care regele filistean l-a simțit către proroc, pare că vorbea Sarrei: „Poate că el ți-i și frate, cum ai spus; dar fie că ți-i frate sau bărbat, în tot cazul în virtutea caracterului sfânt de proroc, apărarea ta deplină contra orcărei jigniri este vălul, care te poate apăra de privirea ochilor necurați, nu numai aicea, în Filistia noastră, dar și pretutindenea, orunde te-ar duce pribegia ta. Femeea prorocului n'are nevoe să se teamă de jicnire și n'are nevoe ca să recurgă pentru apărarea sa la minciună". „Așa a primit ea lecție" [1]). Asemenea explicare e foarte verosimilă; decât numai e greu de înțeles pentru ce Abimelec pomenește de darul său bănesc, în această privință. Evident, toată cuvântarea se învârte împrejurul darului; cea mai firească explicare constă în aceea, că el dorea prin acest mijloc să facă pe străini să se împace cu cei ofensați și să uite nefericita întâmplare. Banii primiți de Avraam se destinase oare cum ca mărturie și semn, că Abimelec își recunoștea vina și că scuza sa a fost primită. Darea de daruri spre confirmarea a anumite afaceri era obiceiu, care în vechime se întâlnea nu a rare ori.

După acest eveniment Avraam nu se opri multă vreme în apropiata vecinătate a Gherarei, ci folosindu-se de învoirea, dată de Abimelec, el se mișcă cu turmele sale spre valea roditoare, care ducea dela marea spre Virsavia. Acesta e un ținut bine udat. Pe vale trece un râuleț curgător, care udă o mare întindere, și în partea de apus a șesului sunt multe izvoară, care revarsă pretutindenea umezala binecuvântată. In toată țara apa să obține prin separea de fântâni pânăla o adâncime mai mare sau mai mică. Sosind la locul drag, Avraam săpă pentru sine o fântână proprie, care în urmă a început a se numi Virsavia. Situația ei este foarte cunoscută. Ea astăzi se numește Bir-es-Seba și se afla în Vadi-es-Seba, care se întinde pe o distanță de câțiva chilometri dela răsărit spre apus, și după aceea, cotind spre nord, se unește cu Vadi-Guzze deasupra căria stă Umm-Djerar. Acest Vadi se termină în dunele de nisip pe malul mării, puțin mai jos de Gaza. Virsavia se află astfel la 45 chilometri spre sud de Hebron. Fântânele existente acolo au fost diferit numărate de călători, așa că unii au găsit 7, iar alții mai puține, dar mai însemnate două, dintre

1) Dr. Oswald Dykes, Abraham, p. 224.

care cea mai mare $12^1/_2$ picioare în lărgime, iar ceialaltă la oare-care depărtare spre sud-vest, are 5 picioare în diametru. Apa, care se distinge prin curăţenie şi gust plăcut, se află la adâncime de 40 picioare. Partea de jos a fântânei celei mari e săpată ca la 16 picioare în stâncă masivă. Imprejurul amândurora se află mulţime de uluce pentru adăpatul vitelor şi ghizdele de piatră pentru apărarea gurei fântânei, şi care poartă numeroase urme de rosături de frânghie, cu care s'a scos apă. Aceste ghizdele de piatră sunt probabil din veacul XII d. Hr. de oare ce pe una din ele s'a găsit o inscripţie arabă, care arată cu aproximaţie anume acest period. Pe câteva dealuri spre nord de fântână se văd resturile unei aşezări vechi.

Fântână veche în Palestina.

Dar de oarece casele au fost construite din materiale slabe, apoi şi resturile acestea nu prezintă un deosebit interes. Fântânele înseşi fără îndoială se referă la o mare vechime, şi din pietrele întrebuinţate pentru refacerea din nou a fântânilor, unele au putut aparţinea anume acelora, care au fost puse aicea în timpul patriarhului. Trăsăturile localităţii au putut să se schimbe numai foarte puţin, şi aspectul dealurilor dinspre nord, ca şi ale marelui şes Arab-el-Azazime dinspre sud, care se pierde în pustiu, erau probabil în toate privinţele aceleaşi, care se înfăţişază şi astăzi privirii călătorilor celor mai noui.

Trecând câtva timp după depărtarea patriarhului Avraam din hotarele Gherarei, Abimelec, având în vedere puternicia şi influenţa patriarhului, găsi avantajos să încheie cu dânsul alianţă. Indemn la asta n'a fost simplu dorinţa naturală de a fi în raporturi de prietenie cu un om bogat şi puternic, şi înseşi alianţa, o învoeală simplă particulară de obştească încredere şi respect; aceasta a fost o alianţă formală de trib, încheiată cu ceremonialul obişnuit şi întărită prin prezenţa reprezentanţilor ţării. In calitate de martori ai învoelei, Abimelec a adus cu sine pe Filol, comandantul oştirii sale, şi, după adeverirea traducerei greceşti, pe Ahuzat, cel mai de aproape prieten al său (XXVI, 26). Indemnul special pentru această învoială a servit una din acele certuri pentru apă, care sunt aşa de obişnuite între locuitorii pustiului. Filistenii începuseră

să se opună pretenţiilor lui Avraam de a stăpâni fântâna, care fusese săpată de dânsul cu mare osteneală. Aceasta la început se făcuse fără ştirea stăpânului lor; şi când Avraam comunică despre asta lui Abimelec, atunci acesta deodată recunoscu dreptatea pretenţiunii patriarhului şi întări dreptul lui. După aceea între dânşii fu încheiată o alianţă formală, când regele recunoscu drepturile lui Avraam, şi Avraam din partea sa se jură să fie cu dânsul şi cu urmaşii lui în raporturi de prietenie. Aceasta e prima alianţă, care se pomeneşte în istorie, şi ea este remarcabilă în unele privinţe. Intr'însa nu se află nici un fel de condiţiuni sau puncte mărunte; totul se lasă la buna credinţă a aliaţilor, care se consideră în totul suficientă asigurare a alianţei. Alianţa e pecetluită cu sânge de jertfă şi prin schimb de daruri. Afară de asta Avraam oferi lui Abimelec şapte mioare pe care fusese făcut jurământul, şi regele le primi în semn, că el a recunoscut dreptul patriarhului asupra fântânii şi i-a făgăduit să-l apere. Aceste mioare se puteau considera drept semn de respect către stăpânul pământesc, după cum Iacov în urmă a oferit darul său scump lui Isav, când acest din urmă îl întimpină cu oştirea sa în drumul spre Hanaan. De aceea şi locul acesta a fost numit Virsavia „fântâna jurământului“ sau „fântâna celor şapte“ ca întărit cu dar înşeptit: legătura între jurământ şi numărul şapte era aşa de strânsă şi se considera aşa de obişnuită, că acest nume propriu se deriva câteodată când dela unul, când de la altul. In amintirea acestei învoele, Avraam sădi un tamarin (eşel) [1], ca unul ce e pururea verde şi în stare de a trăi în locuri seci, putea să rămână multă vreme drept monument al alianţei. Aicea el deasemenea a ridicat, se pare, un jertfelnic sau un sanctuar, în care el se închina lui Iehova, El-Olam (Domnului Dumnezeului celui Veşnic). In timpurile următoare această sădire de arbori împrejurul locaşului sfânt degeneră în obiceiu idololatru, când poporul s'a abătut dela calea adevăratei slujiri dumnezeeşti, ba chiar înseşi Virsavia deveni centrul religiunei cele mincinoase [2].

Dar iată în fine sosi vremea, când trebuia să se împlinească marea făgăduinţă, primită de Avraam dela Dumnezeu. Avraam avea 100 de ani şi Sarra 90, când ei se aflau se pare în Virsavia şi li se născu fiul demult dorit. După rânduială el fu circumcis în ziua a opta şi i se dete numele deja de mai înainte menit pentru dânsul. Acest nume de obiceiu s'a admis a se rosti Isaac, potrivit

---

1) In traducerea rusească cuvântul acesta se traduce prin „dumbravă“, şi se întâlneşte la 1 Reg. XXII, 6; XXXI, 13.

2) Amos. V, 5; VIII, 14.

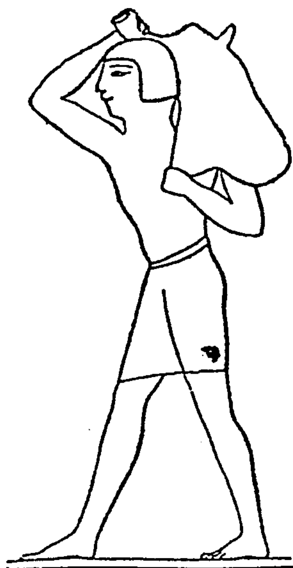
cu traducerile greacă și latină, deși în alte locuri el se rostește Iitșac; dar orcum s'ar pronunța, după etimologia sa el se află în legătură cu sensul „râs", care se și arată în trei rânduri. Când pentru prima oară s'a făcut prezicerea despre asta lui Avraam (XVII), el râse de entuziasm și de uimirea de bucurie, că el și bătrâna sa femee mai pot fi părinți ai unui fiu, întru care se vor binecuvânta toate semințiile pământului. „Avraam, părintele nostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea; și a văzut-o și s'a bucurat" (Ioan, VIII, 56). După aceea, când Sarra a auzit cum îngerii vorbeau despre fiul ce avea să se nască de către dânsa (XVIII), ea deasemenea a râs dintr'un sentiment amestecat de îndoială și de bucurie; și când în fine se împlini înseși făgăduința și pruncul a fost primit în testamentul cu Domnul, ea, asemenea Preasfintei Fecioarei Maria, a rostit cântarea de recunoștință, și, aluzie făcând la numele dumnezeește dat, exclamă cu eluziasm: „râs mi-a făcut mie Dumnezeu; orcine va auzi de mine, va râde. Cine ar fi zis lui Avraam: Sarra va nutri prunci la sân? Căci la bătrâneța lui eu am născut fiu". Numele acesta a căpătat o deosebită însemnare nu numai în vederea împrejurărilor premergătoare, ci și ca urmare a acestei dispozițiuni vesele și bucuroase a părinților, și mai ales din cauza caracterului lui preînchipuitor, ca prevestind pe Mesia, bucuria a tot pământul, și unealtă a binecuvântării făgăduite, care trebuea să lumineze lumea cea întunecată prin elanul de bucurie al împăcării cu Dumnezeu. După două mii de ani, în același ținut al Iudeei și în același spirit Preasfânta Mamă a lui Iisus Hristos a cântat solemn imnul său de triumf: „Mărește suflete al meu pe Domnul, și s'a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei Sale, căci iată deacum mă vor ferici toate neamurile; și a luat pe Israil, sluga Sa, aducându-și aminte de milă, cum a grăit părinților noștrii, lui Avraam și seminției lui până în veac" (Luca, I, 46-55).

Nașterea unui moștenitor legal schimbă cu totul situația lui Ismail. Până acum în curgere de treisprezece ani sau mai mult, acesta se considera moștenitorul direct al tatălui său. Educat în pustie, petrecându-și viața cu păstorii asprii care pășteau numeroasele turme ale patriarhului, împărtășind primejdiile cu dânșii, ca moștenitor direct, el cu anii devenise om poruncitor din fire și nerăbdător în dorințele sale. Mama lui fără îndoială îl susținea în nădejdi ambițioase și nu înfrâna pretențiile lui orgolioase. De aici se înțelege, cu ce neplăcere a trebuit el să suporte desiluzia în nădejdile sale și schimbarea fără de veste și pogorîrea sa în stare

inferioară și dependentă. La ințercarea lui Isaac dela sânul mamei sale, el își exprimă sentimentele sale mușcătoare, obraznic și cu cruzime. Cu această ocazie, după obiceiu, s'a dat un mare prânz; anume la care etate copilul se ințerca dela sânul mamei sale, aceasta depindea de împrejurări. Mama celor șapte fii, uciși de Antioh (2 Macab. VII, 27), zicea, că ea i-a alăptat la sân timp de trei ani; și se prea poate, ca Isaac să fi fost anume în această etate, când se petrecu acest eveniment. Văzând onorurile deosebite, arătate acestui copil și comparându-le cu desiluzia sa proprie, Ismail, despre care nici nu se pomenește în istorisire după nume, n'a putut să se stăpânească de a-și arăta nemulțămirea sa prin sarcasme și luări în râs. Ap. Pavel spune (Gal. IV, 29): prigonea pe moștenitorul duhovnicesc. Mama lui nu numai nu se silea să înfrâneze îndrăsneala lui, ci, din potrivă, îl susținea în taină, ceeace negreșit n'a putut rămânea multă vreme neobservat de ochiul râvnitor al Sarrei. Mândra stăpână nu întârzia să-și răzbune pentru această nerespectare grosolană a fiului său. Ea intră la bărbatul său, atrase atențiunea lui asupra celorce se petreceau și cu o stăruință neînfrântă ceru izgonirea imediată a Agarei și a fiului ei. Ea spuse lui Avraam: „Alungă pe această roabă și fiul ei, că nu va fi fiul roabei împreună cu fiul meu moștenitor". Ea inconștient rosti prorocia mult semnificativă și exprimă cerința, care era în acord cu planul dumnezeesc. Dar bărbatul ei nu vedea încă această lature a chestiunii. Toată împrejurarea aceasta a fost tare tristă pentru Avraam. El iubea copilul, care cel dintâiu îi zisese tată, și nu putea să se împace cu ideea să se despartă astfel de iubitul său fiu și de roaba, care era pentru dânsul nevastă. El se mânia pe Sarra pentrucă-i cerea asemenea jertfă a sentimentelor sale; și numai când dumnezeeasca inspirație îl făcu să-și întoarcă atențiunea asupra cuvintelor soției sale, el conveni însfârșit să se supună acestei cerințe și cu neplăcere petrecu pe Agara și pe fiul ei în pustia, ce era vecină cu Virsavia. Causa izgonirii lor evident se cuprindea în înseși făgăduința dumnezeească: „In Isaac se va numi sămânța ta". Ismail nu trebuia să devie comoștenitor cu Isaac, precum nici nu trebuia să discute cu dânsul dreptul de întâi născut. Măreața făgăduință trebuia să se mărginească la o singură linie legală și nu trebuia să se împartă între diferiți rivali. Afară de asta Ismail nici nu era tovarăș potrivit și conducător pentru delicatul Isaac, chiar dacă n'ar fi fost nicio teamă de caracterul răzbunător a lui Ismail și de pretențiile lui trufașe. El vădit nu se afla sub înrâurirea acelei temeri de Dumnezeu, prin care se distingea așa de mult tatăl său. Expansiv,

mândru, trufaș și îndrăsneț, el pelângă caracterul său mai puternic, ușor putea abate dela calea cea adevărată și pe delicatul său frate și să slăbească într'însul acea credință din toată inima, ce se cerea dela un fiu al așezământului. Și deși despărțirea sa de fiul cel întâiu născut fu o grea încercare pentru inima lui Avraam și cu drept cuvânt se considera ca una din „ispitele" sale, dar ea s'a predestinat totodată ca o lecție din educația sa duhovnicească. Aceasta contribui la pregătirea lui pentru acel mare moment, când Dumnezeu îl chemă să renunțe la cea mai scumpă comoară a sa întru ascultarea cuvântului Lui. Importanța duhovnicească a acestei împrejurări se explică de ap. Pavel (Gal. IV). Aicea s'a preînchipuit purtarea iudeilor necredincioși față de biserica creștină. Ei mărturisiră oare care prietenie către Isaac cel duhovnicesc, pecând în realitate l-au persecutat și l-au jignit și anume pentru asta era nevoe a elibera pe fiii făgăduinței de fiii trupului.

Dumnezeeasca inspirație, referitoare la izgonirea Agarei și a lui Ismail, urmată de făgăduința, că din acest din urmă va eși un popor mare, a fost făcută lui Avraam noaptea în vis sau în vedenie. Cu rapidă ascultare, înăbușind în sine simțul duios de părinte, Avraam se sculă disdedimineață și trimise pe Agara și pe fiul ei dincolo de cuprinsul taberei sale. Cu un burduf de apă pe umăr și cu oarecare provizie de pâne, făcut pentru dânsa de Avraam, Agara eși din tabără, ducând de mână pe fiul său, care avea acum deja aproape 16 ani. Calea lor se îndreptă spre sud în pustia de dinjos de Virsavia pe calea ce ducea spre Egipt. In această localitate seacă, apa, care fusese în burduf, curând se isprăvi și pe acolo nu era nici fântână, nici izvor. Soarele arzător de sus, nisipul înferbântat de jos; nu erau nici palmieri umbroși, nici vre un alt arbore pe tot întinsul șesului deschis și pe călători îi aștepta o soartă grozavă. Tânărul nerăbdător și mult înzestrat simțea chinurile foamei mai puternic decât mama sa deprinsă cu nevoile. Se poate deasemenea, că în acel timp, când viața omului era mai îndelungată decât astăzi, slăbiciunea copilăriei se continua și ea mai mult, și tânărul de 16 ani, după puterile sale fizice, se asămăna cu ale unui copil de zece sau 12 ani. Vlăguit de lipsa de apă, Agara duse pe fiul său sub umbra

Burduf egiptean cu apă (de pe un monument egiptean).

unui arbustru, singura apărare ce prezinta intinsa localitate contra soarelui, iar ea disperată se aşeză jos la o bătae de arc, ca să nu vadă grozava moarte a copilului său. In chinurile setei, Ismail gemea. Mama nu suportă această încercare, şi „ridică şi ea bocet, şi plânse". Bocetul ei a fost auzit şi din cerul dogoritor răsună glasul îngerului Domnului către Agara. Aicea îngerul lui Dumnezeu nu se mai numeşte îngerul lui Iehova, ca mai înainte, ci îngerul lui Elohim. Această schimbare de nume se explică de critici pe temeiul teoriei elohistice şi iehovistice în acel înţeles, că aceste istorisiri deosebite sunt alcătuite de autori diferiţi. Asemenea părere a abătut pe diferiţi interpreţi dela calea cea adevărată, dar schimbarea numelui se află în perfectă legătură cu schimbarea situaţiei Agarei. Când ea aparţinea casei lui Avraam şi ocupa situaţia de a doua soţie, ea se considera părtaşă a aşezământului, şi Iehova, Dumnezeul aşezământului, se afla în comuniune cu ea; acum însă ea era îndepărtată dela sfânta familie şi deveni obiectul grijei lui Dumnezeu, numai ca a Dumnezeului întregului pământ, a Dumnezeului duhurilor a tot trupul. Anume deaceea şi îngerul ce s'a arătat ei se numeşte pur şi simplu îngerul lui Dumnezeu, iar nu îngerul lui Iehova. Acesta se adresă către dânsa cu strigarea încurajatoare: „Ce ai, Agara? Nu te teme! Dumnezeu a auzit glasul copilului de acolo, de unde se află el. Scoală, ridică copilul şi-l ia de mână, că eu am să fac dintr'însul popor mare". După aceea el îndreptă privirea ei către o fântână, care până acum fusese neobservată de dânsa, şi ea-şi umplu burduful său cu apă şi mântui viaţa fiului său. Dar ei nu se mai întoarseră niciodată în casa aceluia, care-i izgonise, ci rămaseră să trăiască în pustiul Faran, acea localitate pustie, care se întinde dela Araba până la golful Suez, spre apus şi dela hotarele Palestinei până la catena muntoasă a Sinaei spre sud.

Când veni vremea pentru căsătoria lui Ismail, Agara, împlinindu-şi datoriile ei de mamă întru alegerea unei soţii pentru dânsul, îi alese soţie din ţara ei natală, din Egipt şi astfel, pecât atârnase de dânsa, rupse orce legătură cu neamul său semit. In generaţiunea următoare totuşi legătura aceasta fu reînoită; pentrucă nepotul lui Avraam, Isav, om după inima lui Ismail, tot aşa de sălbatec, întreprinzător şi neîmblânzit, se căsători cu fiica lui Mahalata sau, cum ea se numeşte în alt loc, Basemata [1]). Din Ismail, cum prezisese Dumnezeu, eşiră doisprezece principi, capi de triburi, şi ei au avut aşezările şi taberile cunoscute după numele lor (XXV,

1) Fac. XXVIII, 9; XXXVI, 3; Comp. XXVI, 34.

16), adecă ei duse felul lor de viaţă parte pastorală, parte agricolă. Numele de ismaeliţi se aplică tuturor triburilor pustiului, care sunt cunoscute astăzi sub denumirea de beduini; în unele locuri ale sf. Scripturi ei se numesc deasemenea şi Madianiţi [1]). Unii din aceşti descendenţi ai lui Ismail sau din oraşele lor sunt bine cunoscuţi. Sub numele lui Navaiot şi Chedar (anume primii din cei 12 principi) se amintesc în inscripţiile lui Asurbanipal anumite locuri, din care primul sub numirea de Nabutei (Nabatei), coprindea în sine Petra, unde acest popor îşi făcea locuinţe sepate în piatră. Pe timpul Macabeilor nabuteii se răspândiseră până la pustiul Siriei (1 Macab. V, 25). După aceea ei au cucerit ţara dimprejurul Damascului şi au devenit atât de puternici şi s'au răspândit aşa de departe, încât toată ţara dela Marea Roşie pânăla Eufrat, după mărturia lui Iosif Flavie se numea Nabuteea. Pelângă aceasta ei erau cunoscuţi nu numai prin intreprinderile lor răsboinice, ci şi cu mare succes se ocupau şi cu industrii paşnice. Intreprinderile lor comerciale erau foarte întinse. Ei băteau monedă, sepau inscripţii în piatră, şi minunata lor capitală Petra rămâne până în timpul de faţă monument al artei, a gustului şi frumuseţei lor. Despre fiii lui Chedar adesa se pomeneşte în Vechiul Testament. Ei erau arcaşi iscusiţi, bogaţi în turme de tot felul. Pe monumentele asiriene ei se numesc Chidra. Asurbanipal mărturiseşte, că, ca pedeapsă pentru răzvrătirea unuia din aceşti prinţi arabi, el aruncă asupra lor un bir anual, în aur, cămile şi asini (Comp. Ierem. XLIX, 32). Ei trăiau de obicei în corturi negre (Cânt. Cant. I, 5), asemenea celorlalţi beduini, dar unele triburi aveau oraşe şi sate şi duceau mai mult o viaţă aşezată. Descendenţii lor încă şi astăzi trăesc în imprejurimile Mecei şi Medinei şi păstrează neschimbat particularităţile lor de trib, fiind adevăraţii fii ai „omului sălbatec", adecă ai strămoşului lor şi sunt cei mai războinici şi mai puternici locuitori ai Hedjei. Dela ei se trage neamul, căruia a aparţinut prorocul mincinos Mahomed [2]).

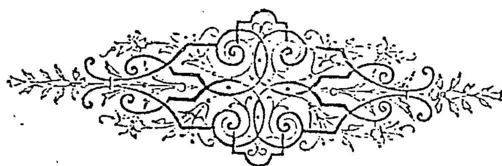

Tabără beduină.

1) Fac. XXXVII, 25, 28; XXXIX, 1; Jud. VIII, 22, 24.

2) Despre ceilalţi urmaşi ai lui Ismail se ştie mai puţin. Albeel, în traducerea greacă Navleel, se identifică cu Idibi-Il, amintit în inscripţia Tiglat-Pilasar II. Mivsam (în greceşte Massam) şi Mişma (în greceşte Masma) nu se ştie absolut nimica. Numele acestea se întâlnesc în 1 Paral. IV, 25, ca aparţinând membrilor tribului lui Simeon. Delitzsch presupune,

Din tot ceeace noi știm din toate aceste neamuri, rezultate din Ismail, vedem, că prorocia referitoare la el s'a împlinit cu cea mai deplină exactitate. Cum a fost străbunul lor, așa sunt și ei acum, și așa au fost totdeauna. Soarta lor și caracterul corespund întocmai soartei lui și caracterului. Ei au păstrat ritualul circumciziunii, primit dela el, amânându-l pânăla vrâsta de 13 ani a copilului. Conform cu istorisirea biblică despre înseși împrejurările instituirei acestui ritual, ei au rămas liberi și neatârnați, lepădând orce jug străin, asemenea asinului sălbatec din pustie. Trăind din prăzi și amăgele, ei sunt vrășmașii tuturor triburilor de prin prejur: mânile lor sunt asupra tuturor și mânile tuturor asupra lor. Prezintându-se ca un popor sălbatec și neîmblânzit, ei nu cedează nici unei influențe din partea obiceiurilor și deprinderilor popoarelor ce-i înconjoară și în curgere de aproape 40 de veacuri trăesc fără nicio schimbare.

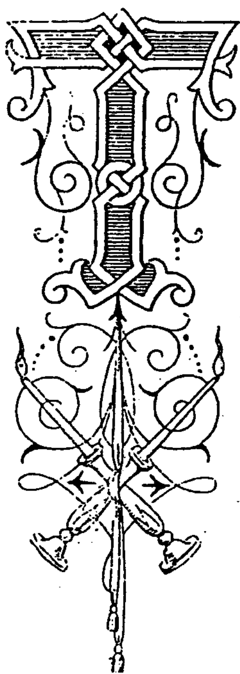
că Mișma este eroarea unui decopietor în loc de Ișma, de oarece monumentele cuneiforme pomenesc împreună cu Idibi-il și Chidra pe un oarecare Isammi. Duma se întâlnește ca numele unei localități din pustiul Siriei, între Damasc și Medina, cale de 13 zile spre nord de ultima. Spre nord-est de Duma se află Massa, orașul principal al tribului numit Ptolomei Massa, identificat cu Masa din cronica lui Asurbanipal și cu Meșa din Fac. X, 30. Hadat, în grecește Haddat, e cu totul necunoscut. Thema este oraș comercial sau ținut, pomenit la Ier. XXV, 23, pe țărmul golfului Acaba.

Ramuri de Mirt.

CAPITOLUL XVII

CEA MAI MARE ISPITIRE A CREDINȚEI LUI AVRAAM

răise Avraam deja mulți ani cu pace și fericire în Virsavia. Marea făgăduință se împlinise. Fiul demult așteptat creștea și se maturiza sub ochiul său veghetor. Primul său născut prospera în nevoințele sale sălbatece în pustie. Filistenii, în mijlocul cărora trăia, erau prietenii lui și aliați. Toate, se părea, că asigurau o liniște îndelungată și o viață fără turburări. Nu era niciun nouraș la orizont, niciun semn al vreunei furtuni, ce s'ar fi apropiind. Se putea părea, că bătrânului patriarh îi era dat să se pogoare în mormântul său în stare de deplină pace și în fericire de nimic turburată. Dar în ochii lui Dumnezeu cercarea lui nu era încă terminată. Atletul nu putea încă să părăsască exercițiile sale și să considere timpul activității sale încheiat. El trebuia să câștige încă biruința definitivă și deaceea trebuia să se supună celei mai grele ispitiri. Eși-va el oare biruitor din această ispitire? Triumfa-va oare într'însul credința asupra iubirei omenești și a speranțelor nutrite?

Această ispitire în oarecare înțeles veni pe neașteptatele, deși toată viața precedentă a lui Avraam a fost o pregătire pentru această luptă finală. Abnegațiunea și supunerea totală demult îi erau cunoscute lui. Toată viața lui a constat din ele. El a părăsit patria sa ca ascultare a glasului lui Dumnezeu; a rupt toate legăturile sale cu familia sa părintească din Haran, a plecat în Hanaan fără rude și fără copii, a suportat în curgere de mulți ani povara nădejdilor neîmplinite, a suferit chinul sufletesc pentru siguranța scumpei sale soții. Despărțirea de Lot a torturat delicata sa inimă. Grozava peire a Sodomei și Gomorei cu toate strășniciile ce au însoțit-o și au urmat-o, l-a zguduit cumplit și i-a lovit sufletul. Foarte dureroasă a fost pentru sufletul lui izgonirea silită a Agarei și a lui Ismail. Dar acum el era chemat să facă o jertfă încă și mai mare.

Deodată, fără nici o prevenire, într'o vedenie de noapte ajunse la dânsul glasul lui Dumnezeu, și Avraam auzi grozava poruncă: „Avraame, ia pe fiul tău cel unic, pe care-l iubești, pe Isaac, și mergi în pământul Moria, și acolo îl adă ardere de tot pe unul din munții, pe care ți-l voi arăta Eu" (Fac. XXII, 2). Multe nedumeriri se stârnesc în sufletul nostru, când ne gândim la această grozavă poruncă. Adesa s'au făcut obiecțiuni asupra însămnătăței ei morale: porunca aceasta, zic unii, era nedemnă de Dumnezeu; patriarhul a fost crud și neomenos, supunându-se ei. Ce se atinge de poruncă, apoi ea în adevăr a fost unică în felul său și negreșit inexplicabilă. Interpreții mult și-au ascuțit mințile în sârguințele lor ca să dea vreo lămurire pricepută acestei împrejurări. Unii și-au închipuit, că inspirația, căria s'a supus patriarhul, provenea nu din un izvor extern, ci a fost simplu un gând, ce s'a ivit deodată în mintea lui în urma observării practicei acelora, în mijlocul cărora trăia, anume că el, asemenea lor, mai bine va ajunge să placă lui Dumnezeu prin aducerea ca jertfă a propriului său fiu. La împlinirea acestui gând a și pășit el; dar cugetând mai departe, el ajunse la convingerea, că intenția lui e greșită și neconformă cu demnitatea divină, și deci în locul propusei jertfe omenești, el junghiă un berbece. Ca răspuns la asemenea interpretare ajunge să spunem, că ea nu se justifică nici decum de istorisirea clară a Bibliei. După altă presupunere, înseși inspirația lui Avraam plecase nu dela Domnul, ci dela satana, după cum s'a petrecut mai târziu cu David, când „s'a ridicat satana contra lui Israil, și stârni pe David să facă numărătoarea" (2 Reg. XXIV, 1; 1 Paral. XXI, 1); sau după cum în tragedia grecească Orest exprimă teama, că poate el s'a supus duhului celui rău, închipu-

indu-şi, că a auzit glasul lui Apolon, care-i poruncise să ucidă pe mama sa[1]). Dar luând în samă înseşi cuvintele istorisirii şi scopul moral, care stă la baza acestei „ispitiri", putem considera această părere neîntemeiată şi deşartă. Că porunca aceasta a plecat dela Dumnezeu, Avraam cel puţin nu s'a îndoit deloc. Aceasta pentru dânsul a putut fi singura autorizaţie posibilă a unei asemenea porunci. Sfinţenia vieţii omeneşti se legiferează expresiv prin aşezământul lui Noe (Fac. IX, 5, 6). Sentimentele tatălui – mila, duioşia, iubirea, – întotdeauna au fost parte indispensabilă a vieţii sufleteşti a omului. Privirile lui Dumnezeu asupra urâciunilor jertfelor umane, în timpul ulterior s'au exprimat în instituţiile severe ale legii contra unor asemenea obiceiuri ale Hanaanului[2]). Şi totuşi aicea a fost, se pare, porunca, care stă tocmai în imponcişere cu aceste calcule. Cu toate acestea Avraam n'a putut să se înşele, presupunând, că ea a fost dată de Dumnezeu. Origina ei era tot atât de neîndoelnică, ca şi origina făgăduinţei despre continuarea seminţiei lui prin Isaac, care făgăduinţă prin această nouă poruncă se sfărâma, cum părea, din rădăcină; aici el tot aşa de puţin greşa, ca şi atuncea, când se supusese glasului dumnezeesc, care poruncindu-i să părăsască ţara sa, îi făgădui în stăpânire veşnică pământul Hanaan, încheie cu el aşezământ veşnic şi statornici ritualul circumciziunii. Nu, aici nu putea fi eroare; inspiraţia era dela Dumnezeu, trimisă din cer. Dar ce era în această poruncă de aşa fel, încât să birue nedumerirea şi înţelegerea sa lăuntrică? Sfârşitul ispitirii, negreşit, a fost binecunoscut atotştiinţii lui Dumnezeu. Dumnezeu vedea, că Avraam va suporta această grea ispitire; El nu avea nicidecum în vedere a da această poruncă pentru reala ei realizare; El intenţiona să o oprească, când scopul pentru care era dată porunca se va realiza. Scopul acesta consta ca să cerce credinţa patriarhului, cum şi spune Biblia: „Şi a fost după aceste întâmplări, Dumnezeu a ispitit (adecă a cercat) pe Avraam" (Fac. XXII, 1). După toate celece deja se străbătuse de Avraam, după multe dovezi, pe care el le-a dat cu privire la desăvârşita sa nădăjduire în Dumnezeu şi la supunerea sa desăvârşită, trebuia să se facă cu dânsul o nouă cercare a dispoziţiunii sale, înainte ca educaţia sa duhovnicească să fie încheiată şi triumful desăvârşit să fie asigurat. Voi-va el oare să veşnicească binecuvântarea dată lui prin hotărîrea să renunţă la ea de bună voe? Anume în aceasta se şi coprindea miezul cercărei, în aceasta să şi coprinde paradoxa izbitoare a economiei divine. Binele pământesc

1) Euripides, Orestes 1668, Electra, 979.
2) Levit. XVIII, 21; XX, 2, 3; Deuter. XII, 21.

trebuea primit ca o binecuvâtare duhovnicească și însușit prin credință. Omul trebue să-și asigure drepturile sale la un anumit bun prin luptă și suferințele sufletului credincios. Cercarea aceasta era corespunzătoare priceperei lui Avraam și acelui grad de experiență religioasă, până la care ajunsese el. Despre greutatea ei nu e nevoe nici să grăim. Porunca fusese dată lui Avraam în toată grozăvia simplității ei. El trebuia să ia nu boi sau miei pentru jertfă, ci pe fiul său, pe unicul său fiu dela soția sa Sarra, pruncul așa de multă vreme așteptat, fiul bătrâneților sale, fiul făgăduinței, așa de puternic iubit, prin care trebuea să se continue neamul său și toate popoarele să primească binecuvântare; el trebuea să-l ia și cu propria sa mână să-l aducă ardere de tot, adecă să nu lese nici o urmă cât de mică ca amintire, ci să prefacă iubitul lui trup în cenușă; și el trebuia să facă aceasta acum chiar fără nici o amânare, fără nici o întârziere. Aicea Avraam se ispitea ca tată, patriarh și credincios, și el cu solemnitate și triumf eși din această cumplită cercare. Numai o așa chinuitoare și aspră ispitire a și putut să dovedească deplin, că era el demn de acea neobișnuită binecuvântare, care îi fusese dată. Avantajele neobișnuite cereau și merit neobșnuit; măreția darului cerea justificarea în credință măreață. Și dovada acestei neobișnuite credințe deveni limpede deacum pentru toate generațiunile următoare. Prin cercarea prezentă însuși Avraam a putut cunoaște acel spirit, care se afla într'însul. El singur a mărturisit harul dumnezeesc, care triumfă prin supunerea sa. Și generațiunilor următoare în curgerea veacurilor următoare această cercare le arătă deplin caracterul fără samăn și abnegația evlavioasă a acestui tată al credincioșilor, care chiar cu fapta a învățat, că nimic nu trebue a prefera înaintea lui Dumnezeu și că omul trebue să fie gata să aducă în slujba lui Dumnezeu și după cuvântul Lui cea mai scumpă comoară a sa.

Caracterul moral și înțelepciunea acestei cercări din partea lui Dumnezeu devin astfel înțelese, și Avraam capătă justificarea în supunerea sa. Justificarea împlinirei acestei porunci a fost înseși convingerea, că ea eșise din gura lui Dumnezeu. Această convingere birui într'însul toate acele nedumeriri, care puteau fi în el relativ de nedemnitatea sau de cruzimea poruncii. Orcât de grea ar fi fost ea pentru simțurile sale și contrară celorce putuse aștepta ca inspirație dela Dumnezeu, recunoscându-o divină, el putu numai să-și plece capul întru ascultare. Tot ceeace poruncea Dumnezeu, pentru dânsul era legal și drept. Recunoscând din toată inima sa înțelepciunea și dreptatea lui Dumnezeu, el credea de datoria sa numai să se supună, fie că înțelegea sau nu pricina și impor-

tanța cercărei. Noi nu trebue totuși să vârâm în această chestie pă-rerile noastre proprii asupra jertfelor omenești. Se preà poate, că pentru Avraam asemenea jărtfă nu era așa de grozavă, cum a devenit ea mai târziu și cum ne-am deprins noi să privim la dânsa. Porunca aceasta, cu toată grozăvia și caracterul său neobișnuit, putea ca în ochii lui să nu pară neomenoasă sau contrară legii. Ar fi greșit a presupune, că asemenea jertfe sunt proprii numai oamenilor, care se află pe cea mai de jos treaptă de sălbătăcie. Obi-ceiul de a aduce jărtfă copii era în vechime răspândit printre di-ferite popoară, ce nu erau deloc barbare sau sălbatece. Triburile semite îl împrumutaseră dela populația turanică a Haldeei [1]). El se întâlnea la cei mai vechi locuitori ai Palestinii; a trecut de aicea la cartagineji, la egipteni, și mai târziu la moabiți, amoniți și la triburile arice. Avraam trăia în țara, unde asemenea aducere de jertfe nu erau necunoscute, și astfel el avea cunoștință de aseme-nea obiceiu. Autoritatea tatălui asupra vieții fiului său în acel timp se recunoștea absolută. „Să ucizi pe cei doi fii ai mei, cu jură-mânt spuse Ruvim bătrânului său tată, de nu-ți voi aduce pe Ve-niamin înapoi" (Fac. XLII, 37). Nu se cuvenea oare credinciosului patriarh să arate un devotament tot așa de adevărat Domnului său și cu aceeași plăcere să jărtfească Lui pe fiul său cel iubit și scump, cu care erau în stare să o arate aceia din slujitorii de idoli, care aduceau jertfe umane zeilor lor mincinoși? După aceea, termina-se-va oare cu aceasta porunca primită de dânsul? Nu se va întâmpla oare încă ceva, când el va ajunge la locul rânduit? Ascultarea, pe care o împlinea el, nu era oarbă, de sclav, ci supunere cuminte și credincioasă; el nu jicnea conștiința sa prin împlinirea acestei porunci. Simțul său moral nu se jicnea, orcât de dureros influența această poruncă asupra inimii sale. Afară de aceasta, în toată cercarea aceasta nu se putea să nu vadă și alt adevăr, mult mai înalt. Patriarhul, după inspirația de sus, cunoștea marea învățătură despre răscumpărare; el știa, că unul din urmașii săi are a fi adus jertfă și a deveni binecuvântare pentru toate popoarele pământului; dar persoana, care avea să realizeze această destinație, lui nu i se in-dicase încă. Când însă i se dete lui această inspirație, ca să aducă jertfe pe unicul său fiu, el a putut chiar să presupună, că Isaac și este destinat să fie răscumpărătorul cel făgăduit, și anume de aceea el cu așa plăcere voi să-l aducă jertfă, preînchipuind prin această mare faptă opera dumnezeească a Tatălui ceresc, care a dat pe Fiul Său unul născut la patimi și moarte pentru neamul

1) Sayce, Babylonian Literature p. 46.

omenesc. Pe de altă parte, toată lucrarea asta putea fi numai mijlocul predării învăţăturei supreme despre răscumpărare, prin semn şi acţiune în loc de cuvinte [1]. Avraam demult şi cu nerăbdare aştepta să vadă ziua lui Hristos, adecă acea rescumpărare, pe care el trebuia să o săvârşască, acea jărtfă, căria El trebuea să se supună. Şi el *a văzut-o* în această vădită închipuire. Nicăiri încă altmintrelea în toată istoria sa el n'ar fi putut să vadă cu ochii săi adevărul răscumpărării, şi când Hristos zicea, că Avraam a văzut ziua Lui, El a înţeles anume jărtfirea lui Isaac. Pentru a instrui pe Avraam în această mare învăţătură şi a-i arăta, pânăla ce hotară nemărginite poate să ajungă iubirea lui Dumnezeu cea către oameni, i-a şi poruncit Dumnezeu să execute acest tablou şi să simtă însuşi, ce însamnă a se lipsi de fiul iubit.

Unii interpreţi cu toate acestea se silesc să explice altmintrelea această istorie. Aşa, Hengstenberg socoate, că Avraam n'a înţeles acel mijloc, prin care i s'a poruncit să aducă prinosul. Dar cuvintele poruncii sunt prea limpezi, ca să poată fi posibilă vreo eroare în această privinţă. In poruncă s'a spus direct: „ia pe fiul tău şi-l adă ardere de tot". Şcoala lui Kuenen şi a raţionaliştilor de felul lui presupune, că aducerea de jertfe umane era „obiceiu naţional, ce să săvârşea în cultul lui Iehova, privit în calitate de divinitate locală". Ei întemeiază această părere pe tâlcuirea literală a votului lui Iaftae, pe asemenea locuri, ca Mih. VI, 7: „Dar se poate oare a plăcea Domnului cu mii de berbeci sau cu nenumărate curgeri de ulei? Da-voi oare pe primul meu născut pentru păcatul meu şi rodul pântecelui meu pentru păcatul sufletului meu?" Aicea totuşi prorocul arată sau obiceiul moabiţilor, regele cărora la o mare nenorocire naţională a adus jertfă pe fiul său (4 Reg. III, 27), sau vorbeşte din partea poporului apostat, care, după închipuirea sa, e gata să aducă totul, chiar şi ceeace era riguros oprit, în loc să aducă ceeace se cere de Dumnezeu, adecă inima şi voinţa. Raţionaliştii citează şi alte sentinţe, care ar mărturisi existenţa unui asemenea obicei. Aşa, gavaonitenii cereau să li se dea cei şapte fii ai lui Saul, ca „să-i spânzure înaintea Domnului" (2 Reg. XXI, 6); Samuil „a tăiat pe Agag înaintea

Aducere de jertfe (de pe un monument roman).

1) Tocmai aşa explică episcopul Baburton în a sa Div. Legat. VI, sec. 5.

Domnului în Galgala" (1 Reg. XV, 33); pe baza acestor locuri și a altora asemenea, ei dovedesc, că acești oameni au fost aduși jertfă lui Iehova, sau în tot cazul, că jertfele umane nu se considerau străine ideei de cult iudeu. Dar asemenea părere e atât de neîntemeiată, încât n'are nevoe nici chiar de o combatere formală. Expresia „înaintea Domnului" însamnă pur și simplu solemnitatea și publicitatea acțiunii; condamnarea se aducea la îndeplinire la lumina zilei și se săvârșa în scopul înduplecării slavei lui Dumnezeu jignite. Aceeași sentință se întâlnește de ex. în Numer. XXV, 4, unde Moise poruncește să ia pe căpeteniile poporului, care au păcătuit cu fiicele lui Moab și să-i spânzure Domnului înaintea soarelui. Aicea, negreșit nimenea nu va afirma, că acesta a fost un act de aducere de jertfă lui Iehova; pentrucă „blestemat este cel spânzurat", după lege (Deuter. XXI, 23). In istorisirea biblică totdeauna se declară expresiv, că poporul a recurs la aceste uriciuni de jertfe numai atuncea, când părăsea pe Dumnezeul părinților săi; că el aducea pe copiii săi lui Baal și lui Moloh; că el aducea pe fiii și pe fiicele sale idolilor Hanaanului.

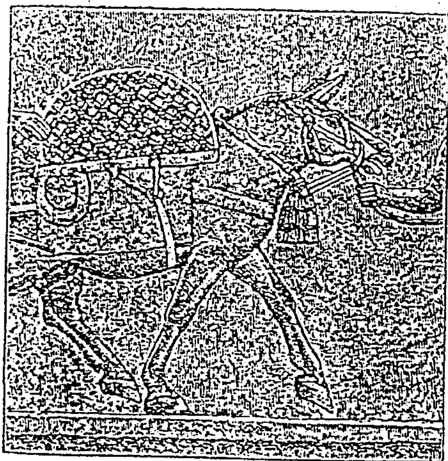
Ce se atinge de acea concluzie, că atunci când în legea lui Moise se întâlnește vreo opreliște a anumite obiceiuri sau așezăminte, apoi asemenea obiceiuri neapărat ar fi existat mai înainte între evrei și s'au îngăduit până atuncea, cât n'au fost observate obiceiuri mai umane ale civilizației următoare, apoi asemenea concluzie se razămă pe o neînțelegere totală a lucrurilor, demascată de sf. Scriptură, de tradiție și de istorie. In realitate asemenea opreliști să dădeau contra ceremoniilor și obiceiurilor popoarelor înconjurătoare, cu care evreii veneau în contact și pilda rea a cărora putea să influențeze molipsitor și asupra lor.

Tradiția iudaică complectează istoria cercărei lui Avraam cu multe amănunte premergătoare, împrumutate evident din istorisirea despre Iov[1]). După această istorisire, satana învinuea pe Avraam înaintea lui Dumnezeu, că el îi servește Lui numai din dorința de a se folosi de mila Lui, și la asta adăoga, că îndată ce primește împlinirea dorinței, nu se mai îngrijește a-I aduce jertfe și daruri. Domnul răspundea, că această învinuire e atât de nedreaptă, încât chiar dacă El ar cere dela Avraam să jărfească pe propriul său fiu Isaac, chiar și atuncea el s'ar supune poruncii cu toată graba. Satana începu să roage pe Dumnezeu să cerce pe robul său anume în felul acesta. Domnul conveni și se adresă cu porunca sa într'o noapte surdă și întunecată. Avraam imediat se supuse și păși la împlinirea ei. Satana îl întâlni în cale sub aspectul unui neputincios

1. Beer, Leben Abraham's, Sec. 10.

bătrân și se încercă să-l abată dela împlinirea faptei. Suferind nereușită în intenția de a face pe tată să stea la îndoială, el se încercă să stârnească împotrivire din partea fiului; dar și din partea asta suferi înfrângere din causa hotărârei liniștite și a tăriei lui Isaac. Și astfel lucrul fu dus pânăla fine și credința lui Avraam căpătă o deplină justificare.

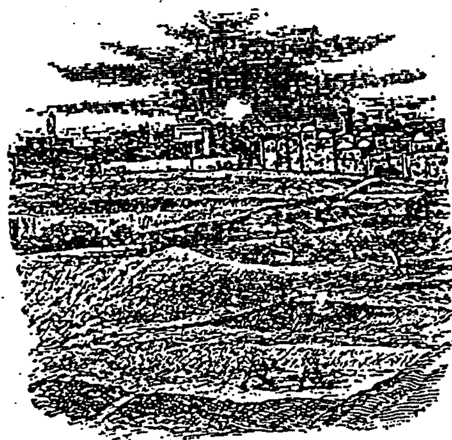
Dar să revenim la istorisirea biblică. Dându-și sama, că porunca auzită de dânsul pleca dela Dumnezeu, Avraam imediat păși la împlinirea ei. Disdedimineață se sculă din patul său. Nevorbind nimănui de gândul său, el singur făcu toate pregătirile pentru călătorie. Fiind stăpânul a sute întregi de robi, el singur pregăti asinul, tăe lemnele, deșteptă pe două din slugile sale și pe fiul său Isaac, și se îndreptă spre locul, ce i se arătase de Dumnezeu. El nu spuse nicio vorbă femeei sale Sarra. Ea nu trebuea să întunece prinosul curat prin lacrămile și împotrivirile sale: aicea nu trebueau să aibă loc nici cuvinte de rămas bun, nici despărțire tristă, pentru a nu slăbi intențiunea sa și a nu împedeca ascultarea sa. In liniștea dimineței, el în taină plecă la drum. Isaac, acum deja băetan ca de douăzeci de ani, luă toate cele pregătite pentru jărtfă, dar nu știa înseși scopul călătoriei. In curgere de trei zile Avraam se aflâ în drum, purtând în inima sa tristeța sa mută. Această taină grozavă s'a răsfrânt apăsător asupra sufletului său. Cu toate că el nu se luptă contra poruncii dumnezeești, totuși simțimintele omenești n'au putut fi înăbușite cu totul într'însul. Puterea poruncitoare a harului n'a putut să birue cu totul sentimentele tainice ale firii. Ce a suferit el în timpul acestei călătorii încete, le știe numai unul Dumnezeu. In fine călătoria se termină și a treia zi văzu din depărtare locul destinat. El era pe un munte, în pământul Moria. Ce se înțelege prin această numire, aceasta a servit de obiect al celor mai aprinse discuțiuni. Dar diferitele combinațiuni ne silesc a înclina că locul acesta era Ierusalimul [1]. Adevărat, Ewald și alți critici văd aicea numai o aluziune tendențioasă cu scopul de a prezenta fiecare loc, considerat ca sfânt din

Catâr pregătit de drum (de pe un monument asirian).

1) Ewald. History of Israel, I, 305, 332.

vremi imemorabile, sfinţit prin prezenţa sau acţiunea vreunuia din patriarhi. Dar admiţând chiar că este oarecare adevăr în această presupunere, dacă recunoaştem exactitatea istorică în înseşi evenimentul, apoi trebue deasemenea să recunoaştem şi autenticitatea tradiţiei, care determină înseşi localitatea evenimentului. Şi nu e nimic aşa ceva, care ar face această indicare improbabilă. A vorbi de muntele Moria, „cum că el pentru întâia oară a fost sfinţit numai de David şi Solomon", şi că el „samavolnic a fost introdus în istorisirea despre Avraam de al patrulea istorisitor"; – a vorbi aşa, însamnă a da dovadă de toată nedreptatea în judecarea înseşi a împrejurărilor faptelor. Comunicarea aceasta apare cu totul naturală în istorisire şi corespunde tuturor amărunţimilor ei. Cuvântul Moria este evident Mori-ia, adecă vedenia lui Iehova (la Simmah şi în Vulgata latină ea se traduce ca „pământul" sau „muntele vedeniei". La Acvila – „pământul văzut" şi la cei LXX – „pământul înalt" (2 Paral. III, 1), şi el nicăirea nu se întâlneşte în Vechiul Testament. Iosif Flavie [1]) afirmă expresiv, că acesta era înseşi acel loc, unde se afla aria lui Orna Ievuseul, şi a fost locul, pe care s'a construit templul lui Solomon. Tradiţia iudaică duce în genere la aceeaşi concluzie [2]). Cartea Iubileilor arată, cât de bine e cunoscut faptul, că prin acest munte se înţelege muntele Sion. Inseşi esenţa lucrului vorbeşte deja pentru identitatea locului acestui act izbitor de pietate cu locul, unde trebuia să se aducă în permanenţă satisfacţie pentru poporul lui Dumnezeu. Dacă asupra acestei legături nu se face indicaţie în cărţile de mai târziu ale sf. Scripturi, apoi doar nu se face deasemenea nici asupra muntelui Garizim, în care unii critici ar voi să vadă muntele Moria. Tradiţia samarineană fireşte considera locul jărtfirii lui Isaac muntele Garizim; şi decanul Stanley, şi urmaşii săi consideră ca loc al jertei acesteea anume vârful muntelui Garizim, sprijinindu-se pe expresiunea, că Avraam „a văzut acel loc de departe". (Fac. XXII, 4), pecând muntele templului devine văzut numai atuncea, când aţi ajuns aproape de el. Dar cuvintele acestea nu se pot întrebuinţa silit aşa, ca să escludeţi şi

Sionul.

1) Antiq. I, 13, 2; XII, 13, 4.
2) Beer, Leben Abraham's, p. 69, 64.

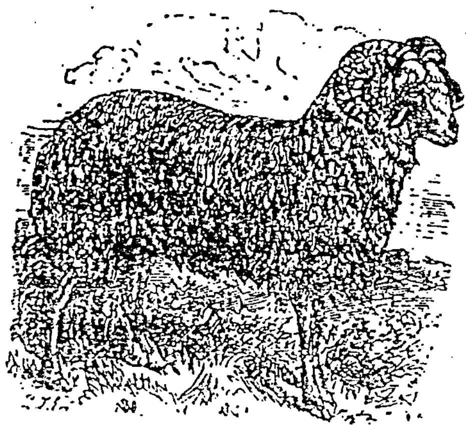
acea idee, pentru care noi pledăm. Ele pot însemna, că Avraam a văzut acel loc sau acea localitate, către care el se îndreptase, înainte de a ajunge la ea. El putea nici să fi văzut acea stâncă, pe care trebuia să săvârșască jertfa, ci localitatea înconjurătoare trebue să se fi văzut de el dela oarecare depărtare, cu totul suficientă pentru justificarea expresiunii nedeterminate „din depărtare". Și în realitate pe drumul vechiu, ce există și acum de la sud, care tae culmea spre răsărit de șesul Refaimilor, într'un loc se deschide o priveliște minunată asupra muntelui Moria și întreaga așezare a Ierusalimului, cam dela trei chilometri înainte de a ajunge la el [1]). Afară de aceasta, Ierusalimul se află numai bine cale de trei zile dela Virsavia, pecând pânăla muntele Garizim nici un asin împovorat n'ar putea străbate tot spațiul în același timp [2]). Orașul lui Melhisedec Salimul era, probabil, foarte mic și pe culmea lui Moria se puteau găsi nu puține locuri destul de singuratece și depărtate pentru aducerea jertfei fără orce amestec de afară.

Văzând locul predestinat, Avraam porunci slugilor sale să se oprească. El nu voi să-i facă martori ai lucrului ce urma, ci voi să-l săvârșască singur numai cu Dumnezeu. In această faptă nu era nimica orgolios; nici o idee de laudă sau de slavă nu trebuia să păteze simplitatea ascultării sale. „Rămâneți voi aicea cu asinii, zise ei celor două slugi ce-i însoțeau, iar eu cu fiul meu ne ducem colo să ne închinăm și apoi ne vom întoarce la voi". N'a rostit el oare prin aceasta inconștient vre-o prorocie? Se poate oare ca aceasta să fi fost o simplă figură a graiului, ca să astupe slugilor ochii asupra faptei ce urma? Apostolul prezintă lucrurile în altă lumină, când zice, că Avraam „a adus pe Isaac ca jertfă..., căci el socotea, că Dumnezeu puternic este și din morți să învie; pentru care l-a și primit ca preînchipuire" (Evr. XI, 17, 19). Dar avut-a el oare cu adevărat în vedere putința întoarcerei lui Isaac la viață sau nu; în tot cazul el nici o clipă nu s'a îndoit de atotputernicia lui Dumnezeu, cu privire la împlinirea marei Lui făgăduințe, că în sămința lui trebue să se binecuvinteze toate popoarele pământului. Cum putea să se săvârșască asta, el nu știa, și totuși credința lui nu șovăi. El era cu totul convins, că Domnul va găsi mijlocul pentru împlinirea intențiunilor sale. Și iată, lăsând slugile pe loc, el puse lemnele pentru arderea de tot pe umerii tânărului Isaac, luă foc și cuțitul în mânile sale, ei se îndreptară spre munte.

1) Perter, Hanbook for Syria, p. 339.
2) Tristram, Land of Israel, p. 152.

Când ei se urcau pe calea stâncoasă, „începu Isaac să vorbească lui Avraam, tatăl său, și zise: Tată, iată lemne și foc sunt, dar unde-i mielul de jertfă?" Iși poate închipui orcine, cum această întrebare, atât de simplă și nevinovată, trebue să fi atins dureros inima tatălui! Inseși această simplitate trebue să fi pricinuit o mare rană sufletului lui îndurerat. Și totuș Avraam nu descoperi taina sa. Aproape inconștient, dar cu o limpede presimțire profetică, el răspunse cu durerea în inimă: „Dumezeu va îngriji de oaea jertfei sale, fiul meu!" „Și merseră mai departe amândoi împreună", urcându-se la deal. Când ei ajunseră la locul rânduit, Avraam făcu un jertfelnic simplu de piatră, puse lemnele pe dânsul și după aceea descoperi în fine marea taină. Iosif Flavie pune în gura lui o cuvântare, care exprimă sentimentele patriarhului în acest grozav moment. Dar arta oratorică, admisă la Tucidide și Liviu, e cu totul ne la locul și la timpul ei în istorisirea solemnă a sf. Scripturi. Ce s'a produs între tată și fiu, de asta nu se spune nicăirea. Fără îndoială, Isaac era deja în așa etate, că ar fi putut să se împotrivească intențiunilor tatălui său, dacă ar fi vrut asta. De aceea, e mai probabil să presupunem, că el fără nici o împotrivire se supuse și îngădui să i se lege mânile și picioarele cu frânghie și să fie pus pe jertfelnic. Credinciosul fiu al credinciosului tată cu plină conștiință și cu supunere de bună voe își preda viața sa. E greu de spus, ce e mai vrednic aicea de mirare: spiritul bărbătesc al patriarhului, sau blânda lepădare de sine a tânărului său fiu? Preotul sau jertfa — care întrece prin ascultare smerită? Cu ochii neumeziți și cu privirea fixă, de bună voe ca un om ce se hotărâse să facă un act mare, și totuși hotărît ca un om, care nu putea să șovăiască în intențiunea sa, Avraam întinse mâna sa și luă cuțitul. Iată deci cuțitul jertfitor e ridicat pentru junghiere, — cuțitul, care lucește în soare înaintea ochilor liniștiți ai jertfei. Incă o clipă și tatăl ar fi ucis pe fiul său. Dar Dumnezeu reținu mâna sa. Ingerul Domnului, îngerul așăzământului strigă către el din cer: „Avraame, Avraame!" Cercarea se terminase: se făcuse destul pentru dovedirea credinței patriarhului. Biruința se dobândise. La extremitățile omului Dumnezeu totdeauna se arată la vreme. Când se apropie răul cel mai mare, în ajutor se arată însuși cerul. Dacă Dumnezeu îngădue slugilor sale a cădea în grele ispite și în nenorociri crude, apoi în acelaș timp El totdeauna e defață cu ei și chiar în clipa de nevoe extremă ajutorul Lui nu se face așteptat. Așa a fost și aicea. Oprit de glasul fără de veste al îngerului, Avraam fără să vrea scăpă cuțitul jos, se întoarse și mirat privi

locul singuratic. Nimenea nu se vedea. Dar acelaşi glas il mai auzise el şi mai înainte. El cunoscu sunetele lui şi aşteptă nerăbdător, ce i se va spune mai departe. Şi glasul continuă: „să nu-ţi ridici mâna ta asupra copilului şi să nu-i faci nimica, căci acum Eu cunosc, că tu te temi de Dumnezeu, şi n'ai cruţat pe fiul tău unic pentru Mine". Delicatul Isaac fu deslegat şi luat de pe jertfelnicul, pe care el era gata să moară. Astfel Avraam primi pe fiul său ca înviat din morţi. In asta fără îndoială, se coprinde o mare lecţie pentru toate timpurile următoare, că atunci când legile lui Dumnezeu sau slujirea lui Dumnezeu cer dela noi vreo jertfă grea, să dăm ceva ca jertfă grea, ceva ce noi iubim mai mult decât toate, atunci noi suntem datori să ne supunem cu plăcere, cu inimă curagioasă să ne despărţim de lucrul iubit, crezând că Acela, Care cere această jertfă, va lămuri la vreme taina aceasta, va arăta scopul lecţiunii şi va preface toate spre slava Sa şi binele nostru.

Berbece de Palestina.

Dar deşi Isaac a şi fost liberat, totuşi trebuea adusă jertfa. Dumnezeu a arătat, că El nu voeşte să primească jertfă viaţa omenească, că deacum asemenea jertfe sunt urâciune pentru Dânsul. După arătarea dumnezeească, Avraam văzu în apropiere un berbece, ce se încurcase cu coarnele într'un tufar des şi anume pe acest animal il şi aduse patriarhul jertfă în locul fiului său. N'a fost oare tot evenimentul acesta o pildă? N'a avut oare el predestinaţia sa de a preînchipui jertfa şi moartea lui Hristos, Fiul iubit al Tatălui Său, care în adevăr a trebuit să fie adus jertfă şi să moară (în acelaşi pământ Moria) şi după moarte să învie iarăşi spre viaţă? Cu adevărat această cercare a credinţei lui Avraam a fost preînchipuirea a acelei jertfe supreme şi a trebuit să descopere oamenilor, că grozavul eveniment din Vinerea Mare a fost prezisă şi preînchipuită din vechime. Acum, când umbra a cedat locul înseşi faptului, când închipuirea s'a realizat, noi, creştinii, putem urmări această asămănare în toate amărunţimile ei, putem vedea în această prorocie şi închipuirea celui mai măreţ eveniment, pe care l-a văzut cândva pământul dela facerea lumii. Aceasta nu-i o simplă istorie, nu-i o simplă povestire mitică a vechimii cărunte,

care n'ar avea niciun raport cu noi în timpurile moderne. Aceasta este o manifestare a planului divin, care, realizându-se treptat, dă evenimentelor un așa aspect, încât ele preînchipuesc o taină viitoare. Aicea pe de o parte Tatăl nu cruță pe propriul Său Fiu, ci-L dă la răstignire; acolo, pe de altă parte, un simplu tată omenesc de bună voe dă pe propriul său fiu la moarte din porunca lui Dumnezeu. Aicea Fiul Unul născut al Tatălui său, deși în stare să voiască altmintrelea (Ioan, X, 18), de bună voe convine să se supună poruncii Tatălui Său; și acolo pe de altă parte Isaac, în plină tărie și putere tinerească, de bunăvoe se întinde pe jertfelnic și-și pleacă capul său sub cuțitul jertfitor. Unicul fiu al tatălui său, moștenitorul a tot ce avea bogatul patriarh, fiul foarte mult iubit, nașterea căruia, demult prezisă, s'a împlinit întocmai la timpul rânduit, nevinovat și totuși osândit la moarte, blând și supus voinței tatălui său, își duce singur lemnele pentru propriul rug pe munte. Acest Isaac a fost închipuirea minunată a lui Hristos. Deasemenea și prin întoarcerea sa la viață, după ce fusese timp de trei zile în intențiunea tatălui său deja mort, el preînchipuește învierea lui Hristos. El, adevărat, n'a murit, cum a murit Hristos; dar anume aicea se coprinde alt simbol al marei opere de răscumpărare. Pentru a încheia această preînchipuire, se cereau moartea și răscumpărarea și el a fost încheiat prin jertfa, adusă în locul lui Isaac. După adevărata explicare a unui vechiu scriitor (Teodorit), Isaac a fost preînchipuirea Divinității, și berbecele preînchipuirea omenirii lui Hristos. Cum nu trebuia să moară Isaac, care era jertfă prea mare și nobilă, ca să se supună morții, așa și Divinitatea nu poate să moară, și Hristos a trebuit să se întrupeze, înainte de a gusta moarte, deși Divinitatea a fost nedespărțit unită cu omenirea. Berbecele, așa zicând, a fost unit cu Isaac și a suferit moarte, și astfel jertfa a fost desăvârșită. Dar trebue a observa, că realitatea sub toate raporturile întrece umbra. Isaac, deși el a fost despărțit de slugile sale, a fost nu singur, ci împreună cu tatăl său, pe muntele aducerei jertfei. Hristos a fost dat la moarte de propriul Său ucenic, părăsit de toți apostolii săi aleși și în ceasul neîntrecutei agonii a fost lăsat singur. Sieși, lipsit chiar și de prezența divină, când El a exclamat: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentruce M'ai părăsit?" Isaac a fost pus pe rug de mânile iubitoare ale Tatălui; Hristos a fost pironit pe cruce de niște soldați grosolani și nesimțitori. Isaac a văzut, cum s'a ridicat mâna tatălui pentru junghierea lui; Hristos a simțit, cum „săgețile Atotțiitorului erau într'însul; otrava lor a băut-o Duhul Lui; urgiile lui Dumnezeu se concentraseră contra Lui" (Ioan, VI,

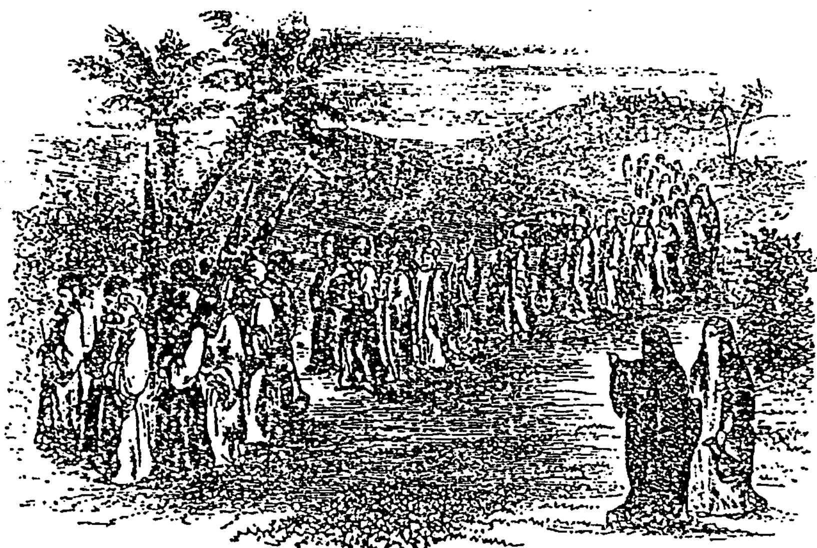
4). Isaac a fost mântuit dela moarte, când glasul ceresc a oprit aducerea jertfei; iar Hristos a suferit până în sfârșit pe cruce. In marea operă de răscumpărare jertfa a trebuit să moară; acolo n'a fost oprită mâna ridicată spre junghiere, și în loc de ceeace a vorbit Isaac: „Iată foc și lemne sunt, dar unde-i mielul arderei de tot?“ Hristos a zis: „Iată merg să fac voea Ta, Dumnezeule!“

Jertfa a fost adusă, s'a săvârșit marele act, urmările căruia au trebuit să se răsfrângă tunător asupra tuturor veacurilor următoare; fumul jertfei s'a revărsat dela cenușa vetrei peste vârful sălbatec al muntelui, tata și fiul stăteau muți, mirându-se de ceeace se petrecuse, și simțind în inimile lor prisosința credinței, iubirii și a' tuturor sentimentelor duioase. Atunci din cerul tăcut pentru a doua oară răsună glasul îngerului, vestind răsplata pentru acest mare lucru. Dumnezeu numi pe Avraam pe nume și cu mare solemnitate îi rosti măreața binecuvântare, întrecând pe aceea, care în urmă a fost exprimată pentru toți ceice au obținut biruința în credință: „Bine, slugă bună și credincioasă, intră întru bucuria Domnului tău“. Dumnezeu prin jurământ adeveri, că făgăduința făcută de El lui Avraam niciodată nu va fi violată, că binecuvântarea Lui totdeauna va odihni peste dânsul și peste urmașii lui, că nu numai urmașii săi proprii se vor desfăta de lumina feții Lui, ci că de la dânsul binecuvântarea se va revărsa peste toate popoarele pământului. Această făgăduință duhovnicească, dată deja la revelația anterioară cu mai mulți ani în urmă, aici s'a repetat și s'a întărit în chipul cel mai solem. „Dumnezeu, - zice apostolul, - când a dat făgăduința lui Avraam, neavând pe nimenea mai mare să se jure, s'a jurat pe Sine însuși, zicând: cu adevărat binecuvântând te voi binecuvânta, și înmulțind te voiu înmulți. Oamenii se jură pe cel mai mare, și jurământul ca chezășie pune capăt la orce neînțelegere dintre dânșii. Deaceea și Dumnezeu voind să arate, în chip mai vădit, moștenitorilor făgăduinței că hotărârea este neschimbăcioasă, a întrebuințat ca mijloc jurământul, ca prin două lucruri neschimbăcioase, în care e cu neputință să mintă Dumnezeu, să avem o puternică îmbărbătare noi, cei ce ne silim să ne ținem de nădejdea ce ne este dată“ (Evr. VI, 13-18). Această făgăduință de preferință, cea din urmă ce s'a dat lui Avraam de Dumnezeu, necontenit a fost în gura lui Dumnezeu și a slugilor Lui. Ea a fost repetată lui Isaac; ea a fost mângâierea lui Iosif pe patul lui de moarte: prin ea Moise a însuflețit pe conaționalii săi, și cu dânsa a mijlocit pentru ei înaintea lui Dumnezeu. Ea cu deosebire a făcut neagră nerecunoștința poporului

in apostasia sa. Ea a dat foc deosebit mustrărilor prorocilor şi a susţinut nădejdea lor. Ea a strălucit în binecuvântata cântare a lui Zaharia şi tot de dânsa a fost pătrunsă toată cuvântarea întâiului mucenic Ştefan. Şi totuşi binecuvântarea asta încă n'a căpătat re= alizarea sa deplină. Israeliţii, poporul cel ales al lui Dumnezeu, au fost sămânţa lui Avraam, şi din neamul lui s'a născut Hristos. Totuşi cine poate să spună, ce biruinţe urmează încă să obţină împărăţia lui Hristos? Cine poate să spună, la ce binecuvântări negrăite El, Mântuitorul, Mesia, Dumnezeu=Omul, a învrednicit şi va mai învrednici Biserica, trupul Său, şi prin ea toată făptura? Insămnătatea deplină a acestui cuvânt îngeresc nu=l poate şti nici un muritor: el e mai presus de priceperea noastră, noi nu putem cuprinde toată profunzimea senzului său nemărginit.

„Şi a pus Avraam locului acela numele „Iehova=Ire, – Dum= nezeu vede". La întrebarea simplă a fiului său despre jertfă, el i=a grăit: „Dumnezeu va îngriji de mielul său pentru arderea de tot". Şi acum, văzând cât de minunat s'au împlinit cuvintele sale, cum Dumnezeu s'a arătat izbăvitor milostiv, Avraam a şi numit locul acestui minunat eveniment „Iehova=Ire". In vederea importanţei acestui întreg eveniment uşor s'a putut forma în urmă expresia pilduitoare, care cuprinde mai mult de cât un singur adevăr mă= reţ: „de aceea şi acum se zice: pe muntele lui Iehova se chib= zueşte", adecă după cum s'a arătat ajutor lui Avraam la marea lui nevoe, aşa şi noi totdeauna putem aştepta ajutor şi uşurare, când vom alerga la Dumnezeu. Muntele Domnului în alte locuri (de ex. Is. XXX, 29; Zah. VIII, 3) se numeşte muntele templului. Şi de aicea sentinţa asta însamnă, că acolo va locui Iehova. Pe muntele Moria Domnul a avut deosebita sa prezenţă în înseşi templul, când El a arătat slava sa cea dumnezeească şi a primit închinarea din partea poporului său. In această casă a lui Dumnezeu a venit Domnul în persoana lui Hristos, cum a prezis prorocul Ma= lahia (III, 1), şi pe muntele vecin Golgota a fost înălţată crucea, pe care a fost adusă acea măreaţă jertfă, care a luat asupra sa păcatele oamenilor, – a fost adus Mielul, cel junghеat dela începutul lumii.

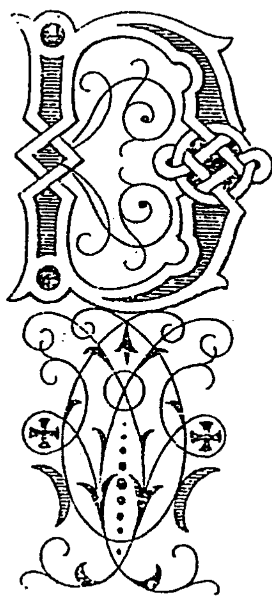
Aşa se încheie această măreaţă istorie. Când slăvita făgă= duinţă s'a împlinit, glasul din cer a pecetluit acest adevăr, Isaac a fost izbăvit de moarte şi pentru totdeauna a fost garantată exi= stenţa seminţiei iubite: atunci nimic nu a mai putut să urmeze ceva mai bun decât aceasta. Cugetând la toate acestea, tata şi fiul, recunoscători, şi plini de evlavie şi nădejde, se întoarseră la slugile lor, pe care ei le lăsase jos, şi plecând pe acelaşi drum, pe care venise aicea, se întoarseră acasă în Virsavia.

Procesiune funebră iudaică.

CAPITOLUL XVIII

MOARTEA SARREI ȘI ÎNGROPAREA EI

upă jărtfa lui Isaac, Avraam a mai locuit câțiva ani la Virsavia și după aceea s'a mutat la nord, la locul vechiului său popas, în Hebron. Treizeci și șapte de ani trecuse de atuncea, decând el pentru prima oară locuise aicea, și acum el sosi aicea numai pentru aceea, ca aicea, la vechiul loc, să încerce ultima mare durere din viața sa, pentrucă aicea anume și-a pierdut el pe credincioasa tovarășă a vieții sale de pribegie, pe nedespărțita sa soție Sarra. Sarra avea acum 127 de ani dela naștere și a murit aicea. Toată această îndelungată viață a ei o petrecuse cu bărbatul său, pe care ea l-a iubit și l-a respectat, – viață, în care și ea însăși s'a bucurat de iubire, cinstire și duioșie. Aceasta n'a fost o oarecare femee ideală a unui erou ideal. Ea ne înfățișază o femee în corp și sânge real, femee cu multe slăbiciuni, dar încă și cu mai multe virtuți. Ca soție ea prezintă o pildă de ascultare și supunere conjugală; ca mamă, ea prezinta un exemplu de cea mai caldă iubire. După vechile tradiții, ea ar fi murit subit, la vestea despre scopul grozav al călătoriei lui Avraam la muntele

Moria, așa că Avraam și Isaac, la întoarcerea lor de acolo, ar fi găsit-o deja moartă [1]). Sentimentul matern totdeauna a fost viu într'însa. Anume aceasta a și făcut-o pe dânsa să dorească copii așa de puternic, și tot ea l-a îndemnat să recurgă la mijlocul de a primi copil chiar dela sluga sa. Ea a fost geloasă și nu totdeauna dreaptă în judecata sa. Ea a fost crudă cu Agara și zavistnică în situația sa de mamă. Toată vina pentru purtarea sa nerăbdătoare ea o aruncă asupra bărbatului său. Cea mai mică ofensă adusă fiului său Isaac ea se silea să o răzbune contra fiului său colateral și încetă cu totul de a se mai îngriji de copilul său adoptiv, consacrându-se cu totul grijii de moștenitorul direct legal. Dar ea păstră adevărata credință până la ultima ei suflare. Anume aceasta o și făcu pe dânsa vrednică de a deveni mamă. Expansivă și nerăbdătoare, ea râse la făgăduința îngerului, dar, convinsă de încredințările următoare, ea primi semnele și fu fericită chiar pentru acel râs, care fu stârnit la dânsa de făgăduința divină. In toate împrejurările, ea totdeauna a rămas femee devotată, și pentru aceasta apostolul o pune drept exemplu, ca mamă a tuturor celor ce fac binele (I Petru, III, 6). Și iată acum această iubitoare pereche a fost desfăcută pe vecie. Legătura, care-i unise, fu ruptă de moartea neînduplecată. „Și a venit Avraam să plângă pe Sarra și să o bocească". Patriarhul cel tare și neînduplecat a vărsat lacrimi de adevărată durere, cum ar fi făcut fiecare dintre muritori după femeea sa moartă. Astfel de lacrămi nu erau nedemne de el, ca bărbat. Se știe, că a plâns și Iisus Hristos după Lazăr. Ele fac pe acest mare patriarh încă și mai apropiat de noi. Noi știm că el este unul dintre noi înșine, și, văzându-l pe dânsul plângând la mormântul Sarrei, simțim că durerea lui este durerea noastră obștească. El numai a dat frâu durerei sale firești și a intrat în cortul soției sale moarte, ca să o plângă în taină.

Dar iată trebuea să se îngrijască de locul de veci al odihnei trupului ei. Avraam voi să îngroape cu cinste pe răposata sa soție, dar în tot pământul făgăduinței el nu avea pământ propriu nicio urmă de picior. El nu avea aicea casă statornică, nu avea niciun astfel de loc, care să devină pentru dânsul scump din lunga sa viață și al amintirilor trecutului. Acum însă se hotărî să dobândească loc de îngropare, loc, unde el ar putea să pună în siguranță rămășițele trupești ale acelia, pe care el o iubise și astfel oarecum măcar în parte să între în stăpânirea pământului făgăduinței și să transmită această posesiune moștenitorilor și urmașilor

1) Beer, Leben Abraham's, p. 72.

săi. Infăţişarea femeei sale moarte îi aminti şi de moartea sa, precum şi de lipsa unui loc de îngropare. In urma acestor reflexiuni, el se hotărî să cumpere o bucată de pământ dela heteeni, vecinii săi. In acest scop se adresă el către dânşii cu rugămintea: „Eu sunt pribeag aicea la voi şi venetic. Daţi-mi ca proprietate un loc de mormânt aicea între voi, ca să-mi îngrop pe moarta mea dela ochii mei". Dorinţa cea mai firească şi înţeleasă, comună oamenilor tuturor timpurilor şi tuturor locurilor. Păgânul cult, creştinul obişnuit, sălbatecul agramatos — toţi deopotrivă dau respect locului de îngropare al morţilor lor, cinstesc mormintele străbunilor, deşi nu deopotrivă. In creştinism, negreşit, credinţa în învierea trupurilor a contribuit la sporirea respectului deosebit faţă de morţi, deoarece creştinii privesc la rămăşiţile mortuare ale prietenilor lor ca la nişte vase ale harului dumnezeesc, ce a locuit în ele. Imbălsămarea îngrijită şi costisitoare a trupurilor în Egipt a izvorît din credinţa, că sufletul celui mort iarăşi va avea nevoe cândva de salaşul său pământesc. In alte ţări păstrarea trupurilor a rezultat din pietatea firească, din respect pentru cei morţi, şi din dorinţa de a feri trupul iubit de stricăciune. Arderea trupurilor, evident, nu era în obicei în Palestina în acel timp, deşi în veacurile următoare ea se întrebuinţa câteodată, atât ca cinstire, cât şi ca pedeapsă[1]). In Hanaan şi în alte ţări pentru îngroparea morţilor de obiceiu se scobeau grobniţe în stânci. In Ur, unde stânci naturale nu sunt, grobniţele de obiceiu se făceau artificial sub forma de camere boltite. In Urto sau Edessa, în vecinătatea Haranului, Patriarhul de bună samă a avut prilej să vadă grobniţe sepate în stâncă. Acolo se pot vedea ele şi astăzi şi ele ne înfăţişază nişte încăperi, care câteodată au proporţia de 4/3 stânjini, iar întrarea lor se închidea prin o lespede mare; iar dincolo de această întrare este o altă deschizătură, care duce în încăperea lăuntrică, împrejurul căreia sunt puşi morţii în nişe, scobite în păreţi. In Hanaan, unde munţii de obiceiu constau din calcar, a face asemenea morminte nu era greu. Câteodată ele se sepau în păturile mai mari ale stâncilor şi se acopereau cu lespezi la nivel cu suprafaţa, iar câteodată se făceau mai înalte, în formă de sarcofag. Sunt deasemenea morminte, care înfăţişau simple gropi de formă ovală. Dar în majoritatea cazurilor pentru îngropare serveau peşterile naturale, care se adaptau repede pentru îmormântare, în care scop se sepau anumite adâncituri în pereţii lor. Asupra unei asemenea peştere s'a şi oprit Avraam la alegerea locului de îngropare a iubitei sale soţii

1) Lev. XX, 14; XXI, 9; 1 Par. XXXI, 12; Amos, I, 86.

Sarra. In timpul îndelungatei sale șederi la Hebron el adesa a văzut, se pare, și a examinat diferite peșteri, și acum el și-aduse aminte de una dintr'însele și o găsi foarte potrivită pentru îngroparea comună a neamurilor sale[1]). Aceasta era „Peștera dublă" adecă având sau două intrări, sau alcătuită din două încăperi, și se numea Mahpel, care numire să dădea și pământului din prejur. Situația ei era deplin cunoscută. Tradiția neîntreruptă totdeauna a arătat unul și același loc. Diferiții locuitori ai țării sfinte s'au întrecut unii cu alții în darea de onoruri aceștei gropnițe. Iudeii, creștinii și mahomedanii, toți deopotrivă se referă la ea cu respect. Edificiul, care cuprinde astăzi în el acest loc, se ridică pe un mic șes, înaintea dumbrăvii Mamvri. De această peșteră a voit el să se folosască și pentru sine însuși pentru totdeauna așa ca pulberea neamului său să nu se amestece cu pulberea păgânilor, străini de sângele său.

Peștere în stâncile Palestinei.

Pentru a înlătura orce putință în viitor a orce fel de discuțiuni, Avraam hotărî să cumpere atât peștera, cât și pământul din prejur, și să obțină o dovadă formală a acestei cumpărături din partea proprietarilor pământului. El se adrese cu arătarea acestei dorințe către căpeteniile tribului heteu. Aceștia răspunseră lui Avraam cu amabilitatea orientală, atât de obișnuită chiar și în ziua de astăzi, propunându-i să-și aleagă locul ce-i place pentru îmormântare. „Ascultă, domnul nostru — îi ziseră ei — tu ești prințul lui Dumnezeu în mijlocul nostru. In cele mai bune din locurile noastre de îngropare îngroapă-ți pe răposata ta. Nimenea din noi nu-ți va refuza locul de îngropare într'însul pentru răposata ta". Avraam se numea pe sine pribeag și venetic, iară ei priveau la dânsul ca la un prinț puternic, care cândva le arătase servicii folositoare pe câmpul de luptă, avea o caravană puternică, poseda bogăție mare și era deosebit respectat de toți. Ei își exprimară dorința să primească pe un asemenea om în comunitatea lor și a-l atașa de ei cu legăturile de drepturi comune la îmor-

1) Rawlinson, Ancient Monarchies. I, 86.

mântare. Dar aceasta era departe de a răspunde dorinţelor tatălui credincioşilor. El nu putea să întunece cultul său curat cu ceremoniile jertfelor idololatre ale hananeilor. Dacă el ar fi rupt orce legătură cu neamul său dinainte şi ar fi căutat un nou loc de locuit departe de Haran şi de casa părinţilor săi, atunci el trebuia să aibă şi gropniţă pentru sine independentă contra amestecului păgânesc. Locul ales de dânsul aparţinea lui Efron sau Efraim, cum îl numeşte Iosif Flavie, fiul lui Ţaharov, şi Avraam, plecându-se politicos locuitorilor pământului, le ceru bunele lor servicii în chestia înduplecării proprietarului peşterei pentru vinderea ei pentru o sumă bunişoară. Efron, auzind această rugăminte, deodată, cu amabilitate orientală, care presupunea totuşi posibilitatea târgului, oferi să facă peştera dar lui Avraam. „Şi răspunzind Efron, heteianul, lui Avraam, în auzul fiilor lui Het, şi a tuturor celor ce intrau pe porţile oraşului lui, şi a zis: Nu, domnul meu, ascultă-mă pe mine: eu îţi dau câmpul şi peştera, care e pe dânsul, ţi-o dau ţie, înaintea ochilor poporului meu ţi-o dăruesc; îngroapă pe răposata ta". Dar Avraam nu voi să primească peştera ca dar. Tot pământul acesta era făgăduit lui de Dumnezeu şi el nu voia nici o palmă de pământ să o primească din mâna omului şi stărui pentru cumpărare. Nimenea nu trebuea să zică, că el e îmbogăţit prin darurile primite dela păgâni. Din pricina asta se începu târgul. Locul dorit fu vândut pentru 400 siclii de argint „cum umblă la negustori". „Acesta este preţul pământului, zise Efron, dar ce-i asta pentru mine şi pentru tine? Ingroapă pe răposata ta". Această sumă neînsemnată, cam aşa zise el, nu însamnă nimica pentru noi, ca oameni bogaţi. La fie care bazar oriental se poate zilnic auzi asemenea traficuri, încheiate prin asemenea cuvinte şi însoţite tot de asemenea semne de respect şi amabilităţi reciproce. Toată această istorisire e în cea mai mare măsură conformă cu realitatea şi serveşte ca nouă dovadă a neschimbabilităţii obiceiurilor orientale. Nu se poate să nu fim uimiţi de acea îngrijire, cu care contractul fu încheiat în cazul acesta. Toată istorisirea despre cumpărarea peşterei se citeşte cum se ştie dintr'un document juridic. Ne putem negreşit îndoi, de au fost aceste condiţiuni scrise în adevăr. Dar condiţiile acestea în tot cazul au fost declarate înaintea martorilor şi astfel contractul a căpătat putere. Şi în timpul defaţă asemenea tranzacţiuni între feleahii localnici nu totdeauna se fac scrise, dar declaraţiunile înaintea martorilor se consideră tot atât de obligatorii ca şi când părţile contractante ar întări documentul prin iscăliturile şi peceţile lor. Cumpărarea peşterei Mahpel se defineşte astfel în acest vechiu

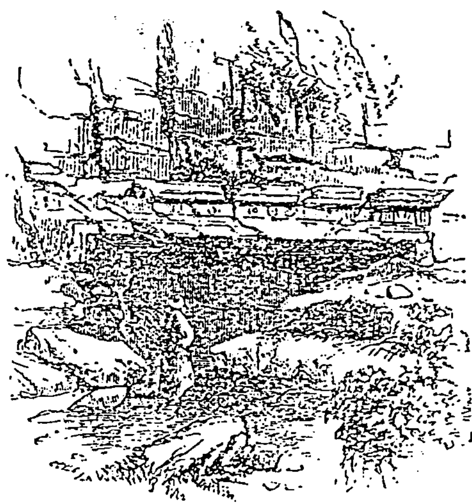
document: „și a devenit câmpul lui Efron care e lângă Mahpel, în fața lui Mamvri, câmpul și peștera, care e pe dânsul, și toți arborii cei de câmp, din toate hotarele lui dimprejur, posesiunea lui Avraam, înaintea ochilor fiilor lui Het, a tuturor celorce intră pe porțile orașului lui". (Fac. XXIII,17, 18).

Suma plătită pentru peșteră, alcătuește cam 1500 lei în banii noștri, deși nu se știe, ce fel de siclii au fost în cazul dat. Despre o monedă cerută nu se vorbește în Biblie înainte de captivitatea babilonică, și cele mai timpurii din cele ce au existat mai vechi la iudei au fost bătute de Simon Macabeul în anul 140 a. Hr. La egipteni în cele mai vechi timpuri erau monete sub formă de verigi, dar aceste verigi nu erau de o valoare uniformă și, ca mijloc de schimb, totdeauna se cântăreau. Babilonenii și asirienii, cum arată monumentele, cântăreau banii lor nebătuți la fie care plată particulară. Locuitorii Hanaanului, mai ales ai localităților de pe lângă țărm, se distingeau prin întreprinderi comerciale și erau obișnuiți prin întreprinderi comerciale, în care mărfurile se dădeau in schimb pe anumită cantitate din unele din metalele prețioase. Moneta comercială în curs, de care se pomenește aicea, putea să prezinte simple bucăți de argint cu însemnarea pe dânsele a greutății, sau simple bucățele de toate greutățile sau forme. care se și cântăreau pentru determinarea sumei cerute.

Efectuând această cumpărătură și asigurându-și proprietatea veșnică asupra peșterei și locului dimprejur, Avraam, care acum avea 137 de ani dela naștere, îngropă în peștera Mahpel corpul iubitei sale soții Sarra. Această gropniță astăzi se află în curtea marei moscheie, care se numește Haret-el-Haram, și care cuprinde într'însa deasemenea și gropnița înseși a marelui patriarh, a lui Isaac și Rahilei, a lui Iacov și Lia. Pereții exteriori ai acestei ogrăzi ne înfățișează un patrulater, ce are 197 picioare în lungime și 111 picioare în lățime, cu contraforturi la cele 4 colțuri și în spațiile intermediare. Unele dintre petre, care alcătuesc acești păreți, au până la 24 picioare și ceva în lungime și până la 3 picioare și ceva înălțime, și poartă urmele aceluiași veac și a aceleiași arhitecturi, ca și Haram din Ierusalim. Insuși zidul are mai bine de 7 picioare în grosime și aproape 40 picioare înălțime. Singura intrare în ogradă servește ușa și scara din păretele răsăritean. Moscheia, în zidirea căria au intrat și rămășițele din biserica creștină, ocupă partea de sud a ogrăzii, și trei din păreții ei exteriori sunt formați în stil vechiu. După încăpere, ea are aproape 70 de picioare în lungime și 93 picioare în lățime. Interiorul ei

din timpul ocupării Palestinei de închinătorii lui Mahomed a fost închis pentru creștini până acum nu demult, și informațiile referitoare întreținerei au fost la început foarte sărăcăcioase și insuficiente. Se știea foarte puțin despre dânsa afară de aceea ce se putea împrumuta din scrierile vechilor autori Arculfa și Veniamin Tudela, și deasemenea din descrierea călătoriei unui spaniol, care primind islamismul și numele de Ali-beg, în anul 1807 a examinat și a descris această clădire. Dar în timpul din urmă s'a deschis o nouă eră, și de trei ori atât de îndelungat tainele păzite ale lui Haram au fost descoperite pentru ochii regali. In anul 1862 prințul De-Wales cu suita sa, în care, între alții, se afla și renumitul decan Stanley; în anul 1869 principesa moștenitoare a Prusiei și după aceea acum cinci ani doi fii ai principelui De-Wales au obținut învoire, prin firmanul sultanului, să vadă această moscheie și rezultatele acestei vizite au devenit acum moștenirea lumii. Din aceste descrieri știm astăzi multe, despre care în trecut numai se bănuia sau se aveau numai închipuiri enigmatice. Interiorul clădirii se împarte în trei secțiuni de mărime inegală, din care cea despre sud, cea mai depărtată dela intrare, este cea mai îngustă, având în genere numai 15 picioare, pecând celelalte au dela 25 la 30 picioare. Sub pardosala moscheiei și a clădirilor colaterale se află șase gropnițe mari, care nu reprezintă gropnițele acelor persoane, numele cărora îl poartă, ci stau, se pare, verticale pe mormintele lor. Fiecare din ele se află într'o capelă deosebită, închisă cu uși de bronz, bogat împodobite cu perdele de matasă și deasupra lor se află baldachine bogate. Mormintele lui Avraam și Sarra sunt în capele octogonale cu pridvor dublu înaintea intrării. Gropnițele lui Isaac și a Rebecei se află înlăuntrul înseși clădirii, iar mormintele lui Iacov și al Liei se află în încăperi deosebite, aproape de capătul nordic al clădirii. Dar aceste gropnițe au comparativ puțin interes. Cea mai mare importanță o are peștera mare de sub pardosala curții, și anume în aceasta se află gropnițele patriarhilor și a femeilor lor. In această peșteră, care și este în realitate peștera Mahpel, niciodată n'a pătruns ochiu creștin, cel puțin în timpurile mai nouă, și niciodată n'a călcat într'însa picior de creștin. Nici un firman sultănesc nu poate permite intrarea „necredincioșilor" în acest de trei ori sfânt loc, după părerea musulmană. Tot ce a fost descoperit și se știe până acum, se cuprinde în următoarele: înseși gropnița, ce se află sub pardosala moscheiei, constă din două încăperi. In ea există numai trei intrări, care niciodată nu se deschide acum, și a pătrunde prin

ele nu se poate altmintrelea, decât a rupe anumite zevoară, ceeace ar fi o mare profanare din partea străjei musulmane. O intrare e închisă cu lespezi de piatră, întărite cu fier și se închee cu o mică cupolă, susținută de patru coloane subțiri. Această intrare ducea probabil în peștera apusană, unde, sau în peștera interioară, după presupunere, se și află rămășițele patriarhilor. Intrarea în peștera răsăriteană se află puțin mai spre nord-est de cea abea acum pomenită și deasemenea închisă cu materiale, ce alcătuesc pardosala bisericei. A treia deschizătură se află aproape de păretele nordic al clădirii și se deosebește de celelalte prin aceea, că alcătuește oare cum un stâlp, ce se ridică deasupra pardoselei și se termină cu o piatră în genul unei fântâni indigene. Deschiderea în acest acoperiș de piatră are aproape un picior în diametru la început, dar devine mai larg în jos și probabil are proporții suficiente, ca să se lese pe acolo un om pe frânghie. La ultima vizitare a acestei moschei de către prinții engleji, s'a slobozit acolo o lampă, mulțămită căreia s'a putut vedea în parte partea de jos a acestei încăperi. Ea are aproape 12 picioare patrate și pardosala ei este cu 15 picioare mai jos de plafon. Dar constau oare păreții ei dintr'o stâncă întreagă, a ne încredința de asta nu a fost posibilitate, de oarece ei sunt acoperiți cu var. In partea de sud-est se afla o ușă patrată, care slujea, se pare, ca acces văzut în această încăpere, și ea, după toate aparențele, la început ducea în înseși peștera, pentru care această încăpere și servea ca antret. După părerea unuia din nouii cercetători, peștera aceasta probabil se asamănă cu multe din peșterile săpate în stâncă din Palestina, are un coridor cu îngrijire săpăt în stâncă, accesul în care în timpul din urmă a fost făcut în acoperiș. Se poate totuși, ca anticamera să fie o construcție mai târzie și întru câtva să prezinte o lucrare de piatră. După părerea unui alt cercetător (Wilson), intrarea primitivă era vizavi de ușa acestei camere și acum ea este astupată de păretele clădirei, cunoscută sub numele de mormântul lui Iosif, care a fost construită pela sfârșitul veacului XIV d. Hr.[1]). Singurul

Grobnițe în stâncile Palestinei.

1) Wilson, Survey Memoirs, III, 346.

vizitator al acestei peştere, care ne-a lăsat o istorisire mai mult sau mai puţin autentică despre cercetarea sa mai sus amintitul Veniamin Tudela, care în vremea ocupării de către creştini a sf. Locuri la anul 1163 d. Hr. a examinat toată clădirea aceasta. El scrie, că păgânii au ridicat acolo şase gropniţe, care, după cum se spune de obiceiu pelerinilor creştini, prezintă gropniţele celor trei patriarhi şi a femeilor lor. Dar iudeii, pentru plată cu adăogire de bani, admit vederea şi acelor mai depărtate. Aprovizionaţi cu lumânări aprinse, ei trec pe uşa de fier în peştera întâia, care e goală. Trec şi prin a doua deasemenea goală, şi în fine ajung la a treia, care conţine şase gropniţe, şi anume gropniţele lui Avraam, Isaac şi Iacov şi după aceia ale Sarrei, Rebecăi şi Liei a uneia vizavi de alta. Deasupra lor a tuturor se află inscripţiuni cu litere ebraice de felul următor: „Aceasta-i gropniţa lui Avraam, părintele nostru". „Pace să fie peste dânsul". (Aceste inscripţii, probabil, nu sunt din vechimea îndepărtată). In peştera interioară arde necontenit ziua şi noaptea sfeşnicul, şi acolo se află multe cutii deosebite, pline cu oase de ale israeliţilor, aduse de prietenii lor religioşi pentru îmormântare la acest loc sfânt. Toate aceste informaţiuni se dau poate de autor numai din auzite, dar, faţă cu lipsa de alte informaţiuni, ele nu-s lipsite de oare care interes. In curgere de şase sau şapte veacuri absolut nimenea din creştini n'a intrat în această peşteră. Când va fi satisfăcută curiozitatea modernă, atunci nu-i nimica improbabil, că dacă nu vor fi găsite rămăşiţele celorlalte cinci trupuri îngropate acolo, dar mumia îmbălsămată a lui Iosif poate şi până acum există în aceiaşi stare întreagă, ca şi mumia orcărui faraon din Egipt de aceeaşi vechime, ba poate şi mai mare.

N'a fost oare această grijă despre păstrarea rămăşiţelor pământeşti ale morţilor o dovadă a credinţei în învierea trupurilor? Că Avraam credea în viaţa de dincolo de mormânt, despre asta nu poate fi nicio îndoială. Apostolul mărturiseşte, că niciun fel de făgăduinţe nu satisfăceau tendinţele vechilor patriarhi; ei căutau oraşul, temeliile căruia erau puse de Dumnezeu; ei tindeau spre mai bine, adecă către patria cerească; ei îşi aşteptau o răsplată cerească. Tradiţia despre luarea lui Enoh la cer, prin succesiune a trecut dela Sim la urmaşii lui. Istorisirea despre moartea lui Avel a trebuit să servească de lecţie însemnată în această privinţă. Dumnezeu niciodată n'ar fi îngăduit, ca omul care lucrează şi trăeşte conform cu legea Lui să sufere o moarte crudă, iar ucigaşul să se desfăteze de viaţă şi de prosperitate, dacă trupul şi sufletul

n'ar găsi o răsplată deosebită în viaţa viitoare. Niciun om cu judecată n'a putut crede, ca asemenea raporturi neobişnuite cu Dumnezeu, care au fost un mare avantaj a lui Avraam, ar fi putut să se mărginească numai în această scurtă viaţă pământească. Expresiunile des repetate despre „trecerea la părinţii săi", despre alăturarea la poporul său", arată credinţa în existenţa veşnică a sufletului, şi nu însamnă numai aceea, că trupul cel muritor a fost destinat pentru mormântul comun al strămoşilor. Pentruca Avraam, pentru care a fost întrebuinţată ultima frază (Fac. XXV, 8) a fost îngropat departe de patria sa în peştera Mahpel, unde nu mai era nimenea afară de soţia sa Sarra. Şi deşi înseşi această expresiune poate fi atribuită lui Moise, totuşi noi nu avem niciun temeiu să credem, că el a avut vreo revelaţie deosebită relativ de viaţa viitoare, care n'a fost dată marelui său strămoş. In Egipt Avraam a găsit un popor cufundat în idololatrie şi totuşi crezând în viaţa de dincolo de mormânt, unde sufletele au fost supuse judecăţii şi au primit recompensă sau pedeapsă. Acolo a văzut el acel respect către trupul mort, care a dus la îmbălsămarea îngrijită a lui, la grija de a păstra pe totdeauna aspectul exterior al omului, ce a rezultat din părerea, că această formă moartă cândva iarăşi va primi scânteea de viaţă. Avraam n'a putut fi inferior egiptenilor în concepţia sa despre nemurirea sufletului şi despre învierea trupului. Acea învăţătură, pe care iudeii în timpurile de mai târziu au păstrat-o fără nici o revelaţie nouă, a fost păstrată deasemenea şi de patriarhi. Când Mântuitorul, ca dovadă a nemuririi sufletului şi a învierii corpurilor, indică împrejurarea, că Dumnezeu se numeşte pe sine Dumnezeul lui Avraam, Isaac şi Iacov, atunci el a adus un argument, în totul conform cu vederile iudeilor. El indică adevărul, pe care-l proclama sf. Scriptură, şi anume, că sufletele credincioşilor au continuat să trăiască cu Dumnezeu şi după moarte şi că astfel El la vremea cuvenită le va restatornici în fosta lor persoană. Omul nu este numai suflet sau numai trup; el este trup şi suflet, împreunate într'o persoană. Dacă Dumnezeu este Dumnezeul lui Avraam şi al patriarhilor demult morţi, atunci el este Dumnezeul întregei lor fiinţe care trebue să aştepte restabilirea în deplina lor stare. Avraam a nădăjduit în totul în atotputernicia lui Dumnezeu, şi când el a pus pe fiul său pe jerfelnic, apoi prin aceasta a arătat, că Domnul, în care nădăjduia el, putea să-l învie din morţi. Cu un cuvânt, punând trupul iubitei sale femei în peştera Mahpel, Avraam încredinţă sufletul ei lui Dumnezeu şi nădăjduea într'o înviere veselă.

Hebronul.

CAPITOLUL XIX

ULTIMELE ZILE ALE VIEȚII LUI AVRAAM

Perderea din familia lui Avraam, produsă prin moartea Sarrei, n'a fost curând acoperită. Inima iubitoare și delicată a fiului ei, simți adânc pierderea duioasei sale mame și timp de trei ani Isaac simți o întristare adâncă după dânsa, amintindu-și de virtuțile ei materne. Văzând aceasta, Avraam găsi că e timpul să trezască în fiul său sentimente nouă; Isaac în vremea asta avea deja 40 de ani dela naștere, dar el nici nu se gândea la însurătoare și nu reflecta, cum se va împlini marea făgăduință, dată seminței tatălui său. Avraam totuși nu uita aceasta, și el începu să se îngrijască despre aceea, cum și unde ar putea găsi o soție potrivită pentru iubitul său moștenitor. In ochii săi alegerea era foarte mărginită. Fiul său nu putea intra în legături de căsătorie cu cineva din triburile idololatre înconjurătoare. Cauzele religioase opreau orce atingere de felul acesta; dar totodată amintirea despre patria sa și despre neamul său îl dispuse să caute mireasă pentru fiul său în vreuna din ramurile neamului său. Legăturile de rudenie încă și astăzi se mențin printre nomazii pustiului prin

căsătoriile reciproce între rudele de sânge. Avraam avea oarecare informaţiuni despre rudele lăsate de dânsul în Haran; fratele său Nahor avea 12 fii, şi unul din aceşti fii, Batuil, avea o fiică, cu numele Rebeca. Aducându-şi aminte de această familie, care trăia ca şi mai înainte în patria sa, Avraam hotărî să caute femee pentru fiul său anume în acea ţară. In acest scop el trimise acolo pe sluga sa credincioasă Eliezer, şi rezultatul a fost căsătoria lui Isaac cu Rebeca, cu care să-şi „mângâe" el în întristarea sa după Sarra, mama sa".

Dar iată se apropiă vremea, cum se apropie ea de toţi, fie ei sfinţi, sau păcătoşi, regi sau oameni de rând, când marele patriarh trebuea să fie chiemat în acea lume nevăzută, unde trecuse deja iubita sa soţie şi în existenţa căria el credea nesdruncinat. Dar în acest timp se săvârşise încă un eveniment, care demult turbură pe interpreţi şi prezintă însemnate dificultăţi. După istorisirea despre căsătoria lui Isaac, autorul sacru al cărţei Facerea spune: „Şi a luat Avraam încă o femee, anume Hetura" (Fac. XXV, 1). Cuvântul întrebuinţat aicea pentru designarea femeei, anume işa, în alte locuri se aplică concubinei (ca de ex. Fac. XXX, 4, relativ de Vala, concubina lui Iacov); şi în adevăr Hetura în alt loc se numeşte direct concubina lui Avraam (1 Paral. I, 32). Ce se atinge de timpul acestei întâmplări, apoi ea evident s'a petrecut după moartea Sarrei. Altmintrelea e greu de închipuit, ca pe de o parte Avraam să fi putut proceda astfel contrar indispoziţiunii sale evidente faţă de asemenea legături, precum să şi fi uitat experienţa amară cu rezultatele lor triste, şi ca pe de altă parte gelozia Sarrei să nu-l fi împedecat a intra în asemenea legături de prisos în timpul vieţii ei. Dovada principală contra părerei, că Hetura a devenit femeea lui de al doilea grad după moartea Sarrei, se extrage din vrâsta lui din acest timp. El în acest timp avea deja 137 de ani dela naştere, şi în această vedere se dovedeşte, că ar fi fost în cel mai înalt grad improbabil, ca un om, corpul căruia era aproape mortificat, când i se născuse Isaac, ar fi putut după 40 de ani după aceasta să devină tată a şase copii (dela Hetura) şi să trăiască pânăla acea vreme, când ei au crescut şi şi-au făcut corturi deosebite. Dar la asta se poate răspunde că puterile tinereşti ale lui Avraam, miraculos restatornicite într'însul înainte de naşterea lui Isaac, s'au păstrat într'însul până la bătrâneţe adânci. Iosif Flavie presupune, se pare, că a doua căsătorie a lui Avraam a fost înainte de căsătoria lui Isaac. Tradiţia iudaică afirmă, că aceasta s'a petrecut după acest eveniment de unde a şi rezultat

regula, că văduvul nu trebuia să se căsătorească din nou până atuncia, până când el n'a pus la cale pe fiii săi în lume). Dar în genere chestiunea cronologică a trebuit să rămână nerezolvată. Deasemenea nu se poate rezolva hotărît nici chestiunea despre naționalitatea Heturei. Că ea se trăgea din unul din triburile hananiene, asta se pare în cel mai înalt grad improbabil din pricina insistenței hotărâte, ce Avraam o manifesta contra unor asemenea legături în chestiunea căsătoriei fiului său. Mai probabil decât orice este, că ea era fiica unuia din casnicii săi, cum și afirmă „Cartea Iubileilor"[1]).

Din această alianță au rezultat șase fii, pe jumătate mai puțini decât fiii lui Ismail, și ei au devenit protopărinți a multe triburi arabe, ce au trăit în localitatea dintre marea Roșie și golful Persic, sau, cum adeverește o tradiție iudaică, dela Farmon (Faran) până la părțile Babilonului. Acestor copii ai Heturei și ai Agarei, adică fiilor concubinelor sale, cum se numeau ei (XXV, 6), Avraam le-a făcut daruri. Dar, învățat din experiențele anterioare și dorind să înlăture certurile cu adevăratul său moștenitor, el încă în timpul vieții sale îi trimise din locul sălașului său spre răsărit, în țara, unde ei au și devenit cunoscuți sub denumirea de „fiii răsăritului" (Jud. VI, 3) și în timpurile de mai târziu au căpătat numirea de „Saracini", care are același înțeles. Cele mai noui cercetări lămuresc deplin, că triburile madianite și populația Arabiei de nord aparțin ramurei arameene a familiei semite. Poate că în ei nici nu se poate să vedem acele triburi, care se trag din Hetura și cei șase fii ai ei, dar descoperirile moderne au dovedit, că triburile de origină arameiană au ocupat această țară dintre Petra și Meca chiar înainte de veacul III sau IV al erei creștine. Iosif Flavie spune, că după indicarea lui Avraam acești șase fii au plecat și s'au așezat în țara troglodiților și în Arabia ferice, întinzându-se pânăla marea Roșie. Zimran, cel mai mare din fii, a dat poate numele său Zavran orașului principal, după mărturia lui Ptolomeu, al chinedocolpiților, care locuiau spre apus de Meca, pe țermii mării Roșii. După părerea lui Ewald, numele acesta se reproduce sub forma lui Zimvrie în Ier. XXV, 25. Iocșan, al doilea fiu, dacă numele lui, cum presupun unii, s'a schimbat în Cașan, a fost, poate, protopărintele cașaniților, ce trăesc mai jos de poporul amintit. Medaniții și Madianiții alcătuiau neamul, mai bine decât toți cunoscut din descendenții Heturiei (de la Medan și Madian, al treilea și al patrulea fii ai ei). Ei au populat o parte

1) Cap. XIV; Rönsch. pag. 24.

din peninsula Sinaei, precum și localitatea dinspre răsărit de Iordan, în vecinătate cu Moabiții. Ei în vremea lor au devenit popor foarte puternic și stăteau în fruntea triburilor pastorale ale Arabiei. In sf. Scriptură sunt multe istorisiri despre ciocnirile lor cu israeliții. Purtând un comerț întins cu Siria și Egiptul, ei câteodată se numeau ismaeliți, - numirea generală a negustorilor din pustie, cum se numesc ei și în istorisirea despre vânzarea lui Iosif (Fac. XXXVII, 25, 28). Din neamul lor și-a luat Moise soție, când el, după fuga din Egipt, și-a căutat refugiu în peninsula Sinai, și astfel el a intrat în legătură cu urmașii marelui său strămoș, deși prin aceasta n'a asigurat prietenia lor, cum au dovedit aceasta următoarele evenimente triste. Urmele stăpânirii lui Ișbac, al cincelea fiu al Heturii, cercetătorii le găsesc în castelul Șobechi, renumit în evul mediu, care se înalță pe dealul așa numit „muntele domnesc", cam la 18 chilometri spre nord de Petra. După părerea altora, numele lui își găsește ecou în numele văei Sabac în partea nord-estică a Nedjdului o înălțime arabă pe hotarul marelui pustiu. Numele celui mai tânăr fiu Șuah s'a găsit în țara, cunoscută în inscripții sub denumirea de Suhu, ce se întinde pe malul drept al Eufratului, între gurile Balic și Hovar. Unul din prietenii lui Iov, Bildad, se numește savheanin și probabil se trăgea din această localitate (Iov. II, 11; VIII, 1). Amintirea, ce se face aicea de Șeva și Dedan, ca fii ai lui Iocșan, pe când în X, 7, ei se pomenesc printre descendenții lui Huși și printre fiii lui Raama, ne arată, se pare, oare care legătură locală sau legătură conjugală între neamul hamit și semit, care a dus la însușirea numelor acelora, cu care ei au întrat în legături conjugale sau în genere în legături strânse.

Dar iată sosi și ultimul ceas al vieții lui Avraam. 175 de ani trăise el, și din ei 100 s'au petrecut deplini în pământul Hanaan, exceptând scurta ședere în Egipt. El își regulase toate treburile sale lumești. Inzestrând bogat pe ceilalți fii ai săi, toată posesiunea și averea sa o lăsa lui Isaac. Descurcându-se de grijile lumești și fiind în pace cu Dumnezeu, el era gata să treacă din valea aceasta, ca să fie pe totdeauna cu Domnul său. O istorisire spune [1]), cum fiul său Isaac a adus jertfă pe jertfelnicul familiar împreună cu Ismail, care a fost chemat la patul mortuar al tatălui său, și a trimis patriarhului cele mai bune din jertfe și din primele roade, ca acesta să mănânce și să-l binecuvinteze înainte de moarte. In acest timp Avraam avea deja doi nepoți: Isav și Iacov, și el, che-

1) Cartea Iubileilor, XXII, XXIII, Rönsch.

mând la sine pe Iacov, l-a sărutat, sărută cu drag pe acest delicat nepot al său, îi dădu câteva lecții însemnate de evlavie și-l luă în brațele sale, unde copilul adormi adânc. Deșteptându-se, Iacov a găsit că unchiul său zăcea alăturea cu dânsul deja fără suflare. Așa s'a terminat această viață sfântă; așa acest mare sfânt și-a dat duhul și a murit, „a murit la bătrânețe bune, încărcat de ani și sătul de viață și s'a adaos la poporul său", - s'a adaos la comunitatea acelei frățimi credincioase ce plecase, pentru care Dumnezeu pregătise locuință cerească (Evr. XI, 16). Impăcați prin această mare durere, Isaac și Ismail dădură tributul de respect tatălui lor mort și cu mare respect așezară trupul lui alăturea de rămășițele mamei lor în peștera Mahpela.

Despre înseși rânduiala îmormântării ne putem face oarecare idee din felul în care și astăzi se săvârșesc îmormântările în răsărit. Descriind ceremoniile de îmormântare ale unui șeih însemnat, un cercetător modern [1]) spune, că la această îmormântare a fost o mare îngrămădire de popor, mereu sporită prin sosirea delegațiilor din localitățile înconjurătoare. Bărbații și femeile plângătoare ocupau locuri deosebite la cimitir. Femeile alcătuiau trei cercuri concentrice. Cercul exterior consta din femei mai bătrâne, care stăteau la pământ și luau puțin parte la ceremonie. Cercul următor consta din femei mai tinere, îmbrăcate în haine lungi albastre cu eșarfe dungate pe cap, și fiecare din ele avea în mână câte o batistă albă sau verde, pe care-o fluturau în văzduh, umblând împrejur și cântând un imn monoton de proslăvire a căpeteniei răposate, sau din când în când țipând și bocind în aiurare prefăcută. Cercul interior consta din fete tinere, care, ținându-se de mână, se învârteau împrejur. Toate femeile acestea din când în când intonau o cântare plângătoare, în care timp unele, în stare de exaltare aparentă, se smulgea din cercul lor și cu strigăte sălbatece și tâmpite se aruncau spre mormântul șeicului. Bărbații ședeau mai departe și-și manifestau mai puțin întristarea lor, dar întristarea lor se mărginea numai prin izbucniri în plâns la sosirea fiecărui grup nou la cimitir. La vederea fiecărui grup de acest fel ei toți se ridicau și eșau întru întâmpinarea

Îmormântare modernă în Egipt.

1) Tomson, The Land and the Book, pag. 245.

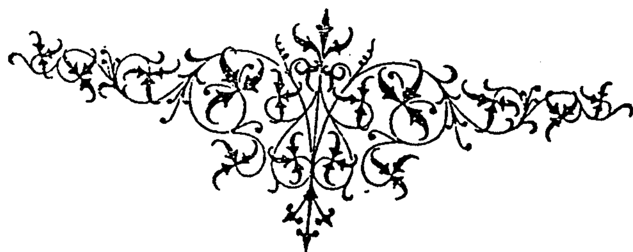
lor, adăogind plânsetele lor la plânsul noilor veniţi, pânăce aceia la rândul lor se aşezau liniştiţi împreună cu dânşii. De asemenea plânsete a fost, poate, însoţită şi înmormântarea marelui prinţ, după părerea hananeilor, Avraam. Isaac a adus la înmormântare toate slujnicile bătrâne ale tatălui său. Ismail a adus cu sine pe con=fraţii săi sălbatici şi pe aliaţii săi. Gloate întregi de prieteni din triburile hananiene şi de hetei grăbiră să dea ultimul tribut de cinstire pribeagului, care trăise între dânşii aşa de multă vreme şi astfel mijlocul unei mari întristări, parte adevărată, dar parte şi prefăcută, corpul patriarhului Avraam a fost aşezat în peşteră, unde el odihneşte până în ziua de astăzi, înconjurat de réspectul şi frica evlavioasă a populaţiunei.

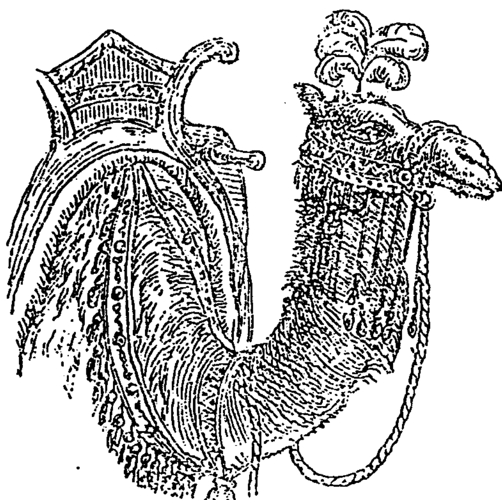
Amintirea lui Avraam se păstrează până astăzi printre arabi, care=l numesc El=Halil, adică „prietenul lui Dumnezeu". Imprejurul Hebronului şi a localităţilor celor mai apropiate de el această nu=mire a eliminat cu totul chiar şi numele său propriu. Aşa şi fân=tâna lui se numeşte fântâna El=Halil; marea îngrăditură, ridicată împrejurul locului, unde stă cortul lui Avraam, e cunoscută sub numirea Haram=Rumet=Halil. Şi cu ce nume se putea defini mai bine caracterul patriarhului şi a designa drepturile lui la adâncul nostru respect? Prietenul lui Dumnezeu! Acest titlu i s'a dat nu de o divinizare oarbă a oamenilor, ci=şi trage începutul său din gura inspirată de Dumnezeu şi adeverit de mărturia apostolului (2 Paral. XX, 7; Is. XLI, 8; Iac. II, 23). Pentru a fi „prietenul lui Dumnezeu", omul trebue să fi primit daruri deosebite ale harului şi trebue să fi corespuns în chip deosebit chemării dumnezeeşti. Şi anume aşa a şi fost Avraam. Dumnezeu n'a siluit voinţa lui. La primirea dumnezeeştei chiemări trebue să fi fost ceva de aşa fel, ca să fi corespuns ei. Dinainte trebue să fi fost pregătit locul pentru chemare, urechea pentru auzire, inima pentru primirea ei. Altmintrelea degeaba ar fi fost milostivele planuri ale lui Dum=nezeu. Dumnezeu a văzut în Preasfânta Fecioară ceva de aşa fel, ce avea să o facă demnă de a deveni mama a Cuvântului întru=pat. Tot El a văzut întru cât sufletul lui Avraam era capabil de a primi dumnezeeasca chemare. El a văzut cât de deschisă era inima lui pentru primirea iubirii şi bunătăţii lui Dumnezeu. El ştia, cât de bine Avraam va întrebuinţa lumina şi ştiinţa, deve=nite moştenirea sa. De aceea El a găsit timpul potrivit să des=copere voinţa sa acestui credincios slujitor şi să=l facă mij=locitor al binecuvântării, care trebuea să se reverse pânăla marginile pământului şi asupra întregei veşnicii. Noi am văzut,

cum Avraam a răspuns la această chiemare. Credinţa sa oscilantă fu întărită de ea; o nouă lumină străluci în sufletul său; fiecare descoperire nouă îi lămuri din ce în ce mai mult esenţa Dumnezeirei; fiecare încercare a lui, sporind cunoştinţa lui, aprindea în acelaşi timp într'însul iubirea şi nădejdea. In ce consta particularitatea caracterului său personal? Una din principalele particularităţi a lui fără îndoială era evlavia, conştiinţa statornică a prezenţei nevăzutului Dumnezeu, iubirea şi respectul către Cel preaînalt şi abnegaţia activă în slujba Lui. Or unde ar fi călătorit el, ori în ce loc s'ar fi oprit, prima lui grijă era să înalţe jertfelnic, să designeze un loc deosebit pentru slujba lui Dumnezeu. Sihemul, Hebronul, Virsavia toate aceste locuri principale ale pribegiei sale au devenit totodată şi monumente ale respectului şi iubirii lui. Orunde ridica el locuinţa sa vremelnică, acolo înălţa el totodată şi sanctuar, şi Dumnezeu, Căruia el se închina, nu era pentru dânsul un Dumnezeu inaccesibil, depărtat de dânsul, străin de lucrurile omeneşti. El era pentru dânsul tată personal duios, care intra în legături strânse cu neamul lui, era conducătorul şi sfătuitorul, apărător milostiv al tuturor celor ce împlinesc voea Lui şi Judecător drept pentru neascultători. In orce împrejurare a vieţii sale Avraam se adresa către Dumnezeu, ca unui tată şi prieten, şi găsea la Dânsul ajutor la orce nevoe. In asemenea raporturi sfinte el simţea nu frică de rob, ci cu deosebire bucurie evlavioasă. El se apropia la tronul harului, cum se apropie creştinul, care ştie, că va fi auzit, fiind „primit de Cel Iubit". Cu ce zel s'a rugat el pentru nelegiuita Sodomă, bizuindu-se pe necăutarea la faţă a lui Dumnezeu şi pe îndurarea Lui spre dânsul! Cu ce nădejde nemărginită în Proniatorul, trimise el pe chivernisitorul casei sale să găsască mireasă pentru Isaac! Toată viaţa sa se petrecuse înaintea ochilor lui Dumnezeu; el umbla înaintea Domnului şi tindea spre desăvârşire. Şi după aceea, cât de ambiţios era el, şi cât de grijuliu pentru alţii! El renunţă la drepturile sale proprii în folosul nemulţămitului său nepot; se depărtă de propriile sale obiceiuri şi de dispoziţiunea paşnică, numai ca să izbăvească pe acelaşi nepot din mânile lui Kedarlaomer, şi apoi nu voi să se îmbogăţască nici chiar prin primirea acelei părţi de pradă, care i se cuvenea de drept. Abnegaţiunea era regula dominantă a vieţii lui. El nu era stăpânit nici de cea mai mică mândrie; totdeauna era smerit şi blând cu inima. El imediat recunoscu peste sine supremaţia arhiereului Dumnezeului Celui preaînalt, i-a dat zeciuială şi smerit primi binecuvântarea dela dânsul. El cu smerenie se plecă poporului ţării fă-

găduite lui, când cumpără dela ei loc de îngropare. Sincer și sever în concepțiile sale despre onoare și dreptate, el plăti pentru posedarea peșterei Mahpel un preț mare, ce i se ceruse, fără nici o discuție sau regret. Nobleța internă a caracterului lui se manifesta la orce împrejurare. Nici un fel de pasiuni josnice nu influențau asupra acțiunilor sale și nici un fel de impulziuni josnice nu cârmuiau mersul vieții lui. Dacă în două cazuri el, se părea că a săvârșit fapte, care nu intrau sub nivelul general al înaltului său caracter, apoi totuși și în aceste cazuri n'a căzut în proprii săi ochi, n'a păcătuit contra conștiinții sale și n'a făcut nimica contra celei mai bune conștiințe din lăuntrul său propriu. Poate însuși prisosul nădejdei sale în providență l-a și făcut să supună pe femeea sa de două ori primejdiei cu prețul păstrărei vieții sale și a se bizui în chestia izbăvirei ei în ajutorul lui Dumnezeu. Toată ființa lui era pătrunsă de iubire. De ce dragoste părintească e pătrunsă exclamațiunea sa înflăcărată: „măcar viu să fie înaintea Ta Ismail?" Ce durere adâncă, dar tot odată și ce nădejde se cuprinde în expresia lui: „Dumnezeu va purta grijă de mielul său de ardere de tot, fiul meu?" Cât entuziasm și duioșie a manifestat el, când, în răspunsul la asigurarea că i se va naște un fiu și moștenitor, el căzu pe fața sa și râse? In cursul întregei sale vieți el a fost om sincer, zelos, curat și a lucrat cu inimă plină. Dar el apare înaintea noastră, mai ales, ca pildă de credință, exemplu de om, care credea cuvântului lui Dumnezeu și pășa în totul potrivit cu această credință. Credința, întrupată în fapte, este cheia principală în viața lui. După un simplu cuvânt al lui Dumnezeu el a părăsit toate și urmă povața Lui. Pământurile rodnice și bogate în toate, orașul luxos, civilizat și bogat, situația influentă, bogăția, cinstea, prietenii, mormintele părinților, patria — toate acestea au fost părăsite de dânsul, când a auzit chiemarea lui Dumnezeu; toate legăturile duioase au fost rupte de dânsul, îndată ce a auzit glasul, ce-i poruncea să se depărteze de acolo. Când se păru imposibilă orce nădejde el totuși credea în fiul făgăduit; Ismail, care cel dintâiu îi dădu să afle, ce însamnă iubirea de tată, care cel dintâiu l-a numit pe dânsul tată, a fost trimis cu pace de dânsul în pustie ca ascultare a poruncii divine, ca propriul său moștenitor să poată crește fără rival și departe de orice influență rea; fiul iubirii sale, în care-și pusese toată nădejdea, de care atârna tot viitorul măreț și slăvit, fu părăsit de el fără cea mai mică împotrivire. Nici o palmă de pământ nu-i aparținea încă în tot Hanaanul, și totuși, el crezu deplin în făgăduință, că

urmașilor săi tot acest pământ va fi moștenire; și în această nădejde a sa el hotărî și pentru totdeauna părăsi patria sa și făcu chiar pe sluga sa credincioasă să i se jure, că niciodată nu va mai duce pe fiul său acolo. Așa era credința lui, nu întâmplătoare, nu vremelnică, nu neîncrezătoare, ci manifestând în totul abnegațiune și supunere. Cu adevărat el era tatăl credincioșilor. Niciodată într'însul nu s'a ridicat îndoiala în cuvintele și făgăduințele Domnului, deși realizarea lor s'ar fi părut pentru mintea omenească cu totul imposibilă. „Prin credință, zice apostolul, Avraam, fiind ispitit, a adus jertfă pe Isaac, unicul său fiu, din care trebueau să răsară toți urmașii făgăduinții lui. Căci el credea, că Dumnezeu puternic este și din morți să-l învie“ (Evr. XI. 17-19). Nimănui încă nu i s'a aplicat cu atâta putere expresia, că el „a crezut în Domnul“, adică nădăjduia în totul în El, liniștind duhul său în această credință, cum copilul se liniștește în brațele mamei sale. Și nu-i de mirare, că asemenea credință i s'a socotit lui întru dreptate, pentrucă ea alcătuia izvorul principal, din care poate să răsară dreptatea. „Avraam a ascultat glasul Domnului, a păzit porunca Lui, rânduelele și legile Lui“ (Fac. XXVI, 5). De aceea el totdeauna va rămânea cel mai înalt model de om credincios. Din pilda lui pot trage inspirație de sentimentele sfinte ale credinței, nădejdei și iubirei, oamenii tuturor timpurilor, popoarelor și veacurilor. Nu degeaba memoria lui se cinstește cu sfințenie de popoarele a trei din cele mai mari religii ale lumii: a iudaismului, a creștinismului și a islamismului. Dar cu toată măreția credinței și a nădejdei lui, despre dânsul se poate zice aceeași, ce s'a zis și despre mulți drepți asemenea lui: „toți aceștia au murit întru credință, neprimind făgăduințele; ci numai de departe le-au văzut, și s'au bucurat, și ziceau despre sine, că ei sunt pribegi și venetici pe pământ“. (Evr. XI, 13).

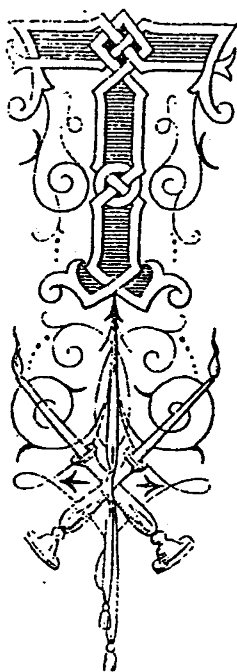

Împodobire sărbătorească a cămilei.

CAPITOLUL XX

ISAAC ȘI FIII SĂI

oată marea bogăţie de bunuri duhovnicești și materiale, pe care o poseda Avraam, trecu dela dânsul la singurul său moștenitor adevărat și legal Isaac. Și acesta, ca succesor direct al marelui patriarh, concentrează în persoana sa întregul mers mai departe al istoriei Vechiului Testament, care se distinge în cursul său prin înseși aceleași acţiuni providenţiale din partea lui Dumnezeu, prin care s'a distins și viaţa lui Avraam. Ca purtător și moștenitorl la celor mai bune făgăduinţe, Isaac a trebuit prin necesitate să fie tot așa de străin de lumea păgână înconjurătoare, cum a fost și Avraam. Aceasta o simţa bine însuși Avraam și deaceea el încă în viaţă fiind, a luat toate măsurile, ca să păstreze această independenţă duhovnicească a lui Isaac. In sufletul lui Avraam deja demult se întărise convingerea în două privinţe: și anume, că Isaac nici într'un caz nu trebue să-și ia soţie din mediul hananeu înconjurător, nu trebue să intre în legătură cu aceia, cari în urmă trebueau să fie lipsiţi de proprietatea pământului ocupat de ei, și pe de altă parte, că Iehova, care așa de adesa s'a arătat Dumnezeu credincios, din ascultarea de care el acum a renunţat la legătura ce se putea pă-

rea avantajoas în cel mai înalt grad, însuși va găsi soție potrivită pentru Isaac. Aceste două convingeri hotărîră felul de a lucra mai departe al lui Avraam, și el, cum se știe deja, peste trei ani după moartea Sarrei păși la realizarea primei din dorințele sale, și anume a unei căsătorii cuviincioase a lui Isaac.

Cu câtva timp înainte de aceasta (Fac. XXII, 20) Avraam primi știre, că fratele său Nahor, pe care el l-a lăsat în Haran, a fost binecuvântat cu numeroși urmași. Anume într'acolo și-a și îndreptat patriarhul privirile, încredințând îndeplinirea acestui lucru celui mai vechiu rob al casei, administratorului întregei sale averi, anume lui Eliezer Damascenul, care o vreme se considera chiar moștenitorul lui Avraam și numai cu nașterea lui Isaac, adevăratul fiu moștenitor ocupă situația de administrator al casei. Chiemându-l la sine și luând dela dânsul două făgăduințe: întâiu, că el va lua femee pentru Isaac din neamul propriu al patriarhului, iar nu din hananei, și al doilea, că el nu va duce pe fiul său înapoi în pământul, de unde Dumnezeu a chiemat pe Avraam și patriarh i-a încredințat un lucru important și anume de a regula căsătoria fiului său. Intâia dorință a lui Avraam a fost provocată de necesitatea de a păstra sfânta sământă liberă de întinarea prin sânge străin și prin legătura cu triburile idolatre, precum și prin dorința tatălui, ca Isaac să aibă în femeea sa o persoană, temătoare de Dumnezeu. A doua condiție a fost făcută în acordul cuvenit cu credința lui în făgăduința lui Dumnezeu de a-i da Hanaanul lui de moștenire, precum ca și prin ascultarea, cari l-a făcut să părăsască pe totdeauna propria sa țară și să caute locuință în proprietățile lui viitoare. Nu înzadar apostolul, vorbind de patriarhi, declară: „și dacă ei ar fi avut în gând acea patrie, din care au eșit, apoi ar fi avut vreme să se întoarcă. Dar ei tindeau către una mai bună, adecă către cea cerească“ (Evr. XI, 15, 16). Cât Avraam își dădea sama de particularitatea situației sale, e greu de hotărît. Dar se poate cu temeiu crede, că credința lui l-a dus cu cugetul departe peste hotarele posesiunilor materiale în lumea nevăzută, făcându-l să presupună, că marea făgăduință nu-și putea găsi completarea sa deplină în starea pământească sau în bunurile vremelnice, și de aceea el aștepta împărăția cerească și fericirea veșnică.

Prudentul administrator, înainte de a lua asupra sa sarcina de a îndeplini dorința stăpânului său, întrebă, ce să facă, dacă femeea, pe care o va alege el ca soție a lui Isaac, va refuza să-l urmeze într'o călătorie așa de lungă. Avraam răspunse la aceasta, că el cere dela dânsul, ca el să lucreze cum va fi mai bine, și

că dacă fata nu va conveni la propunere, atunci el se poate întoarce și să considere treaba lui îndeplinită. Dar orce s'ar întâmpla el nu trebue niciodată să ia pe Isaac înapoi în pământul părinților săi. La aceste condițiuni Eliezer își dădu făgăduința sa solemnă. In această importantă treabă, Avraam nu se crezu în drept să se mulțămească cu o simplă făgăduință din partea administratorului, ci întări făgăduința lui cu jurământ. Ritualul, întrebuințat la aceasta, e extraordinar de suigeneris și se mai întâlnește încă numai odată în acel timp, când Iacov a luat dela Iosif jurământ de a-l îngropa în pământul Hanaan, în aceeași grobniță cu părinții săi (Fac. XLVII, 29). Administratorul a trebuit să pună mâna sa sub șoldul lui Avraam și să se jure pe Domnul, Dumnezeul cerului și Dumnezeul pământului, când patriarhul numi astfel pe Iehova, ca să-l facă mai accesibil pentru mintea administratorului decât numirea obișnuită a așezământului. Ce anume însemna acțiunea ce însoța acest jurământ, nu se știe cu siguranță. Unii presupun, că acesta era un aspect de jurământ, care se primea numai de inferiori și care exprima un fel de respect și supunere. Dar după o explicațiune mai probabilă, ritualul acesta însamnă aceea, că de oarece șoldul se considera simbolul posterității, apoi persoana, care dădea asemenea jurământ, se jura pe urmași, îi chiema ca martori a condițiilor luate și în calitate de răzbunători pentru călcarea jurământului, dacă va fi călcată obligația luată asupra sa. Așa, Eliezer s'a jurat pe urmașii stăpânului său și pe acele generațiuni, care trebuia să se ridice dintr'însul, s'a jurat să fie credincios îndeplinitor al îndatoririlor luate de el asupra sa, și să îndeplinească cu toată osârdia însărcinarea ce i s'a dat. Pentru îndeplinirea misiunii se făcură mari pregătiri. Avraam, ca puternic prinț, avea toate mijloacele la îndemână și se simți încredințat, că dorința sa va fi împlinită. El zise lui Eliezer, că Domnul „va trimite pe îngerul său înaintea lui“, și i-a dat îngăduință deplină să ia cu sine tot ce trebuia pentru asemenea întreprindere, ca ea să se poată realiza fără nici o pedică. In urma acestora s'a pregătit o mare caravană, compusă din zece cămile, încărcate cu daruri bogate pentru mireasă și cu provizii pentru călătorie.

Și iată administratorul plecă la drum; oare pe aceeași cale, pe care venise în Hanaan însuși Avraam acum șașezeci și cinci de ani sau pe calea cea mai scurtă și mai directă, peste înățimile Galaadului, prin Avran, pelângă Tadmora. Drumul acesta ducea direct la orașul lui Nahor, în Aramul dintre cele două râuri, ce se numește în traducerile greacă și latină Mesopotamia, dar care

nu conținea toată acea țară, care s'a numit așa în timpurile următoare, ci numai pe aceea, ce se afla între Eufrat și Hovar. In această provincie era situat orașul Haran, unde trăia Nahor cu familia sa. Sosind la marginea orașului, Eliezer se opri sara la una din fântânile de acolo, făcând cămilele sale să se lese în genunchi, începu să le descarce și să ia toate greutățile de pe dânsele. Acesta era tocmai timpul, când deobiceiu femeile din oraș vin la fântână să ia apă proaspătă. Ca om ce deprinsese pilda de evlavie în casa marelui său stăpân, Eliezer se îndreptă spre Domnul, Dumnezeul stăpânului său, cu rugăciunea pentru reușita trebii, pentru care era trimis. „Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraam, se rugă el: trimite-o astăzi întru întâmpinarea mea, și fă milă cu stăpânul meu Avraam"; și după aceea el ceru, ca femeea, care-i este dat să o aleagă, să vie la fântână să scoată apă și să-i fie arătată lui printr'un semn deosebit, după propria lui alegere. Semnul, după care el ar putea judeca despre mireasa menită pentru Isaac, trebuia să fie de a arăta dispoziția sufletească a fetei. „Iată", zise el „eu stau la fântână, și fetele locuitorilor din oraș ies să scoată apă; și fata, căria eu îi voi zice: pleacă vasul tău, să beau; și care-mi va zice: bea, tu și cămilele tale le voi adăpa până se vor sătura, iată aceea este pe care ai rânduit-o tu să fie menită pentru robul Tău Isaac; și prin aceasta voi cunoaște eu, că tu faci milă cu stăpânul meu Avraam". Dacă această cercare i s'a șoptit lui de calculele simple ale minții sănătoase, atunci ea trebuea să servească drept indiciu a atențiunei și delicateței fetei, care s'ar apropia sub acest semn. Dar se poate, că ei i s'a inspirat de sus de acel înger, prezenței căruia în timpul călătoriei l-a încredințat Avraam. Asemenea semne Dumnezeu a dat în diferite timpuri și adeverirea prezenței Lui și a proniei sale [1]). Ispitirea se adeveri și acuma. Printre femeile, care veniseră la fântână să scoată apă, se ivi și Rebeca, fata lui Batuil, fiul lui Nahor. Ea se ivi aicea cu vasul pe umăr, așa, cum cândva Agara plecă cu vasul sau bur-

Femeile orientale la fântână.

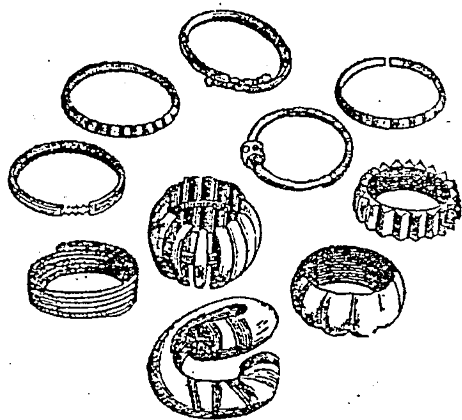
1) Așa a împlinit El ruga lui Ghedeon relativ de anume semn pe lână (Jud. VI, 37); El făcu semn lui Ionatan în atacul său îndrăsneț asupra filistenilor.

duful cu apă pe umăr, când a fost izgonită în pustiu. Aceasta era „o fată frumoasă la înfăţişare, fecioară, care nu cunoscuse bărbat“. Eliezer şi fără să vrea îşi întoarse atenţiunea la dânsa şi ceru dela ea să bea apă, şi când ea se arătă atât de îndatoritoare, că nu numai îl adăpă pe dânsul, ci se sili să scoată apă şi pentru cămilele lui, atunci el după acestea nu se mai putu îndoi că Dumnezeu i-a împlinit dorinţa şi nu mai putu să o scape din vedere: frumuseţa trupească şi bunătatea sufletească îl pironi asupra ei. Văzând în aceasta o deplină corespundere semnului propus de dânsul, Eliezer văzu numai decât, că aceasta şi este mireasa menită pentru Isaac. El chiar atuncea pe loc dărui Rebecăi un cercel de aur, în greutate de o jumătate de siclu şi două brăţilete la mânile ei de nouă siclii aur. La întrebarea, a cui fată este ea şi se găseşte oare loc la dânşii pentru mas, Eliezer căpătă răspunsul dela buna fată, mirată şi bucuroasă pentru darurile primite, că la ei „sunt pae destule şi nutreţ, şi este şi loc de mas“. De oare ce darurile primite de ea erau de acelea, care de obiceiu se fac la propunerile de căsătorie, apoi Rebeca deodată gâci propunerile ce aveau să urmeze, alergă la mama sa şi-i povesti toate cele întâmplate. Fratele său Laban, om ambiţios şi lacom, văzind lucrurile scumpe, dăruite surorii sale de un străin, nădăjduind să primească niscaiva avantaje deosebite pentru familia sa, alergă îndată la Eliezer la fântână şi-i propuse cu insistenţă găzduire. Acesta din urmă primi îndată şi se îndreptă spre casa lui Nahor, unde imediat i se oferi gustare. Dar Eliezer, îngrijindu-se mai ales de împlinirea îndatoriei ce-şi luase asupra sa, declară îndată scopul venirii sale, istorisi cine este şi anume, că el este robul lui Avraam, fratele lui Nahor, şi stăpânul său l-a trimis în scopul de a găsi mireasă pentru fiul şi moştenitorul său printre neamurile sale proprii. El istorisi deasemenea despre aceea, cum el a cerut indicaţiune de la Dumnezeu şi cum semnul ales de dânsul cu acest scop s'a arătat în totul corespunzător purtării Rebecăi. Ca să reguleze posibilitatea oricărei presupuneri, că fiul lui Avraam poate să fie prea bătrân, ca să fie mire nepoa-

Vase egiptene pentru apă (în Muzeul Britanic).

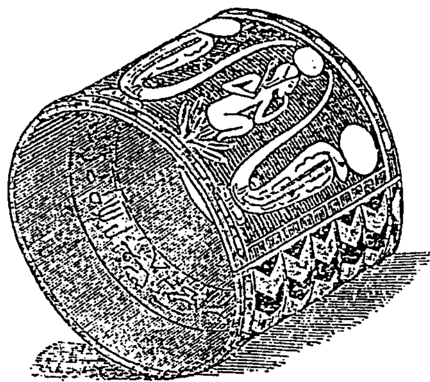
tei fratelui său, Eliezer explică, cum el a fost născut deja în vrâstă înaintată a mamei lui, și după aceea, uitând de obosala sa înseși și cu oare care bănuială pe Laban, el întinse vorba despre aceea, că Isaac este unicul moștenitor al tuturor marilor averi ale tatălui său și ceru răspuns imediat la întrebarea lui: sunt ei oare de acord să dea pe Rebeca în calitate de mireasă pentru Isaac? Părinții fetii și fratele ei, Laban, care se interesau deosebit de dânsa, văzând seriozitatea însărcinării robului lui Avraam, precum și bogățiile stăpânului lui, care nu cruță nimic pentru fiul său iubit, se învoiră la propunere. „Dela Domnul vine lucrul acesta", ziseră ei. „Noi nu putem să-ți spunem contra nimic nici de rău, nici de bine". „Iată Rebeca e înaintea ta", adaoseră ei, „ia-o și du-te! Lasă să fie ea nevasta fiului stăpânului tău, cum a zis Domnul". Toate acestea ne prezintă un tablou fidel în cel mai înalt grad a vechilor obiceiuri orientale. Tatălui îi aparține datoria și dreptul de a alege femee pentru fiul său și a face propunerile necesare părinților fetei, și când propunerea este primită, atunci învoiala miresei se consideră gata, de oare ce părerea ei nu totdeauna se consideră necesară. Insuși Isaac, se pare, că n'a luat nici o parte în chestiunea aceasta. Instrucțiile severe date administratorului relativ de purtarea lui Isaac, în caz când moare Avraam, arată că Isaac, din cauza caracterului lui cedator și smerit, avea nevoe de o conducere sănătoasă. El, negreșit, trebuea să știe și scopul călătoriei lui Eliezer, dar toată executarea acestei chestiuni el cu deplină plăcere o lăsă pe sama părintelui său.

Inele egiptene și alte podoabe (Muzeul Britanic).

Dupăce s'a primit învoirea tatălui și a fratelui, atunci potrivit cu obiceiurile era necesar, ca părinților fetei să li se dea oare care recompense și să se ofere daruri rudelor ei. Aceste daruri înfățișau oare cum o plată părinților ca recompensă pentru pierderea de către dânșii a serviciilor fiicei și ca restituire a costului educației ei. Mireasa nu numai nu aducea cu dânsa nici o zestre la intrarea în casa bărbatului ei, ci acest din urmă trebuia să plătească anumit preț pentru dânsa și în realitate o cumpăra oare cum dela proprietarii ei. Potrivit cu acest obiceiu, Eliezer scoase

tezaurile sale și în numele lui Isaac dărui Rebecăi diferite daruri scumpe de aur și de argint, haine scumpe, dăruind deasemenea mamei și fratelui ei. Intărind astfel legătura și considerând darurile făcute drept o plată bună pentru o mireasă așa de frumoasă, el rămase mulțămit de tot ce se făcuse, pentrucă, după cuvintele înțeleptului, „cine află femee virtuoasă, prețul ei întrece pe al mărgăritarelor“ (Pild. XXXI, 10). Incheind fericit învoiala, administratorul însfârșit își îngădui să satisfacă cerințele trupului său și se apropiă de mâncare și băutură în casa ospitalieră a rudelor stăpânului său.

Brățiletă egipteană (din Muzeul Britanic).

Dar el nu putu să prelungească mult și grăbi să ia drumul înapoi. El știa cum numără Avraam zilele absenței sale și aștepta știri despre reușita împlinirei însărcinării date. Insuși succesul treburilor sale îl silea să grăbească întoarcerea cu vestea bună. Chiar a doua zi disdedimineață el se adresă către părinții Rebecăi cu rugarea: „Dați-mi drumul și eu mă voi duce la stăpânul meu“. Inzadar părinții fetei îl rugară să mai rămână măcar vreo zece zile, el se grăbi cu nerăbdare, și pentru ca să termine treaba definitivă, întrebară și pe Rebeca, vrea ea oare chiar acum să plece? Rebeca dădu consimțimântul său, exprimându-și învoirea de a părăsi pe tată, pe mamă, casa părintească și țara natală, ca să urmeze îndegetările mânei Providenței, care o îndrepta spre Isaac. In urma acestora, părinții și rudele nu se mai împotriviră plecărei imediate. Ei o eliberară să plece împreună cu mama ei Debora și cu câteva slujnice, petrecându-o cu binecuvântări părintești. „Sora noastră“, ziseră ei, „să se nască din tine mii de mii, și să stăpânească urmașii tăi sălașurile vrășmașilor tăi!“

In toată treaba aceasta e tare însemnat aceea, că tatăl Rebecăi, Batuil, tot timpul a stătut pe planul al doilea, și părtășia principală în chestiune a avut-o fratele ei Laban. Deopotrivă un rol neînsemnat a avut Batuil și în urmă în cazul căsătoriei lui Iacov, în istorisirea despre care Laban chiar se numește fiul lui Nahor (XXIX, 6). Situația marcantă, ocupată de fratele miresei în chestia căsătoriei surorei sale, era întru câtva rezultatul poligamiei, care de obiceiu slăbea iubirea tatălui către copiii diferitelor femei și impunea grija pentru fiicele fraților lor dela aceeași mamă. Așa din

istoria următoare se știe, că Simeon și Levi se considerau pe sine datori să răzbune cinstea surorei lor dela aceeași mamă Dina prin uciderea locuitorilor Sihemului (Fac. XXXIV, 25, 26); același lucru ni-l arată istoria despre Abesalom, care a omorit pe Amnon pentru desonoarea pricinuită surorii sale Tamara (2 Reg. XIII, 28). Toate acestea pot servi întru câtva ca lămurire, pentruce anume Laban a ocupat o situație deosebită în chestia măritării surorii sale. Dar lipsa numelui lui Batuil din punctele principale ale acestei afaceri se explică și altmintrelea. După mărturia lui Iosif Flavie, Rebeca declarase lui Eliezer, că tatăl său deja nu mai trăia, care mărturie totuși stă vădit în contrazicere cu textul biblic (XXIV, 50). Tradiția iudaică [1])afirmă, că el a murit a doua zi după logodnă, mâncând o mâncare otrăvită la banchetul din sara precedentă. După altă părere, Batuil suferea de o neputință sau de o incapacitate mentală, și de aceea era incapabil să trateze o chestiune așa de însemnată sau a lua parte în trebile familiare. Dar orcare ar fi fost causa situației secundare a tatălui, Laban a fost dispunătorul principal în toată chestiunea, și caracterul lui, cum el s'a lămurit în urmă în chestiunea cu Iacov, a manifestat deja și acum unele trăsături de egoism extrem și de lăcomie. In contrast desăvârșit cu Laban cel egoist și pe jumătate necredincios stă sincerul și credinciosul Eliezer. Nu degeaba trăise el atâta vreme cu Avraam și vădit învățase dela dânsul adevărata religie și nădejdea în Dumnezeu. Toți casnicii lui Avraam erau ținuți într'o bună moralitate și întru frica de Dumnezeu. In toată purtarea sa administratorul manifestă pietatea, cuviința și credința stăpânului său. El pentru toate se roagă lui Dumnezeu, cerând călăuzire de sus, și se sprijinește în totul pe povața Proniei lui Dumnezeu. Conștiința permanentă a prezenței lui Dumnezeu alcătuește trăsătura caracteristică în toată treaba aceasta. Și credința lui Eliezer s'a adeverit în totul. Atotputenicul Dumnnzeu a luat parte în această treabă omenească, a binevoit să răspundă la rugăciunea credincioasei slugi a lui Avraam, și tot ceeace pentru o minte lumească s'ar fi putut părea o simplă întâmplare, o prefăcea în semn vădit al călăuzirii de sus.

Și iată, caravana lui Eliezer plecă la drum înapoi, ducând cu sine comoara, care trebuia să bucure și pe Arvaam, și pe Isaac mai mult decât toate comorile lor materiale. Intre acestea, pecând această caravană se mișca încet dinspre dapărtatul Haran, Isaac aștepta liniștit rezultatul soliei in împrejurimile Virsaviei. El cu

1) Beer, Leben Abraham's, p. 81.

tatăl său locuiau la fântâna Lahai-Roi, chiar aceea, unde Agara cândva primise povață de sus. Odată, într'o sară el eșise în câmp să se roage și să cugete, – să cugete poate la toate lucrările lui Dumnezeu cu privire la părinții săi și de viitorul atât de minunat, mângâitor și prevestitor, – să se roage pentru izbânda însărcinării date slugii, atât de însemnată pentru dânsul și pentru neamul său. Pe când cugeta el la acestea, atunci zări în depărtare o caravană, care se apropia dinspre nord și cunoscu cămilele sale, pe care cu câteva săptămâni înainte Eliezer plecase în Haran. Din partea sa Rebeca, văzându-l și aflând cine este, se turbură, „luă vălul și se acoperi". De oarece eticheta orientală interzicea femeilor să meargă călări în prezența persoanelor respectabile înalte[1]) și obliga să primească căpeteniile și persoanele mari stând în picioare, apoi deaceea și Rebeca sări de pe cămila sa jos. Istoria ne prezintă nu puține exemple de acestea. Neeman Sirianul se pogorî din căruța sa pentru întâmpinarea trimisului prorocului Elisei (4 Reg. V, 21), și Avigea se pogorî de pe asinul său, ca să se închine lui David (1 Reg. XXV, 23). Din istoria clasică se știe, cum tatăl consulului Fabie, dorind să știe dacă fiul său cunoaște deajuns înălțimea rangului său, merse întru întâmpinarea lui călare și fu mulțămit, când lictorul îi porunci să descalice, de oarece din asta el se încredință, că iubirea fiiască n'a întrecut în fiul său conștiința despre situația sa oficială[2]). Ce a făcut Rebeca cu vălul pentru sine deasemenea se află în deplin acord cu obiceiurile orientale. Mireasa nu trebue să se arate înaintea mirelui în stadiul primar al ceremoniei de căsătorie neacoperită. Anume de acest obiceiu s'a folosit mai târziu Laban, ca să înșele pe Iacov și i-a pus pe Lia în loc de Rahila, de oarece obiceiul nu îngăduia bărbatului să vadă fața femeei sale până nu se termina ceremonia nunței (XXIX, 25). Isaac primi dela Eliezer întreaga istorisire despre toate cele întâmplate. Află despre conducerea de sus, care a dus anume la alegerea Rebecăi, află despre bunătatea, modestia, credința și hotărîrea ei. El a putut vedea frumuseța ei, și-a putut închipui frumuseța sufletului ei, și cu iubire delicată „o introduse în cortul Sarrei, mama sa, și a luat pe Rebeca și ea a devenit femeea lui, și el a iubit-o. Și s'a mângăiat Isaac de tristeța după Sarra, mama sa."

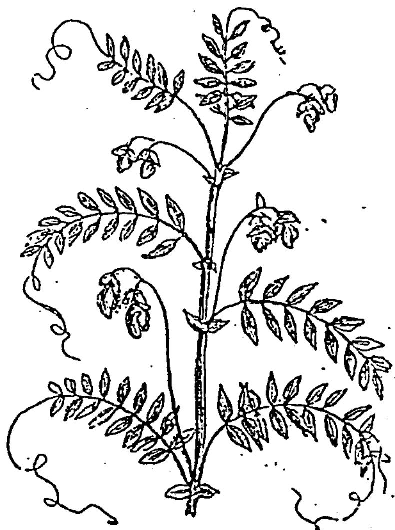
Primii ani de viață familiară ai lui Isaac s'au desfășurat încă în timpul vieții bătrânului său tată. El era singurul moștenitor al tu-

1) Thomson, The Land and the Book, p. 593.
2) Liviu, XXIV, 44.

turor făgăduinţelor date lui Avraam, dar şi el asemenea tatălui său, trebuia să fie supus la cercarea credinţei sale. Soţia sa Rebeca a fost stearpă timp de doisprezece ani şi se părea că marele neam al lui Avraam era ameninţat cu dispariţia. Dorinţa sinceră a lui Avraam de a lua în braţe pe moştenitorul iubitului său fiu înainte de a trece la odihnă în pace către părinţii săi, a rămas multă vreme fără realizare. Asemenea răposatei sale soţii Sarra, Rebecca era stearpă. Alte multe femei evlavioase aflaseră din lunga aşteptare, ce dar preţios dela Dumnezeu alcătuesc copiii. Tot aşa şi Rebecca îi aşteptă mult şi nerăbdător. Pioasa Ana tot aşa cu lacrămi se rugasă ca să i se dăruiască copii. Blândul Isaac nu arătă niciun fel de nerăbdare faţă cu nerealizarea nădejdei sale, şi Rebecca în tovărăşia lui învăţă să aştepte dela Dumnezeu tot binele şi ajunse la convingerea, că sămânţa făgăduită trebuia să fie rodul nu al trupului şi al sângelui, ci al harului. Aşa se dovedi aceasta şi în viaţa sa proprie. Acea experienţă, la care recursese cândva Sarra, ca să primească măcar un fiu lăturalnic, se pare, că niciodată nu i-a trecut prin minte lui Isaac şi femeei lui. In tot cazul ei niciodată n'au recurs la aşa ceva în realitate. Ei voiau să aibă un copil legal şi aşteptară cu răbdare vremea dăruirei. Când Isaac atinsese deja etatea de şasezeci de ani, el nu mai putea răbda mai mult să suporte tristul tablou, văzând cum Rebecca suferea tăcut lipsa copiilor, şi rugă pe Dumnezeu ca să i-i dăruiască. El rugă pe Domnul pentru femeea sa. Ca unul ce era capul familiei şi preotul casei sale, el aduse jertfă, însoţindu-o cu rugăciunea pentru binecuvântarea alianţei sale conjugale. Şi rugăciunea lui a fost ascultată. „Şi a conceput Rebecca, femeea lui". Inainte chiar de naştere se petrecu ceva neobişnuit, care a neliniştit pe Rebecca; dar ea a fost liniştită de revelaţiunea, că i se vor naşte doi fii gemeni, „şi două popoară deosebite se vor ridica din roada pântecului ei", „un popor va deveni mai puternic decât celălalt, şi cel mai mare va sluji celui mai mic", adecă, că contrar ordinei obişnuite întâiul născut nu va poseda dreptul întâei naşteri, cu care se împreunau toate marele făgăduinţe, date descendenţilor lui Avraam. Revelaţia aceasta căzu adânc în sufletul Rebeccăi şi servi de indiciu pentru dânsa în viaţa următoare.

Rebecca în adevăr născu doi gemeni: „primul eşi roş tot şi păros, şi i-au pus numele Isav (păros). După aceea eşi fratele lui, ţinându-se cu mâna sa de călcâiul lui Isav, şi i s'a pus numele Iacov (adecă ţinându-se de călcâiu). Potrivit cu acestea se dovedi şi caracterul fraţilor de gemene. După ce ei au crescut, „Isav de-

veni om iscusit la vânătoare, omul câmpiilor, iar Iacov om blând, trăind la corturi". Cum adesea se întâmplă, părinții se refereau cu oarecare pasiune către aleșii iubiți, și de remarcat e, că liniștitul și blândul Isaac iubea mai mult pe îndrăsnețul și vajnicul vânător, pecând Rebecca iubea în deosebi pe liniștitul și delicatul Iacov. Acest din urmă curând află, probabil, dela mama sa despre revelația avută de dânsa despre soarta viitoare a fraților, și începu să aștepte prilejul potrivit pentru manifestarea drepturilor sale de întâiu născut. Prilejul se prezentă curând. Odată Isav veni din câmp ostenit și văzând că Iacov pregătise mâncare de linte, care și astăzi e mâncarea favorită în Siria și în Egipt[1]), el începu să ceară stăruitor săi dea și lui să mănânce mâncare de asta „roșă". Foamea lui era așa de puternică, încât când Iacov îi ceru, ca săi vândă dreptul său de prim născut pentru această mâncare, atunci Isav nici măcar nu întoarse atențiunea la propunerea lui Iacov și cu nerăbdare zise: „iată eu mor. La ce mii bună această întâia naștere?" Isav știa, că cu întâia naștere el vindea toate avantajele sale duhovnicești și toate drepturile la posedarea pământului făgăduinței. Dar după firea sa sălbatecă și grosolană, el vădit nu dădea nici o importanță celor dintâi, iar ce se atinge de cele din urmă, apoi nădăjduia poate să le recapete cu ajutorul bunei voințe cei arăta tatăl său sau chiar prin o silnicie contra blândului său frate, și astfel pentru potolirea foamei sale vându prima naștere pentru lintea „roșie", din care pricină „i s'a dat porecla de Edom (roș)".

Lintea.

Deja acest eveniment, care a avut o importanță hotărîtoare în viața celor doi frați, ne zugrăvește luminos caracterele lor opuse. Isav ni se înfățișază direct și pe față, iar Iacov viclean și josnic. Dar la o examinare mai atentă lucrurile se prezintă altmintrelea. In Iacov ni se prezintă omul, care, fiind înzestrat dela natură cu un caracter mai material, se luptă contra înclinațiunilor sale naturale și termină cu triumful deplin al părților mai nobile

1) Lintea e un fel de mazăre. Lintea roșie se consideră ca cea mai bună. Ea și astăzi se întrebuințează ca supă. Tristram, Nat. Hist. of Bible, p. 462.

ale caracterului său. Isav pe de altă parte pe măsura creșterei înăbușă tot mai mult în sine laturile bune și se supune cu totul inclinațiunilor rele. La început toate, se pare, vorbesc contra lui Iacov. El șufărește pe fratele său; mai pe urmă înșală pe tatăl său și în toată viața manifestă vicleșug și neîncredere. Și cu toate acestea, cu toate neajunsurile vădite, viața lui, luată în total, stă mult mai sus decât viața fratelui său. Dacă Isav deși răscumpără în folosul său la început prin caracterul său deschis și desinteresat, prin ținuta sa vajnică ca vânător neînfricat, prin acea plăcere, cu care el pentru ca să placă tatălui său plecă înarmat cu arcul și cu săgeți în stepă pentru antilopele sălbatece, ca să aducă tatălui vânatul proaspăt iubit de dânsul; apoi pe de altă parte într'însul nu este nimic așa ceva, ce ar arăta o natură profund morală, capabilă să stârnească simpatie duhovnicească. Acesta era om cu o natură puțin profundă, – om, care trăia întâmplător, nu se îngrija de interese superioare, nu avea alte scopuri, decât satisfacerea plăcerilor sale sau cerințelor trupești, și chiar de era capabil de elanuri nobile, apoi împreună cu aceasta era capabil și de răzbunare răutăcioasă și buclucașe. Deschis, curajos și chiar din când în când mărinimos, posedând într'un cuvânt calități, din care ar fi putut să rezulte un caracter minunat, Isav din pricina absenței de profunditate a naturii sale se transformă necontenit într'un simplu stepist, care trăește prin luptă și război. Tribul edomiților ce a rezultat dintr'însul se distinge prin turburări, trădări și neînfrânare, întrupând în sine totalitatea însușirilor rele ale strămoșului său. Din selașurile puternicilor văioage ale Seirului, locul cel mai îndămânos pentru incursiuni neașteptate asupra vecinilor sau pentru apărarea de răzbunarea lor, singure de sine, în comparație cu corturile caravanei lui Iacov într'o localitate deschisă, prezentau o oglindire izbitoare a caracterelor acestor doi frați de gemene. In Iacov apar toate calitățile atât bune cât și rele ale poporului său. Dacă în prima jumătate a vieții sale sunt multe lucruri josnice și nedemne, apoi deja prin toate străbate acea prevedere duhovnicească și acea perzistență, pentru atingerea scopului, singurile prin care pot fi asigurate rezultatele nobile și durabile. In schimbul păcatului său contra fratelui și tatălui în ce privește dreptul de întâi născut, el a obținut scopul înalt prin mijloace josnice. El a făcut răul pentru a obține binele. Dreptul de întâiu născut, ca unul ce cuprinde în sine moștenirea dumnezeeștei făgăduințe, evident se prețuia puțin de Isav. „El a mâncat și a băut, s'a sculat și a plecat; și a disprețuit Isav întâia naștere" (Fac. XXV, 34).

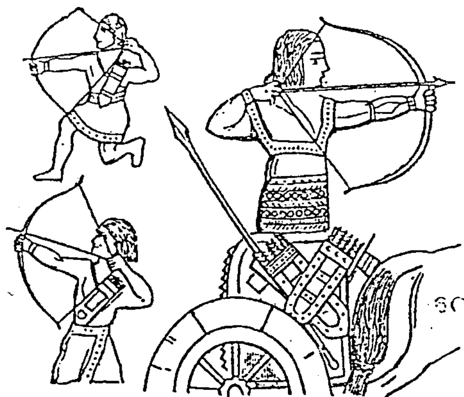
Cu oarecare răbdare el negreșit ar fi putut să primească mâncarea în cortul tatălui, fără nici o jertfă de felul acesta. Dar potolirea întâmplătoare a foamei pentru el a prețuit mai mult chiar decât înaltul bine din viitor. Pentru Iacov, pe dealtă parte, dreptul ce dădea putința transmiterei marei făgăduințe urmașilor săi, ca neam ales, era mai scump ca orce. Disprețuind munca obișnuită de toate zilele, Isav alese viața neliniștită și totodată deșartă de pustie; Iacov însă lucra liniștit acasă, tinzând fără abatere spre o țintă odată pusă. E limpede de care parte erau mai multe avantaje și cui aparține de drept viitorul.

In copilăria lor ambii fii ai lui Isaac au avut acel mare avantaj, că împreună cu dânșii a trăit și marele lor bunic Avraam, care a reposat când ei aveau nu mai puțin de cinsprezece ani de la naștere. Dar nici unul din ei n'a reprodus în sine toată deplinătatea marei lui naturi. In primii patruzeci de ani ai vieții lor ei se formaseră ca oameni cu caractere cu totul deosebite. Isav vădit se transformă într'un nomad sălbatec, într'un fel de beduin, iar Iacov încetul cu încetul trecu dela viața patriarhală la cea agricolă, urmând în această privință evident pilda tatălui său Isaac. Vastele câmpii și abundentele secerișuri deveniră priveliștea obișnuită în împrejurimile Gherarei și Virsaviei, și sporiră în Iacov acea iubire de pământ, pe care el în urmă a dovedit-o prin aceea, că și-a câștigat ca proprietatate o porțiune de pământ, transmisă de dânsul iubitului său fiu Iosif.

Intre acestea în țară se întâmplă unul din acei ani de foamete, care și mai înainte siliră pe patriarh să se strămute pentru hrană în țările vecine mai rodnice. Isaac hotărî să urmeze exemplul tatălui său și voi să se strămute în Egipt, dar i se interzise și el petrecu anul de foamete în hotarele regelui filistean Abimelec, unde cu el și cu Rebecca se repetă aceiași istorie, care se petrecuse și cu Avraam. Și anume, el dădu pe Rebecca drept sora sa, dar când s'a descoperit adevărul, Abimelec (probabil fiul contimporanului lui Avraam cu acelaşi nume) i-a arătat o deosebită protecțiune și cinstire. Mulțămită acestora, Isaac, și în țara aceea, a putut să înceapă o viață stabilă și păși la ocupația cu agricultura. Și a sămănat Isaac în pământul acela și a luat în anul acela orz însutit: „așa l-a binecuvântat Domnul. Și deveni mare omul acesta și s'a mărit mereu până întru atâta, încât a devenit foarte mare. El avea turme de vite mărunte și turme de vite mari și multe țarine de arătură". Dar filistenii curând începură a-l zavistui pentru bogăția lui, începură să-l strâmtoreze, astupară fântânile fă-

cute de Avraam, și în genere stârniră certuri, care constrânseră în cele din urmă pe Isaac să se mute de aicea la Virsavia. Acolo spre întărirea lui se arătă Domnul adeverindu-i binecuvântarea și făgăduința sa, și Isaac ridică acolo jertfelnic, și chiemă numele Domnului. Văzând sinceritatea și dreptatea lui Isaac și căindu-se de strâmtorările nedrepte contra lui, regele filistean Abimelec veni la dânsul să-și ceară ertare și între dânșii, la ospățul dat de Isaac, se închiă o alianță cu jurământ, aproape de aceeași fântână, în preajma căreia încheiasără alianță părinții lor, în Virsavia.

Viața familiară liniștită a lui Isaac curând a fost turburată prin neascultarea iubitului său Isav, care fără binecuvântarea părinților la vârsta de 40 de ani se căsători cu două hananience, intrând astfel în înrudire cu idololatrii. „Și ele au fost o povară pentru Isaac și Rebecca". Dar încurând avu o încercare familiară și mai grea. Cu apropierea anilor înaintați ai vrâstei, lui îi slăbiseră vederile și el găsi că e timpul potrivit să săvârșască binecuvântarea solemnă pentru transmiterea împreună cu ea a făgăduințelor urmașilor săi. După obiceiul statornicit, dreptul de întâiu născut el negreșit intenționa să-l transmită lui Isav, ca fiul cel mai mare, și-i zise, ca să-i pregătească, cu acest prilej, dintr'un vânat adus de dânsul. Isav se miră de-i spusese despre vânzarea dreptului său de întâi născut, iar Iacov la rândul său n'a îndrăsnit să spună deschis pretențiunile sale la acest drept.

Arcași (după o închipuire din muzeul Britanic).

Nu se știe de știa despre aceasta și Rebecca, dar numai că ea, auzind despre intenția lui Isaac, se hotărî să întrebuințeze un vicleșug, ca prin mijlocul acesta să capete binecuvântarea de prim născut favoritului ei Iacov. După sfatul ei, el trebui să îmbrace hainele fratelui său, îmbibate de mirosul erburilor aromate, în mijlocul cărora își petrecea viața vânătorul, și să-și acopere trupul cu o piele păroasă, ca la pipăit să fie asemenea fratelui său; iar Rebecca înseși făgădui să pregătească așa mâncare din animale tinere de casă, pe care Isaac te miră de ar putea-o deosebi de mâncarea ce o aștepta pregătită de Isav din vânat. Iacov oscilă, temându-se de blestemul tatălui, dacă s'ar descoperi înșelătoria. Dar Rebecca îl convinse, că ea va primi asupra sa chiar și blestămul. Iacov intră în acțiune, dar ce cutremur încercă el, când

bătrânul tată, mirându-se de întoarcerea prea curând a lui Isav și pregătirea mâncării, chiemă pe cel ce venise pentru binecuvântare la sine, ca prin pipăire să se convingă de este în adevăr Isav. Bătrânul pipăi pielea păroasă de pe mânile lui Iacov și cu nedumerire observă: „glasul este glasul lui Iacov, iar mânile sunt mânile lui Isav". Dar mirosul hainelor vânătorului risipi în totul îndoiala bătrânului patriarh. El mâncă mâncarea, bău vinul, porunci să-l sărute și după aceea binecuvântă pe Iacov cu binecuvântarea de întâiu născut: „Să-ți dea ție Dumnezeu din roua cerului și din grăsimea pământului și mulțime de pâne și de vin. Să te asculte popoarele, și să se închine ție neamurile; să fii stăpân peste frații tăi, și să se închine ție fiii mamei tale; ceice te vor blestema să fie blestămați; ceice te vor binecuvânta binecuvântați să fie!" Dar de remarcat e, că în această binecuvântare se află numai o slabă aluziune la marea binecuvântare a lui Avraam, și anume, că întru el și întru sământa lui se vor binecuvânta toate popoarele pământului. Isaac socoti că binecuvintează pe Isav, evident îl considera că nu e deplin vrednic de a moșteni toată deplinătatea binecuvântării, și astfel Iacov și Rebecca nu și-au ajuns în totul ceeace dorise.

Abea se îndepărtase presupusul Isav, care primise binecuvântare de întâiu născut, când pentru primirea ei apăru și adevăratul Isav. Dacă procedarea lui Iacov era necuviincioasă, apoi nu mai puțin vrednice de respingere sunt și acțiunile lui Isav, de oarece el nu voia să recunoască, că el deja demult vânduse dreptul de întâi născut fratelui său Iacov. Când Isaac află de înșelătorie, el „se cutremură cu cutremur mare", dar refuză să ridice binecuvântarea dată. „Eu l-am binecuvântat și binecuvântat va fi", zise patriarhul înfiorat. Isav ridică „plânset tare și amar" și rugă pe Isaac, ca să-l binecuvinteze și pe dânsul. „Oare numai o binecuvântare ai tu, tată? Binecuvintează-mă și pe mine", cu plânset se ruga Isav, și Isaac îl binecuvântă și zise: „Iată din grăsimea pământului va fi locuința ta, și din roua cerului de sus; și tu vei trăi cu sabia ta și vei sluji fratelui tău; va veni însă vremea, când te vei împotrivi și vei arunca jugul lui de pe grumazul tău". In această binecuvântare a fost prezisă toată soarta următoare a urmașilor lui Isav, – a edomiților, care multă vreme s'au aflat supuși urmașilor lui Iacov, – Iudeilor, dar în urmă dintre ei a eșit chiar un rege, care și-a supus sieși pe acești din urmă (Irod cel mare, edomit de origină).

Perzând dreptul de întâiu născut, Isav a urât pe fratele său Iacov și se gândea chiar să-l ucidă, îndată ce va muri tatăl său. Rebecca află de această primejdie și, știind caracterul turbulent și neînfrânt al lui Isav, hotărî să trimită pe Iacov pentru o vreme în Mesopotamia la fratele său Laban în Haran, până se va potoli furia lui Isav. Dar pentru a nu nelinişti pe bătrânul său bărbat, ea nu-i spuse de planurile sângeroase ale lui Isav, ci-i expuse altă pricină pentru plecarea pentru o vreme a lui Iacov de acasă, și anume, ca el să se poată căsători cu cineva din neamul ei, ceeace fără îndoială ar fi și o dorință a inimei sale. „Eu nu mai sunt bucuroasă de viață din pricina fetelor heteilor (femeile lui Isav), zise ea. Dacă și Iacov își va lua femee din fiicele acestui pământ, atunci la ce să mai trăesc eu?" Isaac primi tânguirea ei și dădu voe lui Iacov să meargă la Laban, ca să-și caute soție, dar odată cu aceasta repetă deja conștient binecuvântarea, pe care înainte i-o dăduse neștiind, și pelângă aceasta o dublă cu toată deplinătatea făgăduințelor date lui Avraam. „Dumnezeu cel atotputernic, zise el, să te binecuvinteze, să te imulțească și să imulțască pe urmașii tăi, și să răsară din tine mulțime de popoară, și să-ți dea binecuvântarea lui Avraam (tatăl meu) ție și urmașilor tăi de după tine, ca să moștenești tu pământul pribegiei tale, pe care Dumnezeu l-a dat lui Avraam!" Astfel Isaac se trezi din orbirea duhovnicească și dădu binecuvântarea sa celui mai vrednic, iar Isav din ce în ce mai mult se dădu senzualității și-și luă o a treia femee, Mahalata, fiica lui Ismail, încheind legătură de înrudire cu acela, pe care-l izgonise Avraam. Așa incapacitatea duhovnicească a lui Isav pentru dreptul de întâi născut este în toată deplinătatea ei.

După acest eveniment Isaac a mai trăit încă patruzeci și trei de ani, dar el prin nimic nu s'a mai manifestat în istorie. Dar în genere acesta a fost unul din acei oameni rari, toată viața cărora este o blândeță fără margini, smerenia întrupată și mulțămire neturburată. Fiind patriarhul unui neam nu puțin numeros, el totuși evita tot ceeace ar fi putut să facă situația sa vădită în chip deosebit, și prin asta a dovedit, că prin smerenie și blândeță se poate deasemenea plăcea lui Dumnezeu, ca și prin viața plină de mari nevoințe și de grele încercări. Supunerea necondiționată tatălui, chiar până la jertfirea propriei vieți; atașamentul duios către mama, pentru perderea căreia multă vreme nu s'a putut mângâia; devotamentul necondiționat și fidelitatea față de femeea sa în acel veac, când era obișnuită poligamia; suportarea cu răbdare a cer-

cărilor casnice, ce se şi pricinuiau de către femeea şi fiii săi; viaţa sedentară, în curgerea căreia el nici odată nu s'a depărtat mai mult de 40 de chilometri de locul naşterii sale (Virsavia) toate acestea la un loc ne zugrăvesc chipul patriarhului, care a fost mare nu prin fapte externe zgomotoase, ci prin acea lume duhovnicească lăuntrică, care e nevăzută de oameni, dar care cu atât mai viu străluceşte înaintea Tatălui ceresc, prin acea credinţă nebiruită în Pronia dumnezeească, care toată viaţa lui a făcut să fie întruparea nădejdii, smereniei şi iubirii.

După evenimentele descrise soarta istoriei următoare a epocei patriarhale se concentrează în mânile lui Iacov, către care a trecut toată binecuvântarea şi făgăduinţa ereditară a neamului lui Avraam.

417

Muntele Seir din Edom.

CAPITOLUL XXI

IACOV

lecând la drum lung, Iacov în ziua întâia, negreșit gonit de primejdia fratelui său furios, străbătu mai bine de șasezeci de chilometri, și ajungând la târgușorul Luz, se opri acolo să mână, de oarece soarele deja asfințise și venise noaptea. Acesta era chiar acel loc, unde cândva Avraam râdicasă altar lui Dumnezeu. Văzând câteva pietre, poate niște resturi din acel altar, Iacov puse una din ele sub cap în loc de pernă și fiind peste măsură de obosit, adormi într'un somn adânc. Și iată sub influența întâmplărilor abea petrecute, el avu un vis minunat: El a văzut o scară, care avea capătul de jos sprijinit pe pământ, iar cel de sus atingea cerul, și îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe dânsa. Acest minunat simbol al dumnezeeștei purtări de grijă pentru pământ se încheie prin aceea, că i se arătă Domnul, care-i repetă făgăduințele date lui Avraam: „Eu sunt Domnul, Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isaac, nu te teme! Pământul, pe care stai tu, ți-l voi da ție și urmașilor tăi. Și vor fi urmașii tăi, ca nisipul pământului și se vor răspândi spre marea, și spre răsărit, și spre miază noapte, și spre miază zi, și se vor binecuvânta prin tine și prin sămânța ta toate neamurile

pământului. Şi iată Eu sunt cu tine, şi te voi păzi pretutindenea, orunde vei merge. Şi te voi întoarce în pământul acesta, căci nu te voi părăsi până nu voi împlini cele ce ţi-am spus". O vedenie aşa de minunată deşteptă pe Iacov, şi el se înfricoşă de prezenţa lui Dumnezeu în acest loc sfânt; aşeză aicea semn de piatră pe locul, pe care dormise, săvârşi asupra lui turnare de untdelemn şi numi locul acesta Betel, adecă „Casa lui Dumnezeu", care numire a şi înlocuit pentru totdeauna vechea numire de Luz.

Incurajat şi întărit prin făgăduinţa lui Dumnezeu, Iacov plecă mai departe către ţinta călătoriei sale, şi peste câteva zile de drum sosi la nişte păşuni bogate cu numeroase turme de vite mari şi mici. Acolo găsi el o fântână, aproape de care, contrar obiceiului, se aflau trei turme, mânate de nişte păstoriţe la adăpătoare mult mai devreme de vremea de sară, menită pentru adăpat. Profesorul Rawlinson explică acest fenomen după cele văzute personal.

„Peste cea mai mare parte a fântânilor de obiceiu se aşază o lespede grea, cu o deschizătură rotundă la mijloc, care alcătueşte gura fântânei. Această deschizătură la rândul ei de regulă se acopere cu o piatră grea, pe care nu o pot prăvăli decât doi-trei oameni". Asemenea stare şi aranjare a fântânilor poate servi drept explicaţie şi a împrejurărei arătate, anume în acel senz, că păstoriţele, care aduseseă devreme turmele la adăpat, nefiind în stare să răstoarne piatra, aşteptau sosirea altor turme, păstorii cărora ar fi putut să deschidă fântâna pentru adăpat. Iacov, după obiceiul de contact al locuitorilor orientali, intră în vorbă cu păstoriţele, între care era o fetiţă frumoasă, cu numele Rahila. Aflând că ea este fiica unchiului său Laban, el prăvăli pentru dânsa piatra de pe gura fântânei, adăpă turma ei de oi şi, sărutând pe Rahila, „ridică glasul său şi plânse, declarându-i, că el este ruda tatălui ei şi că e fiul Rebeccăi, mătuşa ei. Rahila imediat alergă acasă să povestească despre cele întâmplate, şi tatăl ei Laban cu bucurie de rudenie primi la el în casă pe nepotul său dela iubita sa soră Rebecca. Primind întâmpinare binevoitoare ca dela o rudă, Iacov începu să servească la Laban şi acest din urmă observând râvna lui, îi propuse chiar să-şi fixeze plata pentru slujbă. Dar Iacov deja gândea o plată pentru inimă. Laban avea două fete, din care cea mai mare „Lia era slabă de ochi, iar ceialaltă Rahila frumoasă la statură şi frumoasă la faţă". Iacov iubea pe Rahila şi propuse lui Laban să-i slujască pentru dânsa şapte ani, numai să i-o dea în căsătorie. Laban se învoi, şi aceşti şapte ani se părură lui Iacov „drept câteva zile, pentrucă el o iubea".

Când sosi timpul nunții, Laban, folosindu-se de obiceiul oriental, după care mireasa în timpul încheierei căsătoriei era bine împodobită cu vălul, înșelă pe Iacov și în locul Rahilei, puse pe Lia, justificându-se apoi prin aceea, că după obiceiul locului „nu se face așa, ca fata cea mai tânără să se mărite înaintea celei mai mari". Dar propuse lui Iacov și pe Rahila cu condiție, ca el să-i mai slujască șapte ani, la care lucru Iacov se învoi. Această amăgire din partea lui Laban pentru Iacov a fost, oare cum o răsplată pentru amăgirea întrebuințată de el la primirea binecuvântării de prim născut. Primind după trecerea săptămânei de viață conjugală cu Lia și pe Rahila, Iacov sluji pentru dânsa încă șapte ani socrului său Laban. Dar această poligamie s'a săvârșit fără învoirea divină, și de aceea în viața sa familiară lui Iacov îi fu dat să sufere o mulțime de amărăciuni atât din pricina rivalităței femeilor, cât și din pricina purtării și soartei copiilor săi.

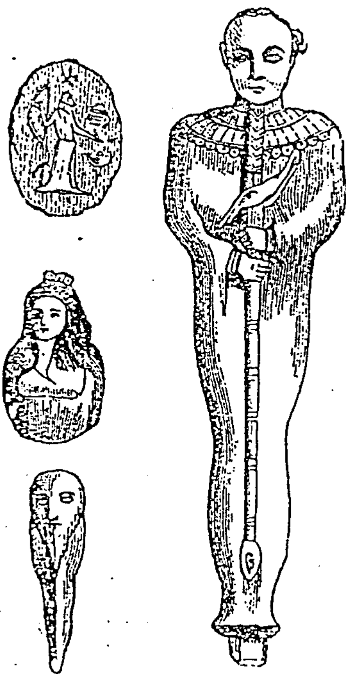
Răzbunându-și pe Lia pentru amăgirea ei involuntară, Iacov se raportă către ea cu neglijență și se atășe cu totul de Rahila. Dar Dumnezeu văzu nevinovăția și blândeța necârtitoare a Liei și de aceea o binecuvântă cu naștere de copii, pe când mândra Rahila remase stearpă. Lia avea deja patru copii: Ruvim, Simeon, Levi și Iuda, iar Rahila nu avea încă nici unul. Chinuită de invidie și de zavistie, aceasta aproape strigând se adresă lui Iacov cu bocete sfâșiitoare de suflet: „Dă-mi copii, iar de nu, mor!" Iacov îi reproșe cu blândețe pentru asemenea nerăbdare, arătându-i, că copiii sunt dar dela Dumnezeu și nu stă în puterea lui să-i dea el copii. Atunci, tot încă neînduplecată și mândră, Rahila cuprinsă de zavistie, voi să aibă copii măcar prin slujnica sa Vala, dela care în adevăr să și născură doi fii colaterali pentru ea: Dan și Neftalim. Lia la rândul său mai dete lui Iacov pe slujnica sa Zelfa și dela dânsa primi doi fii colaterali: Gad și Asir, iar după aceea și ea însăși mai născu încă pe Isahar și Zabulon și o fată Dina. Astfel pe când Lia, cea ne iubită de bărbat avea deja șase fii proprii și o fată, pelângă cei doi fii colaterali, Rahila cea iubită de Iacov purta mereu rușinea stârpiciunii, atât de grea la răsărit. Aceasta o făcu în fine să se smerească și să se adreseze cu rugăciune către Dumnezeu? „Și a auzit-o Dumnezeu și a deschis sânul

Mondragore (Fac. XXX, 14-16).

ei: Ea concepu și născu lui Iacov un fiu și a zis: ridicat-a Dumnezeu rușinea mea. Și a pus copilului numele Iosif, zicând: „Dumnezeu îmi va da și alt fiu".

Devenind tată de familie, Iacov simți nevoea de a dobând independența și a deveni stăpânul propriei case și gospodării. De aceea el începu să roage pe Laban, ca acesta să-l lese să plece cu famila, ca să se întoarcă în patrie. Laban, pricepând meritele lui pentru sporirea bogăției sale, se apucă să-l roage să mai rămână încă câtva timp, oferindu-i apoi să-i dea răsplată în dobitoace, însemnate cu păr negru, cu pete și pestrițături. Iacov se învoi, și sub conducerea și observația lui asemenea animale se îmulțiau miraculos, așa că atunci când a trebuit să primească răsplata sa, el a devenit foarte foarte bogat și avea o mulțime de vite mărunte și vite mari și robi și roabe, și cămile, și asini. Asemenea bogăție deșteptă chiar zavistie în Laban și acesta începu să privească la Iacov cu față posomorâtă și nemulțămită, posomorându-se încă și mai mult prin intrigile fiilor săi, care ziceau: „Iacov a luoat toate câte avea tatăl nostru și din ale tatălui nostru și-a făcut toată bogăția aceasta" (Fac. XXXI, 1). După o vedenie, pe care a avut-o Iacov și care îi poruncea să se întoarcă în patria sa, primind învoirea femeilor sale, care deasemenea doreau să se depărteze de tatăl lor cel lacom, care le vânduse sieși pentru slujbă (Fac. XXXI, 14 și 15), Iacov făcu toate pregătirile necesare pentru drum, și când Laban se duse să-și tundă oile sale, plecă în taină la drum cu care prilej Rahila apucă cu sine până și „idolii, ce erau la tatăl său". Trecând Eufratul, Iacov apucă prin pustie și se îndreptă spre muntele Galaad. Laban abea după trei zile află de plecarea lui Iacov, și găsind că i s'au furat până și idolii — „terafimii", se aruncă împreună cu fiii și cu rudele sale să urmărească pe fugar. In ziua a șaptea Laban l-a ajuns la muntele Galaad și urmările acestea ar fi fost grozave, dacă Laban n'ar fi primit în ajun o prevenire în vis dela Dumnezeu, să nu aducă vătămare lui Iacov. Mulțămită vicleșugului fiicei sale Rahila, el suferi neizbândă la căutarea terafimilor săi. Cu tot reproșul său oare cum de rudenie, făcut lui Iacov, urmat de

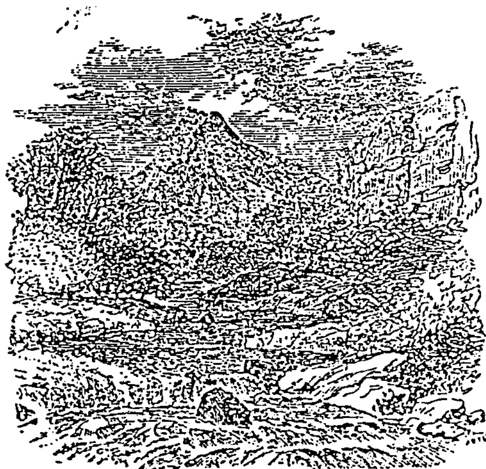
Terafimi (zei de casă).

declarațiunea fățarnică, că adecă cu ce solemnitate și onoruri l-ar fi petrecut el pe Iacov din casa sa, dacă i s'ar fi spus de plecare. Laban simțea nedreptatea sa față de Iacov, când acest din urmă îi expuse toată indignarea sa contra lăcomiei și nedreptății lui. Atunci Laban se smeri cu duhul și închiă o alianță cu Iacov, care la rândul său se jură să nu jicnească pe femeile sale și să nu-și mai ieie altele, afară de fiicele lui Laban. Apoi a junghiat Iacov ardere de tot pe munte și a chiemat pe rudele sale să mănânce pâne, și au mâncat pâne și s'au veselit pe munte. Iar a doua zi s'a sculat Laban disdedimineață, și a sărutat pe nepoții săi și pe fetele sale și i-a binecuvântat. Apoi Laban a pornit să se întoarcă la locul său.

O grozavă primejdie trecuse și Dumnezeu abătu dela Iacov răzbunarea din partea socrului său Laban. Dar în cale îl aștepta altă întâmpinare încă și mai primejdioasă, îl aștepta întâlnirea cu Isav, dela care el se putea aștepta la răzbunare pentru că-l lipsise de dreptul de întâi născut. Deși Iacov era încurajat prin vedenia oastei cerești, concentrată oarecum pentru apărarea lui, dar din acest loc, pe care el îl numi în amintirea acestei vedenii-Mahanaim (adecă concentrare) el luă măsuri proprii pentru abaterea primejdiei răzbunării din partea lui Isav și în acest scop trimise la dânsul în pământul Seir, în ținutul Edom, vestitori cu rugarea și cererea de bunăvoință din partea lui Isav către fratele, ce se întorcea în patrie. Dar vestitorii se întoarseră numai cu răspunsul, că Isav însuși va veni să întâmpine pe fratele său și afară de asta că vine în capul a patrusute de ostași înarmați. Știrea aceasta nu era deloc liniștitoare, chiar afară de împrejurarea, că acești 400 de oameni înarmați s'au adunat sub steagul lui negreșit cu scop de pradă și vărsare de sânge, asemenea acelor triburi sălbatece ale beduinilor, care și acum împrăștie groază pretutindenea ori unde apar. De aceea auzind această știre, „Iacov s'a înspăimântat foarte și s'a turburat". El era cu totul lipsit de ajutor și fără apărare în fața răzbunătorului său frate. Și singurul lucru, ce putu el să pună la cale în caz de reală primejdie, era să împartă caravana sa în două tabere cu calculul, că „dacă Isav se va năpusti asupra unei tabere și o va nimici, atunci cealaltă tabără se va mântui prin fugă. Atunci el recurse la singurul ajutor, la rugăciunea către Dumnezeu. Rugăciunea lui a fost sinceră și înflăcărată și ne înfățișază prima rugăciune, ce cuvânt cu cuvânt s'a păstrat până la noi din vremurile primare patriarhale. Iacov s'a rugat așa: „Dumnezeul tatălui meu Avraam și Dumnezeul tatălui meu Isaac, Doamne, celce mi-ai zis: întoarce-te în țara ta de naștere și Eu îți voiu face

bine, nu sunt vrednic de toate îndurările Tale și de toate binefacerile ce mi-ai arătat mie, robului Tău, că numai cu toiagul am trecut dăunăzi Iordanul acesta, iar acum am două tabere. Izbăvește-mă dar din mâna fratelui meu, din mâna lui Isav, căci mă tem de el, ca nu cumva să vină și să mă omoare pe mine și pe aceste mame cu copiii lor. Căci tu ai zis: îți voiu face bine și voi înmulți neamul tău ca nisipul mării, cât nu se va putea număra din pricina mulțimii" (Fac. XXXII, 9–12). Cunoscându-și toată neputința sa, Iacov își pune în totul nădejdea sa în Dumnezeul lui Avraam și în Dumnezeul lui Isaac și în făgăduința Lui, să nu-l lipsească de apărare. Și acest strigăt de desperare nu a rămas neauzit.

Intre acestea, pentru a face îndurător pe fratele său, Iacov despărți din caravana sa o însemnată parte de turme și o trimise ca dar lui Isav, iar el însuși cu familia și restul caravanei înainta din urmă și, trecându-le prin vadul râului Iavoc, ce curgea printre lacul Galileei și Marea Moartă în râul Iordan; el însă rămase singur și aicea se săvârși unul din evenimentele cele mai misterioase și mari din viața lui Iacov. Locul acesta uimește prin frumuseța de pustie. Inseși râul aleargă într'o văgăună adâncă, acoperită total de desiș de olendrii și de alți arbuștrii aromatici. Sosi o noapte singuratecă pentru Iacov celce tremura pentru soarta sa. Deasupra capului luceau nenumărate stele, împrejur domnea o liniște de mormânt, întreruptă numai de murmurul râului și de ecourile depărtate ale glasurilor din caravană. Și anume în această noapte „s'a luptat cineva cu dânsul până în revărsatul zorilor. Văzând însă acela că nu-l poate răpune, s'a atins de încheietura coapsei lui și i-a vătămat lui Iacov încheetura coapsei, pecând se lupta cu dânsul". Protivnicul misterios, intrând în luptă cu Iacov, voi să cerce bărbăția credinței lui și stăruința lui în rugăciune. Și Iacov a dovedit aceasta prin aceea, că chiar rănit fiind, continuă lupta și nu-l lăsă din mâni până când acela nu-l binecuvântă, zicând: „Deacum nu-ți va mai fi numele Iacov, ci Israil te vei numi, că te-ai luptat cu Dumnezeu și vei birui și pe oameni". Și Iacov a pus numele locului aceluia Penuel, adecă „fața lui Dumnezeu", căci și-a zis: „am văzut pe Dumnezeu

Râul Iavoc (Vadi Zerca).

față către față și a fost mântuit sufletul meu". Răsărind soarele, Iacob șchiopătând grăbi spre caravana sa. Dar ce însemna tot acest eveniment? Acel „cineva", care s'a luptat cu Iacov „până în revărsatul zorilor", a fost Iehova. Iacov, adevărat, era moștenitorul credincios al făgăduințelor părinților săi,dar toată viața lui era un fel de luptă cu Dumnezeu, de oarece el se silea să obțină izbânda prin propriile sale puteri și prin vicleșugul său propriu. Socotind, că el se luptă cu un om, în realitate se lupta cu Dumnezeu; de aceea și Dumnezeu s'a luptat cu dânsul. Și iată în sfârșit lupta mai departe deveni pentru el imposibilă, pentrucă Dumnezeu „se atinse de închietura coapsei lui", și-l făcu șchiop și neputincios. Inaintea feții lui Isav, celui ce se apropia, Iacov era fără ajutor. Dar înainte de a se întâlni față în față cu grozavul protivnic pământesc, Iacov a trebuit la început să se întâlnească cu Dumnezeu, cu care el deja demult se lupta, deși inconștient. Lupta cu Isav e nimica, dar lupta cu Dumnezeu e totul. Domnul nu putea fi de partea lui Iacov, câtă vreme acesta se bizuia pe propriile sale puteri. Dar acum fiind șchiop și simțindu-și deplina sa neputință, Iacov înțelese, că este o altă unealtă, mult mai eficace decât orce sabie, și anume rugăciunea. Și când el a înțeles aceasta, atuncea, primind binecuvântare dela Dumnezeu celce se luptase cu dânsul, deveni nebiruit, dar deja nu Iacov, ci Israil, prinț înaintea lui Dumnezeu, biruitorul oamenilor.

Când Iacov disdedimineață a trecut prin vadul râului Iavoc, lucirea sulițelor la soare prin pădurea de brad verde închis îi dădu a înțelege apropierea lui Isav cu puterea sa armată. Dar Iacov nu mai avea de ce se teme de oameni, dupăce el dovedise în lupta de noapte cu Dumnezeu. Și dacă el în lupta cu Dumnezeu dovedise prin puterea credinței și prin statornicia rugăciunii, apoi la întâlnirea cu Isav el a dovedit prin puterea smereniei sale, închinându-se lui pânăla pământ de șapte ori și oferindu-i daruri. Isav se poate să fi avut intenția să-și răsbune pe Iacov sau cu puterea sa armată să-i dovedească superioritatea sa asupra lui Iacov. Dar acum la întâlnirea fratelui său, pe care nu-l mai văzuse de atâta vreme, înconjurat de o întreagă generațiune de nepoți tineri, inima cea dură a lui Isav se muie și el alergă întru întâmpinarea lui Iacov, „și l-a îmbrățișat și, cuprinzându-i grumazul, l-a sărutat și au plâns amândoi". După această întâlnire cordială, Iacov cu chibzuință evită propunerile lui Isav de a merge împreună cu dânsul sau cel puțin să primească să i se dea o

parte din oamenii înarmaţi, ca să-l păzească. Apoi Isav s'a întors la muntele Seir, cucerit de el, după aceea el dispare cu totul de pe arena istoriei, apărând numai la îmormântarea lui Isaac.

Iacov însă îşi urmă drumul său spre apus, trecu Iordanul, intră în pământul Hanaan şi sosi la Sihem, care dela vremea lui Avraam crescuse deja şi devenise un oraş puternic şi fusese numit aşa după numele lui Sihem, fiul lui Emor, căpetenia amoreilor. Aicea el şi-a cumpărat „pe o sută de monede“ o câmpie, care a devenit cea dintâi proprietate a neamului celui ales în pământul Hanaanului, îşi întinse pe dânsa cortul său, zidi jertfelnic şi „a chiemat numele Domnului Dumnezeului lui Israil“. Aicea el de bună samă a săpat fântână, ca să nu aibă prilej de conflict cu indigenii, cum fusese aproape de Virsavia, şi să aibă necontenit rezervă de apă pentru turmele sale [1]). Locul acesta încă şi astăzi se poate vedea aproape de „fântâna lui Iacov“, la care dumnezeescul său Urmaş a dat învăţătură femeei samarinence să se roage lui Dumnezeu cu duhul şi cu adevărul. Dar petrecerea lui Iacov aicea îi aduse o nouă amărăciune. Fiica sa Dina, luând parte la una din sărbătorile locale, a fost necinstită de fiul unei căpetenii locale Sihem, căruia dânsa i-a plăcut aşa de mult, încât el prin tatăl său a mijlocit la Iacov şi la fraţii ei, ca aceştia să i-o dea lui în căsătorie. Fraţii au convenit, dar cu condiţie, ca toţi locuitorii Sihemului să se circumcidă după lege. Când însă ei în adevăr s'au circumcis, atunci Simeon şi Levi, folosindu-se de timpul boalei lor de după circumciziune, tăbăriră asupra oraşului, uciseră toată partea bărbătească împreună cu neamul căpeteniei, şi prădară tot oraşul, şi aşa de grozav îşi răsbunară pentru necinstirea surorei lor Dina.

Dar această cruzime sălbatecă turbură pe Iacov şi acesta făcu mustrare aspră fiilor săi furioşi, exprimându-şi teama de o răsbunare la fel din partea hananeilor. Din această pricină el a fost nevoit să se depărteze pentru o vreme de aicea la Betel, cu atât mai mult, că sub influenţa hananienilor idololatria începuse să pă-

1) Munca aceasta nu e uşoară în Palestina, şi fântâna lui Iacov prezintă in tot cazul o lucrare remarcabilă. Ea la inceput e săpată printr'un strat de aluvion, care se menţine de pereţi de piatră, şi după aceea mai departe e săpată în stâncă masivă pânăla o adâncime necunoscută. Ea şi acum are o adâncime de 75 picioare. In anul 1838 ea era cu 30 picioare mai adâncă, dar anual se astupă mereu din causa obiceiului ce au inchinătorii şi localnicii de a arunca într'insa pietre, ca să audă ecoul suigeneris al căderii lor. Se poate închipui, că in miile de ani de existenţă a fântânii ea pe jumătate e plină de petre şi de aicea se vede, cât de adâncă era ea în vechime, şi câtă muncă s'a cerut pentru săparea ei în acel timp, când încă nu erau în uz uneltele inginereşti perfecţionate.

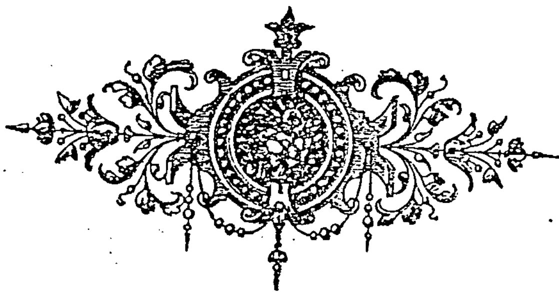
trundă și în familia lui Iacov, de oarece la retragerea de aicea el porunci tuturor familiarilor săi „să arunce zeii străini". Aceștia erau așa numiții Terafimi „zei de casă", care înfățișau niște mici figuri, cea mai mare parte de o formă extraordinar de urâtă, așa ca să se poată speria de ei duhurile rele și să le izgonească din acea casă, unde se păstrau Terafimii. In muzeul Luvru se află o figură, care după presupunere, este unul din Terafimi. Ea ne înfățișază un demon extrem de urât, partea de sus e trup de câne, picioarele sunt de vultur, cu mânile înarmate cu labe de leu, cu coada de scorpion; capul e despoiat pânăla oase, are coarne de capră; patru aripi întinse complectează uricioasa figură a acestui terafim. Figurile acestea de obiceiu se puneau pe prag sau în fereastră, ca să împedece incursiunea puterilor de noapte. Asemenea figuri erau cu deosebire în mare circulație în Mesopotamia și anume de acolo erau aduse de fiicele lui Laban. Ca să curețe casa sa de asemenea superstiție, Iacov îi adună dela femeile sale și le îngropă sub un stejar, aproape de Sihem. In Betel el zidi jertfelnic lui Dumnezeu și acolea iarăși i s'a arătat Domnul, Care-i adeveri și întări toate făgăduințele de mai înainte. In amintirea acestora Iacov înălță aicea monument de piatră și săvârși asupra lui turnare de uleiu.

Idoli babiloneni (din Harsabad).

Aproape de Betel, între altele, muri bătrâna mancă a Rebeccăi, Debora, și a fost îngropată sub un stejar, atingătoarea amintire a ei dovedește, de ce viață patriarhală respirau toate în casa și în familia lui Iacov, care până la sfârșitul vieții a mângâiat pe bătrâna mancă a mamei sale deja demult răposată. După aceea Iacov se mișcă mai departe spre sud către Efrafta, adecă către Betleem. Inainte de a ajunge pânăla oraș, Rahila născu al doilea fiu. Aceasta a fost o mare fericire pentru Iacov, care dobândea acum al doilea fiu dela femeea iubită de dânsul. Dar fericirea aceasta curând se schimbă în întristare, deoarece nașterea asta a fost mortală. Murind, Rahila numi pe noul născut Benoni (fiul dureri mele), dar Iacov îl numi, în chip de

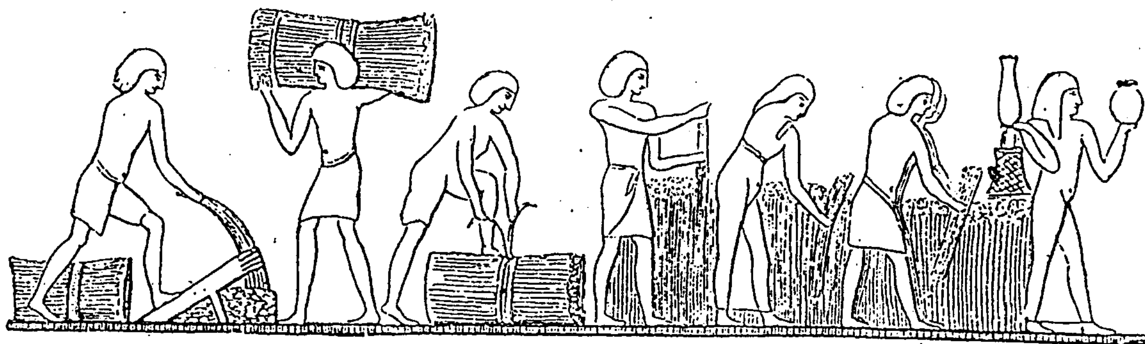

Gropnița Rahilei.

mângâiere pentru perderea femeei sale iubite, Veniamin (fiul mânei drepte). Iacov îngropă pe Rahila lângă drumul Betleemului, și așeză deasupra mormântului ei monument, care se vede și astăzi. Intristarea lui Iacov curând a fost sporită încă cu o necinstire, care a fost pricinuită de fiul lui mai mare Ruvim casei tatălui, prin care el s'a și lipsit de dreptul său de întâiu născut. In fine Iacov ajunse la tabăra tatălui său Isaac, care era încă în viață, și locuia la dumbrava Mamvri, așa de mult iubită de tatăl său Isaac, aproape de Hebron. Acolea, în această localitate, scumpă lui prin amintirile din copilărie și din tinerețe, Iacov se opri pentru câtva vreme, ca prin prezența sa și prin iubirea sa fiască să mângâe pe tatăl în anii săi înaintați. Isaac tot timpul acesta a trăit singur, deoarece neastâmpăratul Isav, acum de multă vreme părăsise Hanaanul și prefera păstoriei, întreprinderile sălbatece de prădălnicie și de întreprinderi războinice în munții Seirului. Lângă Iacov anume a și murit bătrânul patriarh în vrâstă de 180 de ani: „se adaose la poporul său, fiind bătrân și sătul de viață. Și l-au îngropat Isaav și Iacov, fiii lui". Aceasta totuși s'a petrecut după vinderea lui Iosif în Egipt și numai la zece ani înainte de strămutarea lui Iacov acolo cu fii săi. Dar de aici soarta istorică a casei lui Avraam se concentrează în jurul vieții lui Iosif, fiul cel mai mare al Rahilei.

CARTEA A PATRA

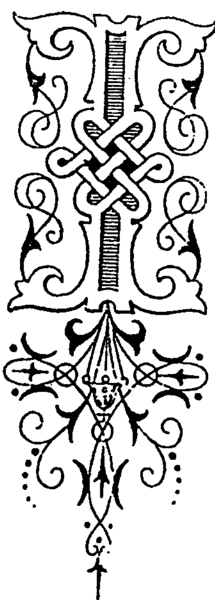
Iosif și vremea lui

Secerișul (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXII

TINEREȚA LUI IOSIF

n istorie nu există încă personalitate, care după soarta sa misterioasă, plină de necazuri și schimbări neobișnuite, ar putea fi mai interesantă și mai simpatică decât personalitatea lui Iosif. Spusele despre dânsul sunt o epopee fără pereche a unui suflet blând, curat și nobil, care în sine alcătuește cea mai măreață fericire, care ridică pe om mai presus de toate vicisitudinile vieții. După simplitatea concepției, care se leagă uimitor cu cele mai neobișnuite împrejurări; după profunzimea analizei psihologice, care străbate toată întinderea istoriei, după tăria caracterului: aceste spuse privite chiar simplu din punct de vedere literar alcătuesc o perlă în tezaurul literar al omenirii[1]). Fiind în totul fidele legilor psihologice, ele deasemenea sunt fidele și legilor istorice. Toate detaliile lor tot așa de exacte zugrăvesc particularitățile vieții contimporane lui, culturale și istorice, cum se descopere astăzi pe monumentele de piatră ale anticității egiptene și în genere orientale, că fără îndoială alcătuesc un izvor prețios pentru egiptologia erudită. Singură de sine, în co-

---

1) „Chipul lui Iosif, zice un astfel de cunoscător genial al literaturei, ca Goethe, ni se pare liniștit și delicat, zâmbitor și aprofundat în gânduri, dar tot odată peste el trece o trăsătură oarecare imperceptibilă de melancolie, care-i și dă o frumuseță nebiruită. El stă mai presus de toți frații nu numai prin acel înalt cin, în care l-a ridicat faraon, ci și prin înălțimea cugetărilor sale și prin măreția sufletului său. Din asta noi toți, citind istoria vieții lui, fără voe simțim aceeași iubire către Iosif, pe care o manifesta și tatăl său Iacov", Vigouroux, tome II, p. 2.

prinsul său întreg, istorisirea biblică despre dânsul, e atât de cunoscută tuturor, încât nu e nevoe să o repetăm aicea, ci ajunge numai să urmărim, cum ea în toate amărunțimile coincide cu datele descoperirilor și cercetările științifice cele mai nouă, din sfera vieței antice orientale și în deosebi a celei egiptene [1]).

Plină de întâmplări, viața lui Iacov se desfășura în hotarele ființei umane. El avea aproape 100 de ani, când el, având o familie numeroasă și stăpânind o avere considerabilă, constătătoare din turme de felurite dobitoace, se gândea să treacă în pace la părinții săi. Dar Providența îi pregătea noui cercări și anume chiar prin fiul său cel iubit de dânsul, Iosif. In istoria biblică apare pentru întâia oară înaintea noastră ca un tânăr de 17 ani [2]). Ca fiu iubit, el necontenit se afla lângă bătrânul său tată și numai din când în când cerceta pe frații săi, care se ocupau cu păstoria și care treceau cu turmele lor din pășune în pășune. Simplu și nevinovat, el cu naivitate copilărească, se întorcea acasă, să spună tatălui felurite purtări urîte ale fraților săi, care nu se distingeau prin înălțime deosebită morală. Aceia negreșit îl urau din această pricină, și ura lor se aprindea cu atât mai mult, cu cât vedeau ei mai mult, că bătrânul tată nu ascundea dragostea lui deosebită pentru Iosif, cu „fiul bătrânețelor lui", care pe lângă asta era fiul cel mai mare al femeei sale iubite Rahila, acum deja plânsă de dânsul. Bătrânul în adevăr arăta pe față iubirea sa deosebită către Iosif și făcuse haină deosebită „pestriță", lungă și poate din cea mai bună materie egipteană. La răsărit, unde neschimbat să păstrează obiceiurile seculare, copiii iubiți și acum se îmbracă tot așa. Haina se coase din materii de felurite colori, care capătă o combinație frumoasă, după prescripțiile modei și a gustului. Asemenea haină totodată putea servi drept semn, că Iacov își propunea să facă pe Iosif moștenitor al averii sale, mai ales în vedere, că frații cei mai mari pricinuisă tatălui o mare necinste. In tot cazul, toate acestea la un loc stârnise în frații cei mai mari răutate și zavistie contra lui Iosif. Acest sentiment urât ferbea până întru atâta în inima fraților, că nu era nevoe decât de prilej potrivit, ca să se manifeste în faptă.

Asirian în haine de paradă felurit colorate (în muzeul Britanic).

1) Istoria lui Iosif se expune în Cap. XXXVII-L a Facerei.

2) Fac. XXXVII, 2.

Pus în împrejurări absolut excepționale, Iosif firește nu se putea să nu simtă în sufletul său tânăr oare care superioritate a sa asupra fraților și el a văzut două vise, care oare cum ca răspuns la propriile sale cugetări, îi prevesteau un mare viitor. In vechime visele se recunoșteau drept unul din mijloacele revelației de sus, și deaceea când Iosif a văzut aceste vise, atunci fără să vrea s'a gândit asupra lor și le-a spus tatălui și fraților săi. Primul din aceste vise a fost luat din viața agricolă, iar al doilea din cea păstorească a neamului celui ales. In visul întâiu împreună cu ceilalți frați ai săi se afla la seceriș în câmp (de unde se vede, că Iacov, asemenea tatălui său Isaac, se ocupa în parte și cu agricultura), și snopul lui Iosif stătea drept, iar snopii fraților săi se închinau înaintea snopului său. In al doilea vis ei cu toții pășteau oile, și în acest timp soarele, luna și unsprezece stele se închinau stelei lui Iosif. Aceste vise erau atât de limpezi după senzul lor, încât ele numai decât stârniră ura în frații cei mai mari contra tânărului lor frate, și chiar însuși Iacov cu indignare observă: „Ce vis este acesta, pe care l-ai visat tu? Au doară eu și mama ta, și frații tăi vom veni să ne închinăm ție pânăla pământ?" Nici însuși patriarhul, nici fiii lui n'au putut prevedea, ce senz profetic se coprindea în aceste vise, și deaceea ei simțau numai nedumerire și ciudă, care la frați se prefăcură repede în ură de moarte contra lui Iosif, așa că ei hotărîră ca cu orce preț să se descotorosească de dânsul, ca de un rival uricios. Și prilejul se prezentă curând.

Trecând cu turmele lor dintr'un loc la altul, fiii lui Iacov se depărtară odată de așezarea tatălui mai departe ca de obiceiu, până aproape de Sihem. Ne primind multă vreme știri dela dânșii, Iacov se hotărî să trimită la dânșii pe Iosif, ca printr'însul să afle. dacă toate la dânșii sunt bine. Ascultătorul tânăr plecă îndată la drum. El avu prilejul să meargă pe acel drum, care era obișnuita cale a caravanelor dintre Damasc și Egipt. Plecând din Damasc, calea aceasta străbătea șesul Ezdrelonului și la eșirea din el, se adâncea într'o vâlcea, care era singura trecătoare prin lanțul de munți ai Efraimului. Anume acolo era situat Enganim, modernul Djenin. Dincolo de Djenin astăzi se află înălțimea Dutan, vechiul Dothan, adecă „cisterna dublă". Situația lui topografică acum nu se știe, cu exactitate[1]). Acesta, după descrierea călătorilor, era un loc minunat pentru păscut vitele. Rodnicia lui era minunată. Astăzi

1) Robinson, Biblical Researches, tom. III, p. 122.

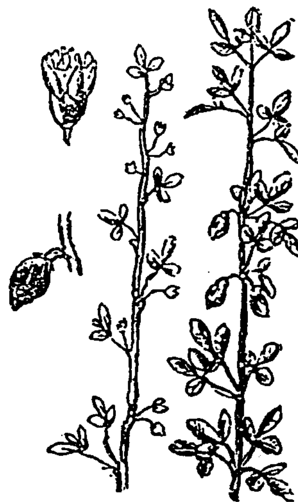
pe această înălţime se întâlneşte numai cactus, dar numai cu câţiva ani în urmă aicea era oarecum o livadă artificial sădită de pomi roditori, care abunda în lămâi, portocali şi mere gramate[1]. Acolo încă şi astăzi sunt două fântâni, din care una e cunoscută sub numirea „Han-iub-Iusuf", adecă Hanul mormântului lui Iosif. Anume în acest loc a şi găsit Iosif pe fraţii săi. Văzându-i din depărtare, tânărul cu inima sinceră proprie lui, grăbi să le împărtăşească salutul său şi al tatălui şi frăţeşte să le dorească, după obiceiul oriental, pace. Dar nu de asemenea sentimente erau pline inimile fraţilor săi. Văzându-l deasemenea tot din depărtare, ei schimbară între dânşii observaţiuni ironice, zicând: „iată vine visătorul de vise!" Dar ironia aceasta nu era decât o slabă expresiune a acelei uri dornice de sânge, care ferbea în pieptul lor la vederea fratelui urât de dânşii. Lunga despărţire nu numai că nu o potoli, ci dimpotrivă o spori şi în împrejurările de acum în mintea fraţilor uşor putea să scânteeze ideea dornică de sânge, – anume acum să se răfuiască cu visătorul, cu atât mai mult, că depărtarea şi pustietatea locului le dădea putinţa deplină să ascundă urmele crimei. Şi iată ei hotărâră să-l ucidă. „Haidem acum, ziseră ei unul către altul, şi să-l omorîm, şi să-l aruncăm într'o groapă, şi să zicem, că l-a mâncat o fiară sălbatecă; şi să vedem ce are să se aleagă din visele lui". Dar contra unei asemenea hotărîri se ridică fratele cel mai mare Ruvim, şi în urma acestei împotriviri fraţii, când se apropiă de dânşii Iosif, care nu bănuia nimica, desbrăcară de pe el haina cea pestriţă şi simplu îl aruncară într'o groapă, pentru orce întâmplare. In asemenea gropi până astăzi abundă păşunile orientale. Aceste nu-s decât fântâni secate, şi deasemenea şi simple gropi, care sunt pregătite artificial pentruca în timp de ploae să se păstreze într'însele apa pentru vreme de secetă. După forma lor în formă de butelie, care făcea imposibilă eşirea, aceste gropi adesa serveau şi ca loc de închisoare, de temniţă; şi cuvântul ebraic, cu care se numeau aceste gropi, serveşte deasemenea şi pentru numirea temniţei[2],

Evenimentele extraordinare adesa au la obârşia lor o întâmplare foarte simplă, cum s'a petrecut aceasta şi cu Iosif. Când fraţii mai mari, aruncându-l în groapă, se gândeau ce să facă cu dânsul, în depărtare se arătă o caravană arabă, mergea înşirată, du-

1) Toate acestea au fost distruse acum douăzeci de ani de oştirea caimacanului Sihemului la cucerirea Arabiei. Guerin, Description de la Palestine, Samarie, 1875. Tom. II, p. 219.

2) Eş. XII, 29; Is. XXIV, 22; Ier. XXXVII, 16.

când aromate scumpe: stirax, balsam şi tămâe, în direcţia Egiptului, şi aceasta hotărî soarta lui Iosif. Cruzii fraţi îl vândură negustorilor arabi. Intreagă această istorisire prezintă un tablou uimitor de fidel al vieţii locale orientale, care în trăsăturile lui generale se păstrează până astăzi. Precum cu mii de ani în urmă, aşa şi astăzi caravanele de „ismaeliţi" se înlănţuesc din Siria şi Arabia în direcţia Egiptului, ducând acolo „stirax, balsam şi tămâe", şi precum atuncea, aşa şi până în timpurile din urmă aceste caravane apucă în cale tot ce le cade la îndemână şi din care ar putea să aibă un câştig mai mare sau mai mic. Băiatul călătorului englez Beker a fost luat de o caravană arabă aproape în aceleaşi condiţiuni, ca şi Iosif: când el păştea caprele, arabii l-au prins, l-au ascuns într'un burduf cu erburi aromatice şi l-au vândut în Cairo rob. Comerţul cu erburi aromate era foarte răspândit între valea Nilului şi ţările vecine, care abundau în asemenea ierburi. In Egipt aceste mărfuri se cereau în cantităţi mari, pentru îmbalsamarea trupurilor, pentru afumat, precum şi pentru felurite curăţiri. La fiecare templu în Egipt era un deosebit laborator, unde materialele crude se prelucrau pentru diferite întrebuinţări, şi în unul din aceste laboratorii s'a găsit lista a 200 materii, printre care se însamnă şi primele două materii, pomenite în istorisirea biblică, din care prima se procura din Palestina, Armenia şi Persia, iar a doua din arborele balsam din Galaad. Tămâia se procura de pe foile unei roze deosebite, care creşte în Siria şi Arabia şi adesa se întâlneşte în gropniţele cu mumii. „N'ai decât să umbli prin Egipt, zice renumitul egiptolog, ca să vezi şi astăzi asemenea caravane, sosind din orient la malurile Nilului. Ele sunt eternizate prin reprezintarea lor în închipuiri pe monumente" [1]). Ismaeliţii au cumpărat pe Iosif pe douăzeci de arginţi. Acesta e acelaşi preţ, care apoi a fost fixat de Moise pentru robul în etate dela cinci pânăla douăzeci de ani. Aşa timp de veacuri întregi a rămas neschimbat preţul pentru un rob. Ce se atinge de înseşi existenţa robiei, în Egipt, apoi aceasta

Mirt şi balsam de Galaad.

1) Ebers, Aegypten, p. 290. Dümichen, Tempelinschriften, Edfu, Taf. 52-75. Geographische Inschriften, Tf. 80-100. In diferite gropniţe aproape de piramide se găsesc numeroase alte materii mirositoare. Cele trei materii, numite în Biblie, până astăzi alcătuesc lucrul principal de comerţ între orient şi Egipt. Vigouroux, Vol. II, p. 17.

se dovedește prin nenumărate închipuiri de robi și de roabe de tot felul pe monumente și chiar prin un deosebit fel de manuscripte, ce s'au păstrat până în timpul de astăzi, în care proprietarii de robi propun recompense tot celui ce va aduce înapoi pe robul fugit. Unul din aceste manuscripte prezintă asemenea declarațiune din partea prințului Atefamen, fiul faraonului Ramzes II, marele supraveghetor al lucrărilor a captivilor militari. Că printre robi erau fără îndoială evrei și alte naționalități de rasă semită, se dovedește lămurit prin aceea, că robii adesa se numesc cu numirea evreească „ebed". Intre altele, robii din Siria[1]) erau cu deosebire în mare căutare pe piețele Memfisului și a Thebei, și pentru ei se ofereau cele mai urcate prețuri, după cum se petrecea aceasta și în vechea Romă. De oarece Iosif era tocmai sirian, apoi pentru ismaeliți dobândirea lui a fost un chilipir, căci ei puteau pe piața Egiptului să obțină pentru el un preț deosebit de bun. Cât erau de prețuiți asemenea robi, se poate judeca deasemenea chiar după convenția încheiată de Ramzes II cu heții, după care robii fugiți în Siria trebuiau înapoiați în Egipt[2]), și afară de asta s'a păstrat întreagă scrisoarea unui scriitor către tatăl său, prorocul Ramessu din Hermopolis, în care el descrie toate întâmplările sale din timpul urmăririi robilor fugiți[3]). Siriții și negrii se întrebuințau mai ales ca să alerge înaintea echipajelor stăpânilor lor pe uliță. Cu o trestie aurită sau cu o nuea în mână ei curățau drumul de lume și dirijau caii.

Iosif a fost cumpărat de „Potifar (Pentefrie), un curtezan al lui faraon, șeful gărzei". Numele Potifar e cu totul egiptean și însamnă „consacrat lui Ra, zeul soarelui", adorarea căruia își avea centrul în Iliopole, la sud în Egiptul de jos, nu departe de Memfis, rezidența iubită a faraonului de pe vremea lui Iosif, fostul mare protector al cultului în cinstea zeului Ra. Curtea acestui faraon, ca și a tuturor faraonilor, era plină de curtezani de tot felul: consilieri intimi, rude imperiale, șefii gardei, directori ai muzicei curței, astrologi și tâlcuitori de vise, bibliotecari, miniștri ai clădirilor publice și ai mormintelor, directori ai palatului, casieri ai palatului și de stat, și deasemenea, ca să nu înșirăm mai mult, purtători de evantail, care erau se par cei mai înalți demnitari la curte și de obiceiu ocupau loc la dreapta regelui. In stânga, ca mai slabă și care cerea acoperire, stăteau gradele înalte militare, cari alcătuiau gardă

1) Ebers, Aegypten, p. 294.

2) Maspero, Histoire ancienne, Paris, 1876, p. 223.

3) Chabas, Mélangs égyptologiques, 3 ser. Vol. I, p. 231.

deosebită, la dispoziția cărora chiar acolea stătea un detașament de două mii de soldați, care primeau întreținerea cea mai bună, mai bună decât soldații obișnuiți de jurne. Dar Potifar te miră de era căpetenia acestor oștași de gardă, de oarece detașamentul se schimba pe fiecare an, iar el trăia necontenit în Memfis. Mai probabil el era căpetenia poliției de stat egiptene, care alcătuia unul din corpurile de armată și îndeplinea mai ales slujba de poliție publică [1]). Poliția în Egipt era numeroasă și bine organizată deja din cele mai vechi timpuri și avea numeroase îndatoriri. Legea obliga, ca fiecare locuitor să se prezinte în fiecare an șefului poliției circumscripției sale și da indicațiuni, din ce mijloace trăește, când fiecare indicațiune falsă se pedepsea cu moartea. Egiptul era țara funcționarilor și a tot felul de înscrieri. Toată populațiunea fiecărui „nom" sau circumscripție pe fiecare an la anumite termine se înscria de scriitori în anumite registre, când se introduceau în aceste registre și robii. Pe unul din monumentele dinastiei a XIX se întâlnește un tablou ce ne înfățișează asemenea înscriere [2]). Poliția, negreșit, cu acest prilej avea mult de lucru. Ea era datoare să caute și să pedepsească pe vinovați, să urmărească și să prindă pe robii fugari, să supravegheze pe captivii de război și să vegheze asupra lucrărilor publice pentru exacta lor executare, ce se impuneau poporului de legi, precum și de a supraveghea lucrările publice ale robilor. O asemenea slujbă foarte complicată cerea un mare număr de oameni, și deaceea, alăturea de scriitori și funcționari, datoria cărora era de a face judecata și execuțiile, deja pe vremea lui Avraam fusese format un corp de jandarmi deosebit, la început din străini, și la el se alăturară alte detașamente de soldați străini, aleși din Sardinia și alte țări, care și alcătuiau o parte din garda de stat și personală a lui faraon. Pentru aceste detașamente se cerea un șef deosebit, care, asemenea șefilor celorlalte părți ale administrației, era numărat și atașat la curte, cu titlul pompos de „ochii regelui Egiptului de sus și urechile regelui Egiptului de jos". După toată probabilitatea, anume această funcțiune o și ocupa Potifar, pentrucă cu această funcțiune

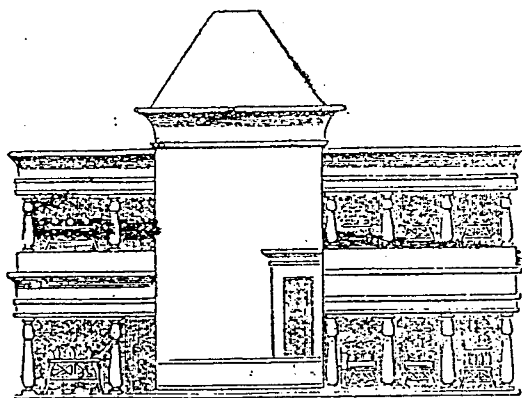

Inscrierea noilor strămutați semitei în Egipt (de pe un monument egiptean).

1) Vigouroux, vol. II, p. 28.
2) Wilkinson, vol II, p. 31.

se împreunau acele îndatoriri care se adscriu lui în istorisirea biblică, anume datoria de a supraveghea temniţele şi pe închişii din ele, de a pedepsi pe criminalii închişi în ele, şi de a duce la îndeplinire toate condamnările judecătoreşti [1]).

Prin sprinteneala, cinstea şi succesul întru îndeplinirea tuturor însărcinărilor, Iosif justifică părerea generală a egiptenilor despre vrednicia deosebită a robilor sirieni. El dobândi „bunăvoinţă în ochii" lui Potifar, din care pricină acesta „îl puse peste casa sa şi toate câte avea le dădu pe mâna lui". O asemenea situaţie, în calitate de căpetenie peste robi şi administrator a întregei gospodării a casei, se poate întâlni necontenit pe monumente şi în literatura vechiului Egipt. Fiecare casă mare şi bogată avea asemenea căpetenie peste robi şi peste gospodărie, şi Iosif a ocupat anume asemenea situaţiune în casa lui Potifar. De se produce undeva măsurarea cantităţii de pâne albă, sau de se cântăreşte metal, sau în genere de se face vreo lucrare de zidărie sau muncă agricolă, pe tablouri se înfăţişază de obiceiu supraveghetorul gospodăriei cu o mică scândurică pentru înscrieri, sau cu o trestie în mână şi cu condeiul după ureche. El a avut şi ajutori, dar supraveghetorul principal de obiceiu stătea incomparabil mai sus decât toţi subalternii săi şi purta numirea onorifică de „administrator al casei". O astfel de situaţie onorifică adesa stârnea într'înşii ambiţie extremă şi despre un administrator se istoriseşte într'un papirus, că el purtat de ambiţie, s'a dedat magiei, ceeace l-a şi dus la un sfârşit rău. Pe pereţii gropniţelor tuturor egiptenilor bogaţi se întâlneşte închipuirea unor asemenea „administratori ai casei", cu totul corespunzători situaţiei lui Iosif în casa lui Potifar [2]). Aceste gropniţe reproduc înaintea noastră toată gospodăria şi toată viaţa casnică interioară a demnitarilor şi bogătaşilor egipteni; şi viaţa asta era aşa de complicată, încât sarcina de supraveghetor sau de „administrator al casei" era tare grea, împreunată cu mare răspundere. Curtezanii egipteni

Casă egipteană (de pe un monument egiptean).

1) Ebers, Aegypten, p. 295-303. Fac. XXXVII, 36; XXXIX. 4.

2) Prisses d'Avennes, Monuments Aegyptiens (1847) pl. 41 Wilkinson, Vol. II, p. 136. Hengstenberg, Die Bücher Moses, p. 23; Ebers, p. 304.

erau neobişnuit de bogaţi şi unii dintre ei enumeră amărunţit în în inscripţiile de pe pereţii gropniţelor lor bogăţia lor în diferite forme. Aşa de ex. unul declară, că el a avut 835 de boi, 220 vaci şi viţei, 760 asini, 2235 oi şi 974 capre, iar altul declară, că a avut 405 capete vite de primul fel, 1237 capete de felul al doilea, 1360 capete de al treilea fel, 1220 viţei etc., afară de asta gâştele, raţele şi porumbeii se numărau cu miile[1]). Casele şi grădinile de dinafară de oraş, după închipuirile inscripţiilor mormântale, se distingeau prin lux şi bogăţie deosebită. Şi aceste sălaşuri aveau atâtea cămări de tot felul, încât neapărat era necesar un econom deosebit. Camerile erau pline de vase şi blide de tot felul, farfurii de aur şi de argint, peşte uscat, pâne, legume[2]) etc. In o asemenea gospodărie enormă priceperea şi cinstea, prin care se distingea Iosif, trebue să se fi preţuit mult, şi în adevăr Potifar găsise în persoana lui o slugă aşa de credincioasă şi de nădejde, încât putea să se bizue în totul pe dânsul şi să-i încredinţeze administrarea casei sale şi „decând îl avea pe el nu mai purta grijă de nimic din câte avea, fără numai de pânea ce mânca“ [3]), şi aceasta numai pentrucă legile egiptene severe de curăţenie ceremonială nu îngăduiau străinului, mai ales de neam păstoresc, să se atingă de lucrurile de întrebuinţare nemijlocite ale egiptenilor.

Pelângă vrednicia sa înaltă morală şi însuşirile sale gospodăreşti, Iosif în plus se distingea prin statură şi frumuseţă[4]) care n'au întârziat să atragă asupra sa atenţiunea femeei lui Potifar molesită de lux şi trândăvie. Impotrivirea din partea lui de a satisface patima ei provocă răzbunare şi clevetire, mulţămită cărora Iosif a fost aruncat în temniţă. Pe temeiul acestei întâmplări adesa s'au făcut obiecţiuni contra veracităţei istorisirii şi anume cumcă ea n'ar corespunde situaţiei reale a femeilor la vechii egipteni. Dar închipuirile descoperite acum la morminte şi temple arată toată netemeinicia acestei obiecţiuni. Femeile în Egipt nu erau deloc în separaţie de bărbaţi; din contră ele în viaţa de toate zilele necontenit erau în contact cu bărbaţii, cum se poate vedea din chipurile, fotografiate de Wilkinson[5]). Pe una din ele, oaspeţii de amândouă sexele şed împreună într'o societate, în cele mai bune costume ale lor, cu flori de lotos în mâni pentru mirosit,

1) Brugsch, Gräberwelt, p. 43.
2) Wilkinson. Vol. II, p. 129; Ebers, p. 304.
3) Fac. XXXIX, 6.
4) Ibidem.
5) Wilkinson, Vol. I, p. 142, 143.

iară niște roabe le prezintă tuturor cește. Masa e plină de tot felul de gustări: fructe, prăjituri, vânat și vase de tot felul pentru băuturi; dănțuitoare goale distrează pe oaspeți cu danțurile lor sub sunetele unei orchestre femeești: una din ele cântă din flaut și toate celelalte bat uniform din palme și pare că intonează cântece. Pe altă închipuire, deasemenea e înfățișată o societate de bărbați și femei. Robii pun la gât invitaților diferite podoabe, alții împart șervete, cui îi trebue pentru a-și șterge buzele și mânile. In genere femeile în Egipt se bucurau de mare libertate și avantaje. După cuvintele lui Herodot, ele mergeau în piață pentru cumpărături, iar bărbații ședeau acasă și torceau, iar datoria de a îngriji de părinții bătrâni cădea asupra fiicelor, și nu a fiilor[1]). Ba Diodor încredințează chiar, că pe malurile Nilului regina se cinstea mai mult decât regele și că femeile aveau pas înaintea bărbaților, dela care după încheierea căsătoriei se lua făgăduința să se supună femeilor lor, și această stranie rânduială se confirmă în parte de monumente[2]). Femeea adesa se numește „stăpâna casei", sau „marea stăpână a casei", și numele de mamă de obiceiu stă la rând cu numele de tată, ba câteodată înaintea lui, în care caz fiii adesa se numesc numai după numele mamelor lor[3]). La multe recepții solemne a solilor streini regina stă înainte. Aproape în toate gropnițele și papirusele mormântale bărbatul și femeea șed alăturea, ca uniți nu numai în viața asta, ci și în cea de dincolo de mormânt. Pe multe tablouri mormântale bărbatul și femeea se zugrăvesc șezând pe pat, când bărbatul îmbrățișază femeea sau din contră. Soții pe monumente cu o expresivitate deosebită vorbesc de duioșie reciprocă, și femeile se plâng ca „în totul devotate bărbaților lor", ca „iubindu-și bărbații", ca „palmieri ai iubirii" umbrindu-i pe dânșii. Femeile regale se amintesc deja în letopisețe din cele mai vechi timpuri și nu arare ori au ajuns la mare slavă în calitate de conducătoare, considerându-se, asemenea faraonilor, ființe divine încă din timpul vieții lor. După moartea femeilor li se dădeau mai mari onoruri decât bărbaților și mumiile femeești de regulă se îmbălsămau cu îmbălsămare mai bogată; erau mai împodobite și mai luxoasă îngropare li se făcea decât mumiilor bărbaților. Căsătoria pe malurile Nilului era sacră. Bărbatul și femeea mâncau, locuiau împreună, iar nu în camere deosebite, cum se petreceau lucrurile la celelalte popoare ale ră-

1) Herodot. II, 35.
2) Diodor. I, 27.
3) Ebers, p. 307.

săritului, și divorțul era greu. Infidelitatea se considera păcat de moarte, și sufletul fiecărei femei trebuea să dea răspuns înaintea judecătorilor morți întru aceea, n'a călcat ea oare credincioșia față de bărbat? Adevărat, în Egipt, ca și în celelalte țări ale răsăritului, nu erau necunoscute concubinele și haremuri întregi chiar. Faraonii, asemenea tuturor despoților orientali, aveau „casa femeilor", care se afla sub supravegherea eunucilor, și demnitarii înalți urmau în totul exemplul lui. Dar aceste concubine nici într'un caz nu se considerau egale cu femeea legală, care la ospețe șade de obiceiu alăturea cu bărbatul, iar celelalte femei îl distrează cu cântecele și cu jocurile lor. Față cu acea severitate a legilor căsătoriei, prin care se asigura fidelitatea conjugală, nu poate să nu se pară straniu obiceiul, care îngăduia femeilor în societate să-și expună sânul drept și în genere să se îmbrace în haine prea transparente. Astfel a fost perfect în acord cu obiceiurile egiptene, că Iosif adesa se întâlnea în casă cu stăpâna sa, și poate chiar una din îndatoririle lui era de a întovărăși pe stăpâna sa la eșirile ei solemne în societate sau la templu, cum prezintă aceasta un papirus, unde se înfățișază o prea frumoasă doamnă mergând la templul lui Pta: ea e însoțită de 50 de fecioare și de un rob, fără îndoială căpetenia celorlalți robi, asemenea lui Iosif.

Cu tot respectul înalt față de căsătorie, cazuri de violare a datoriei legate de ea erau totuși fenomene destul de obișnuite în Egipt. Din pricina aceasta femeile egiptence în genere nu se bucurau în vechime de virtuți deosebite și contra lor domnea pretutindenea o prevenire destul de puternică [1]). Și în adevăr, înseși libertatea, de care se bucurau femeile, împresurate de înrâuririle imorale ale cultului religios egiptean, precum și obiceiul straniu de a se îmbrăca cu haine de materii transparente, nu erau tocmai prielnice pentru desvoltarea înaltei moralități. Inchipuirile de pe gropnițe arată, că ele se înecau în lux și desfătări, petreceau zile întregi în plăceri, înconjurate de turme de robi, care fără nicio împotrivire îndeplineau toate capriciile și gusturile lor. Nu-i de mirare deci, că o asemenea viață deșartă ducea la tot felul de abuzuri, de închipuirile cărora sunt plini păreții diferitelor temple egiptene [2]). Drept confirmare a laturei exterioare a istorisirei biblice

1) Wilkinson, vol. I, p. 52.

2) Unul din cele mai vechi papiruse (papirusul lui Priss) numește pe femee vasul a toată netrebnicia, sacul a toată viclenia și minciunei Papirusul lui Garis enumără femeea printre animalele, ce mănâncă trup și bea sânge, printre tigrii, lei și leoparzi. Pe monumente se poate vedea închipuirea femeilor în așa hal de beție, că nu sunt în stare să stea drepți Ba sunt și scene, care scapă puținței oricărei descrieri.

despre Iosif în raportul lui cu femeea lui Potifar servește remarcabilul document egiptean, cunoscut sub numele de „Povestea despre doi frați". Lumina, revărsată de această operă literară a vechiului Egipt, asupra multor împrejurări din istoria lui Iosif este așa de interesantă, încât poate fi citată aicea în trăsăturile ei cele mai principale. Pelângă aceasta nu-i de prisos să se aibă în vedere, că toate limbile vechi și literaturile, ne exceptând nici ebraica, nu știau nimica de acele treceri sub tăcere și îndulciri de expresiune, care sunt proprii literaturilor moderne, și deaceea s'au servit de astfel de cuvinte și expresiuni, care ne pot turbura astăzi, dar care în acel timp nu mira pe nimenea și pe nimeni nu-l turbura. Limba este oglinda moravurilor, și după cum în moravuri nu era artificialitatea de astăzi, tot așa nu era ea nici în limbă, care numea lucrul direct și cu simplitatea nemijlocită, cum se prezenta ea în realitate [1]). „Povestea despre cei doi frați" a fost alcătuită cam prin veacul XV a. Hr., în timpul domniei lui Menefta, fiul lui Ramzes II, Sezostris al istoricilor greci, pentru distracția acestui principe, cunoscut în urmă sub numirea de faraon Seti II. Autorul ei a fost scriitorul Ennana, unul din funcționarii tesaurului lui faraon. Pânăla noi s'a păstrat însuși acel manuscript de papirus, care a aparținut tânărului principe, pe atunci moștenitor al tronului și în două locuri cuprinde titlul lui întreg: Eventailist din stânga regelui, scriitor regesc, general de infanterie, fiul mai mare al regelui, Seti, Meri-Pta. Găsit în Egipt și adus în Italia, la începutul secolului actual, papirusul acesta a fost cumpărat la început de doamna Orbini, iar după aceea, după moartea ei în 1857, de administrația muzeului Britanic, care în anul 1868 a edat un facsimil al lui. El cuprinde 19 pagini de text, din care fiecare cuprinde câte 10 rânduri de scriere ieratică foarte frumoasă. Iată cum se citește această poveste:

1. Au fost odată doi frați dela o mamă [2]) și dela un tată: Anupu [3]) era numele fratelui celui mai mare, Vitiu era numele celui mai mic. Anupu avea casa sa, avea femee, iar fratele lui mai mic trăia la dânsul sub formă de argat. El îi făcea haine și

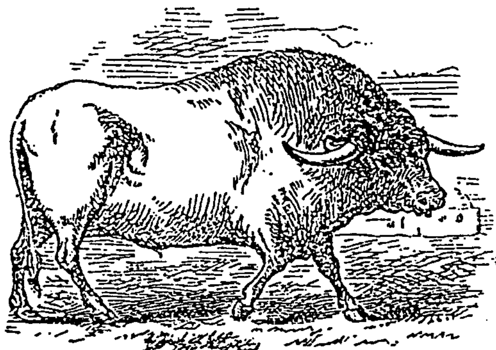
1) Intreaga traducere a acestei povești vezi în tomul IV al ediției populare Les littératures populaires de toutes nations, Paris, 1882. Traducerea aparține cunoscutului egiptolog Maspeo.

2) Poligamia în Egipt se îngăduia, de și nu întotdeauna a fost în obiceiu la locuitorii simpli. Adesa omul bogat, având copii dela o femee legitimă sau dela o concubină, o da în căsătorie unui supus, care deasemenea avea copii cu ea. Deaceea nu a fost de prisos a zice de acești doi frați, că erau dela o mamă și dela un tată.

3) Forma primitivă a numelui divin, din care grecii și latinii au făcut Anubis.

acesta umbla după turmele lui pe câmp. El muncea la dânsul, triera și îndeplinea toate lucrările câmpului. Acest frate mai mic era un minunat lucrător și unul asemenea nu se mai afla altul în tot pământul [1]).

2. Și trecând multe zile după aceasta, când fratele cel mai mic umbla după boi în fiecare zi după obiceiul său, el se în- torcea acasă în fiecare sară, încărcat cu tot felul de erburi de câmp, și când el ajungea acasă, punea erburile înaintea fratelui său cel mai mare, care ședea cu femeea sa. El mânca, bea și dormea în grajdul său cu frumoșii săi boi.

Taur sirian.

3. Și când pământul se lumina și când sosea ziua următoare, el cocea pânile și le oferea fratelui său celui mai mare, și mâna boii săi să pască la câmp. Când păștea el boii săi, ei îi vorbeau: „iarba-i bună în cutare loc“, și el auzind aceasta dela dânșii, îi ducea la pășunea cea mai bună, pe care o doreau ei. Astfel boii, pe care-i păștea el-deveneau foarte foarte frumoși.

4. Și când veni vremea lucrului câmpului, fratele cel mai mare îi zise: „pregătește-ne uneltele de lucru, pentru că pământul s'a liberat de apă [1]), și acum e bine de lucru. Mergi deasemenea și tu la câmp cu semințe și noi mâne dimineață vom lucra“. Așa a zis el.

5. Fratele cel mai mic făcu toate, cum îi zisese fratele cel mai mare.

6. Când pământul se lumină și sosi ziua următoare, ei merseră la câmp cu uneltele lor și începură să lucreze, și inima lor se bucură foarte foarte de munca lor și ei nu părăsiră lucru.

7. Și la multe zile după asta ei iarăși se aflau în câmp și lucrau.

8. Fratele cel mai mare trimise pe fratele său cel mai mic, zicând: „dă fuga și ne adă semințe din sat. Fratele cel mai mic plecă și găsi pe femeea fratelui său cel mai mare făcându-și părul.

Egiptul se împărțea în două jumătăți (Peșun), în două pământuri (Tun), din care fiecare se considera alcătuind oare cum o țară deosebită (To-Mera) și țara sudului (To-Res sau To-Kemat). Ambele aceste țări împreună se numeau câteodată Kimit, „pământul negru“, alta dată To-r-ter-v, „tot pământul“.

1) Asta-i aluzie la încetarea inundațiilor Nilului.

9. El îi zise: „scoală și-mi dă seminte, ca să le duc la câmp pentrucă fratele meu cel mai mare trimițându-mă, mi-a zis: vezi, să nu întârzii“.

10. Ea-i răspunse: „mergi singur, descue hambaru, ia ce-ți trebue, almintrelea părul meu se deranjază de merg“.

11. Tânărul intră în camera sa, luă un vas măricel, pentrucă el avea de gând să ia multă sămânță, îl umplu cu grăunțe, și eși deacolo cu povara sa.

12. Văzându-l, femeea îi zise: „câtă sămânță ai în spate?“ El îi răspunse: ovăs trei măsuri și grâu cinci măsuri, în totul opt — iată câtă am în spate“. Așa-i răspunse el ei.

13. Ea i se adresă cu astfel de cuvinte, zicând: „cu adevărat, tu ai mare putere, căci văd puterea ta în fiecare zi!“ Și inima ei îl cunoscu cu cunoștința poftei.

14. Ea se sculă, îl apucă și-i zise: „hai să ne odihnim împreună un cesișor! Dacă tu te învoești la asta, atunci eu am să-ți fac haine frumoase“ [1]).

15. Tânărul deveni ca o panteră întru amiază de furie grozavă, din pricina cuvintelor urîte, ce i le spusese ea, și ea s'a speriat tare foarte.

16. El vorbi și-i zise: „dar vezi, tu ești pentru mine ca o mamă, iar bărbatul tău ca un tată! Acela, care mi-i fratele meu cel mai mare, acela-mi susține viața! Vai, ce grozăvie mi-ai spus tu mie! Să nu mai spui asta și eu nu voi spune nimănui și nu voi scoate din gura mea nici un cuvânt“ [2]). El luă pe umere povara și plecă la câmp.

17. Când el sosi la fratele său cel mai mare, începură să-și pună la cale lucrul lor.

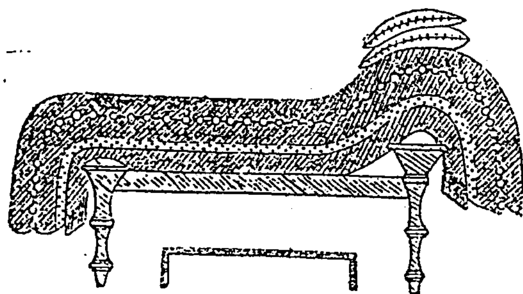
18. Când veni sara, când fratele său cel mai mare se întoarse acasă la el, iar fratele cel mai mic se opri cu boii săi, cu însărcinarea să privegheze toate în câmp și apoi să mâne turma sa pentru ca să mâe în grajd, în sat, atunci femeea fratelui celui mai mare se sperie de cuvintele spuse de dânsa.

---

1) Partea corespunzătoare din istorisirea biblică se rostește așa: și și-a pus ochii pe Iosif femeea stăpânului său și-i zise: „culcă-te cu mine“ (Fac. XXXIX, 7).

2) „Dar el se lepădă, și zise femeei stăpânului său: iată stăpânul meu, decând sunt aice, el nu poartă grijă de nimica în casa sa, ci toate câte are le-a dat pe mâna mea. În casa aceasta nu-i nimenea mai mare decât mine și dela nimic nu sunt oprit, decât numai dela tine, pentrucă tu ești femeea lui. Cum dară să fac eu acest mare rău și să păcătuesc înaintea lui Dumnezeu. Când ea-i vorbea în toate zilele așa lui Iosif, iar el nu o ascultă, se întâmplă într'o zi, că el intră în casă după trebile sale, și nu era nimenea, acolo, ea-l apucă de haină și-i zise: „Culcă-te cu mine“? El însă își lăsă haina și fugi“. (Fac. XXXIX, 8–12).

19. Ea se unsese toată cu negreaţă şi devenise aşa ca şi cum ar fi fost stâlcită de un făcător de rele, ca să spună bărbatului său când se va intoarce sara acasă după obiceiul său zilnic, fratele tău cel mai mic a săvârşit asupra mea silnicie. După sosirea la casa sa, el găsi pe femeia sa culcată şi bolnavă, ca de siluire. Ea nu-i dete apă să se spele, după obiceiul zilnic. Nu-i eşi înainte cu lumină şi patul ei era în întunerec. Bărbatul îi zise: „cine-a vorbit cu tine?" Ea-i răspunse: „Nimenea n'a vorbit cu mine, decât fratele tău cel mai mic. Când el a venit să ia pentru tine sămânţă, găsindu-mă şezând singură, mi-a zis: „hai să şedem împreună un cesişor. Aşa mi-a zis el; eu însă nu l-am ascultat şi i-am răspuns: oare eu nu sunt mamă pentru tine? Şi fratele tău cel mai mare nu-ţi este oare ca un tată? Aşa i-am zis eu. Dar el s'a speriat, m'a bătut, ca să nu spun asta nimănui [1]). Şi dacă tu-i îngădui să mai trăiască, eu mor. Pentrucă priveşte, când el va veni disară şi eu mă voi jălui contra vorbelor lui urâte, toate acestea se vor descoperi dela sine".

Pat egiptean (de pe un monument egiptean).

20. Fratele cel mai mare să făcu ca o panteră din miazăzi: el ascuţi cuţitul său şi-l luă în mână [2]).

21. Fratele cel mai mare se ascunse după uşa grajdului său, ca să ucidă pe fratele său cel mai mic, când va veni sara şi va mâna boii săi în grajd. Şi când soarele asfinţi, şi fratele cel mai mic, încărcat de tot felul de erburi de câmp, după obiceiul zilnic, se îndreptă spre casă, atunci vaca ce mergea înaintea tuturor, la intrarea în grajd, zise păzitorului său: „Iată, fratele tău cel mai mare te aşteaptă cu cuţitul, ca să te ucidă. Izbăveşte-te de dânsul".

22. Când el auzi ce-i spuse vaca ce mergea înainte, şi a doua îi spuse aceeaşi, atunci el privi pe sub uşa grajdului şi zări picioarele fratelui său celui mai mare, care se ascunsese după uşă, cu cuţitul în mâni. El puse sarcina sa jos şi o luă la fugă cât il ţineau picioarele, iar fratele său cel mai mare se repezi după dânsul cu cuţitul.

1) „Iară ea când a văzut că el lăsându-şi haina in mânile ei, a fugit şi a eşit afară, a strigat pe casnicii săi şi le-a zis aşa: „Priviţi, ne-a adus aicea slugă un evreu, ca să-şi bată joc de noi. Căci a intrat la mine şi mi-a zis: „culcă-te cu mine". Eu însă am strigat tare. Auzind el că am strigat, lăsându-şi haina, a fugit şi a eşit afară" (Facerea, XXXIX, 13-18).

2) „Auzind stăpânul lui cuvintele femeei sale, câte ii spuse ea despre dânsul, zicând aşa şi aşa s'a purtat cu mine sluga ta, s'a aprins de mânie, şi a luat pe Iosif, şi l-a dat la temniţă". (Fac. XXXIX, 19-20).

23. Fratele cel mai mic striga către Fra Harma-Huti[1]), zicând: „bunul meu stăpân, tu deosebești minciuna de adevăr!" Și Fra auzi toate tânguirile lui, și porunci să se arate o apă adâncă între dânsul și fratele său cel mai mare, și ea se umplu de crocodili, și deci se pomeniră ei unul de o parte de apă și celălalt de cealaltă parte a apei, și fratele cel mai mare de două ori întinse mâna sa, ca să lovească de două ori, dar și în aceste de două ori nu ucise pe fratele său cel mai mic. Iată ce anume s'a întâmplat.

24. Fratele cel mai mic se adresă către dânsul peste apă, zicând: „Rămâi aicea până în revărsatul zorilor, când va răsări soarele, și eu mă voi ruga lui cu tine, ca el să arate adevărul, pentrucă eu nu voi mai fi niciodată cu tine, nu voi mai fi în locurile, unde vei fi tu, ci mă duc în valea Salcâmului" [2]). In ziua următoare fratele cel mai mic s'a justificat de clevetire și s'a castrat înaintea fratelui său celui mai mare. După aceea amărunțimile următoare au un caracter cu totul minunat și nu mai au corespondență directă cu Istoria lui Iosif. De aceea noi vom da numai acele locuri, care dau putința de comparațiune cu istorisirea biblică, cu deosebire concluziunea, care are oare care asămănare cu istoria victimei femeei lui Potifar.

29. „Fratele cel mai tânăr, strigând către cel mai mare, zise: tu ți-ai închipuit un lucru urît! Tu nu ți-ai adus aminte de nici un lucru bun, ce eu am făcut pentru tine. Mergi la casa ta, îngrijește de dobitoacele tale, pentrucă eu nu voi mai trăi în acel loc, unde vei fi tu: eu plec în valea Salcâmului. Dar iată ce să faci pentru mine: îngrijește-te pentru mine, dacă vei afla, de se va întâmpla cu mine ceva. Eu voi vorbi cu inima mea, o voi pune în vârful unui salcâm înflorit și dacă se va tăia salcâmul, și inima mea va cădea la pământ, tu vină să o cauți; după ce tu vei umbla șapte ani în căutarea ei, atunci tu nu conteni; dar când o vei găsi, pune-o într'un vas cu apă proaspătă; atunci eu voi invia din nou și mă voi libera de răul făcut mie[3]). Iar tu vei afla, ce anume s'a întâmplat cu

1) Egiptenii numeau soarele Ra, dar cu articolul masculin Pra sau Fra. Ei calculau fiecare fază a mișcării lui ca o deosebită manifestare a ființei lui, cărla îi corespund diferite forme și nume divine. Ei înainte de a răsări îl numeau Așum, când răsărea îl numeau Harma-Huti, la amează îl ziceau Ra-Șu-Angur-Gor. și la asfințit Șu și Novri-Tum. Fra-Harmahuti este deci forma mitologică pentru a exprima cuvântul Soare. Din Harmahuti grecii au făcut Harmahis.

2) Valea Salcâmului se afla, pare-se, în oarecare legătură cu Valea Înmormântărilor unde Amon, zeul Tebei, venea în fiecare an.

3) Iosif exprimă sentimente contrare în cuvintele următoare, adresate fraților săi, care-l vânduseră: „dar acum nu vă întristați și nu vă pară rău că m'ați vândut aicea, pentru că Dumnezeu m'a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieții voastre" (Fac. XLV, 5).

mine, când ți se va da în mână o cupă de bere și ea se va înspuma: să nu rămâi nicio clipă mai mult după aceea, când se va întâmpla asta cu tine".

30. „El plecă spre valea Salcâmului, iar fratele lui cel mai mare se întoarse acasă, punându-și mânile în capul, presărat cu cenușă[1]). Când sosi el la casa sa, atunci ucise pe femeea sa, o aruncă la câni și rămas în întristare după fratele său cel mai mic. După aceea mai departe se istorisește, cum fratele cel mai mic după diferite necazuri, la urmă, asemenea lui Iosif, ajunge pentru virtuțile sale la mari onoruri și-și răzbună pe toți vrăjmașii săi.

Astfel este în scurt „povestea despre cei doi frați". Jertfa clevetirilor femeei lui Ampu astfel, ca și Iosif, se răsplătește pentru virtuțile sale cu înalte onoruri, așa că povestea aceasta prezintă o foarte mare asemănare cu istoria lui Iosif, dar caracterul acestui din urmă fără îndoială este mai frumos și mai rezistent. In timp ce în poveste se vorbește, că fratele cel mai mic își răzbună pe vrăjmașii săi, Iosif se mărginește numai la a face bine tuturor, chiar și acelora, care-i făcuseră rău (anume fraților săi) și vede lucrarea Proniei acolo, unde tânărul egiptean nu vedea nimica, decât răutatea femeilor. Există oare între istoria fiului lui Iacov și „povestea celor doi frați" vre un raport mai apropiat, decât aceea ce se observă în asămănarea lor generală? Ebers a răspuns pozitiv la această întrebare într'un loc remarcabil, unde zice: „fără îndoială, baza și tonul acestor două istorisiri sunt cu totul identice. Stilul papirusului eratic era până întru atâta coloritul biblic, încât la traducerea lui, involuntar îți vine să te folosești de sentințele sfintei Scripturi. După părerea noastră povestea aceasta, luată în totul, trebue să se considere ca dovadă de egiptenie[2]), dacă ne putem exprima astfel, a povestii ce ne preocupă. Dar putem noi oare vedea în papirusul lui Orbini numai imaginațiunea sa proprie?... Nu sunt oare aceste două istorisiri independente una de alta? Cu siguranță nu putem afirma nimica în această privință, dar caracterul evenimentelor generale în aceste două istorisiri, evenimente ce se reproduc și în alte locuri, ne fac să credem, că ultimul autor n'a împrumutat nimica dela

1) Acesta este unul din semnele cele mai obișnuite de întristare în Egipt, ca și în întregul răsărit. De obiceiu oamenii, loviți de vreo întristare, adunau praf sau noroi de pe pământ și și-l presurau pe cap și-și ungeau fața cu noroi.

2) Aegypticität, e cuvânt inventat de Ebers pentru designarea „caracterul desăvârșit egiptean" al povestei.

cel dintâiu" [1]). Istoria lui Iosif și a femeei lui Potifar este în realitate istoria pasiunei omenești, care-și găsește ecou și în multe alte povestiri ale vechimei. Ce se atinge însă de raportul reciproc al acestor două istorisiri, apoi lucrul cel mai firesc este să credem, cum și recunosc unii egiptologi, că povestea egipteană este numai ecoul cel mai întârziat a istoriei lui Iosif, care după caracterul său neobișnuit firește a izbit imaginațiunea poporului și, transmițându-se din generație în generație, a putut înfine, să servească de subiect și pentru o poveste egipteană independentă. Prin asemenea presupunere mai simplu și mai firesc ca orce se explică întrebarea grea altmintrelea despre acea asămănare generală și totodată despre deosebirea, care se observă în aceste două istorisiri [2]).

Crezând clevetirea femeei, Potifar, „se aprinse de mânie și dete pe Iosif la temniță, unde erau închiși arestații regelui". Temnița aceasta la egipteni se numea Castelul alb și vechii istorici, Tucidide [3]) și Herodot [4]), pomenesc de existența ei în Memfis, și însuși orașul acesta adesa se numește „Orașul Castelului Alb". Acesta era ceva în genul fortăreței, în care se aflau căzermile pentru garnizoană, câteva biserici și multe locuri de închisoare în temniță, și ea sta sub comanda unui inginer militar deosebit, cunoscut sub numele de comandantul principal al zidurilor și întăriturilor Memfisului. Fortăreața era atât de puternică, că după o sută de ani Cambize a fost nevoit să o cucerească printr'un asediu în toată regula. Potifar, ca ministru al poliției, fără îndoială, și era șeful acestei fortărețe sau „a casei temniței", cum se numește ea în originalul ebraic. Iosif, cum trebue de presupus, era închis în asemenea încăpere a fortăreței, unde se aflau închiși criminalii statului, pentru care se cerea supraveghere mai severă: criminalii obișnuiți se așezau în alte părți ale clădirii. Potifar nu avea putere să ridice viața lui Iosif, de oarece vechile legi epiptene apărau viața robilor de silnicia stăpânilor, dar el putea să-l castreze sau să-i dea o mie de toege, dacă ar fi dorit asta. Dar el nu s'a folosit de acest drept, prin care a și dat a se înțelege, că neavând putința să nu creadă spusele femeei sale despre jicnirea adusă ei, el totuși păstră în sine dispoziția față de Iosif și, trimițându-l în temniță, lăsă ca

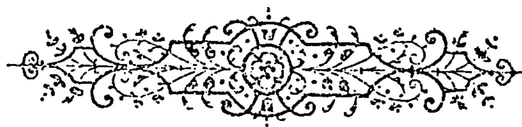
1) Ebers, Aegypten p. 314, 315. Noi am exclus din acest loc ipoteza, în care Ebers presupune, că istoria lui Iosif n'a fost scrisă de Moise, ci a fost redactată numai la multă vreme după „povestea celor doi frați".

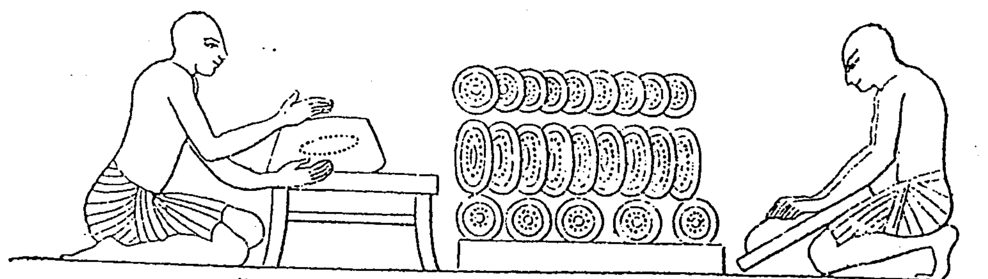
2) Legendele grecești deasemenea ne înfățișază câteva povestiri, paralele istoriei cu femeea lui Potifar. Vezi Rosenmüller A. und N. Morgenland, Bd. I, p. 185.

3) Tucidide, I, 104.

4) Herodot, III, 13, 91. Ebers, Aegypten, p. 311.

timpul să lămurească chestiunea. Dar chiar ochiul bănuitor al șefului temniței curând a văzut nevinovăția acestui arestat, și de aceea Iosif curând a ocupat și în temniță tot o așa situație respectată cum ocupase el și în casa lui Potifar, ceia ce a și atras asupra lui urmări foarte însemnate pentru dânsul.

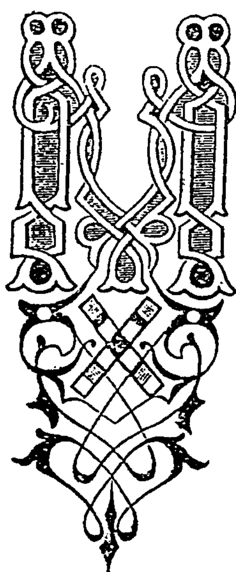

Pitari egipteni (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXIII

IOSIF TĂLMĂCITOR DE VISE

ai bine de zece ani trecuseră deja din acel timp, decând Iosif fusese vândut de frații săi în Egipt, unde el și trecuse acum prin multe necazuri. Acum el era în temniță și deși se bucura de bunăvoința șefului închisorii, dar după cât se pare această temniță egipteană trebuia să înmormânteze pe totdeauna într'însa visurile de aur ale tinereței, stârnite cândva într'însul de visurile sale. Dar pronia cu mână nevăzută conducea pe alesul său pe calea, care trebuea să ducă pe Iosif la mărirea neașteptată, mult mai minunată, decât i se prezisese în visuri.

In aceeași temniță, în care era închis Iosif, după câtva timp au fost închiși și doi mari demnitari dela curte, și anume marele paharnic și marele pitar [1]). Funcțiunea lor, după cum arată monumentele egiptene, erau foarte importante. Asupra lor zăcea o mare îndatorire plină de răspundere de a păzi viața lui faraon de otrăvire. Situațiunea celui dintâiu cu deosebire îi da necontenit intrare la faraon, care bea numai ceeace primea din mânile lui, și pitarul era dator să se îngrijască nu numai de aprovizionarea curții cu tot felul de prăjituri și pâne, ce le plăcea egiptenilor să le aibă la îndemână, ci să și bage de seamă, ca în acestea să nu se amestece oare care substanțe vătămătoare cu scop criminal. Vreo neatenție oare care în această privință atrase asupra lor mânia lui faraon, care

1) Atât Potifar, cât și acești demnitari se numesc în originalul ebreu eunuci; dar deși la curtea egipteană existau eunuci, relativ de acești slujbași această numire era un simplu titlu al funcțiunii, indicând imediata lor apropiere de rege.

și porunci să fie închiși în temnița statului. Ajungând într'o situație atât de tristă, ei negreșit erau extrem de îngrijorați de soarta lor, și în asemenea dispoziție sufletească au fost extrem de agitați de niște visuri ale lor. Numeroase memorii mărturisesc, că egiptenii în genere dădeau o foarte mare importanță visurilor. In unul se istorisește, că prințul Bahtane, în urma unui vis ce a visat, a trimis înapoi în Egipt pe zeul Hons, ce-i fusese trimis de faraon pentru vindecarea fiicei sale[1]. Altul arată, cum regele Menefta a avut înainte de bătălie un vis, în care i s'a arătat zeul Pta, care-i porunci să nu între[2]. O inscripție, descoperită în ruinele Napatei, istorisește, cum faraonul Miamun, în anul urcărei sale pe tronul Egiptului și Etiopiei, a văzut în vis doi șerpi, unul în mâna dreaptă și altul în mâna stângă. Deșteptându-se, el ceru, ca înțelepții imediat să-i tâlcuiască acest vis și ei i-l explicară așa: „tu stăpânești sudul, și nordul se supune ție. Coroanele ambelor țări vor străluci pe capul tău, și tu vei cârmui tot pământul în tot lungul și latul lui“ [3]. Visurile se trimiteau de zeul Tot, și primirea lor se considera atât de importantă, încât s'au alcătuit pravile deosebite, cu ajutorul cărora se putea obține un vis sau altul. Era foarte natural deci, că ambii demnitari, care căzuseră în disgrația regelui, se aflau în strașnică neliniște din pricina viselor lor și se sileau să le tâlcuiască. Ne având însă putință, din cauza severei închisori, să se vadă cu sacrificatorii, cari numai singuri puteau să le tâlcuiască visele, ei negreșit se bucurară mult, când Iosif se prinse să tâlcuiască visele lor, ce-i turburau așa de mult.

Visul paharnicului ne prezintă un tablou curat egiptean. El a văzut o viță de vie cu trei ramuri; ea s'a desvoltat, s'a arătat pe ea floare, au crescut și s'au copt struguri, pe care el i-a luat și i-a stors în cupă și a dat lui faraon. Băuturile din must de struguri se pregăteau în Egipt din cele mai vechi timpuri, încă înainte de regii din neamul păstoresc al hixilor [4]. Gropnițile din piramide, care se referă la timpuri mult mai anterioare, decât acelea la care se referă istoria lui Iosif, arată pe închipuiri, cum se culegeau

1) In inscripțiile din vremea lui Ramzes II în Bibliothèque Nationale din Paris.

2) Chabas, Études. p. 214.

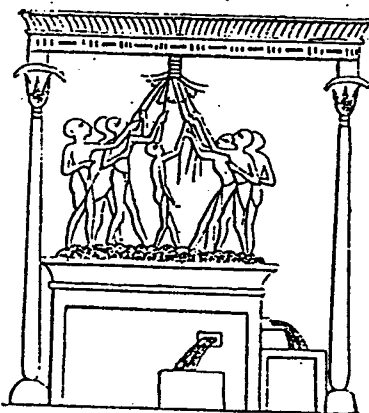
3) Lenormant, La Divination, p. 144.

4) Nu-i de prisos a observa, că critica raționalistă acum nu tocmai demult, întemeindu-se pe eroarea lui Herodot, cumcă în Egipt, n'ar fi fost vii și nu s'ar fi produs vin, cu bucurie arăta la această istorisire biblică, arătând într'însa o grosieră eroare contra realității și din această pricină nega autenticitatea ei. Așa, chiar în veacul nostru Bohlen în interpretarea sa critică la cartea Facerei cu solemnitate arată la această *„eroare“* a istoricului biblic. Descoperirile cele mai nouă totuși au schimbat cu totul chestiunea; ele în adevăr au dovedit „eroarea“ decât numai nu din partea istorisirei biblice, ci a criticei.

strugurii de pe coarde în panere[1]) și cum din ei se storcea must în diferite vase[2]). In gropnițele Tebei se întâlnește o închipuire a unei mari livezi cu o vie în mijloc; băeții sperie paserile dela strugurii copți, iar bărbații, cântând cântece, sfărâmă cu picioarele goale strugurii de poamă, turnați într'un lin enorm. Deasupra lor e plafonul cu frânghii atârnate, de care apucându-se cu mânile, joacă în lin, și mustul curge pe două guri în niște vase așezate sub ele. Tot aicea stă stăpânul care numără vasele, înscrie într'o carte și le așază rânduri în pivniță[3]). Că acest must se întrebuința atât în stare simplă, cât și fermentat ne arată diferite alte închipuiri ale sărbătorilor, la care femeile au o dublă floare de lotus, ca un semn al beției sau în stare de puternică slăbănogire sunt duse dela ospețe de roabe[4]). Bărbații negreșit încă și mai puțin se distingeau prin temperanță: pe unul îl scot dela ospăț trei robi pe capetele lor, pe altul îl duc în chip și mai nepotrivit, în care caz capul lui se razămă pe pieptul unui rob, iar picioarele sunt aruncate pe umerele altuia[5]). Lucrătorilor deasemenea li se da o porție de pâne și de vin, care sacrificatorilor li se da în porție dublă. In orașul Bubastis, la marginea pământului Gesem, să făcea sărbătoare anuală, care atrăgea adesa până la 700.000 de oameni, și aicea fiecare bea în cursul ei mai mult vin decât într'un an întreg[6]). Altă sărbătoare asemenea se făcea în templul Hatorei, zeița amorului, la Dender, și purta numirea semnificativă de „sărbătoarea băutorilor" [7]). In care caz și înseși zeița se numea zeița beției sau zeița bețivilor. „Poporul Den-

Culegerea strugurilor în Vechiul Egipt (de pe un monument egiptean [3]).

Stoarcerea mustului de struguri (de pe un monument egiptean).

1) Herodot, II. 37, 60, 122, 133, 168; Ebers, Durch Gosen, p. 18, 182, 486.
2) Vezi deasemenea desenul de mai sus.
3) Wilkinson. vol. I. p. 41.
4) Wilkinson, p. 46, 47.
5) Ibidem. p. 52.
6) Ibidem p. 53. Michaëlis, Mosaisches Vol. IV, p. 70.
7) Ebers, Aegypten, p. 326. Records of Past, vol. VI, p. 24—70.

derului adăpat cu vin, vorbește inscripția, care descria această sărbătoare. Faraonul Ramzes III, în lista sa de daruri trimise zeilor, pomenește, că în Teba el li-a adus în dar numeroase vii și mulți grădinari, din captivii de război, pentru lucrarea lor, și afară de aceasta el a adus în dar la diferite temple până la 200.000 vase de vin de struguri. Unde vinul și întrebuințarea lui avea asemenea sancțiune, acolo se înțelege tuturor li era rezervată libertatea de a se folosi de el. Beția dealtmintrelea se mustra și se disprețuia strașnic. Bețivul se numea „templu fără Dumnezeu“ sau „casa fără pâne“, și bărbaților li se atrăgea atențiunea cu toată stăruința să evite această slăbiciune. Cu toate acestea mulți beau până în așa măsură, încât „nu mai știau nimica, ba nu puteau nici măcar să vorbească“ [1]). Regii dealtmintrelea, viața cărora se afla sub supravegherea sacrificatorilor supremi, aveau porția lor de vin, proporția căria se fixa de conducătorii lor sacri. Dar, negreșit, pe despot nu era ușor a-l ținea în limitile prescripțiunilor, deși din ele se pare că nu eșa faraonul vremii descrise și întrebuința numai must ne fermentat, abea stors din struguri [2]). Scena descrisă în vis se repetă aproape literal în textul descoperit de Ebers al inscripției templului Edfu: faraon stă cu cupa în mână, iar sub el cuvintele: „Ei storc struguri în apă și regele bea“ [3]).

Visul paharnicului Iosif l-a tâlcuit în acel senz, că paharnicul peste trei zile va fi ertat, repus în slujba sa și ca și mai înainte va da cupa lui faraon, și odată cu aceasta l-a rugat, în cazul de se împlinește prezicerea să-și aducă aminte și de Iosif și să mijlocească pentru dânsul înaintea lui faraon.

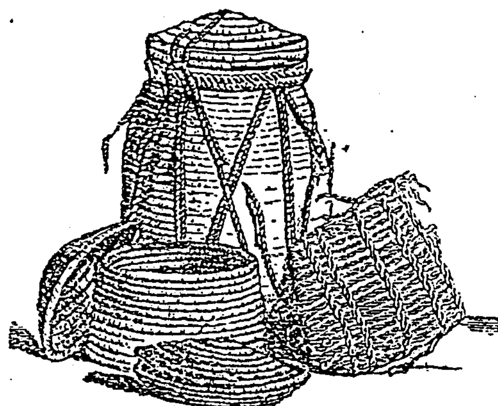
Incurajat de așa fericită tâlcuire a visului confratelui său, și pitarul cu bucurie povesti lui Iosif visul său. El visase, că el purta pe cap trei coșuri cu pâne. In coșul de deasupra tot felul de preparate pentru faraon, și păserile veneau și ciupeau din ele. Visul pitarului nu e mai puțin fidel vieții egiptene, chiar și în amărunțimile sale. „Panere cu pâne albă“ adesa se întâlnesc pe închipuiri în temple și gropnițe. Egiptul era renumit în produsele de grâu, fiind productul principal al țării. Colosalele lanuri, sămănate cu grâu, sunt închipuite pe tablourile cerului egiptean. Chiar și din asemenea amănunt, ca ducerea panerelor cu pâne pe cap, e perfect fidelă vieții egiptene. Monumentele arată, că greutățile obișnuite se purtau

1) Papirusul, citat de Ebers, p 326.

2) Cupele egiptenilor bogați adesa erau foarte prețioase. Ele se făceau de aur, albastru, de lut bine lustruit sau de sticlă și li se da cea mai elegantă formă.

3) Durch Gosen, p. 480.

în cea mai mare parte pe umere, dar vânzătorii de pâne formau o vădită excepțiune și de obiceiu se înfățișează cu coșurile cu pâne pe cap. Papirusul, ce se referă la timpul petrecerei evreilor în Egipt, vorbește de patru mari pitari ai lui faraon, dintre care unul se numește „principalul", și de importanța funcției lui se poate judeca după faptul, că el trebuia la timpul hotărît să preda la cămările curții 114.064 de porții de pâne[1]). După o ciudată întâmplare, amintirea despre pâne se întâlnește în fortăreața, unde a fost închis Iosif: o inscripție vorbește de „pânea coaptă în castelul Alb" din Memfis. Povestindu-și visul său, marele pitar cu fior vesel aștepta ce-i va spune tânărul tâlcuitor de vise. „Peste trei zile, îi tâlcui Iosif, faraon îți va

Panere egiptene. (In Muzeul Britanic).

lua capul tău și te va spânzura pe lemn și paserile cerului vor ciupi carnea ta de pe tine". Condamnarea marelui pitar, că el va fi decapitat, că trupul lui va fi spânzurat de un arbore și dat paserilor cerului spre mâncare, era din cele mai aspre din câte se puteau rosti asupra unui egiptean, și arată o mare vină, reală sau închipuită, din partea nefericitului curtezan. Nimicirea trupului era echivalentă nimicirei oricărei nădejdi la veșnicie, pentrucă păstrarea trupului se considera condițiunea esențial necesară pentru putința vieții de dincolo de mormânt. Decapitarea, precedată de lovituri de toiag, era pedeapsa obișnuită, dar lipsirei de îmbalsamare se supuneau numai criminalii în deosebi însemnați. Când însă trupul era dat mâncare cânilor, cum s'a făcut cu femeea criminală „din povestea celor doi frați", atunci aceasta era pedeapsa cea mai grozavă la egipteni.

Prezicerile lui Iosif s'au justificat la amândoi curtezanii în „ziua naşterei lui faraon". Aceasta era sărbătoare mare pe malurile Nilului. Zilele naşterei în genere în vechime se serbau cu mare solemnitate, și mai ales zilele de naștere ale regilor. O inscripție spune, că ziua nașterei lui Ramzes II producea bucurie în cer[2]). Sacrificatorii se adunau în temple, celor închiși li se da libertate și să făcea ospăț mare, vrednic de monarhul, căruia supușii se în-

1) Pleyte, Le papyrus Rollin, Paris, 1868.
2) Chabas, Inscriptions, p. 3.

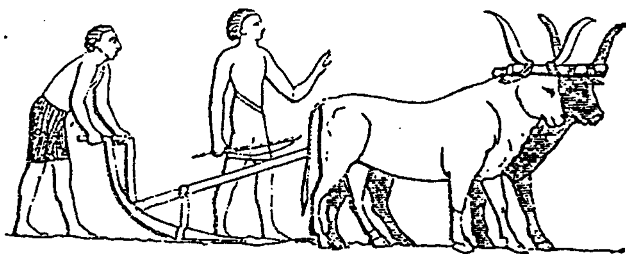
chinau ca lui Dumnezeu. După ospăț, înconjurat de curtezanii săi și demnitarii templelor, el împărțea milele sale sau rânduia pedepse după chibzuința sa; și anume în una din aceste zile de sărbătoare faraon, „readuse pe marele paharnic la locul lui, și el dădu cupa în mâna lui faraon, iar pe marele pitar îl spânzură de un copac, cum le tâlcuise Iosif".

Trecuse acum doi ani din acel timp, când marele paharnic primise din nou mila regală și petrecea în fericire. In această situație a sa el uitase cu totul de Iosif, și numai un vis al stăpânului său îi aminti din nou de acela, care cândva fusese cu dânsul în temniță și așa de fericit îi tâlcuise visul său. Faraon într'o noapte avu două visuri la rând. El visă la început, că în timpul plimbării lui pe malurile Nilului, el văzu șapte vaci grase, ce pășteau printre stuh. După aceea au ieșit din râu șapte vaci slabe și au mâncat pe cele grase. Adormind din nou, regele văzu alt vis. El visă șapte spice frumoase și pline, eșite dintr'o tulpină, și alte șapte spice, seci și arse de vântul de răsărit, care au mâncat pe cele pline.

Visurile acestea au un interes adânc prin acea corespundere uimitoare, ce ele au cu viața egipteană. Nilul se numește într'însele simplu râu (*isor*), de oarece în evenimentul egiptean, istorisit pentru egipteni, el nici nu cerea altă numire, după cum și Eufratul în toate împrejurimile sale se numește deasemenea simplu râul. Numirea, întrebuințată de Moise pentru designarea vegetațiunei, ce garnisea malurile Nilului (agu), este deasemenea numire curat egipteană. Aga în inscripțiile hieroglife înseamnă „verdeață", din pricina semnului calificativ, care urmează după el și califică orce iarbă de baltă ori verdeață de pe malul râului. Agi în limba coptă are în totul acelaș sens. Ce se atinge de visul întâiu, apoi el răsfrânge în sine viața egipteană. Pentru locuitorul văii Nilului nu era nimic mai firesc, decât să se gândească la râu, nutritorul țării sale. Despre vacile, care în mare număr se mișcau în toată țara și sub înfățișarea cărora egiptenii își închipuiau pe slăvita lor zeiță națională: zeița Izida. In fine despre plantele cereale, care alcătuiau izvorul principal al bogăției egiptene. Și unele și altele se aflau în cea mai strânsă corespondență cu particularitățile contemplațiunii și vieții vechilor egipteni. Simbolul vacii poartă asupra sa exclusiv caracter egiptean. „Egiptenii", zice Plutarh, „considerau vaca oarecum chipul Izidei și a pământului [1])

[1]) Plutarh, De Isid. et Osiride, § 59, edit. Parthey, p. 68. Climent Alexandreanul Strom. v, 7, edit. Migne Tomul IX, coloana. 69.

Climent Alexandreanul complectează această explicaţiune: „Junca", zice el, „este simbolul pământului, al agriculturii şi al hranei". Plutarh după aceea zice: „între stele, Sirius e consacrat Izidei, de oare ce el ne dă umiditatea.... Precum Nilul, după părerea egiptenilor, este emanaţiunea lui Osiris, aşa, după închipuirea lor, pământul este corpul Izidei, nu în genere pământul, ci numai acela, pe care-l face roditor Nilul... Anume din această alianţă, după părerea lor, se naşte Gor, şi acest Gor este căldura văzduhului, care înviorează şi nutreşte toată făptura. Numărul de şapte vaci alcătueşte o trăsătură deosebită a coloritului local, ce a fost manifestat numai nu demult prin cercetările, care prezintă o dovadă uimitoare a faptului, cu câtă exactitate s'au reprodus în această istorisire formele egiptene de cugetare şi de viaţă. Izida adesa se prezintă înconjurată de şapte vaci, numărul mistic, care se designează prin unul şi acelaşi cuvânt în limbile egipteană, ebraică şi sanscrită [1]). Osiris deasemenea se înfăţişază câteodată în comunitatea a şapte vaci, femeile sale. In timpul solstiţiului de vară se purtau de şapte ori împrejurul templului său. Monumentele adesa presintă deasemenea tabloul scăldării vitelor în Nil şi eşind la mal să pască iarbă împrejur. Deasemenea rodirea şi nerodirea în Egipt atât astăzi, cât şi în vechime, atârna cu totul de gradul de revărsare al Nilului. Lucrarea pământului totdeauna trebuia să meargă mână în mână cu udatul terenului prin revărsarea periodică, care înlocueşte ploaea şi îngrăşămintele. Revărsarea anuală a râului, încă cu mult înainte de Iosif era izvorul direct al civilizaţiei egiptene, pentrucă nevoea de o sistemă vastă de canale, de observarea hatuřilor a parcelelor deosebite, adesa nimicite de inudaţie, deja de timpuriu a făcut pe egipteni să recurgă la astronomie, ca singura garanţie a măsurării regulate a timpului, şi deasemenea la arhitectură şi geometrie, cu ajutorul cărora s'ar fi putut construi diguri şi să tragă dela râu o reţea de canaluri. In vederea acestora pe cât era de remarcabil, tot pe atâta şi natural, ca în religia egipteană, care consta, din câteva culte deosebite,

Arătură (de pe un monument egiptean).

1) Egip. Sefeth. evr. Seba, sanscr. Sapt. De aceea ea aproape neschimbat se repetă şi în toate limbele moderne.

care aveau importanța numai în câteva localități deosebite ale țării, cultul Izidei și Osiris, strâns legat de fenomenele Nilului, se recunoștea în tot Egiptul. La începutul revărsărei el se numea Osiris „fructificatorul pământului", și se personifica sub forma unui bou, iar în timpul deplinei revărsări el primea numele surorei sale și femeii Izida, „mama rodniciei", sau Hatora, „zeița rodniciei", și amândouă aceste zeițe se divinizau sub forma unei vaci sau a unui cap de vacă, cum se poate vedea asta necontenit pe monumente. Din causa asta când vacele de un tip sau altul eșau din Nil, în imaginațiunea egiptenilor acest fapt căpăta un senz deosebit, cu privire la recolta așteptată. Ce însemnătate mare dădeau egiptenii Nilului, asta ne o arată acea împrejurare, că Nilul necontenit era cântat în imne religioase-poetice. Unele din ele sunt atât de remarcabile în această privință, în cât se pot cita aicea modele dintr'însele:

SALUT NILULUI

O tu, cel ce te-ai arătat pe acest pământ,
Și care vii aici în lume,
Ca să dai viață Egiptului!
Dumnezeu tainic fiind,
Tu faci negură ziua, când voești,
Udătorul livezilor, create de soare,
Dătătorul de viață tuturor făpturilor,
Tu cutrieri pământul în toate locurile
Cale din ceriu pogorâtoare.
Dumnezeul Seb, prietenul de pâne,
Dumnezeul Fta, care luminează tot lăcașul,
Dumnezeul Nepra, producătorul grăunțelor.
Stăpânul secerișului, când cogori tu pe pământul inundat,
Nicio pasere nu îndrăsnește să fure bunurile pământului.
Făcătorul pânii, producătorul orzului,
Tu pe vecie păstrezi templele [1]).

Binecuvântat fii, bunule Dumnezeu,
Iubit cerescule Nil,
Tatăl zeilor sfin'ei noimi [2]),
Acelor ce locuesc pe ape.
Deplinătatea bogăției și hrana Egiptului,
El însuși dă viață fiecăruia,
Bogățiile se revarsă pe calea lui,
Și belșugul e'n degetele lui,

1) Vigouroux, tom II. p. 110.
2) Adecă nouă zei: Șu, Tefnut, Seb, Nut, Osiris, Gor, Izida, Neftis și Set.

Binecredincioşii se bucură la venirea lui.
Tu singur eşti şi de sine creat,
Nimenea nu ştie de unde eşti tu,
Dar în ziua aceea, când vii şi te descoperi,
Se bucură fiecare.
Tu eşti stăpânul feluriţilor peşti şi daruri,
Şi tu dai belşug Egiptului.
Crugul sfinţilor celor nouă, nu ştie de unde eşti,
Tu eşti viaţa lor; căci când vii tu,
Prinosul lor se dublează.
Şi jertfelnicile lor se umplu.
Si ei se veselesc, cum te arăţi tu [1]).

Al doilea vis al lui Faraon a fost oarecum o continuare și adeverire a celui dintâiu, și el deasemenea reproduce un tablou curat egiptean. Tulpina cea cu șapte spice este cunoscuta varietate de grâu cu multe spice, care și astăzi crește în Egipt; și vântul de răsărit, care a uscat pe celelalte șapte spice, este cunoscutul vânt dogoritor dela răsărit hamzin, care adesa și astăzi prin suflarea sa de foc usucă și pustiește câmpiile văei Nilului. Din pricina asta visul acesta deasemenea a trebuit să aibă un sens determinat pentru o astfel de țară, ca Egiptul, care era jitnița de grâu a lumii, dar în care arzătorul hamzin prin suflarea sa de foc adesa usca spicele pe enorma întindere a ogoarelor.

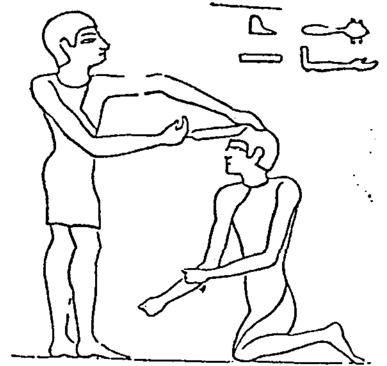
In vederea acelei importanțe, pe care de obiceiu egiptenii o dădeau viselor, se înțelege, că visele visate de faraon „au turburat duhul lui" și a adunat „pe toți magii Egiptului și pe toți înțelepții lui", cerând dela dânșii tâlcuirea acestor vise. Pelângă rege necontenit se afla un sfat de sacrificatori de diferite categorii, cari conduceau fiecare pas din viața lui zilnică și-i tâlcuiau voința zeilor, așa cum se manifesta în semnele viselor și ale cerului. Fiecare templu mare își avea colegiul său de sacrificatori, ce se aflau sub conducerea unui sacrificator principal. Cel mai demn din ei se alegea pentru curte, în suita lui faraon, iar cel mai însemnat dintre ei era sacrificatorul suprem al zeilor Egiptului. Când însă se

Sacrificatori egipteni (de pe un monument egiptean).

1) Vezi Records of the Past, X, p. 37,

(hacu) era unul din cei mai ocupaţi muncitori ai ţării. In curioasa scrisoare a unui scriitor, care descrie fiului său greutăţile diferitelor situaţii ale vieţii, se spune: „Coaforul rade până noaptea. Când el şade să mănânce, atunci se lasă în coatele mânilor sale, ca să se odihnească. El umblă din casă în casă, ca să-şi caute de lucru. El îşi frânge mânile, ca să-şi umple stomahul, ca albinele, care-şi mănâncă produsele muncii lor“ [1]). In muzeul Luvru se păstrează un briciu egiptean, care a fost găsit în ruine. „Acest briciu“, zice De-Rougé, „este foarte curios deja în acea privinţă, că afară de lungime el e întocmai asemenea cu briciurile

Frizer (de pe un monument egiptean).

engleze. Acesta este unul din extraordinarele dovezi, curioase a perzistenţei formelor în producţie. Lama lui deasemenea s'a păstrat, aşa cum asemenea fel de bronzuri puţin pare să se fi supus ruginei“ [2]). Poporul simplu, negreşit, nu s'a supus unei asemenea curăţiri în fiecare zi, ci s'a ras numai în împrejurări cu deosebire solemne. Prin asta se şi explică existenţa numeroaselor mumii cu păr lung. Iosif deasemenea nu se rădea în temniţă în semn de întristare sau din cauza situaţiei sale de rob, dar acum el a trebuit să se curăţe, înainte de a se prezenta înaintea feţii lui faraon. Observaţia aceasta, făcută în cartea Facerei, e cu atât mai uimitoare, că, după cum observă Ebers, numirea ras (pleşuv) la iudei se socotea jignitoare (4 Reg. II, 23). De aceea, chiar raţionaliştii cei mai împetriţi şi mai duşmănoşi istorisirii biblice, de felul lui Bohlen, s'au văzut nevoiţi să recunoască o trăsătură curat egipteană în această istorisire.

Iosif a trebuit deasemenea să schimbe şi hainele, înainte de a se prezenta la curte. Sacrificatorii conduceau întreg ceremonialul la recepţiile curţii, şi regele, deşi deplin autocrat, trebuea în multe privinţe să urmeze sfaturile lor. Ei nu îngăduiau, ca înaintea lui să se prezinte cineva fără observarea tuturor regulelor de curăţenie, pe care le observau ei însuşi. Şi ei nu numai săvârşau spălări dese, de două ori pe zi şi de două ori pe noapte, spune Herodot, ci adesa se îmbrăcau cu haine nouă, care de fiecare dată trebuiau să fie spălate. La curtea lui faraon existau anume spălători de albituri, în fruntea cărora stătea un anumit şef; un mare număr de

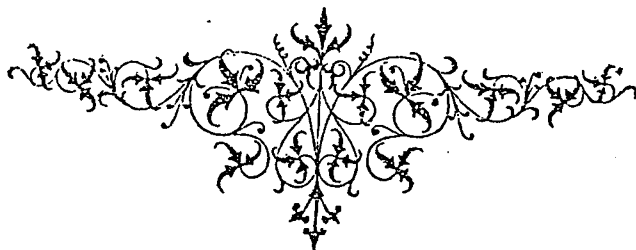
1) Maspero, Histoire ancienne, p. 123.
2) Vezi Lenormant, Histoire ancienne, Vol. III, p. 57.

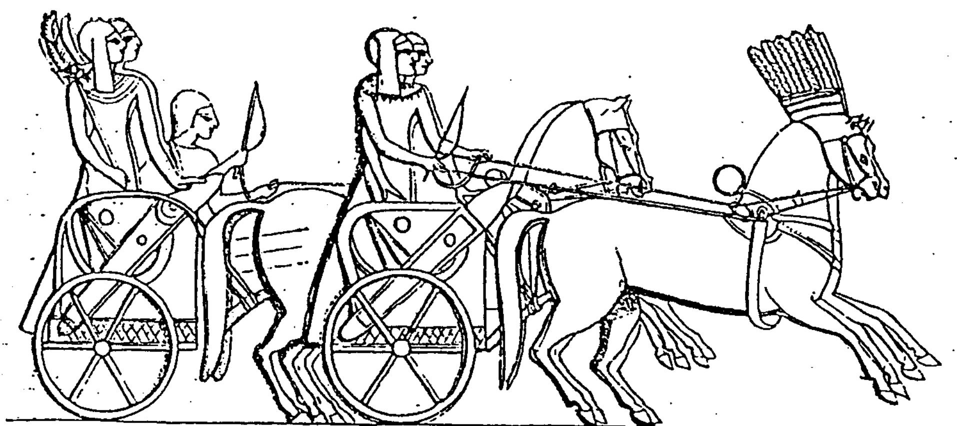
asemenea spălători era necesar, din pricina acestor regule severe de curățenie. Iosif de aceea a trebuit să-și lepede obișnuitul său *șenti*, un fel de șorț grosolan, purtat de oamenii din stările de jos, cum se poate vedea asta din diferite chipuri de pe monumentele egiptene, și a fost îmbrăcat în haine de in. In asemenea înfățișare s'a și arătat el înaintea lui faraon.

Faraon i-a spus cele două vise văzute de dânsul în somn, și tânărul evreu, inspirat de sus, i le-a explicat. Afară de membrii castei sacrificatorilor, în genere ar fi fost greu cuiva să îndrăsnească a tâlcui visele, și mai ales visele lui faraon, pentrucă robul, ce s'ar fi ocupat cu științele misterioase, rezervat exclusiv castei sacrificatorilor, era supus morții. Deaceea pentru Iosif fu un lucru foarte îndrăsneț și primejdios să apară în rolul de tâlcuitor de vise. Dar tâlcuirea lui până întru atâta coincidea cu părerile a înseși egiptenilor și sfatul dat de el fu așa iscusit și înțelept, încât toate pericolele au trebuit să se risipească imediat. Visul lui faraon, după tâlcuirea lui Iosif, prevestea sosirea unor ani de foamete după șapte ani de belșug. Revărsarea insuficientă a Nilului totdeauna era urmată de nerodire, și când aceasta era însoțită de un puternic hamzin, care nimicea și ultimile recolte, atunci inevitabil urma foametea, cum se întâmplase nu odată și înainte de visele lui faraon, cum se vede aceasta din diferite inscripții. De oarece visul dublu al lui faraon indica limpede sosirea amândurora acestor condițiuni, care amenințau cu o grozavă primejdie, apoi deaceea și tâlcuirea făcută de Iosif izbi așa de mult atât pe faraon însuși, cât și pe ceice-l înconjurau, și totodată cu aceasta imediat deșteptă și grija despre aceea, în ce chip s'ar evita nenorocirea ce amenința. Dacă acest faraon era Apapi II[1]), cunoscut în istoria Egiptului, rege, care între altele ca membru al dinastiei păstorești, care ținându-se de anumite păreri religioase, se silea să excludă cu totul religia egipteană pentru instaurarea în locul ei a cultului său propriu, apoi el a trebuit să se bucure nu puțin la vederea, cum tânărul evreu, abea isbăvit din temniță, prin înțelepciunea sa a uimit și a turburat pe vestiții înțelepți ai Egiptului. Dar Iosif, negreșit, nu-și atribui sieși înțelepciunea tălcuirii viselor, cum am spus deja mai sus. Sacrificatorii atribuiau deasemenea înțelepciunea lor zeilor, și în deosebi lui Tot, zeul lor special; dar ei dădeau asemenea tălcuiri, cum am spus mai sus, nu direct, ci după o lungă cercetare a cărților lor sacre, care erau produsul, după cre-

1) Despre asta se va vorbi mai la vale.

dinţa lor, a înseşi zeului Tot. Iosif nu a avut nevoe să recurgă la asemenea mijloace externe. Adevăratul Dumnezeu i-a descoperit înţelesul viselor, care erau propria Lui inspiraţie proniatoare, şi anume aceasta revelaţiune dumnezeească a şi produs asupra tuturor o asemenea impresiune uimitoare.

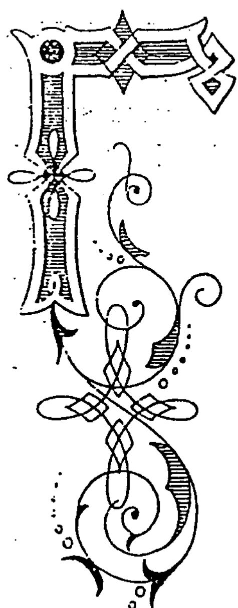

Cărute egiptene (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXIV

IOSIF DEMNITAR SUPREM AL EGIPTULUI

Faraon și curtea lui, fiind uimiți de tâlcuirea inspirată a viselor misterioase și prețuind în sfatul lui Iosif înțelepciunea omului de stat, n'a putut găsi pentru situația dată o persoană mai potrivită decât tânărul tâlcuitor de vise. Apapi II mărturisi lui Iosif satisfacția sa și recunoștința sa prin onoruri bogate și daruri. Cum nu arare ori s'a întâmplat în țările vechiului răsărit, un rob de nimica a fost făcut mare demnitar al țării, cârmuitorul ei cu depline puteri. „Și a zis faraon către Iosif: deoarece Dumnezeu ți-a descoperit ție toate acestea, atunci nu este altul atât de priceput și înțelept, ca tine. Tu dar vei fi peste casa mea, și cuvântul tău se va ținea de tot poporul meu. Numai cu tronul eu voi fi mai mare decât tine" (Fac. XLI, 38, 40). Această înălțare neobișnuită a unui simplu rob s'ar fi putut părea improbabilă, dar istoria prezintă nu puține confirmări a acestui fapt, precum și exemple cu totul paralele. Herodot istorisește un exemplu în totul asemenea despre o asemenea înălțare a unui om și învrednicirea lui unor neobișnuite onoruri. Faraonul Rampsenit, mișcat de îndămânarea și mintea fiului unui petrar, care furase dela el tezaurul, își exprimă plăcerea sa prin aceea, că-i făcu daruri scumpe și măritã după dânsul chiar pe fiica sa [1]. Tot

1) Herodot, II, 121.

un asemenea caz e istoria unui oare care Sineh. Sineh se trăgea din tribul Amu. El a trăit pe vremea primilor doi faraoni din dinastia XII (Amenemat și Osertesen), și intrând în slujbă la ei, s'a înălțat până la mari onoruri. Fugind după aceea din Egipt și petrecând multă vreme peste graniță, și anume în Palestina, el după întoarcere, intră iară în grație și deveni „demnitar între demnitarii regelui, între cei aleși; întâetatea între demnitari i se dădu lui. El fu așezat în casă princiară și-și pregăti gropnița între gropnițele marilor demnitari". Istorisind tot ce a făcut pentru dânsul faraon, Sineh spune deasemenea: „El mi-a spus în față: cârmuește Egiptul, ca să înmulțești tot ce este bun într'însul... Fii cu mine, ochiul meu va fi bun către tine. El m'a numit cârmuitorul tinerilor săi ostași și m'a căsătorit cu fiica lui cea mai mare; mi-a îngăduit să-mi aleg loc în țara lui, să aleg din cele ce-i aparțineau lui la granița altei țări... Eu am primit pâne, maut și vin, în fiecare zi, carne friptă, gâște uscate și afară de asta tot felul de vânat. Și eu îi dam lui și continuu a-i da veniturile dela plantațiile mele" [1]. Monumentele ne prezintă multe și alte exemple asemenea.

Cităm încă o istorisire, care prezintă o trăsătură direct asămănătoare cu acel amănunt al istoriei lui Iosif, despre care se va vorbi mai la vale și anume despre învrednicirea lui la o salbă de aur. In inscripția lui Aames, căpetenia marinarilor, o persoană importantă din timpul dinastiei a XVIII, citim: „Eu am primit de șapte ori dela rege aur în dar, înaintea feței a toată țara, precum și robi bărbați și femei. Noi ne-am luptat pe canalul Pategu în vremea lui Avaris, și acolo eu am primit răsplată. Eu am obținut biruința. Despre asta s'a comunicat letopisețului regal și atunci mi s'a dat o salbă scumpă de aur. Eu m'am luptat a doua oară în acest loc și a doua oară am primit răsplată. Eu am obținut biruință, și aurul prețios mi s'a dat a doua oară. Eu am avut bătălia la Tacamit, spre sud de acest oraș, și am luat un om. Ca să-l apuc, eu m'am afundat în apă, și ca să evit drumurile prin oraș, eu împreună cu dânsul am trecut prin apă. Despre asta s'a amintit cronicarului regelui și eu încă odată am primit aur ca dar. Noi am luat Avarisul, și eu am luat în robie un om și trei femei, în total patru oameni". Rândurile următoare ale acestei inscripțiuni conțin enumerare a multe nevoințe la fel, și asemenea daruri; și după aceea noi citim într'însa: „Eu am adus doi ofițeri pe care i-am și fost luat în robie pe corabia „Iazva" [2]), corabia regilor

1) Records of the Past, vol. II, p. 149, 150.

2) Iazva, probabil numele corăbiei.

păstori, și după aceea mi s'au dat cinci capete drept parte mie și cinci sta[1]) de pământ propriului meu oraș.

Același lucru s'a făcut întregei armate de marinari. Eu am fost ridicat la rangul de „ostaș regal". Eu am fost ridicat la vrednicia de „șef al marinarilor" [2]). Această inscripție dovedește, cât de darnici erau faraonii la daruri și onoruri față de favoriții lor și întru cât actele faraonului Apapi față de Iosif se află în acord cu caracterul general și cu obiceiurile regilor țării.

Pe un monument al muzeului din Turin găsim și alt exemplu remarcabil. El este interesant cu atât mai mult, cu cât personalitatea, căria el este consacrat, are foarte multe trăsături asămănătoare cu Iosif. Această personalitate se numește pe monument Beca, care nume însamnă „rob". Beca spune, că el împlinește obligațiile sale față de părinții săi, dar nu-i numește, probabil pentru că el era străin de origină. El a devenit favoritul unui faraon, care deasemenea nu-i numit. Faraonul acesta l-a încărcat cu favorurile sale și l-a făcut în deosebi șef al depozitelor publice de cereale. După o stranie întâmplare, extraordinar de neobișnuită pe monumentele egiptene, acest monument nu conține nici un cuvânt în cinstea zeilor, care se cinsteau în valea Nilului. „Astfel de monument", zice un erudit egiptolog, „ar fi putut fi așezat anume pe mormântul lui Iosif"[3]).

Și alte multe documente mărturisesc tot astfel despre dărnicia regilor egipteni față de favoriții lor. Chabas cu deosebire a observat o altă trăsătură remarcabilă cu totul egipteană în istorisirea biblică, anume în expresia lui faraon către Iosif: „De cuvântul tău se va ținea tot poporul meu", literal „va săruta gura ta". El consideră această expresie a lui faraon o indicare la ridicarea lui Iosif la rangul de demnitar, care se numea în Egipt „gurile supreme". „Acest titlu", zice el, „ni e cunoscut deja din o inscripție a dinastiei XVIII, edată de Brugsch în colecțiunea sa de monumente. Un înalt demnitar, anume Tenuna, se numește acolo „Marele buze supreme în toată țara". Acesta e demnitarul, căruia faraon îi încredința autoritatea supremă. Istorisirea biblică reproduce exact acest amănunt din obiceiurile de stat ale Egiptului, când ea pune în gura lui faraon expresia: „De gura ta va atârna tot poporul meu. Numai cu tronul eu voi fi mai sus decât tine". Când Set-Nect a

1) Sta, probabil măsură agrară.

2) Records of the Past, tom. VI, p. 7-10.

3) Chabas, Transactions of the Society of Biblical Archaeology, tom. v, 1877, pag. 459—474.

vrut să împartă puterea sa cu Ramzes III, el l-a ridicat tocmai la această demnitate de „gură supremă a țării Egiptului“[1]).

După aceea s'a început ceremonia ridicării lui Iosif la această înaltă demnitate. Mai întâi de toate faraon și-a scos inelul dela mâna sa și l-a pus la mâna lui Iosif, ceiace a și fost semnul ridicării lui la rangul de prim ministru al țării. Toți egiptenii de rang înalt purtau inele, care serveau pentru dânșii și ca pecete. In gropnițe s'au găsit o mulțime de inele de acestea, care se și pot vedea prin toate muzeile principale ale Europei[2]). După aceea i s'au dat haine de vison adecă de pânză fină, care alcătuiau îmbrăcămintea sacrificatorilor de clasa supremă în Egipt, și aceste haine semnificau primirea lui în carta sacră. Asemenea haine de vison, care se purtau de sacrificatori, erau semnul unei curății osebite. Mumiile se înfășurau în asemenea materie, ca cea mai curată.

In fine, lui Iosif i se puse la gât lanț de aur, care se considera semnul oficial al autorității lui. Această mărturie se găsește deasemenea în deplină corespondență cu obiceiurile Egiptului. Toți marii demnitari egipteni erau împodobiți cu lanțuri de aur sau cu salbe la gât. Nu-i de prisos să observăm cu acest prilej, că această amărunțime interesantă din istoria lui Iosif, confirmându-se acum de monumentele descoperite, iarăși dărâmă sarcasmele critice ale raționaliștilor, dovedind în chip strălucit totodată, că dacă chiar cei mai savanți critici-raționaliști așa de grosolan deja în veacul XIX s'au înșelat în atacurile lor în ce privește această parte a cărții Facerea, apoi ar fi fost imposibil nimănui altuia, afară de Moise, după câteva veacuri în Palestina să scrie așa de fidel istoria, plină de așa amărunțimi mărunte, și fără nicio pretenție arheologică să se exprime cu exactitatea omului, care descria tot ce se producea sub ochii săi. Cunoscutul critic Bohlen vorbește cu dispreț cu prilejul acestei părți a istorisirii: „Te miră de trebue să observăm, că aceste lucruri de lux, în deosebi pietrele sculptate, se referă deja la o epocă mai târzie“ [3]). Niciodată necredința n'a căpătat o mustrare mai înjositoare. Acum noi avem la îndămână martorii, care-și ridică glasul lor întru apărarea Bibliei. De Rougé, descriind câteva podoabe prețioase, ce se păstrează în sala istorică a muzeului egiptean din Luvru și între altele, un șoim lucrat cu iscusință în sculptură, acoperit cu mici peri din o piatră azurie, sardolica, încrustate în aur, încheie astfel: „asemenea lu-

1) Chabas, Recherches sur la XIX-a dynastie, p. 14, 15.
2) Inchipuirea lor vezi mai sus.
3) Bohlen, Die Genesis erläutert, la Facere XLI, 42.

cruri prețioase erau cunoscute contimporanilor lui Moise. De aicea se vede, că arta de a sculpta aurul și de a încrusta petre prețioase și a grava pe materiile cele mai tari a fost dusă până la cel mai înalt grad de perfecțiune către timpurile șederei israeliților în egipt[1]). Pe gropnița lui Beni-Hasan sunt închipuiți robi, ținând fie care în mâni un lucru oarecare, destinate pentru hainele sau împodobirea stăpânului lor. Intâiul ține una din acele salbe, cu care totdeauna era împodobit gâtul și pieptul regilor și demnitarilor. Zeii egipteni de asemenea erau totdeauna împodobiți cu salbe. Salbele câteodată li se aduceau în calitate de dar religios. Pe monumentul regelui Gorsintefa din dinastia XXVI, faraon e închipuit aducând două salbe de aur de diferite feluri zeului Amen-Ra. Sora sa deasemenea e închipuită aducând salbă aceluiași zeu[2]). In muzeul egiptean din Luvru se află o curioasă și extrem de interesantă închipuire, care se referă la primii ani ai domniei lui Seti I, tatăl lui Ramzes II. Pe acest monument se închipuește o scenă, care reproduce exact scena înălțării lui Iosif la gradul de prim ministru. Faraon șade într'un balcon deosebit și, întinzând mâna spre favoritul său Gorhem, se adresează către dânsul cu aceste cuvinte: „Majestatea sa a zis eunucilor celor ce se aflau aproape de dânsul: dați aur mult favoritului, supraveghetorului palatului Gorhem; ca el să aibă viață lungă, bătrânețe bune; ca el să nu aibă concurenți; ca el să nu fie în dispreț la curte; ca gura lui să fie sănătoasă; ca piciorul lui să se îndrepte spre o gropniță măreață". In timp ce Seti vorbește astfel, doi demnitari ai curții sale împlineau porunca lui și puneau la gâtul lui Gorhem o magnifică salbă. Salbele adesa erau cu câteva rânduri, cum se poate vedea asta din ex. acelora, ce s'au descoperit în gropnițe. Ele în genere constau din lucruri simbolice, în genul peștilor sacri, șopârle, ochii lui Osiris, floricele de lotus, etc. Lanțurile de aur lucrare iscusită în formă de șnur, erau câteodată așa de delicate, cum abea pot să făurească cei mai buni giuvaergii de astăzi. Incheietorile salbei constau adesa din o mică încuetoare, care ținea foarte strâns. Capul șoimului adesa se între-

Prinț egiptean (de pe un monument egiptean).

1) De Rougé, Notice des monuments egyptiens, Salle historique, Vitrin H, 1855, p. 62, 63.
2) Records of the Past, tom. VI, p. 86.

buința pentru împodobirea acelor colțuri ale hainei, care veneau pe umere (un fel de epolet). Noul demnitar de pe monumentul descris, primind salba, ridică mânele sale în semn de bucurie și prin următoarele cuvinte mulțămește regelui pentru marea cinste arătată lui: „și a zis păzitorul peceții, păzitorul camerei regale Gorhem cel drept: tu m'ai înălțat minunat, o rege iubite și bun ca Amon! Să trăești totdeauna asemenea tatălui tău Ra, săvârșind curgerea sa. O rege! care se arată ca Gor între oameni, care m'a adus în prezența sa, uimindu-mă prin darurile sale... Eu, netrebnicul, am devenit astăzi mare prin mila ta. Eu am atins bătrâneța fericit, fără repros". Cinstea arătată lui Gorhem de suveranul său Seti I, a fost așa de plăcută, încât el a voit să păstreze amintirea ei, ca cel mai fericit eveniment din viața sa, și a închipuit-o pe monumentul mormântal, pentru care această închipuire și servește ca podoabă unică.

Iosif a primit dela faraon chiar mult mai multe semne de demnitate și cinste decât Gorhem dela Seti I. Faraon „a poruncit să fie purtat în a doua trăsură a sa și să se strige înaintea lui: abrec-închinați-vă!" Regii și ceilalți demnitari foarte adesa sunt închipuiți pe monumente primblându-se în trăsuri însoțiți de o mare suită, iar această cinste, arătată lui Iosif, iarăși se găsește în acord exact cu obiceiurile egiptene. Cuvântul „abrec", păstrat în istorisirea biblică, este curat egiptean. El se traduce prin cuvântul „plecați-vă", și e remarcabil, că tocmai acest cuvânt s'a păstrat în Egipt până în ziua de astăzi și se întrebuințază până acum în calitate de semn condițional, ca să silească cămilele să se plece la încărcarea sau descărcarea lor[1]).

Impreună cu rangul Iosif a primit dela faraon un nou nume egiptean de Țafnath-Paneah. Sensul acestui nume până acum nu s'a definit încă cu siguranță adevărată, dar el se află în oarecare consonanță cu cuvintele egiptene, care însamnă: „belșug de viață" sau „mântuitorul vieții". Unuia din prinții tebani, între altele, i se dă în unul dintre protocoalele regale titlul: „hrănitorul lumii", și acest titlu se închipuește tocmai cu cuvintele Țath-En-To, cuvânt, evident, foarte apropiat cu noul nume al lui Iosif. Odată cu acesta în gura egiptenilor de pe timpul lui Iosif numele acesta era de același sens cu numele „cârmuitorul e sălașul acelui, care viețuește", domeniul Zeului Anha, care se numea deasemenea marele Dumnezeu viețuitor. Intr'însul poate s'a păstrat reflexiunea ideei adevăratului Dumnezeu, care inconștient continua să trăiască în Egipt, excluzind ideea idololatriei. Și n'ar fi nimic straniu, dacă

1) Chabas, Etudes sur l'antiquité historique, p. 408—412.

acest nume s'ar referi la Iehova, deoarece margina răsăriteană a Deltei demult era populată cu coloniști semiți și de păstori nomazi, și aceștia au putut aduce cu dânșii ideea despre Dumnezeul celce viețuește. Dacă se primește ideea lui Brugsch, că numele dat lui Iosif însamnă „cârmuitorul noului Setront", adecă ținutul dela marginea nord-estică a Egiptului, unde în adevăr se păstrau asemenea credințe religioase, atunci va fi foarte semnificativ, că lui Iosif i s'a încredințat spre cârmuire anume acest ținut, ca aflându-se sub protecția deosebită a Dumnezeului celui viu. Definind situația sa, însuși Iosif zicea, că el a fost făcut în Egipt Ab-en-perao, care arată înalta însemnătate a lui față de persoana lui faraon. Titlul acesta este curat egiptean, și el adesa se întâlnește în vechile papiruse în referire la demnitarii înalți ai regelui. Unele texte, care se păstrează în Muzeul Britanic, scrise de scriitorii sacri pentru demnitarii lui faraon, pomenesc de aceste ab-en-perao, și despre înaltul rang al lor se poate judeca după acel respect, cu care se vorbește despre ele.

Pentru complectarea demnității noului favorit regal, nu mai lipsa decât o strălucită căsătorie a lui, și ea a fost aranjată de faraon însuși. Lui Iosif îi fu dată Asineta, fiica lui Potifer, sacrificatorul din Heliopol și Iosif astfel fu primit definitiv în clasa superioară a țării. Fiica lui Potifer se numea Asineta, adecă tronul Neitei, marei zeițe de Saiss. Exemple de căsătorii de acestea pentru favoriții regali de asemenea nu sunt rari în inscripțiile monumentelor egiptene, și erau chiar cazuri, când înseși faraonii dădeau pe fiicele lor după nouii favoriți, cum se știe aceasta și din istoria lui Sineha, citată mai sus.

Toate aceste onoruri, date astfel lui Iosif, erau numai semne externe, prin care regele Egiptului mărturisea, că el încredințază lui Iosif autoritatea supremă. „Și l-a pus peste tot pământul Egiptului. Și a zis faraon către Iosif: Eu sunt faraon; fără tine nimenea nu-și va mișca nici mâna sa, nici picioarele sale în tot pământul Egiptului" [1]).

Trecuse 12 sau 13 ani dela acel timp, când Iosif fusese luat din țara natală și vândut rob în Egipt, unde el acum, după miraculoase încercări, ajunsese la cea mai înaltă situație și putere. El era încă om tânăr, în vrâstă de treizeci de ani și era membru al statului curții în casta sacrificatorilor, cu lanț de aur la gât, însușit de înalta lui demnitate și cu inelul lui faraon la mână; era

1) Fac. XLI, 41, 44. E remarcabilă repetarea expresiunei „tot pământul". Această expresie adesa se întâlnește pe monumentele epiptene in înțeles de tot Egiptul.

cârmuitorul real al țărei celei mai bogate și mai slăvite al lumei cunoscute pe atuncea. Lui i s'au născut doi fii, cari i-au dat putința să șteargă amintirile amară ale trecututui: Manase „care l-a făcut să uite toate nenorocirile sale", și Efrem, numit așa, pentrucă „Dumnezeu a făcut pe Iosif roditor în țara suferințelor lui" (Fac. XLI, 51, 52). La timpul hotărît sosiră anii de belșug, cum prezisese Iosif, și de foamete. Poporul curând simți lipsa de pâne și la nevoea mare începu să se adreseze la faraon. Și faraon, înțelegând atuncea deplin toată înțelepciunea lui Iosif, îndrepta pe toți sinistrații către Iosif, zicându-le: „Duceți-vă la Iosif și faceți ce vă va spune el". „Și a fost foamete în tot pământul; și a deschis Iosif toate cămările, și începu a vinde pâne egiptenilor. Foametea însă s'a întărit în pământul Egiptului" (Fac. XLI, 54-56).

In vederea înălțării atât de miraculoase a tânărului rob izraelit la rangul de demnitar suprem al marei monarhii, firește se naște întrebarea, cine era acel faraon, care așa de bogat a răsplătit pe Iosif pentru înțelepciunea lui inspirată de Dumnezeu. După părerea majorității savanților egiptologi, el aparținea unui neam străin, cunoscut sub denumirea de hicși, adecă a regilor șasu sau păstori Istoria lor încă nu e bine cunoscută, deși amintirea lor e păstrată de cronicarul egiptean Manethon. Săpăturile din ultimii ani au dus la descoperirea statuilor a câtorva din ei la Tanis în Deltă. Aceste statui au fost făcute de meșteri indigeni, dar ele ne prezintă un tip de străini. Hicșii se închinau zeului Setu sau Tifon. In papirusul Salie se istorisește despre timpul de pe urmă al stăpânirii lor. Inscripția din gropnița lui Aames, seful marinarilor din El-Caba, descrie atacul făcut de egipteni de pe uscat și de pe mare asupra fortăreței lor Avaris. În papirusul din Turin deasemenea se cuprind numele câtorva din ei. Placa, găsită în Tanis, și inscripția cu chipul unui mic leu, descoperită în Bagdad, deasemenea se referă la epoca lor. Stăpânirea lor în Egiptul de jos a durat mai bine de 400 de ani. Ei au fost izgoniți de vechii regi ai Egiptului, cari împinși fiind la început spre sud, în fine iarăși au cucerit toate posesiunile lor dinainte. Răsboiul, început de ultimii regi ai dinastiei a XVII, s'a terminat abea de regii dinastiei a XVIII, după moartea lui Iossif. Epiptenii, ca să exprime groaza, inspirată lor de acești uzurpatori, nu-i numeau altmintrelea decât aat-u, adecă molimă. Noi nu știm cu siguranță cine erau acești șasu, un popor, în fruntea căruia stăteau regii-păstori. Aceștia fără îndoială nu erau evreii, cum își închipuia Iosif Flavie, prins de ambiția națională. Biblia nu conține nici un cuvânt, care ar fi putut să favorizeze

această presupunere, și monumentele indigene o contrazic cu totul. Fost-au oare aceștia niscaiva triburi nomade ale pustiului, cum socot unia, sau coloniști fenicieni, care s'au întărit în Deltă și strămutați în Egipt sub presarea triburilor ce s'au năpustit asupra Arabiei și în Hanaan, cum socoate Ebers, e greu de spus. Tot ce se pare mai verosimil e că acești sati sau șasu erau un popor nomad din pustiu, care înainte de a cuceri Egiptul, trăi fără a-și avea un loc determinat, îndeletnicindu-se parte cu prădăciunile, și parte cu creșterea vitelor, cum trăesc astăzi beduinii. Insuși numele lor șasu însamnă prădalnici [1]). Dar orcare ar fi fost obârșia lor, e neîndoelnic aceea, că pe vremea lui Iosif ei erau cu totul civilizați și-și însușise toate obiceiurile regilor, tronul cărora îl stăpâneau. „Ei repede își însușiră obiceiurile indigene", zice Maspero. „Dacă ei au și întrecut pe egipteni din punct de vedere militar și politic, însă ei se credeau inferiori supușilor lor din punct de vedere al culturei morale și intelectuale. Regii lor au găsit curând, că pentru dânșii e mult mai avantajos să se folosească rațional de țara cucerită, decât să o prade, și de oare ce nimenea din cuceritori nu putea să se orienteze în sistema complicată a finanțelor egiptene, apoi au fost nevoiți să se folosească de scriitori egipteni atât în trebile financiare, cât și în genere în administrație. De îndată ce au fost admiși în școala egipteană, barbarii și-au însușit repede întreaga viață civilizată a țării. Curtea lui faraon iarăși a fost restabilită de regii-păstori cu toată strălucirea și luxul său, cu toată variația demnitarilor de curte, mari și mici; formularul regal de Heopși și Amenemați a fost însușit numelor străine Ianas și Apapi" [2]). Anume această însușire de către hicși a tuturor obiceiurilor egiptene ne și îngădue nouă să afirmăm istoria lui Iosif prin obiceiuri și documente din vremile faraonilor.

In Tanis, capitala stăpânirii lor, s'au găsit sfincși și statui, care ne-au păstrat chipurile unora din ei. Marele sfinx de granit, care se găsește în Luvru, a fost adus anume din acest oraș. El se referă la timpul monarhiei medii; dar el poartă pecetea unui rege-păstor. Timpul acestor figuri sculpturale confirmă deplin datele tuturor celorlalte monumente și mărturisește împreună cu ele

1) „Numele *șasu* era generala numire națională, aplicată triburilor arabe sau beduinilor, care trăiau in pustie între Siria și frontiera nord-estică a Egiptului". Inseși numirea aceasta se trage din rădăcina sasa (sasah), „a pustii", „a prăda", care se întrebuințează în Biblie pentru exprimarea invaziilor prădalnice ale beduinilor, precum și pentru denumirea a înseși prădalnicilor (Jud. II, 14, 16; 1 Reg. XXI, 1; 4 Reg. XVII, 20; Ps. XLIII, 11.

2) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, p. 172.

originea lor semitică. „Ochii lor sunt mici“, zice Mariette, care s'a ocupat cu săpăturile ruinelor Tanisului, „nasul mare și curbat, deși în acelaș timp și lătăreț, umerii obrazului eșiți deși în acelaș timp osoși, bărbia deasemenea eșită în afară, și gura se remarcă prin aceea, că se lasă în jos la extremități. Caracterul general al feții se arată grosier în ce privește trăsăturile ce o alcătuesc, și părul vâlvoi, care acopere capul, ce se afundă cu totul într'însul, dă monumentului o înfățișare și mai remarcabilă.

Comunitatea originei firește a trebuit să facă pe hicși dispuși în favoarea tuturor semiților. „Dacă în timpurile faraonilor popoarele Siriei se strămutau cu cârdul în pământul Egiptului, care se raporta la dânșii ca la niște supuși și poate ca la robi, apoi această mișcare de emigrare, a trebuit să sporească încă și mai mult în timpul regilor-păstori. Nouii venetici adevărat au găsit pe malurile Nilului de un neam cu dânșii; adevărat transformându-se în egipteni, dar totuși ne perzind amintirile despre limba lor și despre origina lor. Ei au fost primiți cu atât mai mare bucurie, cu cât biruitorii simțau nevoea de a se întări în mijlocul populațiunii dușmănoase lor. Palatul acestor regi nu odată s'a deschis pentru consilieri și pentru favoriți asiatici; în lagărul fortificat Avaris au fost adesa venetici din stepele siriene sau arabe. Invaziile, foametea, luptele civile — toate acestea îndemnau la strămutarea în Egipt nu numai persoanele singuratece, ci și familii și triburi întregi“ [1]). Starea politică a Egiptului în timpurile lui Iosif ne explică astfel întru câtva primirea, care a fost făcută de faraon la început lui, și după aceea și familiei lui, independent chiar de înțelepciunea proroocească a lui Iosif și de ocrotirea lui divină [2]).

O tradiție foarte veche, care are toate drepturile la recunoașterea autenticității sale, mărturisește, că regele hicșilor, căruia Iosif i-a tâlcuit visele, se numea Apofis sau Apapi [3]). Acesta evident este unul din acei Apapi, poate chiar acela anume, care a împodobit Tanisul și monumentul căruia l-a descoperit în timpul din urmă Mariette. După părerea lui Brugsch deasemenea sosirea

1) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, p. 153.

2) Inălțarea unui străin la gradul de mare vrednicie, ocupată de Iosif, zice Birch, se explică mai ușor ca orce prin acea imprejurare, că Egiptul in acea vreme se afla sub stăpânirea hicșilor... și istoria lui trebua să rămână necunoscută dinastiei indigene, care a izgonit de pe teritorul Egiptului pe acești uricioși hicși cu obiceiurile și rânduelele lor. Vezi Birch, History of Egypt, p. 76, 77.

3) Ioan de Antiohia, Frag. 39, in Müller, Fragmenta historicorum graeçorum, tom. IV, pag. 555. Ἐβασίλευσαν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ οἱ καλούμενοι ποιμένες. Gheorghe Sinchelul (Chronographie, edit. Dindorf, 1829, pag. 115) zice: „toți sunt de acord intru aceea, că Iosif a cârmuit Egiptul sub Afofis“ (Ἀφώφεως).

lui Iosif în Egipt se petrece pela mijlocul veacului al XVIII a. Hr. adecă în epoca dinastiei a doua a regilor-păstori. El socoate chiar, că Apapi II a fost anume acel rege, „care a înălțat pe Iosif la gradul de mare demnitar, ce i-a dat mai târziu putința să arate deosebite binefaceri fraților lui la sosirea în Egipt din pământul Hanaan" [1]). Dar în genere istoria acestei epoci e cunoscută încă foarte puțin. Groaza, care a inspirat egiptenilor stăpânirea străină, i-a făcut să distrugă tot ce putea să amintească de dânșii, și numele regilor hicșilor au fost cu îngrijire mânjite și șterse de pe acele monumente, unde erau sepate de acești uzurpatori. Cu toate acestea s'a reușit a restabili în parte, deși nu desăvârșit, lista regilor-păstori. Intre dânșii întâlnim cel puțin doi Apapi. Acela, căruia Iosif i-a tâlcuit visele, este probabil cel mai renumit dintre ei și anume Apapi II.

Apapi II este unul dintre regii păstori, care mai mult ca orce a imitat pe faraoni în pasiunile lor pentru monumente și cari în această privință au făcut mai mult decât orce cinste stăpânirei hicșilor. Acești semiți au invadat asupra văei Nilului în timpul dinastiei indigene a XIV. Ei au luat Memfisul și au pus stăpânire pe tot Egiptul de Jos. După victoria lor ei și-au ales rege pe unul din comandanții lor și anume pe Șilat. El a introdus la dânșii organizația și și-a ales de reședință Memfisul, pe care l-a declarat capitala sa. Mai bine de două veacuri de luptă au trebuit să susțină hicșii, ca să-și supună definitiv pe regii tebani. Cinci regi-păstori: Bnon, Apahna, Apapi I, Iannas și Asses și-au petrecut în această luptă toată viața lor. Asses izbuti să detroneze dinastia XV și să devină singurul domn atât al Egiptului de jos, cât și al celui de sus. Nu odată în cursul dinastiei XVI tebanii s'au încercat să scuture acest jug, dar fără izbândă. Mai fericiți în această privință au fost ei în timpul lui Apapi II. Anume în timpul acestui rege hix s'a început acel războiu, care după dânsul s'a terminat prin izgonirea păstorilor din valea Nilului. Apapi II iubea luxul și construcțiile mărețe. El iubea deasemenea și religia națională a strămoșilor săi. Ce se atinge de egipteni, apoi motivul, care i-a făcut să pue mâna pe arme, a fost anume motivul religios, și deasemenea și disputa pentru distribuirea apelor. Apapi a voit să constrângă pe toți supușii săi, orde ce origină ar fi ei, să recunoască ca zeu unic pe Suteh, divinitatea națională a hicșilor [2]).

---

1) Brugsch, Histoire de L'Egypte, tom. I, p. 80.

2) In papirusul lui Salie se spune: „și regele Apapi a făcut pe zeul Seta stăpânul său, și el nu slujia nici unui zeu, din câți erau în Egipt.

Alăturea cu palatul său el ridică acestui zeu un templu măreț, chiar acela, fără îndoială, din care Mariette a descoperit câteva ruine. Tebanii refuzară să-și schimbe zeii lor, și consecința a fost războiul.

Ce se atinge de importanța lui Suth însuși, apoi deși în această privință există diferite păreri, dar e neîndoelnic, că el e unul din zeii semiți, în genul lui Baal din Siria. După părerea vestitului egiptolog Birch, Suteh însamnă „singurul Dumnezeu adevărat, deosebit de toți ceilalți zei". Dacă-i așa, apoi această împrejurare ar putea revărsa o lumină foarte interesanță asupra faptului, pentruce faraonul, care înălțase pe Iosif, adesa vorbea limba curat biblică și manifesta cunoștințe cu ideea despre un singur Dumnezeu (deși negreșit nu în forma desăvârșită). Tot de aicea devine înțeleasă și bucuria lui, că mândrii sacrificatori egipteni au suferit o extremă înfrângere în fața tânărului israelit, care-i întrecuse cu înțelepciunea sa în tâlcuirea viselor, și deasemenea se lămurește și cauza încrederei așa de neobișnuite a lui faraon în Iosif, deodată înălțat pentru înțelepciunea sa la cea mai înaltă demnitate de stat.

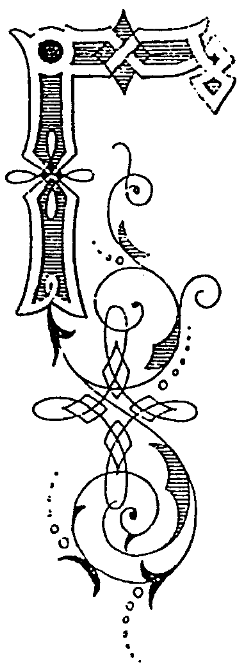

Fâstâci.

CAPITOLUL XXV

IOSIF ȘI FRAȚII SĂI

Foametea, care vizitase valea Nilului, se făcu simțită și în țările de prin prejur, care se aflau în dependență totală economică de Egipt. De aceea, când odată cu sosirea anilor de foamete se epuizară proviziile locale, atunci după obiceiu din diferite părți se îndreptară spre Egipt caravane întregi pentru cumpărare de pâne. Fiii preabătrânului Iacov deasemenea au fost nevoiți să meargă în Egipt, care în acest timp purta deja un întins comerț cu Hanaanul și cu toate celelalte țări vecine. Lor, negreșit, le fu greu să cunoască pe Iosif, acum deja înălțat și înconjurat de toată strălucirea egipteană dela curte. Ei însă purtau aceeași îmbrăcăminte de păstori de mai nainte, pe care Iosif și-o amintea așa de bine, și deaceea acesta deodată îi și cunoscu. Dar între dânșii nu era și Veniamin. Nu l-au ucis ei cumva, sau nu au vândut ei deasemenea și pe celălalt fiu al Rahilei, singurul său frate după mamă? scântee în mintea sa ideea grea. Pentru a-i face să simtă măcar cât de puțin greutatea acelei situații, în care el însuși fusese pus cândva de dânșii și deasemenea să afle de fratele său cel mai mic,

Iosif nu putu să găsască mijloc mai bun pentru asta, decât să-i declare drept spioni. Deaceea, prefăcându-se că nu-i cunoaște, „el vorbi cu dânșii aspru și le zise: de unde ați venit? Și ei ziseră: din pământul Hanaan, ca să cumpărăm pâne". „Și-și aduse aminte Iosif de visele, pe care le visase el despre dânșii; și le zise: voi sunteți spioni; voi ați venit să spionați locurile slabe ale pământului acestuia" (Fac. XLII, 7-9). Egiptul înadevăr trebuia să se teamă necontenit de năvăliri dușmane dinspre nord-vest, pentru prevenirea cărora granița de răsărit a Egiptului era apărată de un mare zid fortificat dela Suez pânăla marea Mediterană, asemenea acelui zid, prin care China era apărată contra incursiunilor mongolilor. Asemenea declarațiune a trebuit se arunce frica asupra fraților și ei răspunseră timid lui Iosif: „Nu, domnul nostru; robii tăi au venit să cumpere hrană; noi cu toții suntem copiii unui singur om; suntem oameni cinstiți; robii tăi n'au fost niciodată spioni". Dar Iosif continuă aspru să insiste în bănuiala sa, și repetă de trei ori, că ei sunt spioni, cu toate că frații aduceau întru justificarea lor și următoarele amănunte, istorisind, că ei de toți au fost doisprezece frați. Unul din ei nu mai este (cât de dureros li era lor să amintească aceasta!), iar cel mai mic a rămas cu tatăl lor. Ne luând în samă aceste justificări, Iosif ceru vreo dovadă mai simțită, că aceste spuse sunt adevărate și zise: „Iată cum veți fi voi cercați: mă jur pe viața lui faraon, voi nu veți eși de aicea, până nu vine fratele vostru cel mai mic. Trimiteți pe unul din voi și să aducă acela pe fratele vostru. Și se va descoperi de spuneți adevărul; iară de nu mă jur pe viața lui faraon, că voi sunteți spioni". „Și-i puse sub pază pentru trei zile". E remarcabil, că Iosif în acest caz s'a jurat pe viața lui faraon, și asta în totul conform cu obiceiurile egiptene. Faraon era divinizat în Egipt și jurământul pe viața lui se considera cel mai puternic și obligator. Asemenea jurământ în Egipt s'a menținut până în veacul XII, s'a întrebuințat pe vremea califilor și călcarea lui atrăgea după sine moartea[1]). Chemând la sine peste trei zile pe frați, Iosif se milostivi spre ei și schimbă hotărârea sa în acel senz, că întru dovedirea adevărului spuselor lor, ei trebuiau să lese zălog numai pe unul din ei. In calitate de zălog a fost lăsat fratele al doilea Simeon, iar nu cel mai mare Ruvim, și prin aceasta Iosif a vrut, poate, să amintească acestui din urmă sentimentele sale bune, care-l făcuse să stăruiască cândva pentru scăparea vieții fratelui său.

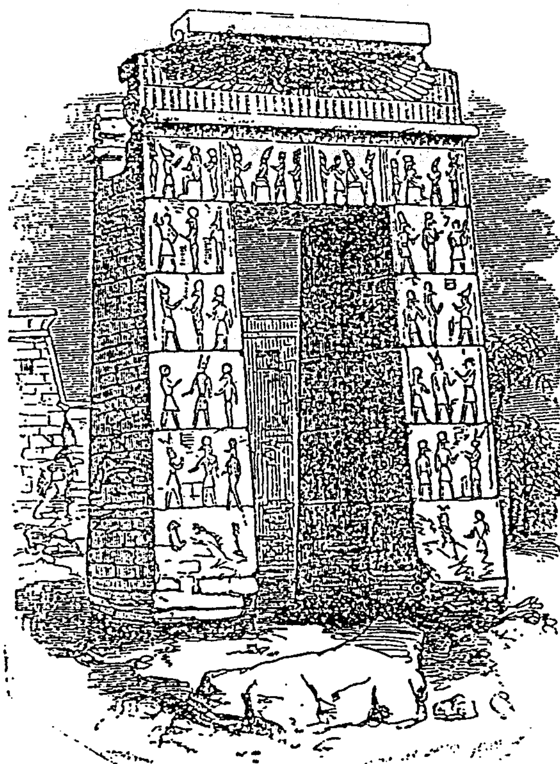
1) Rosenmüller, A. und N. Morgenland, Bd. I, 201.

Toată întâmplarea aceasta produse o impresie grea în cel mai înalt grad asupra fraţilor. Intr'înşii începu să vorbească conştiinţa şi ei vedeau limpede în aceasta pedeapsa lor pentru cruzimea lor asupra fratelui. „Şi vorbeau ei unul cu altul: cu adevărat noi suntem pedepsiţi pentru păcatul săvârşit contra fratelui nostru; noi am văzut suferinţele sufletului său, când ne ruga, dar nu l-am ascultat. Pentru aceasta ne-a şi ajuns pe noi amărăciunea aceasta". Pelângă aceasta fraţii mai vorbeau între dânşii, în auz, în prezenţa lui Iosif în limba ovrească, fără să-şi dea sama, că Iosif înţelegea în totul limba lor, de oarece până acum ei vorbiseră cu dânsul prin talmaciu. Iar Iosif, auzind această convorbire dintre ei, nu se putu stăpâni şi, eşind dela ei, plânse. Şi după aceea, poruncind să lege pe Simeon, celorlalţi le dete drumul să meargă acasă, dispunând în taină, să pună în sacul fiecăruia acel argint, pe care-l plătiseră ei pentru pânea cumpărată.

Greu îi fu bătrânului Iacov, când auzi istorisirea fiilor săi despre purtarea aspră cu dânşii a stăpânului Egiptului, care oprise pe unul din ei la sine ca zălog; dar încă şi mai greu fu când auzi că trebuie să se despartă de Veniamin. Nevoea totuşi îl constrânse la asta. El învoi lui Veniamin să plece, dar totodată voi să îmbuneze pe stăpânitorul Egiptului prin darurile sale. Asta în perfect acord cu obiceiul oriental, care cerea aducere de daruri persoanelor stăpânitoare. Dar nimic nu poate fi mai simplu şi mai primitiv decât aceea, când Iacov, în calitate de asemenea daruri pentru demnitarul dela curtea regală, care se îneca în lux, trimise „fructe din pământul său: Puţin balsam şi puţină miere, stirax şi tămâie, fâstâcuri şi migdale" (Fac. XXIII, 2). „Miere" se înţelege nu de albine, ci aşa numită de arabi *dibs*, sirop de struguri concentrat, care şi astăzi e în largă întrebuinţare în Egipt, unde se aduce anual din Hebron de o caravană de 300 de cămile [1]). Intristarea lui Iacov venea dela frica de a perde pe ultimul copil de la Rahila cea dragă. Incredinţarea fierbinte a lui Ruvin şi Iuda, că ei iau asupra lor toată răspunderea pentru siguranţa lui; chestiunea cu argintul, ce s'a găsit în sacii lor cu grâu dintr'o pricină necunoscută lor, toate acestea alcătuesc o scenă foarte atingătoare, poate cea mai atingătoare din istorie. Dar în faţa acestor hananieni săraci şi sperieţi trebuea să se deschidă o scenă încă şi mai neaşteptată, când ei, după sosirea în Egipt cu Veniamin, au fost chiemaţi deadreptul la palatul stăpânitorului Egiptului.

1) Delitsch, Genesis, tom. II, p. 106.

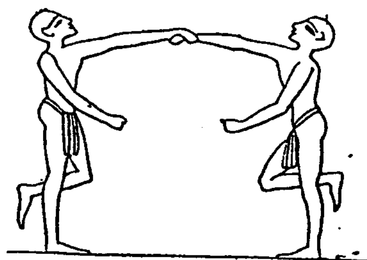
Casele egiptenilor însemnați erau înconjurate cu ziduri înalte, împodobite cu picturi, și accesul la ele era prin niște porți enorme cu stâlpi înalți, deasupra cărora fâlfâiau steaguri lungi. Porțile dădeau într'o curte vastă și bine pavată, pe laturile căria se întindeau coridoare largi, susținute de coloane fine, frumos împodobite. Din palat ușa dela dos ducea în niște grădini vaste, cu rânduri de pomi roditori și cu viță de vie, cu arbuștrii și cu flori de felurite culori și cu tot felul de plante. Palmieri, sicomori, salcâmi, smochini, granate, etc. In mijloc se afla un bazin enorm, din care apa, cu ajutorul unui mecanism, pus în mișcare de apă, se revărsa în toată grădina sub supravegherea grădinarilor. Cele mai de multe ori grădina dădea spre Nil sau spre unul din canalele lui, și scări luxoase duceau la un măreț ponton, la care stăteau iahturi, care servea unia din cele mai alese plăceri ale aristocrației egiptene. Insuși casa, de obiceiu de proporții vaste, era în cea mai mare parte cu un etaj, și câteodată cu mai multe etaje. Aproape toate camerele etajului de jos aveau uși deosebite, care dădeau într'o verandă deosebită sau galerie, susținută de coloane împodobite și care se întindea în tot lungul casei dinspre grădină. Alăturea cu aceasta se aflau cămări sau depozite vaste de tot felul. Păreții exteriori ai casei erau ornați cu picturi și bogate ornamentațiuni de tot felul. Mobilierul corespundea în totul exteriorului. Divanuri, paturi și dormeze de tot felul, erau parte din lemn prețios, incrustate cu fildeș și aur, dovedeau gust ales prin formele lor variate și figurile de lei, sfincși, cai și alte animale. După aceea fotolii de toate mărimile și desenele, artistic sculptate și încrustate cu fildeș, uimeau prin luxul și bogăția lor. Pe mese lăturalnice stăteau cupe de proveniență artistică asiriană și minunate vase cu flori. Mires-

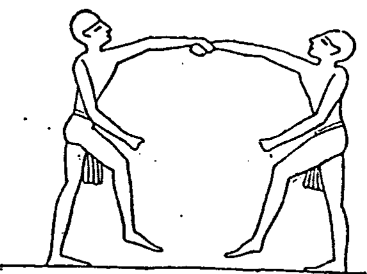

Porți sculptate din Carnac (de pe monumente egiptene).

mele se revărsau prin toate camerile și piciorul se cufunda în covoare moi și scumpe sau pe peile de lei și leoparzi, cu care erau acoperite pardoselele. Oamenii de serviciu erau numeroși. Cete de robi erau gata la orce serviciu cât de capricios al stăpânilor lor. Sfatul sacrificatorilor conducea ritualele religioase în casă împreună cu scriitorii și astronomii. Robul de încredere administra toată gospodăria, apărând necontenit cu toiagul sculptat în mână și dispunând de întregul aparat de robi, printre care erau: grădinarii, croitorii, bărbierii, năsălierii, străjerii, vânătorii, olarii, pitarii, stolerii și specialiștii de tot felul. Roabele se ocupau cu torsul, țesutul, cusutul și împletitul. Acrobații și dănțuitoarele, harfiștii și cântăreții se sileau să gonească plictiseala de sară a stăpânilor lor, când ei rămâneau acasă, și nu se vârau pentru preumblare în iahturile bogate de pe Nil, sau în luxoasele echipaje de pe ulițile orașului. Masa egiptenilor era bogată în cărnuri și vânaturi de tot felul, dar, ei asemenea evreilor, nu puteau suferi carnea de porc. Ei iubeau prăjiturile și biscuiții de tot felul. Prânzurile se terminau cu fructe, struguri și finice, ca desert. Vinul și berea erau băuturile favorizate. Ei prânzau în costum de pânză curată, în picioare purtau sandale, ba chiar umblau și desculți, dar în majoritate purtau lănțujele, brățilete și podoabe de tot felul, care mărturisau bogăția lor și ca semn deosebit al rangului lor.

Asemenea lux a stăpânitorului egiptean se înțelege că a trebuit să orbească și se umple de sfială și acum pe bieții păstori, deprinși cu o viață simplă în corturi, și turburarea lor nu avu margine, când ei fură poftiți să prânzească la un curtezan, situația căruia pentru ei era de neajuns și de ne pătruns nici cu gândul. Ei fură introduși într'o sofragerie bogat împodobită, plină de strălucirea aurului și a florilor și aranjată cu splendoare regală. Robii slujitori puneau ghirlande de roze pe umerii oaspeților și cununi de flori de lotus pe capetele lor, iar alții dădeau din bufete mâncare și vin. Corurile muzicanților intrară în sofragerie în timpul prânzului, ca să cânte din harfe, din flaute și din alte instrumente, și împreună cu ei apărură și dansatoarele, ca să distreze pe meseni cu danțuri și cântece. Poate Iosif nu adoptase

Dansuri (de pe un monument egiptean).

încă deplin asemenea lux, dar legea neînduplecată ceremonială în asemenea ţară, ca Egiptul, prin necesitate îl făcuse şi pe el şi casa lui asemenea caselor tuturor celorlalţi demnitari ai curţii.

Când eşi la fraţi însuşi Iosif, atunci ei după obiceiul oriental, se închinară lui până la pământ şi-i prezintară darurile aduse. E de remarcat, că întocmai aceeaşi scenă e înfăţişată pe o închipuire ce se referă la dinastiea XVIII. Pe ea sunt închipuiţi câţiva oameni din tribul roten, care aduc regelui sau unui mare demnitar daruri într'un mediu exact la fel, cum s'a făcut aceasta la a doua întâlnire a fraţilor cu Iosif. S'ar putea crede, că acest tablou închipueşte tocmai scena descrisă în istorisirea biblică, dacă numărul celor ce se prezintă demnitarului aicea n'ar fi mult mai mare. Pe această închipuire sunt pezintaţi anume câţiva oameni străini, din care unii se închină şi stau cu mâinile ridicate, în semn de osebită rugare, iar alţii se pleacă direct pânăla pământ. După aceea ei pun darurile la picioarele lui faraon şi vădit îl roagă de îndurare. Persoanele ce urmează după ei stau încă şi ţin în mâni vase de aur şi de argint, deasemenea se pare pline cu daruri diferite şi cu produse de ale ţării lor. In Biblie adevărat nu se vorbeşte, cum că şi fraţii lui Iosif ar fi prezintat darurile lor în vase de aur sau de argint, dar la existenţa unor asemenea vase şi la neamul ales arată acea împrejurare, că deja mai înainte, în timpurile lui Avraam, administratorul său Eliezer, între alte daruri duse miresei lui Isaac, a luat cu sine şi vase de aur şi de argint (Fac. XXIV, 53). Intreg costumul şi trăsăturile feţii neamului lui Roten de pe această închipuire arată lămurit înrudirea acestor venetici cu evreii.

Primind darurile dela fraţi, Iosif îi întrebă şi zise: „E sănătos tatăl vostru, bătrânul de care mi-aţi vorbit? Mai trăeşte el?“ Fraţii, văzind această schimbare a demnitarului, altă dată aşa de sever faţă de dânşii, răspunseră cu bucurie: „Robul tău, tatăl nostru e sănătos; trăeşte încă“, şi după aceea iarăşi se închinară lui. „Şi şi-a ridicat Iosif ochii, şi a văzut pe Veniamin, fratele său, fiul mamei sale şi zise: acesta-i fratele vostru cel mai mic, de care mi-aţi vorbit?“ Primind răspuns afirmativ, Iosif îi zise foarte atingător: „să fie îndurarea lui Dumnezeu cu tine, fiul meu!“ La vederea lui Veniamin se aprinse în Iosif simţul frăţesc şi a trebuit să se depărteze în încăperile din lăuntru, ca să ascundă lacrămile ce se ivise. El se bucură îndoit: şi de Veniamin, şi de fraţii săi, că ei nu s'au arătat tot aşa de cruzi faţă de fratele cel mai mic, cum se arătase cândva faţă de el, cu îndămânare curat orientală

au fost junghete animalele pentru prânzul așteptat; a fost adusă apă, ca fiecare oaspe să-și spele picioarele cum se cerea de regulele politeței egiptene [1]). In timpul prânzului Iosif șezu la o masă deosebită, cum cerea demnitatea rangului său înalt, care nu-i îngăduea să mănânce la un loc cu oamenii derând. La rând fu pusă deasmenea o masă deosebită pentru egipteni, cărora deasemenea obiceiul nu le îngăduia să mănânce cu niște străini necurați. Egiptul era China lumii vechi și asemenea acesteea se ferea, pe cât posibil, de contactul cu celelalte țări, considerând toate celelalte popoară, orcât de civilizate ar fi fost, drept niște barbari necurați. Mâncările se dădură oaspeților din masa gazdei, cum cerea ceremonialul, și Iosif atuncea deosebea lui Veniamin porția cea mai mare, cum se făcea aceasta în genere în orient față de persoanele, care se bucurau de bunăvoința gazdei. Prânzul prin luxul și abondența sa uimiră pe bieții păstori din Hanaan, și ca să se izbăvească de turburarea ce-i coprinsese, ei, după cuvintele autorului cărței Facerea, „au băut și au băut deajuns cu gazda înaltă (Fac. XLIII, 34).

Arătând fraților săi o cinste așa de mare și așa de neașteptată îndurare, Iosif cu toate acestea voi încă odată să-i supună la cercare și să se încredințeze, cât sunt în adevăr de sincere sentimentele lor față de Veniamin fratele său. In acest scop el porunci să pună în sacul acestui din urmă cupa sa cea scumpă, ca să aibă ocaziune încă odată să supună pe acești străini unei grele acuzațiuni. Palatele egiptene și casele demnitarilor înalți erau pline de tot felul de mobile scumpe și de lucruri prețioase. Cu deosebire erau multe vaze și cupe de tot felul, care serveau atât la trebuințele mesei, cât și ca obiecte de lux. In gropnițe au fost găsite multe lucruri de acestea și ele se pot vedea prin toate muzeele mari ale Europei. Vasele și cupele se făceau de aur, de bronz, de alavastru, de faianță emailată, de lut și de sticlă. Unele erau făcute foarte frumoase, câteodată în forma cununițelor de flori ce abea se deschid, iar altădată în forma capului vreunui animal sau paseri. Printre vasele de faianță verde

Vase egiptene de băut (din Muzeul Britanic).

1) Wilkinson, tom. I, p. 76.

și albastră din muzeul Luvru atrage atențiunea un vas albastru, care ne amintește stilul asirian. Vasul acesta prezintă un leu cu gura deschisă, care ține în labele sale dinaintea sa un mic animal patruped cu capul sfărâmat. Ochii leului sunt de sticlă cu o plastincă de metal. Tot în acest muzeu atrage atențiunea deasemenea un vas de aur cu inscripția numelui lui faraon Totmes III, unul din cei mai mari regi ai Egiptului din dinastia XVIII. Fundul acestui vas e împodobit cu o ghirlandă de flori de Papirus, pe mijlocul căreia sunt închipuiți pești. Chipuri de felul acesta se alegeau în scopul de a arăta, că vasul acesta era destinat pentru apă. Și în adevăr, dacă el e umplut cu apă, atunci el prezintă ceva în forma unui mic iaz, la fundul căruia se poate vedea mici peștișori și diferite plante de apă. Greutatea acestui vas e aproape 400 grame. Pe laturea externă a vasului sunt gravate inscripții în hieroglife pe o parte. Sunt deasemenea vaze de argint, dar ele se întâlnesc mult mai rar decât cele de aur. La Iosif erau negreșit nu puține produse de acestea ale artei egiptene. Ca să se încredințeze de adevărata dispozițiune a fraților săi față de Veniamin, el porunci administratorului casei sale să pună cea mai bună cupă de argint a sa în sacul cu grâu al fiului celui mai tânăr al lui Iacov, și după aceea, când ei au plecat la drum, porunci să alerge după ei și să-i învinuească, că ei au furat această cupă. Administratorul execută întocmai această poruncă. Ajungând pe frați, el îi învinui strașnic de tâlhărie, ceru percheziție și, când cupa fu găsită în sacul lui Veniamin, începu să-i învinuiască, că ei au plătit lui Iosif cu rău pentru bine și i-au furat cupa cea mai bună de argint. „Nu-i oare aceasta, din care bea stăpânul meu,?“ zise el, „și în care gâcește el? Rău ați făcut voi cu asta (Fac. XLIV, 5). Acest loc la vremea sa a fost expus la obiecțiuni așa de serioase, încât unii cercetători presupuneau chiar să facă schimbare în text sau în traducere; pentrucă aicea s'ar face indicație la obiceiu, pilda căruia nu s'a întâlnit la alți autori. Se părea stranie înseși indicația la gâcire cu ajutorul cupei, și de oarece în adevăr nu se puteau aduce exemple paralele, apoi oarecare cercetători puse direct la îndoială întreagă istorisirea asta, ca ne răspunzând realității. Dar cercetările cele mai nouă confirmă deplin și în această privire veracitatea istorisirei biblice, arătând, că gâcirea cu ajutorul cupei era în obiceiu nu numai la Egipteni, ci și la multe popoară dimprejur. Acest obiceiu, după mărturia călătorilor, există chiar și astăzi în Egipt. Norden în descrierea călătoriei sale istorisește un caz foarte in-

semnat în această privință. Baram, capul local al tribului, adresându-se călătorilor, a declarat că el a gâcit în cupa sa și din această gâcire a aflat că ei sunt spioni, veniți să observe, în ce chip le-ar fi mai ușor să invadeze țara lor și să și-o supună. Călătorul a putut să potolească bănuiala capului tribului numai atuncea, când el îi propuse daruri foarte însemnate. Exemple de existența unor asemenea obiceiuri se pot indica nu numai în Egipt, ci și în toate țările de prin prejur ale răsăritului. Intr'o scriere chineză, scrisă în anul 1792 și conținând descrierea Tibetului, în numărul mijloacelor de gâcit, întrebuințate în această țară, se amintește și gâcirea cu ajutorul cupei cu apă, privind în care, s'ar putea afla ceeace ar avea să se săvârșască [1]). Perșii deasemenea considerau, se pare, cupa drept unul din instrumentele de gâcit. Poeții lor necontenit fac indicațiuni la istoria unei vestite cupe de gâcitorie, care la început a fost proprietatea semizeului Djemșid; dela acesta ea trecu în mânile lui Solomon și Alexandru și ar fi fost anume causa succesului lor și a slavei lor. După o tradiție, tot această cupă ar fi fost în mânile lui Iosif. Toate exemplele acestea confirmă însuși posibilitatea gâcirii cu ajutorul cupei. La aceasta se poate adăoga și mărturia lui Efrem Sirul, cel mai vechiu dintre părinții sirieni, care spune că pe vremea lui erau de asemenea în obiceiu gâcirea deasupra cupelor, și anume când lovind în ele, alipeau urechea de ele, ca după sunetul lor să afle viitorul. Gâcirea cu ajutorul cupei se săvârșa sau așa cum îl descrie Efrem Sirul, sau în ea turnau apă și apoi aruncau bucățele de aur, de argint și perle, sau alte metale prețioase, și apoi după poziția, pe care o ocupau aceste lucruri, se sileau să gâcească viitorul sau lucrurile ascunse. Ce se atinge de declarațiunele administratorului despre aceea, că în sacul lui Veniamin a fost găsită acea cupă, în care gâcește stăpânul său, Iosif, apoi, negreșit, nu e nevoe a presupune, că Iosif în adevăr se ocupa cu asemenea gâcitorii sau în genere că se deda la magia egipteană. Această declarație se prezintă numai ca o presupunere a înseși administratorului, presupunere prea firească, în mintea lui, în vederea răspândirii a unui asemenea obiceiu printre demnitarii Egiptului, și prin această declarațiune el a vrut numai să mărească vina fraților, silindu-se să le arate, ce cupă scumpă furaseră ei dela Iosif.

Fiind uimiți de această grozavă neașteptare, frații își rupseră hainele și încărcară din nou asinii lor, care fuseseră descărcați cu

1) Nouveau Journal asiatique, Octombrie, anul 1829, p. 261.

prilejul cercetării, se întoarseră în capitală. Lor nu le mai rămăsese nimic de făcut, decât să meargă din nou la Iosif și să-l roage de ertare. Cel dintâi o porni către Iosif Iuda, care dăduse făgăduință solemnă lui Iacov să aducă înapoi pe fratele său Veniamin viu și sănătos. Când a eșit la ei Iosif, ei căzură la pământ înaintea lui. Iosif le zise: „Ce ați făcut voi? Oare n'ați știut voi, că un asemenea om, cum sunt eu, gâcește sigur?" Iuda răspunse: „Ce să spunem noi stăpânului nostru? Ce să zicem? Cu ce să ne îndreptățim? Dumnezeu a găsit nedreptatea robilor tăi. Iată, noi suntem robii stăpânului nostru și noi și acela, în mânile căruia s'a găsit cupa". Ca să nu amărască pe tatăl său prin perderea lui Veniamin, ei erau gata să rămână cu toții în robie la Iosif. Dar Iosif nu voi această nedreptate: „Nu, zise el, eu nu voi face aceasta. Acela, în ale căruia mâini s'a găsit cupa, nu va fi rob, iar voi duceți-vă cu pace la tatăl vostru". Atunci Iuda cu desperare se apropie mai tare de Iosif și cuprins de mare turburare, îi zise: „Domnul meu, îngăduie robului tău să spună cuvânt în urechile stăpânului său, și nu te mânia pe robul tău, că tu ești tot una, ca și faraon. Noi am spus Domnului nostru, că noi avem un tată prea bătrân, și el are un fiu mai mic, fiul bătrânețelor lui, al căruia frate a murit, și el a rămas singur de la mama lui, și tata îl iubește. Tu ai zis robilor tăi: aduceți-l la mine, ca să mă uit la dânsul. Noi am spus Domnului nostru: băiatul nu poate părăsi pe tatăl său, și dacă el va părăsi pe tatăl său, apoi acesta va muri. Dar tu ai zis robilor tăi: Dacă nu va veni cu voi fratele vostru cel mai mic, atunci să nu vă mai prezentați în fața mea". Istorisind apoi despre aceea, cu ce greutate și tristețe a convenit Iacov în fine, sub presiunea grelelor nevoi, a lăsat să vie în Egipt fiul său cel mai mic. Iuda apoi continuă: „acum, dacă eu mă duc la tatăl meu și al tău rob, și nu va fi cu noi băiatul, de sufletul căruia e legat sufletul lui, atunci el va muri; și robii tăi vor pogorî cărunteța tatălui nostru și al tău rob, cu tristețe în mormânt. Pelângă aceasta eu, robul tău, m'am prins să răspund pentru băiat tatălui meu, zicând: dacă nu ți-l voi aduce și nu-l voi pune înaintea ta, atunci să rămân eu vinovat înaintea tatălui meu în toate zilele vieții. Așa dară să rămân eu, robul tău, în locul băiatului rob la domnul meu, iar băiatul să se ducă cu frații săi. Căci cum mă voi duce eu la tatăl meu, când băiatul nu va fi cu mine? Eu aș vedea nenorocirea, ce ar ajunge pe tatăl meu".

Această scenă neobișnuit de atingătoare dovedea deplin devotamentul și iubirea fraților către bătrânul lor tată; ei erau gata

să se jertfească pe sine, numai să nu amărască pe Iacov prin perderea iubitului său fiu Veniamin. Văzând aceasta, Iosif nu se mai putu stăpâni. Ne mai fiind în stare să-și înăbușască sentimentele, el porunci să se depărteze toți ceice se aflau împrejurul lui și apoi, în uimirea și groaza păstorilor din Hanaan: „plânse tare, așa încât de asta auziră egiptenii și din toată casa lui faraon". „Și a zis Iosif către frații săi: Eu sunt Iosif, mai trăește oare tatăl meu?". Dar această descoperire umplu de așa groază pe frații lui, încât li se înțepeni limba și ei în primele clipe nu-i putură răspunde nimica. „Frații lui nu-i putură răspunde, pentrucă se turburară înaintea lui". Pentru ca să-i încurajeze, Iosif le zise": apropieți-vă de mine?". Apoi iarăși le repetă: „Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care voi l'ați vândut în Egipt. Acum însă nu vă întristați și nu vă pară rău, că m'ați vândut aicea; pentrucă Dumnezeu m'a trimis înaintea voastră, pentru păstrarea vieții voastre. Pentrucă acum de doi ani e foametea pe pământ; mai rămân încă cinci ani, în care nici nu se va ara, nici nu se va secera. Dumnezeu m'a pus pe mine înaintea voastră, ca să rămâneți pe pământ și să păstrez viața voastră prin o mare mântuire. Așa dară nu voi m'ați trimis pe mine aicea, ci Dumnezeu, care m'a și pus tată lui faraon (ab-en-perao), și gospodar stăpân în toată casa lui, și stăpân în tot pământul Egiptului. Duceți-vă repede la tatăl meu și-i spuneți: Așa zice fiul tău, Iosif: Dumnezeu m'a pus stăpân peste tot Egiptul, vino la mine și nu întârzia. Dar să spuneți tatălui meu despre toată slava mea în Egipt și de toate câte ați văzut; și să aduceți mai degrabă pe tatăl meu aicea". După aceea el, ca dovadă a adevărului din cuvintele lui, „căzu pe grumazul lui Veniamin, fratele său, și a plâns, și Veniamin a plâns și el pe grumazul lui. Apoi a sărutat pe toți frații lui, i-a îmbrățișat și a plâns". Abea atunci li s'a deslegat limba fraților și au îndrăsnit să înceapă a vorbi cu dânsul.

Când a aflat faraon de istoria asta a iubitului său curtezan, dispoziția sa către dânsul o întinse peste toată familia lui și își exprimă dorința, ca ea toată să se strămute în Egipt. Fraților li s'au dat căruțe, li s'au făcut daruri fiecăruia câte un rând de haine, iar lui Veniamin cinci rânduri și trei sute de arginți. Tatălui său Iosif îi trimise „zece asini încărcați cu cele mai bune produse ale Egiptului, și zece asine, încărcate cu grăunțe, pâne și provizii de drum" (Fac. XLV, 23).

Știrea, adusă lui Iacov, a fost așa de neașteptată pentru dânsul, încât, sdruncinat de necazurile vieții fiind, bătrânul nu voi să

creadă. Numai dupăce el văzu deja carăle, trimise după dânsul, „duhul lui se învioră“, și cu o energie neobișnuită exclamă: „Destul! Iosif, fiul meu, trăește încă. Voi merge să-l văd înainte de a muri“. Și iată s'a pornit liniștit caravana fiilor lui Israil către Egipt, însoțită de toată casa lui Iacov, alcătuită din șaptezeci de suflete, cu toți numeroșii casnici și numeroasele turme. Zilele de întristare trecuse pentru Iacov. El privea curajos înainte și de bucurie plânse in așteptarea întâlnirei cu Iosif, pe care-l plânsese cu atâtea lacrămi amară. Trecând înălțimile Virsaviei, unde Iacov a adus jertfă lui Dumnezeu și se învrednici să vadă pe Domnul, care-i adeveri testamentul cu părinții lui și-l încredință de ajutorul său și de apărarea sa, caravana a ajuns în ținutul nord-estic al Egiptului, Gesem. Aflând de apropierea caravanei, Iosif se urcă în căruță și, înconjurat de o suită strălucită, eși întru întâmpinarea bătrânului său tată, și văzându-l, „căzu pe grumazul lui și plânse mult pe grumazul lui, și încurajându-se, bătrânul exclamă: „De acum pot să mor, că am văzut fața ta și că trăiești încă!“

Căruțe (de pe un monument egiptean).

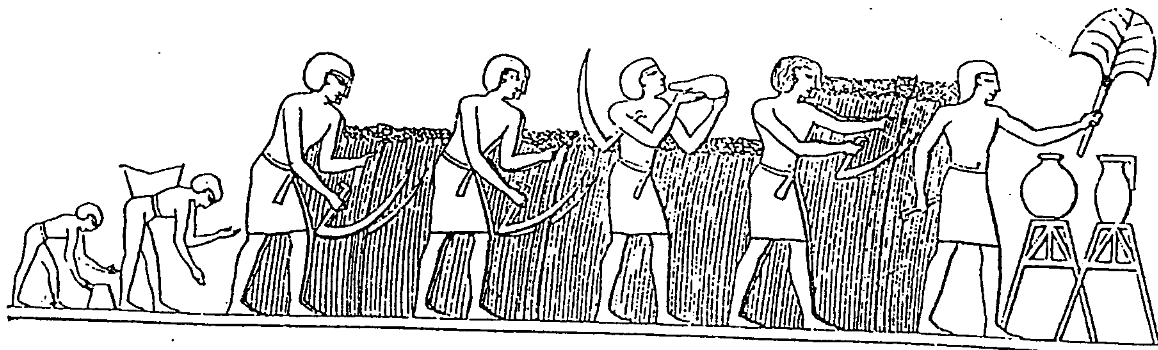
Puternicul faraon învrednici pe bătrânul tată al demnitarului său suprem de o deosebită audiență. Intâlnirea dintre ei a fost atingătoare după simplitatea și sinceritatea sa. Faraon întrebă pe bătrân de câți ani este, și bătrânul Iacov îi înșiră în scurt viața sa mult încercată. Cu o simplitate atingătoare și cu demnitate, Iacov povesti puternicului monarh despre viața sa. In comparație cu viața strămoșilor săi, viața sa propie a fost scurtă – de toți avea numai 130 de ani, pecând Avraam trăise 175 de ani, Isaac 180. Dar și aceștia au fost prea mulți față cu acele necazuri și supărări, prin care a trecut el. Toată viața lui a fost numai „pribegie“, ca în genere viața locuitorilor în corturi, care acuși-acuși se mută dintr'un loc în altul. Faraon fu mișcat de această întâlnire și ceru binecuvântarea bătrânului.

Nouii veniți au fost așezați în pământul Gesem, care se distingea prin pășuni minunate. Acolo ei puteau trăi departe de egipteni, care se fereau de contactul cu triburile păstorești, deși nu în genere de ocupația păstorească, de oarece ei însuși, ne exceptând nici chiar pe faraon, aveau turme enorme de tot felul de

animale. Pe monumente se închipuesc mulțime de animale, ce aparțineau proprietarilor cârmuitori de țară și particulari. Ura față de triburile păstorești străine se mări încă și mai mult din pricina dominației regilor păstorești și chiar în timpul unuia din ultimii, cum a fost faraonul timpurilor lui Iosif, când obiceiurile locale și prejudiciile până întru atâta și-au păstrat puterea lor, încât era imposibil a se îngădui așezarea familiilor de păstori în vre unul din ținuturile lăuntrice ale țării. Faraon totuși a fost bucuros să găsească printre venetici oameni cunoscători ai lucrului păstoresc, și alese dintre ei pe supraveghetorii principali peste turmele sale. Cât de mari erau aceste turme, se poate judeca după faptul, că Ramzes III a adus în dar templelor orașului Teba nu mai puțin de 91.223 de capete de diferite animale, și templelor din Iliopolis pânăla 45.500 capete.

Așa s'a împlinit prezicerea lui Dumnezeu, făcută lui Avraam, că „urmașii lui vor fi pribegi într'un pământ strein", unde, cum s'a adeverit și lui Iacov în calea lui spre Egipt, a trebuitsă se ridice din ei un popor mare.

Secerișul și adunarea spicelor (de pe un monument egiptean).

CAPITOLUL XXVI

CÂRMUIREA LUI IOSIF

ând frații lui Iosif au sosit în Egipt cu tatăl lor, foametea bântuia încă cumplit, și de n'ar fi fost acele măsuri înțelepte, care au fost luate de ministrul faraonului Apapi II, care făcuse mari rezerve în timpul anilor de belșug, care au covârșit obișnuitele rezerve de pâni, foametea aceasta ar fi atras după sine nenumărate jertfe.

Iosif, între alte funcțiuni, avea și supravegherea peste depozitele regale. Această funcție avea o foarte mare însămnătate la curtea faraonilor. Noi cunoaștem numele a câtorva persoane, care au administrat jitnițele eghiptene. Așa, se amintește despre un „funcționar regesc, care a administrat jitnițile sau grânarele, și anume Hemnehta. Alt slujbaș, care purta același nume și același titlu, ni e cunoscut nouă de pe o statuetă din muzeul Miromarsc. Al treilea se numea Hemga și a trăit în timpul faraonului Amenofis III. Inscripția de pe mormântul lui glăsuește: „Hemga, șeful jitnițelor". Dintr'însa se vede, că demnitatea asta punea pe funcționar în raport nemijlocit cu regele și că el avea la dispoziția lui diferite clase de lucrători, care adunau impozitele în natură; el purta titlul onorific, care însemna, că lui îi e încredințată supravegherea asupra țării; el se numea pe sine „ochii regelui în orașele de sud și urechile lui în provinciile nordului". In Muzeul Britanic se află un monument de granit negru, care aparține unui supraveghetor

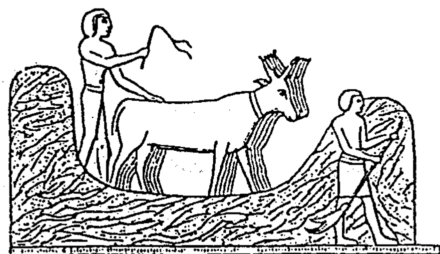
al jitniţelor publice, care se numea Mentotept, fiul lui Nefertot. Pe acest monument el este închipuit stând şi ţinând în mânile sale un toiag şi un fel de sceptru. Istoria sfântă ne arată, cum Iosif îşi îndeplinea funcţia sa de supraveghetor al jitniţelor. Şi a adunat el toată pânea în şapte ani, cari au fost roditori în pământul Egiptului, şi a pus pânea în toate oraşele, în fiecare oraş a pus pânea ţarinilor din prejurul lui" (Fac. XLI, 48).

Toate amărunţimile industriei agricole ne sunt cunoscute exact acum din închipuirile egiptene, dela mijiocul cum se lucra şi se sămăna câmpul până la punerea produselor în grânare. In secţiunea egipteană a muzeului Luvru se află închipuiri, aduse dintr'o gropniţă din Teba, pe care se poate vedea, cum patru robi trăgeau plugul, arând pământul. Cel mai obişnuit mod de arătură era acela, care să făcea cu boii. Tot aicea la rând alţii lucrau pământul cu hârleţele. Impreună cu chipurile muncitoreşti se puteau vedea şi hârleţe adevărate, care cu câteva veacuri în urmă se întrebuinţau în Egipt pentru desfundarea terenului. Majoritatea acestor hârleţe sunt făcute din lemn negru, de oarece lemnul acesta era destul de tare, ca să se lucreze cu el mâlul moale din valea Nilului. Lucrând câtva pământ, egiptenii făceau sămănătură adesa aruncând sămânţa şi apoi mânând pe acest teren sămănat vitele domestice. In chipurile din unele gropniţe, ca de exemplu a lui Gizei, se poate vedea, cum în acest scop se întrebuinţau oile. In Beni-Hasan se poate vedea o închipuire a trei oameni, înarmaţi cu toege, care mână o turmă de oi şi de berbeci, silindu-le să treacă pe un teren sămănat şi astfel să boronească sămânătura.

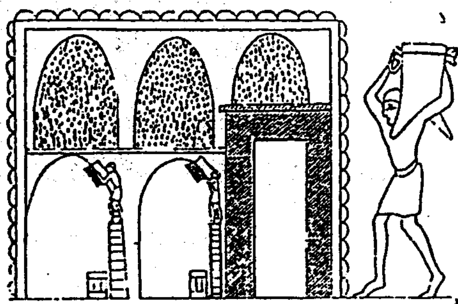
Când a sosit vremea secerişului, atuncea secerătorii păşiră la strângerea pânei şi tăiară spicele cu secera, chipurile cărora deasemenea se pot vedea la Luvru. Una din frescile deacolo închipueşte amărunţit această lucrare. Pe dânsa sunt închipuite deasemenea femei, aducând provizie lucrătorilor. In urma secerătorilor, femei şi copii adunau spice şi le făceau snopi, pe care-i legau. Nu departe de lucrători stau pe nişte tripede vase de lut, care conţineau apă proaspătă, cu care săcerătorii se răcoreau în timpul muncii. După aceea snopii se cărau într'un anumit loc, care servea de arie şi unde erau pregătiţi boii pentruca să triere acei snopi. Această muncă de obiceiu se săvârşa cam după o lună dela seceriş. In timpul acestei lucrări, lucrătorii se distrau cu cântece. In anul 1828 Champollion a găsit unul din aceste cântece în gropniţa lui Eiletie, care sună aşa:

Trierați la grâu,
Trierați, o dragi flăcăi!
Trierați, dragi boi!
Trierați și pentru voi!
Măsurați stăpânului,
Măsurați-i grâul lui!

Pânea trierată o vânturau apoi, folosindu-se pentru asta de vânt, care ducea plava și neghina. După acea grâul era măsurat, un scriitor anume rânduit trecea exact cantitatea, într'o condică și în fine îl cărau de obiceiu într'un vas pe Nil sau pe unul din canale, cu care era dus la jitniță, unde se păstra.

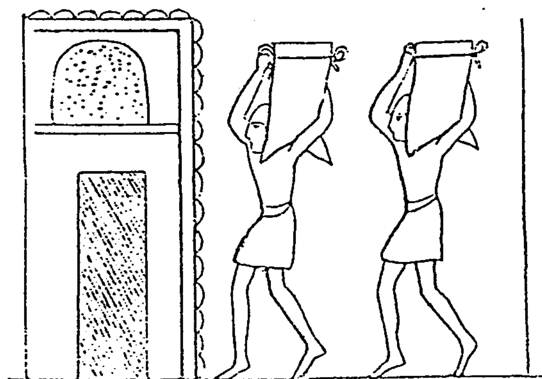

Trieratul pânei (de pe un monument egiptean).

Jitnițile aveau înfățișarea unor clădiri conice, care se înșirau pe o linie și se închidea pe deasupra, pe unde se și umpleau. O deschizătură în formă de fereastră patrată era de obiceiu și jos sau la mijlocul jitniței și era destinată sau pentru a scoate grâu, sau pentru aerisirea jitniței anume în asemenea jitnițe ale diferitelor orașe ale Egiptului a adunat Iosif prisosul rodului din anii de belșug. Față cu climatul uscat al acestei țări grâul se păstra minunat. In muzeul Luvru se poate și astăzi vedea grăunțe de grâu, care au fost găsite în gropnițele egiptene și care aveau astfel o vechime de patruzeci de veacuri. Grăunțele scoase din gropnițele egiptene, cu toată vechimea aceasta, totuși și-au păstrat germenele de viață și fiind sămănate, au răsărit. De aceea, pentru Iosif n'a fost nimic mai ușor și mai îndămânos, decât să păstreze grâul în curgerea celor șapte ani de foamete.

Magazii de păstrat grâul (de pe monumente egiptene).

Foametea a venit, după cum se prezisese ea. In țara Hanaanului causa unei asemenea nenorociri a fost seceta. In valea Nilului ea în genere atârna de insuficiența inundației Nilului, care servea drept fructificare slăvită a solului, așa că nerodirea domnește pretutindenea, numai unde nu ajung apele sale binefăcătoare. Unii dintre cercetătorii moderni socot, că numărul șapte nu trebue să-l luăm în senzul riguros al acestui cuvânt, de oarece numărul

acesta în limba egipteană adesa se întrebuința ca număr nedeterminat, și pe lângă aceasta foametea s'ar părea puțin verosimilă. „Noi înclinăm să credem", zice cunoscutul egiptolog Ebers, „că numărul acesta e mai curând simbolic decât istoric, pentrucă în timp ce toate-s de acord aicea cu starea reală a lucrurilor, seria de șapte ani, în curgerea cărora Nilul a atins înălțimea sa cea mai normală și seria de alți șapte ani de foamete, în curgerea cărora el niciodată nu a atins acel nivel, este lucru neauzit și te miră de se poate considera posibil de împăcat cu legile naturii". La asta se poate spune mai întâi de toate, că pentru atotputernicia lui Dumnezeu n'a putut fi rău să se dea Egiptului șapte ani succesivi de belșug și tot atâța ani de nerodire. Dar și în afară de asta, nu există temeiuri suficiente, care ar împedeca a admite acest număr biblic în înțelesul lui riguros. Ovidiu vorbește chiar de nouă ani de foamete, în acea țară [1]). Pliniu într'un loc destul de cunoscut zice deasemenea, că Egiptul, dacă Nilul nu atinge 12 coți în perioada inundației, sufere de foamete. El sufere de foamete chiar și cu 13 coți, dar se bucură când are 14 coți, și are deplină asigurare la nivelul de 15 coți, iar mulțămire deplină are la nivelul de 16 coți". „Un nivel mai înalt al revărserii", zice Abd-Allatif, „este când atinge nivelul de 16 coți complecți". Asemenea răvărsare se numește „apa sultanică", pentrucă atunci când apa atinge acest punct, atunci de pe ogoare se percepe un anumit impozit în folosul regelui: în acest timp inundația cuprinde aproape jumătate din pământurile, și impozitul ajunge pentru ca din prisos să hrănească locuitorii în curgerea întregului an. Dacă, de ex., revărsarea e sub 16 coți, atunci suprafața pământului supusă la inundație este insuficientă: recolta nu poate satisface toate nevoile anului, și se simte mai mult sau mai puțin lipsa de pâne, potrivit cu acea, cu cât a fost apa mai jos de 16 coți [2]).

Saci egipteni pentru cereale (depe un monument egiptean)

Istoria cunoaște câțiva ani de foamete, pricinuiți de insuficiența inundației. E cunoscută o foamete, care a ținut șapte ani, ca și foametea

1) Dicitur Aegiptos caruisse juvantibus arva Imbribus, atque annos sicco fuisse novem. De Art. am. I, 647-648.

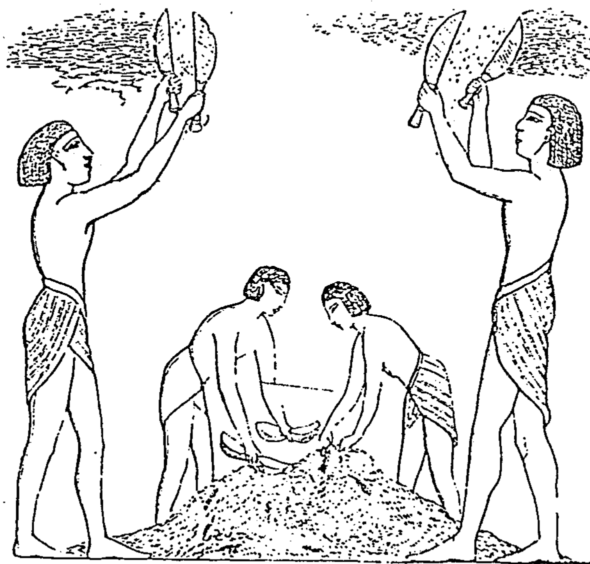
2) Abd-Allatif, Relation de l'Egypt. Trad. S. de Sacy, p. 330.

de pe vremea lui Iosif, anume dela anul 1064 la 1071, sub califul El-Mustansir-Billa. In anul 596 al hegirei (în anul 1199 al erei noastre), râul zice Abd-Allatif, s'a ridicat în totul numai 12 coţi, lucru extrem, de rar. In realitate noi nu ştim, că dela începutul hegirei până în timpul de faţă revărsarea Nilului să se fi oprit la un punct aşa de jos, dacă aceasta n'ar fi fost în anul 356, când el n'ar fi rămas cu câteva grade mai jos de acest nivel. Abd-Allatif istoriseşte amănunţit despre toate grozăviile, care au întovărăşit foametea anului 596. Locuitorii satelor şi ţinuturilor curgeau la oraşele principale ale provinciilor; foarte mulţi s'au strămutat în Siria, Magreb, Hedju şi Iemen. La foamete nu întârzie a se adăoga ciuma. „Săracii, apăsaţi de foamete, care creştea mereu, mâncau orce cadavru şi hoituri de câne, excremente şi baligă de vită. Unii merseră încă şi mai departe şi mâncau micii lor copii. Nu arare ori s'au prins familii, care se desfătau cu mâncarea băeţilor fripţi sau ferţi... Eu însumi am văzut un copil mic fript într'un coş... Când săracii au început a mânca carne de om, groaza şi uimirea, însoţau asemenea prânzuri neobişnuite, au fost astfel, încât aceşti criminali au devenit obiectul orcărei convorbiri... dar în urmă până întru atâta s'au deprins toţi cu această răspingătoare hrană, încât unii făcură din aceasta hrana lor permanentă, benchetuind domneşte, ba făcând chiar provizii de asemenea mâncări. Veni noaptea. Trecând puţin după ceasul rugăciunii, ce se săvârşa îndată ce apunea soarele, o roabă tânără se juca cu un copilaş nu demult înţercat, care aparţinea unei familii bogate, când copilul se afla aproape de dânsa, o saracă îl apucă în clipa, când această roabă îşi întoarse faţă dela el, imediat îi spintecă pântecele şi începu pe loc să mănânce carnea lui crudă. In Misra trecând câteva zile fripseră 30 de femei, printre care nu era nici una, care să nu fi mâncat câţiva copii... Anume cea mai mare parte din femei erau prinse la faţa locului cu asemenea crime, împrejurare, care după părerea mea dovedeşte, că femeile au mai puţină îndămânare, decât bărbaţii, şi nu pot cu asemenea repeziciune evita şi ascunde de perchiziţie. Când fripseră pe un nenorocit cu convingerea că el mâncase carne de om, atunci chiar în dimineaţa următoare trupul lui s'a găsit mâncat: pe dânsul îl mâncaseră cu atât mai mare plăcere, cu cât carnea lui fusese toată friptă, aşa încât nu mai fu nevoe să fie fiartă. Această sălbătăcie de a se mânca unul pe altul deveni atât de obişnuită pintre saraci, încât mulţi au perit anume în acest chip. Intr'un cazan s'a găsit câte doi şi trei copii, ba chiar şi mai mulţi. Odată s'a găsit un cazan mare, în care se fersese zece mâni, după

cum se ferb picioarele de berbece. S'a văzut, cum o femee bătrână mânca un copilaş mic şi se justifica cu aceea, că acesta era fiul fiicei ei, iar nu un copil străin, şi că e mai bine să-l mănânce ea, decât să-l mănânce alţii... Câţi saraci au perit de foame?, asta o ştie numai unul Dumnezeu" [1]).

Din acest tablou a unei foamete din Egipt se poate vedea, dela ce grozăvii a izbăvit Iosif prin prevederea sa pe supuşii lui faraon şi pentruce arabii, din cauza înţeleptelor măsuri, prin care a reuşit el să prevină rezultatele grozave ale secetei îndelungate, îl numesc „perla cârmuitorilor" [2]).

Monumentele vechiului Egipt deasemenea conţin nu puţine mărturii despre nenorocirile foametelor, de care din timp în timp a suferit această ţară. In Beni-Hassan pe mormântul lui Amen, care a murit în anul 43 al domniei lui Osortesen I şi fost guvernator al provinciei Sa, se spune următoarele: „In timpul cârmuirei mele n'a fost foamete, şi nimenea n'a suferit nevoi în timpul cârmuirei mele, pentrucă eu am silit să se lucreze toate ogoarele nomului Sa la sud şi la nord. Şi am statornicit anumită rânduială a vieţii populaţiei, propunându-le produse astfel, că nimenea n'a murit de foame [3]). Intr'un document încă şi mai vechiu, în instrucţiile către regele Osertesen I, atribuite faraonului Amenemat I, autorul se lauda la fel cu aceea, că el a izbăvit poporul său de foamete: „Eu am poruncit să se cultive ţara pânăla Abu (Elefantina), eu am revărsat bucuria pânăla Ada (Deltă), eu sunt făcătorul a trei feluri de sământă, prietenul lui Neprat (zeul cerealelor). Nilul, după rugăciunele noastre totdeauna a dat inundaţie peste toate ogoarele noastre: nimenea n'a suferit de foame în timpul meu" [4]). „E interesant de observat", zice Birch, „că în

Vânturatul grâului (de pe un monument egiptean).

1) Abd-Allatif, Relation de l'Egypt, trad. S de Sacy, p. 360-369. In anul 1157 a hegirei, în Egipt a fost iară foamete nu mai puţin grozavă decât cea din 596, şi în timpul ei au murit de foame chiar Califul Makrizi, Hengstenberg, Die Bücher Mose's, p. 35.

2) Ebers, Aegypten und die Bücher Mose's, p. 366, nota 1.

3) Birch, History from the Monuments of Egypt, p. 62.

4) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, p. 102.

grobnițile din Abidossc din timpul acesta (al dinastiei a douăsprezecea) au fost înmormântați câțiva demnitari, care au administrat cerealele din jitnițele regale. Amintirea despre acești demnitari în inscripțiile hieroglifice ne silește firește să presupunem, că ei au fost numiți în această demnitate în anii de foamete, ca să ia măsuri contra repetării unor asemenea nenorociri [1]). Brugsch presupune chiar, că a găsit pe monumentele egiptene amintirea despre înseși acea foa= mete, care a bântuit în timpul lui Iosif. Un egiptean, cu numele Baba, istorisește în inscripția, ce s'a găsit de pe peretele mormân= tului său din El=Cabe, că în timpul foametei, care a durat câțiva ani, el a fost în stare să hrănească nu numai numeroasa sa familie, ci deasemenea și pe toți locuitorii localităței sale, unde trăea el. „Eu am fost", zice el în epitaful său, „om cu inima blândă, fără mânie; zeii mi=au dat stare bună pe pământ; concetățenii mei mi=au dorit sănătate și viață în orașul Cabe. Eu am supus pe cei răi la pedeapsă. Copii erau la mine în târgul meu în timpul zilelor mele mulți, pentrucă eu am produs 56 de copii mari și mici. La mine erau tot atâtea paturi, tot atâtea fotolii, tot atâtea mese pentru ei; cantitatea de pâne și a tot felul de hrană se afla la mine 120 de butoae; lapte se mulgea dela trei vaci, 52 de capre și 8 asine; mirodenii se cereau ca la un hin și untdelemn ca două butelii. Dacă cineva va obiecta, presupunând că tot ce spun eu este o laudă goală, apoi eu chem martor pe zeul Mont, că spun adevă= rul. Toate acestea eu le=am pregătit în casa mea. Eu am pregătit lapte acru în oale și bere în beciu cu un hin mai mult decât tre= buea. Și am grămădit pâne, iubind pe Dumnezeu cel bun, și am fost grijuliu în timpul sămănatului. Când a venit foametea, care a durat mulți ani, eu am împărțit pâne târgului în fiecare an de foa= mete" [2]). Judecând după această inscripție de mormânt, Baba în ținutul său sau în orașul său a făcut în proporții mici tot ceeace a făcut Iosif pentru tot Egiptul, adecă a luat măsuri pentru pre= venirea nenorocirii în timpul anilor de foamete.

Astfel Iosif prin prevederea sa înțeleaptă a mântuit Egiptul de grozăviile foametei. Dar în acelaș timp el, în vedere curat politică, se folosi de această foamete, ca să întărească și să consolideze autoritatea regilor hicși, care în acel timp, după toată evidența, era tare zdrunci=

1) Birch, ibidem, p 63.

2) Brugsch, Histoire de l'Egypt, 2 ed. t. I, p. 176. Inscripția asta nu are dată. Brugsch o raportează la dinastia XVIII pe temeiul podoabelor și inscripției gropniței, precum și pe temeiul timpului gropniței vecine, care aparține demnitarului Aamesa, care a trăit în timpul regelui Amozise sau Aamese și a avut de tată pe unu Baba, contimporan și demnitar al regelui Raschinen.

nată. Ministrul lui faraon constrânse treptat pe egipteni să-i dea toate valorile metalice ale lor, turmele lor și în fine pământurile lor, exceptând numai pământurile ce aparțineau sacrificatorilor. Faraon însuși se îngrijește de întreținerea sacrificatorilor: „nu este asemenea scriitor, care n'ar primi hrană din casa regelui", vorbește semnificativ papirusul Sallier [1]). Cu toate acestea el a lăsat înseși poporului grija lucrării pământurilor sale proprii cu condiția să plătească lui faraon a cincea parte din venit. Acesta este unicul act, despre care știm din cârmuirea lui Iosif, afară de acele măsuri, pe care le-a luat el contra foametei: actul acesta e foarte important, și el nu odată a fost obiectul celor mai aspre discuțiuni, dar puțin intemeiate din partea unei anumite părți de istorici.

Ceeace știm noi de dreptul de proprietate în Egipt în epoca următoare, ni-l confirmă în totul istorisirea biblică. Pământul în Egipt, după mărturia lui Diodor Sicilianul, era împărțit în trei părți, din care una aparținea regilor, alta sacrificatorilor și a treia ostașilor. De pe aceste pământuri se percepea în folosul statului anumit impozit, exceptând pământul sacrificatorilor, despre care lucru se pomenește în cartea Facerei (XLVII, 22). Acolo nu se spune nimic despre asemenea preferințe a legilor; dar, în urmă, asemenea privilegii au fost rezervate și lor. Herodot istorisește, că ei aveau dreptul să stăpânească anumită parte de pământ, scutit de impozit și fără îndoială în schimbul lefurilor calculate lor. Masa populațiunii deci nu putea deveni proprietară de pământ. „Pe inscripții, vorbește Wilkinson, „în calitate de proprietari nu se vede nimenea, decât regii, sacrificatorii și ostașii".

Egiptologia indirect adeverește faptul trecerei pământului egiptean în proprietatea faraonilor, deși ea nu ne vorbește, cine a săvârșit această trecere. Ea stabilește faptul, că în periodul vechiu și mediu al istoriei Egiptului, în această țară exista un fel de feudalism, foarte asămănător cu feudalismul evului mediu, care a fost însoțit de dese turburări și care au dus la aceea, că feudalii câteodată refuzau în totul de a recunoaște stăpânirea faraonilor. Nomele erau oarecum principate ereditare, ce se aflau în stăpânirea unor familii mari și puteau trece dela una la alta prin căsătorie sau moștenire, cu condiția ca noul proprietar să fie întărit în drepturi asupra nouei sale dobândiri de regele ce domnea [2]). In periodul cel mai nou al istoriei, după hicși, nu mai întâlnim deja urmele acestei organizațiuni feudale. Iosif se pare că i-a aplicat lovitura decisivă, trecând în stăpânirea

1) Ebers, Aegypten, p. 348.

2) Maspero, Histoire ancienne de peuples de l'Orient, p. 121.

regelui proprietatea întreg pământului țării, exceptând numai pământurile sacrificatorilor. Ramzes III în marele papirus Haris se prezintă pe sine, ca proprietar al întregului pământ egiptean. „Eu", zice el, în toată țara am sădit arbori și arbuștrii și am îngăduit oamenilor să se desfăteze de umbra lor... Eu am dat hrană la toată țara: saracilor și bogaților, bărbaților și femeilor muritoare... Eu din nou m'am îngrijit de țară, care a fost pustiită: țara din nou a fost săturată în timpul domniei mele. Munciți pentru dânsul (pentru fiul lui, Ramzes IV), ca un singur om în toate felurile de munci... Faceți pentru el toate lucrările cu mânile voastre. Voi veți avea dela dânsul răsplată prin hrana zilnică". Răsplata, făgăduită aicea egiptenilor, pentru munca lor", zice Chabas „este acea întreținere, care s'a făgăduit faraon să le o asigure. Această întreținere asigurată de rege, era obișnuitul privilegiu al demnitarilor de stat și a sacrificatorilor. Vorbind de acest privilegiu în genere, Ramzes făgăduește să-l întindă asupra tuturor. Din causa acelei ordine de proprietate, pe care o stabili patriarhul Iosif, toate pământurile aparțineau lui faraon. De aceea în oarecare înțeles în adevăr se putea spune, că regele dădea hrană întregului său popor" [1]).

Unul din cei mai noui critici găsește o inexactitate în această parte a istorisirei biblice. „Ca Iosif să fi făcut pe stăpânul și domnul său proprietar al întreg pământului Egiptului", zice el, „aceasta e o poveste monstră, care a putut să răsară poate numai din imaginația vre unui Efraimlean. Trebue oare de amintit, că egiptenii în toate timpurile cunoscute au fost proprietarii pământurilor lor, și de oarece moneda era necunoscută, apoi plăteau impozitele în natură, care se adunau de scriitori însoțiți de executori, înarmați cu „prăjina clasică" [2])? Dar acest critic evident n'a citit niciodată următorul loc: „Se istorisește, că regele Sezostris a despărțit pământul egiptean între toți egiptenii, dând fiecăruia din ei câte o parte egală, și primea veniturile sale principale dela acea arendă, pe care trebuiau să i-o plătească anual proprietarii pământului" [3]). Aceasta e o așa mărturie, care nu se poate neglija fără dovezi suficiente. Iar această împărțire a terenului egiptean a avut loc deja după Iosif, de oarece Sezostris sau Ramzes II Meiamun a trăit mult după Iosif. Astfel, până la acest timp în Egipt, după mărturia lui Herodot, n'a fost proprietate particulară și tot pământul vădit aparținea lui faraon, cum și stabilise aceasta Iosif. Părintele

1) Chabas, Recherches sur la XIX-e dynastie, 1873, p. 69-75.
2) Jules Soury, Revue des deux mondes, 15 Februarie 1875, p. 815.
3) Herodot, II, 109.

istoriei confirmă deasemenea mărturia Bibliei și despre aceea, că sacrificatorii egipteni nu erau supuși la acest impozit. Dealtmintrelea, în chestia proprietății de pământ, nu-i de prisos să observăm, că scriitorul sacru nu zice, că lui faraon îi aparținea dreptul esclusiv și absolut al proprietății pământului în Egipt. El a putut să devină proprietar numai juridicește, lăsând pământul proprietarilor anteriori, ci numai constrângându-i să plătească drept impozit a cincea parte din venit (Fac. XLVII, 23, 24). Această măsură astfel era egală pur și simplu cu sporirea impozitului. Dintr'o scrisoare a lui Amenemat către Pentaur se vede, că în timpul său impozitul „alcătuia a zecea parte a secerișului". In vremea lui Iosif acest impozit a fost sporit pânăla a cincea parte. Presupunând chiar, că regii indigeni ai văii Nilului niciodată n'au apăsat așa pe supușii lor, cum se spune asta de regii hicși, ce-i de mirare, dacă regii străini s'au arătat mai cruzi și mai împilatori decât regii indigeni? Cele mai simple calcule ale politicei au putut să-i facă să se folosască de foamete, ca să supună în totul poporul biruit.

In Egipt întotdeauna populația s'a aflat în stare mai mult sau mai puțin apăsată. Sub faraonii din dinastia păstorească indigenii totuși, se pare a nu fi fost supuși unor deosebite apăsări; numai captivii de război în cea mai mare parte erau supuși la munci grele. Impozitul, egal cu a cincea parte a venitului, cum a fost el impus de Iosif, în realitate nu era prea mare pentru Egipt, și centralizarea proprietății în mânile guvernului era în oarecare privință chiar o măsură administrativă înțeleaptă, luată spre binele întregei țări. Michaud, în minunata sa cercetare despre proprietatea de pământ în Egipt, cu tot dreptul observă, că proprietatea niciodată n'a putut fi statornicită în Valea Nilului, tot așa, ca și în alte țări, și că ea a fost mărginită prin înseși forța lucrurilor. Rodnicia și venitul ogorului acolo atârnă în totul dela măsurile generale, luate pentru regularea inundației râului. Iar aceste măsuri pot fi luate numai de autoritatea supremă, pentrucă toate sforțările particulare ar fi fost insuficiente pentru atingerea unui rezultat mai mult sau mai puțin însemnat. Lucrările minunate, îndeplinite de faraoni pentru prevenirea insuficienței sau prisosului de inundație a Nilului, niciodată n'au putut fi opera unor sforțări oarecare personale ale

Plug tras de oameni (de pe monumente Egiptene).

supușilor lor. Binele comun cerea astfel, ca regele să aibă un astfel de drept de proprietate, pe care nu-l aveau și nici nu trebuea să-l aibă alții. „Dacă proprietatea de pământ totdeauna e neînsemnată în această țară", spune Michaud, „apoi explicarea acestui lucru nu trebue căutat exclusiv în atentatele din partea despotismului, în revoluțiile ocârmuitoare, în incursiunile și cruzimile barbarilor. Cercetând cu amăruntul, de ce anume depinde acolo rodnicia sau nerodirea terenului, noi mai întâi vom înțelege, că proprietatea de pământ acolo nu trebuea să fie supusă aceloraşi condițiuni și aceloraşi legi, ca în celelalte țări. In toate celelalte țări proprietatea de pământ își capătă prețul dela natură și dela poziția pământului, dela înrăurirea vremii, dela munca și întreprinderea omului. Toate acestea sunt de neaplicat Nilului, și pământurile, cu bogatele lor produse, exprimându-ne cu cuvintele lui Herodot, alcătuesc acolo adevăratul dar al râului. Dar pentruca aceste bunuri să se poată răspândi asupra întregului Egipt, Nilul avea necontenit nevoe de o mână puternică, care să deschidă canaluri și să îndrepte pretutindenea apele lui aducătoare de roadă. Distribuirea apelor râului cerea sforțări mari obștești și luarea de măsuri din partea autorităței supreme. Era nevoe, ca de aceasta să se apuce însești autoritatea guvernului, și o asemenea ordine de lucruri prin necesitate trebuia să schimbe și însești dreptul de proprietate a pământului".[1]) Și oare cum ca o confirmare a acestui lucru, tradiția atribue lui Iosif și cinstea canalizărei Egiptului. Se prea poate, ca în vederea împrejurărilor arătate, ea să nu se înșele nici în această privință.

Ce se atinge în genere de măsurile luate de Iosif, apoi despre procedarea guvernului egiptean nu se poate judeca după obiceiurile și ordinea ce domnesc astăzi în Europa și mai ales în cea de apus. Romanii, protopărinții dreptului, deasemenea aveau idee despre ogoarele comune (ager publicus). „Dreptul militar al vechimii, vorbește un cercetător cu autoritate, n'a lăsat proprietate învinșilor. Roma s'a folosit de acest drept încă și mai temperat decât alte state, dar ea totuși s'a folosit de dânsul, și cuceririle succesive a diferitelor părți ale Italiei îngrămădiră în mânile ei o enormă proprietate de pământ... Această proprietate a fost neînstrăinabilă. Pentru a lua din ea o parte, republica sau o vindea la mezat, sau chiar fără o condiție deosebită da proprietarului permisiune să tră-

1) Michaud, Correspondance d'Orient, tom. VIII, Paris, 1835, lettre CLXVII, pag. 63—65.

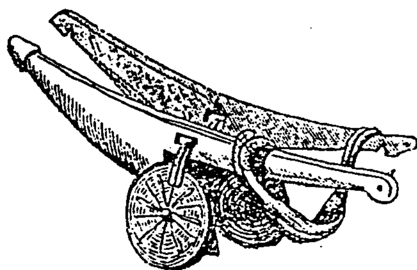
iască și-să lucreze pe dânsa, cerând o neînsemnată răsplată [1]. La explicarea faptului biblic examinat, nu trebue uitat, că în timpul lui Iosif egiptenii erau față de hicși popor cucerit. Dealtmintrelea, se poate fără ripostă afirma, că Iosif, în vederea calculelor exprimate mai sus, a făcut servicii însuși egiptenilor, făcând pe faraon proprietar esclusiv al pământurilor lor. „In toată Turcia", zice Michaud, discutând despre proprietatea de pământ în Europa, „nu se știe ce-i aceea proprietate de pământ. Eu n'am întâlnit nici în Smirna, nici în Constantinopole, nici în toată Asia Mică pașă, bei sau mare demnitar, care ar fi considerat pământul lucrat printre bogățiile lui, exceptând câteva șiflice sau moșii militare, cărora guvernul le îngădue o ocârmuire proprie; acolo nu se știe nimic de ceeace noi numim proprietate de pământ, terenuri ce s'ar putea da în arendă cu anumit folos. Populațiunea țărănească trăește în sate, ne știind cui aparține acel pământ, din care el se hrănește. Pământurile, care sunt renumite prin rodnicia lor, niciodată nu se vând și se prețuesc totdeauna numai cu un preț foarte cumpănit, în toate provinciile otomane". Aicea noi vedem oare cum continuarea acelor privilegii de care se bucurau pământurile sacrificatorilor în Egipt. „Eu nu vreau să spun", continuă Michaud, „că proprietatea de pământ în genere nu e cunoscută în Turcia, dar măsurile luate cu scopul asigurărei pentru sine a folosirii ei, în tot cazul dovedește, că ea se respectă puțin și că ea se consideră așa instituție „care trebue să se îngrijască singură pentru asigurarea sa și a căuta apărare la Dumnezeu. Dealtmintrelea proprietatea de pământ se respectă și de popor nu mai mult decât de guvern. In cursul întregei mele călătorii eu n'am observat nicăirea ca persoane particulare să fi încercat să-și însușască tot ce produce pământul. Aceasta anume și servește de cauză a acelui fenomen, că toată împrejurimea Stambulului, care ar fi trebuit să fie acoperită de holde, dacă ar fi fost lucrată, rămâne aproape toată nelucrată, și că marea capitală a imperiului otoman pe distanță de mulți chilometri e înconjurată de o adevărată pustie. Agricultorul în toate acele locuri, unde s'a așezat, nu păzește roadele sau produsele sale de furturile de tot felul, cum nu le apără nici de biciul stihiilor sau de paserile cerului. In timpul primblă-

---

1) Champagny, Les Césars, 4-e édit., 1868, tom. I, pag. 26-27. „Solul provinciei aparține proprietății poporului roman sau cesarului; noi avem numai posesia sau folosința vremelnică", spune jurisconsultul Gaius (Institut. II, 7). Filosoful Seneca deasemenea spune: „După dreptul civil totul aparține regelui, și tot ce stăpânește regele se împarte la diferiții posesori... Sub un bun cârmuitor totul aparține regelui după dreptul domniei, și persoanelor particulare după dreptul proprietății". De Benef. VII, 5.

rilor mele împrejurul Cairului am văzut adesa, cum conducătorii asinilor noștrii se îndreptau slobozi spre grădinile de ceapă și de castraveți, se aprovizionau cu tot felul de zarzavaturi și legume și plecau liniștiți la oras, încărcați de asemenea pradă. Acest fel de prădăciune este lucru obișnuit și aproape totdeauna rămâne nepedepsită"[1]).

Astfel, la judecarea măsurilor luate de Iosif trebue de avut în vedere, că aceste măsuri, care pot părea așa de neconforme cu cerințele legiuirilor moderne și cu organizația socială contimporană, se aflau în deplină corespondență cu drepturile și obiceiurile orientului. O frază din cartea Levitic poate sluji ca adeverire pentru toate cele spuse aicea și să arate în acelaș timp, cum toate cărțile Pentateucului sunt pline de aluziuni la obiceiurile egiptene. Vorbind de proprietatea de pământ, Moise între altele proclamă solemn: „Pământul nu trebue vândut pentru totdeauna; căci pământul este al Meu; voi sunteți venetici și pribegi la Mine" (Lev. XXV, 23). Când noi ne vom așeza în asemenea punct de vedere, atunci toate vor servi spre lauda lui Iosif, mai ales când vom compara felul lui de procedare cu felul de a proceda al altor stăpânitori ai țării. Vice-regele Egiptului încă și astăzi de obiceiu cumpără dela supușii săi aproape toate pământurile lor, când aceștia au nevoe extremă de bani. Mehmet-Ali a procedat încă și mai direct și pur și simplu le-a luat cu puterea. In genere se observă, că „țăranii Egiptului niciodată n'au avut altă proprietate, decât numai casele lor, hulubăriile lor, boii, plugul și oarecare părticele, situate împrejurul satului. Ei totdeauna se puteau considera ca lucrători, întrebuințați ca muncitori ai ogoarelor sau un fel de năimiți pentru lucrarea moșiilor altora. In vremea Mamelucilor, feleahii aveau pământuri, pe care ei le stăpâneau cu condiția de a plăti anumite impozite; dar ei nu puteau nici să le treacă copiilor săi, nici să le vândă; ei nu puteau dispune de ele nici într'un fel. Mehmet-Ali a lăsat pe feleahi aproape în aceiași stare, cum i-a găsit: în loc să lucreze pământul în contul multezimilor sau moscheelor, ei îl lucrau numai în contul pașei.

Jug vechiu.

Mehmet-Ali, apucând în mânile sale toată puterea, se așeză el în locul tuturor acestor proprietari particulari, care până la dânsul erau

1) Michaud, Ibidem, tom. VII, p. 66, 67.

proprietari ai pământurilor[1]). Pentru lămurirea acestei chestiuni, nu sunt lipsite de interes și unele amărunțimi. „Sub Mehmet-Ali", zice un alt cercetător, „nu exista libertatea comerțului. Vice-regele era oarecum singurul proprietar al Egiptului, iar feleahii toți erau arendașii lui. Fiecare sat era dator să samene anumită suprafață de pământ cu bumbac și fără excepție toate produsele pământului, afară de o anumită cantitate de cereale, destinate pentru hrana locuitorilor și la nutrețul vitelor, intrau în magazinele guvernului, construite în diferite locuri ale țării, și deja din aceste magazii vice-regele dădea pâne satelor pe credit pentru un preț arbitrar, care mergea în folosul său; vindéau agenților săi comerciali, caselor comerciale ale Alexandriei sau în genere pentru nevoile particulare. Socotelele fiecărui sat, care se țineau de scriitori lacomi, se totalizau anual, și prisos de venit, exclusiv toate cheltuelele, mergea deja în folosul sătenilor, care în asemenea stare de lucruri adesa se pomeneau datori statului". „Patru milioane de feleahi, pe care-i nutrea pământul faraonilor, ostenesc și muncesc pentru un singur om, pentru chediv, care înghite, așa zicând, personal pentru sine tot Egiptul. Agricultorul, care aparține vechiului neam, care a purtat pe umerii săi restriștile veacurilor, nu-și aparține sie însuși, așa cum nu-i aparține lui nici pământul. Născut pentru aceea, ca necontenit să se supună, să plătească și să producă, el nu are nici o voință liberă[2]). Feleahul egiptean este nici mai mult nici mai puțin decât un animal de muncă; chedivul este proprietarul general al întregei țări.

Din toate cele spuse cu temeinicie se poate conchide, că măsurile, luate de Iosif, au fost în fond umane și erau în înseși interesul țării și a locuitorilor ei. Ele au fost nu atât o inovație, ci o consolidare legală a unei ordine deja existente, care avea de scop să susțină pe biruitori asupra biruiților, care către acea vreme începuse a se clăti. Măsurile lui Iosif au dus la recunoașterea oficială a celor din urmă drepturile de stăpânire și de proprietate ale hicșilor. „Cât de nerațional ar fi a reproșa lui Iosif opera lui, — aceasta nu cere a se dovedi mai departe", zice eruditul cercetător, căruia nici raționaliștii nu-i tăgăduesc autoritatea, anume Ewald[3]). In aceste împrejurări Iosif a manifestat acea profundă pătrundere și acea lărgime de vedere, care în genere disting pe

1) Michaud, Idem, pag. 68, 69.

2) John Ninet, La Culture des terres en Egypte, in Revue des deux Mondes, 1 Decembre, 1870, pag. 581—582, 590, 591.

3) Ewald, Geschichte des Volkes Israels, 3 edit. tom. I, p. 593. Ewald justifică autenticitatea istorisirei biblice despre actele lui Iosif numai prin citatele din autorii clasici greci.

acest om de stat. Prin înțelepciunea sa a adus pe toți supușii regelui din dinastia păstorească, care până acum puțin se supuneau stăpânilor lor, mai întâiu la aceea, că ei plătiră lui faraon toate datoriile lor, toți banii lor; apoi cedară lui toate turmele lor și pământurile lor; în fine, când deja nu le mai rămăsese nimica pentru cumpărat pânea necesară pentru hrană, se deteră în totul lui și pe sine. Dar înțeleptul ministru al lui faraon se folosi moderat de avantajele, ce i le rezerva politica sa prevăzătoare: el nu numai n'a făcut pe egipteni robi, dar nici n'a însușit lui faraon toate pământurile vândute lui, ci le-a lăsat în realitate vechilor proprietari și s'a mărginit numai la sporirea impozitului în folosul regelui până la a cincea parte din venit.

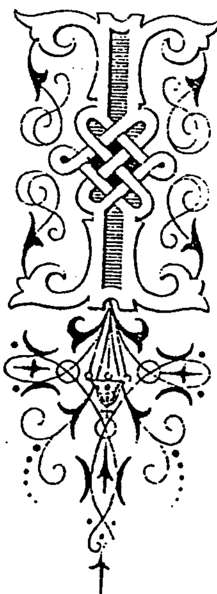

Cântărirea sufletelor (de pe un monument egiptean).

CAP. XXVII.

ULTIMILE ZILE ALE VIEȚEI LUI IACOV ȘI ALE LUI IOSIF.

ncă 17 ani a mai trăit Iacov în țara nouei sale așe= zări, anume în pământul Gesem, cedat lui. Dar iată sosi și vremea strămutării lui într'o țară încă și mai depărtată — în lumea cea de dincolo de mormânt. Simțind că s'a apropiat timpul unei astfel de strămutări, Iacov trimise după Iosif, dar nu pentru exprimarea unor oare căror regrete amară, sau în genere a-și lua rămas bun, cum se întâmplă aceasta de obiceiu în asemenea împre= jurări. Israil, cum el iarăși în chip expresiv se numește pe sine aicea, se pregătea pentru o altă mare nevoință a credinței. Pe patul său de moarte el tot se ținea tare de făgăduințele lui Dumnezeu relativ de posedarea pământului și a tot ce stătea în legătură cu el. Și el luă jurământ dela fiul său să-l îngroape împreună cu părinții în peștera Mahpela. Primind dela dânsul făgăduința solemnă în această privință, „Iacov cu ru= găciune se lăsă pe căpătâiul patului său".

Dar rămăsese să facă încă un lucru însemnat. Fiii lui Iosif nu erau încă formal primiți în familia lui Iacov. Doi mai mari din ei, Manase și Efraim, trebuiau să devină capii a două triburi deosebite, pentru că lui Iosif, după însemnătatea lui în soarta nea= mului celui ales, trebuea să-i aparțină dreptul de întâiu născut, și anume dreptul la două părți în Israil. De aceea, când curând după întâlnirea cu tatăl său, Iosif fu vestit, că pe bătrânul Iacov l-a ajuns și cea din urmă boală fatală, el se grăbi să aducă la

dânsul pe cei doi fii ai săi, ca ei să poată fi întăriţi comoştenitori împreună cu ceilalţi fii ai lui Iacov. La întâmplarea aceasta Iosif arătă vădit credinţa sa. In loc să caute a dobândi pentru fiii săi onoruri la curtea Egiptului, el făţiş se lepădă de toate onorurile acestea, ca să împartă soarta dispreţuitului său neam păstoresc. Pentru prima oară noi ne întâlnim aicea cu binecuvântarea, însoţită prin punerea mânilor [1]). Bătrânul sărutând cu dragoste pe nepoţii săi şi îmbrăţişindu-i, spuse lui Iosif: „Nu mai nădăjduiam să văd faţa ta, dar iată Dumnezeu mi-a arătat şi copiii tăi". Dar ochii lui Iacov erau slabi, şi când Iosif aduse pe cei doi fii ai săi mai aproape de bătrânul său tată, punând pe Manase, ca mai mare, la dreapta bătrânului, iar pe Efraim, ca pe unul ce era mai mic, la stânga lui, el atribui slăbirii vederei lui acea împrejurare, că Israil încrucişindu-şi mânile sale puse dreapta pe Efraim, iar stânga pe Manase. Dar Iacov a făcut aşa intenţionat şi a procedat aicea proroceşte. Evenimentele în urmă au dovedit veracitatea prorociei sale. Pe vremea lui Moise, adevărat, în tribul lui Manase s'au numărat încă pânăla 20.000 de oameni mai mult decât în cel al lui Efraim (Numeri, XXVI, 34, 37). Dar această numeroasă posteritate comparativă, se află exact în raport invers pe vremea judecătorilor şi totdeauna după aceea tribul lui Efraim a fost, după al lui Iuda, tribul cel mai numeros în Israil. Dar ceeace ne uimeşte mai mult în acest eveniment, apoi e anume aceea, până la ce grad toate sentimentele, amintirile şi părerile bătrânului muribund erau pătrunse de credinţa lui. El deja nu mai insistă la cugetele grele referitoare la zilele sale „rele" din viaţa trecută. Toată amintirea sa despre zilele trecute acum se mărgineşte numai la amintirea bunătăţii şi iubirii lui Dumnezeu, care l-a călăuzit in toată „pribegia" sa. Aceste sentimente ale sale s'au exprimat deplin în cuvintele de binecuvântare, când a zis: „Dumnezeu, înaintea căruia au umblat părinţii mei, Avraam şi Isaac; Dumnezeu, Celce m'a păscut pe mine de atuncea, de când exist şi până în ziua de astăzi, Ingerul care mă izbăveşte de tot răul, să binecuvinteze pe pruncii aceştia; să fie peste dânşii un semn al numelui meu şi al numelui părinţilor mei, Avraam şi Isaac, şi să crească ei mulţime mare pe pământ". In această întreită invocare a numelui lui Dumnezeu, ca statornicitor al aşezământului, ca Păstor şi ca Ingerul răscumpărător, nu se poate să nu vedem o lămurită înainte vedere de către Israil a adevărului Sfintei Treimi.

1) Punerea mânilor era deasemenea actul esenţial la aducerea jertfelor. Cel ce aducea îşi punea mânile pe jertfă şi-şi mărturisea păcatele sale ca şi cum le-ar fi strămutat prin asta asupra jertfei şi punând animalul de jertfă în locul său.

Isprăvind de binecuvâtat pe nepoţii săi, Iacov dădu fiului să
Iosif, ca preferinţă faţă de fraţii săi, acea porţiune de pămân
aproape de Sihar (Ioan, IV, 5), vechiul Sichem, pe care el o cum
părase cândva dela fiii lui Het. Dar porţiunea aceasta, cum el i
prezise, el, adecă în persoana descendenţilor lui, va trebui să o
ia tot cu sabia şi cu arcul din mânile amoreilor. Anume pe această
porţiune a lui Iosif, după trecerea de multe veacuri, s'a odihnit
dumnezeescul Păstor şi Răscumpărător, când El a descoperit taina
Dumnezeirei sale păcătoasei samarinence (Ioan IV). Pelângă aceasta
Iacov încă odată exprimă solemn credinţa sa în făgăduinţa dată
lui şi părinţilor săi. „Iată – zise el, – eu mor, şi Dumnezeu va fi cu
voi, şi vă va întoarce în pământul părinţilor voştrii". Aşa se sfârşesc
oamenii, dar cuvântul şi făgăduinţa lui Dumnezeu rămân veşnice.

Dar iată că sosi şi ultimul ceas al vieţii patriarhului, şi el
adună împrejurul patului său de moarte pe toţi cei 12 fii, în scopul
de a le împărtăşi cele din urmă binecuvântări şi dorinţe. Cuvin-
tele, pe care le-a vorbit el lor, cuprindeau parte binecuvântări şi
parte preziceri. Înaintea sa, într'o vedenie proorocească, ca şi cum s'ar
fi desfăşurat un tablou al vieţii acelor triburi, pentru care fiii săi trebu-
iau să devină protopărinţi deosebiţi. Şi ceeace el vedea, le expuse în
binecuvântările sale fiecăruia dintre fii. Aceste tablouri proroceşti,
negreşit, e imposibil a le considera închipuiri exacte a vreunui
period oare care determinat sau chiar a unui eveniment din istoria
lui Israil. Acestea au fost mai curând conturarea vieţii seminţiilor
în direcţiunea ei generală, decât preziceri fie despre evenimente
aparte, fie despre istoria lui Israil, ca tot. Nu-i de prisos a observa
aicea, că în genere în binecuvântările lui Iacov caracterul viitor
şi istoria unuia sau altuia din triburi se deduc, pare-se, din nu-
mele protopărintelui. Cum acesta, aşa şi înseşi cuprinsul binecu-
vântărilor alcătuesc o dovadă neînfrântă a autenticităţii lor, că
anume ele nu se referă nici decum la vreo epocă oare care ur-
mătoare, ci sunt exprimate de însuşi Iacov. Dacă împreună cu
critica s'ar admite, că aceste binecuvântări au fost exprimate într'un
period oare care de mai târziu al istoriei lui Israil, atuncea prin
această presupunere noi ne-am aşeza într'o dificultate de neînvins;
pentrucă binecuvântările acestea sunt aplicabile la triburi numai
în acea stare a lor, cum le-a văzut însuşi Iacov. Ele n'au putut fi
scrise nici într'un period altul de mai târziu, de oarece în acest
caz fiecare scriitor de mai târziu ar fi spus ceva cu totul inaplicabil
la unul sau altul din triburi, şi în tot cazul n'ar fi putut să între-
buinţeze asemenea expresiuni relativ de toate triburile.

Binecuvântările sale Iacov a început a le împărți dela Ruvim, căruia i-a zis:

„Ruvim, primul meu născut!
Tu ești tăria mea și începutul puterei mele,
Culmea vredniciei și culmea puterniciei".

Aceasta trebuia să fie situația lui Ruvim, ca prim născut, dacă el nu s'ar fi lipsit de acest drept prin valurile patimilor sale și prin păcatele sale următoare. Deaceea Iacov continuă:

„Dar tu ai bântuit ca o apă furioasă,
Nu vei avea preferință
Căci te-ai urcat pe patul tatălui tău.
Tu ai întinat patul meu,
Pe care te-ai urcat.

Următorii după vrâstă erau Simeon și Levi. Cruzimea lor nesocotită dela Sihem, din pricina căreia Iacov s'a cutremurat chiar și pe patul său de moarte, i-a făcut frați sau tovarăși de crimă. De oarece ei s'au unit pentru săvârșirea răului, apoi Dumnezeu îi va risipi în Israil, așa că ei nu vor alcătui triburi osebite și întregi. Și în adevăr știm, că chiar la a doua numărare a lui Israil (Numer. XXVI, 14), Simeon se văzu tribul cel mai mic. In ultima binecuvântare a lui Moise (Deuter. XXXIII) de Simeon chiar nici nu se pomenește. Dar și în înseși pământul făgăduinței acest trib, se pare, că niciodată n'a primit o parte deplin stabilită, ci a posedat numai câteva orașe în hotarele tribului lui Iuda (I. Nav. XIX, 1-9). In fine noi știm, că unele din familiile tribului lui Simeon, care au crescut și erau numeroase, au părăsit în urmă Țara sfântă și se așezară în afară de hotarele ei (1 Paral. IV, 38-43). Tribul lui Levi deasemenea n'a primit nici o posesiune în Israil; decât numai că risipirea lor n'a servit pentru ei ca blestăm, ci ca binecuvântare, în urma ridicării lor la vrednicia preoțească. Această risipire a două triburi a fost răspunsul semnificativ, pe care Dumnezeu, în dreapta sa providență le-a dat la încercarea străbunilor lor de a-și răzbuna onoarea neamului lor prin mijloace trupești și prin arme materiale.

„Frații Simeon și Levi,
Uneltele cruzimii sunt săbiile lor.
In sfatul lor să nu între sufletul meu
Și la războiul lor să nu fie părtașă slava mea,
Căci ei în mânia lor au ucis bărbat,

Şi după placul lor au tăiat vinele viţelului.
Blestămată fie mânia lor, căci e crudă,
Şi furia lor, căci e sălbatecă.
Risipi-i-voi întru Iacov,
Şi-i voi împrăştia întru Israil".

Lipsind astfel pe trei din fraţii mai mari de avantaje şi posesiuni şi rezervând lui Iosif îndoita porţiune de pământ, Iacov după aceea celelalte avantaje ale întâei naşteri le-a rezervat solemn lui Iuda. El va fi conducător „leu". Precum leul este regele pădurilor, aşa şi Iuda a trebuit să primească autoritatea regală prin David pânăla fiul lui David, acel Şiloh, căruia, ca unui „leu" al tribului lui Iuda, toate popoarele au trebuit să-i arate cinste şi ascultare. Deasemenea Iuda va fi înzestrat cu deplinătatea bogăţiilor pământeşti, în care caz aceste binecuvântări pământeşti singure de sine au fost simbolul bogăţiilor duhovniceşti, rezervate întru stăpânirea lui Iuda. Toată descrierea aicea e plină de imaginaţiuni mesianice, care în urmă au fost întărite în prorocia lui Valaam (Numer. XXIII, 24; XXIV, 9, 17). Ea după aceea s'a atribuit lui David (Psal. LXXXVIII, 20-37) şi dela dânsul treptat a trecut la diferiţi lucrători istorici, până când s'a realizat în Iisus Hristos, „care a strălucit din tribul lui Iuda" (Evr. VII, 14), în acel „mire al nostru", care „a făcut din două lumi una" (Efes. II, 19) şi care „va împărăţi până va pune pe toţi vrăşmaşii săi aşternut picioarelor sale (1 Corint. XV, 24), - ale „leului din tribul lui Iuda, rădăcina lui David, care trebue să învingă definitiv" (Apocal. V, 5). In această binecuvântare, dată lui Iuda pentru prima oară vedem, cum prorocia se extrage chiar din sensul numelui însuşi.

„Iuda! pe tine te laudă fraţii tăi.
Mâna ta în ceafa vrăşmaşilor tăi,
Inchina-se-va ţie fiul tatălui tău.
Iuda leu tânăr,
Cu pradă se ridică fiul meu. -
Plecatu-s'a el, s'a culcat ca un leu
Şi ca o leoaică: Cine-l va scula?
Nu va trece sceptrul dela Iuda
Şi legiuitor din coapsele lui,
Până nu va veni Impăciuitorul [1]),
Şi lui se vor supune popoarele.
El leagă de viţa de vie asina sa,

Leu de Palestina.

1) In evreeşte Siloh-Shiloh. Criticii moderni traduc acest loc aşa: „până nu va veni în Silom". Dar asemenea traducere stă în contrazicere cu toate traducerile vechi, şi lipseşte înseşi locul de orce înţeles. Şilo niciodată n'a fost locul locuinţei lui Iuda, dar şi în genere cu trecerea timpului a pierdut orce însemnătate istorică. Deaceea vechiul înţeles îşi

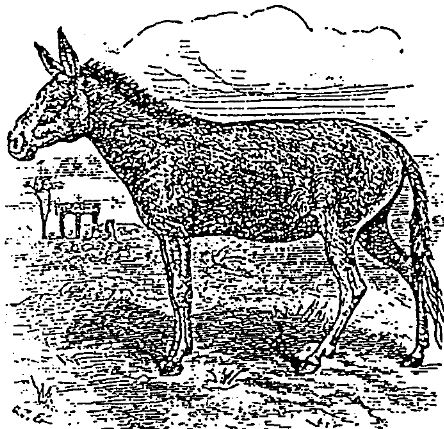
Şi de viţa cea mai bună mânzul asinei sale.
In vin işi moae haina sa
Şi în sânge de struguri îmbrăcămintea sa.
Strălucesc de vin ochii lui,
Şi dinţii lui sunt albi de lapte.

Ca la o lămurire locală a acestei bogăţii din porţiunea lui Iuda, se poate indica aceea, că cel mai bun vin din Palestina se produce aproape de Hebron şi de Enghedi[1]), şi unele din cele mai bune păşuni se aflau spre sud de Hebron, aproape de Tecoa şi de Carmil[2]).

Binecuvântarea următoare a fost dată lui Zabulon, şi ea deasemenea stă în legătură cu numele lui, ca „locuinţă", deşi trebue avut în vedere, că această binecuvântare nu presupunea o prezicere literală despre hotarele teritorului acestui trib, pentrucă posesiunea tribului lui Zabulon, cum se poate judeca după Iisus Navi XIX, 10-16, niciodată în realitate nu s'a mărginit cu Marea Mediterană, deşi se întindea până la lacul Galileei:

„Zabulon pe malul mării va trăi,
Şi la pontonul corăbiilor; şi hotarul lui până la Sidon.

Sensul binecuvântării evident e acela, că tribul lui Zabulon nu va fi atât agricol, pecât comercial, şi se prea poate, ca el să fi servit de mijlocitor comercial între celelalte triburi şi cele feniciene, aprovizionând pe aceste din urmă cu materiale brute şi astfel participând indirect la comerţul lor maritim.

Asin sălbatec de Palestina.

După aceea la rând venea Isahar. Numele lui însamnă „răsplată" sau „plată de năimit", şi el servea ca simbol al caracterului tribului ce avea să rezulte dintr'însul, deoarece în bogata sa porţiune de teren, în Galileea de jos, tribul acesta prefera munca liniştită iar nu puterea şi stăpânirea:

„Isahar, asin puternic,
Culcat între cursurile de apă,

păstrează puterea sa, şi Impăciuitorul este Mesia cel făgăduit. Oncelos traduce direct acest loc: „Până când va veni Mesia, a căruia este împărăţia".

1) Numer. XII, 23; Cânt. I, 14,

2) 1 Reg. XXV, 2; 2 Paral. XXVI, 10; Amos. I, 1.

Şi a văzut el, că liniştea este bună
Şi că pământul este plăcut:
Şi-a plecat umerii săi să ducă sarcini,
Şi s'a apucat să muncească spre plata dării".

Binecuvântarea dată lui Dan, numele căruia însemnează „Judecată", deasemenea rezulta exact din numele lui. Deşi Dan era numai fiul slujnicei, el nu trebuea să rămână în urma fraţilor săi, ci putea „da judecată" poporului său, adecă lui Israil, în care se face, poate, indicare la astfel de oameni, ca judecătorul Samson, care a eşit din acest trib:

„Dan va judeca pe poporul său,
Ca unul din triburile lui Israil.
Dan va fi şarpe la drum,
Aspidă în cale,
Inveninând piciorul calului,
Incât călăreţul său va cădea pe spate".

In această binecuvântare se cuprinde o aluziune misterioasă şi însemnată în cel mai înalt grad. Noi nu avem nevoe să dăm aicea explicare deplină acestei comparaţiuni a lui Dan cu şarpele şi cu acel aspect de aspidă, care fiind de culoare cu totul nenorocită, rămâne neobservată până ce pricinueşte muşcătura sa mortală. Dar nu se poate să nu vedem, că aicea în chip tainic se indică acel antihrist, activitatea căruia se descrie deplin în Apocalips, unde, din o pricină inexplicabilă, numele Dan e omis în lista triburilor (Apoc. VII, 5-8). E de remarcat deasemenea, că după indicarea acestei soarte următoare a lui Dan, Iacov se adresază cu rugăciune către Dumnezeu: „In ajutorul tău nădăjduesc, Doamne". In rugăciunea aceasta el nu numai exprimă credinţa sa personală, şi nădejdea, ci comunică încrederea sa urmaşilor săi. Un comentar iudeu din cele mai vechi sau mai bine zis un perifraz[1]) o expune în următoarea formă: „Sufletul meu nu aşteaptă izbăvirea dela Ghedeon, fiul lui Ioase, pentrucă ea a fost numai vremelnică; nici isbăvirea dela Samson, pentrucă ea a fost numai trecătoare; ci izbăvirea prin Mesia, fiul lui David, care, după cuvântul tău, Tu ai făgăduit să trimiţi poporului Tău, fiilor lui Israil; anume de această izbăvire a Ta şi însetează sufletul meu".

In binecuvântarea dată lui Gad se face aluziune la cuvântul înrudit, care însemnează apăsare, împilare. Tribului lui îi este dat

1) Targumul Ierusalimlean în cea mai bună redactare.

să se așeze în laturea de răsărit a Iordanului. Acolo el va fi expus la dese incursiuni ale străinilor, dar el își va aduna puterile sale și-i va respinge:

„Pe Gad gloatele il vor strâmtora,
Dar el le va urmări pas cu pas".

In binecuvântarea lui Asir se indică evident rodnicia deosebită a posesiunilor acestui trib, ce se întinde dela muntele Carmil pânăla pământul Tirului, - care ținut era vestit prin bogăția lui de ceriale și uleiu:

„Pentru Asire prea grasă pânea lui,
Și el va procura mâncările regești".

In binecuvântarea dată lui Neftalim se indică frumusețа bărbătească și sprinteneala poporului, și deasemenea și darurile sale intelectuale:

„Neftalim este terevint falnic,
Ce-și desfășură minunat ramurile" [1]).

Insfârșit Iacov trece la numele iubitului său Iosif. La vederea lui toată inima într'însul se agită de prisosul sentimentelor. La început el descrie rodnicia lui, asemenea unui arbore roditor, sădit lângă izvor, și apoi descrie puterea lui, ca primită dela însuși Dumnezeu. Și în fine revarsă cea mai bogată binecuvântare, mai bogată decât a revărsat cineva din strămoșii lui:

„Iosif este odraslă de pom roditor,
Odraslă de pom roditor delângă izvor
Ramurile lui se întind peste ziduri
Amărâtu-l-au și l-au săgetat,
Și l-au dușmănit săgetătorii.
Dar arcul său a rămas tare,
Și puternici mușchii brațelor lui
Prin mânile Dumnezeului puternic al lui Iacov.
Deacolo e Păstorul și tăria lui Israil,
Dela Dumnezeul tatălui tău, care să te ajute,
Dela Atotputernicul, care să te binecuvinteze
Cu binecuvântările cerești de sus,
Cu binecuvântarea adâncului, ce se întinde jos,

---

1) După o altă citire:

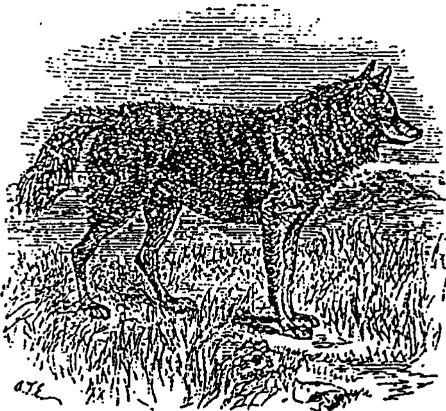
„Neftalim este căprioară sprintenă,
El rostește sentințe minunate.

Cu binecuvântarea sânului și a pântecelui mamei,
Cu binecuvântarea tatălui tău,
Care întrec binecuvântările munților veșnici,
Și dealurile plăcute cele veșnice.
Și să fie ele pe capul lui Iosif
Și pe creștetul alesului între frații săi.

In sfârșit, se dete binecuvântare și celui din urmă fiu, Veniamin:

„Veniamin este lup prădalnic
Dimineața va mânca vânat,
Și sara va împărți pradă".

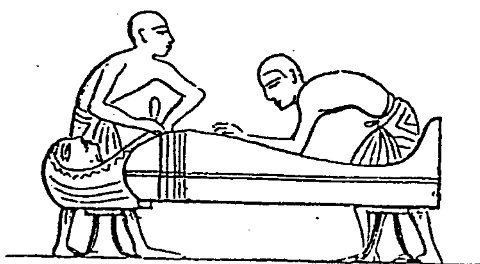
Pentru a înțelege senzul acestei binecuvântări, trebue de avut în vedere istoria următoare a tribului lui Veniamin, care ne prezintă nu puține exemple de cruzime și prădălnicii [1]).

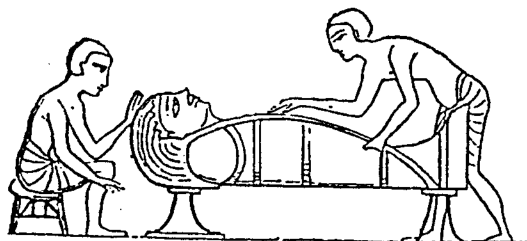

Lup de Palestina.

Isprăvind binecuvântările sale, Iacov se adresă încă odată către fiii săi cu ultimul testament înainte de moarte, ca ei să-l îngroape neapărat în acea peșteră, unde odihnesc marii săi strămoși, Avraam și Isaac. „Și a terminat Iacov testamentul dat fiilor săi, și-și întinse picioarele sale în pat, și așa s'a săvârșit, și a trecut la poporul său".

După prima plângere a patriarhului răposat, Iosif, ca înalt demnitar egiptean, a dispus imediat, ca tatăl lui să fie îmbalsamat după obiceiul egiptean. „Și a poruncit Iosif slugilor sale: medicilor să-l îmbalsameze pe tatăl său, și medicii au îmbălsămat pe Israil. Ca prim demnitar al statului și dregător înalt al castei sacrificatorilor, Iosif avea la dispoziția sa doctori, cu care se fălea Egiptul și care alcătuiau un cin deosebit în clasa sa-

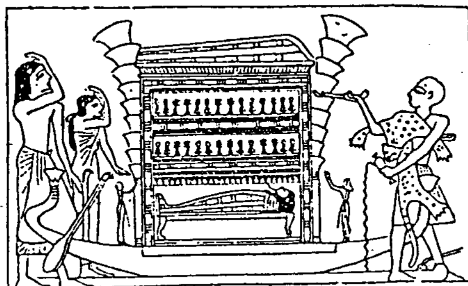

Imbălsămarea (după un monument egiptean).

1) Jud. V, 14; XX, 16; 1 Paral. VIII, 40; XII, 2; 2 Paral. XIV, 8; XVII, 17. și deasemenea Istoria lui Saul și Ionatan.

crificatorilor. Trupul a fost dus într'o anumită încăpere afară din oraş, destinată pentru îmbălsămare şi în curgere de 40 de zile a rămas pe mâna specialiştilor de acest fel. După aceasta doliul a continuat 70 de zile, numai cu două zile mai puţin decât doliul pentru rege[1]), şi numai după aceea a putut fi împlinită dorinţa răposatului de a fi dus în Hanaan. Zilele de doliu în casa lui Iosif s'au petrecut în înfrânare dela orice plăceri şi lux, dela băi, vin, mâncări scumpe şi haine scumpe; părul din cap şi din barbă nu s'au ras în aceste zile, şi se purtau anumite haine de doliu[2]). După aceea Iosif ceru învoire lui faraon să petreacă solemn rămăşiţele tatălui său pentru a le îmormânta în pământul Hanaan, şi procesiunea se puse în mişcare solemn. Dacă această procesie de îmormântare, cel puţin după plecarea din Memfis, a fost aranjată după modelul ceremoniilor de îmormântarea răposaţilor egipteni de neam mare, apoi trebuie să o restabilim după închipuirile mormântale existente pe monumente. Ea fără îndoială a fost mare şi strălucită (Fac. 4, 7). Curtenii şi demnitarii mergeau într'însa în căruţe. Robii lui Iosif se înşiruiră în coloane lungi. Toată familia lui Iacov mergea în câteva cară anume pregătite şi pe asini, şi tot cortegiul era păzit şi mărit de un detaşament de cavalerie egipteană. Şi ajungând ei la Ţarina lui Atad delângă Iordan, procesia de îmormântare se opri şi Iosif plânse pentru ultima oară pe tatăl său. Plângerea a durat şapte zile, cum se face aceasta şi astăzi în câteva locuri la răsărit de Iordan şi Liban. După descrierea biblică se poate crede, că procesia s'a mişcat spre Hanaan nu pe drumul drept prin El-Ariş spre Virsavia, pe care Iacov venise în Egipt, ci pe calea lungă împrejur, pela sud de marea Moartă, prin pământul Moabului şi al Amoniţilor pe aceea cale, pe care mai târziu au trebuit să meargă în Hanaan urmaşii lui Iacov sub comanda lui Moisi şi Iisus Navi. Peştera Mahpela, după câteva zile, primi în sânul său trupul marelui răposat, şi acolo mumia lui Iacov, cum se poate crede, zace întreagă şi astăzi.

Ceremonie de îmormântare (pe un mormânt egiptean).

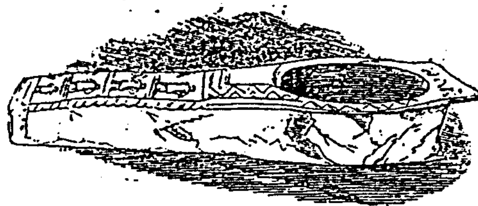
După întoarcerea în Egipt, în sufletul fraţilor lui Iosif se născu o netrebnică bănuială. Nu cumva oare, cugetau ei, acum, când a murit tatăl lor, Iosif să-şi pue în gând ca să-şi răsbune pentru răul,

1) Wilkinson, Vol II, p. 374.

2) Idem, idem p. 374. Ebers, Durch Gosen, pag. 529.

ce i l-au făcut ei cândva? Dar ei cunoșteau puțin inima marelui lor frate și prețuiau puțin impulsiunile lui. Ca să prevină bănuita răzbunare, ei chiar au trimis să se spună lui Iosif: „Tatăl tău înainte de moarte ne-a spus: așa să ziceți lui Iosif: iartă fraților vina și păcatul lor, de oarece ei ți-au făcut rău, și acum iartă vina robilor Dumnezeului tatălui tău". Dar pe Iosif straşnic îl amărî și aceea, că în inima fraților lui se cuibărise o asemenea bănuială. Auzind această veste, Iosif plânse amar, și când frații, care veniseră la dânsul, căzură înaintea lui cu fețele la pământ, ca și cum s'ar fi lăsat cu totul la îndurarea lui, Iosif cu prietenie frățească le zise: „Nu vă temeți, căci eu mă tem de Dumnezeu. Iată, voi ați uneltit rele împotriva mea. Dar Dumnezeu a prefăcut asta în bine, ca să facă ceeace este acum: să cruțe viața unui mare număr de oameni. Așa dară nu vă-temeți, eu vă voi hrăni pe voi și copiii voștri". Și apoi prin o convorbire frățască el risipi cu totul îndoelele lor întunecate și-i liniști.

Despre viața următoare a lui Iosif ni se comunică puține în istorisirea biblică. Se spune numai, că el a trăit încă 54 de ani și a avut mângâerea să vadă pe nepoții și strănepoții săi, pe care el îi iubea și-i desmerda, cum asta e firesc lucru bătrânilor, viața ce se stânge a cărora se înflăcărează oare cum din nou la vederea vieței tinere a urmașilor lor. Credincios până în sfârșit făgăduinței transmise de părinți, Iosif nu se lăsă furat de nici un fel de visuri deosebite, pentru consolidarea prosperității sale în Egipt, unde el s'a folosit tot timpul de onoruri și slavă, ci și pe patul de moarte își îndreaptă privirile spre pământul părinților săi. Cel din urmă testament al său a fost același, ca și ultimul testament al tatălui său și anume, ca frații să scoată oasele lui din Egipt, când Dumnezu îi va scoate din nou în Hanaan. El astfel s'a lepădat de Egipt și-și alese soarta lui Israil, s'a lepădat de prezent, ca să tindă spre viitor. „Și a murit Iosif de o sută zece ani". Bunzen, pe temeiul unei idei preconcepute, după care cum că fizicește nu e cu putință o așa lungime de viață, afirmă că „știrea despre viața de o sută zece ani a lui Iosif nu se poate considera adevărată sub raport istoric", și determină singur numărul anilor vieții lui mai mult de cât ca la 78 ani[1]). Dar acum, față cu cunoștința întinsă

Coșciug pentru mumii.

1) „Locul Egiptului", III, p. 342, trad. Engl.

a monumentelor istorice și a papiruselor, avem informațiuni și mărturii limpezi despre aceea, că egiptenii durata de o sută zece ani îl considerau cel mai obișnuit hotar de viață omenească. Și de oare ce această părere se poate urmări în curgerea de câteva veacuri – dela timpul morții lui Iosif, care a devenit proverb la egipteni, apoi nu este nimic improbabil, că această părere s'a format mulțămită acelui înalt respect, pe care-l nutreau egiptenii către marele lor binefăcător. In Muzeul Britanic inscripția, ce aparține unui demnitar al curții cu numele Racca, care a trăit în timpul domniei lui Ramzes cel Mare (în veacul XIV a. Hr.), glăsuește în modul următor: „Mulțămită lui Onofris, celce mi-a dăruit odihnă în mormânt după o sută zece ani de viață pe pământ. In muzeul din Münhen, pe statuia unui sacrificator principal al lui Amon, care a trăit sub domnia faraonului Seti în veacul al XV-a a. Hr. inscripția coprinde o rugăciune despre aceea, ca Amon să dăruiască slujitorului său „o viață fericită de o sută zece ani". Aceeași idee coprinde o altă inscripție din muzeul Britanic, săpată pe piatră neagră în loc de hieroglife cu semne ieratice și datată cu anul 21 al domniei lui Amenofis III (în veacul XVI a. Hr.): ea vorbește despre fericirea făgăduită cu deosebire oamenilor virtuoși, în „acele zile, când ei se vor așeza în morminte după o sută zece ani de viață". Aceeași părere despre hotarul vieței omenești printre vechii egipteni adesa se întâlnește pe monumentele descoperite. Așa, în papirusele, ce se păstrează în Muzeul Britanic sub denumirea de Anastase, găsim o adresă lingușitoare către un demnitar oarecare înalt. In această adresă se întâlnesc următoarele expresiuni: „Tu te apropii de preafrumosul Amenti (locul odihnei morților) fără gârbovire, fără slăbănogire. Tu trăești de o sută zece ani pe pământ, dar membrele tale sunt încă puternice". Aceste expresiuni ne amintesc de aproape descrierea morții marelui legiuitor al poporului lui Israil: „Moise era de 120 de ani, când a murit, dar vederea lui nu se întunecase și tăria într'însul nu se epuizase" (Deuter. XXXIV, 7). Sunt și alte indicațiuni la acelaș hotar de lungă viață omenească. Noi însă credem, că e de prisos a le mai înșira aicea, de oarece ele se referă la un period mai vechi al istoriei Egiptului și sunt instructive întru câtva în alte împrejurări. Pe temeiul papirusului, găsit acum treizeci de ani în Teba, care astăzi se găsește în biblioteca națională din Paris, egiptologul Chabas [1]), care ne dă o întreagă traducere a cu-

1) Revue Archéologique, 1858, pag. 1. Vezi deasemenea Lenormant, Histoire, vol. II, pag. 89.

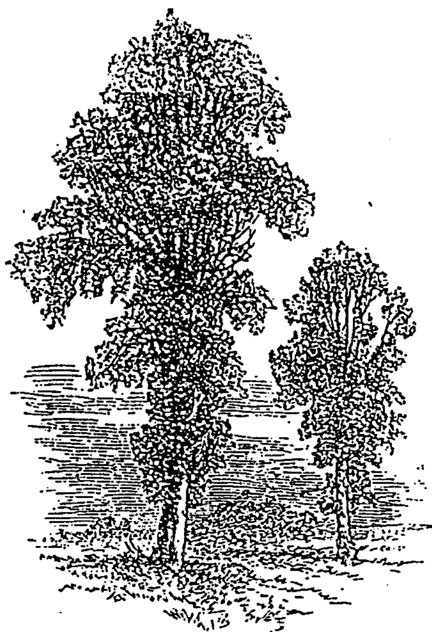
prinsului lui, ne comunică următoarele: acest papirus este un tratat filosofic, scris de o persoană cu numele Ptagotep în timpul domniei faraonilor Aset și Inufru, regi din dinastia a IV, și prin urmare cu șase veacuri înainte de timpul lui Moise. Ptagotep este fiul cel mai mare al lui Aseta, și de oarece tatăl lui era încă viu, apoi el vorbește despre sine, că el „a ajuns o sută zece ani de viață la curtea regelui printre aristocrații țării". Tatăl lui prinurmare în acest timp avea cel puțin o sută treizeci de ani, ba poate și mai mult. Și fiindcă timpul vieții lui se referă la periodul înainte încă și de Avraam, apoi noi putem conchide de aicea, că în acea vreme hotarul vieții omului printre egipteni, ca și printre patriarhii biblici din același timp, era încă mult mai larg decât cum era pe vremea lui Iosif. Afară de asta egiptologul Mariette a arătat în descrierea gropnițelor, ce aparțineau primelor șase dinastii, că forma urării atuncea nu era așa, cum o găsim noi după Iosif, și anume exprimând dorința „de a dobândi odihna mormântului după o viață fericită pe pământ de 110 ani", ci era următoarea: „de a dobândi odihnă după o fericită și lungă viață pânăla adânci bătrânețe", fără o indicare exactă a numărului anilor [1]). Pe temeiul acestor date se poate cu temeinicie a presupune, că monumentele egiptene confirmă în totul istorisirea biblică referitoare la anii vieții lui Iosif.

Ca mare demnitar, el negreșit a fost îmbălsămat și pus într'o raclă deosebită în Egipt. Trupurile îmbalsamate ale prietenilor și demnitarilor lor egipteni de obiceiu le puneau și anumite cosciuguri de lemn și cu îngrijire le slobozeau în mormânt, sau le țineau în anumite încăperi ale caselor lor. Mumia lui Iosif a rămas în această stare pânăla eșirea Israeliților din Egipt, apoi a fost luată de descendenții săi în Hanaan și în fine îngropată pe porțiunea de pământ din Sichem, cumpărat cândva de Iacov. Acolo mormântul lui este arătat și astăzi sub umbra muntelui Gheval [2]). Unii cercetători recunosc acest loc anume în acea porțiune, unde a fost îmormântat Iosif. Dacă e așa, atunci sub pătura de pământ trebue să fi fost sarcofagul și înseși mumia lui Iosif, anume în acea formă, cum ea a fost pusă acolo acum de mai bine de 3000 de ani.

---

1) Revue Archéologique, 1868, p. 388.

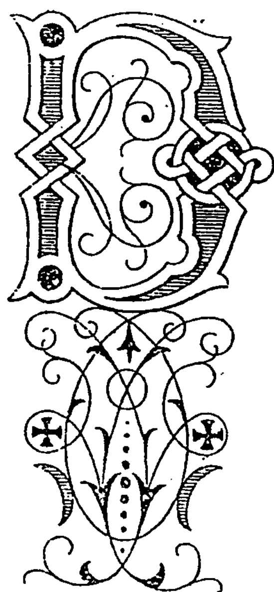
2) Thomson, The Land and the Book, pag. 473. Trans. Soc. Bib. Arch. Vol. II, pag. 80–82.

Plopi argintii în Palestina.

CAPITOLUL XXXVIII

AUTENTICITATEA ISTORIEI LUI IOSIF

escoperirile egiptologice, expuse mai sus, sunt atât de izbitoare în senzul confirmării istorisi-rei biblice, încât involuntar au turburat și pe criticii, care până acum se refereau către unile din părțile acestei istorisiri negative. Pentru ca să-și mențină terenul de sub picioare, ei s'au văzut nevoiți să-și schimbe tactica și începură să tăbărască asupra istoriei lui Iosif din altă lature. Acum se vedea deja imposibil de o a ataca așa, cum făceau vechii critici, ca de ex. Bohlen și Toux, care dovedeau că ea conține multe nepotriviri și inexactități. Egiptologia combătu în mod strălucit toate asigurările false de felul acesta. Acum s'a stabilit cu siguranță, că Facerea este credincioasă realității prezentate în toate punctele, și dacă există undeva erori, ce i se reproșau, apoi ele există nu în istorisirea biblică, ci în scrierile vechi și nouă istorice, care de obiceiu se preferau autorității biblice. Acum printre raționaliști aproape nu se mai întâlnesc deaceia, care n'ar recunoaște în istorisirea

biblică despre Egipt o reflectare cu totul exactă a vieții egiptene. Se poate chiar spune, că unii dintr'înșii au ajuns la o deplină turburare în fața acestor descoperiri. Când Ebers a redat în anul 1868 tomul întâiu al cunoscutei sale lucrări „Egiptul și Pentateucul lui Moise" apoi el a pus în fruntea lui următoarele cuvinte semnificative: „Nu fără turburare edau eu la lumină această grea lucrare. Partizanilor și prietenilor Bibliei eu fără îndoială le voi face unele servicii; dar pe de altă parte nu pot să ascund, că eu aș dori să susțin cea mai aspră critică. Eu propun, așa zicând, contra propriei mele dorințe, acelora cari ar dori să închid ușa cărții sfinte pentru critica liberă, multe de acelea ce vor fi pentru ei plăcute, pentrucă eu arăt, că iertarea lui Iosif în special, chiar și în cele mai mărunte detalii, extraordinar de exact prezintă starea vechiului Egipt[1]").

Astfel în Germania deja nu se mai dispută serios autenticitatea istoriei lui Iosif. Cu toate acestea, critica nu se decide încă să o recunoască ca operă a lui Moise și să admită, că ea este lucrarea unui autor, și de aceea recurge la alte noui presupuneri. Iată ce se spune în unul din ultimele comentarii nemțești la cartea Facerei. „Istoricul se vede a cunoaște bine obiceiurile, moravurile și concepțiile Egiptului, la dânsul nu se întâlnește nici un amănunt, care ar putea servi dovada contrarului; unele descrieri și indicațiuni sunt uimitor de adevărate și chiar uimitoare. E clar că în cursul petrecerei israeliților în Egipt această istorie a lui Iosif a căpătat o nuanță puternică egipteană, și dacă unele amănunte vor fi fost sau au putut fi uitate, apoi amintirea lor a putut să se împrospăteze ușor în timpul regilor, mulțămită celor ce atuncea au devenit direct cunoscute despre Egipt... Intre altele, nu se poate decide, întru cât autorul a descris starea Egiptului de pe timpul lui Iosif după o tradiție adevărată, și întru cât sub înrâurirea stărei următoare a Egiptului[2]). Din această recunoaștere se vede, că critica nemțască admite în genere caracterul istoric al vieții lui Iosif, și în această privință ea servește drept oglindire a majorității scriitorilor germani, la care se poate enumera pe Ewald, Gitzig, etc. Dar unii scriitori cu toată evidența documentelor egiptene prezentate, continuă să se țină de negațiunea anterioară și merg până acolo, că neagă chiar existența lui Iosif. De asemenea părere se ține și scriitorul francez Jule Soury, care și-a exprimat nu demult părerile sale într'o serie întreagă de articole, care au dobândit o mare publicitate din cauza marei răspândiri a jurna-

1) Ebers, Aigypten, p. XI, XII.
2) Dillmann, Die Genesis, 1875, p. 418.

lului [1]), ce i-a deschis paginile sale pentru aceste articole. In articolul său despre „Poveștile și romanele vechiului Egipt“ el, între alte povești, a inserat și istoria lui Iosif, iubitul fiu al patriarhului Iacov. Chiar în primele rânduri el declară deadreptul: „e interesant să amintim subiectul și metodul câtorva romane sau a câtorva povești oiginale egiptene, cum sunt: „povestea desprea doi frați“, „povestea prințului predestinat“, „romanul Setna“ și „episodul grădinei de flori“, dar pe lângă acestea nu putem să uităm minunata legendă evreească despre Iosif, care se distinge printr'un stil imitat, dacă nu chiar egipteană“ [2]). Dar la aceasta se poate mai înâiu de toate spune, că în istorisirea despre Iosif în realitate e mai puțin decât orce tocmai egiptenesc atât în formă, cât și în desvoltarea ideei. Cea mai mare parte de acțiune, adevărată, se produce în Egipt. Tot ceea ce istorisește Moise despre această țară, se distinge prin o uimitoare exactitate, dar toate acestea n'au deloc stil egiptean și nu numai nu dovedesc, că istorisirea lui Moise este o poveste, ci din potrivă dovedește, că asta este o istorie autentică. Se poate oare de ex. închipui o deosebire mai mare de ton și concepție filosofico-religioasă, decât care se află între istorisirea cărței Facerea despre Iosif și „Povestea desprea cei doi frați“, arătată de noi mai sus?— Dacă deci critica modernă franceză continuă să exprime astfel judecăți inconștiente, apoi în aceasta nu se poate să nu vedem o prevenire vizibilă, care nu vrea să-și deschidă ochii și să privească direct în față adevărul, ci continuă să urmeze orbește tezelor critice, exprimate mai înainte. Intre altele într'o asemenea prevenire vizibilă nu se poate a nu vedea influența asupra celei mai noi critice franceze din partea lui Renan, care, cum s'a arătat mai sus, rămânând de mersul înainte al științei, continuă să perziste în concluziile sale anterioare, atrăgând la susținerea lor cu toate adevărurile și neadevărurile și pe tinerii săi adepți. Dar e de remarcat, că, cu toate silințele criticei negative de a combate autenticitatea istorisirei biblice, veracitatea ei se arată prea izbitoare, ca să se poată întuneca cu oarecare întorsături a pretinsei erudițiuni, și ea străbate la lumină chiar și în scrierile criticei negative.

Așa, din punctul de vedere chiar al lui Sury, vânzarea lui Iosif în Egipt în calitate de rob; demnitățile ce el a îndeplinit în casa lui Potifar; purtarea femeei stăpânului lui față de dânsul și propria lui purtare; visele lui faraon și explicarea acestor vise:

1) Revue des deux Mondes, pe 1875.
2) Revue des deux Mondes, 1875, p. 791.

toate acestea se află cu totul în limitele probabilităţei istorice şi pozitiv nu se poate nega nici o onorabilitate, numai dacă se exclude, după dânsul, un fenomen, (de asta se va spune mai la vale), care s'ar afla în contrazicere cu toate celece ni le mărturisesc monumentele şi arheologia vechiului Egipt. Inălţarea neobişnuită a lui Iosif după ce a tâlcuit visele lui faraon prezintă oare mai multe şanse pentru critica negativă? Nici decum nu. Tot ce se istoriseşte despre foametea, de care a suferit Egiptul deopotrivă e în acord cu datele istoriei. Astfel, după conştiinţa criticei înseşi, toată baza istoriei lui Iosif îşi găseşte deplină justificare pe monumente şi papiruse, şi se confirmă în totul de cercetările egiptologilor, cu toate atacurile criticei. In vederea acestui lucru, noi suntem în tot dreptul să zicem împreună cu Ebers, că „pretutindenea întâlnim o uimitoare exactitate a Bibliei în în toate amărunţimile pe care ea ni le dă relativ de Iosif (şi anume vânzarea lui în Egipt). In tot episodul acesta, se poate adăoga, ca şi în ceialaltă parte a istoriei lui, noi absolut nu întâlnim nimic, ce nu ar găsi cea mai strictă corespundere la curtea lui faraon, în cele mai bune timpuri ale monarhiei“ [1]).

Dar nici asemenea adeveriri ale savanţilor specialişti nu sunt încă îndestulătoare, ca să convingă critica necredincioasă. Văzându-se constrânşi să recunoască baza istorică a istoriei lui Iosif, ei cu toate acestea îşi caută eşire din această situaţie dificilă şi o găsesc într'un anumit metod logic. După părerea criticei, această fidelitate generală a istoriei lui Iosif proprie realităţii istorice a Egiptului n'ar vorbi deloc pentru realitatea istorică a înseşi istoriei, de oare ce vreun scriitor oare care contimporan, inteligent şi cult, a putut foarte uşor să alcătuiască o legendă adevărat închipuită pe bază curat istorică. Această teză imediat îşi demască artificialitatea sa, dar critica se foloseşte de ea, pentru ca să împingă alcătuirea povestirii cu câteva veacuri mai târziu de evenimentul înseşi într'o epocă, pe care dealtmintrelea ea nu se hotărăşte să o determine mai exact. Ea să mărgineşte numai la aceea, că raportează redactarea istoriei lui Iosif într'o epocă de după împărţirea poporului ales în două regate, şi la timpul devenirei regatului lui Israil ca duşmănos regatului lui Iuda. Aşa Sury atribue această istorie unui povestitor sau la mai mulţi povestitori din tribul lui Efraim. Dar se poate oare presupune serios, îl întrebăm noi, ca israeliţii „povestitori“, care au trăit departe de Egipt şi după trecere de atâta vreme după epoca, la care referă ei evenimentul, oameni cari negreşit nu puteau citi heroglifele sau papiruséle, care în genere nu aveau

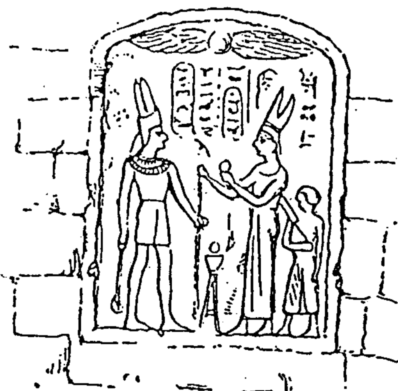
1) Ebers, Aegyten, p. 285.

nicio idee de critica istorică, – se putea oare, întrebăm, presupune serios, ca niște astfel de oameni să fi fost capabili să descrie cu uimitoare exactitate și fidelitate moravurile, obiceiurile și în general viața faraonilor și a supușilor lor? Numai relativ de Biblie își și pot îngădui oamenii asemenea presupuneri atât de ciudate. Se știe, că povestitorii și chiar istoricii, care au avut prilej să povestească despre evenimente îndepărtate de dânșii după loc și timp, nu odată au făcut, înainte de cercetarea istorico-critică a timpului nostru, o mulțime de anahronisme, erori și inexactități și geografice și istorice de tot felul. Cu adevărat, e greu de arătat o minune mai izbitoare de cât aceea, ca un oarecare scriitor „din regatul de nord al Palestinei", un povestitor efremit, să fi putut scrie povestea sa departe de Egipt și după mult timp de la epoca descrisă, ne îngăduind nici cea mai mică eroare contra stării reale a țărei nevăzute de dânsul și a unui popor cu totul strein de el. Și că exactitatea istorisirii biblice la descrierea Egiptului în adevăr e mare și uimitoare, asta se vede din aceea, că chiar și un astfel de critic mărunt, ca Sury, care a studiat întreg acest obiect cu o evidentă idee preconcepută, n'a putut arăta nimica, decât o singură greșală (și aceea îndoelnică) de amărunțimi. Trebue să recunoaștem, că aceasta-i tare puțin, mai puțin decât el însuși a admis în scurta sa scriere, unde se întâlnește câteva erori vădite în amărunțimi, deși el a fost înarmat cu toate resursele criticei savante și ale arhiologiei[1]). Dar mai vom vedea îndată, că e cu totul închipuită și acea unică greșală, pe care el, după părerea lui, a găsit-o în istorisirea biblică.

Dar ce a putut în cazul acesta să îndemne pe autorul „Povestei Vechiului Egipt" să presupună un lucru care face situația lui atât de improbabilă și anume, că istoria lui Iosif a fost scrisă abea după Roboam de un oarecare efremit? Nu rezultă oare aceasta numai din dorința de a nega autenticitatea Pentateuhului și astfel să aducă o lovitură creștinismului? N'am voi să credem a-

1) Observăm în treacăt, că savantul critic îmbracă pe Iosif în Egipt în acea haină pestriță, pe care i-a cusut-o cândva tatăl său, deși se știe că acea haină au desbrăcat-o de pe dânsul frații și, muind-o în sângele unui ed (Fac. XXXVII, 34), ca să facă pe Iacov să creadă, cum că o fiară a sfâșiat pe fiul său, și o trimise în această stare tatălui său. „Iosif a fugit", zice Sury, „lăsând în mânile femeei lui Potifar haina sa, – acea renumită haină, care deja stârnise gelozia fraților săi și care l-a făcut să-l vândă în robie". (Etudes historiques, p. 165). Dar prin ce minune această „vestită haină" se afla iarăși pe Iosif, după ce ea fusese înapoiată lui Iacov? (Fac. XXXVII, 33). In ce chip înseși această haină a putut-o purta Iosif până atuncea, când ea ar fi fost lăsată în mâinile femeii lui Potifar? Iaca așa-i critica „erudită", care silește în tot felul să sdruncine încrederea în exactitatea istorisirii biblice.

ceasta, dar cum se explică cu toate acestea, când întâlnim toate aceste improbabilităţi şi asemenea contraziceri? Ce se atinge de dovezi, apoi nici n'avem ce cere. Autorul se mărgineşte la declaraţia generală: „Acum se admite, că un scriitor evreu a redactat cartea Facerei şi celelalte cărţi ale Pentateucului, împreunând între ele adesea printr'un mijloc al artei mozaicului poveştile, extrase din două mari izvoară: din cartea despre origina lumii şi dintr'un alt izvor vast, care poate el însuşi fi redus la două elemente". Cine anume admite aceasta, aceasta e evident dela sine însuşi, aceştia-s anume raţionaliştii nemţi, cari nu recunosc nici de cum nimic supranatural şi pe care nu-i iau ca serioşi nici chiar în Germania, dar care, cum e Berenschtein, au săvârşit în ochii lui Sury fapte de mare merit, descoperind cum că în istoria patriarhilor şi a fiilor lui Iacov nu-i nimic alta, decât simbolurile luptei dintre sanctuarele Ierusalimului şi a Betelului! Dar însfârşit chiar, dacă autorul istorisirii despre Iosif a fost efremit, de aicea n'ar urma nici decum încă, cum că istorisirea lui este o poveste născocită, de oarece înseşi critica cârcotaşe admite, că Facerea e alcătuită cel puţin după nişte vechi documente, iar adevărata istorie se poate scrie şi după trecere de multă vreme după evenimente. Pecând scriitorul istorisirii despre Iosif nu vorbeşte nicidecum ca mitolog. In loc ca să proslăvească pe israeliţi, cum s'ar fi putut aştepta dela omul, ce s'a despărţit de regatul lui Iuda, el atribue iudeilor mari însuşiri, ceeace niciodată n'ar fi făcut un mitolog; şi cu totul din contra, el proslăveşte numai pe Iuda, pe acel Iuda, care, după închipuirea raţionaliştilor, era obiectul ales al autorului istorisirei, dar căruia el în realitate îi rezervă cel mai nobil rol.

Un vechiu monument egiptean.

Iuda anume, după această istorisire, s'a împotrivit intenţiei de a ucide pe Iosif şi Iuda a fost eroul uneia din cele mai frumoase scene, anume al acelia, unde el şi-a exprimat dorinţa să rămână captiv în locul lui Veniamin. Putem fi încredinţaţi, că până şi cel mai împetrit raţionalist nu poate să citească fără adâncă mişcare vorbele, pe care acest presupus efremit le-a pus în gura lui Iuda (Fac. XXXVII, 26; XLIV, 14-34). Sury a uitat să pomenească de aceste vorbe, dar ele se află în Biblie şi numai adevărul ar fi putut vorbi aşa prin gura scriitorului efremit, de cumva acesta a existat cândva.

După acestea te miră de ar mai trebui chiar și numai să mai pomenim acele dovezi, pe care le aduce în folosul său autorul „Povestei vechiului Egipt“, de oare ce ele nu merită nici măcar să fie combătute. Dar noi le aducem, ca să arătăm, ce fel sunt ele. „Istoria lui Iosif“, zice el, „redactată de câțiva scriitori efremiți, care posedau talent superior cărturarului Enna, era numai una din legendele populare ale regatului Israelit. Se știe, că prorocii nu fac nici o aluzie la această istorie, ceeace ar fi foarte de mirare, dacă ei ar fi văzut într'însa altă ceva, iar nu un basm lingușitor pentru tribul lui Efrem. De la noi nu-i în drept să ceară mai multă credință în ea, decât a arătat în această privință Isaia. Tăcerea prorocilor relativ de istorisirea biblică despre Iosif criticului i se pare vrednică de mirare și el se silește să tragă dintr'insa dovadă pentru negarea înseși autenticității istoriei lui Iosif. Dar ajunge cea mai simplă cugetare, ca să vedem toată netemeinicia unor asemenea concluziuni. Dacă prorocii în genere s'ar fi ocupat cu povestirile istorice din viața strămoșilor poporului lor, atunci tăcerea lor despre Iosif ar putea avea oare care importanță; dar ce-i de mirare, dacă ei nu vorbesc despre acei strămoși, despre care ei nici n'au avut prilej să vorbească? Dacă s'ar fi dovedit că Isaia în adevăr nu credea în istoria lui Iosif, atunci cu aceasta am putea conveni; dar când Sury spune, că „nu se poate cere dela dânsul mai multă credință, de cât a avut într'însa Isaia“, apoi el afirmă un lucru, pe care el nu-l știa. Prorocii, afirmă el, n'au văzut în tot ceeace cartea Facerei istorisește despre Iosif, nimic alta decât „un basm lingușitor pentru ambiția tribului lui Efraim“. Dacă aceasta ar fi fost părerea lor, ei negreșit n'ar fi zăbovit să declare limpede aceasta în reproșurile lor, cu care ei așa de adesa au avut prilej să se adreseze către tribul lui Efraim. In genere însă însăși afirmațiunea aceasta, luată în întregime, e cu totul falsă, și de aceasta criticul s'ar fi convins ușor însuși, dacă ar fi studiat serios Biblia. Adevărat, Isaia nu numește pe Iosif pe nume, dar el amintește de strămutarea lui Israil în Egipt, unde a fost chiemat de Iosif [1]). Prorocul Iezechil amintește expresiv o împrejurare din viața lui Iosif [2]). Cărțile istorice mai mult decât odată confirmă faptele istorisite în cartea Facerei. Cea din urmă mărturisește că Iosif, înainte de moartea sa, a luat dela frații săi jurământ, că ei vor scoate oasele lui în pământul făgăduinței, când ei vor trebui

1) Is. LII, II; Fac. XLV, 13; XLVI, 6.
2) Iezec. XLVII, 13; comp. Fac. XLIX, 4.

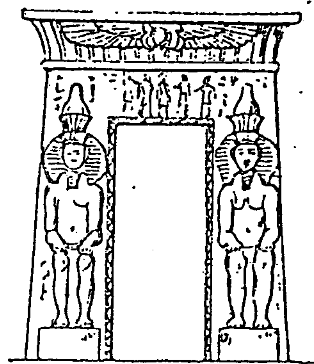
să părăsească Egiptul. Cartea Eşirei istoriseşte, că israeliţii în adevăr le=au scos în clipa eliberărei lor, şi în cartea lui Iisus Navi citim, că ei le=au îngropat în Sichem [1]). Această împrejurare me= rită cu atât mai multă atenţiune, că ea totdeauna a prezentat is= raeliţilor o dovadă pipăibilă a existenţei lui Iosif, rămăşiţele căruia ei le păstrau în mormântul ce le era tuturor văzut. Scriitorii sacri astfel au vorbit despre Iosif ordecâte ori li s'a prezentat prilej pen= tru asta. In unul din Psalmi, care generalizază istoria primitivă a lui Israil, se prezintă chiar o schiţă a vieţii fiului Rahilei: „Dum= nezeu", se zice acolo, „a chemat foametea pe pământ; fiecare paiu de grâu l=a nimicit. A trimis înaintea lor un om; Iosif a fost vân= dut rob. A strâmtorat în obezi picioarele lui; în fer a intrat su= fletul lui, până s'a împlinit slava lui, slava Domnului l=a cercat pe dânsul. Trimis=a regele şi l=a deslegat, stăpânitorul popoarelor a trimis şi l=a eliberat pe dânsul. Pusu=l=a stăpân peste casa sa şi cârmuitor peste toate posesiunile sale, ca el să înveţe pe boerii lui după sufletul său, şi pe bătrânii lui să=i înveţe înţelepciunea. Atunci a venit Israil în Egipt, şi s'a strămutat Iacov în pământul lui Ham" (Ps. CIV, 10=23). In ce chip deci, după o aşa de limpede expunere a istoriei lui Iosif în psalmi, se poate spune, că „prorocii nu fac nicio aluzie la această istorie? Aşa poate vorbi numai critica oarbă în faţa adevărului.

Să întoarcem o deosebită atenţiune asupra cuvintelor din psalmul citat: „El a trimis înaintea lor un om". Aceste cuvinte sunt interesante într'o privinţă, care merită deosebită atenţiune. Ele ne dau în adevăr a înţelege, că istoria lui Iosif nu ne prezintă nici decum vreo intercalare inserată artificial în istorisirea generală a cărţii Facerea. Robia lui şi înălţarea lui în Egipt explică unul din cele mai însemnate evenimente din viaţa poporului Israelit, adecă strămutarea lui în ţara Egiptului; aceste fapte deosebite se leagă strâns deasemenea cu istoria generală şi ne dau cheia ei. Chiar dacă noi n'am avea alte dovezi a realităţii istoriei lui Iosif, apoi şi atunci în aceste semnificative rânduri ea s'ar confirma cu destulă putere convingătoare pentru orce cititor sincer. Moise se opreşte mult asupra amănuntelor vieţii fiului Rahilei în Egipt din causa a= celei profunde impresiuni, pe care a produs=o ea asupra sufletului tuturor fiilor lui Iacov, şi din causa acelei influenţe, pe care ea a avut=o asupra viitorului lor; el fără îndoială ar fi putut să o pre= scurteze, dar înseşi extinderea istorisirei ne arată, că dacă ea a că=

1) Fac. L, 24; Eş. XIII, 19; I. Nav. XXIV, 32.

pătat asemenea proporţii, apoi asta pentrucă amintirea tuturor a= cestor fapte era încă vie în amintirea tuturor. Negreşit, criticii pot să afirme, că deşi prin istorisirea despre Iosif se explică un întreg period important, din istoria poporului israelit, cu toate acestea ea este numai o simplă poveste. Dar ca să aibă indrăsneala să apară cu asemenea teme paradoxale, trebue să fi perdut cu desăvârşire din vedere, că fără Iosif evreii niciodată n'ar fi părăsit ţara Ha= naanului, niciodată nu s'ar fi strămutat în Egipt, niciodată n'ar fi stă= pânit pământul Gesem, unde nu demult însuşi numele lor se afla pe monumente; nu trebuie uitat, că dacă mai târziu ei au fost prigoniţi, apoi asta pentrucă s'a ridicat altă dinastie, care nu cunoscuse pe Iosif, – cu alte cuvinte, o dinastie indigenă, care reuşise să isgo= nească dinastia streină, dinastia hicşilor, căria aparţinuse regele, care ridicase pe Iosif pânăla situaţia de prim ministru; trebue să uiţi, că aceşti efremiţi, de care ni se vorbeşte atâta, şi trag numele lor de la însuşi numele lui Iosif, şi că dacă doi fii ai lui Iosif, Efrem şi Manase a devenit fiecare căpetenie a câte un trib deo= sebit în Israil după privilegiu, exclusiv, care n'a fost dat nici unuia din ceilalţi fii ai lui Iacov, apoi neapărat trebue să fi existat o pricină pentru acest privilegiu. şi această pricină n'a putut fi de= cât istoria lui Iosif, cum se istoriseşte ea în Biblie. Toate acestea sunt fapte neîndoelnice, adevărate şi de necombătut, şi nici un sofism, nicio negare, oricât de îndrăsneaţă sau nebună ar fi, ni= ciodată nu le poate zdruncina.

De îndată ce aşa de solid este stabilită veracitatea istorisirei cărţei Facerea, apoi chiar în cazul acela, când raţionaliştii ar reuşi să ob= serve vreo eroare printre amărunţime la expunerea istorisirei, ce ar urma din asta din punct de vedere istoric şi critic, care numai pe noi ne ocupă aicea? Absolut nimica. Celce descopere câteva in= exactităţi de ex. în „Istoria imperiului" a lui Tier, prin asta nu va dovedi nicidecum, că întreagă această „istorie" este o simplă poveste şi că Napoleon I n'a existat niciodată Din o singură eroare singura tecă nimenea nu este în drept să conchidă că toată istorisirea este falsă. Erorile în detalii, care, după de= claraţia lui Sury, le=ar fi descoperit el în cartea Facerei, nu pot nici decum să dovedească falsitatea ei; dar la o cercetare mai îngrijită chiar şi aceste erori descoperite de dânsul se dovedesc o simplă născocire a imaginaţiei lui. Singura eroare,

Uşă antică (depe un mormânt egiptean)

în înțeles propriu al acestui cuvânt, pe care el ar fi observat-o, se coprinde în atribuirea de către Iosif lui faraon terenurile întregului Egipt în timpul foametei. Dar aceasta e o astfel de eroare, care, după cum am văzut mai sus, se confirmă în totul de împrejurările istorice a lucrului. Altă inexactitate, observată de dânsul în istorisirea biblică, s'ar coprinde în aceea, că stăpânul lui Iosif, Potifar, se numește în această istorisire „saris", adecă „eunuc". Apucându-se cu bucurie de acest fapt, criticul declară solemn, că eunuci nu existau deloc în Egipt. Dar aceasta e o eroare la fel, ca și cea făcută de dânsul mai sus, pentrucă existența eunucilor în Egipt poate fi dovedită cu siguranță pozitivă [1]).

După aceastea, te miră de ar face să mai supunem cercetărilor părerile critice ale lui Sury, dacă aceste născociri critice nu s'ar fi găsit loc într'un jurnal foarte răspândit, nu numai în Franța, ci și în străinătate. „Noi avem aicea", zice el, „o dublă poveste" despre evenimentul principal din viața lui Iosif: pe de o parte, după sfatul lui Ruvim, el a fost aruncat într'o groapă, scos de acolo de negustorii madianiți, care sosise din Galaad dus în Egipt și vândut lui Potifar, eunucul lui faraon, căpetenia temniței statului. Pe dealtă parte, după sfatul lui Iuda, iubitul fiu al lui Iacov a fost vândut cu 20 siclii de argint ismaeliților, care l-au vândut unui oare care egiptean, iar nici decum casei fortificate, și femeea acestui egiptean s'a încercat să momească pe Iosif [2]). Aicea evident se repetă obișnuitele apucături ale criticei raționaliste germane, care de mult era slăvită prin cuprinsul său nemărginit la desecarea Pentateucului. Dar poate fi oare ceva mai ușor, ca împreunarea și împăcarea acestor fapte, după părerea criticilor, contradictorii? Frații lui Iosif, orbiți de ură, nu ar fi ezitat la început nici să ucidă pe fratele lor: ei voiau să-l ucidă, pe când Ruvim, care nutrea dorința tainică să-l scape, îi induplică să nu verse sângele lui, ci să-l arunce într'o fântână sacă, unde să moară de foame, Iuda, cuprins de groază la simplul gând despre astă crimă, convinse pe frați să scoată pe fratele lor mai mic din fântână și-i sfătui să-și răsbune pe el nu prin ucidere, ci prin vânzarea lui în robie. Unde-i aicea contrazicerea? Versetul 28 din cap. XXXVII, a cărței Facerea dovedește, că madianiții sau ismaeliții sunt numai două numiri a unuia și aceluiași trib, în care caz cuvântul „ismaeliți", fără îndoială, era numirea comună pentru ei, care se întrebuința pentru desemnarea fără deosebire a tuturor no-

1) Despre existența eunucilor în Egipt mărturisesc numeroase monumente.
2) Revue des deux mondes anul 1875, pag. 808.

mazilor pustiului. Domnul, căruia Iosif a fost vândut, totdeauna se numește Potifar și eunuc, „căpetenia gardei“ [1]). Din asta pozitiv devine greu de înțeles, în ce chip autorul „Poveștilor vechiului Egipt“, a descoperit în el două persoane deosebite.

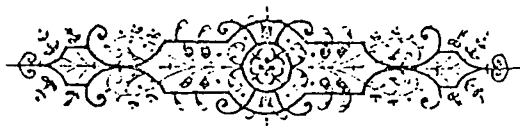
In vederea tuturor acestora suntem în drept să afirmăm, că toate atacurile îndreptate contra autenticității istoriei lui Iosif nu au niciun temeiu. In cărțile sfinte nu se află asemenea parte, unde adevărul ar păși cu așa strălucire, și cu așa invincibilitate. Toate amărunțimile dintr'însa sunt atât de exacte, atât de conforme cu datele egiptologiei, încât e pozitiv imposibil, ca ele să fie născocite de vreun evreu, și cu atât mai puțin ca ele să fie scrise de vreun israelit, care n'a crescut și n'a fost educat în Egipt. Dacă prejudițiile nereligioase n'au fost mai puternice decât mintea înseși, atuncea ce critic, observând această miraculoasă corespundere a istorisirei biblice cu descoperirile egiptologiei, n'ar exclama: „această istorie, evident, e scrisă de un fiu al lui Avraam educat în Egipt, la curtea lui faraon“. In realitate niciodată o simplă călătorie în Egipt n'ar fi putut să comunice autorului cărței Facerea cunoștinți așa de exact a tuturor drepturilor și obiceiurilor țării. Pentru a căpăta asemenea cunoștință, e cu totul insuficient să trăești între felahi; era nevoe de trăit in apropierea regilor, ca să descrii așa obiceiurile și moravurile curții. Dintre toți israeliții, ce ne sunt cunoscuți, numai singur Moise a corespuns condițiilor cerute, și el le-a îndeplinit cu toată desăvârșirea. Nu avem noi oare în asemenea caz dreptul să conchidem, că Moise anume a scris istoria lui Iosif, cum se și confirmă aceasta de tradiția universală a mii de ani întregi?

Pentru a eși din această dificultate, Dillmann indică între altele acele raporturi, în care evreii au putut să se afle în Egipt pe vremea regilor de după Solomon. Dar el scapă la aceasta din vedere, că asemenea raporturi vremelnice n'au putut da acele cunoștințe adânci despre țară, care se presupun de cartea facerei. In aceea epocă, când, în absența gramaticilor și dicționarelor, de care nu aveau nici măcar idee, era așa de greu a ști limba egiptenilor, și când însuși scrisul lor era o taină de nepătruns pentru străini, prin ce minune un israiltean depărtat ar fi putut cu așa desăvârșire să pătrundă în toate tainele civilizației lui faraon? Chiar un om așa de mare, ca Herodot, părintele istoriei, care a călătorit în Egipt în scopul de a studia moravurile

1) Saris, sar hattabbohim.

și legile acestei țări, și acela s'a înșelat, și s'a înșelat nu odată. In ce chip dar un israiltean un efraimitean, sau un altul oare care, care evident nu avea chiar intenția deosebită să scrie istoria Egiptului și să vorbească despre această țară numai sub formă de aluziuni, — în ce chip zic, numai el, dintre toți vechii scriitori, n'a căzut nici într'o eroare? Dacă Moise este autorul cărței Facerea, atunci totul se explică fără greutate; în orcare altă ipoteză toate acestea rămân inexplicabile. Să nu ni se arate la povestea arheologică sau la roman. Povestea arheologică în această epocă este un curat anahronism. Pelângă aceasta imaginația povestitorului în asemenea caz nu se garantează nici decum contra erorilor. N'ai decât numai să citești de exemplu povestea Sethos, alcătuită de abatele Terrason în veacul trecut[1]), și îndată se va vedea, în ce erori cad chiar și membrii primelor societăți savante, când ei s'au încercat să vorbească în absență despre Egipt. Chiar astăzi după toate descoperirile făcute, în veacul nostru, nu e nimic mai greu decât alcătuirea povestei arheologice din viața egipteană. Trebue să fii astfel de savant neamț-egiptolog, ca Ebers, cu totul dedat citirei hieroglifelor și care de câteva ori călătorise în Egipt, ca să scrie astfel de povești, ca „Fata faraonului egiptean“ sau „Uarda“, și cu toate acestea, chiar și în aceste povești nu se poate a nu observa o serie întreagă de erori, deși numai în acea privință, că în ele pe terenul Egiptului se strămută idei și pasiuni de ale neamului nostru. Dar cine poate afirma serios, că asemenea egiptologi și arhiologi au existat printre poporul israeltean după timpurile lui Solomon.

Astfel orce om cu idei nepreconcepute are toate temeiurile să recunoască aceea, ce afirmă tradiția universală, și anume, că alcătuirea Pentateucului aparține lui Moise, și numai aceasta poate servi drept explicarea cea mai simplă și mai satisfăcătoare a faptului, pentru ce în istoria lui Iosif cu așa desăvârșire și cu așa exactitate se reproduce viața egipteană în toate amărunțimele ei, cum se confirmă aceasta tot mai mult de cercetările moderne și de descoperirile cele mai nouă.

1) Sehos, histoire au vie, tirée des monuments, anecdotes de l'ancienne Egypts, anul 1731, 3 vol. în 12. Abatele Ferrason (1670—1750) a fost profesor de filosofie greacă și latină in colegiul francez, membru Academiei franceze și al Academiei de științe.

Ramură de maslin înflorită.

CAPITOLUL XXIX

VIAȚA LĂUNTRICĂ ÎN EPOCA PATRIARHALĂ

u moartea lui Iacov și a lui Iosif se închee epoca patriarhală a istoriei biblice. Particularitatea ei distinctivă a fost comunicarea directă și nemijlocită a patriarhilor adecă a căpeteniilor principale și a părinților neamului ales (Patriarh=părinte=căpetenie) cu Dumnezeu și cârmuirea poporului de către ei pe baza acelor temeiuri și pravile morale nemijlocit comunicate, care se recunoșteau deja de toți, deși nu erau cunoscute într'o legislatură formală, afară decât în liniile primitive ale ei în „legile lui Noe". Aceasta a fost experiența cârmuirei morale părintești în forma sa cea mai bună și mai simplă.

In istoria epocei patriarhale apar vădit trei trepte deosebite în raporturile lui Dumnezeu cu oamenii.

După căderea strămoșilor și pierderea de către ei a stării fericite primitive de nevinovăție, Dumnezeu, dându=le făgăduința unui viitor izbăvitor, le=a lăsat libertatea de a alege sau supunerea smerită sau împotrivire păcătoasă față de El. Deja la primii fii ai lor vedem despărțirea: dreptul Avel sufere moarte martirică dela necredinciosul Cain; după aceea descendenții acestui din urmă capătă vădit precumpănire peste urmașii credincioși ai lui Sit și primul period se termină cu corupția generală, care a făcut inevitabilă grozava pedeapsă a întregei omeniri prin potop. După potop a

fost încheiat de Dumnezeu un nou așezământ cu dreptul Noe, ca cu protopărintele nouei omeniri, și lui i-a fost făgăduită îndelunga răbdare a lui Dumnezeu până la sfârșitul veacurilor. Dar tocmai din pricina acestei îndelungate răbdări păcatul s'a cuibărit iară în lume, se ivi în oameni o strașnică nădăjduire în sine, cari prin zidirea „turnului pânăla cer", voiră să-și exprime dispreţul lor faţă de ceruri. Planul a fost distrus și popoarele au fost risipite; dar aceasta a dus la uitarea lui Dumnezeu de către oameni și în locul adevăratei religii pretutindenea s'a instaurat idololatrie grosolană. Atunci pentru păstrarea religiei celei adevărate și marea făgăduinţă, legată de dânsa, despre Isbăvitorul lumii, Dumnezeu alese un nou drept, ca să-l facă protopărinte al neamului ales, având a păstra în el adevărata credinţă.

Acest așezământ cu Avraam prezintă a treia treaptă în istoria epocei patriarhale și ea se distinge prin dese arătări și făgăduinţe a lui Dumnezeu protopărinţilor și capilor neamului celui ales. In aceste arătări se lămurește treptat natura lui Dumnezeu, Care se înfăţișează nu numai Dumnezeul lui Avraam, Isac și Iacov, ci „Dumnezeul cel Atotputernic" (Fac. XVII, 1; XXVIII, 3: XXXV1), „Judecătorul a tot pământul" (Fac. XVIII, 25), iar în numeroasele făgăduinţe capătă deplină desvoltare marea idee despre viitorul Răscumpărător, ca sământă, prin care se vor binecuvânta toate popoarele (Fac. XXII, 18). Odată cu aceasta și înseși viaţa patriarhilor, după înălţimea și curăţenia credinţei lor, după necontenita conducere a Providenţei dumnezeești, ne prezintă un model așa de înalt, educative realizări a virtuţiilor înalte, încât prin aceasta ea a căpătat o importanţă neînchipuitoare în raport cu multe taine din soarta viitoare a economiei dumnezeești în lume. Așa nașterea fără de sământă a Mântuitorului în mod preînchipuitor s'a arătat în nerodirea Sarei și Rebecăi; unirea în El a firei dumnezeești și omenești s'a preînchipuit prin scara, văzută de Iacov; pătimirile Lui, suferite de Dânsul dela poporul său, dar care au devenit apoi isvorul binecuvântării pentru toată omenirea și au preînchipuit prin întâmplările lui Iosif; moartea lui de cruce și învierea s'au închipuit în jertfa lui Isaac; preoţia lui veșnică s'a închipuit prin Melhisedec; diferitele stări ale legii și harului s'au preînchipuit prin Ismail și Isaac; harul dat păgânilor, dar pierdut de iudei s'a preînchipuit în binecuvântarea lui Iacov și Isav, etc. Toată epoca aceasta cu măreţii ei reprezentanţi este oglinda preînchipuitoare, în care vădit s'a reflectat soarta viitoare a bisericii și a lumii.

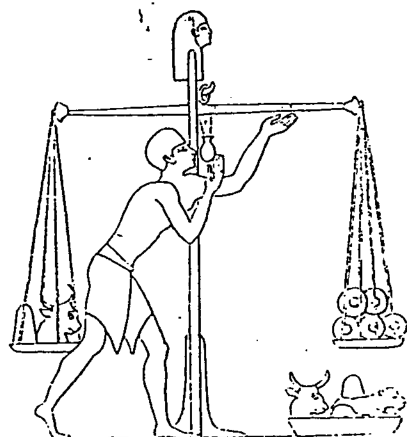
Credința patriarhilor și-a găsit expresia ei exterioară în cult. Dar cultul în această epocă nu căpătase încă formele precise și consta mai ales în aducerea de jertfe pe prima piatră întâlnită, deși în același timp de îndată ce a devenit jertfelnic, căpăta însemnătate sfântă și pentru timpurile următoare, așa că ea se alegea pentru aducere de jertfe și de către patriarhii următori cu preferința față de alte jertfelnice și servea de loc pentru deosebite arătări, cum a fost de ex. jertfelnicul din Betel. Insuși jertfelnicul pentru slujba sfântă se sfințea prin turnare de untdelemn și la săvârșirea slujbei dumnezeești se pășea cu o deosebită pregătire, care consta în spălarea corpului și schimbarea hainelor (Fac. XXXV, 2). Prin deosebite făgăduințe s'a dat unor jertfelnice cu deosebire o însemnătate sfântă în senzul de „Casa lui Dumnezeu", adecă oarecum de templul, la întreținerea căruia să plătea zeciuială din avere (Fac. XXVIII, 20-22). Depe vremea lui Avraam s'a introdus un deosebit ritual, ca mijloc de intrare în biserica Vechiului Testament, anume ritualul tăerii împrejur, care ca taină însemna curățirea de păcătoșia și necurățenia anterioară, preînchipuind în același timp tăerea împrejur interioară sau omorîrea omului trupesc și nașterea celui duhovnicesc.

Inseși viața patriarhală a neamului celui ales se păstra prin păzirea unor anumite hotăriri sau pravile. Toată bogăția făgăduințelor se transmitea după dreptul întâiei nașteri, primit prin o deosebită binecuvântare, se păstra prin sfințenia căsătoriei și se respingea orce amestec cu închinătorii de idoli (Fac. XXXIV, 7, 13, 31; XXXVIII, 24; XXVI, 34, 35; XXVII, 46; XXXVIII, 1, 6-9). Supunerea și respectul față de părinți se considerau virtuțile înalte și principale, ce apar vădit în istoria acelor persoane care s'au supus pedepsei și cercetării pentru călcarea lor (Ham.) Viața familiară în genere se distingea prin simplitate primitivă; înseși căsătoria purta caracterul celei mai depline neprefăcătorii și se încheia cu binecuvântarea și povața părinților, deși în același timp sunt cunoscute și exemple de căsătorii din capriciu (de exemplu căsătoria lui Isav), care au dus la certuri familiare și la nemulțămiri. In același timp viața patriarhală și în genere nu e străină de exemple, când păcatul original se manifestă într'o dominațiune vădită a trupului, ce ducea la abaterea dela rânduelele anterioare dumnezeești. Aceasta o vedem chiar și la astfel de persoane mari și sfinte, ca Avraam și mai ales la Iacov, dintre care cel întâiu afară de femee a avut țiitoare (deși acest concubinaj a rezultat din impulziunea evlavioasă de a avea moștenitori ai celor mai bune făgăduințe), iar al doilea a fost cu două

femei, din care pricină a și suportat grele încercări, ca urmări firești ale acestei abateri dela legea primordială a vieței (monogamia).

In sfera civilă a domnit deplin forma patriarhală de cârmuire. Ea consta în aceia, că autoritatea în conducerea tuturor trebilor civile se concentra în mânile capului familiei sau a neamului. Patriarhul, în calitate de cap al familiei, era în același timp și singurul hotărîtor a tuturor chestiunilor, ce se iveau între membrii familiei sale sau ai neamului. El dispunea în totul de soarta copiilor săi și a casnicilor săi, făcea judecata și pedepsea, avea dreptul de viață și de moarte (Fac. XXXVIII, 24), și în caz, de primejdie de dinafară, era comandantul (ca de ex. Avraam), căruia i se recunoștea dreptul de războí și pace. Dar toate aceste drepturi și îndatoriri nu aveau încă un caracter complect determinat și toate decurgeau numai din situația naturală de părinte al familiei, obligat să se îngrijească de apărarea și buna stare a neamului său.

Aicea noi vedem omenirea oare cum în copilăria ei. Patriarhii sunt păstori pașnici, care se mută dintr'un loc în altul pentru căutarea de pășuni mai bune, și singurile animale de transport le servesc cămilele și asinii. Calul li era încă necunoscut, dar spre binele lor, de oarece cu apariția calului la triburile păstorești totdeauna se desvoltă înclinațiunea spre incursiuni și prădăciuni. Agricultura era încă puțin desvoltată și alcătuia numai ocupația vremelnică și întâmplătoare. Proprietatea de pământ la ei nu exista. Avraam și-a cumpărat pământ numai pentru îngropat, și avea Iacov ca proprietate o porțiune pentru cortul său. Proviziuni de traiu nu se făceau, din care pricină foametea adesea îi constrângea să se mute în țările vecine (mai ales în Egipt, ca unul ce era grânarul lumii antice). In timpurile lui Iacov totuși se statornicise comerțul de pâne destul de regulat între Egipt și țările vecine și existau caravane comerciale. Caravanele comerciale apar pe toată întinderea enormă dintre Egipt și Mesopotamia și se poartă un comerț vioi cu aromate și alte produse ale Răsăritului, și deasemenea cu pește care în cantități enorme se importa în Egipt. Către timpurile lui Avraam vedem începuturi ale monedei de schimb, deși sub formă de bucăți de anu-

Cântărirea bucăților de metal (după monumente egiptene).

mit metal cu stabilirea prețului după cântar; în vremea lui Iacov apar un fel de „monede", iar fiii lui au cunoscut deja bine circu= larea argintilor, pentru care au și vândut ei pe fratele lor Iosif.

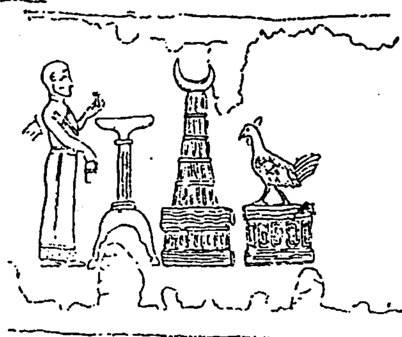
Ce se atinge de cultură, apoi din toată istoria epocei patriar= hale se vede, că deși patriarhii se și prezintă mai ales ca păstori nomazi, dar odată cu aceasta la dânșii se observă urmele unei culturi destul de înalte, parte din causa înrâurii popoarelor vecine, dintre care unele, ca de ex. egiptenii, se aflau pe o înaltă treaptă de civilizație, iar parte și ca urmare desvoltării autonome a neamului celui ales, care se distingea prin înalte daruri duhovnicești. Așa tradiția atribue lui Avraam înalte cunoștințe în astronomie și ma= tematică, în care el ar fi învățat chiar pe egipteni. Urmele scrisului în înțelesul propriu nu se întâlnește, deși nu există temeiuri sufi= ciente de a ne îndoi în existența lui, cu atât mai mult, că în țările vecine cu Palestina el exista deja fără îndoială. In tot cazul sunt mărturii despre existența pecetilor cu nume care, presupun scrierea numelui sau cel puțin a unor semne oare care (Fac. XXXVIII, 18, 25).

In astfel de trasuri generale se prezintă viața patriarhilor nea= mului celui ales, cari erau purtătorii esclusivi ai adevăratei religii și a marei făgăduințe, legate de dânsa, despre Mântuitorul și care deaceea se aflau sub o deosebită conducere a Providenței divine.

Această lucrare proniatoare a lui Dumnezeu în neamul cel ales va deveni încă și mai limpede și uimitoare, dacă se com= pară, în ce situație se afla lumea păgână înconjurătoare, lăsată în voea propriilor sale puteri și dorințe. Pe măsura în care lumina adevăratei religii se aprindea treptat în conștiința neamului celui ales, în ceilaltă lume păgână se instaura tot mai mult întunericul duhovnicesc și să întărea idololatria cea mai neagră. Către sfârșitul epocei patriarhale aceste două lumi se alcătuise nesăvârșit în două împărății deosebite, și în cea din urmă dintr'însele idola= tria, mai ales în masele poporului, se întărise definitiv, deși că= pătase în diferite țări forme diferite.

In Mesopotamia idololatria căpătă așa desvoltare și răspândire încât ea dăduse busna chiar și în casa evlavioasă a lui Tarra, tatăl lui Avraam, și existența idolilor de casă (Terafimi) și în casa fratelui drept a lui Avraam, Nahor, și mai ales a nepotului a= cestuia din urmă, Laban. Ce se atinge de caracterul general al concepțiilor religioase, apoi acolo predomina, ca și în Arabia, sabeismul, adecă divinizarea astrelor cerești, sub diferite numiri și forme. Pe lângă aceasta totuși se observă, că în Mesopotamia și cu deosebire în Haldeea s'au păstrat urmele faptului, cum

religia treptat treptat s'a abătut dela adevărul primitiv și a degenerat în grosolana idololatrie. In o prezentare foarte neclară înaintea ochilor minții lor se purta singurul Dumnezeu suprem adevărat Il sau Ra, făcătorul hausului de dinainte de timp. In acest haos, care în chip turbure se identifica cu înseși Il, se aflau trei principii: materia, dorința și rațiunea. Ele s'au despărțit și din asta a rezultat lumea. Principiile acestea la rândul lor s'au personificat sub forma a trei zei: Anu este materia, Ben este dorința și Noa este rațiunea. Dela această primă treime se naște a doua, dar ea vădit degenerează în zeități curat planetare. Samas este zeul soarelui, Sin este zeul lunei și Bin este zeul spațiului aerian. La fiecare din acești zei se posedă și câte o femee, care dealtmintrelea sunt identice cu ei, și apoi urmează deja zeii planetari secundari: Nin (Saturn), Bel-Merodah (Jupiter), Nergal (Martie), Iștar sau Nana (Venera) și Nebo (Mercur). După acești zei urmau o mulțime de zei încă și mai mici, determinarea importanței cărora e foarte grea, dar care alcătuiau deja ultima treaptă de întunecare a adevărului religios primitiv. Numărul zeilor fu sporit încă și de aceea, că fiecare oraș avea zeul său special, ocrotitor, care se și socotea acolo principal, independent de sistema principală. Așa Merodah, zeul planetei Jupiter, era zeitatea locală a Babilonului, și odată cu înălțarea acestui oraș deveni principal și s'a contopit cu Bel. Slujirea tuturor acestor zei și cu deosebire Iștartei (Astartei) avea un caracter adânc senzual, degenerând în conrupțiune totală, care se săvârșa în cinstea zeilor și a zeițelor chiar prin temple și prin capiști.

Adorarea lui Nergal (în Muzeul Britanic).

Același sabeism, dar cu lărgirea lui prin adorarea naturei în genere, era aspectul predominant al idololatriei la popoarele Hanaanului, între care s'a desfășurat cu preferință viața patriarhilor. Zeitatea principală a heteilor (cu care mai întâi de toate s'a întâlnit Avraam la intrarea sa în pământul Hanaan), era zeița Istar sau Astoret (Astarta), slujirea idolească a căria se săvârșea în forma celei mai grozave corupțiuni și desfrânări. Celelalte triburi hananiene divinizau deasemenea pe Bel sau Baal (soarele) sub diferite nume: El, Moloh, Adoni etc. Ca și în toate religiile de felul acesta, care alcătuiau o totală abatere dela ade-

Moloh.

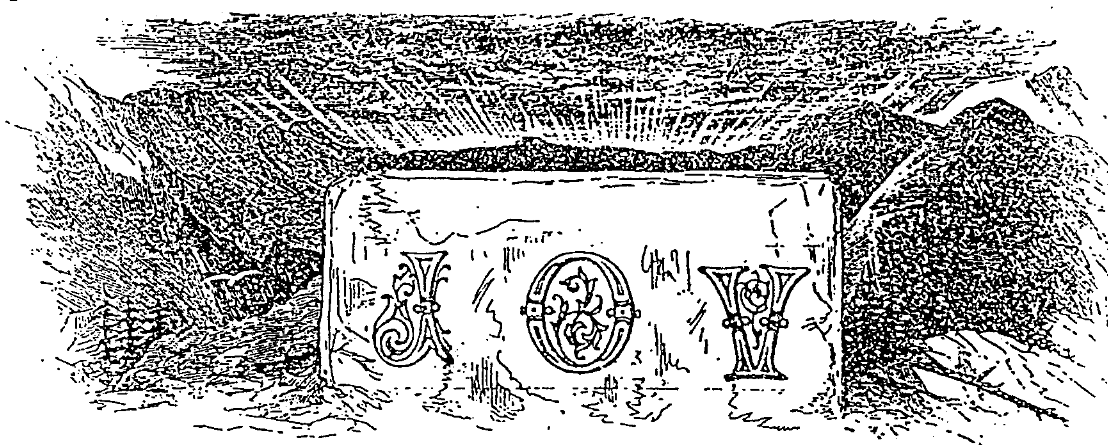
vărul primitiv, poporul diviniza sub înfăţişarea acestor zei pro= priile sale patimi şi pofte, dându=le oarecum pecetea voinţei divine. Pentru potolirea mâniei zeilor, ei aduceau jertfe umane şi, călău= zindu=se de părerea, că cu cât e mai scump prinosul, cu atât la mai mare milă se poate nădăjdui cel ce o aduce, nebunii amăgiţi aduceau jertfă idolilor pe copii lor, fecioarele îşi jertfeau curăţenia lor, etc. Sub influenţa acestui cult imoral necredinţa ajunse la aşa grad de uriciune, în care o vedem la locuitorii oraşelor pentapolei Sodomei, care şi=au atras asupră=şi grozava mânie a lui Dumnezeu.

Pe un grad mai înalt stătea viaţa religioasă=morală în Egipt, dar şi aceasta numai în clasele înalte ale ţării şi mai ales în ves= tita clasă a sacrificatorilor egipteni, unde religia atinsese la o înăl= ţime însemnată, care arăta, că scânteea adevărului şi a vechilor tradiţii încă mai licărea sub spuza rătăcirii păgâne. In închipuirea minţii lor egiptenii se ridicase pânăla ideea de un singur Dum= nezeu, care nu avea nici început, nici sfârşit. Imnele sacre ale egiptenilor vorbesc despre acest Dumnezeu, că „El este singurul fructificator în cer şi pe pământ, dar El însuşi nu naşte; Dumne= zeu singur în adevăr, care singur pe sine se naşte, care exista dela început, care a creat totul, dar El însuşi nu e creat. Acest Dumnezeu unic şi suprem se numea diferit: In Teba Amon=Ra, în Memfis Fta. Dar unic singur de sine, acest Dumnezeu suprem este în acelaşi timp nu numai tată, ci şi mamă, şi fiu, şi deaceea oarecum întreit în fiinţa sa, prezintă prin sine trei principii. Mant, principiul femenin, este în acelaşi timp femeea lui Amon=Ra, şi el însuşi, ca fiu al lui, Hans, este totodată acelaşi Aman, pentrucă el face din sine toate. Amon=Ra, Mant şi Hans alcătueşte treimea supremă, singura divinitate supremă, despre care într'o carte egip= teană (Papirus) se spune: „El va da viaţă peştelui în apă, paseri la cer, El dă suflare germenului în ou. El vivifică târâtoarele, dă aceea, cu ce trăesc paserile, căci târâtoarele şi paserile sunt deopotrivă înaintea ochilor lui. El face provizii pentru şoarece în gaura lui şi nutreşte pasera de pe ramură. Fie binecuvântat pen= tru aceasta unicul şi singurul multimâni". Toată lumea de dina= fară a fost manifestarea acestei divinătăţi supreme. De aceea orce manifestare a naturei era sacră. Aşa înţelegeau divinitatea clasele înalte din Egipt. Dar pentru masa poporului o astfel de prezentare era inaccesibilă şi prea abstractă. Deaceea poporul simplu din di= feritele manifestări ale divinităţei făcu pentru sine zei independenţi. De aceea se iviră un şir aproape nesfârşit de zei vii, simbolurile

cărora au fost diferite lucruri din natura neînsufleţită, paserile şi animalele. Una din aceste divinătăţi principale a fost Nilul, care se indentifica în imaginaţia poporului cu zeul Api sau Osiris, femeea căruia era Izida (pământul). Intruparea lui Osiris era un bou viu Apis, care din simplu simbol s'a transformat în închipuirea minţii poporului într'o divinitate independentă, şi despre dânsul sacrificatorii istorisau, că el se naşte la fiecare 25 de ani dintr'o juncă însărcinată prin fulger şi care rămâne feciorelnică, cu toate că naşte. Celelalte divinităţi personificau diferite forţe ale naturii binefăcătoare sau distructive, cum era binefăcătorul soare (Ra), soarele, ca dogoritorul pierzător al vieţii (Mont), pierzătorul luminii Set şi aşa mai departe; şi personificarea a diferiţi zei era uliul, ibis, crocodilul, ţapul, mâţa, care deasemenea se cinsteau câteodată în calitate de zei independenţi. Inmulţirea zeilor a fost ajutată iarăşi şi aicea de acea împrejurare, că fiecare oraş cu ţinutul său neapărat cinstea zeul său deosebit. Aicea evident ideea religioasă s'a pogorît până la cea mai grosolană treaptă a idololatriei. Potrivit cu religia pe aceiaşi treaptă joasă stătea şi moralitatea vieţii, în care predominau cele mai ruşinoase vicii, ce-şi găseau aţiţarea chiar în ritualul cultului grosolan şi imoral.

Aceasta era starea religioasă-morală a popoarelor păgâne, şi în comparaţie cu ele neamul ales al patriarhilor era cu adevărat sfeşnicul, care strălucea viu în mijlocul întunericului religioso-moral al omenirii înconjurătoare.

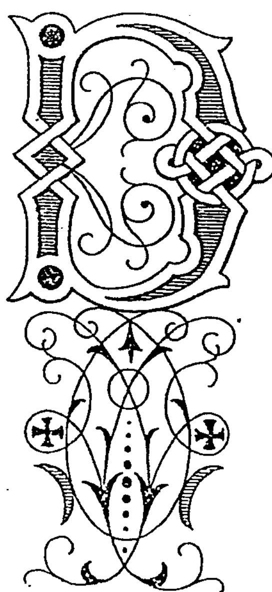
După timp periodul patriarhal dela chiemarea lui Avraam pânăla strămutarea lui Iacov în Egipt, cuprinde în sine mai bine de două veacuri. Pentru determinarea exactă a lui nu există date suficiente. Noi avem numai mărturia ap. Pavel, că dela marea făgăduinţă, dată lui Avraam, pânăla edarea legiuirii din Sinai au trecut 430 de ani. Această cifră să indică deasemenea în cartea Eşirei XII. 40, unde se spune: „Timpul însă, în care fiii lui Israil (şi părinţii lor) au locuit în Egipt (şi în pământul Hanaan - cum adaogă textul grec, traducerea celor şaptezeci de traducători) a fost de patru sute treizeci de ani". In descoperirea făcut lui Avraam tot acest period se determină în cifre rotunde la patru sute de ani. Dacă se presupune, că durata periodului petrecerei israeliţilor în Egipt a fost egală aproximativ cu durata periodului patriarhal propriu al pribegiei dela chiemarea lui Avraam pânăla strămutarea lui Iacov în Egipt, atunci jumătatea acestei cifre, anume 215 ani va şi fi aproximativ durata periodului patriarhal, ceea ce conglăsueşte pe deplin cu anii vieţii patriarhilor şi se confirmă şi de tradiţia iudaică.

Behemutul.

CAPITOLUL XXX

VIAȚA LUI IOV

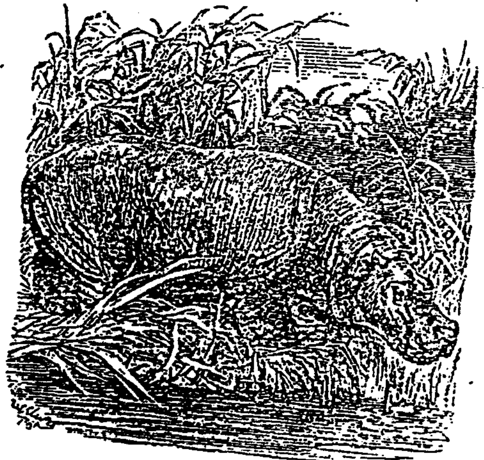

eși toată lumea, care înconjura familia aleasă, era cufundată în idololatria grosieră, care lua mereu forme tot mai sensuale după măsura mersului vieței istorice, dar și în mijlocul aces= tui întunerec general rămăsese ici-colea puncte luminoase, ce arătau că și în lumea păgână se adunau ici=colea scântei de ale adevăratei e= vlavii și cunoașteri de Dumnezeu. Lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu, ce se concentra cu deosebită iubire asupra poporului ales, în același timp se extindea și asupra celeilalte o= meniri întregi, și ea deasemenea, deși pe alte căi, pe căile rătăcirii, se îndrepta spre aceeași țintă, spre care tindea și neamul cel ales. După cum soarele, luminând tot pământul, totuși peste unele țări revarsă toată puterea sa de lumină și căldură, iar altora le oferă să se fo= losască numai de răsfrângerea unor raze slabe și piezișe, așa și Pronia, după măsura, în care un anumit popor stă mai aproape de centrul adevărului duhovnicesc, nu revarsă deopotrivă acțiunea

sa conducătoare, nelăsând totuși fără ajutorul de sus în calea spre adevăr și bine pe nimenea din aceia, care cu adevărat tinde spre ele. Și dacă popoarele păgâne, care s'au abătut dela soarele dreptății religioase se află în întunerec și în umbra morții, apoi cu atât mai strălucit s'au arătat în mijlocul acelui întunerec acei drepți singuratici, cari au păstrat adevărata credință și „au umblat înaintea lui Dumnezeu". Astfel de drepți au fost nu puțini. In pământul Hanaan un asemenea drept măreț a fost Melhisedec, măreția duhovnicească a căruia a fost recunoscută chiar de capul neamului celui ales, de Avraam, iar în timpurile mai târzii în una din țările vecine apăru alt drept vestit Iov, viața căruia se descrie într'o carte deosebită, care poartă numele lui. Acesta a fost cu adevărat un mare drept și model de credință și de răbdare, pe care nu le-a putut sdruncina nici un fel de născociri ale vrăjmașului celui dintru început al neamului omenesc, și istoria lui alcătuește un vredinc adaos complectator al epocei patriarhale.

Iov a trăit în pământul Uț. Unde anume se află pământul acesta, nu se știe; dar majoritatea cercetătorilor moderni presupun, că aceasta era o provincie, ce se întindea între Idumeea, Palestina și Eufrat. Că aceasta era o provincie vastă, care nu aparținea vre unui singur popor oarecare sau trib, aceasta ne o arată suficient mărturia prorocului Ieremia despre existența a câtorva regi ai pământului Uț (Ier. XXV, 20). Locuitorii acestei țări erau un amestec de mai multe neamuri, printre care erau și hamiți și semiți, atrași aicea de avantajele localității, prin care străbate drumurile de caravane mari, care merg într'o direcție spre Egipt, iar în alta spre Mesopotania, afară de ramurile sudice, care duceau către cele mai bogate oaze ale Arabiei interioare. In această vastă provincie din această pricină se aflau nu puțini oameni extraordinar de bogați, bogăția cărora consta și din turme, ce aflau pășuni largi prin stepele înconjurătoare, și din diferite tezaure, ca rezultat al marelui comerț cu țările înconjurătoare. Se înțelege că la un tract așa de mare comercialo-industrial, pe care se producea schimbul celor mai bune și bogate produse între cele mai mari și mai bogate țări ale lumii, chiar și viața nomadă căpăta o mare statornicie și persistență. Conducătorii bogați și căpeteniile ai triburilor nomade, simțind îndemânările mai mari ale vieții stabile cu liniștea și luxul ei, tăbărără prin apropierea orașelor mari în locuințe statornice sau prin suburbii, din care ele adesea mergeau și în orașe, folosindu-se acolo nu de puțină cinste. Anume în asemenea stare se afla și Iov. Acesta era un om extraordinar de bogat, așa că el

era în această privință „cel mai însemnat dintre fiii răsăritului". Bogăția lui principală consta din turme mari de tot felul, așa că el avea „șapte mii de vite mărunte, trei mii de cămile, cinci sute perechi de boi și cinci sute de asine, și foarte multe slugi". Insești caracterul acestor vite arată, că Iov nu era nomad în înțelesul propriu al acestui cuvânt. Dacă vitele mari ar și arăta încă la aceea, că Iov se ocupa cu creșterea vitelor în proporție mare, apoi marele număr de vite de povară ce se aflau la dânsul, ca asini și cămile, precum și vite pentru agricultură, ca boii, mărturisesc limpede, că Iov purta un vast comerț cu caravanele, și totodată se ocupa și cu sămănăturele. Cu caravanele sale el, cum se poate crede, și personal întreprindea călătorii în țările vecine, și sunt indicațiuni directe, că a fost în peninsula Sinaită, a văzut vestitele mine egiptene, din care metalele se transportau în diferite țări; a fost deasemenea pe țermurii Nilului, a văzut crocodilii ce viețuesc într'însul și hipopotamii (behemuții), a văzut piramidele și cele mai bogate orașe ale morților, și în genere a cunoscut obiceiurile, ordinea judecătorească și ordinea de trai atât a Egiptului, cât și a diferitelor țări din împrejurimi. In urma unor întreprinderi așa de largi, bunăstarea lui Iov era fără pereche și el se desfăta de toate bunătățile unei vieți pașnice, mulțămite și fericite. El avea șapte feciori și trei fete, care alcătuiau o familie încântătoare, care sporea fericirea evlaviosului părinte. Insuși Iov, ca om, care dobândise toată bogăția sa cea mare prin muncă și întreprindere personală, păstra în viața sa simplitatea obișnuită pentru dânsul; dar tânăra generațiune, ca una ce se născuse și crescuse deja în mulțămire, firește nu avusese deja putința să prețuiască această simplitate primitivă, și petrecea timpul în neîntrerupte desfătări și ospețe. Această viață devenise astfet un fenomen așa de obișnuit și de permanent, că fiii lui Iov, care trăiau fiecare în casă deosebită, chiar împărțise între ei zilele de petrecere așa, ca toți împreună cu surorile să se adune pe rând la fiecare, până se împlinea acest cerc de petreceri, după care el iarăși începea cu cel dintâiu. Insuși Iov nu lua parte la asemenea ospețe, ci din contră se referea la ele ca la o distracție

„Behemutul mănâncă iarbă ca boul. Iov, XI, 10).

a tineretului, așa că la sfârșitul fiecărui cerc de ospeţe aducea jertă de curăţire lui Dumnezeu pentru copiii săi, întru presupunerea firească, că ei au putut să greșască cu ceva în timpul ospeţelor de petrecere.

Ce se atinge de periodul vieţii lui Iov, apoi deși a o determina cu exactitate e tot așa de imposibil, ca și locul unde a trăit, ci sunt semne vădite, care ne dau putinţa să determinăm cu încredere acest period cu exactitate aproximativă. Toate în istorisirea aceasta, începând dela felul de traiu pânăla vederile generale a persoanelor în acţiune, ne arată, că lucrul s'a petrecut încă în epoca patriarhală, dar deja către sfârșitul ei, când se observă, urmele trecerei treapta următoare a vieţii istorice a omenirii. Inseși durata vieţii lui Iov, care a trăit nu mai puţin de 200 de ani, ne indică încă tot periodul patriarhal, după care viaţa omenească s'a scurtat considerabil, așa că vârsta oamenilor a devenit periodul de 110 sau 120 de ani. In cartea lui, cu toată înălţimea vederilor sale, nu se vorbește încă nimic despre legiuirea din Sinai, care altmintrilea neapărat ar fi fost cunoscută lui și ar fi dat un nou material pentru înaltele lui cugetări. Moneta întrebuinţată în acest timp avea un caracter cu totul primitiv, și se numește *chesita*, în totul cu același cuvânt, ca și moneta întrebuinţată de Iacov la cumpărarea de către el a ţarinei. Deoarece cuvântul acesta însamnă miel, apoi evident prin această monedă se înţelegea sau direct animalul corespunzător, care servea ca mijloc de schimb, sau mai exact bucăţele de metal, făcute în chip de miei sau egale la preţ cu un miel. In tot cazul moneta asta e cea mai primitivă, ce s'a întrebuinţat în epoca patriarhală. Tot un caracter așa de vechiu au și instrumentele muzicale, pomenite în carte. Din acestea se pomenesc trei feluri și încă astfel, care după istorisirea biblică erau cele mai vechi și anume ţitera, fluerul și timpanul [1]). Intocmai după obiceiul patriarhal, Iov este nu numai capul familiei sale, ci și preotul casei sale, așa că el personal aducea jertfe lui Dumnezeu spre curăţirea păcatelor copiilor săi. Starea religioasă a popoarelor dimprejurul lui manifesta vădit trăsăturile gradului primitiv a vederilor păgâne, când oamenii, ce se abătură dela adevărata cunoștinţă de Dumnezeu, începură să vadă pe zei în stelele cerului și să se închine lor. Odată cu asta sunt semne, care arată, că epoca patriarhală se apropia deja de sfârșitul ei și chiar trecuse la treapta următoare a vieţii istorice. Așa printre proprietăţile lui Iov încă nu

1) Compară Iov, XXX, 31; XXI, 12 cu Fac. 14, 21; XXXI, 27.

era în epoca patriarhală; dar Iov știa dejea de existența lui la popoarele vecine, unde el era întrebuințat în scopuri militare și pentru incursiuni prădalnice, cum și era asta în Arabia, iar odată cu incursiunea hicșilor a fost adus și în Egipt. După aceia Iov cunoștea scrisul, și încă nu numai sculptural pe piatră, ci și cărturăresc (XIX, 23, 24), și acest scris Iov fără îndoială l-a cunoscut în Egipt. Dar și în patria lui Iov scrisul evident era deja în întrebuințare largă, de oarece sunt indicațiuni ale unei judecăți scrise, care mărturisesc deja despre o înaltă desvoltare a cetățăniei și civilizației. Istoria omenirii evident se mișcase deja mult înainte dela epoca primitivă și peste dânsa se deslănțuise nu puține revoluții, care schimbase considerabil întreaga rânduială a vieții în comparație cu aceea, care era pe vremea lui Avraam, și de aicea se poate conchide, că istoria vieții lui Iov se raportează către timpul primului period al petrecerei neamului celui ales în Egipt.

Și iată Iov, înzestrat pentru credința sa și pentru evlavia sa cu toate bunurile vieții pământești, trăia în mulțămire deplină, desfătându-se de fericirea familiară și de prosperitate. Casa lui binecuvântată înfățișa oarecum realizarea, pe cât aceasta e posibilă pentru om fericirea primitivă, perdută cândva de protopărinți, dar care în părțile sale deosebite n'a rămas absolut inaccesibilă pentru aceia, care în viața lor au realizat într'o măsură sau alta cuvioșia primitivă și au păstrat adevărata credință. Dar precum cândva adevăratul Edem, așa și acum acest raiu familiar a stârnit zavistia vrășmașului celui dela început al omenirii, satana, care, ca domn al lumii păgâne dinprejur, n'a putut să sufere petrecerea în mijlocul ei a unui așa de mare drept, și întrebuință toate apucăturile vicleșugului său infernal, ca să distrugă această binecuvântată casă.

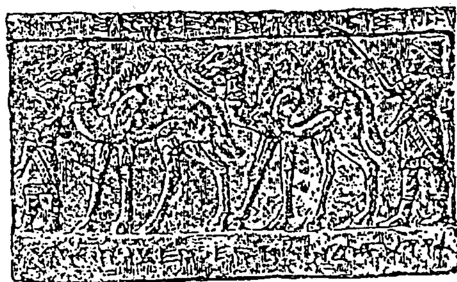
Toată lumea se află sub vegherea necontenită a lui Dumnezeu, ca proniator, și slugile Lui nevăzut asistă pretutindenea, susținând evlavia și sfințenia în oameni și înălțind la Cel preaînalt rugăciuni pentru neamul omenesc. Dar împreună cu îngerii, ca slujitori ai binelui, pe pământ își face mereu trebușoarele și puterea răului, care cu răutate stăruitoare samănă răul și desbinările, subminând puterile morale ale omenirii. Săvârșind această lucrare infernală, satana neobosit cutrieră pământul, sămănând pretutindenea semințele vicleșugului și ademenind pe cei slabi cu ispitele și cu tot felul de momele, de care poate fi capabil vicleșugul iadului. Dar toate intrigile lui s'au dovedit neputincioase de a zdruncina

credința și pietatea lui Iov, și satana în răutatea lui neputincioasă se hotărî se recurgă la clevetire contra lui înaintea lui Dumnezeu. Și iată în una din marele zile a lucrării proniatoare a lui Dumnezeu, când se fac sfaturile proniatoare în lumea de sus, „au venit fiii lui Dumnezeu, să se înfățișeze înaintea Domnului. Printre ei a venit și satana". „Și a zis Domnul către satana: deunde vii tu? Iar satana a răspuns Domnului: ia am dat târcoale pe pământ și l-am cutrierat". Cum îngerii ocolesc tot pământul, ducând pe dânsul puterile proniatoare ale binelui, așa și cu aceiași râvnă îl cutrieră și satana, rămânând pretutindenea semințele iubite lui ale răului, ale păcatului și ale distrugerei. In această cutrierare satana, negreșit, nu odată și-a oprit privirile sale asupra casei binecuvântate a lui Iov și de fiecare dată s'a depărtat de dânsa fără izbândă, pentru că „era omul acesta fără prihană, drept și temător de Dumnezeu, și depărtat de tot lucrul rău. Prevăzind această nereușită a lui Satana, Domnul, ca și cum ar râde de nereușita duhului răutăței față de neprihănirea dreptului, îl întrebă: „Luat-ai tu sama la rolul Meu Iov? Căci nu-i altul ca el pe pământ, fără prihană, drept, temător de Dumnezeu și depărtat de tot lucrul rău". Intrebarea asta și determinarea cucerniciei lui Iov, care o însoți, ca o sabie străpunse inima rea a lui sătana și cu toată neputința sa, recurse la clevetirea îndrăsneață. Recunoscând dreptatea și temerea de Dumnezeu a lui Iov, satana înaintea feței a lui Dumnezeu însuși și a îngerilor lui se hotărî se clevetească îndrăsneț pe marele drept și întru câtva se arunce reproș asupra îngerilor, care n'ar fi destul de pătrunzători ai pricinei adevărate acestei temeri de Dumnezeu a lui Iov. Ingerii necontenit raportează lui Dumnezeu despre faptele cucerniciei lui Iov și-l laudă înaintea Lui, ca pe un drept fără pereche pe pământ, iar în realitate toată cuvioșia lui se întemeiază pe simțul josnic al egoismului, pe dorința de a reține pentru sine acea fericire, de care el se desfătează pe pământ. „Oare degeaba se teme Iov de Dumnezeu? întrebă obraznic satana, Nu l-ai îngrădit Tu oare din toate părțile, și casa lui, și toate câte are? Lucrul mânilor lui Tu l-ai blagoslovit, și turmele lui se revarsă pe fața pământului. Dar ia tinde-ți mâna Ta și atinge-Te de tot ce are și mai binebuvânta-Te-va el oare?" Invinuirea a fost obraznică și vicleană, și deaceea trebuia pedepsită și demascată așa, ca minciuna lui să fie dovedită înaintea tuturor îngerilor, care auzise această învinuire, înaintea tuturor oamenilor, care cunoșteau pe dreptul; și după aceea și insuși Iov, care era acuzat, trebuia să justifice desinteresarea cuvioșiei sale și prin aceasta să demasce falsitatea

îndrăsneței clevetiri și pe urâtorul de oameni. In urma acestora Domnul hotărî să îngăduie lui satana să supună pe marele Său drept unor cercări vremelnice și la necazuri. „Și a zis Domnul către satana: iată toate câte are sunt în mâna ta, numai asupra lui (personal) să nu-ți întinzi mâna ta". Un foc răutăcios de bucurie luci în ochii infernali ai lui satana și el parcă gustând din plăcerea, care însfârșit căzu de partea sa cu privire la dreptul cel ce până acum nu cedase, se îndreaptă îndată la lucrul său distrugător.

Când se produse acest sfat proniator în cer, pe pământ nimenea nu avea nici cea mai mică presimțire despre hotărârea ce se luasă acolo. Toate mergeau ca mai înainte, casa dreptului Iov se bucura de prosperitate deplină, și în vederea virtuței fără pereche și a temerei de Dumnezeu a înseși patriarhului se părea că totul făgăduia fericire nezdruncinată și pentru viitor. Dar curând trebuiau să se schimbe toate. Asupra casei binecuvântate se adunau nouri amenințători. Satana deja pusese în mișcare toate puterile iadului și slugile sale supuse se adunau din toate părțile pentru împlinirea poruncilor sale distructive. Și iată, cum câteodată din cerul senin răsună izbitura distrugătoare a trăsnetului, după care în succesiune repede răsună unele după altele alte lovituri, ce se năpustesc asupra unia și aceliași binecuvântate văi, ce se desfăta până în clipa aceia de liniște neturburată și de lumina dulce a soarelui dătător de viață, așa și asupra casei lui Iov se desfășură un șir întreg de grozave nenorociri — cu atât mai grozave, cu cât ele se deslănțuiră fără cea mai mică prevenire, cu totul pe neașteptate și fără de veste. Copiii lui Iov după obiceiu se adunaseră la fratele lor cel mai mare la ospățul de rând și cu veselia fără grijă își petreceau vremea, neavând nici cea mai mică presimțire de acea nenorocire, care deja-i amenința și era gata să se prăbușască asupra lor. Iov însuși, care cu puțin mai înainte adusese jertfă curățitoare și de îndurare pentru copiii săi ce se veseleau și, negreșit, cu iubire părintească îndurătoare se referea către veselia lor tinerească. Și iată, deodată alergă la dânsul un vestitor și într'o grozavă turburare îi comunică, cum că l-a ajuns o mare nenorocire: în timp ce lucrătorii săi se ocupau arând cu boii, iar alăturea pășteau asinele, au tăbărât asupra lor pe neașteptatele hoții pustiului, acei groasnici beduini, care și astăzi alcătuesc groaza locuitorilor pașnici, anume sabeenii, care cutrieră pe fugarii lor arabi pe toate marginile pustiei și produc prădăciuni și uciderí. Ei au tăbărît asupra lucrătorilor lui Iov, au luat toate vitele, iar pe lucrători, care voi-

seră să li se împotrivească, i=au trecut pe toţi prin ascuţişul săbiei, aşa că abea unul a scăpat cu fuga, anume acest vestitor al nenorocirei. Posibilitatea unor asemenea năvăliri prădalnice erau bine cunoscute lui Iov; dar acest atac era mult mai dăunător, de cât se putea presupune, şi când Iov începuse, poate, să se gândească, cum să rânduiască mai bine şi mai repede potera pentru urmărirea hoţilor, intră la el alt vestitor la fel tot aşa de turburat şi=i spuse: „focul lui Dumnezeu a căzut din cer şi a ars oile şi ciobanii şi a mistuit totul; şi am scăpat numai eu singur, ca să te vestesc". Această veste era deja de aşa fel, încât el nu o mai putea îndrepta şi ea îi arăta, că la mijloc este mânia cerului. La asemenea veste a trebuit să se gândească mult Iov; dar pecând acest vestitor îi vorbea încă despre peirea turmelor lui, veni un al treilea vestitor şi cu aceeaşi groază îi povesti, că asupra cămilelor lui, care păşteau sub paza oamenilor lui, a năvălit haldeii, care treceau cu trei detaşamente dintr'o expediţie oare care militară, au luat cămilele cu dânşii, iar pe păstori, care socotiră să se împotrivească, i=au nimicit pe toţi, aşa că a rămas cu viaţă singur numai vestitorul, care alergase să=i aducă această veste. Aceste trei ştiri grozave fusese cu adevărat asemenea unor lovituri de trăsnet, care pe neaşteptate se deslănţuiseră asupra capului lui dintr'un cer cu desăvârşire senin. Prin ele cel mai mare şi mai slăvit bogătaş al răsăritului deodată a fost lipsit de toată starea lui şi, ceeace era mai greu ca orce, era că se lipsise de înseşi izvoarele de îmbogăţire şi de prosperitate. Pentru omul vechiu al răsăritului turmele de animale diferite era aceeaşi, ce este pentru bogaţii moderni hârtiile companiilor de acţionari, şi lipsirea de ele ar fi fost tot una, cum a fost aceasta cu Iov, ar însemna aceeaşi, ce ar fi deprecierea acestor hârtii sau nimicirea lor. Astfel Iov din cel mai mare bogat deodată prin aceste trei lovituri a fost redus la treapta de sărac, la care nu rămăsese nimic, decât locuinţa. Dar şi locuinţa aceasta, în absenţa a orcăror mijloace pentru întreţinerea luxului ei de mai înainte, trebue inevitabil să fie expusă la deteriorarea curândă şi la pustiire, de oarece sărăcia dă palatelor, foste luxoase cândva, o înfăţişare mult

Caravană de cămile (depe un monument asirian).

mai nenorocită și grozavă, decât cea pe care o au casele sărace.

Așa dar loviturile pentru Iov erau mari și grele. Dar lui îi mai rămăsese o mângâere: el avea șapte fii, care, ca binecuvântare neobișnuită dela Dumnezeu, puteau fi pentru dânsul izvor de bucurie și de mângâere la anii săi de bătrânețe. Adevărat, ei fuseseră crescuți în lux și nu sunt deprinși cu munca, așa că nenorocirea, ce ajunsese acum pe Iov putea cu o deosebită greutate să se simtă și ei, mai ales fetele, care nu știau nimica, de cât veseliile necontenite în casele iubiților lor frați. Dar totuși șapte fii zdraveni e o mare bogăție în orient. Nevoea putea să trezască într'înșii energie, ei se vor apuca de muncă și, mulțămită legăturilor din trecut ale tatălui, pot să îndrepte împrejurările vieții; pot să se căsătorească cu niște fete bogate, fetele se pot mărita cu băeți bogați, și astfel, dacă nu pentru însuși Iov, apoi cel puțin pentru generațiunea tânără împrejurările vieții pot cu timpul să se îndrepte. Dar pecând Iov sub loviturile grele ale soartei căuta firește mângâere în asemenea calcule, apăru un al patrulea vestitor care nu răbdă să isprăvească al treilea, ci comunică grăbit stăpânului său o veste încă și mai grozavă. „Fiii tăi, — povesti el cu cutremur — și fetele tale mâncau și beau vin în casa fratelui primului născut al tău; și iată, a venit un vânt mare dinspre pustie și a cuprins casa din tus patru colțurile, și casa a căzut peste copii și i-a omorât, și am scăpat numai eu singur, ca să te vestesc". Ca de un trăsnet fu lovit dreptul Iov, pentru el se prăbușise și cea din urmă nădejde, dispăruse tot ce alcătuia și putea să alcătuiască fericirea lui. El acum nu numai că nu mai avea nicio bogăție, dar nu mai avea nici copiii, care puteau fi pentru dânsul singura mângâere. Nenorocirea ce-l ajunsese se părea a fi mai presus de puterile omenești, și Iov nu putu să suporte, ca să nu o exprime în afară. El, se sculă și-și sfâșie haina sa cea de deasupra, își tunse (în semn de doliu) părul capului său, iar prin aceasta satana simți biruința, de oarece Iov se părea a nu fi în stare să suporte aceste lovituri și ușor ar fi putut acum să cârtească contra lui Dumnezeu. Dar satana s'a înșelat. Iov „căzu la pământ", nu pentru ca în această stare să descarce un potop de cârtire, ci să se închine Domnului Dumnezeu, care miluește și ceartă. In loc de orce murmur, Iov smerit și cu nemărginită nădejde în Dumnezeu, zise: „Gol am eșit din sânul mamei, gol mă voi și întoarce (în pamânt); Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat". (Iov, I, 20-22).

Astfel grețoasa clevetire a lui satan a suferit înfrângere totală.

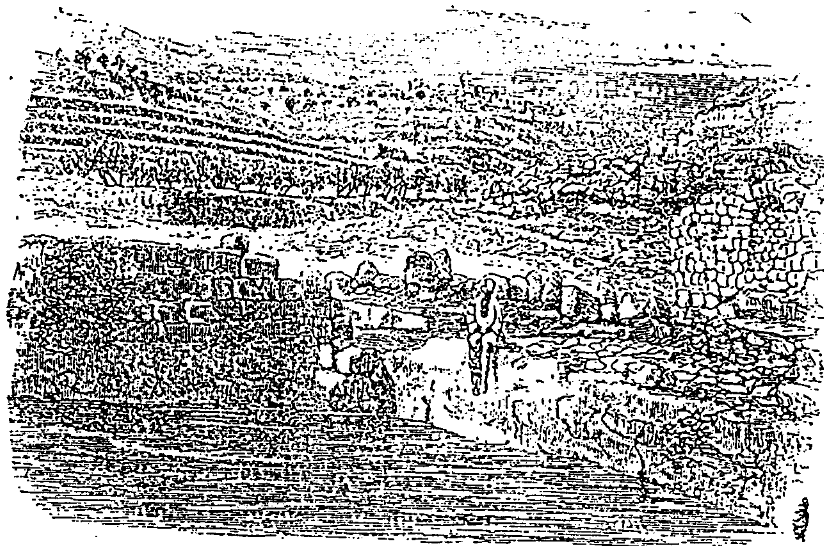
Iov a dovedit în totul, că el e drept nu pentru prosperitatea sa sau pentru bogăţia pământească, ci a binecuvântat pe Dumnezeu chiar şi sub grelele lovituri ale nenorocirilor ce-l ajunsese. Când la un nou sfat ceresc Domnul Dumnezeu arată această neclintire a marelui său drept, care susţinuse aşa de victorios greaua ispitire şi demascase minciuna lui satana, atunci urâtorul de oameni cel dela început nu se turbură nici de această înfrângere, ci începu să afirme îndrăzneţ, că cercarea ce ajunsese pe Iov nu-i încă aşa de grea, ca el să poată deodată să-şi arate pietatea sa făţarnică, cu atât mai mult, că toate aceste necazuri nu s'au atins personal de Iov, ci numai de bunurile ce-i aparţineau. Dar iată de s'ar atinge de el însuşi de „oasele lui şi de carnea lui", atunci el te miră de va mai binecuvânta pe Dumnezeu. Clevetirea asta era prea obraznică şi mincinoasă, ca să poată fi lăsată ne combătută. Şi atunci Domnul a binevoit să facă pe Iov încă odată instrument al triumfului său asupra lui satana. „Şi a zis Domnul către satana: iată, el este în mâinile tale, numai de sufletul lui să nu te atingi". Iarăşi lucind de răutate ochii lui infernali, satana „s'a depărtat dela faţa Domnului", ca să se apuce de lucrarea sa distrugătoare. Vorba era acum, ca cu orce preţ să justifice înaintea Domnului clevetirea sa josnică şi să piardă pe dreptul, şi de aceea satana şi-a încordat toate puterile născocirilor sale infernale, ca să lovească pe Iov cu aşa lovitură, pe care el să nu fie în stare a o suporta. Şi iată el alese pentru asta boala cea mai greţoasă şi mai grozavă, care este cunoscută în răsărit, anume lepra, care dând pe om de viu putrejunei, îl lipsea de orce nădejde de însănătoşare şi-l făcea fiinţa cea mai nenorocită, aşa că însuşi petrecerea lui în societatea oamenilor devenea imposibilă şi fu nevoit să se depărteze în singurătatea fără ajutor, ca în desperare amară să-şi petreacă celelalte zile. Şi în adevăr satana „lovi pe Iov cu lepră rea din tălpile picioarelor până în creştetul capului". Marele suferind a trebuit să se depărteze din societatea oamenilor, şi şi-a luat un hârb, ca să se scarpene cu dânsul, şi şedea în cenuşă (afară din sat)". Suferinţele lui erau cu adevărat grozave. Fiind cândva cel mai vestit şi mai bogat decât toţi fiii răsăritului, acum Iov era fiinţa cea mai săracă, mizeră, lepădată şi nefericită. El acum nu avea pe nimenea şi nimic, decât numai un biet hârb şi bubele ce curgeau de pe dânsul. Adevărat, îi mai rămăsese femeea, dar situaţia ei nenorocită trebuea numai să-i îngreue încă şi mai mult durerea. Cândva doamnă bogată a unei case mari şi slăvite, neştiind ce-i nevoea, şi care-şi

petrecea viaţa în deplină îndestulare, în respect general şi în veselie nesfârşită, ea acum pentru ca să se hrănească ea şi ca să hrănească şi pe nefericitul său bărbat era nevoită se ducă munca grea de angajată cu ziua, şi zilnic aştepta cu nerăbdare să apună soarele, ca să se poată şi ea linişti de munca grea care o obosea şi-i zdruncinase sănătatea. Dar şi atuncea ei îi rămăsese numai o mângâere; să viziteze pe bărbatul său suferind, care zăcea în bube şi vermi şi fără niciun acoperământ. Nu-i de mirare, că ea însfârşit nu mai putea suferi această stare şi începu să cârtească contra lui Dumnezeu. In nerăbdarea ei chiar i se părea ciudat, cum însuşi Iov a rămas până acum dreptul de altădată, şi văzind tăria lui, ea esclama iritată şi-i zicea: „Tu eşti încă tot tare în nevinovăţia ta. Huleşte pe Dumnezeu şi mori!" Situaţia lui Iov, după părerea ei, era aşa de grozavă, că el nu mai avea ce aştepta dela Dumnezeu, aşa că pentru dânsul era mai bine să atragă asupra sa ultima pedeapsă, fie chiar şi prin hulirea lui Dumnezeu şi să moară. Oricât de greu îi era dreptului să audă asemenea hule contra lui Dumnezeu dela femeea sa, care altă dată împărţea cu dânsul bucuriile unei vieţi binecuvântate, dar el nu se sdruncină nici acum, ci se adresă către femee cu reproşul cuvenit ei, vorbindu-i: „Vorbeşti şi tu ca o nepricepută. Cum am primit dela Dumnezeu cele bune, au să nu primim şi cele rele?" Şi iarăşi a binecuvântat pe Dumnezeu, celce miluește și ceartă după nepătrunsele lui sfaturi.

Trecură zilele unele după altele, iar nenorocirea ca o sarcină grozavă apăsa asupra suferindului, şi nu se prevedea de nicăirea nici cea mai mică uşurare. Nenorocirile acestea erau grele de nesuferit, dar o ascuţime şi mai mare le da lor laturea lăuntrică. In grozava sa izolare, petrecând nopţile sub cerul înstelat deschis, marele suferind prin necesitate trebuea să cugete nu puţin la soarta sa. Iată el cândva era bogat, renumit şi fericit; acum e sărac, părăsit de toţi, şi nefericit: ce putea să fie pricina acestor grozave schimbări? Singură ideea aceasta trebuea să-l umple de cutremur, pentrucă înaintea lui fără să vrea se desemna tabloul vreunei nedreptăţi în economia dumnezeească. In vechime până la vremile de mai târziu predomina convingerea generală, că nenorocirile alcătuesc pedeapsa directă pentru păcatele corespunzătoare, săvârşite de înseşi suferindul, iar câteodată de părinţii lui sau de strămoşi. Mai mult decât orce putea atrage asupra sa mânia lui Dumnezeu sub forma de nenorociri însuşi suferindul prin păcatele sale, şi de aceea ori cum ar fi fost el de drept după exterior, îl considerau astfel numai cât era în prosperitate; iar când el era supus unor aşa de grozave

nenorociri, atunci toţi cei dimprejur cugetau şi fără să vrea, că el a săvârşit niscaiva păcate grele tainice. Asemenea părere, care se fondează pe principiul răsplătirei corespunzătoare pentru bine sau pentru rău, era aşa de răspândită, încât un ecou a intrat şi în legiuirile lui Moise, unde era o hotărîre, despre răsplata egală pentru egal („ochiu pentru ochiu şi dinte pentru dinte") şi nu odată se exprimă părerea despre fericirea sau nenorocirea pământească, ca directă binecuvântare sau pedeapsă pentru fapte corespunzătoare. La iudei această părere s'a păstrat pânăla cele mai târzii timpuri, şi cel mai mare învăţător al iudaismului Hilel s'a exprimat elocvent, când el, văzând plutind pe apă un craniu al unui om necunoscut, exclamă: „tu eşti înecat, pentru că tu însuţi ai înecat pe cineva; dar şi celce te-a înecat pe tine, însuşi va fi înecat la rândul său!" Şi iată, când Iov cutriera cu mintea viaţa sa, atunci şi înaintea sa fără se vrea trebuie să se fi ridicat întrebările: prin ce a meritat el o aşa nenorocire ne mai văzută? Toată viaţa sa el a tins spre dreptate, şi în adevăr, ca şi cum s'ar fi folosit deja de roadele ei, desfătându-se de fericirea pământească. Dacă fericirea pământească a fost meritata răsplată pentru dreptatea sa şi pentru pietate, atunci unde-i pricina suferinţelor ce l-au ajuns? Şi a meritat el oare pe acestea? Satana fără îndoială a şi contat pe această nepotrivire logică, când a păşit către marea experienţă, şi nădăjduia, că pietatea lui Iov nu va rezista în faţa acestei logice a minţii omeneşti şi suferindul se va îndoi de dreptatea lui Dumnezeu. Dar dacă ceice înconjurau pe Iov, sau dacă bănuiau pe Iov de oare care păcate tainice, apoi însuşi Iov, simţind dreptatea sa înaintea lui Dumnezeu, nici o clipă nu s'a clătit în credinţa în dreptatea lui Dumnezeu, şi birui logica nedumerirei omeneşti prin tăria nemărginită a nădejdei sale în Dumnezeu. Cu toate acestea adevărata pricină a nenorocirilor rămase pentru dânsul nepătrunsă. El nu ştia, ce se petrecuse în cer şi ce triumf slăvit i se pregătea lui în viitor, şi deaceea, mângâindu-se numai cu curăţenia conştiinţei sale neprihănite, el fără cârtire suportă soarta sa nefericită.

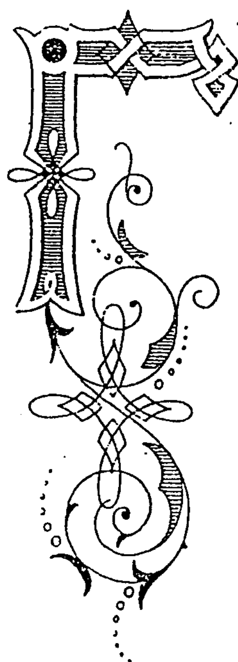

Iazul lui Iov în Ierusalim.

CAPITOLUL XXXI

CONVORBIREA LUI IOV CU PRIETENII

Faima cea cu o sută de guri, care împrăștie repede pe drumurile caravanelor răsăritului vestea despre evenimentele cele mai mult sau mai puțin însemnate, răspândi pretutindenea și vestea grozavă despre ruina și boala înfricoșată, ce ajunsese pe Iov, marele bogătaș de cândva. El avea mulțime de prieteni, care duseseră împreună cu dânsul afaceri mari și întreținuseră contact de aproape. Până la dânșii ajunse deasemenea vestea de nefericirea ce ajunsese pe Iov, și trei dintre ei, Elifas, Bildad și Sofar, reușiră să-l viziteze, ca să se convingă de adevărul știrei grozave pânăla de necrezut. Aceștia erau, de bună samă, tot niște căpetenii de trib bogate de fel din țările înconjurătoare. Elifas era din Teman, un oraș idumeian cam la opt chilometri de Petra, - oraș, care era vestit prin caravanele sale comerciale. Bildad era savhean: el, evident, se trăgea din neamul lui Șuah, fiul lui Avraam, prin Hetura. Țara șuahiților sau a savheilor era, se pare, identică cu aceea pe care Ptolomeu o numește Sackeia (V, 15), și astfel se afla în Arabia pustie, spre răsărit de Bataneia. Al treilea prieten, Sofar, era naamitlan, adecă din Naama,

oraş situat nu departe de hotarele viitoare ale tribului lui Iuda. Astfel prietenii aceştia erau toţi până la un punct vecinii lui Iov, şi se aflau, probabil, în raporturi comerciale cu dânsul, care şi fusese izvorul prieteniei lor. Ei deasemenea, ca şi Iov, nu erau idolatrii, ci evident cunoşteau religia cea adevărată, deşi nu în aşa măsură, ca Iov, căruia poate îi şi datorau ei cunoştinţele lor religioase. Şi iată, când ei sosiră să vadă pe prietenul lor altă dată fericit, atunci privindu-l în situaţia grozavă de sărăcie şi lepros, nu îndrăsniră să se apropie de dânsul, ci esclamând de groază, plânseră amar timp de şapte zile striviţi de durere în prezenţa nefericitului lor prieten. După obiceiul oriental, ei îşi sfâşieră fiecare hainele sale de deasupra şi-şi presurară ţărână pe capetele lor. Vederea lor însfârşit deslegă limba lui Iov, până atuncea legată de nenorociri, şi suferindul pentru întâia oară arată, cât de greu îi era lui să suporte situaţia sa, şi blestemă însuşi ziua naşterei sale şi însuşi noaptea zemislirei sale, zicând:

Piară ziua, în care m'am născut,
Şi noaptea, în care s'a zis: un om s'a zemislit!
Ziua aceea să fie întunerec;
Să n'o cerceteze Dumnezeu de sus,
Şi lumină să nu mai strălucească peste ea!
Bezna şi umbra morţii s'o cotropească,
Norii s'o cotropească peste tot,
Să se îngrozască de ea, ca de arşiţa dogoritoare!
Noaptea aceea întunerecul s'o stăpânească,
Şi să nu se socotească între zilele anului,
Nici în numărul lunilor să nu intre!
Pustie să fie noaptea aceea;
Şi nici o bucurie să nu pătrundă în ea,
Să o blesteme ceice-şi blestemă zilele,
Ceice-s în stare să vrăjască leviatanul,
Da, întunece-se luceafărul ei cel de dimineaţă:
Să aştepte ea lumina şi lumina să nu vie,
Şi să nu vadă ea geana dimineţii,
Pentrucă n'a închis sânul mamei mele,
Şi n'a dorit amărăciune dela ochii mei!
De ce n'am murit când eşam din pântece,
Şi n'am reposat cum am eşit din sânul mamei?
La ce m'au primit genunchile?
Şi pentruce m'au alăptat ţiţele?
Acum aş sta culcat şi-aş odihni;
Aş dormi şi-aş fi în linişte![1]).

1) Iov. III, 1—13.

Prietenii începură să mângâe pe suferind. Ei negreşit compătimeau adânc pe nefericitul lor prieten la amărăciunea lui grozavă, dar compătimirea lor inevitabil pierdu o parte însemnată din căldura ei din pricina acelor idei, care fără voe roiau în inima lor, referitor la pricina acestor suferinţe ale lui Iov. Plecând dela închipuirea ce domina în vechime despre raportul dintre păcat şi pedeapsă, ei erau departe de ideea, că suferinţele deplânse de ei, erau cu totul nemeritate. Ei fără se voiască socoteau, că Iov este pedepsit pentru vre-un păcat tainic greu. Dar de oarece a spune aceasta direct ar fi însemnat a mări şi mai mult suferinţele lui Iov şi aşa destul de mari, apoi prietenii începură treptat să-şi dirijeze cugetările lui anume spre această convingere proprie, ca şi pe el să-l încline la examinarea sa proprie şi la pocăinţă. Intâiu începu să vorbească Elifas, şi el păşi la lămurirea adevărului său cu multă iscusinţă, şi delicateţă, ca să nu otrăvească ranele lui Iov şi fără asta destul de grozave. Convins de vinovăţia lui Iov, el totuşi se silea să cruţe cât mai mult în descoperirea păcatului, ce voia să-i facă. El îi aduse aminte de situaţia sa de mai înainte, şi la aceasta făcu aluziune la acia bănuială involuntară, care decurge din comparaţia acestor situaţiuni, referitor la pricina aceastor schimbări. Pe măsura desfăşurărei ideiei sale, el păşi la o expunere şi mai deschisă a lor, trecând la o expunere tot mai limpede a pricinelor nenorocirilor. După părerea sa, numai necredincioşii, loviţi de dreapta mânie a lui Dumnezeu sunt expuşi la mari necazuri. Omul în tot cazul nu e curat înaintea lui Dumnezeu, şi de aceea el e expus la necazuri. El nu poate deci, chiar nesăvârşind păcat îndrăsneţ, să se considere cu totul drept înaintea lui Dumnezeu. Pentru a-şi justifica o asemenea părere a sa, Elifas declară, că el a avut o inspiraţie tainică, care a zguduit duhul lui, şi a auzit un glas, care i-a grăit:

„Omul e mai drept oare ca Dumnezeu?
Şi bărbatul mai curat e oare ca Făcătorul său?
Dumnezeu nici în slugile sale nu se'ncrede;
Şi în îngerii săi găseşte neajunsuri,
Cu cât mai vârtos în ceice locuesc locaş de lut,
In cei alcătuiţi din praf şi pulbere,
Pe care ca pe-o molie-i striveşte.
Intre dimineaţă şi'ntre sară se descompun,
Nici nu vezi cum ei dispar cu totul.
Nu piere oare-odată şi moştenirea lor?
Şi mor făr s'ajungă la înţelepciune"! [1]).

1) Iov, IV, 17–21.

Deci, după părerea lui Elifas, Iov, în loc să blesteme ziua și noaptea nașterei sale și astfel să se mânie pe dreapta judecată a lui Dumnezeu, trebue să se adreseze smerit către Dumnezeu și să caute în nesfârșita lui milosârdie isvor pentru miluirea sa. Cel puțin însuși Elifas ar face așa, dacă ar fi în situația lui Iov:

„Eu la Dumnezeu aş alerga,
Lucrul meu lui l-aş încredința,
Căci El face lucruri mari
Şi nepătrunse, minunate, fără număr:
Dă ploae pe fața pământului,
Şi trimite apă pe fața câmpiilor;
Pe cei smeriți sus ii aşază
Şi pe-nsetați-i înalță la mântuire.
Ferice de omul, pe care-l înțelepțeşte Domnul
De aceea nu nesocoti certarea Atotputernicului!
Căci el pricinueşte rana,
Şi rana tot El o leagă;
El loveşte,
Şi tot El tămădueşte" [1]).

Auzind asemenea cuvântare din gura prietenului său, Iov, simți o grea amărăciune, care si mai mult apăsă suferințele lui. Astfel de aluziune limpede că ar merita suferințele sale, ca un vârf de sabie străpunse inima sa și esclamă:

„O, de-ar fi fost bine cumpănite suspinele mele,
Şi cu ele s'ar fi pus în cumpănă suferințele mele,
Ele negreşit ar precumpăni nisipul mărilor!
Deaceea cuvintele mele sunt bâlbâite,
Căci săgețile Atotțiitorului sunt în mine,
Otrava lor o bea duhul meu,
Grozăviile Domnului s'au tovărăşit contra mea!
Sbiară oare asinul sălbatec pe iarbă verde?
Sau muge boul, lângă-nutreț stând?
Ce n'are sare se mănâncă oare fără sare?
Sau este vr'un gust în albuşul de ou?
De ce n'a voit să se-atingă sufletul meu
Aceea-i mâncarea mea desgustătoare!
O, de s'ar împlini dorința mea,
Şi de mi-ar împlini Dumnezeu speranța!
O, de-ar binevoi Dumnezeu să mă sferme,
De şi-ar tinde mâna să mă spulbere" [2]),

1) Iov, V, 8—18.
2) Iov, VI, 1—9.

Iov nu vrea să între în discuţie pe chestiunea dacă merită sau nu merită suferinţele sale, dar nu poate să se abţină de a nega aceea, că el să fi lucrat cândva neconştiincios înaintea lui Dumnezeu; el nu poate să-şi înfrâneze plânsul său, pentrucă nimenea n'a suferit încă aşa, cum sufere el. Insuşi prietenii lui sapă oarecum groapa pentru dânsul; primele lor cuvinte de mângâere au fost asemenea pârâului curgător, care a murmurat şi a lăsat fundul uscat, făgăduind să dea umezala binecuvântată. Pentruce Dumnezeu, cercetează pe neînsemnatul fiu al pulberei cu aşa de grozavă pedeapsă, chiar dacă el ar fi greşit? Pentru ce El n'ar fi ertat mai degrabă, decât să pedepsească pe o făptură aşa de lipsită de ajutor? (VI, 10-VII)

Prin asemenea cuvinte Iov dădu o nouă armă în mânile prietenilor săi, care discutau, de oarece el, vădit, învinuia pe Dumnezeu de nedreptate, cel puţin în raport cu sine însuşi. Din pricina asta a început să vorbească Bildad şi se apucă să dovedească, cum că din partea omului e impiu şi numai a socoti, cum că Dumnezeu poate fi nedrept.

„Mult vei vorbi tu oare aşa?,
Cuvintele gurei tale sânt vânt vijelios!
Oare Dumnezeu are să falşifice judecata,
Şi Atotţiitorul are să strâmbe dreptatea?
Dacă fiii tăi au greşit înaintea Lui,
Apoi El i-a dat în mâna nelegiuirii lor.
Dacă însă tu cauţi pe Dumnezeu,
Şi te rogi Atotputernicului;
Şi dacă tu eşti curat şi drept,
Atunci El chiar d'acum va veghea asupra ta,
Îi va da pace locuinţei dreptăţii tale.
Căci întreabă neamurile cele din trecut,
Şi pătrunde în cele păţite de părinţii lor.
Iată aceia te vor învăţa,
Şi din toată inima-ţi vor spune:
Creşte oare papura fără baltă,
Şi stuhul se ridică oare fără umezeală?
El e încă fraged şi netăiat,
Dar se usucă înaintea oricărei burueni.
Aşa-s căile tuturor celor ce uită pe Dumnezeu,
Şi nădejdea făţarnicului aşa piere;
Speranţa lui este tăiată;
Şi convingerea lui e casa păianjenului
Se sprijineşte de casa sa, şi nu se ţine,
Se apucă de ea, dar ea cade“ [1]).

1) Iov, VIII, 2-15.

Dumnezeu nu poate face ceva fără temelie și nedrept; și deoarece suferințele totdeauna ne înfățișază pedeapsă pentru anumite păcate, apoi El evident nu poate să pedepsască pe nevinovați. Deaceea Iov să se căiască, ca suferințele lui să poată fi înlăturate prin îndurarea dumnezeească, înainte de a-l putea ajunge distrugerea finală, cum ajunge ea pe toți cei proști, care-și închipue, că pot fi fericiți fără ajutorul lui Dumnezeu. Bildad pelângă aceasta arată răspândirea din trecut a credinței, că fiecare păcătos se află pe cale spre peirea neîndoelnică și repede; dar dacă Iov se va întoarce la Dumnezeu cu pocăință, atunci pentru dânsul poate să sosască iară fericirea, și buzele plângătoare și triste pot iară să se umple de exclamațiuni vesele (VIII).

Pentru Iov deveni clar, că el n'a izbutit deloc să convingă pe prietenii săi de deplina sa nevinovăție, și că astfel e nefolositor a mai discuta cu ei în această privință. Deaceea el se abține dela orce discuție deschisă cu dânșii, dar nu se poate abține dela discutarea punctelor principale din cuvântările lor. Aceasta el o face mai degrabă ca și cum ar vorbi cu sine însuși, decât să le răspundă lor; admițind ceeace după părerea sa era adevărat în cuvintele lor, dar în același timp ne îngrijindu-se de apărarea sa, de reproșurile lor. El recunoaște în totul tot ceeace s'a spus de dânșii despre atotputernicia dumnezeească și despre slăbiciunea omenească, de oarece Dumnezeu, dacă vrea, poate să meargă și mai departe decât înseși prietenii săi. El știe toate acestea, dar nu vrea să vorbească nimic, deși e convins în nevinovăția sa, deoarece Dumnezeu, dacă vrea, poate merge încă și mai departe și să-l supună la o pedeapsă încă și mai mare. Dându-și sama de asta, el în loc ca cu mângâere să cugete la atotputernicia lui Dumnezeu și la slăbiciunea omului, mai curând găsește în această împrejurare izvorul adâncei sale dureri. Ințelepciunea prietenilor săi sună pentru dânsul a sarcasm și el răspunde la ea cu ironie amară. Cu toate acestea conștiința sa curată și liniștită nu-i poate permite să rămână mut, deși el știe, la ce pericol se expune. El trebue să spună liber și deschis, ce socoate el despre căile lui Dumnezeu tainice și, în aparență, contrazicătoare. El nu poate socoti despre ele, cum socot prietenii săi, și de aceea se deslănțue o amărăciune otrăvită și aproape desperată contra lor:

„Desgustatu-mi-s'a sufletul de viața mea
Lăsa-voi să curgă slobod tânguirea
Și voi vorbi spre amărăciunea sufletului meu.
Spune-voi lui Dumnezeu: nu mă învinui!

Arată-mi, pentru ce te lupți cu mine?
Ce cauți prihană întru mine,
Și ispitești să afli întru mine păcat,
De și știi că nu-s un nelegiuit,
Și că n'are cine mă izbăvi din mâna Ta?
Mâinile Tale s'au ostenit cu mine,
Și m'au alcătuit întreg-întreguț,
Și acum vrei să mă pierzi de tot?
Și pentru ce m'ai scos din sânul mamei?
Să fi murit eu mai bine,
Când ochii nimănui nu mă văzuse
Să fi fost ca unul ce n'a fost,
Și din sânu mamei să fi trecut în mormânt!
Nu-s oare puține zilele mele?
Lasă-mă, dă-te la o parte,
Ca să-mi vin puțin în fire,
Inainte de-a pleca, dar fără întoarcere
In țara întunerecului și umbrei morții,
In țara negurei pâcloasă,
Cum este țara umbrei morții,
Unde nu este așezare și rânduială,
Unde lumina e tot una cu haosul" [1]).

Vărsându-și amărăciunea sa, Iov iară se afundă în amară tăcere. Văzând că cuvintele celor dintâi doi prieteni n'au fost în stare să zdruncine încredințarea lui Iov de dreptatea sa, păși să vorbească, în fine, și al treilea prieten, Sofar, care dorea deasemenea să-și spue părerea sa și sfatul său. Fiind cel mai tânăr din cei trei, el ar fi voit mai bine să rămâe mut, dar tonul lui Iov, din ce în ce mai încrezător în sine și, cum i se părea lui, îndrăsneț, îl făcu și pe dânsul să-și spună cuvântul. El nădăjduia să încheе toată discuția asta prin intervenția sa neașteptată în convorbire, și începu direct cu acuzarea lui Iov;

„Oare la mulțimea vorbelor nu poate fi răspuns,
Și oare tocmai vorbărețul să aibă dreptate?
Vorbirea ta goală va face oare să tacă bărbații,
Că ai glumit și nu s'a găsit cine să te'nfrunte?
Tu ai zis: judecata mea este dreaptă,
Și curat sunt eu în ochii Tăi.
Dar oare ți-a vorbit Dumnezeu,
Și și-a deschis gura sa către tine?
Descoperitu-ți-a tainele înțelepciunii?
O, se cuvenea ca de două ori atâta se suferi!

1) Iov, X, 1—8, 18—22.

Aşa dar află, că Dumnezeu a fost bun cu tine,
Şi unele din păcatele tale le-a dat uitării.
Poţi tu prin cercetare să afli pe Dumnezeu?
Poţi tu să pătrunzi în totul pe Cel Atotţiitor?
El e mai presus de ceruri. Ce poţi să faci?
Şi mai adânc decât infernul. Ce poţi să afli?" [1]).

Sofar, disperând de putinţa de a se deslega chestiunea în discuţie prin înţelepciunea omenească, îşi exprimă dorinţa, ca să se arate însuşi Dumnezeu şi să facă să tacă omul, care nu voea să recunoască, că nenorocirile ce-l ajunsese sunt pedeapsă pentru păcat. Asemenea dorinţă a sa în realitate era recunoaşterea neputinţei lui şi a prietenilor lui, conştiinţa că Dumnezeu numai el singur poate dovedi dreptatea convingerei lor tari, că vre un păcat oare care tainic, dacă nu şi vădit, a servit drept cauză întregei nenorociri a suferindului. Dacă însuşi Iov va admite deasemenea asta, atunci toate se pot schimba în bine. Dar dacă el şi mai departe va tăgădui păcătoşia sa, atunci pentru dânsul poate se urmeze ceva încă şi mai rău.

Cuvântarea lui Safar, prin care se avea în vedere să lovească trufia lui Iov şi să-l îndupleçe la o conştiinţă smerită a păcătoşiei sale, a avut tocmai un efect contrar, de oare ce ea în mintea lui Iov s'a prefăcut imediat în armă victorioasă contra protivnicilor săi, şi în loc ca să-l smerească, se pare că întâia oară l-a scos din starea de apăsare a duhului. Cum poate omul, care se mândreşte cu nevinovăţia sa şi chiar cu nădejdea sa în Dumnezeu, să-şi îngădue a reproşa, că el sufere mult mai puţin de cât merită pentru păcatele sale? El se ţine încă de ideea, că Dumnezeu lucrează faţă de dânsul, cum ar putea se lucreze un om puternic faţă cu cel slab, incapabil de a i se opune, şi socoate, se pare, că prietenii săi vorbesc aşa de crud numai pentrucă ei, din pricină că le lipseşte nobleţa cuvenită, sunt înclinaţi să stea de partea celui puternic contra celui slab. Dar el nu poate socoti, ca Dumnezeu, în orce chip, să poată face ceva nedrept fie prin îngăduirea unei suferinţe statornice, sau chiar să permită prietenilor lui să reproşeze aşa fără pricină lui Iov. Ei se îndreptară cu mărturie contra lui către Atotputernicul; Iov deasemenea se adresează acum către Atotputernicul Dumnezeu în folosul său propriu, şi se jălueşte Lui contra lor pentru învinuirea lor neîntemeiată. Ei au căzut în mare rătăcire, afirmând că prosperitatea sau necazul

1) Iov. XI, 1—8.

alcătuesc semnul direct a dumnezeeştii mile sau a mâniei dumnezeeşti şi astfel în realitate sunt recompense şi pedepse. In realitate se întâmplă cu totul altmintrelea:

„Sunt în pace şatrele jăfuitorilor,
Şi neturburate ale ocărâtorilor lui Dumnezeu,
Care pare că poartă pe Dumnezeu în mânile lor".

Intrebarea aceasta e aşa de grea, încât ea nu se poate deloc deslega aşa de simplu, cum au făcut prietenii, pentrucă în toată lumea domneşte înţelepciunea cea nepătrunsă a lui Dumnezeu, şi Dumnezeu nu lucrează după cugetele oamenilor, ci potrivit cu legile activităţii proniei sale.

„La Dânsul e puterea şi înţelepciunea,
Inaintea Lui sunt rătăciţii şi ducătorii în rătăcire.
El duce sfetnicii la nepricepere,
Şi face proşti pe judecători.
El destramă puterea împăraţilor,
Şi pune cingătoare de frânghii în jurul coapselor lor.
Pe principi îi lipseşte de vrednicie,
Şi aruncă la pământ pe cei viteji;
El ia graiul celor mult grăitori,
Şi pe cei bătrâni îi lipseşte de minte.
El acopere cu ruşine pe cei vestiţi,
Şi slăbeşte cingătoarea celor voinici.
El scoate din întunerec lucrurile ascunse,
Şi aduce la lumină ceeace era în umbră.
El îmulţeşte popoarele şi tot El le pierde,
El resfiră neamurile şi apoi le strâmtorează?
El scoate din minţi capii popoarelor pământului,
Şi-i lasă să rătăcească în pustiuri fără cărări,
Orbăcăind umblă în întunerec fără lumină,
Şi se clatină de parc'ar fi beţi"[1]).

In vederea unei astfel de lucrări proniatoare nepătrunse a lui Dumnezeu, lui Iov nu-i mai rămăsese nimica, decât a se lăsa cu totul la voinţa Providenţei, şi el vedea singura izbăvire pentru sine în mormânt. El va aştepta deci liniştit, până se vor strecura zilele menite pentru viaţa sa, când poate sosi pentru dânsul schimbarea. Dar chiar şi acum el nu-şi perde cu totul nădejdea într'un viitor mai luminos, de oarece dincolo de mormânt poate să stră-

1) Iov, XII, 16—25

lucească pentru el lumina unei lumi mai bune. El crede, că mâna lui Dumnezeu, cea în stare de a lovi și mai tare, dar e cu stare în acelaș timp să și mântuiască. El deaceea nădăjduia la Dumnezeu, chiar de l-ar fi ucis. El știe, că Dumnezeu va face la vremea cuvenită mântuirea lui. Ce se atinge însă de aceia, care-i reproșază, apoi ei sunt clăcașii minciunii și vrășmași nefolositori. Totuși el nu poate tăcea nici după asta. Nenorocirile lui sunt peste voința sa. Pentru ce Dumnezeu să strivească o frunză oare care ruptă și să urmărească un pai rupt? La ce să trimită El suferințe nu unui om, care, „ca putred, se destramă ca haina mâncată de molii?" După aceea Iov iarăși se cufundă în tristeță pare că soră cu disperarea:

„Omul cel născut din femee,
E scurt în zile, dar sătul de necazuri:
Ca floarea el înflorește și ca ea se vestejește,
Ca umbra fuge și nu se mai oprește.
Și-asupra lui ți-ai pironit tu ochii,
Și pe mine m'aduci la judecată cu Tine?
Cine s'a născut curat din necurat? Nimeni!
Dacă zilele i-s numărate,
Și numărul lunilor e la Tine,
Dacă tu i-ai pus hotar,
Pe care el nu-l va trece,
Atunci depărtează-Te, să se odihnească,
Până ce-și va termina
Zilele lui, ca năimitul!" [1]).

Tăere de palmieri după un monument asirian.

Situația lui Iov e grea și se pare fără nădejde; dar chiar și din întunerecul acestei desnădăjduiri străbat la dânsul razele nădejdei. Se poate oare ca existența omului să se termine aicea și apoi nu va mai fi nimic? Nu poate oare Dumnezeu să-și aducă aminte de dânsul măcar acum, când el se află în praf? Toate în natură trăesc cu nădejde:

1) Iov, XIV, 1—6.

„Arborele are nădejdea sa,
Că el tăiat de va fi,
Din nou va învia:
Odrasle din el necontenit vor da
Chiar de-a'nbătrânit rădăcina în pământ,
Și trunchiul lui a putrezit în pulbere,
Indată ce simțește aproape apa,
El dă muguri și sloboade ramuri,
Par'c'ar fi din nou sădit" [1]).

In vederea acestora fără să vrei apare ideea, că și omul nu se lipsește cu totul de nădejdea viitorului, cu toate suferințele grele ale prezentului. Dar nădejdea asta e încă întunecată, și Iov își termină discuția sa cu cuvinte de adâncă tristeță:

„Carnea pe mine mă doare,
Și sufletul în mine tânjește." [2]).

Prietenii lui Iov totuși n'au renunțat la convingerea lor și s'au întors din nou la obiectul lor, stăruindu-se să lămurească înaintea suferindului vinovăția lui. Cel întâiu iar începe să vorbească Elifas, ca cel mai însemnat dintre cei trei prieteni și care poseda cea mai mare experiență și înțelepciune. Găsind pe suferind nu după vrednicie mândru și nesupus, el se silește să-l smerească și să arate păcătoșia lui chiar în acea încredere în sine, pe care a manifestat-o în cuvântările sale. El vorbește lui Iov, că propriile lui vorbe îl osândesc, că el a dovedit văditul neajuns al fricii înaintea lui Dumnezeu, și a răspuns la cuvintele prietenilor cu vorbe viclene. Dar el n'are nici un temeiu să se țină așa trufaș atât față de prietenii săi, cât și mai ales față de Dumnezeu. Fiecare om chiar în cea mai bună situație a sa este păcătos, și ce drept are Iov să se poarte cu așa trufie față de Dumnezeu și să îngădue a eși asemenea cuvinte din gura sa? Și după aceea Elifas, din experiența vieții sale și a înțelepciunii lui, trasează un tablou grozav pentru prezentarea acelui fapt, că orice suferință este la urma urmelor numai pedeapsă dela Dumnezeu. Nu există asemenea faptură, care să fi fost fără de păcat înaintea lui Dumnezeu:

„Ce este omul ca să fie curat,
Și ca cel născut din femee să fie drept?
Iată El nici în sfinții săi nu se încrede,

1) Iov, XIV, 7-9.
2) Iov, XIV, 22.

Ba şi cerurile sunt necurate în ochii Lui:
Cu atât mai necurat şi stricat omul
Care bea fărădelegea cum ar bea apa.
Eu am să-ţi vorbesc: ascultă-mă!
Eu am să-ţi povestesc cele ce am văzut,
Celece au văzut înţelepţii,
Şi n'au ascuns cele ce au auzit dela părinţii lor,
Singuri cărora a fost dat pământul,
Şi în mijlocul cărora străin n'a umblat.
Necredinciosul se chinueşte pe sine în toate zilele;
Şi numărul anilor e ascuns de împilator:
Sunetele groazei sunt în urechile lui;
Prin mijlocul păcei merge la dânsul perzătorul
Nu va rămânea el în bogăţie,
Şi averea lui nu va rămânea întreagă.
Nu mai nădăjdueşte să iasă din întunerec,
Şi odraslele lui le va usca flacăra,
Şi suflarea gurii lui îl va spulbera.
Cel rătăcit să nu se încreadă în deşertăciune
Căci deşertăciunea va fi şi răsplata lui.
El se sfârşeşte nu la vremea lui,
Şi ramurile lui nu vor înverzi.
Lepăda-va el, ca viţa manată, strugurii săi necopţi,
Şi ca măslinul va scutura florile sale.
Aşa se va pustii casa necredinciosului,
Şi focul va mistui corturile cămătarului.
El a zămislit răul şi va naşte minciuna,
Şi pântecele lui pregăteşte înşelăciunea [1].

Astfel în această cuvântare a lui Elifas încă şi mai limpede a arătat, că Iov sufere fără îndoială pentru vre un păcat greu. Pătimirea lui se măreşte anume din acea pricină, că el nu voeşte să-şi recunoască păcatul său. Suferindul în răspunsul său nu face încercare să combată direct această învinuire. El e prea sdruncinat de tristeţa morală din pricină, că însuşi prietenii lui se ridică contra lui în ziua durerii lui. Evident toate se dirijează de Dumnezeu spre înrăirea situaţiei lui: însuşi prietenii şi vecinii săi s'au transformat în vrăşmaşi, şi se vede că numai moartea singură îi poate da liniştea din nenorocirea sa. Dumnezeu l-a dat pe mâna necredincioşilor şi a abătut asupra lui mânile celor răi. El l-a aruncat în pulbere şi l-a făcut ţintă pentru ascuţişul mâniei Lui. Şi cu toate acestea Iov totuşi rămâne în convingerea că nu este vinovat.

„Faţa mea s'a roşit de plâns,
Şi pe pleoapele mele s'a lăsat umbra morţii;

1) Iov, XV, 14...

Cu toate că nu este pradă în mânile mele,
Şi rugăciunea mea e curată.
Pământule, să nu acoperi sângele meu,
Şi să nu mai fie loc pentru plânsul meu.
Şi acum iată martorul meu e în cer
Şi apărătorul meu este întru cei de sus!
Prietenii mei mult vorbitori!
Spre Dumnezeu se avântă ochiul meu.
O de ar avea omul luptă cu Dumnezeu,
Cum are fiul omului cu aproapele său!
Căci anilor mei le vine sfârşitul,
Şi eu voi pleca la drum fără întoarcere.
Apără, mijloceşte Insuţi la Tine pentru mine!
Altmintrelea cine se va pune pentru mine?
Căci Tu ai închis inima lor ca să nu priceapă,
Şi de aceea nu le dai putinţă să triumfe.
Unii petrec lăsând acasă copiii în foame,
Copiilor acelora li se stâng ochii de foame.
Ajuns-am de poveste între oameni,
Şi de pomină sunt în mulţime.
Tulburatu-mi-s'au în durere ochii mei,
Şi toate membrele mele sunt ca umbra.
Mira-se-vor de aceasta drepţii,
Şi cei nevinovaţi vor striga contra făţarnicului.
Iar dreptul se va ţinea mereu pe drumul său,
Şi cei cu mâni curate se vor întări mereu.
Inlături voi toţi şi cei asemenea vouă!
Căci nu găsesc înţelept printre voi" [1]).

In această din urmă cuvântare patriarhul exprimă câteva cuvinte amară ca răspuns la reproşurile anterioare din partea prietenilor săi. El le spune deadreptul, că printre ei nu-i om, cu destulă înţelepciune, ca să judece drept situaţia dreptului. Această observaţie deşteaptă din nou în prieteni dorinţa să reproşeze trufia lui Iov, şi Bildad deslănţue asupra lui noi reproşuri, atribuind irascibilitatea lui desperării sălbatece a omului, care, simţindu-şi vinovăţia, nu vrea totuşi să o recunoască. Dar să nu se înşale singur pe sine. Lumina necredincioşilor va peri; răul de tot felul negreşit îl va distruge. Oricât s'ar ridica necredincioşii contra soartei ce o merită, întărîtarea aceasta la urma urmelor va fi nefolositoare şi va duce la o distrugere şi mai mare, amintirea lor va pieri de pe pământ, şi numele lor nu va rămânea pe uliţe [2]).

Apăsat de suferinţe trupeşti şi morale, inima dreptului toate le-a suferit până acuma, şi el a fost în stare chiar să răspundă

1) Iov, XVI, 16—22; XVII, 3-10.
2) Iov, XVIII.

cu reproș la reproș, dar în fine el n'a fost în stare să sufere mai departe asemenea reproșuri nedrepte. Cuvinte amară, răspunse de el prietenilor lui, acum nu mai erau potrivite. Gândească-se ei numai la pătimirile îndurate de dânsul, și ei nu vor mai urmări, nici nu-l vor mai chinui:

„Până când veți chinui sufletul meu,
Și mă veți tortura cu discursuri?
Iată voi de zece ori m'ați înfruntat.
Și nu vă rușinați strâmtorându-mă,
Dacă eu în adevăr am greșit,
Apoi greșala mea rămâne cu mine.
Dacă însă voi voiți să vă lăudați la mine,
Și să-mi reproșați batjocura mea,
Apoi să știți, că Dumnezeu m'a lepădat
Și m'a prins în mreaja sa" [1]).

Și după aceea, zugrăvind toată grozăvia situației sale, dreptul, în întristare de nesuferit, se adresă către simțul de compătimire al prietenilor săi:

„Fie-vă milă de mine, fie-vă milă,
Dacă îmi sunteți prietenii mei!
Căci mâna lui Dumnezeu s'a atins de mine.
La ce mă urmăriți și voi, ca Dumnezeu,
Și carnea mea nu se poate sătura?
O, de ar fi scrise cuvintele mele!
De ar fi ele așternute în carte!
Cu răzuș de fer cu care se scrie,
Să fie săpate pe vecie în piatră" [2]).

Și iată, când suferințele trupești și morale, se părea că sunt gata să sfarme definitiv duhul dreptului, în sufletul său scânteie o nouă nădejde din altă lume. In el învie nădejdea în Răscumpărătorul viitor, și Iov, scuturând de pe sine toată povoara chinului moral, exclamă solemn:

„Eu știu că Răscumpărătorul meu e viu,
Și El în ziua din urmă va ridica din pulbere
Pielea aceasta a mea, ce se descompune;
Și eu în trupul meu voi vedea pe Dumnezeu.
Eu îl voi vedea însumi pe Dânsul;
Ochii mei, nu ai altuia vor vedea pe Dumnezeu" [3]).

---

1) Iov, XIX, 1-6.
2) Iov, XIX, 21—24.
3) Iov, XIX, 25-27.

Exprimându-și astfel credința sa în Răscumpărătorul viitor și găsind în această credință mângâere pentru inima sa disperată, Iov conchise sincer cu rugăciunea, ca prietenii să înceteze însfârșit să-l chinuiască cu discursurile lor pline de reproșuri:

„Se stinge inima mea în peptul meu!
Voi ar trebui să ziceți:
Pentruce să-l prigoniți?
Ca și cum rădăcina răului s'a găsit în mine!
Temeți-vă de sabie,
Căci sabia este răzbunătoarea nedreptății,
Și să mai știți, că este și judecată" [1]).

Dar nici suferințele, nici rugile lui Iov n'au fost în stare să moae inimile prietenilor săi cele îmbâcsite de sofistică și idei preconcepute. Din mijlocul lor din nou se ridică Sofar, care crezu de datoria lui să expună încă și mai stăruitor înaintea lui Iov părerea sa relativ de corespunderea dintre păcat și pedeapsă. Păcătosul, zise el, poate un timp să prospere, dar cu atât mai grozav și mai desnădăjduit va fi sfârșitul lui. Triumful necredincioșilor e de scurtă durată; bucuria ateilor ține numai o clipă. Oare experiența vieții nu ne arată aceasta din cea mai adâncă vechime, de atuncea, decând a început omul să trăiască pe pământ? Cerurile la vremea lor demască vinovăția, și pământul se ridică contra necredincioșilor. Toate dobânzile casei lor vor pieri, duse de șuvoiul mâniei lui Dumnezeu în ziua când se va scula El:

„Iată partea dela Dumnezeu a omului nelegiuit,
Și moștenirea, destinată lui de Atotțiitorul"

Dar la Iov iarăș era gata răspunsul la această învinuire, și el resfrânge toate cele spuse în folosul său propriu. Inseși părerea că necredincioșii huzuresc în viața asta, poate vorbi pentru nevinovăția sa, iar nu contra lui. Nu se încape îndoială, că necredincioșii adesa încearcă nenorociri. Dacă prietenii săi socot, că vinovatul își găsește totdeauna pedeapsă aicea, apoi alții socot tocmai contrarul. Totul în realitate e obscur și nepătruns în această viață, totul e taină pentru om în căile Domnului. Din această pricină prietenii lui Iov n'au deloc dreptate, când se sileau să stabilească după mintea lor raportul dintre lucrurile omenești și dreptatea Dumnezeească:

1) Iov, XIX, 27-29.

„Cum dară vreți să mă mângâeți cu nimica?
In răspunsurile voastre stă numai minciuna" [1]).

Când prietenii lui Iov, iritați de asemenea necedare, aruncă în fine orce stăpânire de sine, și spre justificarea părerei lor pășesc la acuzație fățișă contra lui Iov de nedreptate. Primul apare cu asemenea acuzație Elifas, cel mai înțelept și mai bătrân dintre dânșii, și el, adresându-se către Iov, direct în fața lui exprimă astfel de învinuiri:

„Adevărat, răutatea ta e mare,
Și fărădelegile tale n'au sfârșit;
Adevărat, ai luat zălog dela frații tăi pe nimic,
Și de pe cei săraci le-ai luat haina;
Celui chinuit de sete nu i-ai dat apă să bea,
Și celui flămând nu i-ai dat o bucățică de pâne;
Iar celui puternic i-a dat pământ,
Și cel puternic s'a așezat pe el;
Pe văduve le-ai lăsat să plece cu nimica,
Și pe orfani i-a răspins cu mâna goală;
Deaceea împrejurul tău sunt lațuri,
Și făr de veste te-a cuprins groaza,
Sau negura, în care nu vezi nimic,
Și mulțimea apelor te-au acoperit" [2]).

După aceea, ca să îndrepte pe Iov pe calea virtuții, Elifas se adresă către dânsul cu următorul îndemn:

„Apropie-te dar de El, și vei fi liniștit,
Prin asta va veni la tine binele.
„Primește legea din gura Lui.
Și pune cuvintele Lui în inima ta.
Dacă te vei întoarce la Atotțiitorul,
Tu din nou îți vei pune trebile la cale,
Vei depărta fărădelegea dela casa ta,
Și vei preface în praf metalul lucitor,
Și în piatră păraele de aur ale Etiopiei.
Și va fi Atotțiitorul amanetul tău,
El va fi argint strălucitor la tine.
Căci atunci te vei bucura de Atotputernicul,
Și vei îndrepta spre Dumnezeu fața ta" [3]).

O asemenea cuvântare adresată lui Iov a fost încă și mai apăsătoare pentru dânsul, și fiecare învinuire, exprimată de Elifas,

1) Iov, XXI, 24.
2) Iov, XXII, 5-11.
3) Iov, XXII, 21—26.

a fost ca o săgeată răsînferbântată pentru inima lui. Strivit de durere, Iov nu mai avea destul duh, ca să se justifice față de învinuirile atât de neîntemeiate, îndreptate contra lui, și în cuvântarea lui de răspuns continuă să desfășoare ideile sale despre misteriositatea căilor Domnului; prin aceasta parecă mai degrabă ar fi judecat cu sine însuși, decât ar fi răspuns prietenilor. Tot sufletul său însetează de deslegarea deschisă a cazului său de către însuși Dumnezeu:

„Incă și acum e amară vorbirea mea;
Suferințele mele-s mai grele ca gemetele mele.
O, de-aș ști eu, unde-L pot găsi,
Și unde să mă apropii de tronul Lui!
Eu aș așterne înaintea Lui causa mea
Și gura mea ar fi plină de justificarea mea.
Aș afla cuvintele, cu care mi-ar răspunde El,
Și-aș înțelege, ce mi-ar spune.
Se poate ca El, cel plin de atotputernicie
S'ar apuca să se lupte cu mine?
O, nu, numai să ia bine sama la mine.
Atunci dreptul ar putea să se lupte cu El,
Și eu aș primi de tot deslegarea dela Judecătorul meu"[1]

Dar Iov nu nădăjduește în putința arătărei personale a lui Dumnezeu pentru deslegarea acestei chestiuni. Dumnezeu intenționat, se pare, se depărtase, ca să lase totul într'o tainică nerezolvire. Și iată totul se afundă iară în taină nepătrunsă. Insești această taină susține pe prietenii săi în învinuirile lor, îndreptate contra suferindului, și Bildad a repetat din nou învinuirile spuse mai sus. Dar această cuvântare învinuitoare era acum vădit o neputincioasă repetare a unor teme deja respinse, și deci, după terminarea cuvântului celui de al treilea prieten, toți prietenii însfârșit au tăcut, iar Iov însuși, simțind triumful său moral asupra părerilor prietenilor, încă odată își exprimă convingerea nevinovăției sale și totodată exprimă încrederea nezdruncinată în Dumnezeu chiar și în mijlocul marei sale nenorociri. El nu poate crede în prosperitatea statornică a celor răi, de oarece ca și prietenii săi, simte, că misterul căilor Domnului poate fi deslegat numai de acea înțelepciune reală, ea numai singură e și în stare a asigura adevărata fericire pământească și să lămurească căile economiei Dumnezeești; iar înțelepciunea asta poate fi primită numai de la Dumnezeu prin o pioasă supunere Lui. Și după aceea Iov,

1) Iov, XXIII. 1-7.

continuând firul discuţiei sale, arată, că toate suferinţele sale nu sunt o pedeapsă pentru păcatele lui, ci trebue să fi având o cauză mult mai adâncă. El zugrăveşte prosperitatea sa de altă dată şi o pune în legătură cu cucernicia şi cu acea bună întrebuinţare, ce a dat el bunurilor sale. El cândva se bucura de respectul general şi de o mare înrâurire; acum însă oamenii îl dispreţuesc. Necazurile de toate felurile îl apasă şi toate speranţele sale au perit. Cu toate acestea el şi în zilele fericirii sale el niciodată nu s'a dat la niscaiva patimi rele; el şi-a cârmuit casa sa cu vrednicie, a arătat tuturor bunătate, a fost cinstit ca cetăţan şi niciodată n'a uitat datoriile către Dumnezeu şi aproapele. El niciodată n'a fost făţarnic şi niciodată n'a fost vinovat de silnicii ascunse şi de apăseri. Deaceea, dacă el acum sufere, apoi numai singur Dumnezeu poate lămuri pricina aceasta [1]).

Astfel când au fost exprimate toate părerile prietenilor relativ la părerile ce predominau în vechime asupra raportului direct ce exista între virtute şi proprietate pe de o parte, şi între păcat şi pedeapsă pe de altă parte, şi zdruncinate simţitor de Iov, care dărâmă o astfel de părere şi prezintase rezolvirea chestiunii, ca aparţinând lui Dumnezeu, atunci, ca un fel de generalizare a acestor discuţiuni, apăru un nou convorbitor, Elihu. Acesta era încă om tânăr, şi deaceea el, deşi asistase la convorbirea prietenilor cu Iov, până acum nu se amestecase în combaterile lor. Dar când în fine convorbirea lor se termină şi rezultatul ei fu nedecisiv, pentrucă fiecare rămase pe lângă părerea sa, atunci el nu putu să mai aştepte, şi, cunoscând mai profund calea economiei divine, el „se aprinse de mânie contra lui Iov, pentrucă el se justificase mai mult pe sine decât pe Dumnezeu; iar pe cei trei prieteni ai lui i se aprinse mânia, pentrucă ei n'au găsit ce să răspundă, dar totuşi acuzară pe Iov. Deaceea, când Iov termină cuvântarea sa, el păşi înainte şi, adresându-se tuturor, le zise:

„Eu sânt tânăr de ani, iar voi bătrâni;
Deaceea eu m'am sfiit,
Şi m'am temut să vă arăt părerea mea.
Eu mi-am zis: lasă să vorbească zilele,
Şi mulţimea anilor să rostească înţelepciunea.
Dar duhul se află în om
Şi suflarea Atotţiitorului îi dă pricepere.
Nu numai cei cu ani mulţi sunt înţelepţi,
Şi nu numai bătrânii înţeleg adevărul,

1) Iov, XXVII-XXXI.

Deaceea eu grăesc: ascultaţi-mă
Să vă spun părerea mea"[1],

Şi după aceea în cuvântarea sa el, făcând o ochire peste părerile exprimate, justifică dreptatea lui Dumnezeu şi lămureşte, că un astfel de drept, ca Iov, nu s'a bucurat totdeauna de prosperitate pentru virtuţile sale, pentrucă şi el a avut neajunsuri şi el s'a făcut vinovat prin cuvinte nesocotite contra lui Dumnezeu. Suferinţele totuşi nu alcătuesc urmarea directă pentru păcate, ci este cercarea obştească, menite ca să facă pe om mai bun şi să-l înoiască. Chiar şi înseşi natura ne învaţă credinţa în dreptatea lui Dumnezeu.

Intre altele, în timpul convorbirii şi a discuţiei, s'a stârnit furtună şi a răsunat tunetul, şi din furtună răsună glasul lui Dumnezeu către Iov, reproşa prietenilor ce discutase, pentru dorinţa de a pătrunde în sfaturile şi planurile cele neajunse ale Atotţiitorului. Domnul răspunse lui Iov din furtună şi zise:

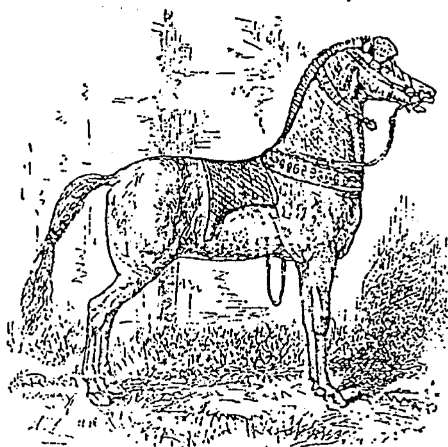
„Cine-i celce întunecă Pronia fără sens?
Incinge-ţi acum mijlocul ca un bărbat,
Şi te voi întreba, iar tu să-mi răspunzi:
Unde erai, când puneam eu temelie pământului?
Spune-Mi dacă ştii!
Cine a pus măsura lui, arată, dacă ştii,
Sau cine a întins pe faţa lui prăjina?
Pe ce se sprijinesc temeliile lui
Sau cine a pus piatra unghiulară a lui
In bucuria generală a stelelor dimineţei,
Când toţi fiii lui Dumnezeu strigau de bucurie?
Cine a închis marea cu porţi
Când ea eşi năvalnic din sinul firii,
Când am făcut negura îmbrăcămintea ei,
Şi norii drept scutece pentru dânsa,
Apoi i-am pus hotarul meu
Şi i-am pus porţi şi zăvoară,
Şi i-am zis: până aicea: vei merge şi mai departe nu,
Şi aici este hotarul valurilor tale trufaşe"[2]?

După aceea, cu putere neobişnuită a continuat a descoperi taina economiei dumnezeeşti din natură şi din omenire, Dumnezeu a urmat să vorbească:

„Cunoşti tu oare timpul,
Când se nasc căprioarele prin stânci,

1) Iov. XXXII, 1—10.
2) Iov, XXXVIII, 1—11.

Şi văzut-ai tu oare naşterea cerboaicelor?
Poţi să numeri lunile sarcenei lor,
Şi ştii tu oare timpul naşterei lor?
Ele se pleacă, născând copiii lor,
Şi aruncă sarcina lor fără durere.
Copii lor îşi vin repede in putere,
Cresc în câmpia deschisă,
Pleecă şi nu se mai întorc la ele.
Cine a pus în libertate pe asinul salbatec,
Şi cine a deslegat căpăstrul lui,
Căruia i-am dat stepa drept casă
Şi sărătura drept locuinţă?

Cal de răsboiu în răsărit.

El nu ştie ce-i zarva oraşului,
Şi glas de păzitor n'a auzit.
Tu ai dat calului sprinteneală
Şi tu i-ai îmbrăcat gâtul cu coamă?
Poţi tu să-l sperii, cum sperii lăcusta?
Sforăitul nărilor lui e groază!
Bate cu copita pământul şi e mândru de putere,
Şi merge împotriva armelor.
El râde de pericol şi nu se teme,
Şi din faţa săbiei nu se întoarce.
Tolba cu săgeţi sună pe dânsul
Fulgere aruncă suliţa şi lancea
De elan şi nerăbdare fuge de mănâncă pământul,
Şi când sună goarna nu mai are răbdare.
La sunetul trâmbiţei el nechează,
De departe miroasă lupta,
Glasul puternic al comandei şi strigătele.
Celce luptă cu Atotputernicul va mai da învăţătură?
Celce mustră pe Domnul să răspundă!" [1].

Atunci Iov răspunse cu smerenie, că el simte nimihnicia sa şi a lăsat hotărîrea cauzei sale atotputernicului Dumnezeu. Atunci Dumnezeu, arătând încă odată nimicnicia jalnică a omului, care îndrăzneşte să învinuiască pe Făcătorul de nedreptate, îşi exprimă mânia sa pe judecata nedreaptă a prietenilor, şi numai jărtfa lor şi mijlocirea pentru ei a dreptului Iov îi îndreptăţi înaintea lui Dumnezeu.

Şi aşa cercările s'au isprăvit şi împreună cu ele au fost răspinse şi discuţiile false despre dreapta judecată a lui Dumnezeu. Soartele Proniei dumnezeeşti sunt nepătrunse pentru mintea omenească cea mărginită, şi înzadar se încearcă ea să priceapă cele neajunse,

1) Iov, XXXIX, 1-7; 19-25; 29.

punând economiei cerești măsura condițiunilor sale de viață pământească. Căile lui Dumnezeu nu-s cum sunt căile omenești, și sfaturile lui sunt mai presus de priceperea oamenilor. Silindu-se cu mintea sa simplă să priceapă causa nenorocirilor ce cuprinsese pe Iov, oamenii judecau numai în condițiile lor pământești, și, explicând lucrurile potrivit cu vederile lor pământești, au pierdut din vedere, că în cerul inaccesibil pentru ei puteau fi alte vederi mai înalte, putea fi un punct de vedere mult mai înalt, din care înseși suferința omului putea servi drept unealtă de proslăvire a lui Dumnezeu, de triumf al binelui asupra răului, și tòtodată de fericire a omului. Anume așa a și fost aceasta cu Iov. El a devenit unealtă de triumf al lui Dumnezeu asupra lui Satana. Satana intenționa să ponegrească și să înjosască cinstea lui Dumnezeu, declarând obraznic, că dreptul e pios numai din interesul său pământesc, și astfel amăgește pe Dumnezeu. Ca să-și susțină cinstea sa și să descopere și demasce falsitatea clevetitorului celui dintru început și a urâtorului de oameni. Dumnezeu a și îngăduit lui Satana, pentru mustrarea sa proprie să supună pe marele drept la o ispitire grozavă; și dreptul a dovedit strălucit sinceritatea evlaviei sale, rezistând marea cercare și servind astfel de unealtă a triumfării lui Dumezeu asupra lui Satana, a binelui contra răului și a adevărului contra minciunei. Dacă oamenii ar putea pătrunde dincolo de perdea și să vadă, ce anume s'a petrecut acolo, atunci ei ar fi văzut, că toate suferințele cele mari ale lui Iov au avut o importanță proniatoare supremă, și însuși Iov, ca unul ce devenise unealtă a acestei acțiuni proniatoare, primea în înseși suferințele sale încă și mai mare bine decât acelea de care s'a folosit în timpul prosperității sale: pentru că atuncea el prin evlavia sa susținea cinstea lui Dumnezeu pe pământ: acum însă prin suferințele sale susținea cinstea Lui și în ceriu. Satana a fost crud învins și n'a mai îndrăsnit să mai apară cu clevetirea sa îndrăsneață contra omului celui drept al lui Dumnezeu.

Dar când marea experiență proniatoare fu isprăvită, clevetirea risipită și satana învins, atunci dreptul, care servise de unealtă a acestui triumf și slave a lui Dumnezeu, trebue să primească răsplată. Lupta lui fusese mare, tot așa trebuea să fie și răsplata sa. Și iată pe cât de repede se năpustise asupra lui Iov nenorocirea, tot așa de repede începu să se restabilească și fericirea lui: „Și a dat Dumnezeu lui Iov îndoit mai mult decât avusese înainte". Odată cu prosperitatea se întoarseră și legăturile omenești. Incetul cu încetul începură să se întoarcă „toți frații lui și toate surorile

lui și toți cunoscuții de altă dată ai lui, și mâncau pâne cu dânsul în casa lui, și-l mângâiau pentru tot răul, pe care Domnul il adusese asupra lui, și dete fiecare câte o cesită și câte un inel de aur". Starea bună a lui Iov nu numai reveni în toată măsura de dinainte, ci bogăția lui principală, dobitoacele domestice ii fură intoarse îndoit ca înainte. Acum el avea nu șapte, ci paisprezece mii de vite mărunte, șase mii cămile, caravanele cărora iară începură să se miște între Egipt. și Mesopotamia; o mie întreagă de perechi de boi lucrau pământul lui și o mie de asine dădeau o cantitate nemăsurată de produse de lapte. I se restabili lui Iov și viața familiară de dinainte de suferințe: lui i se născură șapte fii și trei fete, și nu era pe tot pământul femei așa de frumoase, ca fetele lui Iov", cărora el le osebi o parte de moștenire, egală cu a fiilor. Și înseși viața lui Iov, ca să i se prezinte lui putința unei depline satisfacții pentru pătimirile suferite, fu de două ori cât cea de dinainte, așa că după cercare el „a trăit încă 140 de ani, și a văzut pe fiii săi, și pe fiii fiilor până la a patra generațiune". Și fiind deplin mare patriarh, înconjurat de o numeroasă familie de fii, nepoți, strănepoți și răstrănepoți, s'a sfârșit marele drept: „și a murit Iov la bătrânețe, sătul de zile".

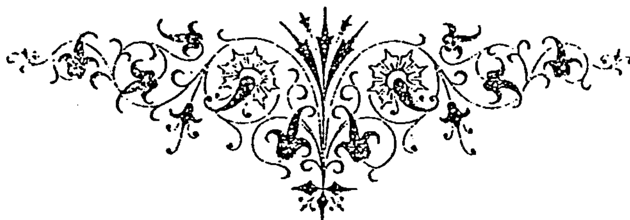

TABLA DE MATERIE

PREDOSLOVIE

ÎN LOC DE INTRODUCERE:

CARTEA ÎNTÂIA.

LUMEA ANTIDELUVIANĂ.

CAP. VI.

Vechimea neamului omenesc.

CARTEA A DOUA.

LUMEA DE DUPĂ POTOP.

CAP. VII

Potopul.

CAP. VIII.

Leagănul omenirei de după potop şi genealogia popoarelor.

CAP. IX.

Turnul Babel şi risipirea popoarelor.

CARTEA A TREIA.

AVRAM ŞI TIMPUL LUI.

CAP. X.

CAP. XI.

CAP. XII.

CAP. XIII.

CAP. XIV.

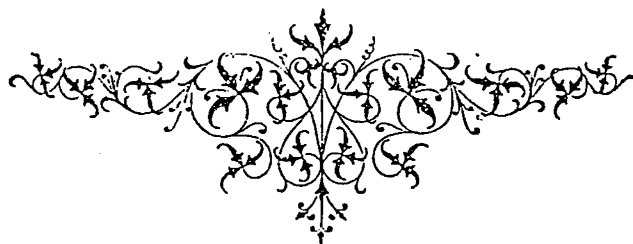

TABELA ILUSTRAȚIILOR

Pagina

6

